

Kalligram

KRÁTKA PRÓZA DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA

KNIŽNICA SLOVENSKEJ LITERATÚRY

Vyšlo:

Jozef Gregor Tajovský: *Prózy*
Miroslav Válek: *Básnické dielo*
Ivan Krasko: *Básnické dielo*
Pavol Jozef Šafárik: *Básnické dielo*
Pavel Vilikovský: *Prózy*
Pavol Országh Hviezdoslav: *Básnické dielo*
Ladislav Nádaši Jégé: *Cesta životom a iné prózy*
Ján Botto: *Básnické dielo*
Vincent Šikula: *Ornament a iné prózy*
František Švantner: *Nevesta hôľ a iné prózy*
Nadrealizmus – Avantgarda 38
Trnavská skupina – konkretisti
Ladislav Ballek: *Južná pošta, Pomocník*
Eudovít Štúr: *Dielo*
Pavel Hružík: *Okultizmus a iné prózy*
Leopold Lahola: *Posledná vec a iné*
Poézia slovenskej katolíckej moderny
Jozef Cíger Hronský: *Prózy*
Alfonz Bednár: *Sklený vrch a iné*
Dobroslav Chrobák: *Prozaické dielo*
Janko Jesenský: *Verše a próza*
Božena Slančíková Timrava: *Prózy*
Marcela Mikulová: *Tajovského obrodenecká moderna*

Slovník slovenských spisovateľov
Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia
Rene Bílik: *Historický žáner v slovenskej próze*
Fedor Matejov: *Fragmenty*

KRÁTKA PRÓZA DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA

KALLIGRAM
ÚSTAV SLOVENSKEJ LITERATÚRY SAV
Bratislava 2012

Výber zostavila, komentár a vysvetlivky, medailóny autorov a doslov napísala
Dana Hučková
Rukopis posúdil Michal Babiak
Jazyková redaktorka Katarína Žeňuchová

Vyšlo ako 47. zväzok edície Knižnica slovenskej literatúry, ktorú riadi programová a edičná rada v zložení: René Bílik, Erika Brtáňová, Milan Hamada, Igor Hochel, Rudolf Chmel, Dana Hučková (predsedníčka), Stanislav Rakús, László Szigeti, Peter Zajac

Edíciu Knižnica slovenskej literatúry finančne zabezpečujú Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo kultúry SR a Slovenská akadémia vied

Tituly vydané a pripravované vo vydavateľstve Kalligram si môžete objednať na adrese: Kalligram, s. r. o., P. O. B. 223, Staromestská ul. č. 6/D, 810 00 Bratislava 1, na tel. čísle 20/544 15 028 alebo na www.kalligram.com

Vydal Kalligram, spol. s r. o., Bratislava 2012. Vydavateľ László Szigeti. Návrh obálky Tibor Hrapka. Grafická úprava Studio GB, spol. s r. o., Dunajská Streda. Prvé vydanie. Počet strán 576. Vytlačila Nikara – Róbert Jurových, Krupina

Afterword © Dana Hučková
ISBN 978-80-8101-683-7

Ľudovít Kubáni

HLAD A LÁSKA

KAPITOLA PRVÁ

chce dokázať, že je červené víno najlepším liekom proti cholere, a hlad najväčším nepriateľom lásky

„Či vypijeme ešte jednu holbu, fratres?“ dopytoval sa Daniel Korunka, administrátor cirkvi Bôbovec, svojich dvoch kamarátov, ktorí sa teraz spolu s ním nachádzali v hostinci „U zlatej britvy“ v meste S. „Napime sa, keď sme raz tu, jedna holba červeného vína nám nezaškodí, ba daktorí hovoria, že je dobré proti cholere.“

„Netáraj, bratku, a nespomínaj diabla, keď chceš, aby sa ti nezjavil! Či červené, či biele, všetko jedno; keď ti raz cholera na čelo zaklope – aus ist – tam si! Nespomôže ti ani seksárdske,“ vyvracal merník Ružan budúceho pána farára.

„Kelner! Doneste miesto jednej holby dve!“ zavolať Stanko Stupický, osnovník pri ochodznom úrade v R. „Čoby to holba! Proti cholere ani desať nepomôže, ale sa napite z tohto nebeského nektáru do chuti, tak sa vám na okamih celý svet zjaví vo farbách lásky.“

„Ale, hľadteže toho politika! Tomu v tej kancelárii už aj city srdca vyschli, a aby ich v lásku potencioval, potrebuje vína!“ smial sa Korunka a vypil dúškom pohárik.

„Šanujem, ľutujem, želim ťa, Stano! Taký mladý, dvadsaťpäťročný šuhaj – a k láske sa vínom musíš nadchnúť... Či ty neznáš, že je láska

dačo abstraktne ideálne, ktorá s takýmito expediensami žiadne kamarátstvo nemá? Počuj, Ružan! Ty si to už skúsil, vysvetli že tomuto materiálnemu človečikovi pôvod, vývin a moc mladistvej ľúbosti – nech mi s takými blasfémiami uši neuráža.“

„Odi profanum vulgus et arceo, favete linguis!“ hovorí Horatius. Ja by som mal síce ako merník uvádzať Archimeda, ale keď sme prešli na pole romantiky, musím hovoriť s básnikom,“ začínal Ružan a obrátil sa k Stupickému. „Vidiš, Stano! Ty si na planých chodníkoch – a keby tvoja Miluša vedela, že tvoja láska k nej len cez oceán vína pláva, pekne by sa ti poďakovala. Ja som nie syn ideálov – to tamto Daňovi nechám, ktorý jednako nemá v Bôbovci inakšiu robotu, než hviezdy čítať a vzdychať, túžiť a blúzniť – nota bene keď mu chýbajú kamaráti k ferbli; ale to ti povedám, že i ja v láske čiže v ľúbosti dačo vyššieho, velebnejšieho, mladému duchu primeranejšieho vidím – než holú zmyselnosť. Kde sa dvaja ľúbia, stratia povedomosť tohto sveta, nájdu sa sami v sebe, žijú pre seba ako tie divé holuby v našich hájoch – netúžia po bohatstvách a rozkošiach tohto sveta, k ich blaženosti je dosť, keď majú chalupu, do ktorej sa pred naším zlým svetom môžu ukryť. Ver mi, Stano! I ja som ľúbil, to viete, koho – ale tomu pokoj! Stalo sa – len to podotknem, že to boli moje najblaženejšie časy – a aby som ľúbil, nenadchol som sa tvojím červeným nektárom – i voda mi bola dobrá!“

„No, či ste sa už vyhovorili, chlapci?!“ spytoval sa Stupický svojich kamarátov, keď Ružan bol dokončil. „Verte, ako chcete, to je vaša vec – kto si čo ako predkladá a predstavuje, tak to má. I láska je niečo relatívne. Pri tom všetkom však sa všetci musíme koríť pravde toho starobylého porekadla, že ‚sine Cerere et Bacho friget Venus‘. To jest, hlad a smäd sú takí priatelia lásky, ako voda ohňu.“

„Človeče, ty si materialista!“ zvolal administrátor.

„Bratku, ty si vyhorená sopka bez dychu života!“ kričal merník.

„Spravte zo mňa, čo sa vám páči, páni citlivci!“ odpovedal Stanko a mrdol plecom, ako čo by ho dosť málo tieto výbuchy priateľstva jeho spoločníkov zaujímali; potom si nalial nanovo červeného vína, vypil pohárik na dúšok, a uprel svoje zraky prenikavo na kamarátov, ako čo by im do srdca chcel nahliadnuť. Naostatok si utrel ústa a usmial sa sám pre seba.

„Ale si teraz len v láskavom humore? Veď si už sám jednu holbu vypil!“ dráždil ho učiteľ bohoslovია.

„Pravdu máš, Daňo! To červené už kus účinkuje – dáka ma anakreontská vôľa zašla – teraz sa mi všetko – celý svet v dúhových farbách lásky pred očami mihotá. Oj, také city nadzemskej lásky vo mne povstávajú, že ich ani vypovedať neviem. Hľa, to dôkaz mojej zásady, že z lásky o hlade a smäde nič. Vy i teraz ešte krútite hlavou?“

„Dobre! Ja vám to za zle nemám; i ja som dakedy – ba ešte len pred Jánom – na tej strune húdol, ale odvtedy, či mám povedať vtedy, utvoril som si o láske solídnejší pochop – skúste, fratres! – A keď nemáte sami k tomu príležitosť, učte sa zo skúsenosti druhých...“

„Teda na Jána sa stal tvoj nepochopiteľný obrat k solídnosti?“ opytoval sa Ružan.

„Pletky!“ odsekol Korunka. „Veď on práve na Jána bol robil výlet ku svojej snúbenici; a to len neverím, že by sa bol babral v blízkosti tohto nebeského cherubína takými chlebarskými myšlienkami – tak by jej bol nehoden! – hoci som sa i predtým už čudoval, že...“

„Jazyk za zuby, chlape!“ zavolal. Stupický položartom, polonaozaj. „Ružan uhádol, že sa moje obrátenie na deň svätého Jána stalo – a to – aby si sa mal na čom diviť, i to ti poviem práve pri boku môjho cherubína!“

Ružan a Korunka tleskli rukami a otvorili ústa i oči.

„No, neveríte? – Už vidím, že vám moje svätotajnske dobrodružstvo od slova do slova musím vyrozprávať. No ale nič! Aspoň úfam, že si jeho morálnu sentenciu i na seba vztiahnete.“

„Živio, Stano! Ja som samé ucho!“ volal Ružan.

„Kelner! Ešte jednu pintu!“ kričal Korunka. Stupický sa však nasledovne dal do rozprávky.

KAPITOLA DRUHÁ

prakticky dokazuje, že ľúbolist jednu stovku nestojí

„Môjho anjela znáte,“ začínal Stupický vyprávať svoje podivné dobrodružstvo, „opísať vám ho teda netreba. Znáte, že je takého pohľadu,

že by sa i tvrdého srdca šuhaj vedel doňho zamilovať. Milušinu krásu však prevyšuje jej dobrota srdca, a z tejto stránky ju ešte iba ja dokonale poznám. Žiaden z vás nebude pochybovať, že ju ľúbim nadovšetko; ona je jedínským cieľom snáh a túžob mojich. Môžete si pomyslieť, ako ťažko mi padlo, keď som z B. do R. musel odísť, keď som sa musel vzdialiť z jej blízkosti, keď som musel privykať v diali od nej. Ej, bračkovci! To ukrutne ťažká vec vidieť sa šmareným na míle od predmetu svojich snov práve tak, ako čo by vás z božieho slnka do temného žalára hodili – a úprimne vyznám, že ma v prvé dni neraz zaliali slzy, kedykoľvek som si na ňu pomyslel. Žiadal som si krídla, žiadal som byť orlom, sokolom, holubom, aby som sa v okamihu mohol povzniesť nad dedinu, slúžiacu jej k obydliu, a stade ako duch nad ňou strážil. Tak, tak, chlapci! Z tohto môžete vidieť, že som i ja pocítil trapy a slasti lásky, a pociťujem i teraz, a ten je chlebár – kto mi to neverí...“

„K rozprávke! K tvojmu dobrodružstvu, Stano!“ volali Ružan i Korunka.

„Hneď som pri ňom,“ odpovedal Stanislav a vyplákol si pohárikom vína ústa.

„Ako znáte, každoročne na deň 24. júna padá Jána, ale že toho roku na deň nedele padol, to ste už hádam zabudli. Dosť na tom, ja som si už pred tromi dňami bol zmyslel navštíviť v tento deň moju sväticu. V úrade už v sobotu zo mňa nič nebolo; z každého aktu, ktorý som prevracal, vykúkala mi utešená tvár mojej Miluše – a usmievala sa mi lúbezným pohľadom. Sotva som večera dočkal. Proti mojej obyčaji ľahol som si o desiatej, aby som včasráno mohol byť čím skôr na nohách; lebo – bratia, vy poznáte moje prázdne vačky – mienil som ísť peši a pre pechúrov je najlepší raňajší chládok. Ostatne to nebola taká ľahká vec zaspať čeladníkovi rozbúreného srdca. Mestský hlásnik už tretiu po polnoci hlásil, a ja som ešte bdiac blúdil vo vábnokrásnych obrazoch mojej raňajšej návštevy. Potom som predsa nejako usnul. Moje sny vám rozprávať nejdem – to by ma ďaleko zaviedlo – len to podotknem, že boli pokračovaním onej lúbstnej panorámy, ktorá sa mi bdiacemu ťahala popred duševné oči v utešených malbách. Zrazu ma prebudil dáky hrmot – pozriem hore – nado mnou stál Ďurko, asi pätnásťročný kočiš Slavatinských.

„Mladý pán! Dala ich slečna Miluša pozdraviť, aby dneska prišli so mnou hore do B.“ prihovárал sa mi Ďuro.

„A čo ty tu robíš?“ dopytoval som sa ho ja.

„Tej noci som doviezol naspäť doktora – a mám prikázané, aby som bez nich domov neprišiel.“

Mne nebolo viacej treba – pod dvoma minútami som bol oblečený; sotva Ďurko stačil bič do ruky chytiť, už som sedel na voze, a voz racho-til, až oblaky prachu hore hradskou stávali.

Slnko bolo už vyšlo – mohlo byť asi šesť hodín, keď sme sa dostali do Bôgovca – kde ty, Korunka, administruješ. Súc v myšlienkach blaženej lúbsti zamorený – a v úprimnosti srdca ďakujúc mojej Miluši za tento nápad, mňa príležitosťou k sebe dať dopraviť – zrazu mi prišlo na um, že i môj i Ďurkov žalúdok potrebuje raňajšie občerstvenie. Už sa mi vtedy marilo, že lačný žalúdok s lúbstou nesúhlasí, preto som kázal Ďurkovi pred hostincom zastať, a vošiel som dnuka.

„Či majú dačo dobrého k raňajkám?“ spýtal som sa krčmára.

„Ak rácia dočkať, uvarí moja naskutku kávu – ostatne mám i dobrú, znamenitú slivovicu.“

Kávu, ako viete, nikdy nepíjavam. Slivovicu piť a na zálety ísť sa mi tiež nevidelo. Naostatok som si pomyslel, že kým do B. prideme, pálen-čený zápach z mojich úst vyšumí – a jednako som ešte s mojou Milušou nebol tak ďaleko, aby sa naše ústa v sladkých bozkoch boli stretali.

„Nech mi dajú teda kališteľ slivovice!“ rozkázal som krčmárovi, ktorý tento rozkaz naskutku vykonal.

„Hrom vám je to, a nie slivovica! Veď to je nápoj z ,torkóly, pályinka finomító intézetu!“ zvolal som odplývajúc, keď som bol koštoval podaný mi vínový lieh.

„Čo som dlžen?“ spytoval som sa šibala krčmára a položil som ruku na vačok, v ktorom moja chudá peňazonoška vždy odpočívala.

„Pätnásť grajciarov, ich milosť!“ odpovedal uškierajúci sa krčmár.

„Kýho hroma!“ vykrikoval som v strachu a v zadivení; ale nie nad neprimerane natiahnutou cenou mojich neužitých raňajok, lež že mojej suchotinárskej peňazonošky vo vačku nebolo. Hľadal som ju všade, ale o tej ani chýru ani slychu. Naostatok mi zišlo na um; že istotne zostala na mojom písacom stole, na ktorý som ju bol večer vyložil, aby som

sa prizrel mojim ostatným štyrom papierovým desiatočkám, určeným k tejto ceste.

„Či budete znať stovku premeniť?“ dozvedal som sa krčmára, a vytiahol som z vaku jeden vo štvoro zložený ľubolist.

„Nájde sa azda – veru nedbám – práve sa strojím na vína, zídu sa mi i väčšie banknóty,“ potešoval ma krčmár.

Ale že som ja nemal žiadnu vôľu ľubolist premeniť, to mi ľahko uveríte; povediac mu, že sa ponáhľam a že by to premieňanie veľa času stálo, a sľubiac, že sa večer k zaplateniu mojich útrat navrátim, šmaril som sa do voza a letel som v lačných a podivných myšlienkach k cieľu mojej návštevy ďalej.“

KAPITOLA TRETIA

dokazuje, že bez kreditu nikde nič, a že dakedy i spolky miernosti trpia

„Do kostola boli už odzvonili, keď náš vozík zarachotil pred domom Slavatinských. Ľahký od hladu ako pero skočil som dolu, a potíšku som sa vkradol do chyže – potíšku, lebo Milušina matka bola chorá, veľmi chorá. Práve drielala, keď som dnu vstúpil – pri jej hlave sedela Miluša s tvárou na smrť oblednutou. Kývla mi rukou k príchodu, a bôľny úsmev zahral okolo jej úst. Ja som sa posadil na pohovku a zabral som sa do divných myšlienok. Bárs som si vedel uctiť bolesť dcéry, predsa ma moje vlastné polozenie a toto chladné uvítanie robilo nevrlym. Prial som si byť doma, tak ako predtým pri nej – doma by som sa bol aspoň chlebom nasýtil, a tu sa ani pohľadom lásky nemôžem.

„Kde sú ti sestry, Miluša?“ spýtal som sa po dlhom mlčaní.

„V kostole.“

„A brat?“

„Na poľovačke...“

Utíchli sme zase. Kým toto mlčanie trvá, podotknem vám, že so sestrami mojej snúbenice stojím nie na najlepších nohách. Sám neviem, čo je medzi nami; dosť na tom, hneváme sa, a keď do B. prídem, vyhýbam sa im, ako len môžem.

Po chvíľke mi kývla Miluša k sebe – pošepla mi do ucha, by som dovtedy, kým ona bude v kuchyni, zo spiacej muchy odháňal – a odišla von. Vtedy mi už na jazyku bolo oslovenie, aby mi dala niečo jesť – ale bohvie! – inak som sa rozmyslel, nazdal som sa, že moju poetickú lásku takouto prosbou urazím.

Sedel som nad chorou asi pol hodiny. Zrazu táto otvorila oči, a polonemý výkrik zadivenia sa predral z jej zmodraných úst.

„Ale tu budeš obedovať, Stanko?“ zašeptala chorá.

Tu vám musím poznamenať, že som si dávno bol predsavzal nevziať u Slavatinských ničoho až dovtedy, dokiaľ Milušu mojou vlastnou nebudem menovať. Dovtedy som navzdor mnohým ich invitáciám môjmu predsavzatiu zostal verným, z čoho nejednu raz naozajstne hnevy medzi nami pošli. V terajšom položení mojom som však cítil, že ak sa len nechcem naučiť nič nejeseť, musím prijať srdečné pozvanie mojej budúcej svokry.

„Dozaista!“ odpovedal som – a bolo po mojom predsavzatí. Potom sme sa pustili do všelijakého rozhovoru – chorá sa mi o tej nemoci ponosovala – a ja som ju neborku tešil, ako som vedel, bárs úprimne vyznám, že by som nebol za doktora. Medzitým ranné služby nedeľňajšie vzali svoj koniec – a sestry Milušine sa prinavrátili domov.

Vstupovali do chyže; mňa mihom zaujala tá myšlienka, že sa dneska s nimi pomerím – i skočil som hore a letel som im v ústrety.

„Dobrý deň, donna Lujza a donna Bela! Či ste sa i za mňa pomodlili?“ spytoval som sa usmievavo a ponáhlal som sa z ich šijí mantily odprackať.

Dievčatá pozreli na mňa tak ľadovým zrakom, že mi pracky odpútavajúce prsty naskutku zmeraveli.

„No, to musela byť zvláštna kázeň, že vás takou svätosťou nadchla!“ sponoval som zažartovať.

Dievčatá nepovedali ani slova – odvrátili sa odo mňa a odišli do bočnej chyže.

Ja som zostal ako vo vytržení.

„Ale, čo sa im prihováraš, Stanko? Veď vidíš, že sú akési rozmrzené,“ preriekla chorá, a tieto slová ma vytrhli z mojich myšlienok, do ktorých ma toto urážlivé uvítanie mojich budúcich švagrín bolo hodilo.

Ja som si odkašlal, pohľadal som môj klobúk, priblížil som sa ku chodnej, porosil som jej ruku jednou slzou urazeného citu a utekal som von.

„Stano! Stanko môj! Kam ideš? – Nechod, už budem prestierať!“ volala z kuchyne Miluša, bežiac za mnou, a chytila ma za ruku.

„Pokoľ mi daj, anjel môj! – Ja u vás obedovať nebudem, u vás obedovať nechcem!“ odpovedal som jej rozpjedeným hlasom a stúpam som preč.

Na veži zvonili poludnie – prišiel som pred hostinec. Pred hostincom sedeli úradníci služnovského úradu, pravotári a vôbec všetci, ktorí zvyčajne stolovali u pána Trúbu, krčmára v B... „Nešťastný pugilár!“ mrmlal som sám v sebe a chcel som sa bokom hostinca dolu cestou prešmyknúť. Dnu do krčmy vojsť sa mi nevidelo. Pán Trúba bol vo svojom remesle prísny a neúprosný človek. Dlžil som mu za pár obedov a už dávno na mňa číhal za plácu. To by bolo bývalo nevhodné robiť k starej dlžobe novú; a potom ešte aj to bola otázka, či by sa bol pán Trúba k tomu rozumel.

„Aha, Stupický!“ zavolať pravotár Vážnický. „Počkaj, Stano! Neutekaj! – už dvanásť zvoní, a tak myslím, že tu budeš s nami obedovať?“

S tým vstal hore a blížil sa ku mne.

„Samko, odpusť! Ale ti teraz nemôžem spraviť k vôli; viem, že by som ti bol milým hosťom – ale som sa Hrušánkovi k obedu sľúbil – tak už chcem slovo zadržať – k tebe prídem na večer...“ vyhovárať som sa pánu pravotárovi.

„Aha, veď je pravda! – Tak je, tak – veď ťa tam čakajú. No, len sa ponáhľaj, a pozdrav ho i odo mňa. Ozaj! Navečer nebudem doma; príď popoludní okolo tretej alebo inokedy, keď budeš mať času,“ odpovedal pán pravotár, ktorého poznáte ako hodnú, driečnu chlapinu, čo však z oblakov spadnutých hostí nebárs rád vidí.

Ale že ma kancelista Hrušánek s obedom nečakal – to vy, chlapci, ľahko uhádnete. Neborák ani to nevedel, že som v B. Pri tom všetkom však som sa smelo pustil k jeho hospode v tej pevnej nádeji, že uňho istotne utíšim cigánov kovajúcich v mojom bruchu.

Pitvorné dvere boli primknuté, ale to ma nezarazilo. Vedel som dobre, že on mal vo zvyku doma sedávať a nikde nechodí, teda zaiste doma bude. Klopmem na dvere – nič; búcham dobrých päť minút – nič. Už som bol k všetkému odhodlaný – i začal som vyzdvihovať dvere.

„Kto to?“ ozval sa z tamdnu jeden mne neznámy hlas. „Doma pán?“ dopytoval som sa napäto.

„Nie je doma, šiel do Pluštíc do kostola, a nepríde, iba večer.“ V B. totižto nieto, iba evanjelický kostol, a Hrušánek je katolík.

„Dobrý apetít, Stano!“ zamrmlal som sám v sebe, a pustil som sa, kde ma dvoje očí nieslo.

Moje oči – či mám riečiť, moje nohy – doniesli ma však do jedného utešeného hájika. Vy ho dobre znáte, leží na dolnom konci B. na východnú stranu. Volá sa Kamenec. V jednom útule nachádza sa žliabok, kolo neho veniec tmavozelených jelší. Deň bol krásny, slnko nemilosrdne páliło, a ja som sa tešil, že keď nie k obedu, teda aspoň do chládku som sa dostal. Vyvalil som sa do pažite a pozeral som hore ako Eliáš, keď čakal na krkavca. Nevyčkal som nič – ani krkavca, ani pečeného holuba. Bohvie, čo to, že v našich časoch už divy prestali, hádam – že už nieto prorokov. „Takto sa nenaješ!“ pomyslel som si a točil som oči dokola. Pár polozrelých jahôd kukalo von z machu, ktorý prikrýval skalnatú pôdu. Tieto vidieť a schmatnúť – bol jeden okamih. Jahody boli síce trocha kyslé, ale ja by bol prisahal, že sú sladšie od medu. Škoda, že ich bolo málo, to mi nebolo, ako sa hovorí, ani pod jeden zub, ba mi iba apetít dráždili. Keď som už ani jednu vyzrieť nevedel, nahol som sa k žliabku, aby som vodou doplnil, čo v žalúdku chýbalo. Nešťastná voda! Ešte i teraz vo mne hurtuje.“

„Zalej ju vínom!“ ponúkal rozprávajúceho bôbovský administrátor.

„Hej, kelner! Ešte jednu pintu!“ rozkazoval Ružan. „Vidíš, Stano! Tá tvoja rozprávka ma zaujíma; len nerob toľko okolkov; lebo nech som dobrý, kým ju dokončíš, vypijeme ešte najmenej štyri pinty – a potom aj nám vačky vyschnú.“

„Eh, čo! Ja myslím, že moja rozprávka stojí za tie štyri pinty vína,“ odpovedal Stupický, keď vnútornosti dvoma pohármi do poriadku bol uviedol. „No ale, načo sa mi to len do reči miešate? Už neviem ani, kde som zastal.“

„Pri vode! Pri vode!“ volali Stankovi kamaráti.

„Tak je, pri vode! – Nuž vidíte, bračkovci, vtedy sa mi aspoň na okamih všetky spolky miernosti nepozdávali. I voda je dobrá – ale, nech som dobrý – aj víno je dobré. Vína sa napijem aj na lačný žalúdok –

ale vody? Sprobujte že, keď ste za štyriadvadsať hodín nič nejedli, ako vám bude búriť vo vnútornostiach. I v mojich bola zabúrila – opravdivý odboj a rozbroj sa strhol v nich – a vtedy som preklínal – moju lásku. Sproboval som spať, ľahol som si do trávy, sotva mi však na oči driemoty nadchádzali – vnútorný odboj zabúril, a ja – vstávaj hore!

Mohlo byť kolo druhej popoludní, keď sa mi žalúdok do normálneho stavu prinavrátil. „Už sú hádam v B... po obede, smelo sa teda môžem vrátiť,“ myslel som si, a namieril som moje kroky do dediny.

Prídem pred Slavatinských dom – zastal som trochu, a vzal som tú najveselšiu tvár na seba, aby z mojich porušených črt obličaja nikto nemohol uzavierať na môj nešťastný dneskajší pôst. V pitvore mi zastala cestu Miluša s vyplakanými – ako sa zdalo – očami a pozerala na mňa s takou nemou ponosou, že ma srdce nevoľky zaboľelo.

„Kde si obedoval, Stano môj?“ spytovala sa Miluša.

„Duša! Nuž kdeže inde, ako v hostinci?“ odpovedal som so silným úsmevom. Ona však krútila hlávkou, vedela, že ľužem.

Medzitým som otvoril dvere – a prvá osoba, ktorú som v chyži videl – bola moja sestra.“

KAPITOLA ŠTVRTÁ

dokazuje, že dakedy prvý bozk lásky zamak sladkosti v sebe nemá

„Tak predsa raz dôjde konca hladové utrpenie moje!“ povedal som sám sebe, keď som sa presvedčil, že to vskutku moja sestra, a zabudnúť na všetkých okolo stojacich, letel som k nej.

Moja sestra sa nemálo zadivila nad touto bratskou láskou, bárs tá – aspoň z mojej stránky – nikdy chladná nebývala; i rozprávala mi cieľ svojho príchodu – chcela totiž poznať moju snúbenicu, a svojmu pacholiatku od tamojšieho lekára dať zaštepíť drobnice.

„Ach, liebe Schwester!“ začal som po nemecky, aby ma okrem mojej sestry nikto nerozumel, „ich bin hungrig wie ein Wolf ich bitte dich, leihe mir einen Gulden...“ Sestra pozrela na mňa, potom na stôl, ktorý

práve znovu pre ňu prestierali, ako čo by mi chcela povedať, že sa v jej spoločnosti môžem nasýtiť. Ja som však smutne krútil hlavou a stisol dovedna zuby.

„Ale prečo si taký hlavatý, Stano?“ dohovárala mi sestra v nemeckej reči.

„Jedz, keď ti dávajú – nečakaj, aby ťa ako malé dieťa chovali.“

Ja som sa bolestne usmial, i vyrozprával som jej v stručnom výťahu v nemčine príčinu môjho dnešného pôstu, končiac s tou prosbou, aby mi predsa aspoň desať grošov požičala.

„Nemám, braček môj, nemám!“ vyhovárala sa sestra pravdivým názvukom.

„Ale vieš čo – môj čaká na mňa v R... odvez sa ta so mnou, tam ti dačo aspoň k večeri pripravíme.“

S tým si sadla k prestretému stolu.

Medzitým sa moja Miluša so svojimi sestrami netrpezlivo dívala na nás – bolelo ich, že hovoríme pred nimi v nemčine, ktorej nerozumejú. Miluša si sadla na pohovku ku mne, ale ja som sa díval nie na ňu, lež na kusy, ktoré sestra do úst kladla.

„Poď, zajedz si so mnou!“ oslovila ma sestra, obadajúc moje túžobné pohľady.

„Veď ja neznám, čo mu je, že nechce u nás jesť – i s obedom sme ho čakali...“ zamiešala sa skormúteným hlasom Miluša. „Och! Veď snáď nebudem dva razy obedovať!“ odsekol som, – cítiac už však, že sa mi hlas trasie ako plačúcemu dieťaťu. Toto polozenie tvorilo kulminatívny punkt môjho trápenia. Lačnému dívať sa na jediacich, to sú väčšie muky než tortúra. Vo mne bojovali falošná hanblivosť – a hlad. Ak sa budem ešte ďalej prizerať – cítil som, že ostatný zvíťazí. Pobral som sa teda hore a šiel som von do záhrady, ktorá sa ťahá popri dome Slavatinských – naľožiť však sestre, aby sa čím skôr ponáhľala domov.

Nesedel som päť minút samotný – dačo zašuchotalo, a nado mnou stála utešená postava Milušina s takou zarmútenou tvárou, ako maľujú Magdalénu, keď pod krížom stojí.

„Ale, prosím ťa, čo mi nedáš pokoja, keď chcem byť sám so sebou?“ osopil som sa na ňu.

Dievča zaplakalo – a po prvý raz sa mi vrhlo okolo hrdla a bôľom, láskou znáruženén prvý bozk ľúbosti pritislo na moje zakabonené čelo.

Povedáte, že je prvý bozk lásky akási nevýslovná sladkosť, ale bohvie! – ja som ho od hladu ani necítil.

„Ty ma nechceš, Stano. – Ty si mi neverný. – Ty si na mňa, zabudol!“ šepotalo rozžialené dievča a stukalo tak bolestne, že by to bolo pohlo i skalú, nie však hladom zmoreného zaľúbenca.

„Daj mi pokoj, Miluša! Čo ma vytrhuješ z mojich myšlienok?“ oboril som sa na ňu a vytrhol som sa jej z objatia.

„Oh, bože môj, bože môj! Čože ma tak nevinnú tresceš?!“ mrmlala ona sama sebe; oprela sa o jablňu a bledosť smrti sadla jej na tvár.

„Slečna, vy ma nerozumiete! Vy nechápete moje myšlienky, prosím vás teda, nedotierajte ani do mňa, ani do pána boha. Keď vašu lásku nezasluhujem – dobre – podrobím sa môjmu osudu; nebudem prvý, ktorého láska zradila...!“

Miluša na tieto bláznivé, od hladu chladným hlasom povedané slová zalomila dovedna ruky, celá jej bytosť sa triasla – i padla ako kosou podťatý kvietok k zemi.

Mňa nepohol ani tento výraz nevýslovnej jej bolesti.

„Julika! Daj zapriať, nech čím skôr ideme!“ volal som na sestru, ktorá sa vracala od lekára. „Skoro daj zapriať – lebo hneď idem peši.“

O chvíľku stál zapriať voz pred domom.

Medzi týmto časom ležala Miluša s tvárou v tráve ukrytou na zemi a stukala tak srdce raniacim hlasom, že som na chvíľku zabudol strašný hlad, ktorý mi zúril vo vnútornostiach.

„Zbohom, duša moja!“ hovoril som a naklonil som sa k jej hlave, ktorú obrátila ku mne akoby elektrickou iskrou uderená, keď počula tieto slová. „Zbohom, duša moja! Nezdržuj ma – druhý raz ti všetko vysvetlím!“

„Nechod – preboha ťa prosím – nechod, Stano môj! Lebo až zjdeš – zajtrajšieho dňa nedožijem...“ prosila ona; ja som sa však vytrhol z jej rúk – a jedným skokom som bol vo voze.

Sestry Milušine si dačo v uši šepkali – zdalo sa mi, že oželeli svoju raňajšiu chladnosť.

Lujza pristúpila k vozu.

„Stanko!“ zašepkala mi do ucha. „Až Milušu rád vidíš, zostaň – lebo jej bude zle...“ Ja som sa šialene usmial.

„Čože sa už nehýbeš?“ skríkol som na kočiša, ktorý mojím hromovým hlasom prestrašený tak šibol kone, že sa vzopáli a potom jediným trhnutím pustili sa v útek.

Keď náš voz zarachotil k odchodu, šmaril som posledný pohľad na záhradu. Vo dverách sa opierala Milušina postava. Zdalo sa mi, že vidím poľnočného ducha akejsi zomretej. Taká bledosť smrti, aká jej líca bola zaliala, taký výraz bolesti, taký nadprirodzený plameň v oku som nikdy nevidel. Tento výjav nezabudnem nikdy.

„Oh, nešťastný pugilár!“ vykrikol som pološepmo a vrhol som sa späť do sedliska.

Voz náš letel prašnou cestou ako divý šarkan v povetrí. Sestra utierala slzy, neviem, koho šanovala, či mňa, či Milušu; ja som nehovoril ani slova. Plameň nevysloviteľnej zlosti šľahal celým mojim vnútorným človekom. Prileteli sme k Z., tam sa cesty delia, jedna do K., kde sestra býva, druhá do S., kde moje bydlisko a kde sa teraz všetci traja nachádzame.

„Stoj!“ zavolať som na kočiša a vyskočil som z voza.

„Stano! Vedže poď do R., tam je aj môj – najete sa vedno!“ volala na mňa sestra.

Ja som však nič neodpovedal. Ani sa neobzrúc na stojaci voz, pustil som sa do behu – a utekal som dolu cestou.“

KAPITOLA PIATA

dokazuje, že sa človek obyčajne tam zastaví, kde si ani sám nežiada

„Už som podotkol, že deň bol sparný. Na oblohe sa začali vežiť oblaky – v diali sa ozýval hrom – víchor sa dvíhal, a v okamihu zavisla čierna – nad mojou hlavou. K vnútorným biedam stíhala ma i vonkajšia pohroma. Hnev mi dal krídla, i letel som s víchrom o závod. Z dediny na dedinu prenasledoval ma krik a šmrk mladej chasy, nazývajúcej ma čiernokňažníkom. A vskutku, rozorvaná postava moja musela mať v sebe dačo prišerné. Rozčuchrané vlasy, divý pohľad, sem a tam vychievajúci sa frak, vysokotočený klobúk pod pazuchou, k tomu čierňava, blesk, hromy, víchrice – no, predstavte si, či to nebol čiernokňažnícky obraz?“

Lejak sa spustil. V okamihu som premokol ako syseľ – predou mnou sa stmilo, i nevidel som nič.

„Pán urodzený, pán urodzený!“ volal dakto. Pustil som sa za hlasom.

„Preboha, kdeže tak utekajú v tej búrke? Nech vojdú dnu, kým pre-
stane,“ vrel hlas, ktorý som bol dopočul. Pozriem hore, predou mnou
stál – bôbovský krčmár!

„Och, och! Nemám peniaze – i za raňajky som im dlžen!“ zahoreko-
val som zúfalo, a premožený všetkými nehodami toho dňa padol som
bez seba na zem.

„Vieš, Korunka, že si ma ty k životu vzkriesil – u teba som ležal tri dni
v tej najnebezpečnejšej horúčke – boh ti odpláť a nedaj, aby som sa ti
podobným spôsobom mohol odslúžiť.“

Stupický zamĺkol. Priatelia jeho pozreli jeden po druhom. „Či si už
skončil?“ dopytoval sa Ružan.

„Už, bratia! – Čo by ešte nasledovalo, to si sami doplňte...“

„Vidíš, Daňo, teraz už znáš príčinu mojej vtedajšej nemoci, na ktorú
si sa vtedy tak netrepežlivo dozvedal. Toto červené víno otvorilo moje
ňadrá, a vám moja rozprávka – tak myslím otvorí oči k prijatiu tej ne-
podvratnej zásady, že láske hlad kope hrob...“

„Bola zomrela a vstala z mŕtvych tá tvoja láska,“ preriekol Korunka
smiešno-vážnym hlasom, „myslím, že si už s Milušou na čistom!“

„Ach, to duša bez páru! O štvrt roka bude sobáš! Ty dáš na nás pože-
hanie – a teba, Ružan, týmto slávnostne povolávam za družbu.“

„Živio Stano!“ zvolali títo oba a poháre zaštrngali k šťastlivému zdaru.

Ľudovít Kubáni

ČIERNE A BIELE ŠATY

Práve v siedmom roku môjho manželstva stojím – a sedem, to je sväté
numero. Premýšľam, ako by mal tomuto číslu ohľadom môjho manžel-
stva viac svätosti dodať... ach – hútam – najlepšie ho zasvätim vyrozprá-
vaním tragikomickej histórie – mojej ženby.

Bola to skutočne mimoriadna udalosť, i ohľadom jej vývinu a okol-
ností, i ohľadom prostriedku a samého výsledku.

Ja som vôbec v celom mojom živote mal mnoho malérov, a neminuli
ma ani v procese mojej lásky. Ukážku z toho som už podal v mojom
svätotajskom dobrodružstve *Hlad a láska v Lipe* uverejnenom. (Sám
už neviem, z akej príčiny som tam vystúpil pseudonymne pod menom
Stupický; bo, ako vidíte, moje opravdivé meno – ako to navrchu mojej
smutnoresky stojí – je Hladovanský.) Ale že sa moja ženba sama naj-
väčším dobrodružstvom stane, to som ani zďaleka nemyslel. – I teraz
som v pochybnostiach: či dakto na svete romantickejšie zavesloval do
raja manželstva než ja – a či dakomu romantickosť ženby väčšmi na tak-
zvaných materiálnych výhodách uškodila než mne, aspoň doteraz...
lebo bohvie, skade ešte na mňa dedičstvo môže pripadnúť! (Úprimne
vyznám: zišlo by sa, a to hneď.)

Teraz... keď si moju ženbu predstavím, je mi i do smiechu. Skutočne!
Plakať nemôžem, lebo mi Boh doprial dobrú žienku, a to takým spôso-
bom, ako nikomu na svete. – Zato, že som ja moju Milicu vydával a ona
ma ženila, už teraz v siedmom roku po tejto mimoriadnej udalosti na-
riekať nebudem. Vtedy mi síce bolo aj trocha do plaču (môj antagonista
administrátor Korunka – videas „Lipa“ I. ročník – ktorý ma sobášil, tá-

ral pred svetom, že som sa maznal ako malé dieťa a že mi z ručníka slzy ako vodu žmýkali), ach, ale to bolo dávno, a niektorí ľudia vravia, že čo sa dávno stalo, to je ani nie pravda. Teraz sa však smejem, smejem od hladu (to je môj jediný pokúšiteľ, ktorého sa neviem zbaviť) a aby som žalúdok mojich detí – sú už, úbožatá, dve – uspokojil, rozprávam im moju romantickú ženbu.

Bolo to roku... dosť na tom, bolo to pred šiestimi rokmi (teraz sme v siedmom), ako som sa ja po dlhej patvarii diurnistva, akcesistva, koncipistva (všetko extra statum a s denným platom od 45 gr. do 1 zl.) dostal za takzvaného okolného notára do čisto číro maďarského okresu s ročným platom 360 zl. str. (Tento úrad, o ktorom asi ani sám všemohúci a vševedúci pán exminister Bach nevedel – dôkazom čoho tá okolnosť, že nás bez Abfertigungu na pašu poslali – bol kliešte, ktorými páni civilizátori vyberali z ohnivej vatry občianskej nespokojnosti pečené gaštany v spôsobe porcie, akcízov, zuschlagov atď.)

„No“, myslím si, „Stano Hladovanský, teraz si už pri celi!... Zriad dom svoj! Ožeň sa! Vymeň slovo dané Milici, svojej ľubenici... Priprav hniezdo domáceho rodinného života... strepoc krídelkami lásky... a zalet pre družicu Milicu!...“

A vskutku – keď som sám neletel, letelo písmo k nej – oznamujúc jej šťastný prevrat mojich okolností a môj skorý príchod v sprievode skutočného pytača.

Nebožka Milica! Predstavte si, ako táto radostná správa na ňu účinkovala, na ňu, ktorej matka asi pred pol rokom bola zomrela; na ňu sirotu, ktorej otec už od sedem rokov v hrobe hnil. Má brata – dobrého brata; mala sestry – dobré sestry... ach! ale pri tom všetkom bola sirota.

O pár dní prikvitil som s pytačom pešky do domu Slavatinských. Druhí chodia v ohľady a na pytačku na voze. Mne nebolo tohto luxusu dopriať – prečo? Preto, že som bol a som omine et nomine Hladovanský! Lenil som sa – a grajciara nebolo v kešení; v takomto páde však človek ozaj musí gazdovať a všetkých pomp sa odriecť. Ako hovorím, prikvitli sme s pytačom pešky, nedbajúc nič na skrčené nosy, ovisnuté úšklabné gamby, potupné pohľady, ktorými nás naši známi k cieľu našej návštevy sprevádzali. „Vysmievajte sa“, myslel som si, „nedbám ja nič, len sa ja ožením.“ S výrazom nevýslovnej potechy však prijala nás Mili-

ca. A keď jej brat ako tútor svoje udobrenie našej svadby vyslovil, padli sme si do náručia a poľúbili sa prvým bozkom vyslyšanej, uskutočňujúcej sa lásky. Dve mladuchy sa prizerali na výjav tento... s výrazom oka zápalistým, sladkým – tak sa mi v mojej blaženosti zdalo.

„A o tri týždne sobáš“, prehovoril pytač.

„Krátky to čas – sestra sa musí štafírovať“, odvetil Milicin brat.

Nám sa aj tri týždne dlhými byť videli.

„Ach, Artur!“ zamiešal som sa, „napozajtre v S. jarmok, štafirung hoto-
tový... tri týždne jednako dlhý čas... chcem to skrátiť s dišpenzáciou.“

Artur sa usmial a posadil pytača i mňa ku stolu.

Jedli sme, pili sme, radovali a tešili sme sa – vysluhovali nás tri Grácie. „No, Stano“, hútal som sám v sebe, „to sa dobré darí, bude že to za svadba.“

Na tretí deň bol v S... jarmok. V mojom byte – pretože som sa ešte vtedy v S... zdržoval – prechádzal som sa netrpezlivo hore-dolu, čakajúc príchod môjho budúceho švagra a mojej Milice. Neprichádzal nikto – navela sa zjavila vo dverách moja matka.

„Akože si, syn môj! Či už Artur a jeho sestra Lujza boli u teba?“

„Nebola, mamka, nebola – hádam ešte nedošli.“

„Došli, syn môj! Lujza teraz kupuje pre tvoju snúbenicu čierne sobášne šaty, čierny čepiec – a flóry.“

„Nerozumiem ich... k sobášu čierne šaty, čepiec a flóry?“

„Áno, syn môj! Samej mi to divné, ale je tak. Že vraj to Artur žiada, aby ste sa v smútku sobášili.“

„Svadba a smútok!“ pomyslel som si, „inšie ani netreba! Najradostnejší okamih môjho života mám zasvätiť s emblémami smútku – to bude ozaj komédia!“

Ja som človek hlavatý (veľká to chyba, keby to nie, azda by sa mi v svete lepšie vodilo; potešujem sa však tým, že hlavatosť bez hlavy nemôže byť); v smútku som sa nechcel sobášiť kvôli nikomu... Radšej koniec všetkému, ako takýto sobáš.

Sotva ma matka nechala, vstúpil dnu Artur.

Ako vždy, i teraz hral milý úsmev kolo jeho úst. Okolo mojich istotne inakší hral.

„Či je pravda, Artur, že nás chceš dať sobášiť v smútku?“ dopytoval som sa horkým ako blen hlasom.

„Prečo nie, Stanko?! Pamiatku pred pol rokom zomrelej matky musí moja sestra uctiť; ja žiadam sobáš v smútku – alebo nič.“

„No ja žiadam sobáš primerane veselý – alebo nič!“ odsekol som skrátka.

„Tak je darmo, zostaneme pri ničom!“

„Áno, pri ničom! Ja sa vašej pikantnej žiadosti nikdy nepodvolím!“ (Ubohá Milica!)

„Vy ste teda moju sestru nikdy neľúbili?“

„Hahaha, neľúbil!“ zasmial som sa horko. „Radšej smrť než bez nej žiť – ale ešte raz vás uistujem, že vašej smiešnej žiadosti na žiaden pád nemám v úmysle sa podrobiť.“

„Domine Hladovanský! Vy ste mnoho románov čítali,“ preriekol Artur vážne, „nemám vôľu obetovať moju sestru vášmu rozmaru a hlavatosťi, s ktorou sa vašej ľúbosti pre málo významnú, ale slušnú formu odriekate. Ďakujem Bohu, že som vás poznal – s mojou vôľou moja sestra nikdy nebude vaša... či ma rozumiete?“

S tým zmizol, nechajúc ma stáť ako skameneného.

„Rozumiem vás, pán Artur, rozumiem! Istotne na štafíring nervus rerum chýba!“ zamrmľal som sám v sebe a pustil som sa po izbe do divého behu. „Ach, nazývate ma romantikom: Dobre i tak! Vám na truc ožením sa romantickým spôsobom. Ukážem vám, že ešte časy dobrodružného rytierstva nezapadli; i proti vašej vôli – ukradnem vám Milicu.“

Samému sa mi tento plán zapáčil; hoc som aj bol akokoľvek rozbúrený, zasmial som sa ako dieťa, keď sa mu dačo po vôli stane – i hútal som hneď o spôsoboch, ako uskutočniť tento plán.

Vtom sa vrátila moja matka.

„Akože ste s Arturom?“ dozvedala sa ona.

„Nijak – svadba sa rozsypala, žiaden sme nechceli popustiť.“

„Úbohá Milica!“ zašepkala ona.

„Ona bude a musí byť mojou!“ zvolal som vášnivo a vyložil som jej môj dobrodružný úmysel.

„Všetko pekne, syn môj! Na hlavnú vec si však predsa zabudol.“

„A prosím ťa, čo by to bolo?“

„Nič inšie, syn môj, ako Milicin súhlas s твоjím plánom, lebo ju násilu len nechceš uniesť?“

Richtig... to bola prvá a predôležitá prekážka. Násilu Milicu uniesť, to nešlo – natoľko som nebol romantický rytier; možno preto, že som sa bál istých paragrafov kriminálneho kódexu. Pomohla mi dilema.

Milica ma alebo ľúbi, alebo nie. Keď áno, pôjde dobrovoľne so mnou aj na koniec sveta, lebo to i Písmo sväté káže, nechať otcovský dom a ísť za mužom svojím; keď nie, no tak len i ja, i ona vyhrá, že sme sa zavčasu rozišli.

Naproti tomuto rozumovaniu ani matka nemala nič.

„Pred sobášom ju však predsa neunesieš?“ odvetila ďalej. „A aby ste sa zosobášili mohli, musia byť ohlášky. Ohlášky však vieš, k akému sú cieľu, aby sa prekážky manželstva zavčasu mohli oznámiť. Merkuj však, aby ti Artur dáke nepredniesol pred patričným kňazom.“

„Ach, toho sa nebojím – netreba tu ohlášok – múdry vynález, tie dišpenzácie tieto si zajtra vykonám. Nadsirotské povolenie už mám v ruke.“

„A kelčík k svadbe?“

„Na konci kyjak!“ pomyslel som si. „Toto je najhlavnejšia prekážka. Kreditu mal som málo, rodičia chudobní – a ako u nastávajúceho gazdu, bolo u mňa pusto, prázdno všade. Moje doterajšie diurná mi sotva na odev a pokrm dostačovali. Artur istotne nič nedá – ba od neho by ani neprijal. Keď to má byť, nech bude naozaj po rytiersky. Eh bien! Ani rytieri nič nemali a smelo sa pustili do širého sveta – prečo nie ja romanticus na oceán manželstva?“

A tak prekážky nebolo žiadnej.

Večerom druhého dňa zjavil som sa v dedine, kde rodina moja bývala. Ako človek planého svedomia obzíval som kolo Slavatinských domu z úkrytu záhrady, čakajúc na príležitosť zjavenia sa Milice. Každého šustu som sa ľakal, v strachu, že sa predo mnou zjaví vážna postava Artura v podobe pomstiaceho sa anjela a mňa zo záhrady – raja to mnohých zažitých ľúbostných chvíľ – nevyženie, ale za golier vyhodí.

Zdalo sa mi, že sa mi i mesiac vysmieva. Ten šuhaj, ktorého niektorí básnici volajú priateľom zaľúbencov, škúľil na mňa spoza oblakov tak uštipačným, satirickým zrakom, ako čo by si bol vypožičal nadnes pravé lice Demokrita.

Po chvíľke sa otvorili na záhrade dvercia a postava Milicina sa vznášala do útulu zatieneného hustým lístím jablonovej plánky.

Vzdychala – slzila – istotne sa dozvedela o všetkom. „Milica! Prišiel som si pre prsteň!“ zašuškal som nad ňou, keď som sa k jej blízkosti bol prikradol. Pozrela na mňa a striasla sa.

„Urob to kvôli Arturovi, urob, on mi je druhým otcom!“

„A ja ti mám byť mužom – spoločníkom až po hrob – voľ si! Alebo Artur, alebo ja!“ (Úbohá bola v položení svätého Otca: alebo Napoleon – alebo Antonelli.)

„A nepopustiš, Stano? Nedáš mi prvý dôkaz lásky k vyslyšaniu mojej prosby?“

„Nemožno – nechcem byť hrdinom papúč. Rozhodni sa! Ak ma ľúbiš, buď družkou môjho osudu; keď nie, vráť mi prsteň!“

„A ty žiadaš, aby som pamiatku mojej matky zneuctila? Nie! Nemožno! To nespravím!“

„Blázonko! Nezneuctíš tú pamiatku: obleč sa v biele šaty k svätému obradu sobáša. Je to odznak nevinnosti a polosmútku. Len čiernej farbe a flórom daj pokoj!“

Ona sa usmiala, kývla hlavou a zašepotala sladko:

„Stano! Môj hlavatý Stano! Pôjdem s tebou, kdekôľvek ma povedieš.“

A vskutku, na druhý deň ráno šla so mnou v sprievode jednej starej matróny do S..., kde sme ohľadom na dišpenzáciu zložili prisahu, oslobodiac sa týmto spôsobom od ohlások.

Sobáš sme určili hneď na budúcu nedeľu. Do tých čias mala Artura nakloniť k mieru – čo som i ja sprobował, napíšuť mu list, kde som mu oznámil naše ustálenie ohľadom šiat. Neodpovedal nič na dôkaz toho, že nesúhlasí – a tak nezostalo inšie, ako skutočný únos.

V prapodivných myšlienkach približoval som sa, keď deň sobášu bol svitol, k osade, v ktorej čakalo na mňa a Milicu kňazské požehnanie. Moji svedkovia sedeli takže popri mne na vozíku, ako keby ma na pravisko sprevádzali. Chceli sme žartovať nedajbože! Nešlo to. Každý Mádel, a obzvlášte ja, do budúcnosti. Vyzerali sme asi ako „Ritteri von der traurigen Gestalt“, lenže Sancho Pansa chýbal. I nebo cedilo slzy – bol to pošmúrny novembrový deň – skutočný „čierny november“, ako ho Francúzi volajú. Neraz prebehol popred náš voz vyplašený zajac, čo nás, stredovekých romantikov, naplňovalo nemalým strachom o výsledok našej cesty. Miesto obligátnej svadobnej muziky kvákali nad nami

vrany a kavky v tak ľubozvučnom koncerte, že sme si zapchávali uši. Dedinami nás sprevádzal štekot vzbúrených psov – a tak to šlo všade, kým sme sa horko-ťažko, umoknutí ako sysle, nedostali pred ***-ský hostinec.

Práve bilo desať hodín, sobáš mal byť o jedenástej.

Šmarili sme sa do gály – a ja som hostinského zavolať na stranu.

„Či hotujú obed pre mojich svadobníkov, pán Trúba?“

„Áno – osoba 2 zl. v striebre“ – hotuje sa pre dvadsiaticich štyroch.“

„To je veľa – nebude nás, len dvanásť!“ poznamenal som prestrašene a chytil som sa vačku, v ktorom nebolo výplatku ani pre tri osoby. „Apropos, pán Trúba, či nás u Slavatinských čakajú?“

Pán hostinský zachytil ústa dlaňou – istotne, aby som nespozoroval, ako sa smeje.

„Čakajú ver, čakajú – ani ich vyčkať nevedia!“

„No, keď je tak, páni moji, poďme! Nechcel by som, že by boli o náš príchod v netrepezlivej starosti.“

„O to nech sa neboja!“ riekol potuteľne pán Trúba. „Úprimne im radím, aby tu k raňajkám dačo užili.“

Tieto slová sme už ledva dopočuli. Sprevádzaní zvedavým húfom ľudu, ponáhľali sme sa do svadobného domu. A ticho, hluchobolo v svadobnom dome – ako v príbytku, kde mŕtvola leží.

Ja som v mrazivom tušení vecí, ktoré majú nasledovať, obliekal moje vnútornosti v pancier neciteľnosti.

Mojim svedkom drkotali zuby – neviem, či následkom mokrého povetria, či v bázni neistoty budúcich vecí.

„Oh, oh, ťažký to únos!“ zamrmľal som sám v sebe, i vstúpili sme dnu.

Ináč som sa nenazdal, ako že vážna postava Artura zamedzí nám s výrokom kliatby vstup do chyže.

Nestalo sa – chyža bola prázdna, zrkadlo flórom zatiahnuté, obrazy naopak k stenám obrátené – a na stole veľký, hrubý zapečatený list v podobe embaloanej knihy.

Ja a moji svedkovia pozreli sme si do očí.

Škoda, že nebolo maliara – per se v manieri Hogarthovom – aby bol zvečnil smutno-smiešny výraz našich tvárí.

„Mein lieber Hladovanský, hier schaut es traurig und schlecht aus!“
preriekol naostatok jeden z mojich svedkov uštipačným hlasom. (Bol to jeden úd civilizátorskej spoločnosti – inak znamenitý chlapina.)

Ja som mrdol plecom ako zatvrdilý hriešnik, keď mu sentenciu čítajú.

Druhý svedok – takže civilizátor – priblížil sa medzi tým k stolu, nahol sa nad zapečatený balík a skríkol:

„Es ist an Sie adressiert, Herr Brautigam!“ a podal mi víťazne na štyri palce hrubý list. Vskutku – adresa znela mne.

„No, meine Herren! Tu istotne leží rozlúštenie záhady; dovoľte,“ i uk-loniac sa svedkom, otvoril som balík.

Ukázala sa kniha a v nej lístok, v ktorom bolo napísané:

„Pane! Aby ste za dedičstvom mojej sestry Milice veľmi nepachtili, vydávam vám ho hneď a to v podobe sem pripojenej knihy, ktorú vy istotne najlepšie potrebujete.

Artur m. p.“

Otvorím knihu... „Ach!“ skríknem tragikomickým hlasom „Umgang mit Menschen von Baron Knigge!“

„Richtig!“ zvolali oba svedkovia.

Každý si môže predstaviť, ako mi bolo kolo srdca. Či sa smiať, či plakať, či sa hnevať – či čo – sám som nevedel. (Moji svedkovia mi potom povedali, že sa mi v tom okamihu tvár smiala – a z očí perlili slzy.)

„Na sobáš zvonía, na sobáš zvonía!“ kričal huf pred domom, ktorý nás bol z hostinca sprevádzal.

Skutočne! Nedočkavý Korunka dal už k sobášu vyzvárať a mladej ne-vesty nebolo.

„Pekne sme!“ šomral som zúfale a prial som si ten báječný kepeň, do ktorého keď sa človek zavinie, v okamihu sa tam nachodí, kde si sám zažiada.

Ja som si však žiadal aspoň na tisíc míľ od svadobného domu.

Vtom sa však otvorili bočné dvere – i vstúpila bledým svetlom zornič-ky v tvári zaliata, v bielom talári cherubov utešene zavinutá, v čiernom smútku oblečenou tetkou sprevádzaná Milica, podala mi snehobielu rúčku – i vznášala sa vedľa môjho boku do chrámu.

Keď som z izby kráčal, obzrel som sa. Sprevádzali ma dve čierne oči, ohnivé ako rozpálené uhličky – oči Lujzy.

„Koniec románu – nastáva próza, próza života!“ vzdychol som po so-báši – sprevádzajúc Milicu k hostincu, pred ktorým už stálo pár vozov, dopravivších moju rodinu.

I nasledovala veľikánska hostina. Pán Trúba sa dosvedčil hodným svojho vychýreného hostiteľského mena. Múdro rátal – zhromaždilo sa nie dvanásť, ale do štyriadvadsať osôb hodovníkov. Inkognito mojej svadby sa neudržalo, čo som veľmi lutoval. Vína výborné podľa chuti – každý toast rečou sladký a dvorný dotýkal sa horko a nezdvorile môjho vachu. Prial som si mlynček, čo dukáty melie – alebo aspoň kreditu. Mlynček sa neukazoval; škoda báječných časov; takýto deux ex machina teraz ani v múzeách nie je, nie to, žeby sa v hocktorom hostinci zjavil.

„Eh, sprobujem s kreditom!“ dodával som si chuti a po skončenom obede pozval som pána Trúbu nabok.

„Pane! Ja som vo veľkých ťažkostiach...“

„Ach, ach! Prosím, čože rozkážu? Či snáď málo vína? Či sa bude snáď páčiť šampaner? Mám dobrý, naozajstný, opravdivý francúzsky.“

„Ďakujem... nie! Dosť nám je, ale...“

„Či hodlajú tu nocovať?... Ach, skutočne, tam von sa veľmi cedí – hneď rozkážem večeru.“

„Nie, prosím, nie! Pôjdeme my v slote – ale...“

„Ľutujem, že sa tak ponáhľajú... ostatne im azda dačo chýba?“

„Áno, pane!“ vzdychol som sťažka, „chýbajú mi – peniaze...“

Pán hostinský otvoril ústa a meral ma od päty do hlavy. „Hm, hm! To je skutočne veľká chyba!“ zamrmal naostatok.

„Už je darmo! Dočkať musia... veľmi som sa vytrovil, ako vidia, vy-dávam si ženu a ona mňa žení, jedným slovom: obidvaja nemáme nič!“

I polutoval nás pán Trúba a dočkal, kým sme ho z prvej angarie mojej novej služby nevyplatili.

Ach... a v siedmy rok po týchto udalostiach sa i služba minula, i sved-kovia môjho sobáša sa roztratili po svete (istotne sú dakde na Morave), i pán Trúba zanechal hostinec, i ja som sa odriekol romantiky a preberám sa v dedičstve mojej ženy, v knihe to baróna Kniggeho: „Umgang mit Menschen“... A čo je všetkému tomu príčina? I pán Bach, i veľké árendy, nadovšetko ale „čierne a biele šaty“!

Ľudovít Kubáni

EMIGRANTI

Závidím emigrantom!... Ja som ním bol pár hodín, a vodilo sa mi dobre. Lutovali ma, uctili ma... ba sa snáď i zaľúbili – nie síce do mňa, ale do môjho spoluturistu, merníka Ružana (kto by tohto pána nepoznal, upravujem ho na prvý ročník *Lipy*, kde už vtedy vojvodí ako ideálny zaľúbenec), ktorý – čo sa takzvaného „exteriéru“ týka – je alebo aspoň bol Endymion vo zväčšenom formáte, asi v 99. vydaní. Opisovať ho teraz nebudem; ba načo?... Slovensko ho pozná ako novomódneho Ulyxa, blúdiaceho na mori problematického okolia hornouhorského Slovenska. Hneď je pod Kriváňom, hneď pod Fatrou; dnes pod Sincom, zajtra pod Sitnom – a so mnou bol pod Poľanou v osídlach bohyně Circe, ktorej sa iba zato striasol, aby sa až doteraz nedostal k svojej budúcej Penelope.

Ale, aby som na naše emigrantstvo prišiel, musím začať od počiatku.

Merník Ružan, ako i teraz, bol i predtým naozajstný neposeda... Mučilo a trápilo ho to na jednom mieste ako Petra Schlemihla, ktorý hľadal svoju tóňu v sedemmilových čizmách. Ružan má síce svoju tóňu; najmä ráno a večer ju nebolo radno hľadať, ale má i anglický spleen (však nás i tak „hlas zo Slovenska“ i s Čaplovičom k Angličanom pripodobňuje), a tento svetom roznášať – zdá sa mi byť jeho úlohou. Ja na spleen netrpím, preto mi Ružan dakde okolo Radvane nadal – do francúzskych šarlatánov, ktorí do sveta ani zádumčivo, zasmušilo nevedia pozeráť; pri tom všetkom však rád cestujem zvlášť na cudzích „kelčíkoch“. Keď ma teda asi pred pätnástimi rokmi (práve vo vhodný čas, lebo som sa vtedy následkom Bachovho definitíva nachodil v disponibilite, t. j. bez služby) k spolucestovaniu vyzval – usmial som sa, podal som mu ruku, položil

zelené protiprašné okuliare na nos, pod pravú pazuchu dáždňík, pod ľavú dlhorúrovú fajku, na hlavu vydrový klobúk asi tej podoby, ako čičóši nosia, na pol pleca kapselu á la botanista a na všetko toto jeden predpotopný čiže karbonársky sedemdesiatšedemgolierový kepeň – i stúpал som za Ružanom...

Kam?... Do slávnych miest Bryndzovej, Lojnice, Škrupiny, Kyselnice – a bohvie, ako sa všetky podľa nebeského černokňažníka volajú... Načo?... Vidieť divy a zázraky terajšieho sveta, ktoré sa v týchto slávnych mestách ako v strediskách nakopené nachádzajú; zdokonaľovať sa v národopise, skúmať nový, kryptogamický a odrazu ako hríb na dejisko sveta pod menom „Tótmagyar“ vystúpivší národ v jeho velikánskych cieľoch, odvodzujúcich ideu všesvetovej slobody z nutnosti odnárodnenia.

A vskutku, kusby naše boli a sú veľadôležit! Zdalo sa mi, že som v Austrálii, kde všetko naopak ako v Európe. Tu podlosť znamená charakter, anarchia poriadok, závislosť autonómiu, zrada vlasti milovanie národa, alebo naopak, slovom – obrátený svet: kde zver lieta, vtáctvo na štyroch chodí, ryby v povetrí plávajú, oheň tečie a voda blnká atď. atď. Každý si môže predstaviť dojmy, ktoré pôsobili na mňa pri tomto opačnom poriadku vecí. Spočiatku mi bolo trochu divno okolo srdca... Keď som sa však hlbšie zahrúžil do stavu vecí a pozornejšie skúmal túto mimoriadnosť – tu som sa zrazu ocitol v tom presvedčení, že tieto kraje pochopili opravdivú filozofiu a určenie života... že tento ľud skutočne sa opeká na úslni tých právd, ktoré jedine blažiaco pôsobia, nie síce na ducha – ale na bruchá: že vynašiel kameň mudrcov, žiť a hniť v pokoji; dať sa obliekať v lesk a slávu cudzoty ako kavky v pávie perá; sadať do tône pustatín a tam držať siestu ako blažení lazaróni v utešenom Neapole.

Hoj! Je to národ, čo pochopil svoje určenie!... Je to – ale hop! zabľúdl som, sám neviem kam, a ako sa vymochem... Nie je to ani žart, vrátiť sa z tohto Kanaánu, kde sa i Ružanov spleen na slnku opísaných mimoriadností roztopil, naspäť do nášho prozaického Egypta; z toho Kanaánu, v ktorom by sme snáď i teraz blúdili, keby nám boli trvali groše, táto jediná modla opisovaných krajov. Kým sme v sprievode týchto bôžikov v zaslúbenej tejto zemi turistovali, nemala úcta naproti nám konca-kraja; korili sa, klaňali sa nám ako zlatému teliatku. Prišiel Mojžiš

v podobe núdze, stroskotal tela – a modlári sa rozprchlí, schovali sa do svojich dier ako rozprášené myši; a my turisti leteli navýlomkrky – kam? – Ďaleko, ďaleko... až na Detvu!

Detvu, Detvana a Detvianku náš neporovnateľný Sládkovič tak pôvabne opísal, že nám nikto nemôže mať za zlé, keď sme videli v každom šarvancovi ideál slovenského šuhaja, Martinka, v každej dievčine zosobnenú Elenku... V zjave tých utešených krás či velebnej prírody a či utešených rýdzo slovenských postáv zabúdali sme na naše vyčerpané, vysušené vačky, na žalúdky stenajúce ako prázdny mechúr, roztrhané boty atď.

Stáli sme nad Detvou vo vytržení ako Vasco Nuñez de Balboa navrchu Panamskej úžiny, pozerajúci prvý z európskych smrteľníkov na veľikánsky širo-široký Tichý oceán...

Ružan rozprestrel ruky na spôsob veličenstva pána kráľa, keď pri korunovácii na kopni máva mečom vo štyri sveta strany, ako čo by sa i on – totižto Ružan – bol chcel položiť do skutočného majetku detvianskeho údolia.

Ja som sa díval cez zelené, prachom zapadnuté okuliare ako v apatéke v zelenej sklenke zatvorený had, ktorému sa všetko vidí – žltým...

„Detva!“ vydýchol Ružan.

„Syr a žinčica!“ zvolal som ja.

Môj spoludruh pozrel na mňa opovržlivo ako asi Don Quijote na Sancha Pansu, keď mu tento rozprával o svojej výprave k Dulcinei z Tobosa – ktorú miesto diamantov našiel žito osievať.

„Nechápeš zmysel môjho výkriku, ty si prozaický chlebár!“ zavolať potupne, ako čo by on z povetria žil.

„Brrr!“ pomyslel som si, „to je pekné! Jedným som romantik, druhým chlebár! Rád by som vedel, ako sa tieto dva extrémny môžu sústreďovať v jednej osobe!“

Ale nahlas nepovedal som nič; zostupoval som dolu kopcom za ním, totiž merníkom, ktorý miesto trigonometrických punktov skúmal zvedavé tváre popri nás prechodiacich devíc, skutočný prototyp filozofujúceho Schillera, keď básnil, a naopak.

Keď sme mali vkročiť do mesta, zastane pán merník i padne do nasledujúceho extrému:

„Stano! Máš dáke groše?“

„Ani babky!... V Slatine sme prebryndzovali ostatný halier...“

„To je zle... ostatne Detva je vzor Slovenska; istotne nás tu čaká opravdivé pohostinstvo.“

V očakávaní detvianskeho potvrdenia tejto slovenskej cnosti škúlili sme do dvorov, či sa na prahoch domov nezjavia sivooké device s plnými črpákmi sťa rusovlasé rusalky, a chytiať nás, nezaveslujú s nami ku stolom, bohato naloženým darmi slovenskej prírody?...

Ale v Detve bolo ticho!... Pusté dvory a domy ako úle, z ktorých sa všetky včielky do ostatnej vyrojili.

Nás nejako zaujala clivá predtucha; zabudli sme, že obyvateľstvo Detvy v lete žije z väčšej časti v poli po salašoch. Naostatok sme zazreli jednu staruchu.

„Tetka! Či by ste nemali dačo zjesť...?“ dopytoval som sa napnutým hlasom.

Tetka otvorila zvedavé, zuboprázdné ústa, spráskla rukami a hybaj v útek...

„Pekne sme!“ zhomrali sme oba; i mrzelo nás, i bolo nám do smiechu.

Čo tu robiť? Hm, čo tu robiť? To je tá otázka, čiže quadratura circuli...

Ani známosti, ani grošov; kam sa pustíš, biedny človeče? Merník, ako idealista, pozrel hore k nebu; ja, ako chlebár, k zemi, istotne oba v nádeji rozlúštenia otázky, načítanej v mysli našej v podobe dolnozemskeho kútágašu:

*„Kútágasra szállott a sas,
engem, rozsám, ne csalogass,“*

zanôtil som si pošepky, aby ma môj spoludruh nepočul pri pomyslení nevyspytateľnej otázky nášho problematickeho obeda.

On nato takže nôtil refrénom, bárs len sám v sebe, aby som ho ani ja nepočul:

*„Die Stunde naht, wo Busch und Hag
ertönt vom Nachtigallengesang...“*

Ozaj! Ako čo by skutočne len z ideálnej ľúbosti chcel žiť... Zo spevu sa človek nenaje, to je starodávna a všeobecná pravda; a pretože je vše-

obecne, pocítili sme ju i my, a preto prestanúc sami v sebe nôtiť – oba razom nejakou netušenou odhodlanosťou nadchnutí, zamierili sme kroky do jedného väčšieho, úhľadného, naprostred Detvy ležiaceho stavania, v ktorom sme vetrili pohostinného majiteľa.

Vstúpili sme smelým krokom dnuka – a v tom okamihu cúvali sme spätky.

Ocitli sme sa vo veľkej sieni, vystrojenej dlhočiznými tablami a latami ošrankovanou kavetrou – vulgo, v krčmovej korheľni.

Čo nás k tejto retiráde pohlo, uhádnete každý, komu je známe to porekadlo: „Bez peněz do jarmoku nelez!“

Korheľňa zdala sa prázdnu, mysleli sme teda, že sa nám spätkovanie vydari bez toho, žeby to dakto spozoroval.

Ale – človek mieni, pán boh mení.

Ružan – ktorý ako merník, nasledovne i staviteľ, skúmal trochu dlhšie, ako to naše uskočenie požadovalo, smelú drevenú klenbu korheľne – veslujúc očami po sieni, zbadal niečo, čo ho prikovalo ku krčmovej dlážke stáby klincom.

Ja som už bol preskočil Rubikon, t. j. prah, nasledovne nevidel som nič.

„Za mnou sa, Ružan, kým nás nik nebadá!“ súril som ho.

„Oh, oh!“ znela jeho odpoveď tak clivo prednesená, že by polomŕtveho bola zvedavosťou naplnila.

Pozriem ta dnu a hoci cez zaprášené zelené okuliare – predsa vidím... áno, skutočne vidím úkaz a zjav vznášajúci sa v podobe bohyne Héby s pivovým pohárom oproti Ružanovi, užasnutému týmto ľúbym výjavom.

Teraz som už i ja zastal na prahu dvier ako prikovaný. Fatálna situácia! Po slovensky: osudné polozenie! Nevdojak pripadol mi na myseľ Buridanov osol, nachádzajúci sa v rovnakej vzdialenosti medzi dvoma viazaničkami sena, ktorý pretože sa ani k jednej ani k druhej podľa pravidla rovnakej príťažlivosti nemohol priblížiť – medzi oboma hladom zhynul. Tam pivo kredencované bohyňou – tu prázdny vačok – brrr!

Ja som síce stál obdaleč, ale Ružan!...

Čo asi on cítil a myslel, to som v tom okamihu poznať nemohol; ale ak je pravda, čo mi neskôr prezradil – myslel i on na Buridanovho osla, cítil i on jeho polozenie, lenže potencovaným spôsobom.

Našťastie mala detviarska Héba iba jeden pivový pohár v ruke. Pretože som teda videl, že pri Ružanovom smäde by sa mne sotva dačo

dostalo, a pretože je závišť, keď je človek smädný a hladný, najväčšia – a pretože som verný prívrženec toho porekadla: „Keď nie mne, tak ani tebe,“ skočil som medzi oboch, t. j. medzi Ružana a pohár, oboriac sa na spoluturistu vyčítavým hlasom takto:

„Čo to, Ružan? Zabúdaš, kde sme a čo sme?... Poponáhľaj sa za mnou, kým nás nik iný nezbadá! Táto ladoňka nás azda neprezradí nikomu...“

Na tieto, ako sám už teraz uznám, trochu nejasné slová vykrikla naša bohyňa, spráskla rukami a z nich vypadnúvši pohár sa k nemalému nášmu žiaľu roztrieskal na tisíc kusov a my, hoci prestrašení týmto nečakaným výjavom, viacej sme ľutovali obsah pohára ako sklo.

„Oni sú!... Skutočne oni!“ zajasala Héba hlasom netajenej radosti, ktorým však i dáka obava povievala, a chytiac nás, zarazených jej nepochopiteľnými slovami, za ruky, ťahala nás za sebou ako matička študentov synkov, keď sa jej po dlhom roku zo škôl domov vrátia.

„Tá sa zbláznila!“ myslel som si a mráz ma prechodil; cítil som však potrebu vyhovoriť sa dáko, i riekol som nahlas:

„Azda nás za druhých uznávajú?... My sme...“

„Pst! Ani slova ďalej!“ odpovedala ona, poloziac mi bielunkú rúčku na ústa. „Eh, ja viem, kto ste... a ja vás neprezradím!“

„Poručeno bohu!“ pomysleli sme si a pozrúc významne jeden po druhom, stúpali sme za ňou.

Voviedla nás do jednej ďalšej, utešene vystrojenej chyžky; na prvý pohľad zbadali sme, že je to jej vlastná izbietka, tak milo, nežne, čisto, až skvostne vyzeralo všetko.

„No, tu sme! Tu nás istotne nik hľadať nebude!“ preriekla strieborným hlasom, bežala k oblokom, spustila husté, ťažké záclony, zapálila sviečky, a s milým úsmevom pošepnúc: „Do videnia,“ poponáhľala sa von, zariľujúc dvere.

„Kde sme?... Čo sa to s nami robí?... Za koho nás drží tá kráska?...“ spytovali sme sa jeden druhého, keď sme sami zostali.

„Stano!“ prehovoril merník vážne, „tu na nás čaká nejaké tajomstvo...!“

„Mhm! Tajomstvo!... Verím, ale aké? Nás nik neprenasleduje, iba ak hlad a smäd, a hostinská nás istotne drží za prenasledovancov, a preto nás sem skryla,“ odpovedal som, lámajúc si hlavu na príčine nášho zotvorenia.

„Istotne sa s jej vedomím stal dáky zločin...“ mudroval Ružan ďalej.

„Ach, s jej vedomím?“ divil som sa.

„Pravdu máš! To je nemožné; veď je stelesnený anjel, a v tak krásnom tele diabol nemôže sídlieť...“ vyvracal sa sám pán idealista.

„Pri tom všetkom zatvorila nás, a bohvie, či nám dakedy i otvorí a my tu hladom môžeme pohynúť...“

„Eh! Veď sme nie v Španielsku ani v Paríži v osídlach dákej Messaliny!“ potešoval ma Ružan trochu traslávým hlasom.

„Ale sme v Detve!“ povedal som so strachom, pripomenúc si per associationem idearum strašné smrti nešťastníkov, o ktorých nám rozprávajú Suove a Vidocqove *Mystères du Paris*.

„Na môj veru! Detvianski chlapci i poza bučky chodia; ktovie, či je naša Circe nie s nimi v porozumení...?“

„Ktovie, či nás sem neprilákala, aby nás, nádejajúc sa množstvu peňazí u nás, dala tu nevinne povraždiť, nevinne, hovorím, lebo jednako nemáme ani babky...“

Sotva som toto vypovedal, chytili sme oba po jednej sviečke, i dali sme sa do vyšetrovania chyžky; pod posteľami, kanapou, v každom kúte po celej podlahe hľadali sme skrytých banditov alebo aspoň škvrny krvi – úplne súc presvedčení, že sme vliezli do detvianskej pasce.

Nenašli sme nič, ani za prach podozrivého; pri tom všetkom sa naša rozdráždená obrazotvornosť nedala utíšiť.

Ponáhľali sme sa k oblokom... Nerozumejúc sa do kolieskového ústroja, nevedeli sme ťažké záclony vykrúžiť dohora.

Strach a núdza veľký majster!... Ja som vytiahol perorez a nepomysliac, že záclony nie sú moje, spravil som jedným rezom škáru, ktorou sa vonkajšie svetlo valilo k nám dnu oblokom.

Oh, oh, na oblokoch boli husté, hrubé mreže!...

„Vylámme dvere!“ šepkal som v smrteľných úzkostiach merníkovi.

„Hm!“ odpovedal tento s flegmou ľadovou od nepokoja. „Hm! Keď jedny vylámeš, zabijú ťa v druhých, bo vieš, že sme jedno päť dvier prešli.“

„Teda kričme von oblokom o pomoc...“

„V Detve ani ducha, kto ti príde na ratu?“

Letel som ku škáre na záclone spravenej, škúľil som von, chtiac vyslediť niekoho – a skutočne, radosť nad radosťou! V oči moje zablyskli – žandárske šišaky a bodáky!...

„Žandári idú!“ vykrikol som, sám neviem, akým hlasom, i obrátil som sa víťazne k Ružanovi.

V tom okamihu otvorili sa i dvere; s usmievavým, lež malý nepokoj prezrádzajúcim pohľadom zjavila sa v nich naša Circe... Istotne čula môj výkrik, bo za sebou zamkla zdnuka dvere.

„Pravda je, žandári idú!... Ale nebojte sa, tu vás nenájde nikto!“ tešila nás práve tým, čoho sme sa najväčšmi obávali, totiž, že vykerujeme pozornosť týchto strážcov bezpečia.

„Ale, prosím, za koho nás ráčite držať?... My nemáme ničoho, my sme chudobní,“ začal sa Ružan vyhovárať; nedopovedal však, už mu skočila do reči:

„Eh, viem ja to!... Kdeže by ste i nabrali po takej dlhej ceste potrebných prostriedkov?... Všetci ste vyhladli, vysmädli?... Úbohí!... Koľko musíte za nás trpieť!“ štebotala ďalej, i chytila sa prestierať stôl.

„Tá sa lebo zbláznila, alebo nás za bláznov má!“ mysleli sme si trochu uspokojenejší, vidiac neklamné prípravy k obedu, ktorý sa tuctom taniarov predzvestoval ako znamenitý.

Pri tom všetkom pokúsil som sa ešte ja o jeden spôsob objasnenia našej záhadnej situácie – a keď sa to podarí – úteku.

„Pani moja!“ začal som lichotiacim hlasom. „Ako vidíte, my sme cestovatelia, lež – žiaľbohu! – nemáme pasy... a keď nás žandarméria zvetrí, nastúpime cestu ta, kam by sme vonkoncom nechceli; či teda máte s nami zľutovanie, poprajte nám miesto pohostinstva spôsob k tajnému úteku.“

Ona začala uvažovať, myslel som si, už ju máme, už budeme hneď bárs i lační, ale predsa na slobode.

Miesto odpovede na moju, a ako som to z Ružanových očí videl, i jeho prosbu – zaliali ju slzy... „Oh, bože môj!“ šepkala zajakavo. „Vo dne nemožno preč, bo čakajú na vás, a keď padnete žandárom do rúk, je celý plán prezradený...“

„Aký plán, čo za plán?“ spytovali sme sa prestrašene. „Neveríte mi? Ja vás poznala hneď; ja viem, že sa strojíte cez hory a doly do Kokavy; že tam máte byť ešte tej noci, že tam vás čaká odpočinutie a ďalšia úloha... no, či nie je tak?“

„Pane bože! Skade tá vie naše najtajnejšie úmysly?!“ ozvalo sa v nás, ktorí sme skutočne ešte v Slatine boli uzavreli, že cez Detvu prosto ho-

rami a dolami poponáhľame sa do Kokavy k mojej rodinke, a tam si odpočinieme po našich turistických trampotách.

Zbadala i ona naše prevkapanie, a akoby ju to zármutkom bolo pohlo, že jej azda nedôverujeme, doložila ráznym tónom:

„Páni! Nateraz ste v mojich rukách; za vašu bezpečnosť pred našincami musím ja ručiť, nasledovne podrobiť sa vám treba mojim poriadkom. Ako náhle sa zotmí, dám vám bezpečný sprievod, a vy ste do rána tajnými cestami istotne v Kokave.“

S týmto, nečakajúc našej odvety – ktorá by na jej nepochopiteľné slová a plány istotne bola vypadla smiešne, asi tak, ako päť na oko – pobrala sa von, opätovne zamknúc za sebou dvere.

Aké asi city nami lomcovali, to rozlúštiť nechávam tomu, ktorý na smrť odsúdený stál už pod šibenicou, ale predsa očakával pardon.

„Tá sa v nás mýli, ako my v nej!“ ozval sa naostatok Ružan a vrhol sa s úplnou rezignáciou na pohovku.

„A skadeže vie náš tajný úmysel pobrať sa stadiaľto prosto do Kokavy?... Nech som dobrý!... Tá je istotne veštica!“

„Bah, nedbám!... Ale sa jej musí dať, že je pekná, a úprimne vyznajúc, nelutujem, že sa tu zabavíme do večera; ba ako vidieť, má i vzdelanie i ducha!“

„Do večera!... Nuž a či si nečul, že nám dá sprievod, istotne chlapov, ktorí nás dakde v Malinských horách skutočne znesú zo sveta...?“ namietal som Ružanovi, rozdráždený jeho chválou neznámej hostiteľky.

„Pletky! Veď si počul, že musí za nás ručiť; nasledovne...“

„Ručí! Komu ručí?... Vraj našincom! Kto sú tí našinci?“ tak som sa rozhorlene dopytoval a bol by som sa i ďalej, keby vtom nebola vkročila do chýžky naša už teraz skutočná hostiteľka s misou v rukách, z ktorej sa s milou vôňou valila do našich nozdier vonná para chutnej polievky.

Pri pohľade na tento utešený zjav umlkol razom i vo mne všetok strach a nedôvera.

Na nemé, lež milostné jej ponúkanie sadli sme k stolu a oddajúc sa chutnému pôžitku polievky, zabudli sme na naše väzenie, na žandárov, na útek... ba, bože, odpusť ťažké hriechy! – i na ňu.

Ju to ani zamak nemýľilo; ba zdalo sa ju tešiť, že sa tak ticho správame, čo ináč ani nemohlo byť, bo veď s plnými ústami hovoriť nemožno

– a hladný, keď sa k jedlu dostane, bárs by v akých trapiech bol, predsa vyjasní čelo.

Iba keď už misa bola prázdna, pozreli sme hore k nej – lež ona bola zmizla.

„Oh, ešte dôjde niečo!“ prorokovali sme si, a skutočne došlo a dochádzalo v podobe mäsa, znamenite a ústrojne garnírovaného „cušpajzu“ vo vábivom tvare „hajdukáposzty“, hurkami a klobásami ovenčenej, múčnika vo forme hadovito pokrútenej hrozienkovej sladkej štrúdle, pečienky v utešenom zjave jedného bohato vyšpikovaného asi päťfuntového kapúna, k tomu cifrované alačenské víno, ktorého každá kvapka – a bolo ich na tisíce – sa v nás v rozihranú krv menila, potom ľubezný úsmev hostiteľky, ktorá nemo síce a vždy s potrebnou opaterou zamkynania dvier sa nám čas po čase zjavovala, prinášajúc hore spomínané chutne pripravené jedlá...

Oh, predstavte si všetko to, a nebude vám divné, že hoci nad nami visel Damoklov meč nemožnosti zaplatenia tohto skvostného nezaslúženého obeda, zabudli sme na strach a na neistotu nášho položenia a rozjarení ohnivým vínom, upierali sme ľubou rozžiarené zraky na našu milostnú Hébu, ktorej sme nepoznali ani stav, t. j. či je ženou, vdovou, a či ešte pannou.

Ružan, ako už najedený idealista a majster v krásnych, vysoko lietajúcich slovách, odhodlal sa prvý k nadpradeniu milostného rozhovoru v tom momente, keď nás opravdivou morkou a „importiert“ cigarami ponúkla.

„Milostpani!“ začal hrkútajúcim ako holub hlasom a s tak ľúbostným výrazom tváre, že som podobný na ňom ani predtým, ani zatým neznamenal. „Milostpani, vaša pohostinnosť je taká veľká, že prevyšuje všetky bájky o podobnej cnosti Arabov a druhých východných národov; dôkazom je toho, že sa táto cnosť na našom krásnom Slovensku v najväčších, doteraz netušených rozmeroch zjavuje.“

„Nech povedia v Uhorsku!“ zamiešala sa ona.

„Kde cena, kde poklady, ktoré by sme vašej milosti za túto pohostinnosť k nohám položiť mohli...?“ pokračoval ďalej Ružan, nedajúc sa konfundovať. „Oh, nech ráči milostpani prijať najvrúcnejšie vďaky oboch.“

„Tichšie, prosím, lebo vás žandári počujú!“ zvolala ona a ako prestrašená srnka ponáhľala sa ku dverám a tam ešte zahrozením ruky dajúc váhu svojim výstražným slovám zmizla a nás opäť zamkla.

Nevracala sa dlho; vo mne, bárs som bol hojným užitím vína a moky rozbujařený, povstávali nové pochybnosti a rozmyšľal som, že by teraz, keď sme sa najedli a napili, najlepšie bolo vzdor všetkým svetským žandárom a Hébam, nečakajúc večera a sľúbeného sprievodu – pekným spôsobom sa odpratať.

Ružan v blahom pokoji odľukoval dym „import“ cigary a zdal sa blúdiť v krajoch ním spomenutej Arábie v šiatroch pohostinných beduínov v kole rajských odalisiek...

„Ale ako zaplatíme?“ pretrhol som dosť prozaicky tok jeho rozohreanej obrazotvornosti – a nemýliac sa jeho zazrením, doložil som: „A ako sa dostaneme von...?“

Z letov svojich do skutočnosti nášho položenia zronený merník obdaril ma takým pohľadom ako tiger, keď ho guľa neskúseného strelca strašne poraní, opovržlivo sa usmial a viac sebe ako mne s emfázou odpovedal:

„Zaplatiť?! Neubližujme pomyslením na to anjelovi, ktorý Habakuka sýtil a ktorý sa nám v podobe našej hostiteľky nie v Starom zákone, lež v mladistvom rúchu skutočnosti zjavil... ktorý uhádol, nielen čo chceme, lež i čo myslíme... ktorý...“ bol by Ružan blúznil ďalej, keby mu príchod nášho, ako teraz uznám, skutočného anjela nebol pretrhol niť jeho rozvlnenej obrazotvornosti.

„Chvalabohu, už som i tých opatrla! Ani v myšlienke nemajú, že by ste vy, páni, v ich susedstve boli... len prosím vás, ticho, kým sa neodpracú alebo nepospia, bo som im tým najtuhším vínom poslúžila...“ potešovala nás veselým rozmarom i sadla si k nám na pohovku.

„Koho, prosím, koho ste ráčili opatrit?“ dopytoval som sa vzdor merníkovým žmurkaniam.

„Koho?... Nuž veď viete, vašich prenasledovateľov – žandárov!“ odpovedala trochu zmätená mojou nečakanou otázkou.

„Tak či nás prenasledujú? Prečo?! Veď sme my nikomu nič neurobili...!“ dotieral som ďalej.

„Oj, páni, ako sa mi zdá, vy doteraz nemáte ku mne dôvery, akoby ja nevedela cieľ vašej púte, akoby vás ja zradiť mohla!... Ja, čo som horlivá vlastenka...!“

Ružanovi začalo svitať, aspoň sa mi tým neskôr chválil; no ja som jej nerozumel.

„Áno, páni, nebojte sa zrady!“ pokračovala ďalej tak presvedčivo, že som jej uveril, čo i nechápal som, aký náš skutok by mohla pomstiť zrada. „Na otázky žandárov, ktorí sú o vašej ceste poučení, odsekla som, že vás tu niet, že vás tu nebolo, že vám podobných ľudí nikdy som nevidela a nepoznám... Šťastie, že ma o vašom príchode môj manžel z Prešporka skôr upovedomil, inak sama neviem, čo by sa bolo stalo!“

„Oh, anjel drahý! Akože sa vám za vašu dobrotu odslúžime?“ vykrikoval nadšenosťou ľuby rozčúlený Ružan, bárs sám nechápal dočista jej slová; i klonil sa jej – nie k nohám, ako som sa skutočne nazdal – lež k bielej rúčke, i pritisol na ňu tak vreľý bozk, že i moje srdce, keď nie súcitom, teda závišťou splápolalo.

Nebožiatko hostinská zapálila sa ako pivónia, keď sa jej puk rozvinie; lichotivé a sladké slová Ružanove zdali sa jej milé; hoci myslím, že keď sa vlastne dozvie, kto sme my, a že nie sme tí, ktorých jej manžel z Prešporka pripovedal, ukáže nám vnady a črty, aké sme v jej krásnej tvári ani netušili.

Povstala v roztomilých rozpakoch; mysleli sme, že nás opäť chce nechať, a ja som ju znovu mienil osloviť, aby nás už spánombohom vzdor všetkým žandárom prepustila – keď vzala na posteli ležiacu gitaru do rúk, preludovala chvíľku, až smutným, nadmier pôvabným tónom začala spievať:

*„Vissza, vissza szép hazám óledbe,
hutlenul én el nem hagyta!” atď.*

Trúchlivý a v zvučnej reči maďarskej dojímavo prednesený spev nás, mocným vínom rozohriatych, opätovne pomútil. Smútočný výraz jej tváre, hlboký žal v modrých očiach utkviený, tá piesňou povievajúca bôľna túha nešťastného poľského vyhnanca po milej domovine, naše záhadné položenie, slovom, celá scéna vo dne v tajnej izbičke šumnej krásavice milysviecami ožiarená budila v nás city – v Ružanovi, ako mi potom vyznal, netušenej ľubosladi, vo mne... ach, vo mne sám neviem – čoho...

Dokončiac spev, podala gitaru Ružanovi, ako čo by s istotou bola vedela, že je i on na tom dosť tupo znejúcim nástroji majstrom...

On, rozčúlený jej milostne prosebným pohľadom, nedal sa dlho núkať, spravil hybkými prstami pár akordov, i začal svojím hlbokým barytónom sprevádzať hudbu:

*„Ginie ojczyzna, już na przepaść leci,
żegna was maci ukochane dzieci;
próżna nadzieie i pochlebne myśli,
na cóż śmy teraz my Sarmaci wyszli“* atď.

„Tí si skutočne porozumeli!“ pomyslel som si, vidiac, s akou nadšenosťou načúva naša hostiteľka zvučnému hlasu a spevu môjho spoludruha, ako túžobne sleduje zúfale slová piesne, ako sa perlia jej tvárou slzy; a aby som do zblúznenia i sám nepadol, poponáhľajúc sa k obloku, pozeral som škárou záclony von na biely deň – ba čo hovorím! – na zlaté pruhy zapadajúceho slnka, v ktorých sa ligotali šišaky a bodáky neistým krokom odchádzajúcich žandárov.

Mal som vôľu na nich, t. j. na žandárov kričať – vtom ma však potrhlo dako, a ja rýchlo sa obrátiac, vidím pred sebou stáť našu – Hébu.

„Ha, čo to? Diera na záclone?“ zvolala prestrašene, vidiac, ako sa ňou vkráda do izbičky ostatná žiara slnka.

„Oh, prosím!“ začal som sa vyhovárať.

„No, svetlo sviec snáď nik nespozoroval, tým menej vás!“ uspokojovala sa, a kuknúc von škárou, zvolala:

„Ah, predsa už odchádzajú, a to domov, cestou ku Zvolenu. Páni, už ste skutočne v bezpečí!“

S tým sa zvrtila, tleskla rúčkami a ponáhľala sa preč, zabudnúc v svojej radosti i dvere za sebou zamknúť.

„No, braček, tu je čas k úteku! Dvere sú otvorené, teraz sa môžeme ľahko von vykradnúť...“ prihovárať som sa k zadivenému Ružanovi.

„Ujsť! Bez poklony ujsť...!“ vetil opovržlivo. „Neviem, ako tá chabá myšlienka môže v tebe povstať.“

„Ale preboha! Akože jej zaplatíš?... Ja moje strieborné cylindrové hodinky tu nechať nemám vôľu...“

„Zadrž si ich... keď bude treba, zaplatí môj – prsteň!“ odsekol mi a obrátil sa ku mne chrbtom.

„Jeho prsteň?“ dumať som sám v sebe. „Iba až sa skutočne s ňou odávať chce; ale veď je to nemožné, veď ona má muža, čo je nateraz priam v Prešporku.“

Už, už som sa odhodlal, že ho tam nechám v zálohu a sám vybrdím z pasce, už som dvere otváral, chtiac mu len stamvon privolať „zbohom!“ – keď sa tieto rozlietli a dnu vstúpil – jeden siahu vysoký Detvan s veľkým posekáňom v ruke a náramným cedidlom na boku, z ktorého sa fafrnce až dolu na zem opálali.

„Zaplatíme už za obed!“ zhomzral som predesený a reteríroval som spiťky k taktiež zarazenému Ružanovi.

Ten sa v okamihu stolom zabarikádoval a ja chytil stolec, že pri útoku chlapiska ním ovalím.

„Pán boh daj šťastie. Tak toto sú tí páni...?“ prihovárať sa ohromným hlasom Detvan.

„Áno, Fedor!“ zaznel za ním anjelský hlas našej hostiteľky, v ktorom sa mi však dačo diabolsky zvučiaceho zdalo.

„No, teraz nás ovalí!“ mysleli sme oba. „Už nás zradila, ako Judáš Krista Pána!“

Márne strachy. Detvan úctivo vzal dolu žltými kľincami vybíjaný veľikánsky širák a zastal pokorne pri dverách.

I my sme sa zahanbene chytro postavili do predošlej situácie; hovorím zahanbene, lebo krásne očká pani hostinskej spýtavo, akoby zadivené po nás pozerali.

„Oh, akí tu ohromní chlapi!“ začal som dosť nevhodne zahovárať našu bázeň, ktorú ona istotne spozorovala.

„Ako jedle!“ usmiala sa ona. „Ale verní, poctiví a zmužilí, na ktorých sa možno bezpečne spoľahnúť, však, Fedor?“

Fedor pokýval hlavou, zabručal dačo a meral nás od hlavy až do päty.

„Páni, už sa zmrklo... teda tu čas vášho odchodu. – Fedor vás tajnými cestami cez noc odprevadí do Kokavy; zverte sa mu bezpečne a prijmite moje vďaky za drahú návštevu vašu; upovedomte po šťastnom návrate svojich vysielateľov, že i medzi našimi vrchmi vrele srdcia za ich ciele bijú!“ lúčila sa s nami a slzy jej hrali v očiach.

Sotva som svojim ušiam veril, vidiac, že nás skutočne prepúšťa; ale ten chlap, ten posekáň, tie tajné cesty, hory, doly, tá čierna noc – to ma všetko ešte konfundovalo.

Nie tak Ružana! Pristúpil k nej, pobožkal znovu jej bielunkú rúčku, sňal zo svojho malíčka obrúčku – a s hlasom tak clivým, že som v ňom dačo podobného ani netušil, podal jej ju s týmito slovami:

„Milostpani! Od chudobných nateraz cestovateľov prijmite tento maličký znak našej vďaky na pamiatku; bo keď ste sa v nás azda i zmýlili, uhostili ste takých ľudí, ktorí vašu milosť navždy budú spomínať s vďačným srdcom!“

Ona sa rozslzila, prijala dar, skryjúc ho za labutie ňadrá, ukázala nemo k dverám, vrhla sa stukajúc na pohovku – a my poberali sme sa von za naším sprievodcom do pustej tmavej noci...

„No, len keď sme na slobode,“ vydýchol som si sťažka, poberajúc sa krásnym májovým večerom za Ružanom, ktorému som vďačne prepustil prednosť stúpať za Detvanom. Hlavou sa mi zmietali všakové myšlienky, nie inak ako v hrnci, v ktorom krúpy, zemiaky, petruška, mäso a čo ja viem čo jedno s druhým vrie a brbloce. „To bolo dobrodružstvo!“ premietal som. „Takého azda už nedožijem... Ozaj, či je už pri konci?... Ktovie, či sa tragicky neukončí?... Eh, ten Detvan, ten posekáň, tie hory, tá noc...“

Všetko ma to trápilo; z druhej strany zase tá utešená hostiteľka, ten skvostný obed, to výborné víno, tie opravdivé havanky – nie, nie, nemožno, že by všetko to bol len medový motúz alebo lep, na ktorý sme sadli. „Za koho nás asi držala?“ šepkal som polohlasom predou mnou strmo kráčajúcemu Ružanovi. Ale ten neodpovedal nič ani na opätovný príhovor a stúpil za Detvanom ďalej. „Čo mu asi môže byť? Či sa nebojí?... ale nie! Bo veď je sprievodcovi za päťami, bárs ten kráča ako už raz spomenutý Peter Schlemihl... Či sa skutočne do detvianskej Héby zaľúbil?... Ach, možno! Veď jej daroval, a to i v mojom mene, obrúčku, furták! Akoby nevedel, že som ja už zasnúbený... Oh, aká radosť žiarila mu z očí, keď videl, že ten zlatý prstienok za ňadrá si kladie! Ba zdalo sa mi, že na jej slzy i on odpovedal so zarosenými očami, bo veď sa mu tak blyšťali ako krištál, keď ho voda skúpe... No, veď si pochodil, Ružan! Našiel si už raz svoj ideál... Ale čože, keď zostane zas len ideálom?! Bo veď je vydatá, bo veď je jej muž v Prešporku síce, ale sa istotne čím skôr domov vráti...“

Všetko sa mi to nieslo hlavou bez ladu a skladu a navrch myšlienok sa naveky dostala tá otázka, za koho nás držal ten utešený anjel... Už sme asi tri hodiny stúpali nemo cez hory a dolý, cez poľany salašmi Detvanov ovenčené; dostali sme sa už navrch k ďalej v hore ležiacej dedinke. Ukonaný i mysléním i púťou, privolať som Fedorovi, aby zastal, bo ďalej ísť nevládzem.

„A veru dobre bude, páni! Zíde sa i vám dačo si zahryznúť; pani hostinská naplnila plné cedidlo pečienkou, koláčmi a pár sklenkami vína, pôjdeme dnu ku Vrbiniakovi, však vás ten neprežradí.“

Pri tejto zvesti moje srdce zaplesalo.

„Ako sa volá táto dedina, Fedor?“ dopytoval som sa ho.

„Nuž, Látky!“

„Látky?! Či tu nie blízko huta – a nebýva tam pán Tverďý?“

„Eh, ba blízko je, na jedno strelenie...“

„No, odprevadzte nás ta, to je môj dobrý známy.“

„Ako?... Však je to z Čiech a Nemec! A chodia k nemu žandári a financii.“

„No, nech je on i Turek! Dost' na tom, mne je známy, a ja nevládzem ďalej.“

„Ako sa vám páči, pánko môj! Lenže mi je od pani hostinskej prikázané zastaviť sa radšej u Vrbiniaka.“

Ružan sa do tohto rozhovoru nezamiešal; zdalo sa, že ho ani nezaujímá, mlčal a stúpil ako námesačník.

O pár minút ocitli sme sa pri huti.

„No, Fedorko, tu sme už! Ani vás ďalej ustávať nebudeme, prenocujte u vášho Vrbiniaka a zavečerajte si z toho, čo pani hostinská pre nás prichystala, bo veď my u pána Tverďého dostaneme večeru...“ vravel som sprievodcovi.

„Ej, bistubohu, bolo by to!“ odpovedal on. „Však musím s vami až na Kokavu, zaplatila mi pani hostinská cestu napredok, a pre mňa je osobitná večera v cedidle.“

„Ale ja už znám stadiaľto do Kokavy cestu, a my neprídeme, len ráno, nebojíme sa nikoho; čo by ste sa s nami ustávali?“

„Nuž, ako chcete, lenže v cedidle je i písmo, čo mi pani hostinská dala, aby vám ho v Kokave doručil.“

„I písmo?“ zamiešal sa naostatok Ružan.

„No, Stano, poďme len dnu i s Fedorom k Tverdému; zvedavý som, čo nám asi tá duša môže písať – ba zdá sa mi, že to rozlúšti záhadu nášho prijatia u nej.“

Vstúpili sme dnu... Tverdý, nemálo zadivený a prekvapený naším nečakaným príchodom, privítal nás s radosťou.

„Kdeže sa tu beriete, ľudkovia, kde niet ani vtáčka ani letáčka, tým menej náhlejšie večere o polnoci?!“ prihovárал sa a chytal nám ruky.

Pozreli sme na hodiny – bolo už po jedenástej.

„Za večeru sa nestaraj, len sme si tu! A takí turisti, ako my, nosíme so sebou večeru; hej, Fedor, dnu že to cedidlo!“

Fedor poslúchol, vyňal z cedidla jeden batôžtek a pár butelí vína, nedôverčivo veslujúc očami po chyži; ale naostatok sa premohol, rozviazal najsamprv uzol na serviete, vyňal z neho list a podal ho tak obratne Ružanovi, že celý manéver jeho Tverdý ani nespozoroval. Merník sa ponáhľal so svojou korisťou do bočnej chyže a ja bárs ma tiež zvedavosť trápila – dal som sa do vykladania ďalšieho obsahu serviety. Najsamprv vykukli dve vyprázané kurence, potom jeden klenovský syrec, dva snehobiele koláčiky a naostatok jeden balík fajných havanských cigár.

„Vidiš, bratku, že sme dobre zaopatrení!“ prihovárал som sa Tverdému. „A to víno! Okús ho len, to je za nápoj!“

„Hm, veď je to najvýbornejšia tokajčina! Kdeže ste ju vypriadli? No, bude dobrá potom, keď sa z môjho drapáku napijeme!“ odpovedal on, keď bol okúsil obsah fľašiek.

Ja som sa tiež chcel presvedčiť, či nám naša Héba na cestu vskutku tokajčinou poslúžila, i chytal som sa fľašky.

Vtom však otvoril Ružan na bočnej chyži dvere, kývol mi a ja, vidiac ho celkom zblednutého, ponáhľal som sa k nemu.

„Čo sa ti stalo, človeče? Veď tak vyzeráš, ako z hrobu!“

„Čítaj!“ zašepkal traslávym hlasom a zatvoril za sebou dvere. Podal mi list a ukázal na stôl, na ktorom sa prestierala jedna päťdesiatzlatová „Reichsschatzscheinka“.

„Čože je to? Veď sú to azda Tverdého peniaze?“

„No len čítaj, v liste nájdeš vysvetlenie!“

Poslúchol som ho, a k nemalému prekvapeniu a úžasu čítal som nasledovné:

Páni drahí!

Viem, kto ste; viem, že ste B. a M., emigranti a emisári z Londýna. Môj manžel vás popredku u mňa pripovedal – pán boh sprevádzaj pre blaho nešťastnej našej vlasti Vaše kroky – nech Vás chráni každá dobrá duša aspoň tak, ako som sa ja o to s prospechom pokúsila; prijmite pripojenú maličkú obeť, ktorú kladie na oltár vlasti jej verná dcéra

Marina

P. S. Lístok môj ráčte spáliť; nie pre moju, lež pre Vašu bezpečnosť!

Ako čo by z jasného neba hrom bol do mňa uderil, tak zatriasol mojimi citmi tento kratučký list. Záhada bola teda rozlúštená... Nebožiatko! Tá duša zlatá nás za emisárov držala... „Oh, nezhyne pod cudzím nátlakom naša vlasť, ktorá také dcéry chová!“ myslel som si a obdivoval to hrdinské žieňa, ktoré sa za nás, nepoznaných cudzincov, do nebezpečenstva vydalo.

„Či si už prečítal?“ dopytoval sa Ružan.

„Už – to je divné dobrodružstvo!“

„Čo teraz robíš?... Toho anjela v tom blude nechať nemôžeme.“

„Čo robíš?... Nuž najskôr spálime list...“

„To neurob!... To je môj najväčší poklad, ktorý si odložím na pamiatku,“ zvolal Ružan.

Ale už bolo neskoro; lístok už blkotal – a ja som merníkovi odovzdal na pamiatku jeho popol, ktorý snáď teraz pri sebe ako dáky talizman nosí.

„A s peniazmi čo?“ spytoval sa ďalej skormúteným hlasom, keď videl, že nádeja vládnuť literami jej rúčkou písanými je zmarená. „Tie vonkoncom prijať nemôžeme...“

„Pravdaže nie! Najmúdrejšie bude, keď jej odpíšeš list, vysvetľujúci jej mýlku a našu nevinnosť; k listu pripojiš ‚Reichsschatzscheinku‘ a pošleš ju po Fedorovi spiťky.“

„Tak je, to je najlepšia myšlienka!“ odpovedal on a chytal sa hneď papiera a pera.

„Nech len miesto výhovoriek nebude ľubojavba,“ privolal som mu a ponáhlal sa k Tverdému, zadivenému nad naším tajnostkárstvom.

Fedora už v chyži nebolo – bežal som von, volal za ním; ale ten sa bol pobral preč bez odporúčania sa nám, bez čakania prepitného istotne návodom milostnej hostiteľky, sklamanej v našich osobách.

Oznámil som to Ružanovi, ktorý sa síce trochu zarazil, lež len ďalej písal, písal dlho, potrhajúc azda i päť listov, ktorých koncepty sa mu nepáčili, takže my, v očakávaní jeho príchodu, chytili sme sa sami s Tverdým k chutnej večeri a jedli a pili i za neho, ktorý sa istotne slovami ľúby sýtil.

Bolo už okolo tretej k ránu, keď sa nám už čakajúcim pán merník zjavil – a pristúpiac k Tverdému, oslovil ho vážne:

„Kedy pôjdeš do Detvy, priateľu?“

„Tuším napozajtre...“

„Zaviažeš sa mi statočnosťou svojou, že tento list hostinskej samej do jej vlastných rúk oddáš?“

„Oh, vďaka! Prečo by nie! To je znamenitá duša; čo – azda si sa prílišne na ňu zahľadel...?“

Ružan sa smutne usmial.

Ja uctil som jeho bôľ, nedopytoval som sa ani vtedy, ani potom na obsah toho listu, ktorý Tverdý prijal, že ho osobne doručí. Na druhý deň okolo poludnia boli sme už v Kokave.

Dávno som nemal takú nudnú cestu, ako od Látok až ta... Viete prečo?

Lebo som sa cítil osamotený; môj súdruh celou cestou nepreriekol ani slova, stúpaj zadumaný, zamyslený, ako opravdivý automat.

V B., v mojom domove, sme sa rozlúčili.

„Stano,“ hovoril mi vážne, „o našom detvianskom dobrodružstve najmenej za desať rokov ani slova!... Či ma rozumieš?“ A ja som ho dobre rozumel; lebo neminulo pár týždňov, čítal som v novinách, že chytili dvoch emisárov, istého B. a M., ktorých ani doteraz neviem, čo sa s nimi potom stalo...

Neboráci! Miesto nich užili sme my, hoci bez vlastného pričinenia, jednou horlivou vlastenkou pripravenú pohostinnosť.

Odvtedy minulo nie desať, lež až pätnásť rokov. Doby, v ktorých bolo treba emisárov, už sa zmenili – k prospechu drahej vlasti. Bože, daj, aby

sa pre žiaden národ Uhorska nikdy viacej nevrátili! Ja by som aspoň nerád znovu nastúpiť také námestníctvo – bárs sa mi pri prvom dobre vodilo.

Ružan doteraz skrýva svoje tajomstvo v ňadrách; no ja s ním vystupujem na svetlo, aspoň pre rozpomienku na tie neblahé časy... Niektorí sa zasmejú; niektorým útlocitnejším zahrá slza v očiach; druhí pocítia i to, i to – veď naše dobrodružstvo bolo skutočne tragikomédia!...

A naša krásna pohostinná Héba, či žije dosiaľ? Daj to, bože! No daj tisíce jej podobných horlivých národovkýň a vlasteniek!

Viliam Pauliny-Tóth

ŠKOLA A ŽIVOT

1. VŠELIČO SA BLYŠTÍ

*„My stojíme stále pevne ako múry hradné,
čierna zem pohltí toho, kto odstúpi zradne.“*

Tento veršík asi dvadsať šuhajov s ohňom svätého presvedčenia opakovalo večer dňa 20. júna 1846 na takzvanom Batzenhäusli v Požoni.

„Tak je, bračkovci!“ ujal sa slova Samko Dolanský, keď búrlivá pieseň zatíchla. „My stojíme a pevne budeme stáť ako žulové Tatry naše, keď rozkúria sa nám nad hlavami blesky nepriateľov a smelým čelom prelomíme sa cez víchrice a kúrňavy k hviezdny výšinám slávy a spasenia. Len pevnú vôľu majme a niet tých ťažkostí na svete, ktoré by sa nedali premôcť. Len svorní budme a niet tých nepravých úkladov, ktoré by sme víťazne nepremohli! Nech žije medzi nami, v nás a pri nás svornosť, odhodlanosť a nezlomná vôľa! Hanba slabochom, skaza odrodilcom! Sláva, sláva verným Tatier synom!“

Hromovité „sláva!“ a „sláva!“ ozvalo sa z dvadsiatich hrdiel naraz na zápalisté slová Dolanského, ktorého prenikavý hlas až sa triasol od iskrenného nadšenia. Poháre s penistým pivom zabrinkali a hneď nato ozvala sa pieseň:

*„Tatier kto synom zostať chceš verným,
bratskú podaj pravicu nám;*

*päť nad odrodilcom zatoč čiernym,
vlastným putom kosti mu zlám.*

*Oj, skaza im, a sláva nám!
Oj, skaza im, a sláva nám!
Slávie, Slávie synom!“ –*

V jednom kúte pri stole, na ktorom sa dva takzvané „rozprádlé“ s cibulovým zápachom kúrili, sedeli dvaja bystrí šuhajci utiahnutí kus od ostatnej spoločnosti. Tmavobrná hlava prvého z nich, na ktorej si pyšne trónil srbský fez, svedčila, že jej majiteľ je synom dolnej zeme uhorskej, synom ohnivého plemena juhoslovanského. Bol to Srb Marek Popovič. Vedľa neho sediaci belohlávk s krásnym modrým okom, s otvorenou jasnou tvárou bol žiak z katolíckych škôl a menoval sa Štefan Tišina.

Že dráždivo gustiózna pečienka obom znamenite chutila, mi tuším ani dokladať netreba, lebo keďže nechutí žiakom „rozprádel“ alebo bryndzové halušky?! Istotne len vtedy, keď ich nemajú.

Pieseň zase zatíchla. Šuhajci pripájali našim slávnym veteránom na zdravie, poháre brinkali a plamenistým zdraviciam nebolo konca kraja.

„Nuž a ty, Štefko, ešte vždy tú koňacinu odrhaš?“ pýtal sa Dolanský, pristúpivši k stolíku, páchnucemu škvařenou cibuľou.

„Hja, braček, dajme i žalúdku, čož jeho jest,“ odpovedá s ľúbym úsmevom Tišina.

„Ja som si to už odbavil. Ponáhľal som sa trochu, aby som spev, zdravice a tanec nepremeškal.“

„Vidím, že si dobrej vôle!“ poznamenal Popovič.

„Ako obyčajne v takejto spoločnosti. Braček môj, duša smeje sa mi radosťou a plesá vždy, kedykoľvek zídeme sa takto dovedna. Ja v tejto nádejnej mládeži vidím krásnu budúcnosť Slovenska.“

„Koľko tu hláv, toľko je odhodlaných hrudí žiť i mrieť za milený národ náš slovenský!“

„Dal by pán boh, aby tak bolo.“

„Čo, ty pochybuješ?“

„Hja, Samko môj, škola je len škola, číry zárobok a nie ovocie. Všeliako to potom v živote býva,“ vzdychol si Tišina.

„Never, brat môj! Kto tu s nami žije, ten zocelí si prsia proti všetkým zvodným a vábivým výhodám časného sveta. Ten po celý čas svojho života podriadi svoj osobný zisk dobru a spásu národa. Toho neopustí a neochromí viac ani ťažký boj života, nezvedie ho ani svetská sláva, ani brink zlatého plechu.“

„A už to je pravda,“ prehovorí Tišina, „že náš Ľudovít vie rozžať svätý oheň rodolubstva v prsiach synov svojho národa. A skutočne takmer nemožno veriť, žeby ten, kto počul nadšené jeho reči a zahorel raz svätou láskou k svojmu rodu, mohol kedy zabudnúť na svoj opustený, svetom zaznávaný a bezprávím šliapaný národ slovenský. Medzitým – v živote to predsa všelijako býva. Aj mládenecký oheň dusený a ničený chladmi sveta tu i tu hasne a vytuchne a sväté nadšenie, v ktorom teraz len smelé slávolety vidíme, rozplynie sa ako ranná hmla, keď vyjde slnko života na obzore verejnej činnosti.“

„Hahaha! Ty si pesimista,“ skríkne Dolanský. „Pozri len do života a presvedčíš sa, že tí, ktorí tu boli pred nami, zostávajú dosiaľ vždy verní zásadám života, čo si tu osvojili. A tak to bude i s nami. Ja ti prisahám, že hocikam prídem do verejného postavenia, štvrtú čiastku svojich dôchodkov každoročne obetujem na národné ciele. A to isté učiní každý u nás. Bol by čert, aby sme ešte aj my ochladli, ktorí sme tuná zo samého prameňa vodu pravdy a života pili, ktorí sme sa od Ľudovíta učili milovať svoj národ.“

„A už že ty neochladneš, o tom som presvedčený,“ hovorí Popovič, „no za všetkých dobre stáť, by predsa bola vec trochu ťažká a krušná.“

„Ale, brat môj, Samko!“ prevzal slovo Tišina, „veď si len pováž, že keď raz do verejného života vstúpime, nebudeme sa len vždy učiť, spievať a zápalisté rodolubné reči počúvať, lež práve naopak. Celé mesiace nepočuješ slova o láske k národu, no celý rok, ako je dlhý, počúvaš len večné špintanie na sväté presvedčenie, neustále osočovanie rodolubných snáh a skutkov svojich. Ak chceš byť stoličným, nedostaneš úrad, ak budeš kňazom, patrón fary ochladí tvoj oheň. Ak sa staneš advokátom, každú pravotu prehráš, ak sa oženiš, bude žena vždy za ušami húšť, že z tej slovenčiny žiadneho osohu niet, že deti čižmy potrebujú, a ty že samé Nitry a Pohľady a Tatranky.“

„Hahaha! Vravím, že si pesimista a uisťujem ťa, že alebo nevieš zápal našej mládeže dostatočne oceniť, alebo pre nedostatok podobného

zápalu nemôžeš pochopiť svätosť a s ňou nepochybne úzko spojenú stálosť týchto citov. Ej, prial by som si, vy malomyselní bratia moji, Marko a Štefko, aby zišli sme sa aspoň raz v živote, keď už nie ako žiaci v škole, ale keď budeme žiť vo verejnosti ako muži, aby som vás oboch potom mohol zahanbiť, aké nepodstatné bolo roku 1846 vaše pochybovanie o stálosti rodolubných citov našej mládeže.“

„Hurá, nech žije Ľudovít!“ ozvalo sa naraz z dvadsať hrdiel. „Sláva mu, sláva!“ lebo vo dverách ocitla sa krásna mužská postava, ktorej jasné oko s výrazom otcovskej radosti hľadelo po nádejnej mládeži, kvetu to mladého Slovenska. I Ľudovít Štúr totižto bol poctil posledný tohoročný spevokol šuhajov požonských svojou nimi vítanou prítomnosťou. Prišiel aj on rozveseliť sa, potešiť a odobrať sa od svojich milovaných odchovancov.

Ľudovít náš bol vtedy pól života slovenského, okolo ktorého točil sa celý ten úzky, malý, no krásny svet tatranský. Bol nám všetkým. Bol spisovateľ, politik, kňaz, profesor, redaktor, bol vychovávateľ, bol brat, bol otec, bol ideál mládeže slovenskej. Neznal on rozdielov kmeňových, ani rozdielov náboženských, a mladík, ktorý v Požoni študoval, či bol Slovák, či Čech, či Srbi, či Chorvát, blaženým cítil sa v jeho prítomnosti, bo v Štúrovi mohol obdivovať opravdivého Slovana a kresťana. Čo Ľudovít Štúr bol svojmu národu, čo on vykonal, koľko spiachich prebudil, chladných ohrial a slabých utužil, s akými prekážkami potýkal sa nezdolným duchom, to vieme všetci, ktorí poznáme jeho život. Bez toho, že by som snáď prisviedčal istému odpadnutému synovi nášho národa, ktorý mi raz roku 1849 povedal, že „Slovensko len Ľudovít stvoril“, pretože osudy národov spočívajú nie v ľudských rukách, lež v rukách Hospodina; bez toho, žeby som i najmenej prisviedčal istému prevelkému zvelebovateľovi nebohého Štúra, ktorý roku 1845, keď nás viacej išlo so Štúrom na plti z Mikuláša do Turca, nadšene zvolal, že „na plti tej sa Slovensko nesie“, bo svätá vec národa nemôže byť priputnaná k životu a smrti jednotlivca; bez toho, hovorím, žeby som bol slepým zbožňovateľom jeho iste milej a drahej nám osoby, už vtedy s hlbokou úctou a láskou ľnul som i ja k nemu ako k veľkému, prozreteľnosťou božskou vzbudenému géniovi národa, ktorého sväté povolanie bolo budiť a kriesiť dlhým otroctvom ducha i tela omámorený, v mdlobách smrtného spánku pohrúžený ná-

rod náš slovenský. A že tejto svojej úlohe slávny náš Ľudovít Štúr dôstojne a skvele dostál, je pravda, ktorú nikto neodškriepi.

Po obyčajných pozdravoch nastal zase veselý rozmar. Spevy a zdravice striedali sa s národnými tancami, ba ani stereotypný Abrahám, ktorý miesto koňa haluz predával, nechýbal. Aj Ľudovít okrial tuná, rozveselil sa. Zraky jeho milo žiarili, keď mu šuhajci zanôtili jeho milú pieseň:

*„Veje vietor po doline,
moja mladost len tak hynie,
len tak hynie, aj tak zhynie
ako lístok v dúbravine.*

*Hynie, vädne, dolu spadne,
nikto na ňu neohliadne,
ani otec, ani mati,
ani sestra, ani brati“ atď.*

O polnoci nastalo bôľne, žiaľne lúčenie, bo zajtra a pozajtra sa šuhajci mali rozísť v štyri strany sveta.

I rozišli sa.

Požehnanie Ľudovíta ich sprevádzalo.

Mladíci ním vychovaní osvojili si to požehnanie v živote, avšak, bohužiaľ, i takí boli, ktorým čas a okolnosti života vymazali z pamäti jeho prorocké slová.

2. NIE JE VŠETKO ZLATO, ČO SA BLYŠTÍ

Minulo osudných pätnásť rokov.

Istý advokát z Nového Sadu mal akúsi pokonávku na Horniakoch a vybral sa na ďalekú cestu. Na ceste po Slovensku zlámalo sa mu koleso v jednej dedinke pod horami, takže bol prinútený pobaviť sa v tej dedinke pár hodín. Dedinka to bola dosť ľudnatá, priestranná, čistotná.

Skladala sa z dvoch dlhých radov nízkych sedliackych domčekov, medzi ktorými uprostred širočiznej ulice tiekol potok, obklopený topolmi, jelšami a vrbami. Tmolili sa v ňom krdle bielych husí a pestro ligotavých kačíc. Na hornom konci stál kostol s vežou s dvojítmym krížom, krásne obielený a lipami obklopený. Na dolnom konci dediny ale stál kostol bez veže s hrdzavým krížom a veľkým kohútom. Z posmuhľých stien tohto staviska sa s istotou dalo usúdiť, že odvtedy, čo bol vybudovaný, stojí bez všetkej opravy a obnovy. Nielenže nebol obielený, ale i tehly vymyté dažďom červeneli sa už miestami a cez povybíjané jeho okná si vrabce slobodne von a dnu lietali.

„Či tu dve fary máte?“ pýta sa náš cestovateľ starého, pri voze zaneprázdneného kolára.

„Áno, pán môj,“ odvetí kolár, „katolícku a evanjelickú.“

„A akože sa menujú páni farári?“

„Katolícky je pán Štefan Tišina a evanjelický pán Samuel Dolanský.“

„Nehovorte! Veď sú mi to známi páni, do školy som s nimi chodil. No teraz už nedbám, nemusíte sa s tým kolesom tak veľmi ponáhľať. Navštívim aspoň tých pánov.“

„No iste ich to poteší.“

Náš cestovateľ zaraz sa vybral na bližší mu horný koniec a s preveľkou napnutosťou vošiel do fary. Akási stará ženička, ktorá práve vtedy na dvore kurencom jačmeň usýpala, mu na jeho dotazy po pánu farárovi zvestovala, že sú pán farár v škole. Cestovateľ náš nie lenivý, nedal domov zavolať pána farára, lež šiel za ním, že ho vraj v škole prekvapí. Prejdúc cez farskú záhradu, prišiel do školského dvora a ocitol sa predo dvermi. Zastal, bo práve začul vnútri známy mu Tišinov hlas. Tišina tu deti vyučoval.

„Ty, Janko, povedz štvrté božie prikázanie.“

„Cti otca svojho,“ ozval sa chlapčenský hlas, „i matku svoju“ atď.

„Prečože máme rodičov ctiť?“

„Lebo nám život dali, vychovávajú nás a starajú sa o nás, aby sme k šťastiu časnému i večnému rástli.“

„Tak je. No a vaši rodičia i s vami, čieže sú to dietky?“

„Rodičia naši vspolok s nami sú dietky národa slovenského.“

„Teda máme milovať a ctiť aj národ náš?“

„Pravdaže ctiť a milovať máme národ náš, bo on je náš rodič, on nám život dal, my sme krv z krvi a kosť z kosti jeho. Blaho národa je i naše blaho, jeho sláva je i naša sláva a jeho poroba je i naša poroba.“

„Dobre, synak môj. Ty, Jožko, povedz mi, ktorý je najväčší poklad národa?“

„Najväčší poklad národa je jeho reč.“

„Čože s tým národným pokladom máme robiť?“

„Máme ho milovať, ctiť a vzdelávať, bo v ňom je zárodok národnej osvety, slobody a blaha.“

„Či národ môže byť slobodným, keď mu vytisli jeho reč z verejnosti, z cirkvi, zo škôl a úradov?“

„Nemôže.“

„Prečo?“

„Pretože vytískaním reči ľudu z cirkvi a zo škôl hynie pravá nábožnosť a zveladiť sa nemôže vzdelanosť a osveta, pretože vylúčením reči ľudu z verejných úradov rozhoduje sa o jeho záležitostiach bez jeho vedomia.“

„Veľmi dobre, lebo ľud, ktorého reč vylúčili z obecných a stoličných domov, naskrze nemôže brať žiaden podiel na verejnej správe, následkom čoho vždy len otročí.“

Ďalej počúvať netrpezlivý náš cestovateľ nechcel a nemohol. Nevy-slovená túžba ťahala ho dnu, v objatie starého priateľa. Keď otvoril dvere, videl asi tridsať chlapcov sediacich na laviciach a pred nimi prostred školy vážnu postavu farárova. Na druhej strane školy pri veľkom stole sedel miestny pán učiteľ, ktorý učil kresliť najstarších svojich žiakov.

„Štefanko!“ znelo odo dverí.

„Marko môj!“ znelo zo stredu školy a dvaja starí priatelia leteli si do náručia.

„Ale poznal si ma?“

„Akože by som ťa nepoznal! Kdeže si sa tuná nabral?“

„Som pravotárom a mám tu neďaleko malú pokonávku.“

„No, to ma teší!“ a nebolo vypytovaníu a rozprávaniu konca kraja. To sa rozumie, že škola sa zaraz zakončila. Prv ale, než sa žiaci rozišli, zaspievali ešte *Hej Slováci a Kto za pravdu horí*, nato sa nábožne pomodlili, a tak odišli pekne domov.

„Pán Ladislav Kováč, miestny učiteľ,“ vravel farár, predstavujúc hodného rektora milému hosťovi, „pán Marek Popovič, advokát z Nového Sadu.“

„Teší ma.“

„Ej, braček môj! Dávno sme sa nevideli!“ – hovorí farár.

„Veru, Štefko môj, asi o tri týždne bude tomu už pätnásť rokov.“

„A kamže vlastne cestuješ?“

„Do Zvolena –“

„Do Zvolena! To je znamenité! Aj ja ta zajtra idem, pôjdeme spolu.“

„Nedbám. Teda dnes už budem tvojím hosťom. A čože tam máš za prácu?“

„Hja, ja idem ešte ďalej. Do Martina sa strojím na Národné zhromaždenie.“

„Ah, pekne. Sláva ti!... Ale počujem, že tu v dedine aj Samko Dolanský býva. Tak teda traja pôjdeme.“

„To neviem, či sa aj Dolanský strojí ísť.“

„Nuž čože, nedohovorili ste sa ešte?“

„Nebol som s ním.“

„Teda poďme, braček, zaraz k nemu a dohovorme sa.“

„Odpusť, Marko môj, ale nevelmi sa schádzame.“

„Čo?“

„Vieš, brat môj, on je ženatý. Má znamenitú ženu, chýrečnú gazdinú, ale tuším trochu priveľmi od nej závisí. A potom aj pre ten patent má teraz všelijaké neprijemnosti. Aby si inšpektora nerozhneval, musel proti značnej väčšine cirkevníkov popustiť... slovom, veľa on toho má všeličoho na hlave.“

„Rozumiem...“ riekol Srb a ťažko si vzdychol.

„Dost na tom, že my dvaja zajtra pôjdeme spolu do Zvolena, to stojí. No a teraz poďme na faru. Pán učiteľ, nech sa páči s nami.“

„Ej, počkaj že, braček,“ povedal Popovič, „nech si už aspoň vašu školu obzriem. Čože je hen to za kasňa?“

„To je naša cirkevná knižnica.“

„Cirkevná knižnica? Ej, ej, to sa mi ľúbi. Akože ste k tomu prišli?“

„To je dielo velebného pána farára,“ prejal slovo učiteľ. „Keď pán farár sem prišiel, zaviedli nedelnú školu, ktorú po službách božích riadne dr-

žiavali. Sprvu to šlo pomaly. Neskôr však zapáčilo sa to nielen mládeži, ale i mužom a ženám, keď im tu pán farár všeličo pekné a užitočné čítali a vysvetľovali. Teraz nám už veľa ráz ani škola priestorom nestačí. No keď sme potom cirkevníkov upozornili, že by dobre bolo, aby aj pre prípad odchodu pána farára ustálila sa v cirkvi nedelná škola, čo je hlavne založením knižnice možné, vďaka prispel každý cirkevník malou obeťou. Tieto potom pán farár značne zveľadil svojimi príspevkami a novozaloženej knižnici i viacej kníh sčiasťky sám daroval, sčiasťky u známych národovcov zaopatril. Okrem toho stojí v kostole pri dverách i kasnička s nápisom: ‚Milodary pre cirkevnú knižnicu‘ a neminie ani jeden týždeň v roku, žeby celkom prázdna zostala. Knižnica táto drží teraz pre svojich cirkevníkov už i všetky slovenské časopisy, čo je zvlášť pre mňa, chudobného rektora, veľká výhoda, bo takto zadarmo čítam naše časopisy, ktoré by som si ináč veru nebol v stave zaopatriť.“

„No dost už, pán rektor, poďme, lebo –“ pretrhol ho Tišina.

„Ej ba, nie dost!“ zvolal Popovič. „Prosím vás, hovorte len. Toto je pre nás zriedkavá radosť vidieť tak sa vzťahovať národného ducha. Ja som takéto a podobné veci už viacerým známym tam po dobrých farách na Dolnej zemi radil a každý mi vravel, že by to veru dobre bolo, ale že to má svoje ťažkosti. No, hľa, a tuto v chudobnej dedinke nachodím to, čo som dosiaľ v bohatých mestečkách darmo hľadal.“

„Hja, pravda, že každý počiatok je veru ťažký! No, keď človek neustane, s pevnou vôľou predsa veľa môže previesť.“

„To je isté!“ poznamenal Popovič. „A cirkev, to je jediné pole, na ktorom najbezpečnejšie sa môžeme ohraďiť proti našim neprajníkom. Zvlášť u evanjelikov, kde zbor cirkvi povolaný je samostatne riadiť svoje záležitosti. Ktože môže takej cirkvi zakázať založiť si cirkevnú knižnicu? Ba keď uznesie sa na tom konvent, môže i jednu oferu na takú knižnicu povoliť alebo jej udržiavanie nariadiť rozdelením ročitých malých príspevkov na cirkevníkov.“

„Pravda,“ vravel učiteľ. „Avšak žiadna cirkev to sama od seba neurobí. To všetko len od vôle a horlivosti duchovného otca závisí. Ak ten nepoučuje ľud, nehorlí, nepracuje, neupovedomený národ náš sám neprichytí sa k ničomu, ba čo viac, ešte prekážať bude takým ľudomilným snahám. V opustenosti svojej prichádza mi on ako červík do chrenu zajedený.“

Neskôr ale, keď sa raz prebudí, nevie dosť napožehnávať takýchto dobrodincov. Tak to aj u nás bolo. Žaloba za žalobou išla i k samej stolici i k nášmu pánu biskupovi, že zháňame sa ktovie po akých cieľoch, že náboženstvo zanedbávame, že zradu vlasti snujeme, že cirkev luteránčime a sám pán boh vie čo ešte. A to vlastní cirkevníci naši sa dali zneužiť podlým odrodilcom k takýmto žalobám. No napokon predsa otvorili sa im oči. Máme teraz už nielen školu a cirkevnú knižnicu, lež i spolok miernosti, hen pri kostole štepnicu, a to všetko dielo nášho pána farára!“

„No, braček môj, ty si veľký človek!“ vřavel Popovič, stískajúc farárovu pravicu. „Kedysi si básnil o Tatrách, o zapadnutej sláve Slovenska, o jeho nádejach a krásnej budúcnosti. Teraz nepíšeš už básne na papier, lež ryješ ich skutkami svojimi do knihy života. Sám odklínaš zapadnutú slávu Tatier a medzi trnám kliesniš cestu k blahej budúcnosti nášho národa. Z verného syna Slovenska stal sa z teba odvtedy, čo sme sa nevideli, opravdivý kňaz, opravdivý otec slovenského ľudu. Tišina môj drahý, sláva ti za to!“

„Amice Marko! Dosť už bolo tých krásnych rečí, ktoré ani tak veľmi nezasluhujem, veď len konám svoju povinnosť.“

„Hej, ale kolkí sú, čo ju nielen nekonajú, lež ešte naproti nej robia! Ej no, ej no, tento Dolanský! Teda tak sa časy premenili.“

„Ja som vždy počul, že časy sa nemenia, lež my v nich,“ poznamenal pán rektor.

„Tak je!“ doložil dolnozemský hosť. „No, aký to rozdiel medzi školou a životom! Ja som vždy myslel, že náš Dolanský keď raz príde do života, bude hory prenášať... a teraz!... denique, nie je všetko zlato, čo sa blyští.“

„No, páni moji,“ napomína pán farár, „nemudrujme toľko, lež berme sa už raz do fary.“

„Odpusť, braček, ja som už vo fare bol. No prv, než k pohárom sadneme, musím ešte Dolanského navštíviť a veľmi by mi milé bolo, keby si išiel so mnou.“

„Dobre, brat môj, kvôli tebe veľmi vďačne. A vy, pán rektor, prosím vás, zájdite ku mne a buďte taký dobrý, opatrite nám dotiaľ dáku večeru.“

„Notabene, prestrieť dajte pre štyroch,“ doložil Popovič.

„Vari máš ešte voľakoho so sebou?“

„Nemám, ale Dolanský príde s nami. Zabavíme sa spolu.“

„Dolanský?“ usmial sa Tišina, nedôverujúc priateľovým slovám. „Braček môj drahý, mylíš sa. Už tri roky u mňa nebol.“

„No bude dnes. Poďme.“

3. NIE JE VŠETKO ZLATO, ČO SA BLYŠTÍ, ALE ANI SAMÁ HUSPENINA

Pán farár Dolanský sedel vo svojom včelíne, fajčil a dumal, keď naši neobyčajní hostia k nemu zavítali a svojou návštevou ho priviedli do najväčších rozpakov. Ale tak sa zdalo príchodším, že je predsa veľmi rád, že ho našli nie vo fare, lež iba tu vo včelíne. Včelín zdal sa byť útočiskom pokoja pána Dolanského. – Bol teda očividne spokojný s tým, že vo včelíne aspoň bez svedkov môže uvítať svojich hosťov. Avšak spokojnosť jeho netrvala dlho, bo sotva minulo desať minút, prišla i pani farárka so šitím. Keď zvedela, čo sú to za hostia, odobrala sa po obyčajných pozdravoch a po veľmi krátkom rozhovore do chyžky, k včelínu pristavenej, zaplesnúc za sebou dvere. Hostia teda zase zostali samotní. No samota táto bola len zdanlivá, bo pán farár mal ten nápad, keď tú chyžku pred dvoma rokmi staval, že miesto riadnych dverí pre uspokojenie útrat upotrebil jedny staré, na farskej povale objavené sklené dvere, do ktorých však miesto zabitých skiel nedal vsadiť nové sklá. Zapravil diery sieťovinou, aby vraj komáre a muchy a včely nemohli dnu. Pani farárka, aby sieťovina stratila priehľadnosť, okrášľila ešte dvere znútra tmavomodrou zásterkou. V akej situácii nachodil sa pán farár, ktorý vedel, že každé slovo, čo sa prehovorí vo včelíne, zreteľne počuje jeho manželka v chyžke šijúca, to ľahko uhádneme. Čo sa týka jeho osobnosti, hoci od roku 1846 ešte len pätnásť rokov minulo, predsa by už teraz nikto v ňom nebol hľadal toho niekdajšieho zápalistého a nadšeného šuhaja. Roku 1846 Dolanský životom svojím a ideálmi predbehol človečenstvo najmenej o pol storočia a predstavoval si svet slovenský asi tak, ako mal vyzeráť koncom bežného storočia. V roku 1861 bol Dolanský so životom svojím a ideálmi o pol storočia naspäť, bo naveky len o rozličných devalváciách rozhutoval. Terajšej duchovnej povahe Dolanského zodpovedala už i vonkajšia podoba. Slovom, tak sa zdalo, že sám seba opustil.

„Nuž, Samko môj, čože takto naveky robievaš?“ pýta sa Popovič.
„Čo robím? Hm. Roboty a starostí dosť. Mám dvoje detí, musím sa ohliadať, ako ich vychovám.“

„Počujem ale, že dosť dobrú faru máš.“

„Ale ja dobrú faru?! Braček, keď prší, všetky hrnce, misy a korytá musím na povalu povykladať, aby do izieb netieklo.“

„No ja nemyslím staving, ale dôchodky fary tvojej, že v'raj sú dosť pekné.“

„Dôchodky? Hahaha! Nevie'm aké? Patrón mi nič nedáva, cirkev chudobná... veď vidíš, ako kostol a fara zvonku vyzerajú.“

„Nuž a prečože si iného patróna pre cirkev nezvolíte?“

„Čo, iného patróna? Braček, nerozumiem ťa, ty žartuješ.“

„Nežartujem, Samko môj. Vidíš, ja znám jednu cirkev, kde patrón bol súčasne spolu aj inšpektorom cirkvi a práve tak sa staral o kostol, školu a faru ako tu. Nuž, čo farár urobil? Zvolal bez inšpektora konvent a cirkev uzniesla sa na tom, aby farár jej menom písal tomu patrónovi, aby vykonával svoje povinnosti, bo ak nie, cirkev si zvolí iného patróna. A tak sa stalo. Cirkev tá si zvolila svojho dedinského richtára za inšpektora a celú obec za patróna. Má sa pritom znamenite, bo cirkevné stavania sú také čisté a poriadne, akých na ďaleko na široko niet.“

„Hahaha! Braček, to je tuná nemožné. No všakver, brat Tišina, kto tunajšie pomery pozná. Bol by mi to za inšpektor, náš dedinský richtár. Tvoj kostolník viac stojí, všakver, Štefko?“

„Môj kostolník je síce chudobný človek...“

„Ale má rozum!“ skočí mu do reči Dolanský, „a náš richtár je osol. Neraz si tak rozhodujem, že by som veru nedbal, trebárs máme v dedine vyše troch štvrtín obyvateľstva samých čírych luteránov, keby nie ako teraz každý priestupný rok, lež rok po roku vždy tvoj farník bol richtárom.“

„Braček Samko, odpusť, že ti úprimne vyznám. Príčinu toho jedine sám v sebe musíš hľadať. Povedz mi, či si zvykol obcovať so svojimi farníkmi?“

„Ale ja, keď musím, nuž obcujem. Čože budem obcovať s tým sedliakom? Keď ma na veselie zavolajú, nuž idem, ale aj tam sú ti –“

„Teda práve to, čo by si mal robiť, nerobíš, a čo by si nemal robiť, robíš. – Braček, ja znám jedného farára. Ten keď ráno vstane a vyjde

do pitvora, deň čo deň nájde tam pár starších mužov, babičiek a školákov a pekne rúce zhovára sa s nimi nielen o počasí a úrodách poľných, ale i o úrodách srdca a ducha, o potrebách nielen svojich, lež i o potrebách ľudu a národa. A náhľady farárova takto, hľa, dostávajú sa medzi ľud a vzdelávajú ho, bo gutta cavat lapidem. Keď v'rozpráva sa takto s nimi, potom vojdú do svetlice, kde ich už pani farárka s päťoro čisto oblečenými deťmi očakáva. Farár sadne za stôl, zaspievajú si raňajšiu, potom kláknú všetci a modlia sa k pánu bohu. Po modlitbe idú niektorí po svojej práci, iní k riadnym službám božím raňajším do kostola a až po odbavených modlitbách prinesie slúžka mliečko na stôl.“

„To je všetko pekne, braček môj, ale tunajší ľud...“

„Samko môj, ver mi, že náš ľud slovenský je všade rovnaký, pod Krievanom taký ako hen pri Tise, dobrý, pobožný, len ho viesť treba. Naraz to, pravda, nejde. Ale len probuj bližšie a častejšie obcovať so svojím ľudom. Uvidíš, ako ľahko sa on vzdeláva a onedlho pochopí ťa aj tvoje ľudomilné snahy. No aristokratickým ignorovaním alebo odstrkováním ľudu národ nikdy nevzbudíš. Nám treba stavať budovu národnej osvety nie od strechy, lež od základov. Keď ale kňaz, ktorý je povolaný položiť tieto základy, odvracia sa od ľudu, považujúc ho za surovú, vzdelania neschopnú a samosprávy nehodnú masu a nepoučuje ho o jeho životných záujmoch, vtedy nie div, že ľud hľvie, ako dosiaľ hľivel, dá sa komukoľvek použiť i ku skaze vlastných záujmov, v rozhodnej dobe i najvernejších priateľov opúšťa a spojuje sa s najúhlavnejšími nepriateľmi národa. To, hľa, ver mi, je jediná príčina vašej biedy a nepopulárnosti vašich v'učníkov a ich ľudomilných ideí. Niet toho malicherného, toho veľkého, toho dobrého, toho podlého, toho dovoleného, toho nezákonného prostriedku, ktorého by naši nepriatelia nepoužili na zvýšenie svojej moci a na utlačanie nás všetkých. Oni prosia, modlikajú, hrozia, platia, kradnú, bijú, vešajú, slovom všetko, ale všetko robia na našu skazu, a vy? Vy strčíte tuná ruky do vrečka, dívate sa na tie pandrlácke komédie a ani to nerobíte, pri čom nič nereskírujete, čo vás nič nestojí. Nepoučujete totižto ľud o jeho stave, o jeho záujmoch, o jeho priateľoch, lež ignorujete ho, opovrhujete ním, akoby ste si už aj vy boli osvojili tú starú hanebnú zásadu de misera contribuyente plebe, že je sedliak len preto na svete, aby na druhého robil.“

„Ale braček, tunajší ľud –“

„A prečože hovoríš, že by si nedbal, čo by každý rok katolík bol richtárom?“

„Lebo... lebo...“

„Lebo toľ ľa Tišina odvtedy, čo je tu, s ľuďom svojím každodenne obcuje. Má nedelnú školu, má cirkevnú knižnicu, má štepnicu a dal by sa vraj i hospodársky spolok založiť v obci, keby mu tvoji farníci neprekážali.“

„Čo moji?“

„Richtár je proti tomu,“ vraví Tišina, „že vraj on nevidí v tom žiadneho osohu pre náš obecný ľud.“

„Počul som o tom a skutočne ani ja nenahliadam... lebo keď dačo chcem odkladať, môžem si to aj doma odložiť.“

„Mýliš sa, braček. Ty snáď ani nevieš, čo a ako sa zakladajú hospodárske spolky a aký je ich cieľ. Vidíš, ja ti to, keď sme už raz v tom, ak chceš počúvať, v krátkosti rozpoviem. Ak vaša obec založí hospodársky spolok, tak do jeho pokladnice každý úd ako základinu položí jednu zlatku ročne.“

„Hahaha! To ďaleko nepríde, čo zapísať sa dá trebárs celá dedina doňho.“

„Koľkože máte domov v dedine?“

„I s fíliami asi tristo.“

„No vidíš, ak len z každého tretieho domu jeden človek vstúpi za člena, už máte sto zlatých.“

„Nuž a čože už s tým?“

„Nuž potom okrem toho musí každý člen každý deň platiť do spolku dva grajciare, to jest mesačne šesťdesiat grajciarov alebo ročne sedem zlatých tridsať grajciarov. Sto členov činí už sedemstotridsať zlatých. Tieto peniaze budú sa dávať v menších čiastkach ako pôžičky ľuďom, čo potrebujú peniaze, ale iba tým, ktorí sú členmi spolku, a to na šesť percent a dve percentá provízie, dovedna teda osem percent.“

„Čo, amice, to je hrozne veľa!“

„Ty, Samko, povedz mi, prosím ťa, keď tak tuná daktorý tvoj farník potrebuje peniaze, notabene taký, čo nemá majetok, za aké úroky dostane požičať peniaze?“

„Za nijaké, bo ak nemá majetku, nikto mu ani grajciara nezverí.“

„No vidíš, nebude ten teda rád, keď tu na osem dostane percent?“

„Teda aj takým požičia spolok peniaze, čo nemajú dom a role?“

„To sa rozumie, lebo tí obyčajne platievajú najväčšie úroky. Krajčír, švec, stolár, hrnčiar, drotár a vôbec všetci priemyselníci, ak dostanú peniaze, musia nahradiť veriteľovi i riziko úrokmi, pretože okrem statočnosti nemajú inej hypotéky. Nuž a keď si taký sedliak, čo má dom a role, požičia u Abraháma napríklad päť zlatých, čo mu platí za rok?“

„Amice, päť zlatých nepožičiava sa nikdy na rok, lež len na tri-štyri týždne a platí sa, nakoľko viem, od nového zlatého na týždeň tuším desať grajciarov.“

„Nevrav, braček, to je nemožné!“

„Ba, tak mi hovoria.“

„Aj ja som tak počul,“ doložil Tišina, „je to hrozný interes.“

„Amice Dolanský, vieš, že je to od sto zlatých na týždeň desať zlatých a na rok päťsto dvadsať!!! – Teda osem percent je veľa a päťsto dvadsať nie?“

„Nemyslel som, že to tak veľa vynáša.“

„Veru vynáša. Vidíš, ako ti potom sedliak má ku grošu prísť a zmôcť sa, keď musí platiť také úroky, keď ho potreba prikvačí. No hospodársky spolok dá každému svojmu členovi peniaze na osem percent či na týždeň, či na rok, to je všetko jedno, bez ohľadu na to, či si požičia päť a či sto zlatých. Rozumie sa, že to vždy výbor rozhoduje, koľko sa komu môže požičať, bo tu platí zásada ,všetci za jedného a jeden za všetkých. Okrem toho, braček, sú ľudia, ktorí keď si zgazdujú pár zlatých, odložia ich, no radi by boli, keby im peniažky v skrini odložené donášali dáky úžitok. Požičať ich voľakomu? To sa boja, bo vraj dlžník nevrátil by dlžobu načas, práve keď by oni groše najviac potrebovali, a pravotiť sa – to nechcú. To vlečie sa dlhé mesiace, ba často i roky, ba viac unúvania a meškania práce stojí, než sú tie úroky hodné. Ako dobre, vidíš, takému hospodárovi padne, keď si pár zlatých na také miesto môže odložiť, kde mu ich každú hodinu i s úrokmi bez prekážky vyplatia.“

„To je všetko pravda, nuž ale keď dakto nestačí ani tie každodenné grajciare platiť.“

„Keď nemôže, nuž vystúpi, kedy sa mu zachce. Dostane to, čo dnu vložil i s úrokmi naspäť (okrem základných sto grajciarov) a stratí i právo požičiavať peniaze od spolku.“

„Nuž a dokiaľ tie každodenné dva grajciare platiť treba?“

„Iba dotiaľ, kým nezmôže sa spolok natoľko, že príspevky tieto viac nebude potrebovať. Keď napríklad kapitál spolku vzrastie raz na päť-šesťtisíc, nuž potom už takýchto príspevkov nebude treba. Potom zráta sa každému, koľko úhrnom vložil a dá sa mu podľa toho štvrt, pol, ba i celá účasť, ktorú, keď chce, predá, keď chce, podrží si. Podľa nej bude si vyberať dividendy z ročných dôchodkov spolku.“

„Amice, to sa mi ľúbi. To je skutočne znamenité. Braček Tišina, taký spolok by sme si mali založiť.“

„V Čechách ho má temer každá väčšia obec, a preto sa tam teraz tak vzmáha národný duch aj v nižších vrstvách ľudu. Ba takýmito spolkami napomáha sa hmotný dobrobyt ľudu a s ním zotavuje sa pomaly aj ochabnutý duch národa. Pri spolkovaní sa častejšie ľudia schádzajú a vymieňajú si rozličné idey. Náš opustený ľud naučí sa tak pomaly rozmýšľať, ba i hovoriť o svojom stave a verejne vystupovať za svoje záujmy. Slovom, vyjde z tej maloletosti, v ktorej až podnes ešte hľvie.“

„Pravda,“ rečie Dolanský, „no neverím, že by nám taký spolok povolili.“

„Braček, každá vláda sa pokladá za šťastnú, keď sa vzmáha hmotný dobrobyt jej ľudu. Bo človek, ktorý sa má dobre, nielenže dane ľahšie platí, no všeobecne sa vraví, že i za poriadok, a teda i za zákonnosť býva zaujatejší, než ten, ktorý nemá čo stratiť. A napokon, ak by nepovolili obci založiť hospodársky spolok, nuž dobre, nech cirkev založí takúto „sporiteľňu“ pre svojich farníkov. Tomu podľa zákona nikto nemôže prekážať.“

„Tak je, braček Tišina, ja som za to, aby sme si založili dačo takého.“

„Teším sa, Samko môj,“ odpovedá Tišina, „že vidíš blahonosné pôsobenie podobného spolku. Tu moja ruka, že to dokážeme.“

„No, sláva vám, bračekovci! Vidiš, Samko môj, koľko ráz nejeden z tvojich farníkov nevie, ako útraty zapraviť, keď náhle má v dome pohreb. A ty nedostaneš ani grajciara. –“

„Tak je,“ vzdychol si Dolanský.

„A tvoj farník padne pre pár grošov do rúk úžerníkov, aby mohol dať spraviť truhlu a jamu vykopať. Uvidíš, nech taký spolok bude tuná jestvovať len desať rokov, ako sa zmôže ľud ten a s ním – čo je veľmi

prirodzené – aj tvoje dôchodky. Avšak bolo by treba ľud o tom dopredu poučovať, založiť nedeľnú školu a s ňou spojenú cirkevnú knižnicu.“

„No to, myslím, nie je tak veľmi potrebné.“

„Never, Samko môj! To je prvý krok. Keď ty v nedeľu po kostole zdržíš ľud v božom chráme alebo zavolaš ho do školy, vďaka bude počúvať tvoje naučenia. Oboznámi sa s tebou nielen telesne, lež i duševne a ty s ním. Dostane tak k tebe neohraničenú dôveru, ktorú dosiaľ dozaista nemá, lebo si ho zanedbával. Staral si sa len o svoje štóly a korce, a nie o to, ako by si ľud svoj hmotne i duševne mohol pozdvihnúť. Budeš im čítať knihy pojednávajúce o podobných veciach a naše noviny.“

„Braček, odpusti, politikou sa nerád zapodievam.“

„Samko môj, politikou sa musíš zapodievať, ak chceš dobro svojho ľudu. Nehovorím ja, že politikou Anglicka v Indii alebo Francúzska v Mexiku, ale hovorím, politikou vlastného národa. Pozorným okom treba sprevádzať všetky hnutia národa, znať dokonale, čo ho bolí, čo mu treba a čo mu môže byť v každej okolnosti najprospešnejšie. A to je jedine tak možné, keď časopisy naše, to zrkadlo nášho slovenského národa, budeš usilovne čítať.“

„Amice, počujem, že ich je teraz deväť. Kdeže by som ja chudobný kňaz mohol držať všetky naše časopisy?!”

„To nehovorím, aby si ich ty všetky držal, to by bola obeť, ktorú od chudobného kňaza nikto žiadať nemôže. Avšak, aby si ich predsa mohol čítať, k tomu ti veľa netreba. Počuj len, založíš si cirkevnú knižnicu. Najprv, keď si ľud k tomu už náležite pripravil, vyzveš ho v chráme božom k dobrovoľným príspevkom na tú knižnicu. – Ver mi, že zídu sa ti dva tri zlaté, potom vyzveš najzámožnejších gazdov, či by sa nechceli stať zakladateľmi tej knižnice. Mená tých, ktorí na to pristanú, zapíšeš na pamiatku do jednej veľkej knihy. Každý taký zakladateľ bude povinný platiť mesačne osem-desať grajciarov, za čo bude mať tú výhodu, že sa mu ktorákoľvek knižka z knižnice aj domov požičia. Čo len dvadsať takých gazdov nájdeš, už to bude do roka dvadsaťštyri zlatých. Potom, ak bude krštenie, svadba alebo akákoľvek iná zábava, nikdy nezabudni ani medzi zábavnými žartmi na vážne dielo na národa roli dedičnej. Zabrinkaj tanierikom s vyzvaním, aby čím kto chce prispel na cirkevnú knižnicu. A čo ti každá svadba a každé krštenie len päť grošov donesie, už je to

značná pomôcka. No a ľud náš je dobrý a nábožný. Istotne nezabudne ani na knižnicu, keď dačo obetuje či na školu, či na kostol.“

„Ale, braček, nevidím potrebu držať všetky noviny, napríklad i tie, ktoré i tak máme v našej dedine.“

„Nemyslím ja kadejakých ‚ľudu priateľov‘ a vlkov hltavých v rúchu ovčom, obyčajne len proti vám zakúpených. Myslím časopisy, o ktorých sme presvedčení, že pracujú na dobre a zveladení slovenského národa. A to sú pre katolíkov znamenitý *Cyril a Metod*, pre luteránov *Cirkevné listy*, pre obe vyznania výtečné *Vedomosti*, *Priateľ školy* atď. A vidíš, trebárs by sa v obci i nachodil jeden výtlačok daktorých týchto novín, nech predsa cirkevná knižnica všetky drží.“

„To neviem, prečo nadarmo peniaze vyhadzovať.“

„Preto, aby bolo viac odberateľov. Vidíš, takmer každý prebudený a uvedomelý Slovák, ktorý sa nešťítí obetí, drží všetky vaše časopisy. Hja, braček, ale takých prebudených máte ešte málo a žiadať od tých štyristo-päťsto národovcov, aby len oni sami všetko konali a všetky ťarchy znášali, je vec nespravodlivá. Braček, pozri len do katalógu predplatiteľov či *Vedomostí*, či *Černokňažníka* atď., vždy a všade len tie isté mená tých istých obetavých našincov nájdeš, ktorí aj ináč každú knihu kúpia a všade sú, všade idú na vlastné útraty, kde to češť a dobro národa žiada. To je ale nie v poriadku. Hľadte vy Slováci týmto verným synom národa uľaviť ich veľké a storaké ťarchy. Pretože však nemáte ešte dosť jednotlivcov, ktorí by boli vstave napomáhať a celkom vydržiavať vaše časopisectvo, nevyhnutne vám potrebné k prebudeniu národa, utvorte spolky, ktorých členovia s malými príspevkami vykonajú veľmi ľahko to, čo jednotliví národovci nevládzu. Pováž si len, keby si každá slovenská cirkev, či katolícka, či luteránska, založila cirkevnú knižnicu a držala si len jediný časopis, nuž hneď by mali vaši redaktori na tisíce predplatiteľov. Takto by sa nielen sami osamostatnili, ale mohli by aj svojich dopisovateľov primerane honorovať, čo by zase bolo veľkým podnetom k živšej činnosti literárnej.“

„Pravdu máš, Marko môj!“ zvolal Dolanský a pošepky dodal: „Vidíte, moja žena mi naveky hudie, že z tej slovenčiny nijakého osohu niet. Bo vieš, ja si niekedy tak zabásnim, nuž a keď ma pristihne, potom ma už mydlí, že na kýho čerta sa s tým zapodievam, že to na kuchyňu nič ne-

donesie. A vraj naproti tomu každú maďarskú báseň, ako pán inšpektor vravieva, rýdzim zlatom platia.“

„To je prirodzené, bo tam má každý časopis na tisíce odberateľov. Ani u nás by nebolo ináč, keby sa takto naši ľudia zaujali za slovenské časopisectvo.“

„Teda ty, Tišina, si už skutočne založil cirkevnú knižnicu, ktorá drží všetky časopisy?“

„Tak je, brat môj a máme už i zo dvesto kníh v nej, ktoré moji ľudia čítajú s neslýchanou dychtivosťou.“

„No, amice, tu moja ruka, do Petra a Pavla ju i ja musím založiť. Vidíš, keby mi to takto bol voľakto prv rozpovedal.“

„Samko môj,“ vyhovárал sa Tišina, „zbadal som, že si bočil odo mňa, a preto som ti nechcel byť na ťarchu.“

„Veľmi si chybil,“ prevzal slovo Popovič. „Nemožno, žeby v takom nadšenom učeníkovi Ľudovíta, ako bol Dolanský, pre trampoty sveta naveky vytuchol všetok zápal. Vy Slováci ste, braček, takí ľudia, že tiahnete jeden sem a druhý tam, ba ne jeden ešte i naspäť. Vám to nie ‚stokráte mluiť,‘ lež naveky ‚kričať‘ treba a vbiť nasilu dačo dobrého do hlavy, aby ste sa toho lapili, ako sa patrí. Vy ste priatelia toho polovičkárstva, ani sem, ani tam, a ‚nur vom Halben sich entwöhnen,‘ ako vraví Goethe. Vy sa bojíte pre rozličné, často dosť malicherné svetské ohľady zastať pravdu a vystúpiť smelo ako my tam dolu. Slovom, vy ste ľudia na skutky a činy ešte nenavyknutí, vás k najblahonosnejším činom treba za vlasy ťahať, k vášmu vlastnému dobru silou nútiť... Na toto, brat môj Tišina, si ty zabudol, a tak, hľa, zanedbal si Dolanského. Povážte len, koľko dobrého by ste od desiatich rokov boli mohli vykonať pre vašu obec, keby ste boli pracovali zjednotenými silami. No a ďalej to, Samko, všakver ináč bude?“

„Ej, ináč, braček! Veľmi som ti povďačný, otvoril si mi oči!“

„No chvalabohu, že je tak! Ale teraz, bračekovci, podťte ku mne, zaje-me si a zapijeme,“ ozval sa Tišina.

„Odpusti, braček môj,“ riekol Dolanský, „dnes už nemožno, ale zaj-tra...“

„Zajtra nie je brat Tišina doma.“

„Nie? Kamže sa strojíš?“

„Do Martina.“
 „Bezpochyby v súkromných záležitostiach.“
 „Nie v súkromných, lež v národných.“
 „Nuž, či ty nevieš, čo sa v Martine robí?“
 „Skutočne, vyznať musím –“
 „Kdeže máš osemnásť číslo *Vedomostí*?“
 „Aha!... to jest... neviem... odpusti... vlastne...“
 „Čo, vari ani *Vedomosti* nedržíš?“
 „Braček, chudobný som, ale keď založím knižnicu, potom... verte mi, bračekovci, hanbím sa pred vami. Ale,“ a tu obzerá sa na chyžku pri včelíne a pošepky vraví, „moja stará...“
 „Braček,“ riekol Tišina vážne, „ja mám česť tvoju ženu osobne poznať. Pravda, je to dobrá gazdina, ale je to i osoba dobrá, statočná a vzdelaná. Neverím preto, že by ľudskému duchu, menovite svojmu mužovi, slovenskému kňazovi prekážala zaopatrit' si duševnú potravu, keď uznáva, že telo nemôže žiť bez potravy.“

Dolanský osinel od ľaku, vediac, že tieto slová neomylné počula i jeho žena.

Sotva mal dosť času ohliadnuť sa na chyžku, keď sa vo dverách ocitla postava farárky. „Tak je, pán brat!“ riekla, „ja som tuná reči toho dolnozemského pána počúvala a hoci našu slovenčinu i so srbčinou trochu pomiešal, predsa som všetko dokonale rozumela. Ich reči ma úplne presvedčili o neklamnej pravdivosti týchto náhľadov, o ktorých som dosiaľ ešte nikdy nepočula. A preto sľubujem, že ak som niečím prekážala dosiaľ našej národnej veci, v budúcnosti sa budem usilovať napraviť to mojím pričinením. Úplne som presvedčená, že s podobným vzdelávaním ľudu musí sa dvíhať jeho dobrobyt, a teda i dobrobyt jeho kňazov a učiteľov!“

„Sláva vám, pani sestra!“ kričali Tišina a Popovič jedným hrdlom a bežali jej naproti. Dolanský vyzeral, akoby bol spadol z duba.

„No skutočne sa radujem, že moja návšteva priniesla také hojné ovocie. Avšak ešte jednu prosbu mám. V Martine sa zíde dňa 6. júna národ slovenský formulovať prosby svoje pred kráľa a vysoký snem uhorský. V prosbe tejto vysloví národ, čo žiada a čo nevyhnutne musí dostať. Aby s bratmi Maďarmi a inými národmi uhorskými v prastarej vlasti našej

pod korunou svätého Štefana v mieri a pokoji ako národ mohol jestvovať. Na porade tejto zúčastnia sa všetci národovci slovenskí. Aj brat Tišina tam ide a ja s ním. Prosba moja teda je, aby pripojil sa k nám i brat náš Dolanský. –“

„Braček, keby len tie peniaze... Vieš, že cesta veľa stojí.“

„Samko môj,“ riekla farárka, „pár grošov sa len i u nás nájde, ak ti to úrad tvoj dovoľuje, neodťahuj sa ani ty...“ viac hovoriť nemohla, lebo jej Dolanský vreľým bozkom pretrhol reč.

„Živio!“ kričal Marko, „živio, pani farárka!“ – a tisol jej ruku.

„Pôjdeme teda traja,“ usmieval sa Tišina v blahej spokojnosti. „Jeden katolík, jeden luterán a jeden pravoslávny!“

„Tak je, traja kresťania, traja opravdiví Slovania! A teraz už poďme k Tišinovi a pripijeme si na zdravie, na požehnanie našej cesty a Svätému Martinu, ktorý svojím vystúpením prebral slovenský národ zo sna, na slávu! – Živili Slováci!“

„Nech žijú takíto hodní Srbi,“ zvolá pani farárka, „ako je pán Popovič, sláva mu!“

„Sláva mu!“

„Sláva všetkým Slovanom!“ kričí Marko a Tišina na to: „Peklo zradcom, nebo Slovanom verným!“

Viliam Pauliny-Tóth

NOVÝ ROK

Do hrobu sklonil sa už udalostí plný, pre Slováka pamätný rok 1863, sťa starček sivovlasý, no nie do hrobu smrti a zabudnutia, lež iba do tichého hrobu peknej minulosti, bo nie smrť, ale ani celé množstvo rokov nie je v stave odviať nám posvätnú jeho pamiatku z mysli a duší našich. Bol to rok pre národ večne nezabudnuteľný – rok cyrilo-metodský, rok v knihe národa nášho zlatými písmenami zaznačený, no rok smrteľný.

So sladkým uspokojením lúčime sa s ním a vítame rok nový, prvý to rok druhého tisícročia nášho pokresťančenia, prvý to rok, ktorý v život uvedenú Maticu slovenskú pozdravuje, prvý to rok novej éry slovenskej. Víťame ho sťa k nám prichádzajúce malé nemluvňa, ktoré víťame s peknými nádejami, ale aj s akousi clivotou a možnože i s neospravedlnenými obavami. Darma sa ho pýtame, čo z neho bude, čoho sa z neho dožijeme. On nám nič nemôže odpovedať na tisícoraké naše otázky, lebo chůda nemluvňa nevie, ako a čo je v knihe určenia božieho pre nás zaznačené.

Vitaj nám teda, ty nový rok, v prvých okamihoch ktorého privolávam celému národu svojmu srdečné „daj boh šťastia!“ A teraz sa kloním k vrúcnej modlitbe.

Dobré, šťastné ráno, Slováci!

Vidím vás všetkých v kruhu rodinnom, ako prajete si vzájomne šťastlivý nový rok. No dovoľte, drahí rodáci, aby som sa k tým blahoželaniám i ja v duchu pripojil a pridal srdečné prania, túžby a prosby svoje za blaho a šťastie národa, keď vám všetkým privolávam blažený a šťastný nový rok. Ach, a keby to všetko podľa mojich túžob a žiadostí išlo, istotne by

to bol rok pre celý národ môj blažený, úplne šťastný. Bože daj, aby tak bolo, aby rok 1864 stal sa svedkom stelesnenia rovnoprávnosti národov, svedkom šťastia a slávy národa slovenského!

Ja v prvý deň roku obyčajne zaoberám sa usporiadaním svojich účtov, listov, časopisov atď. Prv teda, než vybral som sa do kostola, pochytil som *Pešťbudínske vedomosti*, aby som videl, či mi ani jedno číslo nechýba, či netreba reklamovať prv, než ich knihár vezme do väzby. U mňa bol môj priateľ Ľudovít a neveľa dbal na to, čo ja robím. Zapálil si zmotku a díval sa von oknom na pobožný ľud, ktorý poberal sa do chrámu božieho.

Ako tak tie naše milé *Vedomosti* prehŕňam, zastaví sa mi oko na zozname príspevkov na Maticu slovenskú. Videl som pár ženských mien, zhliadnutie ktorých ma veľmi milo prekvapilo. Neviem, či je to s každým tak, ale mne veľmi dobre padne vidieť alebo počuť o dôkazoch rodoľubstva u žien. Či azda preto, že je to u nás dačo zriedkavého, či preto, že získanie jednej ženy si cením vyššie ako získanie dvoch mužov, bo zo smutnej skúsenosti viem, že mužom často vyfúka z hlavy a prís to, za čo ako mladíci horlili, kým žena národne raz prebudená nikdy viac sa nespreneverí týmto citom. Dost' na tom, keď vidím v zozname tie naše Aničky, Betky, Cecílie, Dorky, Emílie, Fánky atď., vždy mám neobyčajnú radosť a pevnejšiu nádej v našu lepšiu budúcnosť.

„Marko!“ pretrhne ma môj priateľ v mojich dumách, „poď, poď, pozri, aká tu kytka krásotiniiek!“

Vstal som a pristúpil k oknu, aby som videl, ktoré to dcéry Evine tak pobúrili doterajšiu tichosť Ľudovíta.

Bol to pohľad naozaj utešený! Neviem, či úmyselne a či náhodou zišli sa tieto krásavice dovedna, dost' na tom, bolo ich asi sedem, osem a v poetickom neporiadku defilovali pred mojimi oknami. Poberali sa do kostola, aby na vlastné uši počuli, koľko sa ich narodilo, poženilo a vydalo v roku 1863 a koľko odobralo sa ich ta, kde i tie najväčšie dámy bez krinolíny ukladajú.

„Marko,“ skríkne Ľudovít v nadšení, „ach, pozri len tú Lujzku. Je ti to len žieňa! Ale je aj krásne oblečená!“

A Ľudovít mal pravdu, lebo dvadsaťročná Lujzka, pár mesiacov žena pána N., bola naozaj pekná a jej oblek úplne zodpovedal pôva-

bom krásneho tela. No ešte vždy som sám pred sebou v rozpakoch, či reku nádhera obleku nie je na ujme telesnej krásy, bo tak sa mi zdá, že v jednoduchom obleku lepšie musia padať do očí ženské pôvaby než v skvostnom odeve, ktorý ich zatieňuje a krásu tela podriaďuje krásy obleku. Milostné čitateľky moje bude snáď zaujímať, ako bola oblečená Lujzka N.? Zavďačím sa im teda krátkym opisom. Na hlave mala skvostný zimný čepiec, ako vôbec terajšie čepce z čierneho baršúnu bývajú, lenže čipky jeho boli opravdivé, bruselské. Belavé jej vlasy boli spletené do pekných vrkočov, ozdobených baršúnovými stužkami a pripnuté v tyle. Srieň jej krku, nakoľko to bolo vidno spoza grzna kabanky, omínila zlatá reťaz vykladaná drahým kamením. Čo potom nasledovalo, neviem, bo to bolo prikruté peknou modrou šnúrovanou kabankou, pramovanou grznom sibírskej líšky. Na kabanke sa skveli strieborné gombíky. Spod tejto kabanky vykukovalo pár malých orukavičkovaných prstiek, na ktorých trblietali sa dva drahocenné prstienky a ktoré akoby sa snažili pozdvihovať šaty z čierneho moire antique, ťažko spočívajúce na dmúcej sa krinolíne. Nebol som vstave rozhodnúť, či preto, aby si ich nepristúpila a či preto, aby bolo vidno na dve črievice a širokú majstrovskú výšivku spodnej sukne.

Ostatné dámy, ktoré s Lujzkou kráčali do kostola, boli tiež síce veľmi skvostne oblečené, ale ona predsa i krásou svojou i oblekom zatieňovala ostatné. Bola tam pani X. v pekných tmavomodrých šatách. Panička Zuzana Y. mala šaty barnavé, ktorých tkanivo dakedy síce len skromné ovečky nosili, avšak i ono pretkávané bolo modrými a ružovými kvetmi z hodvábu, paničkami tak obľúbeného. Panička Marína P. mala pekné zelené šaty a utešenú čiernu, astrachánom pramovanú mentieku. Slovom, oblečenie každej jednej reprezentovalo kapitál najmenej dvesto päťdesiat, tristo zlatých.

Teraz prišli pod samé okná môjho bytu a pretože vnútorné okná môj priateľ otvoril, aby vraj tie vonkajšie odmrzli a on mohol hľadiť nimi von, začuli sme i kus ich novoročnej rozpravy.

„Ba my veru dnes husacinu máme.“

„Fi donc, na Nový rok a husacinu! To som nikdy neslýchala. Na Nový rok musí byť v každom poriadnom dome prasa na stole. Nicht wahr, Lóri?“

„So ist!“ ozvala sa slečna Lorka, ktorá svojou výškou všetky predčila.

„Aj my máme dnes prasacinu,“ doložila so zvláštnym prízvukom panička Zuzana Y.

„My ju budeme mať len na večeru,“ poznamenáva Marína P. „lebo čakáme hostov z B. U nás je dnes soiré.“

„Budete aj tancovať?“

„Ak ...ovci prídu, áno. Oh, to bude znamenitý Unterhaltung.“

Zašli. – Idú do chrámu božieho modliť sa za, za, no bohvie za čo. Za blahobyť, šťastie a slávu národa slovenského istotne nie.

„Marko!“ skríkne zas môj priateľ, „to sú ti stvory! Povedz mi už pravdu, ktorá sa ti z nich najlepšie ľúbi?“

„Tá, Ludko môj,“ odpovedám ja, „ktorej meno skvie sa hentam v tých na stole rozhodných listoch.“

„Nuž?“

„Tá ľúbi sa mi z nich, ktorej meno naše *Vedomosti* ako člena alebo podporovateľky Matice slovenskej uverejnili.“

„A ktorá je to z nich?“

„Ani jedna.“

„Ale nehovor!... Ale to sa im musí uznať, že sú švárne a –“

„Pravda, krásy dosť, no priveľa, braček, i tej prasaciny.“

„Servus, kostol!“

Po obede zašiel som si na šálku kávy k Zlatému jeleňovi. Našiel som tam viacej mešťanov ...ských pri pohárikoch vína. Sadol som si nabok, vzal *Presse* do ruky a čítal. Páni pri pohárikoch rozprávali sa o našich národných záležitostiach.

„Ej, bieda je to s tou Maticou,“ vzdychol pán N., Lujzkin muž. „Každý rok šesť zlatých! Neviem, ako to budeme vladať.“

„Ešte to ako to. To by som len už oželel,“ doložil pán otec Zuzanky, „ale ten tucet časopisov ako vydržať? Keby človek všetkým chcel vyhovieť, bohuprisám by každý rok najmenej päťdesiat zlatých potreboval.“

„A už to je pravda, že ja rád čítam,“ pochválil sa ujček Maríny P., „keby to len toľko nekoštovalo.“

„A ty si už predplatil *Vedomosti*?“ pýtal sa pán X. pána N.

„Toho roku sa ich nestrojím držať. Amice, obídu sa tí páni aj bez našich predplatkov. Veď je tých kňazov hrúza a tí všetci rad-radom na všetkých novinách predplácajú.“

„Perse, však nemajú kam inam peniaze podievať.“

„A veď to aj lepšie do ich kšeftu pasuje ako do nášho. Ja som grznár, čože ja mám zo všetkých slovenských časopisov, keď ani jeden redaktor u mňa bundu nekúpi?“

„Ale čo vás tam po pletkách,“ ozval sa pán Zálubský, šľachtic zo Zálubia, zvláštny ctiteľ mešťanov, ktorí radi hodili si tu i tu šantalku. „Kelner, karty daj sem!... Pán N., čo je víza?“

„Zlatý,“ odpovedal N. flegmaticky a vytiahol torbu z vrecka.

Ja som vstal, zaplatil šestáček za vypitú kávu a vyjdúc na ulicu, srdečne som si vzdychol. V skormútenom duchu svojom prial som všetkým redaktorom našim šťastlivý nový rok.

Viliam Pauliny-Tóth

NÁŠ ČLOVEK

Vybral som sa pešky do Turca, do tej Mekky slovenskej. Bol pekný letný deň. Žnice spievali v poli, vtáci v lese a ja som šiel chodníkom medzi oboma, to jest medzi lesom a roľami. Bol som vo veľmi dobrom rozpoložení, ba celý omladnutý. Zdalo sa mi, že sa všetko usmieva a nebo moje, ako Nemec vraví, bolo povešané husľami a barborami. Všakver zvedaví ste, čitatelia moji, prečo som bol takej dobrej vôle? Inu, tešil som sa na to prvé matičné zhromaždenie. Ale vy, čitateľky spanilé, akúsi otázku máte na srdci. Tuším by ste rady znali, skade som to ja šiel do toho Turca, či toľ z Liptova, či tam z Brezna, či hen od Nového Mesta a či dakde až od Oslian. Odpustite, duše spanilé, že nie som vstave vám tak prostosrdečne odpovedať, ako som pánom čitateľom odpovedal, po prvé, že nemôžem, a po druhé, že nechcem. To sú, myslím, dostatočné dôvody, pre ktoré zamlčujem bližšie okolnosti svojej púti. Podrobujem sa im rád, lebo som toho presvedčenia, že váš veštecký duch neomylné príde na tie chodníčky, ktorými som kráčať ja, idúc do Martina.

Ako hovorím, bol pekný, milý, pokojný letný deň a tak pekne, milo a pokojne vyzeralo to dnes i v mojej duši. Nevieť, ako mi prišla na myseľ jedna „deklamácia“, ktorú som „za onoho času“ ako chlapec veľmi často slýchal, ale ustavične tonula mi na mysli a tak mi teraz akosi z duše hovorila. Istotne poznáte ju i vy, krásavice slovenské, a preto vám ju tuná ani deklamovať nemienim, ale iba prvú slohu pripomeniem:

Neviem, čo to bude, že mi dnes tak veselo!

Nič ma rmútiť nechce,

*práca mi jde lehce,
do nejž sa mi zachcelo atď.*

Pod prácou rozumel som ja moje tri míle, ktoré som ešte dnes rúče mal prejsť, aby som sa dostal na nocľah k môjmu priateľovi do Ypsilona. A veru tá cesta ubúda s dobrou vôľou a zdravými údmi. A mňa, sláva bohu, dobrotivé nebo značne obdarilo oboma týmito rekvizitami, takže ešte ani na ôsmu večernú neodzvoni, keď som zaklopal na dvere u môjho priateľa v Ypsilonu. Melancholické ‚voľno!‘ ozve sa mi znútra. No, myslím si, to by som potreboval také melancholické hlasy! O tri týždne bude matičné zhromaždenie a tento ešte vždy melancholizuje.

„Dobrý deň, Janko!“

„Servus, Marko! Vitaj!“ – a ležali sme si v náručí.

„Ako sa máš? Odkiaľ ideš?“ atď. Nechcem vás nudiť takýmto katechizovaním, čitatelia moji, ale preskočím tie všelijaké obyčajné i neobyčajné otázky dvoch priateľov, ktorí sa dávno nevideli a preskočím hneď bližšie k svojmu predmetu.

Janko N. bol môj dávny priateľ. Tuším tri roky sme spolu chodili do školy. Vtedy bol on hrozný Diogenes, cynik, spartan, slovom celý Štefan Štefanov, ako nám ho náš Ferienčík v *Sokolovi* vymaľoval. A už, aby som seba veľmi opisovať nemusel, vyznám, že ja som bol zase ako ten Janko Štefanov, okolo ktorého za jeho žiackych čias jedno pekné dievčatko prejsť nemohlo bez toho, žeby jej náš milý Štefanov trochu zalúbene nebol v oči pohliadol. Taký, hľa, bol rozdiel medzi Jankom a mnou. On sa trafil, učil, písal, odpisoval, študoval vo dne v noci, a ja som sa zabával a užíval dni mladosti svojej bez žalosti, bez starosti ako vtáča v lese. Avšak – tempora mutantur, et nos mutamur in illis – a tak stalo i so mnou. Tá ľahká myseľ, tá dobrá vôľa, tá neustála zábavybažnosť, to všetko vyšumelo, vyfučalo. Veru, zo štyri križe a zo pár paličiek mať na chrbte, to myslím nie je žart. Doliehajú na človeka vážne strany života čím ďalej, tým viac. Starosti sa množia zo dňa na deň a dobrá vôľa je teraz už u mňa zriedkavý vták ako biely havran. Preto, keď raz príde, nemôžem na ňu dlho zabudnúť. Jedine tejto okolnosti ráčte pripísať, ctené čitateľky, to, že rozpomínam sa ešte i teraz na tú dobrú vôľu, ktorú som cítil, keď som sa poberal do Ypsilonu. Bo, ako hovorím, bol som v ten

deň celý omladnutý, ba večer, keď som klobúk zložil, ma ani moja lysina neoziabala.

Prvé, čo padlo mi u priateľa môjho do očí, boli jeho pekné biele, tuho vyškrobené apovrahy. Ako som ja Janka môjho znal, nemohol som si ho ani predstaviť s apovrahmi. A hľa, on ich mal a naozaj úhľadné. Potom padla mi do očí jeho moderná frizúra. Pekný biely pútec tiahol sa mu od ľavej čeluste až do tyla k pravému uchu a čierne jeho kadere zaváňali arómami indického vzduchu. Obzriem ho bližšie. Vidím pekné úzke nohavice, lakované čižmy s ostrohami, košelu ako srieň a keď si nos utieral, vzduch aisé bouquet ma v turecké raje unášal.

„Čo je, myslím si. Nuž či toto je náš Diogenes, náš cynik?“

Pozrel som na seba, na svoje zaprášené topánky, ožltnutú kabanku a akýsi nepríjemný cit prebehol mi od pečene k slezine. Videl som, obaja sme sa veľmi premenili od tých desiatich rokov, čo sme sa nevideli. Z cynika Janka N. stal sa „salónmann“, a ja zo „salónmanna“ keď už aj nie cynikom, no istotne akýmsi iným kusom.

„No, Marko môj!“ skríkne Janko, „teraz ti dám vodu, kefu, hrebeň atď., a keď sa okiepiš, pôjdeme do ...ských. Tam je dnes spoločnosť, zabavíš sa znamenite.“

„Aká spoločnosť?“

„Že vraj aká spoločnosť! Nuž akéže spoločnosti bývajú, pár starých pánov, paní a pol tucta krásavíc.“

„Rozumiem. Braček, ale odpusti, dnes som takej dobrej vôle, nerád by som si ju pohubil tou spoločnosťou.“

„Dobre, ako chceš! Pôjdeme teda do Jeleňa, tam istotne nájdeme dakoľko z našich ľudí.“

Vidíte, drahí čitatelia moji, ako sa človek mení. Len pred desiatimi rokmi keby mi bol dakto povedal: ty, poď ta a ta a je tam nie tucet, ale len pol dievčaťa, – ani reťaze by ma neboli udržali. A teraz milší mi bol Zlatý jeleň než všetky krásavice – ypsiloncké. Toto „ypsilonské“ je hlavná vec, lebo vedzte, čitateľky moje spanilé, že niet medzi nimi ani jednej národne uvedomelej dušičky. Mňa teraz už, bohuprisahám, ani jedna tá krásavica, trebárs by krásna bola ako Venuša, ani za máčny mak nezaujímam, ak nie je národovkyňou telom i dušou tak, ako si to ja žiadam mať.

„Nuž, ale ty, Marko! Veď si ty kedysi bol veľký cititeľ krásneho pohľavia. Čože je to, že štítiš sa ísť do ženskej spoločnosti?“

„Janko môj, ja som ešte i teraz nadšeným cititeľom krásneho pohľavia, lenže, odpusť, ale vaše ponemčené a pomaďarčené frajličky a kišasonky za krásne uznávať nemôžem, bo nič nemôže byť krásne, čo je v protive s prírodou a zákonmi božími.“

„Amice, ty si idealista.“

„Neviem, prečo?“

„No trochu exaltovaný si. Priveľa žiadaš naraz. Len pomaly. Príde čas a aj ony ináč budú zmýšľať. U nás to ešte nejde tak, ako si ty myslíš. Človek musí všeličo do úvahy brať. Už sme veľa získali, keď neštítia sa s nami, deklarovanými Slováckmi obcovať. Mohol by si predsa snáď ísť, znamenite by sme sa zabavili.“

„Odpusť, ale to už neurobím. Keby tam bola naša Jozefína S., naša Marína, naša Amália, alebo ktorákoľvek z našich prebudených Sloveňiek. Čo bych sa ta štvornožky – ako tretieho roku na Kriváň – driapať musel, ver mi, braček, doterigal by som sa ta. Ale do ypsilontskej ženskej spoločnosti, čo by ta železnica viedla, brat môj, nikdy nepôjdem. Poďme do Jeleňa.“

V hostinci u Jeleňa je i malá záhradka. V tej sme si zasadli s Jankom do kútika, aby sme pobesedovali o tých pekných časoch dávnej minulosti. Pivco bolo dobré a vysmázané kurence so slaninkovým, octom obareným šalátom mi tiež znamenite chutili. Cítil som sa zase dobre, takmer tak ako dnešného dňa, prv než ma Janko s jeho „spoločnosťou“ napapral. V záhrade, v ktorej sme sedeli, bolo sedem stolov. Pri každom sedelo zopár hostí, iba jeden bol neobsadený. Miesto toho ale pri hlavnom stole sedelo asi osem, desať hostí, ako sa zdalo, samí stoliční úradníci. Práve, keď som posledný kus svojej kuraciny napravil na dráhu všetkého mäsa – bol to takzvaný „zúzik“, ktorý nechal som si nakoniec, vkročila do záhrady vysoká postava. Bol to asi tridsaťročný muž, oblečený podľa predpisov najnovšej peštianskej módy. Ja by som viac na neho nebol síce ani pozrel, keby ma Janko nebol upozornil tými veľavýznamnými slovami, že vraj je to „náš človek“.

Keď mi doktorý Slovák o komkoľvek povie, že je to náš človek, už cítim v krvi sympatické vlnenie, cítim, že sa mi tepny horúcejšie chvejú a hrud' zápalistejšie dvíha. Cítim sa v blízkosti duše súcitnej, ktorú tiež všetky tie bóle preboleli a všetky tie radosti obveselili, ktoré aj obzor mojich citov neraz zatiahli ťarchavými mrakmi a len tu i tu ožiarili ho lúčmi slnka mieru, blaha a spokojnosti. Povedzte mi, bratia drahí, a vy, súcitné čitateľky moje, o človeku nikdy nevídanom, nikdy neslýchanom „to je náš človek“, a ja nebudem sa vás pýtať, čo je, odkiaľ je. Slepo uverím vašim slovám, so zvláštnou dôverou pritúlím sa k neznámemu a budem ho považovať za brata, ktorého poznať mi dosiaľ jedine neprajnosť osudu prekážala.

„To je náš človek,“ povedal Janko a so zvláštnou spokojnosťou hľadel na mňa. Ja ale sprevádzal som so zvláštnou pozornosťou všetky kroky a pohyby toho „nášho človeka“.

Íšiel k hlavnému stolu, pozdravil vlúdne spoločnosť a pustil sa s nimi do všedného rozprávania. Rozhovor tento trval môjmu Jankovi pridlho. Na šťastie minulo sa nám víno, a preto zacengal na posluhu. Takto mal príležitosť ostrým cengotom obrátiť pozornosť „nášho človeka“ na náš stôl. A skutočne, „náš človek“ sa obzrel a na Jankov pozdrav dotkol sa flegmaticky maličkou paličkou striešky svojho klobúka, – a rozprával ďalej. Po tejto udalosti minulo ešte asi desať minút a Janko upozornil ma medzitým, že ten „náš človek“ menuje sa Karol Pustovský a že je asessorom pri ypsilontskom stoličnom súde, že sa vraj veľmi dobre oženil, dostal so svojou manželkou vyše tisícpäťsto ročných dôchodkov a že je veľmi horlivý Slovák. Jedným slovom, náš človek. Nemálo tešil som sa teda, keď pán Pustovský kráčal k nášmu stolíku. Obaja sme vstali a Janko nás vzájomne predstavil, jedného druhému: „Pán Karol Pustovský, prísediaci stoličného súdu, pán Marek Rozmarín, slovenský spisovateľ.“

„Teší ma.“

„Moja úcta.“

Pán Karol Pustovský si nesadol, lež jednou nohou postavil sa na stolec, lakeť položil na koleno, tvár uložil do dlane a šibrinkoval nám na stole malou paličkou, ktorú držal v ľavej ruke. Ja, rozumie sa, obzeral som si toho nášho človeka. Ako som už povedal, bol to šuhaj asi tridsaťročný, driečny, lež v tvári jeho nevidel som nič zvláštneho, ba ani

len stopy výrazu uvedomelosti národnej, ktorú pravidelne z každej tvári vyčítam, bo taký výraz ťahov spravidla úzko býva spojený s výrazom dobroty, trpezlivosti a sebazapierania. V ťahoch pána Pustovského našiel som viac vyjadrenú akúsi smelú podujímavosť, drzosť a svetáctvo. I myslel som si, ak je toto skutočne náš človek, ten musí byť v Ypsilonate Atilových bičom na odrodilcov.

„Dnes je príjemný večer,“ poznamenal pán Karol Pustovský a oprel svoje oči, z ktorých jedno bolo ozbrojené, na oblohu nebeskú.

„I celý dnešný deň bol veľmi pekný,“ doložil som ja. „Ja som mal dnes veľmi príjemnú púť.“

„A odkiaľ dnes idete, prosím?“

„Dnes idem z Miloviec.“

„Tak málo? Veď je to len päť míľ.“

„Ja pešky cestujem.“

„Ah, to je iné,“ poznamenal pán prísediaci a pozrel mi na čizmy. Tým bol tento predmet rozhovoru završený. Nastalo ticho. Pán Pustovský ďalej šibrinkoval na stole paličkou a pritom, bezpochyby aby ukázal, že bol i dakde inde okrem Ypsilonatu, nôtal si polohlasne známu slohu z Rigoletta „*la donna e mobile*“. Odpustite, drahé čitateľky, že bez toho, žeby som pána Pustovského bližšie poznal a navzdory tomu, že mi ho Janko ako nášho človeka predstavil, tak nedôverčivo píšem o jeho osobe. Nemôžem za to. V každom človeku pohne sa pri zhladnutí neznámej osoby vlnenie krvi, už či spolucítiace, a či antipatické. Vo mne hlo sa veru toto posledné, lebo som bol presvedčený, že keby pán Pustovský bol stál hen pri tom druhom stole, kde stoliční páni sedeli, nebol by spieval „*la donna e mobile*“, lež dozaista „*az assony ingatag*“.

A predsa ma mrzelo, že neznámemu človeku takto v mysli ubližujem. Chcel som konečne zvedieť, s kým mám šťastie, vytrčil som šidlo z mecha a opýtal som sa: „Či strojíte sa tiež do Martina na prvé maticné zhromaždenie?“

„Možno... to závisí od okolností,“ počne sa môj pán prísediaci okúňať, „ostatne sme teraz pri sedrii takí zaujatí, že skutočne ani len na päť-šesť dňový urlaub rátať nemôžem. Viete, že v roku 1861 stoličné pravosúdie ležalo úhorom. Nie sme vstave zo starých reštancií vybrádnuf. Avšak uvidím ešte, ako bude.“

„Ak len budeme môcť,“ dodal Janko, „istotne pôjdeme.“

„Ráčite byť zakladateľom a či riadnym členom Matice?“ – examenujem ďalej nášho človeka.

Pán Pustovský sa usmial s akýmsi zvláštnym výrazom blahosklonnosti, ktorá sa istotne nevzťahovala na mňa, lež na Maticu slovenskú a riekol: „Vlastne ešte ničím. Statočne, nestihol som dosiaľ poslať svoju obeť na oltár národa. Ostatne, čo sa vlečie, neutečie.“

„Posledné číslo *Vedomostí* zase prináša výdatný zoznam príspevkov. Či ste ráčili čítať?“

„Nepamätám sa,“ vetí rozpačito pán prísediaci.

„Ah, hej,“ hovorím ja, „či vari nedržíte *Vedomostí*?“

„Dosiaľ ich len tak s druhými čítavam.“

„Ja predplácam slovenské časopisy,“ vpadne mu do reči Janko, „a pán Pustovský maďarské a vzájomne si požičiavame. Vieš, vyjde to na jedno, či budeme spolu platiť všetky, a či takto osobitne predplácať. Ako stoliční úradníci už len *Sürgöny* čítať musíme a –“

„Však ten v úrade máte. Ostatne, ja veľkú váhu kladiem na to, keď takito ,veľkomožní, ako ste vy, páni moji, pod vlastným menom slovenské časopisy odoberajú. Je to v terajších časoch aký-taký znak toho, že odoberateľ sa nehanbí i verejne sa hlásiť za Slováka.“

„Takú podlosť, Marko môj, vari len nepredpokladáš o nás?“

„Naskrze nie, avšak akože sa možno presvedčiť o láske k národu bez akých-takých dôkazov rodolubstva? Keď napríklad snemové voľby alebo voľby stoličných úradníkov nastávajú, vtedy i ten najpodlejší odrodilec kričí, že je Slováč, že miluje ľud slovenský. Blázon mu uverí. No kto má rozum, ten sa ho pýta, čo vykonal pre blaho národa, čo za rozkvet jeho priemyslu, hospodárstva, literatúry? Čo si dal na Maticu, akú knihu slovenskú si kúpil, aký časopis si držal? Čo si robil v roku 1848, čo v roku 1861? Bol si snáď na Národnom zhromaždení v Martine, alebo so slovenskou deputáciou vo Viedni? A keď ani na jednu z týchto otázok nedostanem uspokojujúcu odpoveď, nuž si myslím: klamár si, oplan, ale Slovákom nebol si nikdy, ani nebude.“

„Odpustite, pán Rozmarín,“ hovorí s trpkým úsmevom pán prísediaci, „ale vy ste priorší so svojím úsudkom. Nie každý Slováč môže byť hneď aj panslávom.“

Viac som nepotreboval. Bol som ako obarený, avšak nestratil som duševný pokoj a viac sarkasticky než rozhorčene som riekol: „No vy, urodzený pán prísediaci, tiež divné pochopy musíte mať o panslavizme, keď panslavizmom nazývate držanie slovenských časopisov alebo účasť na hnutiach, domáhajúcich sa zákonnými cestami národnej rovnoprávnosti.“

„Ale rozumejte ma!“ – skočil mi pán Pustovský do reči, „to slovo pansláv ja tak neberiem, ako ho rozumejú naši nepravníci, ktorí v tom, čo vy za číre rodolubstvo držíte, vlastizradu vidia. A práve preto hovorím, že nie každý Slovák môže byť hneď aj panslávom. Mnohí naši sú teraz v takých okolnostiach, že musia svoje rodolubstvo pred svetom ukrývať. Ale keď sa vymámia z terajšej svojej podriadenosti, alebo keď raz svitnú prajnejšie doby Slovákom, istotne aj oni budú s nami držať.“

„Keď nám prajnejšie doby svitnú, potom obídeme sa bez takých Kryptoslávov. Keď si my raz gaštany z ohňa vyberieme, nebudeme darmožrútov potrebovať. Pane môj, odpustite, ale to sú veľmi škodlivé náhľady. Kto chce byť Slovákom, nech je ním vždy, všade a vo všetkých okolnostiach, a kto vyššie si cení svoje osobné záujmy než slávu národa, ten nech ide si za kusom chleba a nech nekoketuje s nami. Kto hanbí sa verejne priznať k nám, toho nepotrebujeme.“

„Pane môj, takýmto spôsobom si nikdy nezískate aristokraciu.“

„Dosiaľ sme to skvele dokázali, že sa vieme obísť i bez nej. Ostatne, ak nakloní sa ona k nám, uvítame ju s otvoreným náručím. Ak ale nie, nech sama vidí, čo bude robiť, keď raz počne tratiť pod nohami pôdu v prúde ľudu, ktorý sa už pomaly začína národne prebúdzat.“

„To je všetko pravda, ale vidíte, ako úspešne by napredovali naše veci, keby tak zemianstvo držalo s nami, keby sme naše žiadosti len trochu obmedzili.“

„Pán môj drahý, mýlite sa. Žiadajte vy od nich pre Slovákov trebárs len otrusinu chleba alebo hneď celý peceň, to je všetko jedno. Oni naveky nájdu zádrapku, povedia, keby len to a to nebolo. Čože žiadali kedysi Jozeffy a Seberíni, keď podávali sťažnosti Slovákov u najvyššieho prestolu? A vidíte, predsa ich stíhali inkvizíciami. Kto chce, nájde aj na šašine hrče.“

„Pravda,“ vetil Pustovský, „ostatne, otvárajú sa im už oči, nahliadajú, že nám robili krivdu. Majme teda nádej, že kedysi už len lepšie bude, ako dosiaľ bolo.“

Z toho obratu reči a z pohybov pána prísediaceho som videl, že už má dosť tohto rozhovoru a že mieni odísť. Aj môj priateľ Janko spozoroval tuším to isté, bo pýtal sa pána Pustovského, či nebude tuná s nami večerať.

„Sľúbil som sa hen tamtým pánom a práve vidím, že mi kelner už rostbrátel nesie. Pôjdem teda. Tešilo ma, pán Rozmarín, servus, Janko.“

„Moja úcta,“ riekol som s poklonou a Janko doložil tiež svoje obligátne „servus“.

„No, Janík môj,“ vzdychol som si, keď usadil sa pán Pustovský medzi stoličnými pánmí, „nevedel som dosiaľ, čo ty rozumieš pod tým, keď povieš o dakom, že je to náš človek, ale teraz už mám dokonalú predstavu o tom našom človekovi.“

„No len ma už teraz mydli, ale ver mi, mylíš sa, amice! Ja ti za to dobre stojím, že je to horlivý Slovák.“

„Vieš čo, Janko môj, ja ti poviem, kedy je on horlivý Slovák, keď s tebou medzi štyrmi očami rozpráva. Ale vonku na ulici, vo verejnosti, alebo kde dačo obetovať, reskírovať treba, tam ti ten náš človek nič nechce vedieť o Slovákoch. Aj takýchto pánov dosť máme. Sú to veľmi hlúpi politici. Myslia si: eh, ktovie, či tým Slovákom raz dáke slniečko nezasvieti. Nemôže to škodiť s čertom za dobre a s diablom nie za zle byť. Avšak prerátajú sa ako obyčajne všetci tí, čo medzi dvoma stolicami sedia. A k týmto, Janík môj, patrí aj tvoj ‚náš človek‘, a od takýchto našich ľudí nech boh chráni ten náš národ slovenský.“

Viliam Pauliny-Tóth

POLITIKA OPORTUNITY

„Zlé časy, brat môj, ale ich iste prežijeme,“ poznamenal pán Bylinka a odložil nabok noviny, z ktorých práve bol najnovšie politické správy vyčítal.

„Hahaha!“ rozosmial sa jeho domáci priateľ Michal, unesený tými prekvapujúcimi správami, „vy vždy máte dačo, čím sa tešíte vo svojich biedach, lenže tie vaše potechy, túžby a nádeje sa nikdy nevyplnia.“

„Už ako pán boh dá!“ zvolal domový pán, zdvihnúc hlavu ešte s pevnnejším ubezpečovaním. „Nie v rukách vládybažných stránok, lež v rukách božích spočívajú osudy národov.“

„Je to obyčajná potecha Slovákov,“ uškľabil sa Miško Chumay, ktorý mal celé obchodné a politické presvedčenie od kréda Bylinkovho.

„A veru lepšie tešiť sa, ako hneď zúfať nad každým neprajným obratom vecí. Ja držím s naším Sládkovičom, ktorý spieva:

*Nekvitne veru národa sláva
z násilia, kriku, hmotnosti;
národ z národa svojho povstáva,
večné rodí sa z večnosti.
Čo vzniklo ako blesk meteóra,
tomu smrť určia hodiny:
pomaly vstáva z dejinstva mora
mohutný život vidíny.*

„To je všetko pekné, Štefko môj,“ hovoril po malej prestávke pán Chumay, „no to všetko sú len slová, ktoré odznejú bez toho, že by vám pomohli. Ja ale myslím, že by ste predsa mali rozmýšľať, čo a akú politiku po terajšom obrate vecí budete sledovať. Či by snáď nebolo dobre zase dáke memorandum, alebo petíciu s pár tisíc podpismi.“

„Nie, braček, ani jedno, ani druhé. Teraz je na nás rad povedať, že tiež môžeme čakať, ako kedysi podobne odpovedali čakajúcim tí, čo pri prevádzaní svojej politiky vyvinuli tak málo energie. Ostatne, ver mi, naše veci nestoja tak zle, ako sa domnievaš ty, brat môj, tuším už preto, že by si nedbal, čo by aj skutočne tak zle stáli.“

„No je pravda, že mňa dnešné zvesti veľmi milo prekvapili, no nie som predsa taký zlomyseľný, za akého ma držiš. A čo nikomu inému, ale tebe kvôli priateľ by som vašim snahám kus akého takého zdaru, bo to dobre vieš, že ťa rád mám a tvoju dcéru ľúbim. A preto záleží mi na tom, aby som vám prispel, keď i nie pomocou, teda aspoň dobrou radou. Ja myslím, že by pre vás teraz bolo najlepšie držať sa politiky oportunity. Medzi dvoma biedami voliť menšiu, to je...“

Vtom vstúpila do izby švárna dievčina, ktorá niesla na tácní krčah piva a pár pohárov. Bola to panička Karolínka, osemnásťročná dcéra pána Štefana Bylinku. Michal Chumay pri zjavení sa dcéry domáceho pána zatíchol a s chlipným obdivom sprevádzal pohyby švárnej čiernookej devy, ktorá bremienko svoje položila na stôl pred politizujúcich priateľov.

„Panička, keď ste boli taká dobrá,“ hovoril so zaľúbeným úsmevom hosť Bylinkov, „že ste nám piva doniesli, budte i taká dobrá a nalejte nám ho. Mne ono tak istotne sto ráz lepšie bude chutiť, ako keby som si ho sám nalial.“

„Oh, veľmi vďačne, pán Chumay,“ prívetиво odvetila Karolínka. „Keby vám odo mňa naliate naozaj lepšie chutilo, nuž nedbám, budem vám ho ustavične nalievat.“

„Ja by som nedbal, čo by ste mi ho pokým žijem nalievat neprestali,“ poznamenal hosť so zvláštnym pohľadom na domáceho pána.

„Prečo nie, aj to sa môže stať,“ doložila panna, akoby nerozumela, kam pán Chumay cieli. Nato sa zvrtila a ta šla von dvermi.

„Vidíš, brat môj,“ vzal si po chvíli slovo pán domáci, – „ty vzdor svojím deväťapäťdesiatim rokom ešte...“

„Šesťdesiatim, braček! Či nevieš, keď sme takto pred štyridsiatimi rokmi pri požonskom pive sedávali, že som ja bol najstarší medzi vami?“

„Pravda, no rok sem alebo tam. Akokoľvek je, trebárs už teda i šesťdesiat rokov máš, isté je, že nemáš sa čo báť toho bláznivého Kováča, bo ako vidíš, moja Karolínka tebe prednosť dáva. Ja som jej hovoril, aby si dobre vec rozvážila. Má dvoch pytačov, obaja sa majú dobre, sú znamenití páni, z ktorých jeden má šesťdesiat, druhý tridsaťpäť rokov, obaja sú statoční mužovia a k tomu statkári. No, reku, dobre si rozváž, Karolínka, za ktorého z nich pôjdeš, vyber si, ktorého chceš, len obom košíček nedávaj. Na to žiadala si dvadsaťštyri hodín na rozmyslenie a dnes ráno, ako som ti už rozprával, mi povedala, že teba chce mať za muža. Musí ťa teda veľmi milovať, keď teba kvôli košík dáva mladému, driečnemu a od teba veru aj bohatšiemu Kováčovi.“

„Pravda, pravda,“ odpovedal starý statkár, „že ja víťazím nad svojim sokom, no... pritom, prirodzene, mi predsa treba nahliadnuť, že tuná nemôže byť nijaký pobočný zisťný záujem, lebo to len musím uznať, že je pán Kováč i mladší i bohatší než ja a možno i krajší, hoci de gustibus... No a tá stoličná túžba, v ktorej má i sám pán Kováč také veľké zaľúbenie, tiež len dačo zaváži. Teda napokon naozaj len veriť musím, že skutočne iba láska je to, čo Karolínu pohlo k tomu, aby mne dala prednosť.“

„A čože by iné mohlo byť?“

„No myslel som, že snád preto, že vie, že sme spolu študovali, že sme i teraz priatelia.“

„Pletky! Cudziemu priateľstvu ženské lásku svoju nikdy v obeť nepri- nesú. Líbi ťa, nuž to je to.“

„Pravdu máš, však ani ináč byť nemôže,“ poznamenal pán Chumay a so samozalúbením pozrel sa do zrkadla, visiaceho oproti nemu na stene. Pozrime i my doň.

Pán Michal Chumay, ako vôbec bolo známe, zeman od koreňa, bol muž asi šesťdesiat-šesťdesiatpäťročný, chudý, vyzíabnutý, ale vždy veľmi čistotne oblečený, vyfintený. Takú skvostnú bielizeň nikto v celej stolici nemal ako on. A vedel ju ešte zaujímavejšou urobiť, keď si ju okrášľil na prsiach a rukávoch peknými zlatými gombičkami. Ničí ručník v celom okolí nezaváňal tak príjemne aisé bouquetom, ničie vlasy takou milou mille fleurs pomádou ako ručník a vlasy pán Chumayho, trebárs jeho

vlasy boli nielen už celkom šedivé, ale veru i kus riedke. Primyslime si k tomu malé, obhryzené, ale predsa černejúce sa fúziky (rozumie sa vďaka vonnej masti), pekný modrý nákrčník s bielymi kvetmi, splývajúci pod brilantovou ihlicou v poetický uzol, k tomu čierny atlasový driečnik, tmavomodrú atilu, popolavé pantalóny a topánky z laku, a máme obraz statkára Michala Chumayho. Čo sa týka jeho duševných vlastností, bol to človek dobrého srdca, no mal pri tom kus aristokratickej pýchy, ktorá tu i tu zaclonila jeho dobrotu. Ten istý smer malo i jeho politické zmýšľanie. Myslel, že ako zeman už ani nemôže byť slovenského zmýšľania, že by tým snád dačo na nimbe svojho mena utratil. Nie z presvedčenia, ale z akejsi, ako sa on domnieval, rytierskej povinnosti, vždy úzkoprso držal sa náhľadov pána Badinského, pohlavára to stránky takzvaných „liberálov“, ktorý sa zúčastňoval i na snemoch uhorských ako poslanec. Móda je u našej šľachty vôbec odriekať sa svojho národa. Tejto móde holdoval teda i statkár Chumay. Náleží to k dobrému tónu držať sa samospasiteľnej maďarčiny. Tak robil teda i pán Chumay. Celkom ináč zmýšľal jeho priateľ Štefan Bylinka. Tento, súc kupcom, nemotal sa toľko po tých „vyberaných spoločnostiach“, v ktorých by bol mal príležitosť nakaziť svoju myseľ duchom odrodilstva. Mal robotu s ľudom, držal teda s týmto. Obcoval najviac s národovcami slovenskými, usilovne čítaval slovenské spisy, a tak utužil sa v láske a vernosti k milému národu svojmu. No postretlo ho zvláštne nešťastie. U jedného zo spomenutých liberálov, pána Vajdu, ktorý skvostne žil, pána hral, hrozne veľa dlhov narobil a konečne ušiel z krajiny, stratil dvanásťtisíc zlatých. Okrem toho počas posledného požiaru zhorel mu dom i sklad plný rozličného tovaru. Keby nebol býval človekom železnej usilovnosti a vytrvalosti a k tomu kresťanom pevnej dôvery v boha, určite by bol musel zúfať nad ranami, ktorými ho navštívil neprajný osud. Dom opravil, pravda zväčša len pomocou dlžôb a svoj sklad dosť skoro zase naplnil, lebo meno jeho u veľkomestských kupcov ani mak neutrpeľo ani takými ranami, vďaka jeho príkladnej statočnosti. V treťom roku po nešťastnom požiari bola raz v blízkom lese tanečná zábava, ktorú usporiadala školská mládež. Navštívili ju mnohí hostia i z okolitých dedín. Medzi týmito bol i vyššie opísaný starý mládenec, statkár Michal Chumay, ktorého na tento majáles pozval synovec Pavel Košťan. Pavel

Košťan býval v meste a pracoval u istého pravotára. Až na tejto zábave bližšie spoznal pán Chumay Karolítku, dcéru svojho školského priateľa, do ktorej sa vzdor svojim „šesťdesiatim“ rokom tak buchol, že začal myslieť na manželstvo. Predtým málo sa staral o niekdajšieho súdruha školských rokov, teraz ale ho vyhľadával, ba od piatich týždňov, čo ten majáles bol, už zo štyri razy ho navštívil. Pred svojím priateľom nerobil nijaké tajomstvo z lásky a ďalších svojich úmyslov. Bylinkovi sprvu i pri pomyslení na taký sobáš bolo do smiechu. Neskôr však, keď si vec lepšie rozmyslel, keď všetky svoje dlhy porátať, keď spomenul si na budúcnosť svojich piatich dietok, medzi ktorými Karolíntka bola najstaršia, nezdalo sa mu to manželstvo také veľmi smiešne, hoci jeho ja sa vždy ešte veľmi proti tomu protivilo. A isté je, že veru by sotva kedy bol privolil k otázke sobášu, keby k tomu zvláštna udalosť značne nebola prispela. V meste býval stoličný prisažný Ondrej Kováč, človek majetný, asi tridsaťpäťročný. Zmýšľania bol asi takého ako pán Chumay, lenže bol mladší a rád sa vystatoval svojím zmýšľaním aj vonkajšími, často až priveľmi nápadnými známkami. Nosil totiž vždy úzke nohavice nápadnej farby, bohato podperený klobúk, ostrohy atď., a nemal milšej zábavy, ako dať si od túlavých cigánov vyhrať zádumčivé dolnozemske piesne. Preto ho verejná mienka držala za dobrosrdečného ľahkomyselníka. I tento čudák zaľúbil sa do švárnej Karolínty, dobre vediac, že s ňou nedostane žiadne imanie, ale dobrú dušu a znamenitú gazdinú. Požiadal tiež pána Bylinku o jej ruku. Statočného kupca prosba Ondreja Kováča nemálo prekvapila. Po krátkom rozmýšľaní mu odvetil, že sa pohovára so svojou dcérou a že mu na druhý deň oznámi jej odpoveď.

Kupec Bylinka upovedomil svoju dcéru o žiadosti tak Chumayho, ako Kováčovej a povedal jej, že by mu veľmi milé bolo, keby si jedného z pytačov vyvolila, bo vraj časy sú zlé, kupectvo biedne ide, a zaopatrenie dievčat je veľmi ťažké, najmä pre neho, pri takom skromnom imaní. Dcéra nato prosila otca, aby jej do rána dal čas na rozmyslenie. A ako už vieme, rozhodla sa pre pána Chumayho, čo tohto nemálo potešilo.

Pred večerom, keď pokonal túto vec a srdečne sa odobral od priateľa a svojej mladej nevesty, ponáhlal sa ľahkým krokom ako znovuzrodený na svoj byt do hostinca, aby k svojmu odchodu na neďaleký statok porobil potrebné poriadky.

Keď sa zotmilo, nemohol obstať v izbe. Nepokoj lásky vyduril ho na prechádzku. Išiel za mesto obohnané vysokými múrmi a kráčajúc v nočnom šere rojčil o nastávajúcom blahu, o peknej budúcnosti. Kto by to bol vstave uhádnuť, či len číra náhoda a či túha lásky viedla ešte i teraz jeho kroky, ale naraz nenazdajky ocitol sa za záhradou kupca Štefana Bylinku. Vysoký mestský múr stál i tuná. Za múrom bola záhradka, dvor a dom priateľov. Z niektorých záhrad bol východ von za mesto. Na vyrúbanie takýchto dvier žiadalo sa ale zvláštne povolenie vrchnosti. Aj Bylinkova záhrada mala podobné malučky, za mesto vedúce dvercia. Zaľúbený Chumay hnaný akýmsi vnútorným pudom, ani nevediac prečo pristúpil ku dverciam, a tu k svojmu nemalému prekvapeniu spozoroval, že dvere sú len prichýlené. Zastal, rozmýšľal, čo robiť. Iste asi zabudli dvere zamknúť a dáky kmín ich ešte aj môže okradnúť. Či záhradou a či cez rínok predkom ísť a upozorniť domácich na ich nedbalosť? Ako tak rozmýšľa, začuje za dvermi rozjarený šepot. Chumay zatíchol, počúval.

„No upokoj sa, Paľko môj! Ver mi, všetko to dobre bude. Ináč nemôžem. A teraz zbohom. Viac sa neuvidíme, pokým...“

Starý mladoženich stál ako obarený, bo zdalo sa mu, že to hlas jeho nevesty. Nemohol sa ďalej zdržať, odchýlil dvere a vkročil do záhrady. Tu z blízkej ružovej boudky vyskočil akýsi mladoch a letel von dvermi. Ale v nočnom šere štuchol nenazdajky lakťom do príchodzieho, takže tento, zronený, z nôh spadol a zrútil sa po dĺžke na zem. V ružovej boudke ozval sa roztopašný dievčenský chichot.

„Ale pán Chumay, akože ste sa vy sem dostali?“

„To je to najmenšie, ale vy, panička, mi povedzte, ako sa sem dostal ten kuryplach?!“ odpovedal Michal Chumay, zbierajúc sa zo zeme.

„Ako? Chichi! Nuž ja som mu otvorila. Je to môj dobrý priateľ.“

„Ale snád ten bláznivý Kováč?“ pýtal sa žiarlivý mladoženich.

„Oj nie, to bol Paľko Košťan, váš synovec.“

„A čo ten tu hľadal?“

„Nuž či som ja nie vaša nevesta? Či Paľko nemôže svoju tetku navštíviť?“ pýtala sa Karolíntka so šelmovským úsmevom.

„Panička, prosím vás, nežartujte. Povedzte mi úprimne, čo si o tom všetkom mám myslieť?“ zvolal zaľúbenec plačlivým hlasom.

Karolínta naraz prestala sa smiať a vážnym hlasom riekla: „Pravdu máte, pán Chumay, čo ste tuná videli, nie je pletka. Dĺžna som vám

uviesť dôvod svojho konania. Vedzte teda, že už asi rok znám vášho synovca. Pár ráz bol u nás v záležitostiach môjho otca. Priniesol mu od svojho principála všelijaké súdne akty, vzťahujúce sa na otcove peniaze, ktoré utratil pán Vajda. Takto sme sa poznali, a keď sme sa častejšie videli, zalúbili sme sa. To viete, aký je môj otec prísny, a preto za lepšie sme uznali nepovedať mu o našom pomere dotiaľ, pokým Paľko nebude mať samostatnú pravotársku pisáreň, čo, ako mi on hovoril, stať sa má už budúcej jesene. Medzitým prišli ste vy, pán Chumay, k nám a požiadali ste ma o ruku. Včera po prvý raz som bola prinútená dať zavolať Paľka Košťana, aby sa dostavil sem na poradu. Dnes po druhý raz prišiel, aby sa odobral odo mňa. Výsledok mojej rady s Paľkom už znáte, lebo ja stala som sa vašou nevestou. Teraz viete všetko, a buďte presvedčený, že ja dnešným dňom prestala som byť milenkou Košťanovou.“

„Ale ho ľúbite?“

„Ľúbim ho, ani ho nikdy ľúbiť neprestanem.“

„A keď zídete sa s ním ako moja žena?“

„Budem mu tetkou. Čo si myslíte, pán Chumay, že ženy tak nevládnú citmi svojimi ako vy muži? Už povolanie ženy je panovať nad srdcami, ale hlavne nad svojím vlastným. Nám nie je daná sloboda ponúknuť srdce naše tomu, ku komu nás vrúcny cit tiahne. My milujeme a nik nevie koho, láska naša tajne vzniká, tajne hynie a konečne ruku dávame tomu, ku komu myslíme, že máme viac úcty a priateľstva. Rozkážeme svojmu srdcu, aby v ňom z citu úcty a priateľstva roznietil sa plameň opravdivej lásky.“

„Teda vy myslíte, že ma časom môžete milovať?“

„Lásku chápeme všelijako. Tú lásku, ktorú ja rozumiem, to dobre viem, že nikdy k vám nepocítim.“

„A predsa chcete byť mojou ženou?“

„Je to vôľa môjho otca. Viete, že nás je päťoro detí, imanie chatrné. Môj otec je prísny a ja som jeho poslušná dcéra.“

„Vy ste dobrá, šlachetná duša, no poslušnosť vaša voči otcovi predsa je priveľká. Chvalabohu, že som mal príležitosť dokonale poznať tieto okolnosti a zachrániť vás od nešťastia.“

„Teda z tohto sobáša nebude nič?“

„Ba až teraz bude opravdivá svadba.“

„Ako to myslíte?“

„Tak, že vy ostanete nevestou a moju úlohu prevezme môj synovec Paľko.“

„To nie je možné, nemá nič.“

„Ja som bohatý –.“

„Čo počujem? Vy, pán Chumay, by ste chceli...“

„Áno, ja zriekam sa i nevesty i ročitých tisíc zlatých zo svojho dôchodku, aby som, dcéra moja, šťastnou urobil teba a svojho synovca.“

Karolínka skočila a vrúcne objala svojho budúceho ujca.

„Ujček môj! Ujček môj milý!“

„To verím, že som ti takto milší, než som ti bol ako mladoženich,“ hovoril pán Chumay, privedený do najlepšieho rozmaru. „Ty, dievča, ale teraz ešte jedno mi povedz. Tento týždeň som ťa požiadal o ruku nielen ja, ale i stoličný prísazný Kováč, ktorý je najmenej o tridsať rokov mladší odo mňa, ba i bohatší ako ja. Prečo si radšej tomu nesľúbila svoju ruku?“

Karolínka neodpovedala. Keby nebola tma, pán Chumay by bol videl, ako veľmi sa zapýrila a do akých ťažkostí ju priviedla ujcova otázka.

„Nuž odpovedaj!“

„Ujček môj,“ vravela, hladiac mu vráskavé líca bielymi dlaňami, „vy ste taký dobrý, prosím vás, nedopytujte sa ma na to.“

„No nič, len ty povedz, prečo si dala mne prednosť pred Kováčom. Či vari preto, že som Paľov ujec?“

„Bože uchovaj!“

„Či preto, že som starý priateľ otca tvojho?“

„Oh, pletky.“

„Prečo teda?“

„Jaj, pekne vás prosím, nepýtajte sa to.“

„Chcem to vedieť.“

„Nechcem vás nahnevať a hanbím sa,“ rieklo dievča a vzdor nočnej tme zakrylo si tvár dlaňami.

„No hovor, teraz už ako ujec nástojím na tom.“

„Budete banovať.“

„Všetko jedno. Chcem vedieť, pre akú príčinu môže dievča starcovi dať prednosť pred mladým šuhajom. Takýto prípad nepoznám z celej doterajšej svojej praxe.“

„No dobre teda, keď musím hovoriť, počujte. To viete, že môj otec chcel, aby som si jedného z vás vybrala. Obom som vám kôš dať nesmela. Radila som sa teda s Paľkom a pri našej porade nám vaše včerajšie politizovanie za prstoklad slúžilo.“

„Nuž?“

„Nuž vy ste vraveli, že Slovákom teraz najlepšie bude držať sa politiky oportunity. Túto politiku sme i my pri láske našej nasledovať chceli. Podľa nej sme uznali, že medzi dvoma pytačmi, ktorých dievča neľúbi, vždy lepšie je staršiemu dať prednosť.“

„A prečo to?“

„No príčiny sú rozličné. Starší páni bývajú k mladým ženám povolnejší a potom...“

„No a potom...“

„Človek len kedysi aj zomrieť musí a čím je starší, tým bližší je k hrobu.“

V tom okamihu by pán Chumay ani zamak nebol dbal, keby od narodenia bol býval hluchý, tak nemilo účinkovali slová prostosrdečnej Karolíanky na samolásku a jeho márnomyseľnosť. Pred očami sa mu zatmilo a musel sa chytiť lavice, aby sa od akejsi ťažoby zas neprestrel na zem. Avšak netrvalo to dlho. Vzmužil sa, obrátil sa k ukrutnej pravdovravnej dievčine a chcel ju chytiť za ruku. Vtom však zbadal, že niet jej už tuná. Ona po trpkkej spovedi zrazu skočila a zmizla v nočnom šere.

Na druhý deň včas ráno navštívil statkár Chumay svojho priateľa Bylinku.

„No ty si ešte tu?“ vítal príchodzieho pán Bylinka, ktorý práve akýsi list pečatil.

„Mal som tejto noci zvláštny sen, v dôsledku ktorého, brat môj, vzdávam sa ruky tvojej dcéry.“

„Čo? A ja práve teraz píšem pánu Kováčovi, že moja dcéra, hnaná citom svojho srdca, už inému sľúbila ruku.“

„To nič nerobí, preto ty ten list bezpečne môžeš expedovať.“

„Ej, to neurobím, keď ty nie, brat môj, teda pán Kováč má dostať moju dcéru.“

„No však sa jej ja celkom nezriekam, len k úlohe mladoženícha si miesto seba námestníka postavím.“

„Ako to?“

„Či znáš Paľka Košťana?“

„Toho advokátskeho pisára?“

„Toho.“

„Znám. Nuž?“

„To je môj synovec. On ľúbi tvoju dcéru a ona jeho.“

„Fabuly.“

„Ale tak je. A ja sa vzdávam Karolíaninej ruky jedine kvôli svojmu synovcovi.“

„Z toho nebude nič. Je síce verný syn svojho národa, ale nie je samostatný človek.“

„Ale ho ním spravíme. Najmeme mu osobitnú advokátsku kanceláriu a bude.“

„Nemá ničoho.“

„To je moja starosť.“

„No, ak ho zaopatríš, nedbám, nech bude.“

A skutočne aj bolo. O päť týždňov nato slávil mladý pravotár Paľko Košťan veselú svadbu s Karolínou Bylinkovou. Na svadbe najveselší bol starý svat, statkár Chumay. Od toho času potom chránil sa náš mladý pán so starou tvárou každého ľubostného dobrodružstva, lebo na ponaučenie, ktoré mu dala Karolíkina „politika oportunity“, nikdy nezaбудol.

Viliam Pauliny-Tóth
SLOVENSKÝ PRAVOPIS
Noveletka

„Došli noviny?“

„Došli, *Vedomosti* i *Sokol*.“

„Ukáž, čo nového v nich.“

Anička podala apuškovi menované noviny a on prezrel najprv *Vedomosti*, potom *Sokola*. V tamtých prebehol pán Adam Poľanský (radný pán slobodného a kráľovského mesta Žibrice) najsamprv listy, či niet v nich správ z jeho vidieka a potom „novinky“, z ktorých čo pikantnejšie nahlas predčitoval svojej jedinej dcére Aničke, švárnej to asi šestnásťročnej barnuške. V *Sokolovi* prečítal názvy básní a povestí, hľadajúc, ktorá by bola bez nepríjemného mu „pokračovania.“

„Ten *Pustovník v Ilžickej púšti* sa ťahá ako štrúdlové cesto. Ja neviem, načo to ten redaktor také dlhé kusy pchá do časopisu. Všetci to nikto nečíta, ak len nie na Silvestra, keď už má celého *Sokola* zviazaného.“

„Ach, apuško, ja zas veľmi rada také dlhé kusy, drží ma to dlhý čas v napnutí.“

„Hja, veď ty!“ zvolal pán Poľanský, ďalej prehŕňajúc sa v šiestom čísle šiesteho ročníka *Sokola*, „ty musíš mať vždy dačo zvláštneho... eine Extrawurst... Aha, toť je čosi... Slovenský pravopis, noveletka od Rozmarína. Hahaha, ešte vraj čo!... No to by som už naozaj rád vedel, ex temate slovenský pravopis, aká to môže byť novela?“

„Ale to je vskutku podivné. Apuško, čítajme to, bude to iste dačo pikantného.“

„Nedbám, čítaj teda, ale nahlas. Ja si naphám do fajky, budem ťa počúvať a pritom, rozumie sa, pána Marka Rozmarína ako obyčajne trochu kritizovať.“

Anička rezko odložila nedrovanie nevelmi dbajúc, že jej pritom jedno alebo dve nedrá spadli z ihlice, sadla si na pohovku a vzala *Sokola*. Radný pán Poľanský ale zapáliec si na fajku, rozšafne umiestil sa oproti nej v kresle, odkašlal si a dal dcére znak, že už môže začať. Táto čítala, ako nasleduje:

Bol prvý máj, bol utešený večer. Hviezdičky trblietali sa na tmavoazúrovej oblohe, mesiačik prizeral sa im a jeho tmavočervená tvár žiarila mu radosťou, stáby si bol vedomý toho, že bez jeho magického svetla vzdor namáhavému jasotu hviezd niet tých krás večera.

„Apuško, to je utešený začiatok!... To bude dačo veľmi sentimentálneho!“

„Hja, tebe je hneď všetko sentimentálne!“ horlil radný pán, neúprosný kritik slovenských múz, ktorých záhradku on ostatne ešte ani jedným kvetom svojho domnelého veľmu neobohatil. „Dcéra moja! To je prismselý obraz, mesiacu dať povedomie toho, že on je tvorcom krás večera. Je to neprirodené. Mesiac je len mesiac, na tom sa ustálili už všetci astronómovia, ktorých spisy perse pán Rozmarín sotva znať bude. Mesiac je kus odpadnutej, vyhorenej, bezpochyby dákou kométou z našej planéty odruntenej zeme... a iné nič!... No kde by tu mohlo byť povedomie!?... Ale čítaj ďalej, však uvidíme, čo z toho vykvitne.“

A Anička čítala ďalej:

Práve odznel posledný cvengot zvoncov z poľa navracajúcich sa oviec, zatíchli hlasy a hvizdy valachov, len v kvitnúcom vonnom sade ozýval sa lkavý a prenikavý žiaľ slávika a v ďalekom jazere krkot žiab, tichý, monotónny, záдумčivý.

„Hahaha!“ chutne sa rozosmial pán Adam Poľanský, utľapkajúc si prstom popol vo fajke, „roztomilé accompagnement!!!... slávik a žaby!!!... Veď hovorím, že to strach, čo tí slovenskí novelisti potárajú. Slávika spári so žabou... Hahaha!“

„Ale, apuško môj, však to býva, že večer žaby krkajú.“

„Býva, býva, ale keď slávik spieva, dcéra moja, krkot žiab sa ignoruje, aspoň sa to nepovie, či rozumieš?...“

Anička čítala:

Tiché mesto N. obtáčali pekné záhrady a konča nich vinuli sa bielym štrkom vysypané široké chodníky. Milá to prechádzka v čas večerný. Týmto chodníkom som ja v spomenutý večer kráčať, rojčiac o piesňach, o láske, o lutne a o rusalkách. A prečo by som nebol rojčil? Bolo mi dvadsať rokov, žil som ako ryba vo vode, bez starosti, bez žalosti, dostupný každému nežnému citu lásky k poézii, k národu a k spanilým jeho dcéram.

Ako tak rojčiac kráčam tichou nocou, naraz priveje mi šum vonného vetrika v ucho harmonický zvuk gitarových akordov z neďalekej besiedky pána Kolmana, ktorá husto zarastená všelijakými plazivými rastlinami stála na konci jeho záhrady.

Rýchlo a tíško na prstoch pobehol som pár krokov napred a v okamihu ocitol som sa nezbadaný pri samej húštine, obtáčajúcej besiedku pána Kolmana. Sotva stál som tu pár menšín, ozval sa z besiedky pri sprievode gitary nasledujúci krásny, dojmavý, mäkký ženský hlas:

„Veľ, vetierku, veľ, večerný,
Ofúkaj mi žiale moje,
Ty môj priateľ, ty môj verný,
Vlož na ne balzamy svoje.
Balzam tvoj, ach, ten zahojí,
Ten bolesti srdca ruší,
Vánok tvoj tichučký spojí
Vzdychy dvoch túžiacich duší.“

„Ha, ‘myslím si, to pieseň môjho priateľa Podolského. Pevkyňa je teda iste národovkyňou, keď slovenské piesne spieva. A ako ju spievala!!! Zatišhol slávik, zamĺkla i žabka, keď tichou nocou triasol sa sladký unylý hlas krásnej Amálie Kolmanovej.“

Či ju neznáte? Či ste nikdy nepočuli o nej?

Kto v N. do školy chodil, musí znať Amáliu Kolmanovie, a kto len raz bol na Anna bále v neďalekom kúpeľi, musel počuť, že ona za plných se-

dem rokov bývala všeobecne zvelebovanou kráľovnou týchto veselých kúpeľných bálov. Akoby som ju ešte dnes videl, vychýrenú tanečnicu vo veľavýznamnom kotilióni, ako svojmu tanečníkovi s pohľadom svojho jasnomodrého unylého oka pripína dekoráciu na fialkový frak so žltými gombíkmi. Akoby som ju teraz videl, ako do výšky hádže malučký, širokými čipkami obrúbený, rezedou zaváňajúci biely ručníček, graciózne dvíhajúc svoje okrúhle rameno a s potešením hladiac na krídle bystrých šuhajov, ruvajúcich sa oň.

No hovorím, pekná bola Amália Kolmanovie a mne zdala sa teraz, keď slovenskú pieseň spievala, krásnou, utešenou. – Nemohol som sa ďalej zdržať, hneď po prvom verši vystúpil som z úkrytu, prikročil k okienku a riekol: „Dobrý večer, panička Amália!“

„Ha, kto to?“

„Nelakajte sa, ja som to. Váš tanečník v mazúri na poslednom bále.“

„Vy ste to, pán Rozmarín? Tak neskoro? Myslela som, že už nikto nechodí.“

„Nuž a či by ste neboli spievali, keby ste boli vedeli, že vás dakto počúva?“

„Isteže nie.“

„A vidíte, ja by som vás práve prosil, aby ste láskavo ráčili pokračovať.“

„Ani za svet.“

„A kto vás tú pieseň naučil?“

„Pán Podolský.“

„Ale on sám?“

„On sám.“

„Máte ju napísanú?“

„Nemám, len tak som sa ju naučila.“

„Smel by som vás o ňu poprosiť?“

„Prečo nie, veľmi vďačne.“

„Prosím vás teda, ráčte mi ju napísať, zajtra o tomto čase si prídem po ňu. Ak by ste mi ju nechceli osobne oddať, ráčte ju tuná do okienka pod túto tehlu uložiť.“

„Dobre, dobre, ale odpustite, už musím ísť, už je neskoro, otec už iste spí.“

„Zbohom teda!“ a s tým podal som jej oknom ruku. I ona mi podala svoju malú okrúhlu ručičku. Jej mäkkosť a okrúhlosť cítiac, nemohol som sa zdržať (paničky, ktoré ste hanblivé ako krásna Amália, prosím, zažmúrite oči, keď toto čítate) a horúci bozk vtisol som na ňu.

„Sie schlimmer!“ ozval sa jej sladký hlas, no zdalo sa mi, ale možno, že to bol len mojou horúcokrvnosťou zapríčinený sebaklam, – dosť na tom, zdalo sa mi, že mi pri tých dvoch slovách, ktoré mali byť výčitkou, lahodne ruku stisla.

„Neborák Podolský!“ pomyslel som si. A vskutku zasluhoval takéto polutovanie. Môj dobrý priateľ totižto do zahynutia bol sa zalúbil do driečnej Amálie, dcéry zámožného meštana v N., on slovenský pevec, za akého sa držal, do nemčúrskej vychovej dcéry odrodilého, každým pádom tela materializmom páchnuceho Kolmana. Ostatne to ho ani zamak nekondovalo, bo veriac, že ho Amália verne miluje, veril i to, že roznieti v nej iskrú rodolúbstva a získa jej domnele ušľachtilé srdce národu slovenskému. Krušná a ťažká to úloha, ktorej málo chlapov dorastá, menovite u žien, z ktorých mnohé i svoje rodolúbstvo podľa tlakomeru kurmacherov, vyzývačov a pytačov rady usporadujú a richtujú.

„Pfuj, Teufel!“ zvolala týmto poznamenaním pána Rozmarína rozmrzená Anička; „nuž či my ženské sme už vari bez všetkého charakteru?“

„Hja veru, dieťa moje,“ stisol plecami pán Polanský, „pravdu má. Čo ty vieš, kto príde pre teba? Kto si ťa vezme? Či vari ak príde dajaký maďarón, ktorý bude v stave náležite ťa vyživíť, nepôjdeš len preto za neho, že je maďarón?“

„To nehovorím, ale budem sa usilovať, aby som ho slovenskému národu naklonila.“

„To nejde, žena vo všetkom poslúchať má svojho muža, teda i v politickom zmýšľaní.“

„Ale, apuško, veď tak by sme boli len otrokyňami našich mužov!“

„Lepšie otrokyňami byť, než večnú vojnu mať v manželstve. Že tu v tej novele Podolský získať chcel Amáliu svojmu národu, to schvaľujem, hoci to dosť hlúpo urobil, že sa do Nemky zalúbil.“

„Nuž a či človek môže svojmu srdcu rozkázať, do koho sa má zalúbiť?“

„Trebárs i to nie, ale iste zakázať mu môže, aby neprišlo k odrodilej dcére národa, akou Amália bola. Ostatne nechápem, čo tá celá jeho ľúbošť má do činenia so „slovenským pravopisom“, a vôbec, ako pán Rozmarín vo svojej „noveletke“ túto vážnu tému spracuje. Či je to ešte dlhé?“

„Nie, hneď je koniec.“

„Čo, už koniec? A o slovenskom pravopise dosiaľ ešte ani slova!... Hahaha, názov práce o voze a jej obsah o koze! Ale takí sú tí naši slovenskí spisovatelia, tituly ich spisov sú pikantné, a obsah číra nuda. Naozaj som zvedavý, ako to dokončí. Čítaj ďalej.“

Anička čítala:

V nasledujúci večer bolo veľmi nepríjemné počasie. Chladný vietor vial od severu, ženíuc pred sebou veľikánske hory ťarchavých mračien, z ktorých celý večer bez prestania mrholilo, ba chvíľami i náležite pršalo. O deviatej v meste už živej duše nebolo na ulici, tým menej za mestom pri záhradách, za ktorými som ja osamelý, šermujúc dáždnikom proti víchru, kráčal k besiedke pána Kolmana.

Konečne som ta dorazil. Nazriem oknom dnu. Na pohovke zabelelo sa mi čosi.

„Vy ste to, panička?“

„Ja,“ a s tým vstanúc z pohovky, priblížila sa k oknu.

„Ale v tomto počasi tu v záhrade?“ zvolal som.

„Viazalo ma dané vám slovo. Slovenská národovkyňa je si vždy slovu verná.“

„Teda vy naozaj ste už prebudená Slovenka?“

„A vy ešte pochybujete? Nuž či nechodí k nám pán Podolský?“

„A pán otec čože na to?“

„Jemu je to jedno, nech je len statočný človek. A veď môj otec ani nie je taký nepriateľ Slovákov, za akého ho v novinách vykričali. Že on i v slovenskom meste radšej po nemecky alebo po maďarsky vraví než po slovensky, to je taká osobná slabosť, ktorú mu veru škoda tak veľmi zazlievať. Tým nikomu neuškodí. Zato ja tým viac po slovensky vravím a už i dokonale píšem. Takej horlivej Slovenky, ako som ja, široko ďaleko nemáte.“

„A tá sľúbená pieseň?“

„Tu je, sama som ju odpísala tak, ako ma ju pán Podolský naučil.“ S tým strčila mi do ruky zvinutú karotku papiera, ktorú som, aby nepremokla, rýchlo vopchal do vrečka.

„Odpustite, panička, ale kvapčí mi zo strechy práve za golier...“

„Veľmi ľutujem, že nemám kľúč. Má ho vždy otec pri sebe... ale náš parkan...“

„I oziabe ma trocha v nohy, práve tu v barine stojím. Váš pokorný sluha! Srdečná vďaka za pieseň!“

„Veľmi vďaka“ a podala mi zase tú istú mäkkú bielu ručenku ako včera, na ktorú som ja ale dnes už nepritisol včerajší bozk, lebo by, po prvé, nebárs horúci bol býval, a po druhé, ženírovali ma moje mokré fúzy. Z vlastnej skúsenosti to viem z čias pitia „bruderšaftov“, aký to nemilý pocit, keď dotkne sa človeka pri bratskom bozkaní sa taký mokrý, sťa ratolesť jedle snehom, hustou penou piva pokrytý fúz. Preto, ako hovorím, nebozkal som jej ruku, ale som ju vrelo stisol, a – teraz to ale nebol sebaklam – ona srdečným stisnutím ruky odvetila tomuto nemému, ale na ten čas zreteľnému pozdravu môjho srdca. Neborák Podolský!

Už je isté, že som jej nie ľahostajný. V takej plúšti prišla do záhrady!... A ľutovala, že kľúča nemá... ba čo to spomínala o parkane? Že je, tuším, nie vysoký? Škoda, že som jej tú sadu nedal dohovoriť!

Takýto monológ som viedol, keď som dorazil ucvachnený domov, vyzul si mokré čizmy a vrhol som sa na pohovku.

Oh, Amália! Ja ta ľúbim!...

Ako to ten náš duchaplný Janko tej Schröderovej Marienke zaspieval?

„Pod', drahá moja, môjho do náručia,
bo večných túžob ohne ma umučia;
prsia už zhoria od sladkého bôľu.
Však vďaka zhyniem, len zahyneme spolu.“

Keby som bol poetom, i ja by som Amálii takúto pieseň zaspieval, no bohužiaľ, som hrozný prozaik! Suchý ako trieska.

A aká horlivá Slovenka je! A vraj už i dokonale píše po slovensky, a...

„Otvor!“

„Otvor?“ – opätujem potichu, „čo za ,otvor'?... Jedenásť hodín je, prší, až sa leje, a vraj, ,otvor!'“

„Kto je?“ volám, zberajúc sa z pohovky, aby som príchodziemu dvere otvoril.

„Čo ma už ani po hlase nepoznáš?“

„Ach, Podolský! Vitaj,“ hovorím, otvárajúc mu dvere. „Beťah ťa páral! Čo tak neskoro chodíš?“

„Amice, nemôžem spať. Zobral som sa teda a prišiel k tebe, že si trochu pobesedujeme spolu,“ a s tým vrhol sa do kresla.

„Pekná vec!“ – rečiem na to, „keď on nemôže spať, mám ho ja zabávať. Ja som myslel, že ty si ešte u Amálie.“

„Tri dni som tam už nebol,“ riekol môj priateľ s bôľným vzdychom, „zajtra sa ju chystám navštíviť.“

„A to prečo tak zriedkavo?“

„Myslím si, že zriedkavejšie návštevy bývajú vzácnejšie.“

„Pletky!... Deve, ktorá ľúbi, vzácny je milenec každý boží deň a tebe, myslím, tiež.“

„Ja ju nesmierne ľúbim, ja ju zbožňujem.“

„Myslím, že Amália nie je prvá, ktorú tak nesmierne ľúbiš!“

„Never, brat môj drahý. Tak ako Amáliu ľúbim, dosiaľ som ešte nikdy nemiloval.“

„Otázka je, či i ona hodna je tvojej nadšenej lásky.“

„Hodna, braček môj!“ – odpovedá Podolský s dôrazom nepochybnosti. „Je horlivá Slovenka a mňa verne ľúbi.“

„Počujem, že už i správne po slovensky píše.“

„A ako!... Kde si to počul?... Braček, nebol by som schopný milovať devu, ktorá by ani jeden ľúbolístok nebola vstave správne napísať. Je to hrozná vec pre mňa, vidieť a čítať tie malabarské ortografie väčšej časti našich krásavíc. Ak sa kedy žením budem, prvá podmienka mojej manželskej zmluvy bude, aby sa mi snúbenica ešte pred sobášom správne po slovensky písala naučila. Nemôžem si nič hroznejšieho predstaviť ako peknú, milú a dobrú ženu s planou ortografiou.“

„Hm, hm... si čudák!... Čajda, bol si mi sľúbil, že mi svoju ,Večernú pieseň' odpišeš.“

„Braček, odpusť, zabudol som, ale zajtra snád.“

„Netreba, neunúvaj sa...“

„Nuž?“

„Už ju mám...“

„Ako?“

„A to peknou ženskou rukou odpísanú... Pozri!“ a s tým vytiahol som pieseň Amáliou odpísanú z vrečka.

Podolský skočil na rovné nohy. Ja rozvinul som pred ním kartičku ružového papiera.

„Vskutku! To ruka Amálie!“ zvolal nemilo prekvapený.
 „Áno, braček, to ruka Amálie.“
 „Ha, to je nemožné!“ trhal sebou, bolestne hľadiac na osudný rukopis.
 „Čo, brat môj?“
 „Tie chyby, tie vady, tie...“
 „Chyby?“ – pýtam sa, bližšie sa prizrúc na odpis Podolského piesne. –
 Skutočne sú v nej značné chyby. – „Ako to? Všet si vravel, že už správne
 píše.“
 „Čo som ja u nej videl napísané, to bolo písané správne. Iste to boli číre
 odpisy de papiro ad chartam. Toto spamäti písala, bo som ju tú pieseň
 naspamäť naučil. Ukáž, prosím ťa!“
 „Ale daj pokoj, prečítam si to.“
 „Daj to sem!“
 „Nedám, kým neprečítam.“
 „Chceš ma mučiť?“
 „Počúvaj!“
 „Chceš ma zahanbiť?“
 „Počúvaj!“
 „Nedáš mi to?“
 „Nie!“
 „Servus!“ s tým sa zvrtol, plesol dvermi... a tam ten! Ja som si napchal
 fajku, vrhol som sa na posteľ a s napnutou pozornosťou prečítal som si
 rukou milej a krásnej, priateľom mojím zbožňovanej horlivej Slovenky
 Amálie písanú Podolského pieseň, ktorá od litery do litery takto znela:

Wey vettergu wey vetserny,
 Oh fukay mi šále moe
 Thi moy brátel thi moy werni
 W lož na nie bál sami tvoe
 Bál sám tvoy tenn sa hoy
 Tenne po lesti srrt saru uši
 Vanog tvoyty hutski spoy
 Fsdý chi dvouch tužacich dusy.

Z tohto jedného verša si už teraz môj ctený čitateľ ľahko predstaví, ako
 vyzerali i tie štyri ostatné písané. Tak, hľa, správne písala krásna deva,
 prebudená, horlivá Slovenka, tak po slovensky písala panna ideálov Po-
 dolského, slečna Amália Kolmanová. Čo som povedal, že panna ideálov
 Podolského?... Nie... od tých čias neobzrel sa viac na ňu. A o päť týždňov
 nato vydala sa Kolmanová Amália za pána Ignáca Kuhmayera, poctivé-
 ho majstra mäsiarskeho remesla, ktorý nehladel tak veľmi na slovenskú
 ortografiu paničky Amálie ako radšej na dvadsiatniky pána Kolmana, na
 ktoré pri svojej ženbe zvláštnu váhu kládol.

„Koniec?“
 „Koniec.“
 „Hlúpost... hoci...“
 „Je to tuším originálna myšlienka.“
 „Je, je. Zdá sa to na prvý pohľad hrozne hlúpe, ale predsa je v tom
 čosi.“
 „I mne sa tak vidí.“
 „Dones že mi, prosím ťa, papier a písanku.“
 „Budete písať, apuško?“
 „Budem, a to v tvojom mene, len dones.“
 Poslušná Anička priniesla z bočnej izby papier, černidlo a perá, pán
 Poľanský sadol si k stolu a písal nasledujúci list:

Velebnému pánu Jozefovi Viktorinovi, farárovi vo Vyšehrade.
 Úctivo Vás prosím, velebný pane, ráčte mi za pripojené tri zlatky po-
 slať pre moju dcéru Annu dva výtlačky Vašej Slovenskej gramatiky.
 V Žibriciach dňa 31. mája 1867.

Adam Poľanský v. r.
 radný

Mikuláš Štefan Ferienčík

IRMA

Obrázok zo spoločenského života Slovákov

I.

Lieta sokol mladý nad slovenským krajom, bystrým letom doly, potoky i rieky, brehy, vršky i hole preletuje; nad Tatrou sa krúti, krásny deň zvestuje. Vše sa spustí dolu na tú hrudu zemskú a zase sa povznáša vo výšinu nebeskú. Baví sa s deťmi na zelenej lúčine, zase sa točí v kole ve-selej mládeže; kukne vám do dvora, do záhrad i do skrytej izby, skusuje váš život, zábavy, rozkoše i tajnosť rodinnú, aby ju zvestoval terajšiemu i budúcemu národu. Rozpovedz nám, sokol, o našom živote, ukáž, čo nám chybí, zvestuj, čo nás hubí a čo by nás zase povzniesť mohlo!

Na zelenom pobreží bystrého Váhu; tam, kde on už i Revúcu, i divú Oravu, i dumný Turiec do svojho lona prijal, a týmito riekami zosilnený ako dáky možný junák si počína – tam, v tom strede slovenského rodu, ohradeného nebotyčnými výšinami Tatier, je mesto, menom i pôvodom, duchom i obyčajami slovenské. Mesto je to nevelké, lebo Slovák veľké mestá neľúbi, v ktorých sa národný ráz i starootcovská obyčaj tak ľahko tratí. Pomenujte mesto toto, ako chcete; veď mestá slovenské tak sa rovnajú, ako čo by jedno druhému z oka vypadli – ako vajce vajcu.

Nám je predsa toto mesto dobre známe, lebo v ňom býva muž, ktorý si v národných bojoch nadobudol vážne šediny, ktorý hral v rozoprách nie poslednú úlohu, ktorý si svojím mladistvým zápalom, svojou uče-

nostou, svojím v národných bojoch overeným, ostrým perom nadobudol všeobecné uznanie Slovenstva, takže ako neohrozený bojovník za právo a česť národa je natoľko ctený, že keby bol slávny Kollár v novších časoch svoju *Slávy dceru* písal, iste by meno tohto horlivca nechýbovalo v radostiach nebeských. – Muž tento bol Jarovič. – Dom jeho, prvý v meste, stojí naprostred mesta oproti radnému domu a vyznačuje sa zvonku nádherou a veľkosťou, bo málo mu rovných v meste, ktoré by sa ako tento mohli poschodím pochváliť.

Lenže čo z toho, že Javoriča celé Slovensko za svojho uznáva, keď v rodnom meste nikto o tom ani najmenšie nezná. – A šťastný je ten pán Javorič: Slováci radi a draho kupovali jeho knihy, a čím väčší odbyt mali jeho spisy, tým radšej on písal; i čo divu, že veru majetok sa rozmnožil z mozoľov uznaľých Slovákov? Pani Javoričová, ktorá mu život sladila, a jediná dcérka Irma boli spoločnice jeho radosti, účastnice jeho dobrobytu, ale nie zmýšľania a účinkovania. – I vstúpme teda do domácnosti tohto slovenského horlivca.

Pán Javorič sedí pri svojom písacom stolíku zahŕúžený v prácach, takže sa ani nezdá vedomosť mať o prítomnosti v susednej izbe sa baviacich osôb. Nechajme ho pracovať a my poďme k tým, čo sa zabávajú.

V susednej veľkej izbe, ktorá sa nato predstavuje ako pekne upravená svetlica, spoločná pre domácich i hostí, nachodíme tri osoby; a že s týmito častejšie sa zídeme, musíme sa im i dobre prizrieť. Rozhovor je v toku, koná sa po – maďarsky; a toto nás veru prekvapí. Ostatne nič nemožného na svete, ale to predsa musíme vedieť, že v dome pána Javoriča je všetko dovolené, len slovenčina tam útulok nenachodí.

„Veru, slečinka, naše časy sú také, v ktorých žiť je radosť!“ hovoril pán Móric Seben, muž asi tridsaťšesťročný, strednej postavy, viac tučný ako chudý, čiernych kaderavých vlasov; veľká čierna, s dlhým fúzom sa spájajúca brada, prihrubý nos, oko sivé, ale mdlé a vpadnuté, farba líc počerná, bez života, ruky trochu ohorené, ale zato kopou zlatých prsteňov sa ligoťajúce; na prsiach sa kolembala hodná, z hodiniiek visiaca reťaz.

„To je pravda,“ odpovedala pekná pani Javoričová a úsmev na tvári dosvedčoval jej spokojnosť s takýmto rozhovorom, „keď som ja bola v твоjich rokoch, drahá Irma, akýže sme my život viedli? O tých krásnych zábavách, o tej maďarskej reči, o terajšej nádhere vtedy nebolo ani

slychu! Nebol rozdiel medzi mešťanmi; my dcéry mešťianske všetky sme boli rovné. Bohu vďaka, že sa to zmenilo a že teraz predsa sa oddeľuje vzdelanosť od prostoty, bohatstvo od chudoby, a ty že sa nemusíš zapodievať dievčatami stredných domov mešťianskych. A všetko toto je zásluha terajšej módy po maďarsky hovoriť.“

„Ale mamička moja, čo ty to hovoríš!“ ozvala sa na to akýmsi pletením baviaca sa Irma, dievča asi sedemnásťročné – a jej modré očko šelmovsky ku mamičke zaletelo. Tie čierne havranie vlasy, tá snežná tvár, tie maličké ružové ústičky, tá okrúhla briadka, ten utešený noštúrik, tá malilinká ručinka – tak jej to svedčalo, tak ju to krásnou robilo, že až radosť! A tá jamôčka na tom líčku túto roztomilú devu ešte väčšmi okrášľovala.

„Veď ste sa vy aj vtedy mohli deliť, keď ste sa chceli a nemuseli ste sa zapodievať nerovnými sebe.“

„Akéže to bolo delenie sa, slečinka!“ ozval sa Móric Seben, „keď sa všetky rovnako nosili a šatili, keď všetky len jednou a tou istou slovenskou rečou hovorili?“

„Slovenskou?“ vykrikla Irma, „ako by mohol vzdelaný človek po slovensky hovoriť? To nerozumiem!“

„A predsa to tak bolo,“ dodávala Javoričová. „Vidíš, o toľko si ty šťastnejšia, keď nemusíš po slovensky hovoriť, iba keď slúžkam voľačo rozkazuješ. My sme museli i na zábavách, i všade len po slovensky rozprávať; pravda, len neskôršie sa nám oči otvorili, keď maďarčina prišla do kvetu, ako sme tam chybili, ako sme boli zaslepení!“

„Ó, šťastná dcéra, ktorá takú vzdelanú, tak zmýšľajúcu paniu svojou matkou nazývať môže!“ znel chválospev Móricov.

Móric Seben bol skoro každodenným hosťom u Javoričov; po svojom otcovi zdedil blízku dedinku, v ktorej teraz sám hospodáril. Za časov svojho jurátstva v Pešti aj on novomódne idey, ktoré veru lahodili jeho povrchnej vzdelanosti, nabral do seba a teraz ich usilovne rozširoval. U Javoričov našiel úrodné pole; matka súhlasila s ním, dcéra od detinstva matkou prevrátené vychovávaná sa neprotivila, a otec i mal, i nemal z toho radosť. Pravda, Móric so svojimi návštevami aj iný cieľ spájal. Dedičstvo otcovské bolo zadlžené, bolo mu treba bohatej žienky; krásna Irma lahodila oku, ľúbila sa srdcu a záletník vidiac, že ako otec, tak i matka sú mu naklonení, pevne veril v uskutočnenie svojej nádeje.

II

Na košatej jabloni štebotá kopa krásnoperých, veselých vtákov; klebetia, ako bolo predtým, ako ich teraz ľstivý vtáčnik či do osídla, či na lep chytáva. Radili sa, ako sa mu obrániť, ako vyhnúť nebezpečenstvu, ako udržať svoj veselý štebot!

Študenti neradi majú nádherné chyže; slovenskí študenti sú obyčajne chudobní – spokojní, keď len majú kde hlavu skloniť; znášaliví sú tiež, lebo obyčajne po traja, štyria, piati bývajú v jednej izbe. – V študentskej izbičke v L. je ich zidených pekná hromádka, ktorí veru i teraz sú rozlične zaneprázdnení; niektorí chodia po izbe, niektorí sedia na stolcoch, lavičkách, posteliach, stole – kde ktorý napochytrá miesto našiel. Bolo ich ale osem; s určitosťou sa počet nemôže udať, lebo ich pre dym bolo ledva vidno.

„Teda už pozajtra pôjdete na tie veľkonočné sviatky domov?“ ozval sa jeden.

„Pozajtra, poď s nami!“ odpovedal druhý.

„A čo tam budem robiť? Máte tam veľa pekných Sloveniek? Jesto výhľad na dáke zábavy?“

„Pekných dievčat máme dosť, Slovenku ani jednu; o zábavy nestojíme, lebo sa nám zabávať ani neprichodí, máme dosť inej roboty!“

„Nuž tak radšej ostanem tu. Ja keď chcem dakde výlet urobiť, robím to preto, aby som sa zabavil a vo veselej spoločnosti zabudol na študentskú biedu, a tým ducha do novej práce a nového namáhania povzbudil a oživil. Mám aj tam u vás žiť ako tu, smútiť a dumať – to volím ani sa nehýbať!“

„Aký si ty za svetom omámený, Davorín! Povedz mi, čo máš z tých svetských radostí? Tie sú nie pre nás a beda nám, ak sa tým oddáme, s nimi zájde naša pracovitosť, usilovnosť, a my budeme vyhodení do sveta a v márnostiach jeho bez znaku zahynieme.“

„A ja ti zase hovorím,“ odvetil Davorín, „že je to naša kľatba a naše nešťastie, keď sa my od sveta oddeľujeme a s ním spolu mať nechceme; zato potom ľudia na nás zle zazerajú a nami opovrhujú. Je to, pravda, výsledok nášho vychovávaní, ale to sa musí zmeniť; bez spoločenského života sú všetky naše túžby, ideály a naše básnenie len márne namáhanie! Toto je moje krédo!“

„Našťastie nie naše!“ ozval sa ktorýsi a ostatní tomuto prisviedčali.

„Čo chceš a čo budeš hľadať v tom svete?“ začal druhý. „Chceš súhlasiť s márnosťou, nádhrou a ľahkosťou? Je to náš cieľ? My máme druhé určenie; my sa musíme prebiť usilovnosťou cez márnosť a nízkosť sveta na výslnie vedy a tam si utvoriť svet nový!“

„Krásne ideály!“ zase Davorín. „A kdeže si ten svet utvoríš, v oblakoch či v nebi? Vy opúšťate sami ten základ, na ktorom tieto svety tvoriť chcete; básnite a v nadšení zabúdate na to, čo by skutočný život povznieslo, opúšťate skutočnosť a vo vidinách staviate poveterné zámky. Ideálne svety chcete tvoriť a celé pole skutočného života prepúšťate svojim nepriateľom. Či by nebolo lepšie skutočný život kriesiť – národ k povedomiu a hrdosti národnej privodiť – v kole Sloveniek ideály uskutočniť?“

„A akože to urobíš?“

„Na tom si nám netreba dlho hlavy lámať, lebo u nás je celé pole ešte neorané; kde a čím chceš, môžeš začať. Napríklad, zahrajte u vás cez Veľkú noc divadlo a počiatok je urobený!“

„A ktože ti ho bude hrať? A kto ti bude obecenstvom?“

„Veď sa tak nazdávam, že je vaše mesto slovenské a tak že i obecenstvo, i hercov mať budete.“

„Tak neznáš naše mesto. Za to ti dobre stojím, že ti tam po slovensky hrať nielen nedovolia, ale ak by ti aj dovolili, že by si predsa prázdny stenám hral.“

„Nuž a prečo?“

„Lebo mesto je celkom pomaďarčené, nenájdeš tam jedného precitnutého, za národnosť zaujatého človeka, všetci sú plní kľatby na svoj rod!“

„Teda tak? Aj to len za mňa hovorí. Tu vidíte, ako je zle skutočnosť opúšťať a v samých ideáloch plávať. Mesto vaše bolo slovenské a teraz vraj nieto ani duše slovenskej v ňom. Vidíte, keby ste sa vy boli o skutočný život trochu postarali, mohli ste toto mesto pre Slovákov udržať; a čo by aj čiastka maďarstvom omámená vás bola opustila, predsa by bola druhá čiastka ostala, ktorú ste vy opustili a tým k odnárodneniu sa akoby donútili. Nože mi povedzte, aký je u vás spoločenský život?“

„To ti my z vlastnej skúsenosti povedať nevieme, lebo spoločnosti nenavštevujeme; len to vieme, že sa dievčatá schádzajú a zabávajú, že však

tam duch maďarómsky panuje. Čo by sme my tam mali robiť? Dosť nás mrzí, že naše sestry do takej spoločnosti chodia!“

„Ale to mi je nie na pochopenie,“ zase Davorín, „máte tam Javoriča; a že s týmto dačo nerobíte?“

„Javorič? – Len toho nespomínaj; on je Slovak podľa spisov, ale v živote je horší ako ktorýkoľvek odrodilec. V jeho dome len po maďarsky sa rozpráva, dcéru matka v novomódnom duchu vychováva. Čo chceš od takých ľudí?“

„Na môj pravdu, až ma vôľa nadchodí s vami ísť!“ preriekol Davorín.

„No poď a presvedčíš sa sám.“

„Dobre, pôjdem; ale budeme divadlo hrať!“

„Divadlo? – Na to ani nemysli.“

„Veď uvidíme. Budeme hrať, a to Beňovského. Len sa do práce; úlohy sa poodpisujú ešte tu, uvidíme, čo sa potom dá urobiť. Bol by to hrom, aby sme my v takom slovenskom meste divadlo hrať nemohli! Teda uzavreté: pôjdeme k vám a budeme divadlo hrať!“

„A ženské kde vezmeš?“

„Nuž veď hovoríš, že u vás dosť dievčat, budeme si vyberať, a veď aj vaše sestry musia hrať!“

„No, to daromné nádeje, ale skús, uvidíš, ako sa popáliš.“

III

Davorín i s ostatnými spolužiakmi došiel do mesta, ktoré, aby predsa meno malo, budeme volať Lipovany. Našich šuhajov bývalo v tomto meste asi šesť, nerátajúc sem bývajúcich v susedných obciach: teda chlapstva dosť, aby sa Beňovský na javisku mohol predstavovať. Sotva sa ta dostali, domáci neznámeho svojim rodinám predstavili a s nimi sa uvítali, už boli zase spolu u Slanských, kde Davorín zosadol, aby sa radili o ďalších krokoch.

„Úlohy sú odpísané, potrebujeme len dve dievčatá; povedzte, ktoré by to mohli byť tu v meste?“ spytoval sa Davorín, ale ostatní mlčali a netrúfali si slova preriecť.

„Nuž veď ste hovorili, že máte dosť dievčat, a teraz neviete ani jednu menovať?“

„Veď dievčat máš dosť,“ preriekol jeden „ale ktoré by chcela hrať?“

„Pravdaže, ak žiadnu nepožiadame, ani jedna sa nám núkať nepríde. Teda menujte ich.“

„Málika, sestra Verného, mohla by hrať!“

„To si ani nemyslite,“ odsekol Verný; „len som jej spomenul divadlo, už mi preč utekala a nechcela ani počúvať.“

„Teda Marka Koreňovie.“

„Tej dajte pokoj!“ zase brat menovanej, „lebo tá vám len to robí, čo robí Irma Javoričovie.“

Ešte jednu-druhú spomenuli, ale pri každej hneď aj svoju pochybnosť vyslovili. Konečne nad tým už rozmrzený Davorín zvolal:

„Vidím, že takto k ničomu neprídeme! Z vás domácich je nič, vy odhodlanosti nemáte, musím ja, cudzí, začať. Povedzte mi, ktoré dievča je v meste najkrajšie?“

„To je Irma Javoričová!“ odpovedali žiaci.

„Irma? – či si ju aj po maďarsky krstiť dal? To mu veru česť robí! – Teda pôjdem ja k Irme a budem hľadiť, aby Marinkou zostala. Ktože pôjdete so mnou?“

„Nech ide Slanský!“

„Dobre, teda Slanský; ale i vy ostatní sa do práce a zase sa tu zídeme a výsledok oznámime, aby sme ďalej mohli robiť, čo treba.“

S tým sa študenti rozišli.

V známej nám už chyži u pána Javoriča nachodíme vybranú spoločnosť: je tam asi päť pekne a nádherne poobliekaných paní, viac ešte spanilých dievčat a medzi nimi vyniká – Irma. Móric Seben, jediný muž v tomto kole živý rozhovor vedúcich členov krásneho pokolenia, vedie si hrdo, že je sám. Lež čo hovoria, veru mi tvrdo povedať, bo naraz všetky hovoria a tak to šumí, ako keď pred víchrom rozbúrené vlny Váhu o Margitu a Besnú skalú udierajú a zase utíchnu, ako utíchnu privalom zaliaty požiar. Je to zvláštne, že nemožno v kole ženských nájsť tú trpezlivosť, aby ostatné počúvali, keď jeden hlas sa ozve – nie, to nemožno! Keď jedna jazýčkom hýbe, musia to aj ostatné robiť; keď umlkne jedna, všetky utíchnu. Ach, ako pristalo Móricovi v tomto kole!

Nebolo sa mu treba namáhať rozhovor do prúdu donášať, lebo rozhovor mal tok strmý, ešte by ho načim hatať. Zábavné je ale na každý pád v takomto kole mlčať a počúvať – a Móric použil času ako hus klasu, mlčal a počúval do príhodného času. – Zrazu nastalo v spoločnosti veľké utíšenie, a pán Seben použijúc to, začal mladým, otáčajúcim ho štebetalkám hovoriť:

„Mám jeden návrh, prosím o láskavé vypočutie!“

„Počúvame, počúvame!“

„Keď vidím takéto kolo krásnych, spanilých ružičiek, nemožno mi je, aby som nemyslel na to, ako by dobre bolo spoločne sa zabaviť.“

„To je dobre!“

„No len ďalej!“

„Vedže čište!“

„Ba už nevedia kus počkať!“ – ozvalo sa zo všetkých strán, ale bolo zase ticho.

„Preto som si zaumienil spanilým slečnám navrhnúť voľačo, čo by napomáhalo i národné ciele vlasti, i obecnstvu bolo milé a zábavné.“

„Dobre, len čo? – Ale ako? – A kde? – A kedy?“ obsypala ho spoločnosť otázkami.

„Len prosím o maličkú trpezlivosť. Keď mi spanilé slečinky sľúbiť ráčia, že chcú brať účasť na tomto podujatí, tak sa osmelím a budem narádzať, aby sme divadlo hrali.“

„To bude dobre! – Bravo! – Výborne! – Len ktorý kus?“ tľapkala i spytovala sa spoločnosť.

„Kus sa nájde, máme toho dosť! Napríklad Szerelem és Champagner, alebo Szvatopluk od Gála. To by malo u nás dobrý výsledok.“

„Tak, pán Seben, ale kde mužských vziať?“

„I v meste, i v okolí jesto dosť tak ako my maďarsky zmýšľajúcich. Keď len slečinky hrať budú, o mužských starosť nemám.“

„A kedy by sa malo hrať?“

„Čím skôr, tým lepšie; hneď prvú nedeľu po Veľkej noci.“

„Dobre je!“

I bolo uzavreté, že v Lipovanoch, v meste od koreňa slovenskom, bude sa hrať maďarské divadlo. Mamičky i dcérušky nemohli dosť pre-nachváliť takú krásnu a velebnú Móricovu myšlienku! Myslím, že mi ne-

treba poznamenať, že v tomto spolku tento živý rozhovor sa viedol v plynulej, len tu i tu slovenčinou pretkáwanej maďarčine.

Ako sa tak všetko dorozumelo ohľadom hlavnej veci a okolo Sebena zhŕklo, aby sa o bližších prípravách porada držala, vtom ktosi klope na dvere; domáca pani hlasným „szabad“ povolí vstup a dnu vojde – Davorín a Slanský.

„Služobník ponížený!“ poklonia sa príchodzí.

„Alá szolgája!“ odpovedá spoločnosť.

„Prosím, žiadali by sme hovoriť s pánom Javoričom,“ preriekol Davorín, hodiac okom po spoločnosti, a celá spoločnosť uprela zrak svoj na neho. Irma ukázala rukou na dvere vedúce do otcovej chyže, ešte raz pozrela na Davorína a študenti sa odobrli do bočnej izby.

„To sú zase dáki panslávi!“ preriekla domáca pani. – „Inakší ani nie; Slanský je už oddávna známy a jeho kamarát nebude lepší od neho!“ nadhodila ktorási.

„Ale je pekný šuhaj, a aký bystrý zrak má!“ hovorila Irma.

„Aj, aj, slečinka, ten pansláv sa im pozdáva!“ na to žiarlivý Móric.

„No, dajsamibože, že som riekla, že je pekný!“ odpovedala ona a rumenec zalial krásne líčka.

„Škoda, že je pansláv!“ povie zase druhá.

„Ktovie, či je?“ na to Irma, „zato, že so Slanským prišiel, nemusí i on byť panslávom, to by mu ani nepristalo.“

„Ja by veru rada vedela, čo tu chcú,“ zase tretia.

„No veď sa dozvieme, nech len odídu,“ riekla Javoričová.

Móricovi tento rozhovor už nebol milý, zdalo sa mu, akoby ten pansláv Irme do očka bol padol; a skutočne táto aj prestávala štebotať, čo ho veľmi mrzelo, a preto hľadel dať rozhovoru inakší smer, aby sa na tento výjav zabudlo.

Medzitým pozrime, čo naši žiaci robia u Javoriča.

IV

Pán Javorič sedel pri svojom stolíku a písal, keď žiaci vstúpili dnu.

„Vitajte, pán Slanský!“ hovoril, obrátia sa k príchodzím.

„Mám česť predstaviť Davorína, právnika a horlivého Slováka!“ na to Slanský. Davorín sa uklonil.

„Teší ma srdečne, že mám to šťastie Slovákov u seba vidieť. Ja práve pracujem na diele, ktoré, pevne verím, národu slovenskému veľmi poslúži. Sú to nepredpojaté náhľady o národnej výchove a spoločenskom živote v duchu národnom!“

„Také dielo sme veru už dávno potrebovali,“ odvetil Davorín, „najväčšia príčina mnohého takého odrodilstva je len prevrátené vychovávanie dietok slovenských v cudzom duchu!“

„Pravdu máte a práve proti tomu bojujem a radím, aby s mliekom materinským národné povedomie deti do seba vpíjali. Takým spôsobom sa prekazi odrodilstvu, k čomu keď pristúpi spoločenský národný život, teda musí byť neslýchaný skazenec, kto svoj rod opustí.“

„Tieto chvályhodné náhľady vašej urodzenosti osmelujú ma predniesť moju poníženu prosbu, ktorá nás sem doviedla,“ zase Davorín, ktorý teraz sám s Javoričom rokoval. Slanský si sadol na stranu a do rozpravy sa nemiešal, len počúvajúc uvažoval každé slovo pozorne a neraz potutelný úsmev pri rečiach Javoriča o národnej výchove objavil sa na jeho tvári.

„Prosím, ráčte len dôverne, pán Davorín!“

„Výpoveď vašnosti, že nám treba spoločenský život národný utvoriť, má byť skrze nás uskutočňovaná, preto zamýšľame teraz na veľkonočné sviatky v Lipovanoch zahrať divadlo a prosíme o vašu podporu!“

„Divadlo? – A či máte na to dosť času?“ povie prestrašený Javorič; zajtra je Zelený štvrtok, len pár dní máte na všetky prípravy i na odpísanie úloh!“

„Tie sú už odpísané, i herci hotoví, len ráčte i sám uznať, že nám i herečky treba.“

Ako sa menila tvár pána Javoričova, opísať mi nemožno, zreteľne sa maľovali na nej znaky veľkých rozpakov; iste si v duchu žiadal, aby mu týchto Slovákov ktosi pred očí zobral. Ale čože mal robiť? On, spiso-
vateľ slovenský – on, horlivec za slovenskú vec, čo tu počať? Stav jeho bol veru poľutovaniahodný. Nezdalo sa, že by to Davorín badal a okrem toho uštedroval utrápenému pánu Javoričovi ešte hlbšie rany.

„Ja by som vám, priatelia moji, radil,“ začal po chvíli pán Javorič, „aby ste to teraz nechali, ľud ešte nie je natoľko pripravený, aby sa hneď teraz také veci mohli diať. Odložte to ešte, príde i na to príhodný čas a hodina.“

„S odkladaním nič nezískame, začiatok sa raz musí urobiť, a tak čím skôr, tým lepšie. Keby naši predchodcovia neboli odkladali, mohli sme trochu lepšie stáť, ako stojíme.“

„Ale verte skúsenému, v prácach národných zošedivenému a prijmite jeho radu: odložte to ešte. Lebo trebárs i ja uznávam, že raz sa začať musí, som predsa tej mienky, že nepremožiteľné odpory sa vám v cestu postavia.“

„Prekážok sa nebojíme, v prekážkach silnie junácka moc, sú nám iba pohnútkou k mužnému vystúpeniu, z čoho ráčite vidieť, že my nechceme odstúpiť.“

„Ja vás ľutujem a bodaj by som bol zlým prorokom, ale tak sa mi zdá, že iba posmech získate.“

„Za národnú vec byť posmievaným je tiež sláva!“

„Teda keď nechcete moju radu poslúchnuť, robte, čo chcete a hrajte to divadlo!“

„To budeme! Lež ako som sa už raz osmelil poznamenať, potrebujeme i herečky. A popravde toto je cieľ nášho príchodu. Znajúc, že vaša krásna dcéra v zásadách, skrze vašnosť zastávaných, je vychovávaná v národnom duchu, osmelujeme sa vás ponížene prosiť, aby ste vašej spanilomyseľnej dcére dovolili s nami divadlo hrať.“

„No, páni, odpusťte, ale z toho nebude nič, aspoň ja vám to nesľubujem. Moja dcéra má slobodnú vôľu; dobre, ak sa jej páči, nech hrá, mňa to bude srdečne tešiť, ale pochybujem – veľmi pochybujem,“ a na tvári pána Javoriča menila sa hra farieb, kým toto hovoril. Lež Davorín neodstúpil od svojho, a keď videl, že s týmto horlivcom slovenským nič nevykoná, čo len na jeho slabú stránku bude narážať, natiahol iné struny.

„Urodzený pane!“ hovoril ďalej, „aspoň jednu maličkú prosbu nám splňte. Vidíte, ja sám v tomto meste celkom neznámy. Buďte taký láskavý, predstavte nás tým paniam a slečinkám, čo sa tu v bočnej izbe zabávajú; to vás nič nestojí a nám veľkú službu preukázete, my chceme tam skúsiť svoje šťastie.“

Milý Javorič, či už aby sa rozhovoru o nemilom predmete zbavil, či iba zo zdvorilosti, poberal sa ku dverám vedúcim do susednej izby; Davorín a Slanský ho nasledovali. V tejto izbe bol zase živý rozhovor, a keď jedna o peknom čase, druhá o potrebe dažďa, tretia o kráse svojich kvetov, iná o svojich šatách, o okrášlení klobúka, a zase druhá o mladých

húsatách a zase o štíhlych pánoch rozprávala, posudzovali sa i ostatné tu neprítomné, zvláštniejšie ženské osoby a ich ozdoby – a to všetko tak razom a jedným dúškom, ako keď krdeľ pekných bielych husí, zazrúc dákeho nepriateľa, začne pekne gágať a razom umĺkne. Takýto koncert je zvláštny dar ženských, ktorý tak zaujme poslucháča, že mu sluch, zrak i cit zájde a často sa nachodí ako na trní, lebo nevie, čo počúvať, kam sa obrátiť, komu odpovedať, na koho pozeráť, prečo oproti vravieť. – Lež ako sa tu dvere na izbe pána Javoriča začali otvárať, tak hlasy umĺkali a zrak všetkých sa na dvere obrátil. S napätím očakávali príchod študentov, aby ich vzali pod kritický drobnohľad. Študenti vstúpili dnu, pán Javorič za nimi a zavrel za sebou dvere svojej izby.

„Mám šťastie slávnej spoločnosti,“ začal Javorič, „predstaviť pána Davorína, právnika, a pána Slanského, ako dávnejšieho známeho.“ – Nemé kývnutie hlavou bola celá odpoveď na túto reč, lebo pán Javorič po slovensky predstavoval mladíkov a v celej spoločnosti nikto si netrúfal prvý po slovensky odpovedať. Pán Javorič, chytiac za ruku Davorína, viedol ho a predstavil mu svoju paniu i dcéru, na ktorej dlho utkvelo oko Davorína, i ona oka neodvracala z neho.

„My,“ o chvíľu začal Davorín, „nechceme byť prekážkou v zábave, ale máme jednu poníženú prosbu, ktorú prosíme láskavo vyslyšať. My a druhí naši spoločníci zaumienili sme si v druhý sviatok veľkonočný v tomto meste zahrať divadlo, a preto osmelujeme sa prosiť vás, spanilé slečny, aby ste nás pri tomto podujatí láskavo podporovali a ženské úlohy prijať ráčili.“

„Vás? – Či sme my slúžky?“

„To je grobian, ešte nám vyká!“

„Takí sú tí Slováci!“ – šeptali slečinky jedna druhej.

„A v akejže reči chcete to divadlo hrať?“ ktosi sa spýtal.

„To sa rozumie, že v slovenskej!“ znela odpoveď.

„V slovenskej! – ba čo? Ešteže v slovenskej – haháha!“ takéto a týmto podobné výrazy nasledovali na tieto slová.

„Divno slávnej spoločnosti, že v slovenskom meste sa chceme po slovensky zabávať – prasto, či možno inakšie? Zábava táto nie je výlučne pre nás, ale je zábava ľudu – je to ohnivko, ktoré hračkou k vzdelanosti a krasocitu ťahá obecnosť; a keď chceme toto dosiahnuť, jasná vec je, že rečou materinskou musíme k nemu hovoriť.“

„Ale my sme sa,“ oslovila Davorína Irma, „práve na tom uzniesli, že po maďarsky hrať budeme; a preto pán Davorín a pán Slanský nech sú takí dobrí a nech s nami hrajú.“

„Tak je, tak je!“ znelo zo všetkých strán.

„Prečo nie?“ – odpovedal na to Davorín, trebárs ho mlčiaci Slanský za kabát ťahal, „prečo nie? Vďaka!“

„Bravo, už máme hercov, éljen!“ kriky povstali; lež keď búrka pomínula a tichosť zase zaujala prítomných, pokračoval Davorín ďalej, nedbajúc na hnev spoločníka, ktorý sa na tvári tohto očividne javil.

„Ako hovorím, vďaka, len prosím o obecnosť, ktoré by nás mohlo počúvať a rozumieť, čo v tomto od koreňa slovenskom meste nájsť pochybujem. Z tej príčiny nech sa páči do Debrecína a Veľkého Kállóva, tam veľmi vďaka po maďarsky zahráme; ale v Lipovanoch držím to za zbytočné a neprimerané, ba za smiešnu vec. Myslím teda, že v slávnej spoločnosti nikto sa nenachádza, kto by ma chcel na smiešne, neprimerané skutky nahovoriť a pritom žiadal od nás, aby sme, opovrhnuv vlastnou, krásnozvučnou rečou, cudzej sa pridržali.“

A zase umĺkla celá spoločnosť – i pán Seben si netrúfal slova prerieť a pán Javorič bol rád, že mohol mlčať; lebo on bol medzi dvoma ohňami a musel sa len tak držať, aby sa ani na jednom, ani na druhom nepopálil. Hoci Davorín sa ešte raz osmelil predniesť svoju žiadosť, museli naši druhovia odísť bez zjavného výsledku.

V

Na zátiských neprehľadných pustatinách vyrástol ružový ker, hlávku svoju nad bezživotný homok povyšujúc – jediný to zelenkavý, oku milý predmet v tomto mori zbavenom života. A na kre ružovom vyrástol puk, počínajúc sa vyvíjať v nebeskú stolístku. Lež oheň slnka prekáža rozkvetu, kvapka nebeskej rosy ho nekropí a púčok svoju hlávku, ktorú by tak rád vzniesol hore k modrine nebeskej, kloní k tomu mŕtvemu piesku. Oj, ruža krásna, kde si sa tu zatárala, kde živej duše nevidno, kde smrť panuje, kde prv, ako sa rozvinieš, musíš zahynúť? Načo si opustila svoje

rodné kraje, v ktorých by si bola okrasou zeme a potechou ľudí a svoj krásny život podľa božského určenia mohla vyvíjať? Zhynieš a nik nespomenie, že si bola živá!

Teplota jarného slnka, taká milá a príjemná, vyvábila Irmu aj s Móri-com do záhrady, kde si spolu sadnúť rozjímali o veciach, ktoré sa včera v ich prítomnosti stali. Bol Zelený štvrtok a počasie ozaj vábne, ako pod Tatrami na tento deň len vtedy býva, keď Veľká noc pripadá až ku koncu mesiaca apríla.

Keď si už tak spolu sedeli, rozprával Seben o nebezpečných zámeroch proti vlasti tých takzvaných panslávov, ktorí by navzdor zákonom a panujúcemu duchu času všetko chceli poslovenčiť.

„Ludia títo,“ vykručal milý Seben, aby jednak Davorína, o ktorom sa domnieval, že Irme do očka padol, jednak všetko slovenské jej zoškľivil, „ľudia títo, ktorí obyčajne z ničoho pochodia – lebo niečo jedného slávneho mena medzi nimi, niečo jedného, ktorý by z dákejšej lepšej rodiny pochodil – dajú sa slepo viesť svojim po sláve bažiacim vodcom a nakvasení nebezpečnými ideami slepo nasledujú im predpísané cesty, neznajúc, že tým iba posmech a záhubu sebe hotujú.“

„Ja som veru nikdy panslávov vystáť nemohla a od malička mi je všetko, čo slovenčinou páchne, zhnusené; za čo buď vďaka mojej drahej matke, ktorá ma vždy len k tomu vedie, čo je nóbl a čo sa medzi vzdelaných ľudí hodí.“

„No veď je to tá slovenčina veru ozaj len pre služobnú čeliadku a pre pospolitý ľud. Veď sa v nej nič pekného ani povedať, ani písať nedá; preto čo sa vzdelaným menuje, to všetko po maďarsky rozpráva. Skoro sa i ten sprostý sedliak bude za to hanbiť, že je Slovákom, lebo duch času sa mocne prebija do každej vrstvy ľudského spoločenstva a tomu ver' tých pár fanatikov neodolá. Len načo sa to ozaj chápu tí niekolkí do sveta nesúci mladíci, čo sa to na tých Slovákov hrajú! Veď to ľudia na nič neschopní, nechápajúci ducha času a beh sveta!“

„Ale môj otec hovorí,“ vraví Irma, „že Slováci svojou usilovnosťou, utiahnutosťou od sveta a pohrúženosťou do práce nadobúdajú si toľké vedomosti a známosti, že napodiv; a že veru medzi nimi je veľa učených a múdrych ľudí!“

„Múdrych? – A čo je múdrosť? Múdry je ten, ktorého svet za takeho drží – a Slovákov celý svet len za bláznov má, teda nemôžu byť múd-

rymi. Ale vezmime, že sú učený a vo vedomostiach zbehlí – čože im z toho? Sú to vedomosti, ktoré sa do terajšieho sveta nezmestia, zastarane, bez osohu, bez vplyvu. Lebo títo ľudia sa nazdávajú, že sa môžu navrátiť staré časy, v ktorých Slováci vraj voľačo znamenali; a blázni, nepomyslia, že duch času vždy napred stúpa a že s ním pokračovať treba!“

Takýmito, ako sa to hovorí, do sveta súcimi rečami a náhľadmi obmotával Seben nevinnú Irmu. Pri takýchto rečiach by sa krásnemu pohliaviu inak mohlo dosť zúvať, ale ony na tento čas prislúchali do spoločnosti krásotníek a sama Irma sa na tento čas z nich tešila, úplne im verila a to presvedčenie z nich nadobúdala, ktoré vždy márnomyseľnosti a ľahkovernosti lichotí, že k vzdelanosti je dostatočné tak robiť, ako celý svet robí, tak sa držať, ako móda a zvyk časový so sebou donáša; že pár elegantných slov, osvojených si z cudzej reči, to už robí dámu vzdelanú a vysokú. Lebo čože je vraj taká ženská, čo len vareškou a ihlou zaobchodiť vie? Zbehlosť vo varení a v práci, to sú teraz pletky; ktorá nepostupuje za duchom času a za módou, tá teraz ostáva zabudnutá v kúte.

Pri dlhom – veru podľa novej, na slávu starých slovenských otcov a matiek zabúdajúcej škole – ozaj vzdelávateľnom rozhovore klonil sa deň k večeru, slnko sadalo za horu, a náš pekný párik, pocítiac chladný vetriček, chystal sa na návrat. Vtom prišiel i starostlivý tatík Javorič, aby ich dnu pozval a vyrozumejú, ako pekne pán Seben zabával jeho dcérenku, dával tomuto za pravdu, chválil jeho náhľady o svete a odporúčal ich svojej Irme. V duchu, pravda, si myslel, že v svojich spisoch ináč učí Slovákov, ale tu uvažoval len to, že sa jeho dcéra sotva vydá za Slováka, a tak že jej netreba tých náhľadov, ktoré on ako učený človek hlása.

„Ale à propos!“ povie Seben, „tí študenti ľahko budú hrať to divadlo, keby sa im mohlo dáko prekaziť!“

„Veru ja sa sám obávam,“ rečie straško Javorič, „že tí nám tu v meste všetko čím hore, tým dolu obrátia.“

„No, ja hneď idem k pánu mešťanostovi, aby sa neopovážil dať im dovoľenie, lebo že ho dám do novín,“ odpovedal Seben.

„Dobre bude; ja som ich dosť odrádzal a nechceli dbať na moju reč,“ zase Javorič.

„Veru tí nebudú hrať,“ preriekla Irma, „veď nemajú dievčat, a bez tých im len nemožno hrať; hoci by som ja veľmi rada bola, keby hrali, aby som sa mohla ísť podívať, ako to hrajú.“

„Zvlášť ako by hral ten včerajší pansláv!“ mienil ju dráždiť Seben.

„Aj toho by som rada vidieť – prečo nie? Nech len dobre svoju úlohu hrá, tak mu budem tľapkať až radosť. Však, apuško, pôjdeme, ak budú hrať?“

„Ba neviem načo? Čože by sme tam robili? Dajtimibože, bude to za divadlo bez príprav a ozdôb!“

„Veru, najmúdrejšie by bolo, čo by nikto ta nešiel. No, ale ja budem chcieť i tak prekaziť.“

„No, apuško, vidíš, pán Seben chce prekaziť, ja hovorím, že nebudú hrať; aj ty pochybuješ, nuž mi už len slúb, že ak by predsa hrali, že pôjdeme!“

„O tom potom, teraz sa poberajme dnu, lebo počína byť chladno.“

A trojka táto, opustiac záhradu, poberala sa do domu.

VI

Váh má bystrý tok – ako dáky šuhaj skokom letí dolu spomedzi neboťných vrchov na dolné strany, smeje sa odporom, čo mu v ceste stoja; prudko sa valí cez skaliny a podmýva brehy úrodných polí. A keď sa rozvodní a z brehov vystúpi, beda tomu, čo sa mu oproti postaví: mosty, hate, domy i skaliny so sebou uchváti, staroveké stromy podmyje a z koreňov vyvalí a nesie sťa hračku k sinému Dunaju; odpor on nezná, bez rozdielu hubí zelené lúčiny i úrodné polia, i skalnaté hrádze – načo prekážajú jeho voľnému letu?

Čo vykonalí naši mladí priatelia u Javoričov, už známe. V druhých domoch sa im tiež lepšie nevodilo: krásky alebo neboli doma, alebo vyhýbali privoleniu k hre a tu i tam sa ešte nadurdili, či ozaj majú po slovensky hrať, že ako by to len bolo! Aj teda zanikla nádej a padol časomer ich úfnosti. Bez dievčat hrať je nemožno – i zamýšľali odložiť svoje predsavzatie na lepšie časy. Ale počujme ich predsa, ako sami o veci rozprávajú.

„Nechceli ste veriť, keď sme vám hovorili,“ ozval sa Verný. „Teraz ste sa sami presvedčili, že s týmto ľudom nič počať nemožno. Vysmievali ste nás – hľa, aký krásny veniec chvály ste si uplietli!“

„Lahko je takému rozprávať, čo nemá pochop o tunajších okolnostiach,“ dodával Koreň, „mesto nie ako mesto, a koľko krajov, tolko obyčaji.“

„Škoda práce, ktorú sme mali s odpisovaním úloh!“ zase dodal ktorýsi.

„Aká to hanba teraz, viac sme utratili, ako sme mohli vyhrať! Teraz sa nám celý vidiek vysmeje, lebo je všade rozchýrené, že máme hrať, a tu z toho nič nebude!“ zase Slanský.

„Bo veru aj Davorín mlčí!“ počal Verný. „Mne sa zdá, že i jeho nekonečná nádej je už na dne!“ Ukazoval pritom na zamysleného Davorína, ktorý po izbe hore-dolu chodil, majúc ruky preložené na chrbte. Jeho čierne oko upreté bolo na podlahu, havranie vlasy neporiadne dolu viseli; čierne obrvy i s vysokým čelom sa mraštili, na ústach uštipavý úsmev a fúz naježený, vysoká postava trocha zhrbená – nezdal sa čo dbať na ústipky priateľov.

„Tak, dali sme sa mu omámiť, on pôjde o týždeň preč, aby sa do Lipovian viac nevrátil, a na nás zhrmí celý posmech nepodareného podujatia,“ dodával Koreň.

„Davorín, budeme hrať alebo nebudeme?“ spytoval sa rozhodne Slanský.

„Veru, hovorte, aby sme tu darmo čas nemárnili, ale šli domov,“ dokladal ktosi z cezpoľných.

„Čože o tom ešte otázky robiť,“ zase Verný „pravdaže nebudeme, veď je nemožno!“

„Teda nebudeme, poďme každý po svojom!“ a šuhajci sa zberali na odchod. Davorín sa prebral zo svojho dumania, v ktorom zaletúval do ďalekej budúcnosti, kde sa mu v krajsom živote javil obrázok utešenej Armý. Následkom strhnutieho sa hrmotu uprel svoj orlí zrak na priateľov a veliteľským hlasom prehovoril:

„Kamže sa poberáte?“

„Každý svojou cestou, keď nebudeme hrať.“

„Nebudeme? – A kto vám hovorí, že nebudeme?“

„Nuž keď nemáš herečky, čože si počneš? Vari bábký miesto nich na divadlo postavíš?“

„Ej, čoby to! Každá vec má svoj spôsob. Či naši šuhajci už často nehrali ženské úlohy? Výnimkou sa to aj tu môže stať!“

S touto výpoveďou celá vec vzala iný obrat. V školách, kde sa divadlá pre zábavu a cvičenia hrávali, mladší žiaci neraz, a to veru znamenite, predstavovali ženské osoby. Lež tam obecnstvo pozostávalo zo samých druhov a vrstovníkov, len kedy-tedy onakvejšia, aj to dôvernejšia osoba bola pozvaná; ale ako tu pred rozličným obecnstvom vystúpiť? Či im to za neslušné pokladať nebudú? Konečne si pomysleli, že je to len hra a hra nech len bude dobrá a primeraná, obecnstvo to s pochvalou prijme. Tak sa úlohy rozdelili.

Ale vzápätí nasledovala nová starosť – bolo treba vybaviť povolenie u vrchnosti. I toto Davorín prevzal na seba. Darma bránil, darma sa vyhovárал pán mešťanosta na hrozby Sebeny, i Davorín hrozil novinami a nakoniec navrhol, že na svoju zodpovednosť i bez povolenia budú hrať a tým že len vážnosť pána mešťanostu utrpí; tak už len dostali i to povolenie. Prenajali potom priestrannú, ich zámeru zodpovedajúcu chyžu, postavili asi na pol siahly vysoké pódium, miesto kortinov a kulís zastúpili vkusné španielske steny, jednoduché zelené plátno rozťahlo sa miesto opony a improvizované divadlo stálo hotové. Skúšky šli dobre až radosť, o podarení hry nikto nepochyboval; len ako ešte privábiť početnejšie obecnstvo k tomuto úkazu nevídanému v Lipovanoch? I z tohto ohľadu prišla Davorínovi na um dobrá myšlienka. Znal on, že mládež oboch pohlaví rada sa baví a najmä tancuje; zaopatril teda hudbu a na pozvánkach oznamovala sa hneď aj tanečná zábava, čím biela pleť a s ňou spolu všetko bolo popredku získané.

VII

Prišiel Veľkonočný pondelok. Bol to deň všeobecného očakávania, túžby, strachu, bázne a zase útechy, nadšenia, radosti. Obecnstvo so zvedavou napnutosťou čakalo večer a šuhajci prežili deň v citoch tých i oných. Najspokojnejší bol pri všetkom Davorín; on bol taký ubezpečený o dobrom výsledku veci, že iba úsmevom odpovedal na strachy

svojich priateľov. – Večer sa priblížil. Zo všetkých strán sa hrnuli diváci a čochvíľa dosť veľká chyža bola preplnená, takže nebolo kde jablkom hodiť. A vonku ešte čakali diváci chtiví zábavy. Lež kde vziať miesto pre toľkých, keď ho nie je? Steny sa roztisnúť nedajú a zvedaví žiadajú o miesta. Stisk bol neslýchaný. Samému Davorínovi sa o toľkej účasti ani vo sne nezдалo. Ktože by to bol pomyslel, že bez rozdielu stavu, povolania, veku a pohlavia všetko sa bude hrnúť na zábavu, a to ešte slovenskú, v meste doposiaľ odnáródnenom? Výsledok prevýšil všetky nádeje. Aby sa ešte viac miesta získalo, vypratali sa hudobníci do susednej izby a odtiaľ očarúvali zvukmi slovenských národných pesničiek obecnstvo.

Vtom zaznel zvonček šepkára, opony sa rozťahli a všetko sa dávalo v nemej tichosti na javisko. Hra sa začala. Kus zaujímavý, dobre hraný zaujal všetkých prítomných, vyjmúc azda tých, čo len preto prišli, aby posudzovať a posmechy z toho strojiť mohli. Ale úsmešky umĺkli pred dobrým hraním; len potlesk obecnstva dosvedčoval, že je všetko dobre. Šuhajci sa tešili a najmä tí, čo ženské úlohy hrali. Boli to dvaja mladúškovia, ktorým ešte ani páper bradu nešpatil, a tí tak nenútené, tak cvičene sa pohybovali a ich tenký hlások im pri tom tak napomáhal, že mnohí diváci ani veriť nechceli, že by to neboli ženské. Po skončenej hre nebolo potleskom a vyvolávaniu konca-kraja a celým obecnstvom len jeden hlas šumel, že sa divadlo nabudúce má hrať ešte raz. Dosť sa tu prítomný Seben namáhal vzbudiť u okolostojacich neprajnú myseľ, nikto ho tam viac nepočúval. Koniec bol jeho dobrej vôle, ani úsmev pri ňom sadiacej Irmy mu ho nenavrátil; zmraštil čelo a hľadel, ako by sa dostal von.

Tu sa opona ešte raz rozťahla. Vystúpil Davorín, ďakoval obecnstvu za účasť a prosil, aby, komu milo, na ďalšiu tanečnú zábavu tu zostal. Tí, ktorým žilky viac do skoku nehrali, hrnuli sa von. I Seben sa ponáhľal, volajúc so sebou pani Javoričovú a prosiac, aby Irmu tu nenechala; i pán Javorič bol tej mienky – ale čože, keď Irma o tom počuť nechcela. Daromné boli reči pána otca, prosby matky, hrozby Sebeny; Irma prosí, aby mohla i s matkou tu zostať. Matka praje zábavu dcéruške, i otec naostatok povoľuje, ale Seben sa rozhorčuje, bojuje sám so sebou; ostať či neostať? Ak tu zostanem, myslí si, ľahko ma budú tiež za pansláva držať, ak nezostanem, ktovie, či sa Irma cele k tým Slovákom nenakloní.

„No, ako, sa im to zdalo, pán Seben? Sú to predsa chlapi, tí Slováci,“ začala Irma, „ja by som to nebola čakala od nich!“

„Veď sa len nechcú i oni, slečinka, zoslováčiť? To by sa veru nesvedčilo na takú vzdelanú, z dobrého rodu pochádzajúcu slečnu!“

„Prečo nie?“ na to zase Irma, „veď som dosiaľ len pekné veci videla od Slovákov. Ak to aj ďalej tak pôjde, ja na to rada budem hľadiť, ale preto sa poslovenčiť nemusím.“

„No, nech mi ráčia veriť, ale sú na zlých myšlienkach, ja ich ľutujem a prial by som si, aby išli domov.“

„Práve zato tu zostanem. Ach, a ten Davorín, je to šuhaj veru na zaľúbenie!“ dráždila ho Irma.

„Preboha, nechže dajú pozor, aby sa doňho nezaľúbili! To by ešte chýbalo!“

„A prečo nie?“ hovorila tým istým dráždivým hlasom. „Zaľúbiť sa do pekného šuhaja nie je hriech!“

„A kvôli nemu sa spanslávčiť!“

„To je sem-tam. Ale, pán Seben, len uznajú, že sa títo Slováci až na zaľúbenie dobre držali?“

Úbohý Seben neodpovedal, mal už dosť; odporúčal sa a šiel domov.

Medzitým zmizli lavice, pódium, opony, španielske steny a druhé batožiny povynášané bočnými dvermi: hudba začala do skoku nosiť; šuhajci sa nedali do tanca nútiť a krásotinky len na to čakali. Počiatok urobil Davorín s Irmou, a ona veru aj čakala na jeho oslovenie. V toku valčíka niesli sa tieto dve mladistvé duše v krajiny rajskej a duch zaletúval nad končiny sveta. To vírenie citov vo valčíku, to krútenie sa musí povzbudiť obrazotvornosť, a keď sa na polceste štvoro očí zide, pohľad taký je vám nemožno vypovedať, tým menej opísať. Pohľad taký sa iba vidieť, iba cítiť dá; a pocítil ho i Davorín s Irmou.

Davorín bol celý zábavník. On sa v spolku krásnej pleti cítil byť doma; jemu spoločenský život bol nadovšetko, od toho čakal celú budúcnosť, k tomu ho mužská krásna, štíhla postava, dobrý vtip, šľachetné a rozvažité reči veru len odporúčali každému, kto sa s ním raz v spolku zabával. A tak sa zdalo, že aj Irma tieto vlastnosti pri Davorínovi hneď a zaraz spoznala, lebo s ním jej bola zábava vítaná, rozhovor príjemný, tanec rozto milý. „Len keby to vykanie odhodil a takým Slovákom nebol,“ myslela

si, „veru by mu bolo treba páru hľadať.“ Ale Davorín ani vykanie nenechal, ani Slovákom byť neprestával a zábavka s ním predsa bola milá.

„Krásny to bol kus,“ hovorila Irma Davorínovi, „čo dneska hrali, a hrali tak znamenite, že som sa nemohla vynačudovať tej schopnosti. Škoda len, že po slovensky hrali!“

„Oh, slečinka, pochlebujete nám nezaslúžene; veď nám ani nebolo možné dobre hrať. Menovite keď sme sa s tým zišli, čo nám ženské predstavovali, tu prirodzený cit trpieť musel, keď sme znali, že nie ženskú, ale mužských máme pred sebou. Že sme po slovensky hrali, tomu sa divíte? Veď je to prirodzená vec, že Slovákom po slovensky sa musí hrať.“

„Ale už by to len krajšie bolo v druhej reči.“

„A prečo, ak sa smiem spýtať? Nemá naša reč toľko krásnozvuku ako druhá? Nemá tej pružnosti a ľahkosti vo vyslovení sa, alebo prečo? Oj, slečinka, keby ste dobre ráčili poznať reč materinskú, viem, iný súd by ste o nej vyniesli!“

„Nuž ale nech ráčia dovoliť, už sa to v slovenčine všetko dobre vysloviť nedá; a potom mnoho aj nepríjemne znie, *aby tá čert vzal, hrom a peklo* a podobne.“

„Slečinka moja drahá, tieto výrazy i v druhej reči podobne znieť musia tomu, kto nepredpojato o tom súdi. Zdá sa mi však, že my nasledujeme v tanci. Prosím!“ – A poj múc krásnu Irmu, už bol vo víre tanečníkov ohnivej mazúrky.

Zábava trvala do druhej po polnoci a nekalená veselosť panovala na všetkých tvárach. Davorín sa točil okolo Irmu, s ňou sa zabával neustále a ku ostatku nebolo ju možné druhým ani do tanca dostať. Po zábave ju odprevadil domov a lúčiac sa pozrel v nebo jej oči a ona hľadela v noc jeho zraku. Pohľad tento hovoril vzájomné city oboch; on prezrádzal to, čo by ich ústa vypovedať neboli vstave. – Tak sa povýši v letku svojom mladý orol až k hviezdnatému nebu, tam krúti kolesá a zaľúbi zlatúsku hviezdíčku, a hviezdíčka uprie naň svoj jasný zrak, ale jeden druhého dočiahnuť nemôžu. Priepasť je medzi nimi, ktorú preletieť nemožno. A čo prekáža našim lúčiacim sa mladúškom? Národnosť, povedomie národného povolania je tá medzera, ktorú cit srdca nemôže vyplniť.

VIII

„Takto to dlho ostať nemôže. Irma sa mi nepáči, odkedy sa ten pansláv tu ukázal; taká je, akoby ani ona nebola. Len ona nás vypodkala na to hlúpe divadlo; ja neviem, čo je na ňom? A dajtimibože, ako hrali? No veru! Pravda, tým, ktorí maďarský *nemzeti színház* nevideli, je i to pekné. A zase ona navzdor mojim prosbám, otcovým i matkiným slovám na ten tanec ostala. No, to je už planý znak, keď sa také vlastenecky zmýšľajúce, vzdelané dievča, ako je Irma, ešte so Slovákmí môže zabávať! Už alebo je celkom sveta chytená, alebo jej národné povedomie je len naoko, ktoré iba kvôli dákemu, okolo nej sa točiacemu mládencovi na seba berie. Hm, či by moje vlastenecké náuky mali taký slabý účinok? Či by moje nádeje tak skoro nazmar vyšli? To je nemožné! Veď som už celý dom i ju k svojim náhľadom priviedol. Nie, to o nej neplatí, že by sa tak skoro bola premenila! Ale musím tejto hre koniec urobiť. Budem ju pýtať, a keď bude raz moja, potom nech sa mi len ukáže taký Slovák!“ Takéto myšlienky kolovali v hlave Mórica Sebena v deň po slovenskom divadle v Lipovanoch, a zapríčinené boli správaním sa Irmy k nemu. Dneska ledvaže sa s ním zhovárala; pravda, vyhovárala sa, že je nevyspatá, ale to bude len výhovorka, veď ona aj inokedy po bále sa nevyspala, a predsa rada sa s ním zabávala – či jej ozaj ten Slovák v hlave nevrčí?

Planú noc mal nato Móric Seben, veru sa mu sotva snívalo o raji manželskom. Horkýže snívalo! Veď sa mu nemalo kedy, keď celú noc ledvaže oko zažmúril, taký nepokoj burcoval jeho útrokami. – Včasráno už bol na nohách, pekne-krásne sa poobliekal a po raňajkách dal zapriať nuť do vozíka a bežal do Lipovian. U Javoričov našiel skoro ešte všetko v úplnom neporiadku; tak neobyčajne zavčasu ta prišiel.

Sám tušil, že by azda trochu neslušné bolo tak zavčasu práve panie prekvapiť, ako to o inom čase robieval; preto sa ponáhlal do chyžky pána Javoriča. Tohto našiel už pracujúceho a že horúce túžby srdca dlho sa tajiť nedali, vystúpil hneď po obyčajnom pozdravení so svojou žiadosťou, s dodatkom, že by veru už na sv. Ducha mohla byť svadba. Pán Javorič sa z toho veľmi tešil, uznávajúc sa pyšným a hrdým, že taký vzácny pán z takej vznešenej a urodzenej rodiny do príbuznosti s ním vstúpiť chce; ale spolu ho odkázal na matku i dcéru, že tie majú väčšie právo o tom rozhodnúť a že sa nepochybné na jeho prijatie pripravili, kým sa uňho pobavil.

„Jedno ‚áno‘ je už moje,“ myslel si Móric, „druhé ešte ľahšie pôjde. Matka mi ešte lepšie praje. A dievča? – To už dávno za mnou túži! Len kuj, kým železo horúce!“ – I on sa ponáhlal železo kovať; šiel k pani matke a tam zase bez okolkov svoju žiadosť predniesol, keď ju našťastie našiel samotnú, bo Irma, či prítomnosť Sebenovu v dome spozorovala, či len pre občerstvenie na raňajšom vzduchu, odbehla do záhrady. Ale pani matka ukázala tvár veľmi vľúdnu na vyslovenie žiadosti Móricovej tým viac, že manželstvo jej dcéry so Sebenom bola dávna túžba jej starostlivého srdca.

„Ráčia len taký dobrý byť, pán Seben,“ hovorila, „dovedú moju dcéru zo záhrady dnu; majú pritom peknú príležitosť žiadosť svojho srdca jej popredku vyjaviť a o jej srdci sa ubezpečiť, ktoré, tak myslím, dávno im je naklonené.“

Srdce Sebenovo neukojiteľným buchotom oznamovalo, že má terno vyhrané; a preto bežal do záhrady ako do hotového náručia milovanej nevesty.

Irma zadumaná chodila po drobunkým pieskom vysypaných chodníčkoch a oddala sa prúdu nevinných myšlienok. Ktože môže zato, že Davorín – ten pekný, ten milý Davorín – nad Móricom v jej myšlienkach víťazil. Videla ona síce v duchu svojom medzeru, ktorá ich delila; cítila, že veru ona Slovenkou byť nemôže, aspoň jej doterajšie vychovávanie to nedopúšťalo, ale cítila aj to, že Davorín svoje presvedčenie nezaprie. Len keď si na to jedno pomyslela, s akou odhodlanosťou on v spoločnosti celkom neznámej, početnej bránil svoju národnosť, už sa jej zdalo nemožným, že by kedy Davorín upustil od svojho, a spolu táto odhodlanosť šuhaja nekonečne ho u jej srdca odporúčala.

V takýchto myšlienkach pohrúženú našiel Seben Irmu. Ona ustrnula na chvíľku nad jeho neočakávaným príchodom; ale skoro, ako už navykla v jeho prítomnosti bývať, takou chladnou sa stala – ten istý výraz ľahkomyselnosti prijala jej tvár na seba, ktorým obyčajne Sebena vítala. Možno, že jej teraz na tom i záležalo, aby pred ním ukryla, že už trochu prísnejšie o veciach rozmýšľa. Preto sa napred opakovala obyčajná medzi nimi zdvorilosť, a čím Seben s väčšou sviatočnosťou vystupoval a čím s ohnivejším citom svoju – nám už známu – žiadosť začal prednášať, tým chladnejšia bola Irma, tým skorej obvyklou ľahkomyselnosťou pomohla si z ťažkosti:

„Ale čo im to prišlo na um?“ preriekla Irma, poberajúc sa dnu, aby dlho s ním osamote nebola. „Ja sa vydávať? Veď som ešte nič sveta nezažila. Či hádam len žartujú?“

„Ako by som sa osmelil s najsvätejším citom môjho srdca žartovať? Hovorím čistú pravdu a najskrúšenejšiu žiadosť duše vyjavujem, a pevnej som nádeje, že ako od ich múdreho pána otca a vznešenej pani matky odmietnutý som nebol, tak i oni, krásna slečinka, neopovrhnu prosbou im oddaného čitateľa.“

„Ale ja sa ešte vydávať nebudem. Nech čakajú aspoň tri roky, potom im dám odpoveď.“

Medzi rečou a nasledujúcim mlčaním Seben ako oparený mimovoľne nasledoval Irmu, až sa dostali do spoločenskej izby, kde našli otca s matkou, radiacich sa o budúcnosti dcéry.

„Ale, mamička moja,“ padnúc matke okolo hrdla, hovorila Irma, „pomysli si, pán Seben ma nahovára, aby som sa – a to zaňho – vydala.“

„Ach, nuž veď je to len pekne, dcéra moja! Vari by sa ti to páčilo, keby si mi starou dievkou ostala?“

„Irma moja milá!“ hovoril pán otec ako z Písma, „určenie vášho pohľavia je vydať sa, muža oblažiť a tak šťastie rodiny založiť; preto keď chceš svojmu určeniu zodpovedať, vydať sa musíš.“

„Veď už vydať ako vydať, ale len nie teraz, len nie ešte teraz. Všakver, mamička drahá, nech pán Seben aspoň tri roky ešte počká, potom sa o tom budeme zhovárať.“

„Ale, duša moja, pováž si, že pán Seben čakať nebude!“

„Ak ma naozaj má rád, nuž počká; ak nie, veď okrem mňa je ešte veľa dievčat.“

„A potom my sme mu už náš sľub dali,“ dodávala matka.

„Veď ja proti vášmu sľubu nič nemám, ale ja sa ešte teraz vydať nechcem, ani nevydám.“

Toto povediac, ukryla tvár svoju Irma do matkinho lona a pustila sa do hlasitého, temer detinského plaču; a že je plač niečo také u ženských, čo sa rado chytá, nemohla mu odolať ani matka, ktorej pritom prišlo na um, či by ozaj tak skoro jediné milované dieťa cudzím rukám mala zveriť. Javorič, vidiac plač oboch, začal prehovárať Sebenu, aby ozaj trochu počkal, až dcéra jeho zmúdreje. I Sebenovi nebolo milé jeho postavenie, rád by sa bol z neho čím skôr vymotal; preto sa pekne-krásne odporú-

čal a len o to prosil, aby ho i ďalej vo svojej náklonnosti podržali, na čo nemé poklony ženských a hlasité ubezpečovanie pána Javoriča odpovedalo.

Výjavom týmto Seben aspoň to vyhral, že sa o náklonnosti rodičov k sebe presvedčil, a aby si ešte aj dcéru lepšie získal, bol zase každodenným hosťom u Javoričov. Obyčajne dráždil Irmu tými Slovákmí. Chudák, myslel ju tým i zabaviť, čo veru naskrze tak nebolo, i zoškľiviť jej tých bedárov, ako on o nich myslel. Ale nielenže jeho vtipy stratili svoju ostrosť, lež Irma pritom aj porovnávala Sebenu so Slovákmí, a tu sa jej vždy lepšie ukazovalo, že ani vek, ani neprimerané vystupovanie Sebeny s onými, v jari života postavenými súhajmi a s ich skromným, zdvorilým držaním sa súbeh vydržať nemôže. Oným posledným výjavom ešte viac vyhrala. Poznala, k čomu vlastne smerujú návštevy Sebeny; učila sa v ňom vidieť záletníka, keď predtým v svojej nevinnosti len za obyčajného hosťa a zábavníka ho považovala. Mala sa na pozore, aby ho ani slovom, ani správaním sa v jeho predsavzatí neupevňovala, čím jej držanie sa k nemu z rozpustného detinstva v chladnú opatrnosť sa premenilo. Seben síce cítil dobre túto premenu, ale sa domnieval, že to len taký časový prevrat, ktorý sa skoro pominie a slniečko priateľstva a lásky tým krajšie z týchto dočasných obláčkov Irminej chladnosti naň sa usmeje. Úbohý Seben! Nezadlho sa musel ešte o horšom presvedčiť. Vidíme, ako sa to stalo.

IX

Náhoda, iba náhoda to bola, že Davorín, ktorý si teraz viac ako inokedy obľúbil osamelé prechádzky, na takejto prechádzke hneď potom stretol Irmu, vracajúcu sa zo záhrady položenej za mestom. Pozdravil ju srdečne a poprosil o dovoľenie, aby ju smel odprevadiť domov. Irma, touto maličkou dotieravosťou len príjemne dotknutá, privolila; pustila sa s ním sama do rozhovoru, slovo žiadalo slovo, na ceste i potom doma, kde sa Davorín u Javoričov ešte trochu pobavil. Tu sa stalo, že to vykanie Irme nakoniec tak veľmi v ušiach necvendžalo, lebo sa tu i tu aj ona pomýlila a Davorínovi vykala. Po zaujímavom rozhovore vykonal si

Davorín u Javoričov dovolenie, aby mohol svoju návštevu opakovať. Na rozchode podali si ešte s Irmou rúčky, tým známym pohľadom z valčíka pozreli na seba a „do videnia!“ ich lúčilo.

Davorín použil obdržané dovolenie a za tých pár dní, čo sa ešte mal v Lipovanoch baviť, bol každodenným hosťom u Javoričov. Tu sa mu dostalo s Irmou aj osamote rozprávať, bo otec usilovne písal a rád bol, keď mu nik neprekážal, a matka musela či k čeliadke, či kde inde do hospodárstva nazrieť. Davorín sa aj usiloval využiť čas, pustil sa s Irmou do rozprávania o národnosti; hovoril s mládeneckým ohňom o povinnosti pridržania sa vlastného národa, o podlosti odrodilstva a o skazenosti ducha času, zháňajúceho sa po cudzotách. Irma počúvala so zaujatím tieto rozpravy a vždy viac sa presviedčala o pravdivosti toho, čo Davorín hovoril. Jeden okamih zrúcal neprirodzenú, priebehom viacerých rokov stavanú budovu predsudkov v Irminom srdci. Jeden od srdca k srdcu znejúci rozhovor naplnil dušu Irminu vznešenejšími pochopmi o národe slovenskom. A divné srdce ľudské! Nepoznané, nikdy predtým sa nevidené tieto dve duše, k tomu vychovaním a náhľadmi celkom od seba odlúčené, na prvý pohľad vzájomným citom sa pozdravia; jeden dôvernejší rozhovor vyrovná medzeru, ktorá sa na prvý pohľad zdala byť neprekročiteľná!

Náhľady Irmu o národnosti a duchu času celkom sa zmenili; uznajúc zásady Davorínom zastávané a osvojac si ich, stala sa Slovenkou. A čím diaľ, tým milšia bola Irme spoločnosť Davorínova, lebo jeho držanie sa a rozhovory pôsobili nielen na zmysly, na povrchnosť, ale ešte väčšmi na srdce a ducha.

„Oh, že som ja to skôr neznala, čo teraz viem!“ hovorila. „Ale ja som tomu nie vinná, žila som, ako som bola vychovaná; ale teraz vidím, že som blúdila ako všetci tí, čo svoj národ opúšťajú.“

„Verte mi, slečinka spanilá,“ odpovedal Davorín, „že tento okamih, v ktorom tieto vaše krásne slová ružové ústa prestúpili, je najšťastnejším života môjho. Žehnám tú chvíľu, v ktorú som sa odhodlal ísť do tohto mne celkom neznámeho mesta a verím, že to prozreteľnosť božská tak naložila.“

„A ja žehnám tú hodinu, v ktorej som vás a s vami spoznala, čo je pravá šľachetnosť a oddanosť národu,“ na to Irma.

A toto žehnanie chvíľ a hodín ľahko by bolo ešte aj inšie vyznanie vylúdilo zo srdca, z plnosti svojej hovoriacich, keby vtom príchod pani Javoričovej nebol oznamoval, že je čas do spoločenskej izby sa odobrať, kam sa práve dostavila väčšia spoločnosť. Zábava tu bola chladná a akosi nútená, lebo medzi prišlými bol aj Seben, a tento a Davorín v jednej spoločnosti spolu obstáť nemohli. I jeden, i druhý zachovával akési zataté mlčanie, a preto zábava nijak sa nechcela dariť, keď tí, čo mali byť jej dušou, mlčali. Skoro ale Seben zunoval, vzal klobúk, odporúčal sa a navzdor, že ho pani Javoričová zdržiavala, odišiel preč. Davorínovi bolo ponechané pole zábavy. Svojím príjemným rozprávaním skoro prinavrátil veselosť a dodal ducha celej spoločnosti. Tak sa lipovianske slečinky a panie po prvý raz v spoločnosti Slováka dobre zabavili. Zábavka trvala až neskoro do večera; bola to ale spolu posledná zábavka, bo na druhý deň mali žiaci odchodiť naspäť do škôl. Pri rozchode odberal sa posledný Davorín a lúčil sa srdečne s Irmou:

„Zbohom, spanilá slečinka!“ hovoril. „Spomeňte časom i na študenta Slováka. Boh nech vás upevní v láske k národu. Zbohom.“

„Ďakujem vám za poučenie a upravenie na pravú cestu. Na znak, že svoj národ ľúbim a ľúbiť chcem, od dneska prestávam byť Irmou a prijímam svoje krstné meno ‚Mária‘. Rozpomeňte sa takže na Máriu! Zbohom!“

Mária nerobila viac tajomstvo zo svojho presvedčenia, i doma, i v kole svojich priateľiek po slovensky si počínala. Oddávna bola v Lipovanoch tou, podľa ktorej sa ostatné spravovali; nie div teda, že i teraz všetky jej rovesníčky považovali to, čo ona robila, za *módu* a *dobrý tón* a nasledovali ju. I stalo sa, že o krátky čas v spoločnostiach i na zábavách maďarská reč ustúpila slovenčine a u samých Javoričov málokedy bolo počuť hlas maďarský. Sám Móric Seben, ak sa chcel teraz s Máriou zhovárať, musel privykať na slovenčinu. Daromné boli jeho neslané vtipy a ústipky, ešte len teraz proti Slovákom a slovenčine obrátené a žiarlivosťou naplnené! Takéto vtipy a s nimi spojená žiarlivosť len smiešnym robili Mórica v očiach Márie. Naposledok ho to všetko omrzelo, umienil si teda preč odísť. Myslel si, že s jeho odchodom nebude mať kto Marinku zabávať a v Lipovanoch hry, zábavy a schôdzky krásneho pohľavia usporadovať; takže najmä Marína Javoričovie sama na seba zanechaná

skôr si spomenie v samote na neho a oželiac jeho neprítomnosť, vytriezvie z choroby slovenstva a časom tým radostnejšie ho uvíta. Odoberúc sa teda u Javoričov a svoj dom i hospodárstvo nechajúc na cudzie ruky, odobral sa do Pešti, aby tam v kole seberovných zahojil rany, spôsobené v týchto posledných dňoch jeho srdcu nepatrným Slovákom. Pán Javorič i s paňou srdečne ľutovali jeho odchod a priali mu skorý, šťastlivý návrat; ale Marinka sa tešila, že sa aspoň na čas mohla pozbaviť nemilovaného záletníka.

Naši žiaci v L., pravda, o tejto premene nič nevedeli, až časom sestra Verného toto všetko bratovi odpísala a spolu dodala, že veru slečinky lipovianske sú hotové, keď žiaci v prázdninách prídu domov slovenské divadlá hrať, a že veru dobre bude, keď aj Davorín zase s nimi príde.

S touto správou bežali Lipovania hneď k Davorínovi.

„Či som vám nepovedal, že spoločenský život je najlepšia propaganda národnosti?“ hovoril Davorín.

„Pravda je, pravda,“ hovorili títo. „Ale musíš cez prázdniny s nami ísť.“

„Dovtedy máme ešte dosť času plány robiť.“

„Nie tak veľa, mesiac ľahko prejde a o mesiac máme skúšky!“

„Ja vám to teraz ešte s istotou sľubiť nemôžem, hoci netajím, že by som rád išiel.“

„Pôjdeš, pôjdeš! Čože si bez teba počneme? A Marinka Javoričovie by naostatok ešte bola proti nám, a bez nej tvrdo v Lipovianoch niečo počínať.“

X

Ako to tie časy utekajú! Okamih za okamihom, hodina za hodinou, deň po dni sa mína a ledvaže sa rozhládíš a poobzeráš, uplynú do mora večnosti týždne i mesiace a čas, ktorý sa ti v budúcnosti zdal byť ďaleký, je tu! Akoby dlaňou pľasol, tak sa minul našim žiakom i tento posledný mesiac, hoci si ku koncu dni, ba naposledok aj hodiny jeho na prstoch počítali. Tak je už u nich vo zvyku; a práve tí, čo s najväčšou chuťou sa

oddávajú do práce a učenia, pri konci roku na prstoch počítajú ostatné dni trudov a usilovnosti. O nich to už len naozaj platí tá prstonárodná:

*Študenti, študenti, maľované deti,
keď ide zo školy, ako sokol letí;
ale keď do školy, pomaly sa vlečie,
keď ide zo školy, ako sokol letí...*

Na tento čas však platilo len to prvé. Na hostincoch, múroch a ohradách popri hradskej ceste, od L. do Lipovian vedúcej, všade do očí bilo veľkými písmenami načiarané: *Vivant vacationes!* a *Vivant caniculares!* Znak to, že školská mládež, strasúc školský prach na dva mesiace, tadiaľto sa poberala domov. Lipovianski žiaci teda dobehli domov; s nimi prišiel aj Davorín, ktorého tuná po skončených právnických štúdiách následkom krátkej veľkonočnej známosti strýko Slanského, v meste i na okolí vážny advokát, prijal k sebe, aby mu počas prázdnin bol na pomoci a potom ho ako juráta mohol odporúčať do Pešti.

A bol to teraz život v tých Lipovianoch, akého tam predtým nechýrovali! Šuhajci slovenskí neúťahovali sa viacej od spoločnosti, ale vedení Davorínom účasť brali pri spoločenských zábavách, ba i sami ich usporadovali; a že všeobecná žiadosť bola tá, aby sa divadlá hrali, teda prikrčili aj k usporiadaniu poriadnejšieho divadla, ako bolo to improvizované na Veľkú noc. Mešťania lipovianski dosvedčili pritom dosiaľ nevídanú obetavosť. Na prvé vyzvanie našich žiakov, skôr ako o týždeň, bolo niekoľko koncov plátna a pár sto zlatých pohromade z dobrovoľných obetí, aby sa mohli zhotoviť poriadne opony a kulisy. Medzi samými šuhajci boli niektorí natoľko v malbe zbehlí, že na opony namaľovali krásne krajovidy a kulisy i kortiny, slovom, zhotovili, čo sa k takémuto divadlu vyhľadávalo. Žiadosť, vyslovená pri hraní Beňovského na Veľkú noc, sa opakovala a tenže kus museli na takto pekne pripravenom divadle znovu hrať: Davorín ako predtým i teraz hral Beňovského, lenže s väčším ohňom a hlbším citom, bo s ním hrala Afanáziu Mária Javoričovie, a to ho oduševňovalo.

Nie je môj cieľ všetky nato v Lipovianoch nasledujúce zábavy opísať, lebo viem, že moje láskavé čitateľky tiež radšej sa samy zabavia, ako

by mŕtve písmeňá o zábavách čítali. Ba kto by aj všetky tie divadlá, pri ktorých o herečky viac žiadna starosť nebola, tie tanečné zábavy a výlety do okolitých krajov mohol vypočítať! Celý dlhý letný čas bol v Lipovanoch jedna dlhá, krásna, veselá zábava, pri ktorej veselý spev slovenský, úprimnosť a priateľská dôvernosť panovali, takže sa toto nemalé kolo ako jedna rodinka považovalo. Veď Slovák sa bez úprimnosti veru zabaviť nemôže! My Slováci sme raz takí, že musíme dôverne svoje srdce otvárať tam, kde sa zabaviť chceme. Tak bolo aj v Lipovanoch. Oj, a šťastné časy nevinných zábav! Šťastné, lebo ony trpký kalich biedneho života od nás odstraňujú. Šťastné, bo nás v jari života i potom ešte k budúcim prácam obcerstievajú a za prežité trudy a trápenie náhradu podávajú. Šťastné, bo v nich na neprijemnosti života zabúdame, bo v nich krásu života pociťujeme! Bav sa, mládež jará, pokiaľ ti čas slúži! Bav sa veselo nevinnými hrami a čistými piesňami slovenskými; po zábave čaká ťa čin a boj na dedičnej roli národa!

Davorín a Mária Javoričovie boli dušou týchto zábav – boli tou osou, okolo ktorej sa točili všetci ostatní mladí účastníci: Tak zaujme vynikajúci, odhodlaný, nadšený duch všetko, čo sa do jeho odboru opováži; bez moci, bez silenia, z čirej oddanosti a úcty rado sa poddá všetko vôli jeho, čokoľvek v okolí jeho sa nachodí. On bez násilia panuje, ba sotva si je toho povedomý, a predsa všetko hľadá jeho vôľu naplňovať.

V tomto čase sa navrátil i Móric Seben domov. Obrat, aký sa prihodil počas jeho neprítomnosti v Lipovanoch, ho veľmi zarazil a skormútil. Na čom on dlhé roky neúnavne pracoval, svet, ktorý si on bol tu utvoril, zmýšľanie, ktoré on tu svedomite pestoval a rozširoval – všetko to, kam sa podelo! Či je možno, aby títo slovenskí žiaci celé mesto boli naruby obrátili? Týmto šuhajom mladuškým by sa bolo podarilo za taký krátky čas jeho nádeje, jeho svety stroskotať a znivočiť?! Kamkoľvek sa obrátil, všade znel slovenský hlas a slovenský spev. Ľudia tí istí, tváre tie isté veselé, ba veselšie ako predtým, ale prívetivé a vlúdne len už k tomu, kto v ich národnej reči sa k nim prihováral a o cudzote u nich ani počuť! Čo divu, že sa pánu Sebenovi to všetko znechutilo a že v jeho duši zahŕčala náruživosť pomsty nad toľkou stratou a takou hroznou premenou! Návšteva jeho u Javoričov, od matky súc dosť vlúdne, ale od dcéry veľmi chladno prijatá, k tomu prítomnosť Davorína ešte väčšmi rozplamenili

tieto city. I utiahol sa do samoty dedinskej, aby tam čakal čas volajúci k pomste nad nenávideným sokom.

Pri zábavách sa časy skoro minú, bo duša mladá, rozkošou rozjarená ani nemyslí na to, ako ubiehajú hodiny, dni, týždne – až aj preletia ponad naše čelo ako ľahká raňajšia hmla ponad vrchovec vysokej hole. Tak sa mihali časy aj našej mládeži v Lipovanoch, až sa nenazdajky priblížil čas, v ktorom žiaci mali ísť naspäť do škôl; Davorínovi ale prichodilo ísť do Pešti, aby tam konečné skúšky z práva zložil a u niektorého právnicka praktickú zbehosť v pravotárstve si nadobudol. Slanského strýko, ktorý si ho za ten krátky čas veľmi bol obľúbil, vykonal mu miesto a dal mu tiež zo svojej bohatej skúsenosti nejedno dobré naučenie.

Ale na rozchodnú musela sa ešte jedna zábava pripraviť. Bol to výlet na blízku Borovú horu, hrdo nad Lipovanmi dovysoka sa vypínajúcu, na ktorej tmavým lesom otočenom temene rozprestierali sa kvetnaté lúčiny. Stále, jasné dni práve priali takémuto výletu a staré, mladé s radosťou sa na tom zúčastnilo. Spoločnosť, prenecujúcu v horárni postavenej pod Borovou, v ktorej i takzvané hostovské chyže, t. j. naschvál pre vzácnejších príchodzích hostí pripravené boli, a tak všemožnú pohodlnosť pre panie a slečny poskytovali, poberala sa ešte pred východom slnka chodníkom vedúcim na vrcholec; a každý mladík sa usiloval byť podporou na príkrom chodníku vyvolenej panne a páni zase paniam.

Davorín s Máriou na čele spoločnosti. Ich duše vopred lietali ta nad Borovú v kraje nebies a tam sa v jedno spojovali. Mária, Davorínom vedená a o jeho pravicu sa podpierať, stúpala bystro ako mladá srnka hore, z čoho mal Davorín veľkú radosť. Ostatná spoločnosť ďaleko zaostávala, takže títo dvaja sebe zanechaní, bez nepovolaných svedkov mohli žiť sebe. Ruka v ruke spočinula a trápne mlčanie začalo ustupovať, čím viac sa k vrcholu blížili.

„Spanilá slečinka,“ začal Davorín, „kráčajúc po vašom boku, duch môj mimovoľne zalieta do krajov inakších, krajov čistých, nebeských. Neznám, je to predtucha budúcnosti, alebo klam mojou zamilovanou obrazotvornosťou utvorený!“

„Pan Davorín, čo ste teraz vyslovili, zdá sa, že i u mňa ohlas nachodí. Zdá sa mi, akoby som bola cele preporodená, ako som moje zablúdenie poznala; zdá sa mi, že iste stúpam teraz do krásnej budúcnosti!“

„Ja sa zase ľakám tejto budúcnosti. Môj pobyt v tomto meste vytrhol ma temer celkom z kolaje, ktorou som doteraz ísť zvykol. Žil som okamihu, oddal som sa zábavám. Vyznám síce, že mi aj tieto zábavy boli cestou k tomu vedúcou, čo som si za cieľ života položil, k rozšíreniu krajšieho života v mojom národe; ale tieto zábavy bez vás by mi boli dosť smutno vypadali, a len pri vašom boku sú mi rajom nebeským, ružami vašej prítomnosti zakvitnutým. A teraz mám tento raj opustiť. Srdce moje sa tomu vzpiera; ono by pri vás tak rado navždy zostalo; ale to je nemožné – nemožné!“

Slnko prvé svoje žiare uprelo na tváre týchto dvoch zamilovaných; rumenec polial slnkom ožiarenú tvár krásnej Márie. Bol ten rumenec výsledkom slnečného lúča alebo Davorínových rečí? Zrak jej utkvel na tvári Davorína, nadšením rozčúlenej, stretol sa tam s jeho zrakom, a to stretnutie dostalo ohlas v stisnutí rúk.

„Dobrota srdca vášho,“ rečie Davorín, „dodáva mi smelosti tu na výšine blízkej nebu vám vyznať, že srdce zahorelo k vám dosiaľ neznámym, netušeným citom, ktorý sa mi ako cit nevýslovnej blaženosti javí – ja vás milujem!“

Medzi touto rečou vystúpili na vrcholec Borovej a boli ukrytí zraku za nimi stúpajúcich. Slnko, jediný svedok tohto výjavu, nevyzradí svet, že Mária vyznala lásku svoju, nevyzradí, že prvý bozk zaľúbencov svojou nevinnosťou zapečatil toto vyznanie a spojil tie duše, jedna k druhej sa ženúce, ale vyzradiť a spojiť sa ostýchajúce.

Príchod celej spoločnosti prekazil ďalším výlevom preplnených citov. Davorín hneď jasnejším okom meral krásnu, šírú, pod nimi rozprestretú diaľ slovenských krajov, ako istotu z anjelských úst Márie pocítil. Jeden pohľad, jedno slovo, jeden bozk vynesie zaľúbenca z útrap neistoty a bojazlivosti na výsosť istoty, a celý svet mu je jediná krásna, rozkošná záhrada. I tie mrákavy zdvihujúce sa na obzore, i tá búrka nad krajinou visiaca mizne zraku jeho; všetko mu je plné úsmevu, plné radosti a rozkoše. Nemáte čo ako nepatrného predmetu v tom čase, ktorý by sa vám v ústrety neusmieval, ktorý by s vami pocitom blaženosti nesúhlasil.

Minul sa deň krásnej zábavy, minulo sa ich ešte pár a žiactvo, opustiac Lipovany, pobralo sa do škôl. I Davorín odišiel, kochajúc sa nádejami krásnej budúcnosti.

*

So študentstvom zašli i zábavy v Lipovanoch; všetko bolo zase tak, ako bývalo bez študentov, s tým jediným rozdielom, že miesto dosiaľ tu panujúcej baživosti po cudzom zaujalo národné povedomie. I Seben sa ukázal svetu a mienil naspäť dočarovať časy vystúpením slovenského žiactva zmútené, zmarené. Nevďačná to práca, nenachodiaca nikde súhlasu a účasť. Navštevoval Javoričov, ale i v tomto dome duch celkom iný panoval; Máriu obyčajne doma nenachodil, lebo sa mu vyhýbala, hoci ho Javoričovci vždy milo a vďačne prijímali. Ale toto živorenie mu nebolo po vôli. On len v najnovších časoch pocítil, ako vrelo a veľmi miluje Máriu, keď ho šipy žiarlivosti ranili a ani vo dne, ani v noci pokoja mu nepriali. Žiadal si nadobudnúť istotu. Pýtal znovu Máriu. Ona ale nechcela o ňom ani počuť. Otec a matka sa zhrozili, že dcéra takú dobrú partiu opúšťa; žiadali čas, mysliac, že čas študentskú lásku vyhojí a Mária na neprítomného Davorína zabudne. I musel Seben znovu oddať sa na čakanie a tešiť sa budúcnosťou. Ako Mária na Davorína zabúdala, svedčilo dopisovanie medzi nimi, ktoré si, ako hovorili, len preto začali, aby sa Mária trocha v slovenskom slohu pocvičila, keď dosiaľ len po maďarsky a po nemecky písavala. Do tohto však my nakuknúť nepotrebujeme, domýšľaví čitatelia i tak ľahko jeho obsah uhádnu.

XI

Ešte sme doposiaľ nášmu láskavému čitateľstvu nezjavili ani čas, do ktorého naša rozprávka pripadá. Urobili sme to naschvál z tej príčiny, že ešte až podnes dosť miest a mestečiek v slovenskom kraji, v ktorých sa alebo už rozvíja, alebo by sa mal rozvíjať slovenský živel a život tak, ako sme to v Lipovanoch videli. Slovenskému životu by sme cestu preklesniť chceli tak pekne a zadarmo, ako mu ju preklesnil Davorín so svojimi druhmi v Lipovanoch, a bez toho, žeby sme závistlivým a neprajným okom hľadeli na rozkvet maďarstva tam, kde Maďari bývajú. Šťastie im tam a nám tu, doma pod Tatrami postup a zdar národnému životu prajeme! Ale poďme k veci! Davorín a Mária netrepezlivo čakajú na tú hodinu, ktorá ich vzdialených zase spolu spojí.

Po prvých divadlách a zábavách v Lipovanoch nasledoval nezadlho osudný rok 1848. Od západu boli sa zajasali žiare, zvestujúce svetu krásny deň. Žiare tie boli s veľkým nadšením uvítané a radosť sa rozhostila v dušiach ľudských a ľudstvo túžobne očakávalo rajske časy – krásne časy slobody a medzinárodnej rovnosti i bratstva! Klamný deň, prichodíš mi ako deň aprílový, ktorý sa oku javí v jasnom blesku slnka a o chvíľu v mračno, chmúry, dážď a sneh a víchricu sa mení!

Nádej lepšieho života aj u nás zavítala a všetko sa chystalo na hodné jej prijatie. Dediny, mestá, stolice pribrali sa do vyčistenia starého kvasu, aby nový život bol hodne pripravený. Staré vrchnosti sa zhadzovali, nové volili. I v Lipovanoch volili novú vrchnosť, v tej starej trčal ne jeden zastaraný kvas, ktorý mohol mnoho pokaziť; bolo ho treba teda oddialiť a uprázdnené miesta čerstvými silami zaplniť. Voľba sa diala navzdor, že inde tak nešlo, ticho, bez kriku, bez kortešácie. Davorín, už mimo toho v Lipovanoch dobre zapísaný, k tomu niektorými priateľmi odporúčany, vyvolený bol jednohlasne za mestského zápisníka a k novému úradu okamžite z Pešti povolaný, kde sa ešte vždy baval. Mária zaplesala v srdci na tento chýr, že svojho drahého Davorína zase uvidí a bude mať blízko seba. Ale ináč bolo určené v knihe osudu.

Udalosť nasledovala v týchto časoch za udalosťou, čo ďalej, tým vážnejšia, nečakaná, ohromujúca; tak ako keď sa križujú blesky šírym nebom a hrom za hromom udiera a vždy hroznejšie zatrasie zemou i zmyslami pútnika. Hneď na prvú voľbu nasledoval v Lipovanoch iný ruch – Móric Seben sa dostal na čelo mesta ako jeho mešťanosta. Nové krajinské pohyby zahnali zase Davorína celkom v inú stranu, nie do Lipovian. On bol prinútený hľadať útulok za hranicami, odkiaľ neskôr dostal sa tam, kde šuhajstvo na ochranu národných práv slovenských činne vystúpilo – on bol dobrovoľníkom.

Pán Móric Seben mal medzitým voľné pole na hospodárenie v Lipovanoch a to z každého ohľadu. Pri všetkých starostiach o obecné záležitosti, pri všetkej jeho horlivosti za zdar vtedajších prevratov, nedalo mu srdce zabudnúť na starú lásku. Dom Javoričovie bol mu ešte len teraz otvorený. Spočiatku len nepatrné chýry o zmiznutí Davorína, potom vždy horšie a horšie správy o jeho zrade na vlasti, naposledok i o zahynutí kdesi v cudzine do domu donášal. Pre seba však staval pove-

terné zámky v nádejach na vyššie a vždy vyššie úrady pri stolici. Takto sa úfal nielen rodičov cele na svoju stránku nakloniť, ale i tvrdošijnosť Máriinu zlomiť, ktorá sa pri všetkej jeho sláve k nemu neklonila. Končne videla sa mu to byť pridlhá cesta k cieľu; omrzelo ho nadmieru, že Mária vždy k nemu studenou sa ukazuje a Davorína pripomína, zamienil si teda celkom ináč vystúpiť. Znal povahu Javoriča a mienil ho prestrašiť.

Jedno ráno predstúpil v celej svojej úradnej pozitúre pred Javoriča a začal:

„Pán Javorič, došli mi správy, že i vy s tými zradcami vlasti za hranicami držíte. Vec je aj ľahko uveriť. Vy slovenské knihy spisujete, dom váš i predtým otvorený bol panslávom, vy aj teraz musíte o nich vedieť.“

„Ja – ja,“ zajakal sa prestrašený Javorič, „spisujem len pre svoju záavu a poučenie; ale o panslávoch nič neviem.“

„No vy musíte vedieť, ináč nepochopím, prečo vaša dcéra ešte vždy odo mňa bočí. Vy aj s ňou ešte vždy čakáte na návrat tých, ktorých ste dakedy vo svojom dome prijímali. Najmä Davorín, ten musí byť aj spoza hraníc v porozumení s vami.“

„Ale so mnou? Nie, ja neviem viac o ňom, len to, čo vy hovoríte, tak ako neviem, kedy umriem. A veď aj vravíte, že zahynul.“

„Teraz som však celkom iné správy dostal: on i vzdialený snuje úklady proti mne a proti krajine a vy sám o tom vedieť musíte.“

„Neviem, neviem – odriekam sa ho!“ bedoval Javorič, ktorý aj v týchto búrlivých časoch dôsledný si zostával a okrem svojich kníh do ničoho sa nestarel.

„Keďže sa takým nevinným cítite a odriekate sa ho, teda dobre, dôkazy toho mi podáte hneď zajtra – ruka vašej dcéry bude moja, alebo ja vystúpim s mojimi dôkazmi a odovzdám vás príslušnému trestu. Voľte, pane, ako chcete, zajtra si prídem pre odpoveď. Zbohom!“

S tým odišiel. Pán Javorič stál tu, akoby bol hrom doňho uderil. Na také veci on ani nepomyslel, a preto ho tým väčšia bázeň pred mocou Sebenovou zaujala. Veď by on vďačne bol dal Máriu Sebenovi, ale keď ona nechcela! Či mal šťastím jedinej dcéry svoju bezpečnosť vykúpiť?

V takomto postavení ho našli manželka i dcéra. Rozpovedal im, čo sa stalo a tieto zarazené nevedeli rady.

„Mária!“ hovoril otec, „ak ma len kus rada máš, nedopušť takého pokušenie na mňa a na náš dom – obetuj sa! Pán boh vynahradí lásku tvoju!“

„Otec drahý, aj dušu rada za teba položím, ale za Sebenu mi ísť nemožno. Ja ho nenávidím, oškľiví sa mi, nežiadaj to odo mňa!“

„Dcéra moja,“ nariekala matka zase, „on život tvoj nežiada, len tvoju ruku, ak tú nedostane, otec nám je stratený; a kto vie, čo v týchto časoch sa bude robiť i s nami! Obetuj sa za otca a boh ti to odplatí!“

Hrobová tichosť nastala a žiadna z týchto troch zarmútených duší netrúfala si ju prerušiť. Na tvári Máriinej maloval sa boj, ktorý v jej duši búril, výraz jej anjelskej tváre bol výraz zúfalej. Ale naostatok zjavila sa na nej odhodlanosť a ona hovorí hlasom, prerážajúcim dušu poslucháča:

„Bože, bože! Prečo dopúšťaš na mňa toľké trápenie! Staň sa vôľa tvoja! – Dajte mi len osem dní času, a ja sa namyslím a – urobím – hádam – všetko, čo žiadate. Ó, láska moja, teda takto hynúť máš!“

Na veľké prosby Javoriča privolil Seben na tých osem dní a kochal sa už zase v sladkých nádejach. Ale človek mieni, pán boh mení. Víťazné voje cisárske stúpali Považím napred a neminulo sa osem dní – moc Sebeny prestala. Tu on zabudnúť na lásku, na pomstu, na úrad, na dom i na všetko, zmizol, akoby ho ani nebolo bývalo. Po jeho zmiznutí sa ukázalo, že by jednak už bola musela vrchnosť vyššia proti nemu zakročiť, bo vyšli rozličné klamstvá a podvody na svetlo, ktorých sa dopustil, aby svojich nespočetných veriteľov aspoň sčiasťky mohol uspokojiť.

Mária bola síce oslobodená od neodbytného ženicha, ktorý by ju bol svojou nehanblivosťou o všetko šťastie, ba o život pripravil, bo konečne by skôr bola od žiaľu umrela, ako nenávidenému Sebenovi ruku podala; ale pri tom všetkom ona ešte nebola šťastná, lebo červík neistoty ohľadom Davorína zožieral jej srdce. Kde sa podel? Či žije? A keď žije, či na ňu nezabudol? Takéto myšlienky nedali jej pokoja dňom i nocou a ona vädla navidomoči. Tak vädne kvietok na slnečnom sparne; ale ako náhle ho rosa pokropí, hneď zase hlávku pozdvihne a utešene sa rozvíja.

XII

Roku 1856, po dlhšom úradovaní na iných stranách Slovenska, vzal som si dovolenie na dlhší čas, aby som mohol navštíviť i vzdialenejších svojich priateľov, s ktorými som sa už roky nevidel. Na svojej ceste som sa dostal do Lipovian. Znal som, že môj zadumaný druh – zadumaný, hovorím teraz, nie ten v spoločnosti zhovorčivý a zábavný Davorín, bo vzdialenosť od predmetu lásky zádušným robí človeka – že reku môj zadumaný druh spomedzi slovenských dobrovoľníkov tu sa bol osadil. I zaumienil som si ho navštíviť, že sa hádam len rozepamätá na poručíka stotiny, ktorej bol veliteľom. Nebolo sa mi treba dlho vypytovať na jeho byt, ukázali mi na najkrajší dom v meste. Lež pri toľkých schodoch, medzi toľkými dverami, ktoré vybrať? Akési dievča ma na pravé upravilo. Vstúpiac do krásnej čistej chyže, našiel som tam mladú paničku čosi šit. Pri mojom príchode svoje svetlé oko a krásnu tvár obrátila ku mne, čakajúc slovo odo mňa, ako od neznámeho.

„Hľadám pána Davorína a upravili ma sem!“

Panička vstala a idúc mi v ústrety, hovorila:

„Môj muž nie je doma. Prosím, s kým mám to šťastie?“

„Teda je Davorín ženatý? Ach, to ma teší, že tento náš zamyslený stotník už jarmo manželské nosí. Ja som jeho bývalý poručík – Mladen.“

„Oj, to ste mi vítaný, pán Mladen! Prosím, sadnite si, môj muž sa bude srdečne tešiť z vášho príchodu, lebo vás často spomína,“ podávajúc mi ruku hovorila mladá pani. Ja som nežnú ruku ulapil, dôverne stisol a posadil som sa, dívajúc sa neustále v krásnu tvár tejto Davorínovej ženy. No, ako mi okolo srdca bolo, to ani hovoriť nejdem, ale v Davorínovi by som predsa toľko vkusu nebol hľadal.

„A kde je, prosím, milosťpani, Davorín?“

„Viete, on je mešťanosta, a ako taký musí v úrade sedieť. Darom, povinnosť je prísna, a on nerád opustí povinnosť.“

„Znám ho, znám dobre v tomto ohľade. Pamätám sa, že raz, keď sme stúpali so Zborom a tu neďaleko prišli, tak si žiadal, tak túžil do Lipovian odísť, že ja na jeho mieste by som bol zutekal, ale on nie, lebo to vraj proti povinnosti.“

„A či viete, čo on vtedy chcel v Lipovanoch? – Milenku navštíviť.“

„Aj, milosťpani, vy to viete? Ja som to tiež znal, ale som príčinu z istých ohľadov zamlčal. Ostatne vidím, že Davorín nemá žiadnych tajností.“

„Lebo som tá milienka ja.“

„A – to je inšie. On mi síce svoj román rozprával, ale aj pána Sebenu nezabudol spomenúť, ktorého prítomnosť v Lipovanoch ho trochu mútila: ale podľa jeho opisu nikdy by som slečnu Irmu vo vás, milosťpani, nebol hľadal.“

„Máriu, Máriu, chcete povedať. Teda ma krajšiu opisoval? No, veď to zalúbenci tak robia.“

„Práve naopak. Ja sa divím, že Davorín ani stú čiastku vnád milosťpanej neopísal. – Oh, keby len skôr došiel domov, aby mi dokončil svoj román; alebo hádam bude lepšie, keď ho v úrade vyhľadám.“

„Prosím, zabavte sa len tu. Bude nás tešiť, keď aj na obed u nás zostanete. A kým on dôjde, ak chcete, ja vám jeho román dokončím, lebo je krátky.“

„Prosím, prosím, milosťpani!“ A jej snehobiela rúčka vandrovala k mojím ústam. I začala mi rozprávať takto:

„Prvú vedomosť o Davorínovi, kde je a čo je, dostala som práve vtedy, keď ste boli tu nablízku; a to on mi písal, že je dobrovoľníkom a ako túži sem prísť, ale že nemôže. Lístok tento naliel nový život do mňa, lebo som do tých čias v neistote hynula, ale teraz som už vedela, že žije. – Ale zase prešli dlhé chvíle, čo som žiadneho chýru o ňom nedostala, a že povest' všeličo roznášala, teda nepokoj, na krátky čas jeho lístkom utíšený, zase vzbudil v mojom srdci. Tu mi jedni rozprávali, že všetkých pri Prešove pobili a pochytili; druhý vravel, že pri Komárne mnohí zahynuli, takže som sa žiadnej istoty nemohla dozvedieť. Už bol v krajine pokoj, keď sa raz milý Davorín vo svojej dobrovoľníckej rovnošate zjavil v Lipovanoch. Viem, že nežiadate, aby som vám prvé naše stretnutie opísala.“

„Oh, milosťpani, môžem si to predstaviť.“

„Meštianstvo naše teraz ešte viac dôvery dostalo k Davorínovi, vyvolilo si ho za mešťanostu. Uchádzal sa o moju ruku, a tú dostal odo mňa i od rodičov, ktorí sú ešte len teraz radi a s nami sa tešia, že sa tak stalo, ako sa stalo.“

„A čo na to Seben hovorí?“

„Seben? Ach, o tom niet viacej ani chýru. Bezpochyby, ako sme sa k národnému povedomiu prebudili, tunajšie povetie mu škodí, a on, ako sme počuli, zamenil ho za teplejšie a zmizol v cudzine.“

„Ale žena, ako len môžeš pustiť tie deti na tú pálčivosť,“ hovoril dnu vstupujúci Davorín a s ním dvoje krásnych detí.

„Vidíte, aký vám je to nevzdelanec, tento môj muž, ešte i pred cudzími sa pustí so mnou do zvady! No ale vám predstavím moju Boženu a môjho Svetozára!“

„Mladen!“ vykrikol Davorín a ležali sme si v náručí. Potom som však vybozkával tých dvoje krásnych detí, aké ako sebe, tak i vám, ktorí už nosíte sladké jarmo svätého stavu manželského – srdečne prajem!

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

PRMPULÍK

Päťdesiat i šesť ružových papúľ sa otvára, tolko hlasov rozličnej výšky čviriká, k tomu frfoce dvoma motúzmi poviazaný, rukami obratne krútený kus drevka, uprostred izby však hučí poskakujúci, ako škurát veľký mumák. Tam sa dvaja chlapci pasujú, tam si traja nechtami vlasý čuchrajú, cez pána učiteľov stolík sa dvaja rovesníci za prsty ťahajú a druhí gombíky o stenu šmárajú. Z tohto povrchne kresleného obrázku každý ľahko uhádne, že sa tu dívame do obecnej dedinskej školy. Sú to bedliví chovanci vied, nádejepní chovanci a snáď budúci ministri; keď nie to, aspoň odborní radcovia, čo len župani, a boh dobrotivý zná, akí ešte páni. Z tejto príčiny z ohľadu možnej ich budúcnosti, napríklad ablegátstva na sneme, budem sa chcieť usilovať o týchto malých veľkých pánoch čím najšetrnejšie slová šíriť. Ešte by sa mi dnes-zajtra mohli odslúžiť.

Títo budúci veľikáši vreštia v tej potuchnutej univerzite malej dedinky Polníky ako žaby v mláke, kým bocian zobákom, alebo pán rektor feruľou na stôl nezaklope. Ale včul' veru nezaklope, lebo ho niet, a kde niet rektora, je na to miesto veľa kriku. Ale „silentium!“ – nezbedníci, nenadúvajte sa, hneď vám pripáli krampus! Hľa, tamto feruľa a baculus ako sa vám vycierajú. Fuj, mladí chriateľovia, ale či zatiahnete trasavé jazýčky za myšacie zuby! „Ej! canis vestra – luridi, hirci!“ tak hrmí pán rektor, stiahne obrvy, plesne hrachovou palicou na stôl a potom švargne ňou jedným machom celý šik prvej lavice po chrbte. Aha, tu je – otvoria sa dokorán dvere a dnu vletí Karol, pobočník pána rektora, ošklbaný ako lipa, ktorý mu „škripty“ z domu do školy a pálenku

z krčmy do domu nosieval. Toto chlapčisko je prototyp lumpa, podľa tváre, posunkov, šiat, skutkov – hodný predmet pre chýrečného maliara Murilla, ktorý tak rád trhanov maľoval. Ja som si vše žiadal, keby si ho mohol na pamiatku ako planú zelinu v herbári vytlačiť a usušiť. Jedným švihom vysadil sa na stolík, pelešiaca háveď malých kriklúňov zamŕkla. Karol pozdvihnúc si o jednom traku visiace pulidery, zavolá ako kedysi Suvorov – „Hurrah! Praga padla!“ – „Hurrá, chlapci, chválapánubohu, pán rektor sú chorý!“

Túto, aspoň pre pána rektora smutnú novinu prijala chasa so srdce prenikajúcim jasotom. Div, že Karolove dobre vyhnojené a nezúhorené bosé kvaky od radosti nebozkávali. Jedni plieskajú rukami, druhí od radosti knihy o zem hádžu, iní na jednej nohe dookola skáču, item, každý dáva najavo svoju spoluútrpnosť istým – pre pána rektora nie potešujúcim spôsobom. Deti i blázni hovoria pravdu.

Čudujete sa terajšej mánii maďarizovania. Pletky; ľudia ani predtým neboli s tým spokojní, čo mali a čo boli, ale bažili ďalej, a keď i to dosiahli, driapali sa za druhým. Keď kto mal tisíc zlatých, žiadal si päť, a keď si tie nadobudol, ťahal na desaťtisíc atď. Baša keď už mal jeden konský chvost, žiadal si mať dva, a keď sa mu stalo po vôli, usiloval sa na tri. Ten čas, keď výchovoveda vrcholila v lopatke, palici, prúte, driapal sa každý, čo vedel kus čarbať, za latinčinou. Áno, i vychovávacie prostriedky museli sa preobliecť do *linguam eruditorum* a volali sa múdro *ferula*, *baculus* a *virgas*. A pán rektor, ktorý sa po otcovi volal a sa na meno „Káčer“ obzrel, podpisoval sa „Franciscus Anastasius, docens et lúty rektor“. Pán Anastasius docens rozumel účinky ferule vtipným spôsobom a znamená zostríť. Keď sa jednému podarilo sviňu uliať, musel prsty pravej ruky „na hrušku“ dovedna stiahnuť. Pravica zhrešila, pravica musí byť trestaná. Na to mu potom pán rektor poriadnu facku vylepil, až mu nechty zhrkotali, čo neomylné ku krasopisu veľmi dopomohlo. Keď sa však vo zvlášť dobrom rozmare, napríklad po hojne užitej domárke vy-nachádzal, použil menšiu útlu *ferulinku* a do dierky, vprostred *ferulinky* vyvrtanej, vpratal zlomok nožíka, ktorého ostrý koniec asi na dve linaje z plochy von trčal. Každým úderom po dlani delikventa pustil mu žilu, kým nevyzeral skatovaný ako svätý Šebastián.

Prosím medzitým za odpustenie, že sa od veci tak ďaleko odchyľujem, ale nechcem, aby bol tento romantický opis našej spartánskej výchovovedy so mnou pochovaný.

Touto praktickou a ľudskou výchovou – „*erando discimus virgando crescimus*“ – nielen skvelé pokroky vo vedách docielil, ale vzbudil i lásku zverených detí oproti sebe, ako sme boli toho svedkami pri zvestovaní smutnej noviny o jeho chorobe.

Čím väčší je roztrhaný vojenský prapór guľami, tým väčšia pýcha toho pluku, ktorému prináleží. Vojak pri randavej zástave, štiavnický banský akademik v randavom kabáte a študentík v domykanej obálke kníh, „*theke*“ nazvanej, máva svoje potešenie. Nuž, slabosti!

Keď rapavý a jednooký Karol – jedno oko stratil pri vyberaní strák – znamenitý chýr o chorobe pána rektorovej zvestoval, odľahlo i mne ako Kolumbusovým mornárom, keď po dlhom plavení zase jednúc „zem, zem“ uhliadli. Pobral som stenografickou chytrosťou svoju knihoveň do ošúchanej „štandáry *theyky*“, zvyšku to otcovho banského pozadného remeňa – prehodiac remeň cez krk, pripevnil špagátom na nohavičný gombík a vyrútil som sa temenom vopred, s rykom ako divoška, s družinou na ulicu. Pred školou roztiekli sme sa ako láva výstredne na všetky strany, búchajúc a strkajúc sa krbáľali sme sa vo väčších-menších kľbkách bez gymnastických zásad dolu kopcom, zaobalení do ťažkého uličného prachu havanovej farby. Z istej dialky by každý do veci nezasvätený a nepredpojatý človek s istotou bol súdil, že sa tam ženie kŕdeľ „*kvikompoleríí*“ dolu kopcom; netušiac ani najmenej, že by veru v tom svinskom oblaku vystrájali budúce eminencie, excelencie, osvietenosti, veľkomožnosti.

Hja, a predsa za mladi sa trň ostrí!

A tu ťahá oproti rozpustilej nádejnej čriede chlap veľký s malým bubnom, a bubon veľký s malým chlapom. Epocha na Polníkách; to prmpulíkova komédia!

No toho nám ešte bolo treba! V okamihu sme sa zošikovali za bubnami. Ja s papekom na pleci kráčam vopred, prvý za bubnom – šťastný, že mne, synovi hlavy tejto obce, nikto sa priečiť nesmie, a kochám sa v budúcnosti, že večer bude „Doktor Faust s Mežulinou“ potom atelacie – či atletické – kumšty produkovať a opica chlapcom v hlave vši hľadať. Karol na to ihneď ponúkal pánu komediantovi svoj neočesaný revír.

Keď som prišiel domov, s odvaleným okruchom chleba v ruke preunúval som matku bez prestania o prepustenie do komédie a o darovanie na to potrebných dvoch širokých groší.

Po trojhodinovom smolení a neprestajnom prenasledovaní, do komory, kuchyne, stajne atď. namrzená matka po dvoch závdavkom udeľených buchnátoch udelila mi s povolením do komédie tri groše, aby pre dozorstvo mohla ísť so mnou i slúžka Dora.

Aby čas darmo nemárnil, pustil som sa so Štefanom Halbedinským do „pimparipipaxu“ – hry, skoro navlas podobnej šachu.

Ďaleko pred určeným časom stál som u Kerešov. Pokladníkom bol sám komediant. Sediac v pitvore na kláte, krútil za chvost akéhosi bruchatého čerta uloženého na lone. Keď mu prstami šuchoril po črevách, vrešalo to nemilobohu. Tento hudobný nástroj menovali savojskou lýrou. K sekavým vysokým vreskom zapískal čas po čase akýmsi medzi zubami držaným plieškom. Bol to ďaleko znejúci vábec, čo mi uši napodiv urážalo. A šli, chudiatka, skromní, ale zvedaví obyvatelia za hlasom ako sojky na kuvika. Pred komediantom stál na maštaľnom stolčeku a červenom ručníku žltý hlinený tanier – divadelná kasa. Tam kládli peňažné obete na oltár Tália. Ach, ale nie každý bol vstave peniazmi sa vkúpiť, a takí donášali i naturálny deputát. Komediant mal i svojho koníčka a pol vozíčka. Kto teda nemal turáky, doniesol a prijalo sa mu ako relutum viazanica sena, za vahan ovsa, zemiakov, oštiepkov, vajcia atď., a tieto dary in natura odkladali sa naľavo na zem ako mimoriadny príjem praktického umelca.

Karol Veľký – nie panovník, ale tento loptoš – chcel bez vstupného vstúpiť, ale oko pána bdelo! Ako práve dnu dvermi chcel piznúť, fuk, už bol pitvornými na dvore. Neostalo pri tom. Pri druhom pokuse ho umelec priviedol do tak chytrého mimovoľného pohybu, že chmátajúc rukami v povetrí za dačím pevným, beznádejne musel sa podľa gravitačného zákona hrubiansky uchýliť k matke zemi celou prednou plochou tela. „Amputa hoc caput et defer' ad Antonium“ povedal v úzkostiach postavený utekajúci Cicero svojim prenasledovateľom. I Karol svoju kostrbatú borievkovú kotrbu ponúkol bezcitnému Antoniovi, aby podľa vôle a iste nie bez prospechu opica mu v nej ískať mohla. Ale niks taič! Komediant mal srdce z kameňa. „Omne trinum perfec-

tum,“ ale čerta z pekla horúceho perfectum. Len počúvajte. I tretí pokus nebol korunovaný prajnejším výsledkom. V práci neúnavný komediant, chytiac Karola tam, kde koruna býva a kde opica ískať mala, tak mohutne vyzváňal týmto skladom vedomostí, kýmkoľvek chudákovi zvedavému Karolkovi posýpka von ušami nefrkala. Keď mu tak asi do pár medailónov vlasov v hrsti ostalo, s milostivým prízvukom a slovami „ter quater solve frater“ vysadil ho na slobodu. Opřchnutý Karol sa striasol a zahladil nepovolaným komediantovým zakročením do neporiadku uvedenú frizúru. Lež šuhaj svojho charakteru, nedajúc sa maličkými prekážkami odstrašiť, posvätiac sa vede, vrátil sa nazad, ale nešiel viac hore koncom, lež uponížil sa medzi plazivcov, pošťastilo sa mu v dave hrnúcich sa divákov prešmyknúť do ozaj zaslúženého chrámu pristrojenej Tália.

„Počkaj, prekliaty komediant, ty hráš, ale ti zahrám i ja,“ rozpráva si do brucha hnevom prekypujúci Karol, pomiešajúc sa medzi divákov.

V preplnenej dvorane hučal veselý vravor, raz tu, raz tam kvikom pretrhnutý. Utlačený bas volá: „Ej, bistuvýdade, pustteže i mňa dopredku!“ Vysoký ženský hlas s chichotom zase: „No, Janko, nestiskajteže ma tak...“ Inde zase chlapčisko plačlivo: „Mamko, mamko, nedá mi dýchať.“ V kúte zasa varovkyňa lačné vreštiace dieťa kojí, štrngajúc plechovou hrkáľkou.

Vľavo od dvier pozdĺž steny dlhý stôl na dvoch nohách podoby X predstavuje vlastné divadelné dosky. Od povaly až po kraj stola visela všakovými drakmi maľovaná opona. Kútik vpravo od stola bol proscénium. Sprostred povaly visel luster, to jest dva nakriž preložené, lojovými sviecami opatrené šindle. Miesto pred stolom asi na tri šuchy bolo slobodné, prvú lavicu obsadili honoratiores, medzi nimi ja s Dorou, a tak sa postupne tratilo do pozadia. Okolo a na peci rozložená bola najlacnejšia, ale najviac smiechu a výskotu robiaca, k polnickej komúne patriaca čvarga. Všetko toto bolo zastreté rozpáleným hustým vzduchom, v ktorom zastúpené boli všetky chemické, z rozpadnutia zvieracieho ústroja pošlé čiastky – ani dym bansko-bystrickej striebornej huty a zápach podlavických cibulocesnakových sadov, takže v prirovnaní s tým výpar mydlárskej dielne môže sa pomenovať ružovou záhradou.

Keď nám znojom vyzváraným kečka dolu sluchom a šaty po kožke lipieť začali, započalo sa „ateľatické“ predstavenie. Prvý vystúpil bosý, v červených tesných nohavičkách zaodiaty chlapec. V úzkom predstolnom priestore skákal ako blcha v poháre, košúty váľal, plazil sa a prekrúcal ako had. Uviazal sa v okamihu i na tri uzle s hrčkou a zase sa rozpáral napoly ako staré nohavice. Híkание na všetky strany. „Bože, chudiatko!“ stenala suseda. „Ach, ach, to je strach; hľadte len, hľadte!“ volala druhá a váľala kríže po sebe. Stará Valaška vykrikuje: „A bodaj by si bolo zhorelo, to je ani paštrnákový koreň hybké.“ Richtár Červenák inšm nevedel svoje podivenie vynôtiť len častým opakovaním „i! i! i!“ a šúchal si jednotajne nos o hánky. Oči všetkých lipeli na ňom, vyťahovali hrdlá ako špárgu a boli by im v náramnom podivení hlavy až do povaly vyrástli a podobu lopovov, známych tekvic, na seba vzali, keby zázračnému vystúpeniu sám Bryndza Pál – ako princípála menovali – koniec nebol urobil. Lež tu sa nám predstavuje on sám v kroji indiánskeho Kazíka, červenou hlinkou po tvári baumsaitismom tetovaný. Na hlave mal obrúčku z gelety, cez plece mu visela miesto tigra modrá gemerská huňatá guba s prišitou svinskou hlavou. – Prvé čo bolo, zjedol jeden – nôž. Nastrašené obecnstvo vydalo zo seba jedno a všeobecne trvanlivé „hí!“ Mašiar Klementis všetok bez seba, hodiac baraniu čiapku o zem, zakričí: „Sto bohov mu do matere, nuž však ten i kutáč prehltnie!“ – „Prehltnie ten ver všetko i vidly z predpece, i kapustné nože,“ odvetí uhliar Maselník a fajka mu z úst odkvicne. – Indián pokývnuc hlavou hrdým milostným zrakom odplatí rečníkov. Potom položí silný drevený, navrchu hladko vyhlbený svietnik na zem. A šmyk, už je temä na svietniku a podošvy pod hradami. Ale ako strela vyskočí a so strašne zmraštenou tvárou a bolestným výkrikom vytiahne do kože vtlačený hrach z čela. Sprvu som myslel, že to patrí k celku, a veľmi som sa tešil, že mu hrach z hlavy bude vyrastať. Ale horká vaša bryndza! Indián veru tak bohoval po slovensky, loptošoval toho, čo mu hrach na svietnik podložil, len tak hrmelo. No prisahať by som na to nechcel, ale svoje mravné presvedčenie podnes mám, že pôvodcom toho iný nebol ako Karol. Po chvíľke sa búrka utišila, zalepil si dierku lojom zo sviece a pokračoval ďalej. Poobzerajúc sa hrdó po obecnstve, ohlási: „Teraz sa bude predstavovať španielsky šalát!“ – Na to som zvedavý, čo to za šalát.

Sadol si na zem a pchal do seba ženou na mištičke donesené zrebe. Líca mu už boli napuchnuté ako klenovské syrce. Ale on prevracajúc očami preglgával, akoby tie najchutnejšie pletence bol užíval. Hotový so zrebami, pritiahol najbližších dvoch chlapcov za uši vedľa seba, kázal im, aby mu do ušú fúkali. Na to im dal po jednom papečku bez dierky. A tímu papečkami do ušú fúkali, až boli červení ako pivónie.

Vtom otvorí umelec papuľu, z ktorej sa valí dym, ako keď Vezuv mal Castell Graeco zasypať. Videl som vymaľované peklo v podobe zázračnej papule, ako neposlušné deti hlce – a komediantove ústa práve tak vyzerali. Preto mi to bol pohľad strašný až do špiku. „Dúchajte lepšie, potvory!“ Chlapci dúchali. Komediant stene, tlačí si boky – a kdežeby i nie, prosím vás – potisne, a tu vyfučia z neho okrem hustého dymu živučičke živé iskry.

Ja som badal, že mi každý vlások rastie. Dora založí ruky pred oči, uhne hlavou nazad a zbledne. Naplašený, aby som videl dojem tohto strašného výjavu v obecnstve, obzriem sa nazad. Za mnou vpravo pod lustrom sedel prisažný Kochelka, peknej, ale ako svätý Peter cele plešivej hlavy. Omámený zázrakom šeptal pod nos: „Je to vtip, je to vtip!“ Hlbokú Kochelkovu pozornosť dokazuje najlepšie tá okolnosť, že mu z lustra pošlý lojový stalagmit na päť palcov výšky a štyri palce šírky na jeho poctivú plešinu nakvapkal bez toho, žeby si toho povedomým bol býval. Napnutosť bola tolká, že sa málokto i len dýchnuť opovážil.

Keď mu už pekelné vráta dym a oheň soptiť prestali, pomiešal si na ríf dlhým papekom v hrtane, strčiac ho do žalúdka, ak nie ešte ďalej, a krútil ním, ako keď habarkou kyslé mlieko trepú. Zrazu vytiahne spod medzi zubov prstami stužku a tým istým papekom ťahá, ťahá to modrú, to bielu, to červenú, až radosť bolo na to hľadiť. Dore, pohľadom zadivenej, vykradne sa z hlbín srdca: „Ach, zbesnel si sa!“ – pri dverách ale vydýchne druhá: „Skamenel si!“ – tam kdesi pod pecou počuť hlas: „Mh, ťa pokrčilo, či ti vytiahol bandúra!“

A to, páni moji, bol ten „španielsky šalát“.

Po krátkej prestávke a známej hudobnej produkcii s pridaným plechovým „fuk, fuk, fuk“ nasledovalo konečne divadelné predstavenie.

Pomiesili sme sa na miestach, zotavovali z videných zázrakov a šúchajúc dlane očakávali sme s radosťou, čo to zase bude.

Chcem jedno i druhé pripomenúť, ale celé divadelné predstavenie opisovať nie je mojou úlohou. – Kráľ s kráľovnou, s komonstvom, maršali a dámy boli nádherne pristrojení. Čert menom Pik bol tmavomodrej farby, s dlhým, strašne klepajúcim pyskom a veľkými ušami.

Strašnejší od tohto bol Mefisto, čeladník síce podoby človeka, ale mal uši tiež veľké ako lekvárový hrniec a celý bol červenej farby, akoby sa bol v kremnickej červenej hlinke močil. Keď títo dvaja rozprávali, sekali pyskami ani holendery, pred ktorými by sa bol i sám pôvodca „pekelného žalára“ zdesil. Smrť ukázala sa tiež, ale len tak ostýchavo, „próterfurman“, ako sa povedá, len zboku, a záležala celá z husacieho rozprestretého krídla. Originál musel dakde čert vziať, a tak sa mi zdalo, že to krídlo bolo len dočasným substitútom smrti. No ale my sme to spokojne vzali tak. Ale najväčšie interesy vzbudila osobnosť „prmpulíkova“. Keď sa furták len ukázal, už bolo obecenstvu do popukania, klátilo sa smiechom hnuté v bedrách ako víchrom knísané smrek. „Bodaj by si bol zdochol, skamenel, zhorel, aby ťa metalo, hádzalo, skrčilo“ atď. boli výkriky vďačného polnického obecenstva miesto aplauzu veľkomestských divadiel. Ako zvonica široká pani richtárka mala sa už od smiechu rozvárať ako rozsušená zvrarka. „Prestaň, pumprl, lebo sa po-po-pu“, kričala bez seba. Dora rukami nohami bombáľala ako válkoveň, každý okamih som sa o ňu bál. Ale i mne bolo všakovak, no nie div, lebo furták furtácky, prmpulík, keď ústa otvoril, už to nebolo rovné a každý jeho posunok bol figlom.

Dačo na ukážku, len aby vám nezaškodilo: „No už je to pravda, už sa ja u toho môjho pána raz dobre mávam. V pondelok dostávam zemiaky, v utorok krumple, v stredu grule, vo štvrtok bramburky, v piatok švábk, v sobotu zemské jablká; v nedeľu ráno z múky, na obed z cesta a na večer halušky.“ No – a potom sa nesmejte. Ba smiali sme sa za tých pár groší, až nás rebrá boleli a kuľajstra sa nám čelom i nosom cedila.

Kým všetky tieto strašné, prepodivné a veselé výjavy našu obrazovnosť a veselosť zabávali, zlosyn a „rotae diabolus“ – to by bolo po slovensky červený diabol – Karol neúnavnou usilovnosťou vykyvoval a šťastlivo vykýval klin, ktorý nohy divadelného stola nakriž zložené spájal.

V najlepšom ohni divadelného predstavenia, keď komediant za divadlom juchtovou nohou dupol na rozknísanom, k pádu prichystanom

stole – práve pri deji, v ktorom Pik s Mefistom doktora Fausta do pekla per šúb expedirujú – rozpadne sa stôl, divadlo, všetky krámy, a komediant z jeho podpovalného olympu musí sa znížiť k nám druhým zemským obyvateľom, ba ešte i kus nižšie. S veľkým praskotom a rinkotom rozpláštil sa na tom mieste, kde pred nedávnom v nepoškvrnenej nebeskej sláve španielsky šalát užíval a napriek hodvábnej húsenici hladké stužky zo seba vydával. A teraz? Teraz jeho sláva zakopaná leží.

Pri veľkom zmätku padla jedna z lojových sviec štvoruhlastej richtárke na čepiec, ktorý hneď blčal ani stodola. Nebolo čím hasiť, v náhlosti postavili jej susedky pri ruke stojaci šochtár na hlavu. Karol, používajúc krásnu príležitosť pomsty, hodil sa ako divoch na svoju obeť, zavesiac sa jej na obe uši ako náušnice. Opica si bráni svojho Bryndza Pála a sklbe Karolovi škundry ako ženičky pastorné konope; komediantova žena, čierna ako šunka a červený chlapec usilovali sa Karola za nohy detronizovať, ale malá hľba pýta viac, privalila sa rozpustená komúna z kachiel a bola ich hneď kopa. Šťastie pre všetko polnické človečenstvo, že táto komúna v ten čas ešte hrozné účinky petrolejovej látky nepoznala.

Vyhasili sviece, zmätok rástol, v tej miere množili sa i buchnáty. Tu potom richtár, ktorému sa kachel z pece do chrbta dostal, nadurdený pozdvihol palicu a „palica rúbaj“. A padajú údery ako krúpy, nečítané, nemerané, ako sa komu dostali. Účinkovalo to blahonosne, delili sa múry nakopených bojovníkov ako bulvardy červeného mora pred faraónskymi bataliónmi. Ja som bol v hrozitánskom pomykove; okolo mňa fučala a pukala palica ako lieskové orechy, a ja som sa nemohol hnúť z miesta, ako vo sne – dákysi čert ma držal za nohu. – I Dore sa dostal poctivý úder na poli bitky, i mňa chraplo voľačo po čele a škrabalo na väzoch. Počal som plávať, veslovať rukami-nohami celou silou, až sa mi koniec-koncov podarilo s týmto pomotaným svetom sa rozuzliť a na dvor vybehnúť. Tam som už našiel viac utekajúcich a cez hnoj krbáľajúcich sa divákov.

Sitkovie Zuza zronila rebrík zo šopy; ten padol Dore okolo krku a ona naplašená, v úzkostiach postavená, niesla ho na sebe chudera ako „španielsky grézlik“ do čiernej noci.

Aby sa nám z toho, čo tam štedrou rukou rozdávali, viacej ešte za podiel nedostalo, uchýlili sme sa záhradnými dvermi. Ale nás i tu Pik

a Mefisto prenasledovali. Prvá zavadila Dora medzi hrachové palice rebrikom a trvalo chvíľu, kým sa toho jarma zbavila. Potom chcem čiernu mláku preskočiť a na bielu skalu skočiť, ale som sa zle-nedobre prerátal. Čierne bolo nie mláka, lež uhliarsky suchá zem a tú som udatným skokom presadil a rypol som miesto bielej skaly do – vápennej jamy, fuk, až po samé plecia. No, servus, Gusto! Dora ma za uši ťahala, len tak lusklo, akoby bol do cesta padol, a vystúpil som biely ako premonštrát.

Ach, mala že tá moja matka potom radosti! Prvé bolo, že ma vykečkovala a pri tej manipulácii mi vypadol Pik spoza goliera. Hrom mu do pečene, ten mi v tej trme-vrme frkol o čelo a potom sadol na väzy! Istotne jeho vinou som do tej vápenice zdrochol.

Matka, pohroziac mi prstom, prepustila ma s tou anticipáciou, že „však sa zajtra porátame“.

Noc som mal nespokojnú, potil som sa ako povesná vo zväzke, ale „nocte pluit rota redeunt spectacula mane“. Ráno musel som na rozkaz matkin vliezť do zavápenených šiat, potom sme vyšli na dvor a matka ich – perse, na mne – tak dlho klepala, kým ostatný prášok z nich nevystúpil.

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

RADVANSKÝ JARMOK

Kiachta, Novgorod, Lipsko a – Radvaň sú vo svete známe trhoviská. Radvanský jarmok je a ostane dlho, dlho v porekadle a prežije ešte i prorocstvo doktora Veselovského. Keď slovenský ľud dačo kremobyčajne veľkého vysloviť chce, odvoláva sa hneď na radvanský jarmok. Po prvý raz Pešť, Viedeň a vôbec veľké mesto navštíviaci Slovák zalomí ruky nad davom ľudu a zadivený zvolá: „Bože, to je radvanský jarmok!“

Keďže železničná sieť, ktorá sa už i do starokonzervatívneho Slovenska vkradla, i tomuto pôvodnému, povestnému národno-slovenskému trhovisku záhubou hrozí, hodláme týmito riadkami ako-tak zachovať jeho zaslúženú pamiatku.

Ôsmeho septembra, keď si už zvolenské hole, menovite – salva venia – Prašivá, obyčajne zimnú toaletu obliekli, keď štebotné, verné nám lastovičky do južných tajuplných krajov odletujú, a miesto nich pozdné smutnokrásne nezábudky, totiž jesienky – colchicum autumnale – sňa ostatný pruh, mdlý odlesk letný, lúky naše oživujú, vtedy býva vydržiavaný chýrečný trh v Radvani, mestečku s Banskou Bystricou nepretržite spojenom.

Jarmok bez peňazí je takmer toľko ako hluchému hudba; ale peniaze nerastú ako huby po daždi. Peniaze si zaopatriť, k tomu vedú rozličné cesty; to dobre zná každý, kto šľahal groš medzi prstami.

Montecchi a Capuletti, Guelfi a Gibellini, Horatii a Curiatii sa tak neruvali ako my, keď sme sa kamžami mlátili v sakristii po talentoch. Boj na smrť a život, ako hladom morené potkany, kým sa do ostatného, najsilnejšieho nezožerú. Koniec ruvačky a villafranský pokoj uviedol

korbáč – flagellum orbis – džingischána, kostolníka Petráka, ktorý takto medze položil ďalšiemu krviprelievaniu na posvätnom mieste in ecclesia millitante. Štiplavý to síce, ale výsledku plný žart.

Ale spýtate sa, v akej súvislosti stoja tieto výjavy ľudskej krehkosti s radvanským jarmokom? Ab altari vivit sacerdos. Miništrant slúži tiež za mzdu, už či sa on pri svieci, knihe, či pri turibule, a či pod krížom na pohreboch šipliká. A tieto, tak horko-ťažko pri bitkách, pobožnom vzdychaní a pri pohrebných slzách nadobudnuté grajciare sa cez mesiac odkladali a zbierali na radvanský jarmok.

Raz som našiel na podvrchu jednej starej, ošarpanej šalandy ládu, podľa nápisu z roku 1727 pochádzajúcu, s veľa ukrytými priečinkami, a tam som odkladal svoje miništrantské zárobky s mravčou usilovnosťou. A tak, hľa, nielen minister, ale i miništrant môže dačo – odkladať.

Keď sa už túžobne očakávaný 8. september dotiahol, pootváral som všetky priečinky a sortíroval mince. Ako teraz, tak i predtým s peniazmi vždy machlovali. Kolovali vtedy dvojgrošníky dačo menšie od lopaty, takzvané „šustertalery“ s nápisom tridsať grajciarov, ale platili len šesť grajciarov šajnových. Potom s nápisom 3 gr. – 2 gr. Tri strieborné dvadsiatniky, čistej opravdivej hodnoty, zaviazal som pevne do uzlíka, šesť grajciarov vstrčil som do jedného a dva grajciarniky do druhého vачku, čím dostali moje vrecká podobu zapuchnutých líc pri bolení zubov. Takto vystrojený a blažený vybral som sa na radvanský jarmok.

Kde aká cesta alebo cestička, hradská, priesmyk, prť, chodník, chodniček, priechod, most a lavica, a či brod – všetko bolo zaplnené jarmočníkmi, ťahajúcimi sústredene do Radvane. Tisíce starohorských pútnikov, spievajúc, kde-tu i trúbiac, akoby o závod, obzerajúc a potkávajúc sa o päty jeden druhého – pospiechajú do radvanských bazárov. Časom pred procesiou nesený Kristus skloní sa dolu, aby ho mohli nadrapujúce sa deti pobožkať. Každý húf prespevuje síce tú istú nótu, ale druhým hlasom. Predvoj vedú niekoľkí chlapi, za tými chlpi tenko spievajúcich žien. Celý pochod končí sa do špicu, ktorý, obyčajne kus pretiahnutý, vychodí a pozostáva z kulhavej, požehnaním obťaženej, zosušenej starej babky. Pozornosť pútnikov nie je výlučne spevu venovaná, týka sa ona i mimoležiacich predmetov. – Okrem týchto pútnikov ponáhľajú sa i iní prozaicky, či už pešo, či na koňoch, na vozoch, hneď chytró, hneď pomaly za tým istým cieľom.

Na dolnom banskobystrickom predmestí valiace sa masy nadurili prachu, ktorý vystúpil hore a obtiahol všetky predmety žltou farbou. Táto farba zmenila sa pri striebornej hute na tmavočiernu, takže ľudia, prejdúc tieto dve politické atmosféry, stali sa úplnými „švarcgelbami“. K týmto rôznym dvom prachovým oblakom peknu štafážou boli stro-mami zelený Urpín, hučiaci bystrý Hron a modrastý kučeravý hutný dym.

Tu od historických trosiek starodávnej striebornej huty počne sa ma-lebná strakatina. Bohatý trh začína sa žobrotou. Ohlasuje sa tu z oboch strán cesty lamento, aké snád bolo počuť len po prehratej bitke pri Hrad-ci Kráľové. Tam žobrák, bohatý na deti, krúti vřzgajúcu lýru savojskú a jeho početní nápadníci plazia sa po ňom ako húsenice po kapustnom koreni. Tam zase bedár holengá povetrím akýmisi kýptikmi miesto ra-mien, ktoré sa skorej safaládkam ako ramenám podobajú, na kýptiku však visí ovinutý ruženec. Postúpiš ďalej a tam ti pchá pod nos ranavé, muchami posiate nohy. Hentam sa vála kus drieku bez nôh; onen krúti hlavou tik-tak, bez prestania deň i noc. Slepý Tobiáš reže sláčikom po husliach, upomínajúc nás na srbské gusle. Keď sme i toto početné kšef-tujúce patologické múzeum prebehli, dorazíme k najstarším sveta tohto remeselníkom, ktorí si skutočne a podľa udania Adama, najstaršieho nášho tatuška, za patróna vyvolili. Rozumiem tu hrnčiarov.

Tu medzi pyramídami budúcich črepov, akými sa vše sláva a zväč-ša diplomacia tohto sveta končí, prechádzajú sa starostlivé maminky a veliteľky kuchýň – muštrujú prísnyim zrakom a klopú vážne zohnutou hánkou po nádobe, aby podľa cvengu, ako kosec kosu, mohli vyskúmať jej vnútornú morálnu hodnotu. Význam týchto tajomných posunkov by nám snád náš Pozdech mohol vysvetliť. Ja som to po mnohom bádani vyskúmať nemohol, hoci in praxi moja dobrá mať, možno i to primá-lo, po mojej hlave hánkami klopajú vyvolávala: „Darebák darebácky, z teba nebude nič!“

Kto mastí, dobre sa vozí. Tam na náprotivnej strane dolnozemska, na vetre údená slanina má dobrý odbyť. Odnášajú ju paholci odpredku i zad-ku pôltami ovešaní, kráčajú hrdó ako starí Gréci vo svojich tunikách.

Čím diaľ, tým väčší huk a stisk. Tu už nastáva to milé-nemilé víťanie, pozdravovanie, objímanie a rúk stískanie, ba nazbyt i bozkávanie, kým

nová starohorská lavína ústa už-už k bozku nakrivujúcich neroznesie. Tí, čo ich hory-doly cez roky a roky lúčili, tu sa zídu, tu sa vítajú.

Ale poďme ďalej, aby sme medovníkarské šiatre neobišli. Či by si snád kolísku, bábkú, alebo obrázkom a pekným veršíkom ozdobené a cukrom obliate srdce alebo paklík mandľového marcipánu a čo len korenistý pusrlík pre tú alebo onú nekúpil? A voskovník na roráty? – Čo sa tu minie s múkou namiešaného, prachom zapadnutého medu, to sa iste chudákovi svätému Jánovi v saharskej púšti nesnívalo pri kobyľkovej pečienke.

Trara, trara, bum-bum-bum!

Aha, tamto veľká koliba z dosák zbitá. Nad vchodom strašné obrazy: diví ľudia jedia jeden druhého; – lev s troma chvostmi, o jeden viac ako český, a orol s troma hlavami – teda tiež o jednu viac, ako vôbec máva orol privilegovaný. Krásna potvora, po pás panenka, od pásu dolu obyčajná podustva s chladidlom, to jest fecherom v rukách. Opitý Ky-sučan roztrepal žene hlavu pálenčenou sklenicou s nápisom „Jupiter fulminans“. – Tomu odolať nebolo v mojej sile, ani v mojom programe. A tak teda hodím komediantke v červenej tunike jeden šustertaler, to jest dvojgrošník, dverná opona sa odtiahne a ja s klopaním srdca vstúpim do svätyne. Obecenstvo bolo ako početné, tak vyberané. Podlavice, Riečka, Eliáš, Pršany, Malachovo boli zastúpené svojou elitou. Zápach cibulový a cesnakový v najkrajšom kvete.

Priestor bol dupkom naplnený, ako zápalky v škatuľke, a čo viac môj obzor úplne zatienil široký klobúk môjho suseda, paholka z Tajovej, predou mnou stál očovský prisažný s geletou na hlave úplne podobnou nedostavanej babylonskej veži. Terajšie ženské šiňony sa veľmi ponášajú na tú pokryvu. – Týmito prekážkami bol mi síce výhľad prekazený, ale aspoň sluch nie. Počul som na dejisko vystupujúce osoby: Meluzínu, doktora Fausta, čerta, Pika a – pekelného premierministra Mefistu, veselého Pimprlíka atď. Už keď tento posledný rozprával, to sme sa len tak krčili od smiechu; chlapi mu bohovali zle-nedobre, ženy vrešťali, papule rozdrapovali, štrbavé i biele zuby vyškierali, ba podajedny museli na chvíľočku i von utekať. A to všetko ten sakramentský Pimprlík, hľa! – No, môžem uistiť, obecenstvo bolo veľmi povďačné. Po tomto predstavení nasledovali olympijské hry. Či to nie dosť za šesť grajciarov? Nuž ale

čože z toho, keď sa ten mažiar na očovskej kotrbe priesračným nestáva. Ale boh Jokus zmiloval sa nado mnou. Dáky nemotorný sused vyrazil mu zapekačku z úst a kým sa on ako ďalekohľad do seba pokrčený po zemi plazil, otvorilo sa mi na okamih nebo a vidím zázraky sveta.

Stvora v červenej sukničke sa po stole moce ako zasolená žaba, skáče ako kobyľka a zase sa skrčí dovedna ako págeľ. – Zatým prišiel žltý komediant. Bryndza Paľom ho menovali (možno bol princípálom). Chytil dieťa za hlavu a krútil ním v povetří, šmihal a plieskal ako bičom. Rukami pobožne dovedna zloženými trpnem nad pružnosťou stavcov tohto divného stvorenia. Ale pri mne bezzubá Dora Babalovie – tak ju menovali – to tajomstvo dôkladne vysvetľovala svojim susedom, a keďže som blízko nej stál, ušlo sa i mne dačo: „Nuž, hľa, dajžemibože, takým deťom vám hneď v prvú hodinu po narodení pred krstom baba všetky kosti piestom nadrobno rozdrúžga, a preto sú potom také ohybné ako had a pružné ako kolomastika.“ (Chcela iste povedať gummi elasticum.)

Potom vyviedol komediant koníka na uzde, pýtal sa ho, či žral ovos, on pokýval hlavou, že áno. Potom si pejko sadol, zakresal do fajky, fajčil, odplúval, zuby si šparchal, a len toľko, že nám noviny nečítal. Nuž ale prv, akoby to bol urobil, komédia sa rozišla. Keď sme sa, a to veru ako načim, von tisli, čvirikalo nám nad dvermi žlté vtáčisko. Bolo na retiazke uviazané a chochol sa mu duril; ak sa nemýlim, volali ho Dukaka. Tam sa voľakde má liahnuť za zeleným morom. Ten zbojník mi odhryzol, ako sme sa tak pomaly von peľali, vrchný gombík z košeľe. Bol to gombík okrúhly, z kosti, nuž sa iste nazdal, že to hrach. Odhryznúc ho, vyletel na žrdku, a bolo po mojom gombíku.

Za medovníkarskými šiatrami je most, kde býva najväčší stisk. Čože to bolo, keď sa Napoleon so svojou armádou cez berezinský most pytlal – lárifári!

Jeden prúd ľudu ťahá dolu, druhý hore, naprostred mosta vír ani pri považskej Margite.

Šúľky, čo nimi husi krmia, robia medzi dlaňami, šúľajúc kus cesta sem-tam. No práve ako takýto šúľok, šúľali ľudia i mňa na spomenutom mostíku, raz sem, raz tam a dobre vyvalkaného vydvihli ma potom vysoko nad okolité živé tekvice. Na povýšenom mieste cítil som i strach i šteklenie a okamžitú blaženosť vyvoleného a na pleciah vydvihnutého župana

alebo snemového vyslanca. Po krátkom bavení sa vo vyšších sférach cítil som zase pevnú pôdu pod nohami. A tu som sa pozbieral na zvláštnom punkte radvanského jarmoku. Hovorí sa veľmi zhusta, a to vraj má byť i matematicky dokázaná pravda, že mesto Zvolen je strediskom celého sveta. Ako teda Zvolen vo svete, tak čierny dom a priestor pred ním, kde sa na „Orlíka“ hrávajú, je strediskom celého radvanského jarmoku, je punkt, ktorý žiaden šarvanec bez pokušenia fortúny neobíde.

No ale keďže sa i tak ešte sem navrátíme, pôjdeme nateraz medzi šiatrami ďalej, kým neprídeme na – radvanskú deltu. Jedno rameno beží na juh, na dolnú Radvaň; je voľačo kratšie a končí sa celkom tak ako Európa – čižmou, pretože tam čižmári svoj tovar rozkladajú. Vôbec sú tam remeselníci, čo sa zdieraním koží zapodieávajú: koželuh, remenár, grznár, švec, čižmár. Na samom konci však je mestská striekačka.

Hneď od pazuchy horného ramena rozkladajú sa šafraníci so svojim tisíc násobným krehkým tovarom. Tu nadrapujú mendíci harmoniky, fúkajú do drevených hrušiek, tam malí chasníci s osihleným noštekcom dúchajú do píšťaliek, zastupujúcich chvostíky drevených koníkov.

Bočná ulička, vedúca ku hradskej ceste, založená je pyramídami ovocia. Karmanky, bystrické slivky, krupinské hrozno – ak ho okúsiš, ihneď ti zavše jedno, zavše druhé oko křčovite žmurkne – dyne, jablká, no, ovocia zblízka i zďaleka. Ale tu aj brnkajú osy a muchy i z troch stolíc. Mne samému pri tej príležitosti len tri osy s jednou karmankou do žalúdka vbehli, kde mi počas celého trhu škrabkali.

Za šafraníkmi nasledujú šiatre všakového hrubého i tenkého strižného tovaru. Súkenníci, krajčíri, zlatníci, hrebenári, fajkári, gombári atď. Zvláštnu pozornosť zasluhujú sklady šiat Diamanta a Silbersteina – obaja páni pôvodu semitského. Šaty ako pre krásne, tak pre špatné pohlavie. Najväčší kontingent kupcov posielajú sem z vidieka mäsiarky, mlynárky, krčmárky, rehtorky a lesníčky.

Tá beluška sa tlačí do modrej kacabajky, lemovanej prámom divej mačky; štíhlulinka to duša na prehltnutie. Jej starulinkej maminke cidlíkajú po zvädnutých, zvetraných líkach slzy radosti ako z mokrej handry nad svojim podareným dieťaťom. – Tá oberučná čerňaša natahuje havana-brunastú jubku. Chudera, prvý raz to má na sebe a trápi sa do rukáva natrafiť. – Tam druhej pripínajú vycifrovanú serbianku a bleduša

muštruje si pred zrkadlom čiernu vizitku. – Tam v kúte zamyslené panie skúmajú ani Archimedes svoje čiary, skúmajú a rozťahujú paletoty, beduíny, mantilky, tuniky a bohzná aké ešte šiky-miky. – V susednom šiatři ňaťahuje hornovidiacky pán rehtor na svoje šesťdesiatpäťročné košťalnaté pedále vypasamentované nohavice a jeho pán sused, mlynár, hrdo kráča v prevesenej, moľami popichanej bunde. – Keby vás nešianal, mohol by vám do zunovania tomuto podobných výjavov narozprávať.

Ešte za chvíľku trvá metelica, šumot, výkriky predávajúcich a kupujúcich, vyvolávanie sto a sto ráz sa stretajúcich a opakovanie pozdravujúcich sa známych a dávno snáď nevidaných priateľov a výkriky tých, ktorým otlaky pod mičinské lebo mólčanské podkovičky podbehli.

Senectus ipsa est morbus. Čím viac sa blížiš k starému hypochondrickému radvanskému hradu, tým viac redne ľudská kaša, šumot tichne, a keď vstúpiš do šíreho dvora nikým viac nestrkaný, končí sa trma-vrma a nasleduje veličizné – nič.

Po malom oddychu v priečelí rytierskeho hradu hodil som sa nazad do prúdu ľudskej tekutiny, plávajúc a veslujúc medzi košmi, košíkmi, kapsami a batohmi, prijímajúc vďačne a ešte vďačnejšie rozdávajúc buchnáty, po nohách stúpajúc a postúpaný, dostal som sa s dobitými rebrami – contusio rebrorum, podľa Dávida Štubrika – pod známy nám už čierny dom.

Na trudnej ceste ma však zastihla ešte i druhá nehoda. I tu, ako inde po jarmoku, pletú sa ambulantné kuchyne. Jedna takáto škamravá ambulanka strčí mi pod nos kvetastý tanier s čiernou, na slnci upálenou, murínskemu skalpu podobnou husacou pečienkou. Ja netušiac hroziacu mi husaciu pečienku, obrátim náhodou hlavu a dub nosom do majoránu! Majorán, ako známo, pchajú pod trtáčik. Ale nepáchlo to viac majoránom, ale čímisi horším. Ja sa zmraším a odmyknem, stratím však vtom rovnováhu a šmyks!

Že sa tratím, to som badal, ale kam? – Do čerta jazerného! Zletel som modistke pod šiator! Zdvihnem sa chytro ako strela na zadné nohy. Ale nešťastne som vtrielil medzi najháklivejší tovar, medzi kopfpuce a kapišóny. No, keď som sa tak – akoby zo zeme vyrástol, s červenou koafírou na hlave a kus toho majoránu pod nosom – pred modistkou zjavil, môžete si predstaviť predesenie tej chudery! V okamihu pochytila dre-

venú hlavu, čo na nej čepce vyťahuje, a poslala mi ju v ústrety; ja však nevyčkajúc jej príchod, šmykol som tou istou cestou naspäť, rozumie sa, bez koafiry; tú som jej pri reterírovaní zložil k nohám.

Kto si robí nároky na vzdelanosť a zná henzla, farao, makao, kaláber, naševaše, čamboringo, par et impar a pimparimpipax, kto toto všetko a ešte viac ako toto zná, ale orlíka nezná, ten je v mojich očiach nie inteligentný človek, ten je fušer. Tým nešťastníkom teda, čo orlíka neznajú, chcem týmto posvietiť.

Obyčajný stolík je obťahnutý farbistým tmavým plátnom, v Radvani to tuším volajú bikslaivond. Na tomto bikslaivonde je namalovaných šesť okrúhlych rozličných obrazov, jeden krajší od druhého, vo dvoch radoch. V jednom orlík – de eadem – koník a panna; v druhom sedliak, ruža a vtáčik. Medzi týmito radmi v prostriedku na vyšnom kraji stojí drevený kužeľ, asi na stopu vysoký, so špirálovito krúteným schodom. K tomu patrí drevený pohár, z ktorého vrhne do schodu opálenú a tými istými, lež pravda, menšími obrázkami opatrenú kocku. Pri týchto nástrojoch stojí chlapina, čo mu už zďaleka na čele čítať môžeš: Ja som bankier!

A veru je k tomu kšeftu ani nie každý človek stvorený. Vyhľadáva sa k tomu zvláštny talent, a to ľudí vábiť. S nevýslovnou precíznosťou vloží kocku do pohára, trepe ním o stôl, rozhadzuje sa, vtipkuje, vychvaľuje šťastie, volá, kričí: „Na orlíka, na paničku, páni moji, na orlíka, Ďurko, Janko, Zuzka! Ej, ej, Anička, nože no, sem sa, ešte orlík neobsadený! Laľa, tuto ruža bez muža. Panna bez pána! Miško Koválovie od Tutulov, na toho koníka, vybehá vám! Anka, strynká, vdovička ste, na sedliaka grajciar, má cepy, vidíte ho, vymláti vám – alebo vás! – Hoj, hoj, Števk, nože sa na tú pannu priberte, alebo na vtáčika, vtáčik marháčik.“ – Konечно, keď je už každá figúra obsadená, vydvihne pohár s kockou, oči do nebies a zavolá: „Čo pánboh dá, to bude!“ a vysype kocku do kužeľa. Glog-glog-glog, kocka sa vykrúti, zastane na plátne, výkrik radosti: „Sedliáčik vymlátil!“ A šťastná Anka zhŕňa traslavými rukami grajciare počtom päť do zásterky, šiesty grajciar pripadá bankierovi. Z druhej strany závisť, hromženie a pri neprestajnom strkaní hrešenie.

No to je ten orlík, a takýchto orlíkov tu stojí asi desať. Môžete si predstaviť ten klepot, škrek, huk, volanie, smiech, preklínanie a zvadu.

Túžiac za orlíkom, dotisol som sa k jednému najpohodlnejšiemu stolíku. Čochvíľa sme boli „drei Mann hoch“ a to: podo mnou stála o stolík ovalená územčistá šarkanica z Podkoníc, za mnou však paholok s päť-prackovým opaskom z Kynceľovej.

Tento šuhaj mi v roztomilom a pohodlnom vození po mne všetkých päť praciek na celý týždeň zreteľne na chrbte vytlačil. Aký vysoký nátlak, koľká hydraulická kolumna ešte mimo toho za mojím chrbtom tlačila, udať neviem, lebo na šindel stlačený, ako krokodíl, nebol som vstave ani hlavou zvrtnúť. A tak to vyzeralo okolo celého stola a pri každom orlíku. V perspektíve, z okien čierneho domu sa to asi tak vynímať mohlo ako palacinkový koch plnený lekvárom.

Ach, bolo že ti mi v tejto zväračke desno! A niet divu – podo mnou toľký sporák, široká Podlavičianka, nado mnou prackový preš. Napriek tomu sme však predsa hrali o dušu a kocka sa vrtela, akoby ju beľah metal. Najviac nás obťažoval istý fufnoš bez nosa, svinský pastier z Oraviec. On vše kládol akýsi zabryndzavený grajciar, ledva ho bolo zo stola zoškrabať, tak sa lipol, ebatta mu; a divné, na tomto lipkavom grajciari liplo i šťastie. – Išlo to tak za dlhý čas, len ja raz zog! Reznem grajciar na pannu a pod! Ťahám kasu i s bryndzovým grajciarom. Boli by ste videli, aké okále na mňa ten sviniar vyvaľoval! S týmto talizmanom prešlo ku mne šťastie, šlo mi, akoby mi čerti boli podstlali. V tej miere ako moje vačky rástli, rástol i hnev a nenávisť mojich spoluahádzérov.

Keď sa mi už šťastie zase dolu vrchom kloniť začalo, pohl som rozumom, vylúštil som sa po namáhavej práci skoro na handru roztláčený z prešu von.

Po tlačovom priestupku, a či výstupku, šťastím navnadený pustím sa voľne prúdom, nesúcim ma k hustému kruhu; bola to hrádza do kola, ľudský živý plot.

Vprostred tohto plotu stál Arbaces, vysoký, suchý, červenovlasý, pehavý, navlas anglickému gentlemanovi podobný vážny cingisiar, pohrebný kurátor a Liegerhoffer – per omnia tria genera, – v jednej a tej istej osobe, a ešte i bankier k tomu! Hľadájúc dieročku, kde by mohol toto ľudskou húšťavou obťahnuté tajomstvo preniknúť, behám ako kura v klonke, kolom dookola, ale nič. Medzi inými stojí zavalený, vypučený Bampelino, richtár z Nemeckej. Na zadku, cez hrubé mäso, mal nie bez

koketérie kosom prepnutý pevný remeň z nohavíc. To by bolo – pohnem rozumom, vyložím nohu do remeňa ako do strmeňa a vyšvihnúť sa hore, kukám do čarodejného kruhu. Tam vidím veľký okrúhly stôl čiarami a číslami poznačený, podobný tomu, čo cestovatelia obzerajú v Laxemburgu od doby Márie Terézie, vystavený v hrdelnej veži tam nad temnicou. Na číslach rozkladané sú rozličné veci: lyžice, piksele, nože, fajky i – tri dukáty, ktoré však nikdy a nikto nevyhral, a tri kocky, ktoré spomenutý už dumný Arbaces rozhadzoval.

A to bolo dobre. Lebo predtým, keď chudobný človek dukát aspoň vidieť chcel, šiel do Radvane, do toho chýrečného Monaka, šiel k stolu pána – Liegerhofferu, a spasená mu bola duša, lebo jeho oči videli, a to tri dukáty in natura, a narobil si zadarmo slinky. Teraz? – „Meghalt Liegerhoffer, oda van a dukát!“ Teraz, vďaka našim vládnym systémom, celé pokolenia vymrú bez toho, žeby boli videli dukát.

Oči všetkých divákov tohto kruhu vyvalené boli na dukáty. Pokoj, svätá napnutosť, len vzdychy – „hihí, dukát!“ – šeptom vytisnuté bolo počuť. I mne začali tiecť slinky ako mäsiarskemu lapajovi. Keď však môj tátoš, namrzený nad neočakávanou chrbtovou akvizíciou, začal zadkom vyhadzovať, vypustil som opraty, to jest kečky, za ktoré som sa držal, a – dukáty, Arbaces a všetky jeho poklady zmizli mi z očí.

Zišiel som sa s dvoma spolužiakmi a tí ma volali k spomenutej už ovocine. Hľadeli sme kúpiť čím najviac a najlepšieho i najlacnejšieho ovocia. Išli sme rad-radom popri všetkých košoch, koštujúc všade a nekupujúc nikde. Už sme po tretí raz tú túru šťastlivo a s dobrým prospechom začali, išlo to dobre, až sme prišli k jednému krupinskému mešťanovi. My sme svoje plány, aby nás nerozumel, latinsky, lingua eruditorum, pretriasali. Pán Krupinčan, bývalý školár piaristov, načúva, ako sme si rozprávali: ego iam gustavi ter, et ego quater, potom šmahne rukou ponad kôš, očistom akoby osy oháňal, a nášho kamaráta a furažierskeho veliteľa chmat za vlasy a vyzváňa, vyzváňa mu kotrbou ako by na nešporoch: „Ter? Quater? – No salve, fráter.“ My dvaja asistenti nedočkali sme výsledok tej kvaterky; vidiac, že mu parochňu dokonale cupká, stratili sme sa ako gáfor.

I tu ma potom ešte osud znepokojoval. Ako sa popod čierny dom poberám, vyfrkol práve oblokom – našťastie nie zvisoka – barboráš i

s barborou, táto vopred a on za ňou. Pri hraní zaspal, chudák, chcel sa oprieť o stenu, ale sedel pri okne a tak sfrkol na ulicu práve k mojim nohám. Nestalo sa mu nič, len čo hlavou basétlu prebil.

Ešte som na ceste nakúpil pár farebných skleníc do daru domácim a kúpu popchal som do kaputa.

A keď som už všetko videl a skúsil, pobral som sa umorený na tele, nadšený na duši domov. Najhoršie mi zase išlo na „ponte dei sospiri“. Tak ma stisli, že zo mňa skoro mlieko tieklo. Keď som už prešiel hrnčiarov, išlo to potom ako po breznianskej bryndzi.

Aby som vyhol prachu, podal som sa hore pri jezuitskej záhrade chodníkom cez šibeničný kopček. Vtedy tam ešte stáli znamenité, veľmi komfortable šibenice o troch stĺpoch, všetko to solidná robota, ako to vravievali: „I pre naše detné deti.“ Traja mohli naraz na nich pohodlne visieť, bez toho, že by jeden druhého čo najmenej boli inkomodovali. Škoda – ten pomník hrdúsenia už od tých čias pováľali. Šibenice zmizli, šibenci ostali!

No ale kam sme prišli s našou rozprávkou? – Pod šibenicu, veru peknú! – Tuto, v tvári peknej prírody, lebo k väčším útrapám odsúdencov stavali popravisko na najvýhľadnejších miestach, a tak v tvári velebnej prírody a v tvári znaku zákonnej prístnosti začnem prezerat' jarmočné. Orlík voľačo doniesol, čo tým divnejšie, že ten dvojhlavý vtáčik obyčajne odnášal. Skúmam ďalej vačky. Sklenky domrvené na črepy. Na „ponte dei sospiri“ mi ich dodrvili. A črepy, tam na viselniciach pochované, ležia podnes ako budúca hádka archeológom.

A tak hodiac ešte raz okom na radvanskú agoru, poberal som sa ad lares.

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

ŠTUDENTSKÝ MAJÁLES

Môj priateľ Matej, plešivý ako koleno, keď už bol dobrej vôle, rád si spieval: „Der Mensch muss a' Freud' haben, und a' Freud' muss der Mensch haben, und wenn der Mensch ka' Freud' hat, so hat der Mensch ka' Freud.“

Čo aký človečik, čo aký filozof, musí mať predsa v čom tom svoju radosť. I Achilles mal svoje miesto, kde ho raniť mohli. Dievča sa raduje svadbe, nevesta krstu, lekár cholere, pravotár chlpeninám, vojak prusko-francúzskemu sporu a študenti vakáciám a majálesom. Ak viďš po plotoch kriedou, po stenách uhlom vyteremtetované „Vacationes“, často so smiešnymi ortografickými chybami, môžeš byť istý, že tá obec, to mestečko alebo mesto je sídlom dajakého učebného ústavu. Cez roky dávajú tieto výkriky svedectvá, sťa hieroglyfické známky na egyptských rumoch, o radostnom vyčkávaní vakacionálnych rozviazaností.

Ale nie je nateraz našou úlohou opisovať vakácie; a preto vrátime sa nazad k predmetu, to jest k majálesu.

Majáles sa preto volá majálesom, že sa vydržiava v máji alebo v bársktorom inom, na jedenie rakov priaznivom mesiaci. Veľkým pánom býva poludnie – o šiestej večer. Náš bývalý strieborný zlatý bol dvojakým klamstvom; nebol ani zlatý, ani strieborný, ale papierový. A tak podľa toho ani majáles nie je majálesom. Kým zlatý striebra pozostával z troch cvendžavých šupákov, vtedy sa i majáles – to si dobre pamätám – odbavoval v máji; teraz sa časy i z tohto ohľadu zmenili, a tu si s mojím plešivým Matejom ďalej spievať môžeme: „Ist aber alles ni't wahr.“

Po tomto úvode pristúpime k opisu študentského majálesu. Deň majálesov bol nám tri týždne vopred z vyššieho miesta, to jest z katedry, ohlásený, pričom bola hneď aj daň na každú hlavu, popravde na každý žalúdok vyhodená, a to po jednom striebornom dvadsiatniku. Ten oznam už tri týždne vopred stal sa z dvoch múdrych príčin: po prvé, aby sa študenti o tolko dlhšie kochali radosťou, a po druhé, aby študenti tým ľahšie mohli mobilizovať svoje plytké verthajmky.

Bože, tá radosť! Čo som pohodlne vybaviť mohol za hodinu, chystal som za celé tri týždne. Zháňal som kapsu po hámorníkoch, brúsil som valašku, že som už takmer obuch z nej zodral, škripom čistil cínový tanier a končiar so slivkovou, cínom vyliatou rukoväťou leštil som na štrbavej kachli za príkladom dobrej matky, ktorá tam nože a nožnice ostrievala.

Ostatná noc pred majálesom bývala najpamätnejšou. Ten, čo je na smrť odsúdený, máva pokojnejšiu noc, ako bola pred majálesom – pravda, z rozličných pohnútok. O druhej po polnoci som už bol na nohách, takže pre moje šramotenie nemali domáci pokoja. – Cínový tanier, pohár, vidlička, lyžička, nôž a servítka fuk do kapsy, valaška do päste, podperený klobúk na hlave, a tak vystrojený okrídleným krokom pustil som sa do tmavého sveta. Domáci, zbavení rebelanta, šomrajúc zamkli za mnou vráta. Mesiac, natiahnuc končitú briadku, usmial sa, akoby ma chcel privítať: „Servus, blázon!“ Slnce si ešte ďaleko, voľakde za Šalkovou, vytieralo škamry.

Miesto schôdzky bolo na horných lúkach pri Banskej Bystrici, nazvaných už hen v 13. storočí „pratum castrense“. Z čoho sa s matematickou istotou dá uzatvárať, že už i vtedy študenti vydržovali majálesy. Okolo stĺpov, kde povrazníci žinky snúvali, sme sa zbierali. Prečo páni profesori práve toto povraznícke snovadlo na ten cieľ za príhodné držali, to neznám. Konečne vyholené slnce vykuklo spoza Pavelcového jedným očkom na veselú chasu. Za slncom pripálil hneď štvorpražný voz s vínom, pivom, mäsom a druhým rárožím, počítajúc v to i pánov profesorov a obsluhu.

A tak sme sa v dlhých radoch vydali na cestu proti Dúbrave nad Príbojom. Teraz nastala revnivosť, každý chcel nieť jednu zo šiestich papierových zástav. Nie rozum, ale päšť, silné buchnáty rozhodovali.

Starý, suchý – podľa remesla krajčír, podľa hodnoty gymnaziálny kurátor – pán Árvay, v dlhom modrom fraku s mosadznými gombíkmi viedol predok a my všetci – „korak, korak za korakom“ – išli sme za jeho frakom. Spievali sme striedavo „Joannes Kelemen, dux studiosorum“, zase „Maria Theresia hoc dedit mandatum, nullum studiosum amplius armatum“, alebo „Dnes je sviatok máje, pôjdeme do háje“ atď. Nohami kopaný prach kúril sa cestou v žltých oblakoch, na vlasy, mihalnice sadala sivá osuheľ, nosy rozdrapujúcich sa spevákov však obrúbil čierny pás ovlhnutého prachu. Nebožiatka! – Ale čo to škodí, keď je len majáles!

O hodinu vyzerali sme tak ako kurčatá, keď ich pred vyprázaním, žltkom oblepené, posypú rožkovými omrvinkami. – Konečne vyhnúť z cesty, škriabuc sa hore pekným melafýrovým kopcom medzi sosnami a brezami, dorazili sme k cieľu. Tu stáli pohotovo dvaja lesníci, aby stromy pred nami – lykožrúťmi – zachránili. Prvá starosť teda bola urobiť týchto cerberov neškodnými, to jest do stavu obleženia, rectius – položená doniesť. Dobrým slovom dá sa veľa vyvieť, ale ešte viac sa dá vyvieť dobrou borovičkou. No dosť na tom, nezadlho po tom šľachetnom privítaní, ležali sme vystretí jeden pri druhom ako ryby v kalendári v tóni nimi starostlivo strážených stromov. – A potom furdes, valaška, rúbaj! Breza, čo študentom i tak odjakživa na prekážke stojí, kláti sa a padá – a ona, táto krutá zadovka, ktorá svojimi hybkými prútmi nejedného študenta už zohriala, vynesená teraz na kolibu, má im poskytnúť žiadaný chládok.

Na pažiti medzi dubiskami blčí obeznica, prameň života, nietená suchou raždinou, a okolo nej krúti sa tri dobre akreditované bohyne v podobe kuchárov s nožmi a vareškami. Vážna úloha stojí im zreteľne vyjadrená na oziarených tvárach, ktoré si tu i tu chránia pred žeravým uhlím spak vyvrátenou dlaňou. Kolosálne ženské sa už takmer varili, len toľko, že neklóchtalo v nich a že netiekla z nich srvátka. Ale bolo i prečo! Stopäťdesiat papúľ rozličného kalibru gulášom a národnými haluškami – diftongi longi – zapchať, je veru nie bagatel!

Tam oproti pod košatým bukom vydychuje chvojinou ovenčený, naširoko rozložený sud s pivom a pri ňom nemluvníčko, súdoček s vínom, opravdivý Ladislaus Posthumus, lenže sa nevolal Ladislav, ale Antalok.

– Lační sme boli ako šášky, a do obeda ešte hej! – Pomohli sme si, ako sme vedeli. Chudobný rektor, keď jeho deti chleba pýtali, a on ho nemal, chcejúc myseľ detí odvieť, vynašiel tento hlbokomyseľný pedagogický vtip: kresal deťom iskry z kremeňa, kiš, kiš, kiš. Et salvavit animam suam. No i my, aby sme za egyptskými hrncami a rajnicami nebažili, aby nám čas do obeda príjemne ubehol, hrali sme sa o zbojníkov, hru vše obľúbenú, kde sme hneď brúsili i vyššiu estetiku, napodobňujúc, čo len možno prirodzene, všetky fázy zbojníckeho života až po samú exekúciu.

Každý príchod nových hostí, každá epocha pri dováraní, napríklad keď sa oškarky na halušky vyliali, keď sa zemiaky do guláša vsypali, bola vítaná mažiarovou strelbou a hulákaním.

Prišiel obed. Kto videl zverinec v čas kŕmenia, môže si predstaviť náš obed. Ticho, hrobové ticho. Okrem klepotu lyžičiek, sekania zubov a vrzgotu ťažovaného húžvového mäsa, inšieho si tu, hriješný človeče, nepočul. Fí, stálo že to práce a potu! – Za tým nasledovalo napájanie. Pri sude nastal súdny deň. Frakovitý kurátor musel sa vzpierať rukami – nohami oproti návalu majálesantov, aby mu čap nevyrazili. Takáto hľa bola jeho hodina!

Ledvaže ostatný košťalový ohryzok z pokrmnice zmizol, nastalo stolovanie pánov profesorov, čo sa quo ad qualitatem od študentského značne líšilo. Došli hostia pekného pokolenia, obťažaní vínom, pečenkami a štrúdlami – po latinsky „circumdederunt“ nazvanými – hodovali s nimi viribus unitis.

„Čo je z krvi, to sa mrví.“ – Pivom rozjarená študentská chasa pri frfotaní turnérskej hudby pustila sa do tanca. V nedostatku ženskej pleti skákal jeden capo s druhým. A pretože v ten čas bola ešte tanečná gymnastika študentom, neznám z akých estetických a či mravných príčin, nedostupná, náš tanec bol trma-vrma, tlačenie otlakov, šteklenie rebier laktami, výskanie a miesenie sa, sťa kapusta s bryndzou. Ten robil posunky, akoby sa učil plávať; tamti sa zase dookola krútili ako kávový mlynček, a vôbec, na tom malom priestore boli zastúpené všetky tance vzdelaného sveta a indických divochov. – Ale sic vos non vobis mellificatis boves; skoro sme museli odstúpiť z dejiska dýchavičného činu a museli druhým, neskôr prichodzím národom, ustúpiť miesto, práve tak ako tí Slováci. A nám už potom bolo „vix est in sentina locus“.

Po našom odstúpení zvrátili sa páni profesori. Dávid tancoval pred archou a Dávid bol rex reverendus, prečo by sa teda tiež reverendy v tanci zúčastňovať nemali?

Na duši i tele zmorení vracali sme sa domov, práve keď slnce za kremnické hory zaskočilo, a to tým istým poriadkom a či neporiadkom, len nohami viac motajúc, vo veľkom pracovnom kudlovisku.

V Mekke je kameň od tureckých pyštekov, ktorými svoje hriechy skladajú, čierny a vyhlbený. V Aja Sofii v Carihrade videl som v mramorovom stĺpe prstami vydušanú dierku, len z toho pošlú, čo si proti boleniu hlavy čelo potierajú vlhkosťou mramorom vypotenej rosy. No i pred starým gymnáziom v Banskej Bystrici na zámku – vtedy ešte dookola múrom obohnanom – pozorovať bolo pred vrátami v dlážke červenú, tvrdú, vyžlabenú žabicu, kresačkou nazvanú. Tu si každý študent, prv ako by bol do chrámu múz vkročil, podkovičky proboval, kým sa nezaiskrilo. Bol to kameň urážky, otcom na hriech škodu, čižmárom ku zvláštnej úctivosti...

Na druhý deň ráno po majálese zišli sme sa okolo toho kameňa; kresali sme ako obyčajne, pretriasajúc a rozkladajúc včera prežitú dobrodružnosť. Potom sa šlo do kostola, po kostole ale len práve napospas do školy, lebo majálesový „kacenjammer“ prekážal i poslucháčom, i prednášajúcim, ktorí veru tiež na infallibilitu hlavy netrpeli, a tak o krátky čas rozpustení, prebumlovali sme celý deň ako ópium fajčiari Čiňania.

Nuž ale, clarissimi, tempora mutantur et nos mutamur in illis. Teraz všetko, i majálesy idú rýchlosťou pary. Študenti teraz nechodia po majálesoch s valaškami a s kapsou, ale s cigarami v ústach a s cvíkerom na nose. Veru za tridsaťosem rokov sa veľa zmení! Mnohým z mojich kamarátov zapchali sa ústa a nebudú nikdy viac jesť diftongos longos, nebudú viac circumdederunt – čo im i tak na ďalekú cestu dali – hrýzť, ale zahryzli do zeme. Z našich šiestich učbárov už len jeden tlačí zem, i to viac fotelom ako nohami. Vyskočiť na majálese by už ani na piad nevedel.

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

PRVÝ TANEC

Rozpomienka starého vyslúžilca na zašlé časy

Motto: Nemo saltat sobrius

Akže je, páni moji, tu uvedené porekadlo, že „Nikto netancuje triezvy“ – ako to uvedené latinské porekadlo znamená – pravdivé, tak veľká polovica sveta, zvlášť vo fašiangu, musela by byť opitá. V nekresťanskom svete i pri nábožných a iných slávnostiach mladí i starí drobčia. Hľadáme len na smiešnych Mevlevidervišov, pohanských Indov, čínskych obradníkov, ako sa tmolia a prekrúcajú na chválu boha. O našich slovanských predkoch tiež sa píše voľačo podobného, že každý hučal bohom slávu, hostil sa a na Jovana oheň preskakoval. Už ani spomenúť nechcem Dávida, ktorý pred stánkom úmluvy, ja síce neviem, či ceprlu, či odzeme, ale rezko krepčil, až mu to kráľovská Mikol – iste historická dáma – za zle mala; ale zato mu tým ochotnejšie židovský národ aplaudoval. Ešte by sme mnoho takýchto príkladov uviesť mohli; isté je, že tanec je ďalej rozšírený ako sám pochop náboženstva.

Pravda, páni, i dnes ešte i nolens i volens tancujeme všetci, akú nám práve hrajú. A najmä my Slováci okrem spevu prejavujeme veľkú schopnosť k tancu, a ako ľahko privykli sme na valcer, tak privykáme na čardáš, ktorý i tak pôvodu slovenského, len názov maďarský prejal. Už aj celý život je len šanširovanie a strkanie od kolísky po samý kraj hrobu. Ale z tohto vyvieť chcel som len to, že tanec má čosi významného, starobylého, a tak že mu spolu so mnou venovať môžete maličkú pozornosť.

Pre pozorovateľa poskytuje bál mnohé psychologické štúdium. Bál je ten despota, čo vrecká otcov, majúcich dospelé dcéry, drží v stave obliehania. Bál je trhovisko otrokyní, kde sa krasotinky, keď nie pre-, aspoň vy-dať majú. Tu sa tovar, vyprašený, vyfintený, v najprívětivejšom svetle obecenstvu vystavuje. Tovar miešaný ako všade, dobrý, planý, skaze veľmi podrobený, keď sa odležal, plesnie a zhorkne ako bryndza. Beda ti, otče, ak tieto bazáre cez päť-šesť rokov s istým tovarom navštevuješ, trhové darmo platíš a tovar naspäť voziš! Nie je to tovar ako husle, víno, cigary, ktoré čím dlhšie odležia, tým väčšej ceny získavajú – oj, nie, tvoj tovar lacnie in quadrato.

Pod, ctený čitateľ, so mnou na chór ku kučeravému Šándorovi, čo ako skamenený husle pod bradou pritísnuté drží, spí, a predsa ani jeden ťah nezmylí; pod a pozerať stade na ten trh. Povrchne to tak vyzerá, táto bielym i nebielym pohlavím naplnená dvorana, ako prekrojený obrovský Matejko. Ženské značia slaninku, mužskí tú druhú plneninu.

Nastala prestávka v tanci, odspodku zaznieva hore k nám chichot, huk podobný tomu, aký zo seba vydávajú muchy, keď sa na prvom jarnom slnci v oblozkách hemžia. Tamto niekoľko tých lesklých mušiek otáčilo čiernu mužskú postavu; to sa tak vyníma ako chrúst medzi jarnými kvetinami.

Jedni otcovia starostlivo hľadajú po kútoch, kým druhí tanečníkom, ktorí ich dcéram službu preukázali, odmeňujú zásluhy čajom a punčom. Matky tešia sa podľa okolností, to smútiť, to zase čakajú, či „príde hlúpy, čo ju kúpi“. Staré panie, bezstarostné pozorovateľky, to jest čo nemajú dcéry na vydaj, kritizujú a vyberajú „furmy“. Kde-tu medzi ne zamieša sa žiarlivá mamička.

Dcéry žmurkajú, klipkajú, vzdychajú, vyškierajú zúbky, spúšťajú alebo vystrkujú hlavičky a noštek, tiež podľa okolností, akej ceny tovar a či veľa kupcov sa má okolo nich.

Šuhajci – hrdí, kráčajú ako pávy. Jedni jastria orlím zrakom po nevinných jahniatkach. Takých vidíš aj pod žiarou sviec vprostred dvorany, stojacich s rukami nakríž založenými, čo s filozofickým stoicizmom zavrhuje tieto svetské pletichy. Že tak vskutku myslia, neznať, ale aspoň chcú, aby svet to o nich veril. A títo opovrženci by obyčajne najradšej hrali dáku pozornosť vzbudzujúcu úlohu. – Sú zase takí, čo by sa radi

do prúdu pustili, ale sú ostýchaví; veď ich prax naučí. – Na verejných zábavách udomácnení gavalieri nenútene, s istou panskosťou púšťajú sa na krídla, pred radom pestro odetých víl myrhou kadia a krásnymi, vtipnými slovami blažia vyvolenú dušičku. A tu, aby sa k nej neslušne obrátiť nemusel, s jej chladidlom v ruke a šalom na ramene račkuje s nevýslovnou gráciou a šikovnosťou, tak asi, ako keď strkajú voz ojom do pajty. Tento kúsok poukazuje na veľký vtip a sebavedomie; to sú takzvaní králi bálu.

Najzbehlejší gymnasti v tomto odbore bývajú svižní kupeckí pomocníci. Tamto tiež račkuje taký, prírodou zázračnými nožiskami obdarený šuhaj. Horizontálna čiastka tela s kolmou, to jest podošvy s nohami sú opravdivé latinské veľké L, a tento hák tiež kráča kopsíľakom. Rad pred ním idúcich dievčat neprestáva sa chichotať na jeho blbotajúcich vtipoch. No však mu blbotalo...! Sklepník beží, nesúc táčnu so sladofadom. L sa naň potkne, zletí na zem a sadne si na to, na čom obyčajne sedávame. V letku lapať sa – nie síce britvy, ale – táčne. Mohutnou päťou rezol medzi šálky, a tutti-frutti chladil mu rozpálenú hlavu. Červený prúd valil sa mu čelom – a L, od hanby a sladofadu zamrznutý, bežal k cukrárovi. Čo lepšie striasol mu do putne, zvyšok zlizali mu chlapci. – Slečinky povedali, že to človek veľmi „vicik“.

Medzitým koniec prestávky. Štvorylka hrmí, farbistá plnenina dvorany sa delí, akoby ich chemik Liebig cez retortu prepúšťal, a krútiť, vrtiť sa ako infusorie v kvapke vody, obzerané cez mikroskop.

No ale, dosť toho; i viac sme už povedali o bále, ako som sprvu za potrebné držal. A tak musím ráčkovať, kým sa zase nezabudnem, keď to už raz taká planá moja obyčaj – to zagávanie sa.

Kým som bol malým študentom, gymnazistom, tak do môjho pätnásteho roku, boli mi bály len z ulice známe; lebo študentovi na bál ísť bolo podľa vtedajších školských zákonov prísne zakázané, a ten, čo zákon prestúpil, stal sa účastným zločinu nie menšieho, akoby bol dedinu podpálil. Museli sme med lízať len cez sklo.

Dvorana stoličného domu v Banskej Bystrici je skvele osvetlená, tiene tancujúcich prebehujú osvietenými oblozkami stáby mátohy; hudba zaznieva na ulicu a preberá poslucháčom žilky – a my chlapci stojíme na mraze s otvorenými ústami a hľadáme, hľadáme hore do okien ako kaňa

na dážď a vyprávame si báječné veci o bále, o akých len v starých povestiach slýchať, o skvoste a nádhere zakliatých zámkov. Aby sme sa k veci nám nedovolenej, ale tým a tobôž zaujímavej čím lepšie priblížiť mohli, vydriapali sme sa na susedné drevené lampové stĺpy, tam sme si sadli a „Früchte, die verboten sind, die schmecken gar so gut, so gut“ vytiahli sme z vačkov fajočky a fajčili sme – orechové listy. Tak som najsamprv požíval bálové rozkoše.

Dva-tri roky zatým vlúdil som sa raz vo V. na strelnici na bál; bol to bál, aký v Brezne „burzou“ zvykli pomenovať. Hja, ale pre mňa to bolo voľačo velikánske. Panstvo, zrkadlá, kvety, záclony – triasol som sa na celom tele ako osika vidom všetkých týchto krás. Prítomnosť niekoľkých známych dodala mi trochu smelosti: Janči, mládenec od susedov a môjho telesného ševca tovariš, ktorý mi ináč bôty plátaval, s cifrovaným šalom na krku, v hodvábnom náprsníku, s ťažkou, hamovke podobnou hodinkovou reťazou. – Dvorana podlhovastá. Priťahnem sa ostýchavo k dverám a sedím tam ako prilepený o stenu, pilno obzerajúc otáčajúce sa pohyblivé obrazy. – Dlhú ma nenechali v tom tichom odpočinku pozorovania. Temer každá tanečnica v najprchkejšom lete vletela mi do lona. Ja som tam doprosta určený bol zastupovať unaveným tanečniciam pohovku. To som už sám tušil, že za dlhú chvíľu toto stanovisko bez zapálenia brušnej kože neudržím, a tu sa mi zavalí do lona štvoruhlastá kuchárka sťa lavína, šudiaca sa dolu z chľmu Ďumbiera. Zastal mi dych, bol som zaživa pochovaný, girlandy rozčuchrených šiat preleteli mi cez hlavu a zmizol som zo sveta. Áno, bola by ma opacha na pagáč roztlačila, ale ju predsa omíňal kupak z fajky, ktorú som držal v ruke, a roztočená cestová lavína ma opustila. Vrátil sa mi dych, vrátilo sa povedomie a moja najprvšia starosť bola dostať sa zase von na slobodu, čo sa mi, vďaka bohu, s nepolámanými kosťami predsa pošťastilo.

A zase dva roky po tejto udalosti. Bol som poslucháčom filozofie vo Vacove. Filozof, hm, koľký význam toto slovíčko v sebe ukrýva – celý celučičký svet! Nemáš toho stavu, tej ústavy, ktorú by si mohol prirovnať k voľnému, neviazanému postaveniu študenta-filozofa. Tento genus študentstva v terajšom učebnom aparáte, pravda, už celkom vymrel a patrí medzi zašlé bytnosti prírodopisu, tak ako napríklad mamuty alebo be-

lemnity. Úplnú slobodu a blaženosť filozofa opísať nemožno. Probujeme podať aspoň slabý náčrt.

Gymnazistu-bedára, pod brezou vyrasteného psotára, viažu a tlačia tie najprísnejšie zákony sveta, ktoré čo najmožnejšie zaobísť je najväčšou usilovnosťou študenta. Gymnazista je profesorovi „ty“ a to slovíčko „ty“, trebárs je aké krátke, s opovržením a mrdnutím profesorských úst vyslovené, zráňa malého žiaka. Filozof naproti tomu je, to jest bol, „Dominatio vestra“, pričom profesor, vytiahnuc obočie až na temeno, tenže názov i v tomto najkratšom rozhovore aspoň desať ráz opakuje.

Pre gymnazistu bály navštevovať je – hrozný, do divadla chodiť – ukrutný, s panenskými vrstovnicami si pobesedovať však – kriminálny hriech. Cukrára, kaviareň navštíviť – strašné; kúpať sa v rieke (okrem, ak ho nikto nevidí) – žalára hodné previnenie. Kúriť? – No, veď by tomu zakúril pán direktor! – Palicu nosiť? – No, veď by tomu kurátor prilepil palicu!

Prírodopisné skúmky bývali prednášané práve hravým, ako i praktickým spôsobom. Z botaniky sa napríklad často experimentovala breza a lieska a učili sme sa, že breza, už neznám, či podľa Linného systému, ale pravdepodobne podľa Decandollovho, teda systému prirodzeného – že breza patrí od klasy I. po III. a lieska od IV. po VI. klasu. Zo zoológie prednášali ad captum, že somár nie je animal quadrupes, ale bipes, teda patrí ta, kam kohút – ale gymnazista, čo sa klasy týka, do všetkých šiestich klás. Somár podľa toho naučenia musí práve tak vyzeráť ako on sám, totižto študent, a to preto, že pán profesor, summa auctoritas, to slovíčko „ty“ zakaždým, keď mu niečo vyčíta, spojuje so slovom „somár“, čo spolu zložené dáva „ty somár“. No a to už musí byť pravda, keď to povie taká autorita ako pán profesor, ktorý medzi nami predsa bol najväčší.

Nože, už teraz pozrime, či z gymnázia vyšlá „Dominatio vestra“ – ten, čo pred dvoma mesiacmi každodenne medzi známe trpezlivé štvorohé zvieratká vradený býval – čo ten ako filozof, akú osobnosť predstavuje, ako si on vedie.

Klobúk nestojí mu na hlave, ale radšej na pravom uchu, akoby na klinci visí; na ňom vypína sa hrdo pávie pero; šatka z hrdla voľne vo vetre vlaje, často krikľavo červenej farby. Driek tela vprataný je v špencli

rozličnej farby a rozličného strihu. Táto šata obyčajne ostáva ďaleko za mladým, v raste postaveným šuhajom. V zime, keď to mrazy požadujú, objíma pod špenclom vzácne tielce filozofovo takzvaný prusliak alebo náprsník, vyšperkovaný červeným súknom a nesčíselnými drobnými, hrachu podobnými gombíkmi. V letný čas náprsník ako zbytočný odev odkladá sa do lady alebo do – záložne. Nohavice v susedstve čižiem sú podbité remeňom, a na tom mieste, ktorým sa najviac po školských laviciach šúcha, vysadená je remenná palacinka. Čižmy s ostrohami, taraje ako staré – blahej pamäti – dvojgrošníky.

Okrem týchto potrebných atribútov ozdobovali nášho filozofa ešte aj iné, nie menej charakteristické šperky: fajka – alebo na veľmi krátkom, alebo na veľmi dlhom pipasári. V prvom prípade stojí nos fajkára v ustavičnej zvárke, v druhom však bez pomoci iného by pripálenie fajky vyvedené byť nemohlo. V súzvuku s tým turibulom stojí bezprostredne dohánový vačok. Sám vačok sedí vo vačku. „Sedí pani v komore, vlasy sú jej na dvore.“ I na dohánvačok pristane táto hádanka, lebo jeho ozdoby – medúzine vlasy, ako pri polype – visia von na slobodnom. Na týchto cafrangoch holengajú sa s nemalou koketériou pre fajkára dôležité veci: ocieľka, kremeň a šparcháč.

Takto teda vyzeral filozof – „Dominatio vestra“. Nuž ale ako filozof ani ináč vyzerať nemohol. A verte, že si mnohí z nás Hegla, Kanta, Spinozu a iných tomu podobne predstavovali. Quod erat demonstrandum.

Takémuto filozofickému prototypu nechýbalo nič, len vtáčie mlieko; pretože hmotou a svetskými vecami opovrhovať je hlavná filozofická cnosť, opovrhnutie mamony, čiže takzvaných peňazí, nasledovalo z toho samo sebou. Keďže sa však takýto filozof len vtedy postí, keď musí, len vtedy sa odrieka sveta a jeho rozkoši, keď už ináč byť nemôže – po gymnaziálnych pôstoch a odriekaniach zdalo sa mi byť slušnou túžbou zažiť doteraz zakázané zábavy. Tomuto môjmu chváľitebnému predsavzatiu len dve malé prekážky stáli v ceste. Z jednej strany ten prekliaty opovrhnutý mamon – lebo filozofia tak ďaleko ešte nepokročila a ľudí neprenikla, žeby i tí peniazmi opovrhovali, čo pristrájajú bály – z druhej strany však úplná neznámosť tanca. Moja panensko-mládenecská noha do tých čias nikdy netancovala, vyjmúc vtedy, keď mi mamuš-

ka zahrala a tatuško paličkou takt dával; tí dvaja muzikanti doniesli ma okamžite do galopády.

Ostatné fašiangy predo dvermi, peňazí niet a tancovať neznám! Akože teda tie slasti zakúsiť? To vyvieš – vec ťažká, ale tým zaujímavejšia. S peniazmi, a k tomu kto zná tancovať, to vyvedie každý blázon. No, audaces fortuna juvat. Moji spolužiaci, najviac Slováci, boli rozmanití, na každé kopyto vybití šuhajci. Jedni mali talent v hlave, druhí v rukách, tretí v nohách. Talent brušný bol u všetkých rovnaký, veľký, len sme často nemali dostatočnej látky vyvinovať ho a nasýtiť. No dosť na tom, moji kamaráti, spozorujúc moju túžbu, ale zajedno i bállovú pochybnosť, hotoví boli hneď všetky moje bázne vyvrátiť. A prišlo to k činu. V rozličných tancoch zbehlí šuhajci učili ma cez desať dní v prázdnych hodinách valčík, polku a Maďar-sólo. Čardáš v ten čas sa ešte nenarodil, len jeho otec, náš prastarý frišký, sa na Slovensku krútil. Pilnoval som o dušu a s celým telom; ešte v predostatný deň mi z oboch čižiem podošvy odfrkli. A lajdáci, moji najprisnejší a najvážnejší majstri ma uisťovali, že tancujem ako anjel, že mi nechytí ani Fanny Elser, a sľubovali mojim nohám veľkú budúcnosť. Líca sa mi zarumenili od radosti, že som taká šikovná potvora. Ach, však radi veríme – keď sme hneď i filozofi – tomu, čo sa nám páči, čo nám pochlebuje!

Druhí ľudia len v tú noc, v ktorej sa bál vydržiava, nespia, ba nájdú sa i takí, čo i tam driemu; ale mňa sen už hen v tú noc pred bálom obišiel pre kopy myšlienok, ktoré mi okolo hlavy obletovali. Ten deň pred bálom bol mi náramne dlhý, akoby sa všetkých sedem dní jedného týždňa bolo dovedna postískalo. Väčšiu jeho časť vybabral som toaletou. Pravdaže, každá dobrá vec potrebuje čas. Vlasy na troch miestach železom pálené, vlastne a lepšie povedané, hriate, a to hriate vo tri chumáče. Z istej dialky vynímala sa mi hlava ako klenovský syrec, na temene ozdobený troma liptovskými oštiepkami. Na hrdle červený šál s ohromnými krídlami; s kolmou čiarou tela vyzeral som ako katastrálny kríž. Frak s krátkymi rukávami, akoby mi ruky z neho utiecť mienili. V pravej gombíkovej dierke kytká, mojou domácou paňou darovaná: muškát, rozmarín, nechtíkový kvet a tuším zelerový list. Biele sňa sneh nohavice po kolená, ktorých snahu ďalšieho uťahovania sa mohli zmierniť jedine dlhé, ale silné štvorne (štrupne). Na čižmách hrali ako hodinky brinka-

júce ostrohy. Z fraku visel opísaný dohánvačok. Takto vyzeral vtedajší filozof, budúci mudrc vlasti a bálový švihák.

S mojou figúrou úplne spokojní kamaráti pojali ma do hostinca na „Kúriu“ na čižmársky bál. Dvorana, v ktorej sa tancovalo, bola v prvom poschodí a zodpovedala dokonale „kúrii“, lebo bola akurátne už či dohánom, či deravými kachľami vykúrená. Najprv ma tam dolu prosto z pitvora uviedli do krčmy, do kavétly. Tu mi kázali čakať, kým sa nenavrátia. Sedím, sedím, ako glegz. Bola mi už dlhá chvíľa. Na zapudenie zimy a strachu vypil som pol holby vína. Počujem nad hlavou dupot a huk muziky a po chvíli sa mi zdalo, že poháre okolo skleníc poskakujú, ba videlo sa mi, že i zbojnícky orgazda na stene, Milfait, i hen pošmúrny krčmár šašúruje. Obrazotvornosť a víno všetko okolo mňa pohli do tanca.

Moji majstri vkročia do kavétly: „No, Kazimír, teraz poď.“ Hm, poď! – Ale ako ísť, ostatný halier vydal som na guráž, na polholbu. „Ako vojdem dnu bez peňazí?“ – „Ej, čo peniaze, filozof zaobíde sa i bez peňazí. Poď, to je naša starosť.“ S tým ma vytiahli z kavétly a viedli ako policajti vážňa sebou hore schodmi.

Pripomenúť slušno, že vstupné bolo na ten čas zlatý šajnový – asi našich štyridsať grajciarov r. č. – a za to dostal každý jeden ešte priecnik a holbu vína. Istotne, že vstupné nebolo prehnané – ale keď ani toho nebolo.

Vstúpili sme do dlhej chyže, ako predsiene dvorany, konča nej nachodila sa kasa. Pripustné lístky, takzvané retourbiletty, dávať nebolo – aspoň tam – v obyčaji. A tak sme teda prikvitli ku kase. Každý jeden z nás utierali sme si pot z tváre, akoby sme bohvie ako v tanci boli robotovali, a najmä ja; no tak sme mali vyzeráť, akoby sme sa unavení šli von ochlaďť. Kasír síce – prebitá chlapina – vytiahol hrdlo ako morka a tvár rozťahol ako štrúdlové cesto, ale kamaráti mu v tom okamihu rypli medzi rebrá, a ja volky-nevolky vletel som – akoby z buka padol – doprostred sály a stratil som sa Cerberovmu oku tam pri kase ako kvapka vody v širom oceáne.

V prvom okamihu som stál ako skamenený, ale o chvíľku som sa pozbieral. Priveľa toho už bolo, čo som videl. Kto prvý raz bol na bále s gardedámou, zná, ako je to, a ešte keď tak z buka padne ako ja! Pomaly, ostýchavo začnem predmety okolo seba obzerať a skúmať. Všetko

dookola je veselé, všetko drobčí, skáče, krúti sa; vzduch razí lojom, potom a – smolou. Ja jediný stojím nepohnutý ako somár medzi ovcami – opustená sirota – ľadový cmok. – Kvap, odpadne mi na nos horúci loj zo sviece; ten ma hodne popálil, ale spolu mi i to dobrodenie preukázal, že ma z mojej zádumčivosti prebudil. – Ak, reku, chcem byť človekom, musím so svetom kráčať, a nielen kráčať, ale i skákať, a keď som sa k tomu už toľkými predpracami pripravoval, musím raz – ľad prelomiť – vstúpiť do činného konania. Pomyslel som si: „Guráž platí, kocka hrá, hore sa, chlape!“ Odhodlane kliesniac si lakťami cestu, predral som sa do prvého, predného radu, aby som si podľa vôle mohol vykútiť tanečnicu.

Dievčence tancovali ozaj o dušu – ako sa to, mimochodom rečeno, neraz už i skutočne prihodilo – tancovali, len sa im tak z kečky kúrilo – na „Kúrii“.

„Tá, čo tancuje, musí byť skúsená tanečnica. S tou tancovať, bolo by sa vystaviť ostrej kritike. Tá však, čo netancuje, tancovať nezná, a tá ani kritizovať, ani sa hnevať nebude, ba – myslím – rada bude, keď ju i menej zbehlý vychytí do tanca.“ Takto hlboko hütajúc, do hrady múdro filozofujúc, pristavím sa oproti jednému v obluku sediacemu, a veruže pevne sediacemu páriku. Bola to matka i dcéra; tamtá malá, masťná, červená, vyznojená, tak sa lialo z nej ako z tufovej jaskyne na Sliači. Dcéra bola chudá ako rebro, vysoká sťa žrdka, s dlhou zmraštenou tvárou ako koža na prevarenom mlieku, keď už chladnúť začína. Jej kosti obtiahnuté a pokryté boli modrými šatami, v ten čas, chvalabohu, bez krinolíny. Na hlave rozprestierala sa celá záhrada. Nevie, či som dobre videl, bol to šalát a bobkový list. Obe tieto zeleniny ozdobujú, ako mi pamätne, i varenú teláciu hlavu. Dlhý, dlhý čas som túto vyvolenú sviečku z oka nepustil, ale žiaden vysloboditeľ nechodil a nechodil, žiaden sa nepriblížil. Ona, pozorujúc moje, na ňu dupkom upravené okále, začala sa miesiť, akoby bola sedela na červených mravcoch, sklopiac oči k zemi, a zase hanblivo flochnúc po mne. Počala i zúbky vyškierať – zúbky? Kto dakedy videl horné hrable v Banskej Bystrici, kde breznianske drevo lapajú, má len malý pochop o tých zubákoch.

„Kazimír, toto je tá, žiadna druhá! Hajdide!“ Pri tom pomyslení rozbehnem sa proti nej, ale v tom okamihu zase sa utiahnem. Dosť sa

povzbudzujem k činu, ale neosožilo to nič. Dobrú chvíľu som ešte po-
behúval ako stolovina, zavše napred, zavše nazad. Tu konečne predsa
stisnem zuby a s napnutím síl a s veľkým oželením, akoby som sa mal
z dákej zápole do priepasti vrhnúť, rozožením sa, oblednem – poklona –
„kérem!“ – a chcem vo veľkom zmätku ujsť. – Ale pozde, milý droz-
de, už ti ma mala Putifárka za kepeň. Len čo som hlavou pokývol, ona
skočiac z lavice, akoby bola na hadovi sedela – ležala sťa zotatá jedľa
v mojom náručí.

„Čože tu robíš, nešťastný Kazimír?!“ – vzdychnem o zmilovanie. Mal
som tmu pred očami ani na prísnej skúške, keď mi profesor predložil
otázku, na ktorú som odpovedať nemohol, či čierno, či bielo. Bolo mi
clivo. V tom zmätku zmyslov som ani to nepohádal, či tancujú čardáš
a či galop. Keď sa kto topí, i britvy sa lapá; a ja v zúfalstve už potom po-
chytím môjho dlhonohého pavúka a či pavúčicu ľavou rukou za plece,
pravou okolo drieku, silne, pevne, aby sa mi nevyšmykla; ona ma zase
dlhými chudými prstami objala ako pavúk stratenú, pískajúcu a trepotá-
júcu sa mušku. Zatisnem oči, aby ma nikto nevidel, skrútim ju, a čihí –
letíme okolo.

Ona sa uhýnala, chcjúc byť menšou odo mňa; z tej istej príčiny uhý-
nal som sa i ja. Neviem, kde som, neviem, čo som, necítim len jej dych
pri mojom dychu, lomož štyroch kolien, prásk a hrnot padajúcich stol-
cov; občul som raz moje nohy na cudzích, raz cudzie na mojich. Tu i
tu, ako čoby ma bolo voľačo za frak potrhlo, a na to bohovanie, smiech
a chichot. Jedným okom na chvíľku kuknúc, vidím, že kamkoľvek sa blí-
žime, všetko všade hlavy uchyluje, varuje sa a nevelmi vlúdnyimi slovami
nás víta. A tak to šlo vše tuhšie a tuhšie, ako parostroj s dvadsaťkenskou
silou. Už i hudba prestala a my sa krútime ako kávový mlyn, hotový
podvrátiť pochybnosť o perpetuum mobile. Znoj sa lial zo mňa cídli-
kom, na posmech všetkým bazovým čajom. Raz predsa pustíme pazúry
– ja trátim povedomie – otvorím oči... Ó, nečase! Tu vidím moju drahú
spoločnicu v šťastí a nešťastí, Euláliu v romantickom položení pod lavi-
cou. Polomŕtva, ešte mi dožičila milý úsmev. Mňa však kamaráti za go-
lier a krídla fraku držali a klobúkmi chladili mi rozpálenú hlavu. Dvaja
rozkrvavení tanečníci, jeden s rozbitým nosom, druhý s hrčou na čele,
dotierali do mňa.

Zdesený pýtam sa druhov, čože to, čo sa robí. – Rozprávali mi, že
som kapitálne tancoval polku, hoci hrali „laššú“, a to s takým ohňom,
že potom, keď už hudba umĺkla, nechali nás tancovať sólo. Na nešťastie
visela mi z vachu ocielka s kresivom na cafrangoch! To sa rozhadzovalo
v povetrí a v strmom krute trieskalo po hlavách utekajúcich tanečníkov.
Preto teda obecnstvo tak utekalo pred nami ako pred búrkou.

Odprosiac a uspokojac poranených, oddal som prekážku, dohánový
vačok i s aparátom vypotenej síce, ale natešenej maminke pod láskavú
ochranu. A tak, keď už raz bol ľad prelomený, pojal som útlú Euláliu pod
rameno, jej šál – hodný to pokrovec – ako švihákovi svedčí, na rame-
no, štebotal som s ňou a oškvarkové postruhníky, domácu lakotu, z jej
pacičiek prijímal a potom, čo prišlo, či valčík, či polku s tou najväčšou
elegantnosťou tancoval.

To bol teda môj prvý pokus tanca, a s akým strachom, s akou hrúzou
som sa pustil do toho! Tým skvelejší bol výsledok. Mnohé matky, mnohé
ich dcéry pozbavil som potom starosti predávania petržlenu.

*Hopsasa – rasasa, nôžky moje,
išli by do tanca, neskoro je;
za mladi vedeli hajduchovať,
jedličky a bučky preskakovať.*

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

CESTOVANIE NA VAKÁCIE

Epizóda zo života študentského

Motto: Si non e vero, e ben trovato.

Že je to pravda, ručím vám za to.

Vacationes! Prázdniny! – Toto slovo má podľa výrazu dosť lačný význam; ale pre žiaka, ktorý sa celých-celučičkých desať mesiacov v cudzine ponevial, s citátni, karcerom, finančnými, na deficit poukazujúcimi mizériami, sto a sto inými mrzutosťami a žiaľmi, aké ani sám rozplakaný Werther nepodstúpil – pre toho má slovíčko „vakácie“ význam krásny, čarovný, plnozvučný ako trúba archanjela na súdnom dni. Všetky pletky a mrzutosti, ktoré tak často mal s krajčírmi, čižmárm, gazdinami, pedelmi, s hlásnikmi atď. prestávajú a svitá deň slobody, a to slobody úplnej, neviazanej, na ktorú všetky sveta národy, nevynímajúc ani slobodné obce amerikánske, žiarlivo a závistlivo môžu pozeráť. Prázdniny sú teda nie dačo prázdneho, ale obsah, a to hustý obsah slasť a rozkoší, akých len študentská sloboda môže podávať.

Nepíšem román ani novelu; nikto sa nezaľúbi, neožení, nezastrelí, neutopí, nezakole, ani neotrávi; nebudú domy horieť, ani nebude potopa lomoziť, nič, ani len máčny mak toho všetkého. Kto toto čítaš, neboj sa, nebudú ti vlasy dupkom vstávať, ani neupadneš do mdloby, iba ozaj ak do chrápania – no a v tom prípade budeš mať sny pokojné, to som presvedčený. Chcem vám len opísať prešlé časy študentského života z časov predpotopných, fosílnych, keď sa ešte diftongi longi jedávali a všetci sme rovní Uhri boli na tomto starom našom kruhu zeme:

„Mint a magyar, mint a németh, mint az oláh, mint a tót!“ – Teraz to už patrí medzi petrefakty.

Opíšem vám teda našu cestu z Pešti na Slovensko, do toho Tótországu. Ale, rozumie sa, musíme začať v Pešti, a to práve v samučičký ten deň, keď sme sa na cestu vyberali. Vidím, že sa mnohý, zvyknutý tú cestu teraz železnicou konať, nad celou tou zdĺhavosťou a oneskorenosťou zasmeje – darmo, vtedy boli časy také. V Pešti teda, v Jozefovskom predmestí, izba naša v prízemí, i tak po chudopaholsky vystrojená, vyzerala tento deň akoby vyrabovaná, ozaj clivo a pusto. Steny holé, ako najfajnejší tajtík vyfajčené na tmavo; na oblokokoch a stenách rozliate čerňadlo. Sklo na oblokokoch škamrilo žiaľom za svojimi odchádzajúcimi obyvateľmi. Okolo stien slamené, zelenavé, rozhegané stolce a slamené, tiež prázdne posteľe. Naprostred izby na štyroch stolcoch vyložený katafalk: dve truhly a dva čiernym kepeňom prikryté kufríky. Na tom dve krivé, nakříž preložené šable; na hornom konci umrlčia hlava a dve boncové kosti (ossa femoris), tiež nakříž položené. Na hlave vypchaný netopier s nápisom v pysku: „Memento mori.“ Na dolnom konci Vyrožilovo Jus naturae, Jus Romanum, Jus canonicum a boh zná aké odznaky právnické a lekárske – to všetko si razom predstavte, aby ste aký-taký pochop mali o tejto našej študentskej izbici.

Pri týchto márach sedia na prázdnych posteliach štyria študenti dumno a ticho; myslel by si, že sú mŕtvi, keby ich načahovanie sa po veličiznom, vyštrbenom krčahu a hlboké dýchanie neprezradzovalo opravdivý život a duchapritomnosť. Zavše jeden, zavše druhý sa uhol, aby dosiahol túto velikánsku amforu a so synovskou dôverou k prsiam a ústam ju pritisnúc, tak dlho do nej kukal, akoby mal tam na dne krčaha vyčítovať dáku novú vlasaticu prevrpenému svetu. Len glganie gágora a mohutné kľokotanie nápoja, tečúceho do hlbín nenásytnej priepasti, prerušovalo hrobovú tichosť. Za dlhú chvíľku trvá toto zaujímavé, hoci tiché pracovanie; ale každej veci koniec, a tak lúči sa predsa už raz ten predostatný s krčahom, utrie ústa o rukáv, vytlačí slzu z oka, zo srdca vydýchne a podá ho ostatnému. Tandem aliquando Quirites! Konečne krčah doslúžil, dno vyšlo na svetlo a po krátkom glganí, charakteristickým odplutím povie ostatný kamarát z mokrej štvrť – hlasom akoby z pivnice tmným, odrážajúcim sa na dne prázdneho krčaha – historické slová Poliaka Kościuszka: Finis Poloniae!

Vtom akoby na velenie otvorila sa dvere a vstúpia do chyže dve veličizné čižmiská so svojím furmanským paholkom Ďurom. Krátka to, ale široká potvora, ruky za opaskom, pravý to Napoleon I., s tým rozdielom, že ten ruky na chrbte, náš Ďurko ale na bruchu nosieval; Napoleon I. nosil na boku krátky, tenký kocprt, ale nášmu Ďurkovi visel bokom na remenci zahybák až po členky dolu. „No, tu som, mladí páni,“ povie on, nijako si neštrapacirujúc ruky zosňatím klobúka, „vezmeme tieto parahámy so sebou.“ Uhne sa a vyložíac prvý kufor na plece, pokračuje: „Ej – bistužebogu, či ti voľáko odľahlo! Keď som ťa vlni dolu skladal, mala si mi, opacha, prsty odtrhnúť, a teraz – hm!“ Toto „hm“, zvláštne vyrazené, viac znamenalo ako všetky jeho rozprávky. „Škoda prázdne drevo domov voziť. Ver je to, aby ma stislo, riedkou plachtickou prikryté!“ Pozreli sme jeden na druhého; najmladší, Karol, jal sa ho ubezpečovať, že sme to len preto urobili, že chceme voziarom kone zašanovať.

Ale Ďurkovi sa nelenilo; povykľadal naše ladičky ako ľahké pierka na voz. Pohol sa a my za vozom in corpore šli sme ta na Landstrasse pri Marokhauskom dome do krčmy „Trompeter“, obyčajného prístavu voziarov a celej slovenskej furmanskej floty a študentov. Kým tu naši voziari rozličné batožiny naložili, poprekľadali, umiestnili, posťahovali, trvalo to peknú chvíľku.

Vozy dostali čudnú fyziognómiu, akoby boli mali zapuchnutú tvár následkom bolenia zubov, pretože do bokov pod reťaze prišli k našim haraburdám zázračné olejové sudy.

„No, mladí páni, hore sa, už je všetko v poriadku!“ zaznelo komando starého admirála suchej slovenskej flotily, vysokého Dobríka; a my sťa námorníci liezli sme zo všetkých strán hore na koráby – ktorý cez oje, ktorý cez sudy a kolomažnicu, kade ľahšie. A keď sme už sedeli tam-hore na tej výšave, nabití ako kvasená kapusta, tu zavolá zase Ďurkov veliteľ: „Pavúz sem! Musíme pritiahnuť tých pánov, aby sme ich nepotratili; vieš, že za tovar musíme dobre stáť. – Potom zahod' plachty.“ My sme však všetci zdvihli hlas, ako kury v chlievci za nohy priviazané, protestujúc oproti pavúzu a proti plachte, lebo bol deň tichý a jasný, a čo sa týka stratenia, ubezpečovali sme Dobríka, že sa radšej za nohy dovedna špagátom priviažeme. – A tak čihí, spánombohom! – Ďuro vo svojich delových čižmách vylezie na koňa, a to nie bez práce a stenania,

plesne bičom medzi sedem koní, hamovka po žulovej dlážke zarahoce a loďstvo s tridsiatimi študentmi na palubách sa pohne. Admirál, majúc ruky povážne na krížoch preložené, sleduje dlhým krokom v širokých gatkách vozy, obzerajúc bedlivým okom, či by sa ešte dáka chyba nemohla vyskytnúť. No nechýbalo nič a pri priaznivom vetre veslovali sme vacovskou cestou na sever.

Zaujímavá to postava, ten pán admirál: chlapisko vysoké, silné, na hlave široký klobúk – ale tak široký, že keby ním o zem bol hodil, ne-bodaj by celú Torňanskú župu bol zakryl – biela kabanica a na nohách strašné boty, akými sa ani Napoleon I., ani Napoleon III. chváliť nemohli; k tomu nevyhnutný, po bradu siahajúci, krásnymi mosadznými prackami ozdobený opasok a za opaskom čnejú štyri, na vrchnom konci, akoby na rukováti, žlté, dlhé – snád' pištole, snád' šerežanské vražedné handžáre? – Len kus pohovajte a vašej zvedavosti bude vyhovené, čo to za tajomný, žltý, strašný vražedný nástroj.

Ďuro na ceste vyše Novej Pešti usnul na koni, koníky šli po svojej, nie po paholkovej hlave, následkom čoho zadné kolesá admirálovho voza zviezli sa do priekopy. Uzrevší to Dobrík rozhorlil sa zle-nedobre; bolo sa obávať, že sa lebo rozpučí, alebo že ho od zlosti žltáčka zaleje. Ale, vďaka bohu, od rozpuknutia chránil ho pevný opasok, od žltáčky žlté pracky, ako staré sympatetické prezervatívum. Akonáhle však vinník na karhové slová odvetil nevrlo, tu nášho – ináč tichej povahy vozkára tak žľč zarazila, že zlosťou takmer zaslepený, napriek svojmu dobrému menu zubami zaškrípajúc, so slovami: „Juj, šumplata naničhodná!“ jedným šmahom ako strela za opasok siahne, strašnú zbraň v okamihu vytrhne, aj aj, hrúza! – šmyk Ďurovi do brucha! – Ja vykriknem, skočím z voza dolu – tu vnútornosti brucha von. Už myslím, akým švíkom to zašiť načim, prehŕňam sa prstom, hľadajúc obličky a slezinu – ach, ba do sto hromov, či ten samé uhorky jedol? Ďurkovo brucho je posiate samým čírym uhorkovým semenom ako dáka teplá hrada. – Tie domnelé pištoly a či handžáre za gazdovým opaskom ukázali sa byť žltými, prezretými uhorkami, ktorými Dobrík zadosť učinil svojmu spravodlivému hnevu. V letných horúčostiach totižto nosieval vše zásobu uhoriek za opaskom, tie idúcky z dlhej chvíle nožíkom bielil a na najbližšej stanici pokračané a osolené užíval. V tomto prípade mu od príhody i

k inakšiemu cieľu poslúžili. A tak rozišiel sa hnev, ale i uhorkový šalát nášho Dobríka na Ďurkovom bruchu.

Vo Vacove sa rozmnožili i vozy i cestovatelia – žiaci s prázdnyimi kufrikmi. A tu mi veru napadlo, či sa vacationes nevolajú preto prázdni-nami, že vtedy žiaci putujú domov s prázdnyimi kufrikmi a vačkami. – Na vacovskom vrchu, „Nagyszál“ volanom, nás stretli taligy s ovocinou, ťahané somármi. Kôň múdrejší od somára, a predsa sa ho ťaká. I naše kone sa poľakali a bezmála by nás boli bez Dobríkovej opatrnosti prekotili. Za to napadli sme taligášov, hlúpych okolitých Maďarov, ktorí sa museli ovocnou dežmou odmeniť, čím sme im chceli dokázať, že sa nás tiež ťakať majú. Po tomto lacnom a nečestnom junáctve museli nám medzi Birinkom a Katalinkou vyhrávať postretnuvší nás Cigáni.

Lokošský hostinský, veľký to pultrológ, mal veľa kačíc. Živšie to bolo tam uňho ako v schönbrunnskom zverinci. Jeden z našich komunistov vyhodil tak mimochodom, tak nenazdajky valaškou do krdla a jednu biednu kačicu nebezpečne ranil. Aby sa teda dlho trápiť a snáď biedny život na krivej nohe dlho za sebou vláčiť nemusela, poslucháč lekárstva s budúcim vyžilierom, čiže inžinierom, vulgo merníkom alebo zeme-meračom, vybrali sa urobiť jej trapiem koniec. Čo sa v nebi spojí, nech nebude na zemi rozlúčené; keďže však jej hlava s hrdlom na nebi spojená nebola, teda sa rozlúčiť môže. Takto sme my súdili o hrdelnom súde.

Túto zásadu do života, popravde do smrti, uviesť bolo úlohou lekáro-vou. Inžinier držal žertvu za hlavu a nohy a lekár píľil, píľil – to sa vraj menuje amputovaním hlavy – píľil tupým nožíkom, kým sa kačica na dvoje nerozpadla. Ledva sa operácia skončila, dopáli nasršený hostin-ský; ale voziareň, táto naša anatomická sála, mala dvoje vrát, a tak ako on jednými vrátami vpálil dnu, my druhými von, ale i s anatomickým preparátom, s gilotínovanou kačicou. Títo mladí a friškí, tamten starý a široký ako trnavský sud – tým sa, prirodzene, priestor medzi táborom Montecchich a Capulettich vždy väčšmi širil, takže o krátky čas naši dvaja okrídlení operatéri zatiahnutým očiam hostinského predstavovali sa ako dva matematické body. Hostinský, vidiac daromné namáhanie, potiahol pulidery, utrel z čela pot, šiel medzi svoje zblednuté kačičky a so Schillerom v speve o zvone „čítal hlavy svojich“. V duchu však skoro odpustil študentom túto raziu, tešiac sa tým, že hoci prázdnyimi vačkami

a kufrikmi obdarení študenti spáchali furáž na jeho škodu – túto im-postúru pri návrate do škôl dokonale vynahradia. Znal on dobre svojich ľudí...

Naše koráby sa opatrne, ale bezpečne, podľa bachovského porekadla – „Langsam, aber entschieden vorwärts!“ – pohybovali ďalej bez toho, žeby sa dačo pamätného bolo prihodilo. Tu i tu sme si čas krátili ťa-haním sa za prsty, fajčením, hraním v karty, pričom na lono polože-ný klobúk zastával miesto stolíka. Ba dajedni, cítiac v sebe povolanie k budúcemu rozkazovaniu a spravovaniu ľudských osudov, ako naprí-klad náš Karolko, vzali bič do ruky, vysadli miesto vďačne ustúpivšieho paholka na koňa a „veselo bičom“ komandovali: čihí, hota! – S malým bičom počneš, s veľkým dokonáš, tak sa brúsi energia v klíku k veslu moci a vlády povolaných ľudí. Prečo nie, no však? – Veď Atila bol Ati-lom a nie frakom, a menovali ho „bičom sveta“.

Náš Vojtech, rodom z Oravy, starý to, „veteranissimus“, ktorý – ako jedni hovoria – preto dva roky filozofie už po tretí raz opakoval, aby sa vycvičil vyššiemu umeniu leštenia čižiem u milosrdných bratov a pri-tom prechoval na bôbovom penzionáte – druhí tvrdia, že preto, lebo ho profesori veľmi ľúbili a prepustiť nechceli; nuž tento náš machom a plesňou obrastený Vojtech, sediac v najvyššom sťažnokoši, to jest na olejovom sude, ktorého stopy sa mu na kabáte zrkadlili, reakcionárovi podobný, nepretržite hľadel rovno na sever, hľadel, div si oči nevytkol. Tu sa mu razom otvorí veteránska jaskyňa, chlebový kráamec – jeho pa-puľa – a ukazujúc prstom do doliny, do zeme Kanaán, hlasne prerečie: „Už sme tu!“ Všetci vystrúc hrdlá, oprú zrak o vežičku a za ňou v per-spektíve o biely dom. „Tu je, tu je, chvalabohu!“ vykriknú všetci s takou radosťou, ako to asi karavány robia, keď konečne šťastlivo prebúdli ne-bezpečný sámum pustatinami Sahary.

Ale pýtate sa, prečo vid týchto každodenných predmetov naplňuje našich šuhajov tolkou radosťou a blaženosťou? – Nuž odpoviem vám. – Ten biely dom za tou vežičkou v zelenej doline je hostinec v Nagy Orosze, a v tomto hostinci pekávali palacinky s hečepečom, naplnené malinovým, slivkovým, ríbezľovým lekvárom, orechmi, hrozičkami, grísom, kapustou, tvarohom, ako komu ťaka a ľubo; a to palacinky tak výborné, akých nenájdeš, neuvidíš, neokúsiš, čo priam všetkých päť čiastok sveta krížom-krážom s večným Sueovým židom pochodíš.

Teda tieto palacinkové „unica“ tak mohutne zatriasli mozgami a ich ratolesťami – nervami „vágusom“ do samého žalúdka našich i tak dosť lačných študentov, že od toho času všetky ich zmysly s vytvorením všetkých iných predmetov do palaciniiek boli zaobalené. Nato museli ako definitívni, tak i provizórni paholci nohami a rukami, akoby plávali, na úbohých koníkoch veslovať a natriasť sa a tieto polutovaniahodné nástroje ľudskej pohodlnosti a lenivosti ponúkať k rýchlejšiemu kroku dôkladnými argumentmi.

Pri vchode dobrodružných študentov do Nagy Oroszu vybehúvali ľudia na diváky. „Nézd csak, mennyi sok ember jön!“ (Pozriže, koľko ľudí ide), ukazuje na nás jeden, ruky nakríž, fajku v papuli, pred vrátami stojac. „Bolond, nem emberek, hisz diákok,“ dokladá druhý. „Igen? Hala Istennek! Eső lesz,“ ozval sa tretí. Takhľa sme sa stali kolegami *Černo-kňažníka*.

Naše koráby zastavili sa vo voziarni, a my poďme do hostinca. Okolo veľkej tabule vprostred izby sedí celá študentská chasa. Pekný to rad perál. Zo stola sa kúrilo, ako sa kúrievalo v Banskej Bystrici v uhliskách na Horných hrabliach. Stáli tam misy široké, veľké. Kto čítal v Don Quijotovi čosi o Camachovej svadbe, ten má aký-taký pochop o týchto miskách s gulášom, s kapustou a – s palacinkami.

Hrobové ticho! Čít – ani slova, nič, ba ani kýchnuť nestačili; tak svedomite znali čas využiť. Jedine lyžice a vidličky strkali a hrkali a časté hlasité preglgúvania prerušovali velebnú tichosť.

Zvedaví obyvatelia zôkol-vôkol všetečne obdivujú náš obrovský, klasický apetít a tečú im slinky dolu bradou ako – nehodno vraj pripodobniť – mäsiarskemu psovi. Sedliačka búcha svojho muža laktom, zadivená nad sekaním zubov, miznutím nastolovaného barana v gulásovej polievke. Nás však toto obdivovanie v Milo Krotoniadovom konaní ani najmenej nepomýlilo; lebo tí, čo dážď robia, i jesť chcú, a nadovšetko – piť musia. Hoci sme sa držali ticho a solídne pri tejto vážnej úlohe, fotografovať by nás predsa neboli mohli, lebo sa nám všetkým brady neustále kývali.

Ako náhle sa už vyprázdnené misy kúriť prestali a v žalúdku geologické vrstvy tretej doby sa usadzovali, a to: kapusta = miocén, palacinka = pliocén a guláš = eocén, po príjemnom telesnom priedychu, pokojnom

utieraní spoteného čela – zavolať náš chýrečný Vojtech, ktorý máločo menej od pätnásť palaciniiek pochoval do svojho zásobníka: „Chlapci, už sme dosvedčili to starodávne klasické študentské porekadlo: „Natura paucis contenta“. Teraz, keď sme skromným požiadavkám, chvalabohu, zadosť urobili – poďme spať.“ Zažmurknúc jedným okom, pochytí krčah s vínom a na spomenuté tri vrstvy vylial celé dilúvium, celú potopu, aby už celý svetorodný poriadok zachoval, poberúc sa s druhmi hľadať lacný nocľah.

Nebo je krásne, jasné, ani v Arkádii krajšie byť nemohlo, večer tichý, teplý. A keď sa tak naješ, či je ten svet krásny! To dostatočná pohnútko, aby sme tak nič po nič peniaze za nocľah v izbách nevyhadzovali, ale nebesami ponúknutú pohodlnú hospodu vďačne prijali. Teda, ktorý kde mohol – na voze, pod vozom, na sene, na slame, na tráve atď. – sklonil ospalú hlavu a plný žalúdok. Desiati si políhali práve pred admirálskym vozom na zelenú pažiť, ktorú cez deň husi skášali a čosi cigarkám podobného, večer okom nepoznaného, na nej zanechali. Vojtech bol qua desiati z jednej strany fliglimonom, dlhá to a suchá chlapina. Kým sa vystrel, fučal ako mech; ležal z druhej strany geometra, ktorého postavu už samé priezvisko „krátka duša“ označovalo. Desť týchto na pažiti vystretých šuhajov podobalo sa tupej pyramíde: jej báza bol dlhý Vojtech sťa signum exclamacionis a tupý vrcholec „krátka duša“, ako signum interrogationis.

Pre mňa tam už miesta nebolo; ohliadnem sa dookola, kde sa tu vrhnúť. Ha, tam velikánska kopa čerstvo vymlátenej slamy. Urobím dva skoky a chcem sa do nej uložiť – ale i tá je už v stave obliehania. Zo všetkých strán trčali hlavy mojich kamarátov ako hrnce z jarmočného hrnčiarskeho voza. Jediný vrch kopy bol ešte slobodný. Neváhal som a smeľo som sa pustil, kráčajúc ako po schodoch po hladkých, kučeravých, čiernych i bielych, ba i červených, múdrych a nemúdrych tekviaciach mojich bohujúcich, preklínajúcich kamarátov hore na chlm tejto slamenej Belohory (Montblanc) a nohami dieru si rozrobiac, spustil som sa až po hrdlo do týchto tajomných, šuštiacich vnútorností. Mráz tekvičiam najviac škodí, preto pokrýl som si hlavu slameným štvorgrajciarovým klobúkom a dupal som o svojom stave takto: „Na hlave slama, pod klobúkom sečka, pod nohami slama, vôkol mňa slama, teda všetko a všade

len slama a slama. Látka to čertovsky zápalistá. – Ak by do toho hrom udel – huj, či by reku nebolo múdrejšie bývalo prv sa proti ohňu aseku-rovať? – Ó, bože! zažeň od nás požiar, oheň, aby nebol ľuďom, respektíve slame škoden.“ A tak dumajúc a odstrániac slamky, čo ma popod nos a do uší zo všetkých strán pichali, pospúšťal som pomaly svoje dve ob-ločnice – kvac! Lahko som usnul, ľahko som odfukoval.

Spím, spím sen nevinných; slamená kopa podo mnou chrápala ako margitský vír; mňa kolembajú krásne básnické sny: v pravej ruke dr-žím skrútenú, tvarohom a hrozičkami naplnenú palacinku, dlhú ako Červené more; ľavá ruka odpočíva na labutej šiji mojej, v Pešti opus-tenej Euzébie. Palacinku požívam a blažené chvíle zaľúbencu zažívam; oči sa nám striedajú, ja prestanem jesť, z úst mi vypadne ostýchavo hrozičko: ona, roztomilá, roztiahne snežné ramená a – objíme ma okolo hrdla! Há, – strela okovaná!... „Ježiš, Mária a Jo –“ ďalej nemô-žem vykriknúť, hrdlo mi čosi pekne stiahlo, jazyk mi von vytislo ako črieslo, a v tom okamihu – ležím na dve siahly od kopy v mláke zaho-dený a kričím: „Jaj, hrdlo moje!“ – Čože sa stalo? Či ma to Euzébia tak odsotila od seba? Či ma mora dlávilá? Či ma diabol mal v pazúroch? – Veru i diabol i čert! Strašná mýlka, mrzké intermezzo, hrozné rušenie nevinného sna.

Domáci paholok, neznajúc, že kopa sa stala takou špikovanou man-dltortňou, chcel pre statok na podstlanie slamu brať, a tento suchý, ne-šťastný Neptún vidlami tak srdnato do slamy zapichol – moju hlavu pod slameným klobúkom nezbadajúc, a podľa jeho zdania ťažkú, tuho ubitú slamu chutne pozdvihnúc – mňa vidlami popod hrdlo zachyteného jed-ným šmahom vyhodil von, až som sa ako hlaváč v kaluži zatrepotal.

Stiahol som naspäť vyplazený jazyk, hrdlo náležite pošúchal a až po-tom sa spamätajúc, hrešil som nepozorného paholka, ktorému od stra-chu vlasy dupkom vstávali, keď videl naraz celú tú kopu slamy akoby oživenú, a naši čeladníci lenivo ako červíky z bryndze von sa redikali. No nič to, reku; pozbieral som sa a pobral dnu, kde som ešte ostatky hrdúsenia drgnutou slivovicou zapudzoval.

Šiel som práve mimo admirálskeho voza, kde sa teraz na svite tá štu-dentská pyramída rozprestierala. Ach ale, stoj, noho!

Pováž a rozmýšľaj, ó, človeče!

Práve v ten rok bolo zatmenie slnka, čierne ako žoch; ja som ho vi-del z budínskej hvezdárne, ako strúhalo tváre, kým ten čierny závoj na sebe malo. – Aby učený a neučený svet vedel, z ktorých punktov zeme najdokonalejšie možno vidieť toto zatmenie, už či cez koštialie luciové, či cez zadymené sklá, zhotovené boli zemevidy, na ktorých cez tie body popretáňované boli čierne hrubé čiary od jedného rohu mapy k druhé-mu. – „Nuž ale,“ povieť mi, „čo to zatmenie a tie zemevidy majú za robotu a súvislosť s našimi desiatimi spáčmi?“ Páni moji, ako som po tých spáčoch okom hodil, stála mi tá istá mapa pred očami rozložená, ale s veličiznou a ohavne čiernou čiarou. Toto načmáranie zatemnených punktov bolo velikánske a veľmi páchlo kolomažou. Ťahal sa ono od nôh „krátkej duše“ kosom nahor, v šírke asi pätnásť palcov, cez všetkých desiatich až pod bradu Vojtechovu, kde sa dokončievalo. Bol to, páni moji, rozkošný pohľad: tie seriózne tváre a k tomu skvostná garnitúra, ten „ordensband“.

Škoda, že vtedy ešte svetlopisu nebolo, aby sa ten obraz pre detné deti bol zachoval, a zaiste by v žiadnom múzeu nebol chýbal. Ó, Koperník, Tycho de Brahe, Newton! Ako by ste boli plesali nad týmto podareným hvezdárskym výtvorom, i keď to nebola mliečna cesta.

Ale tešil som sa i ja, že ani oni sucho neobišli. Chudákov, zobúdzal som ich potichu, pripravujúc ich pomaly na to, aby pozorne povstá-vali a zatmenie ďalej sa nerozmáhalo. Keď sa to pekne rúče stalo, hľa-dali sme príčinu toho očernenia, tak ako mudrci žriedla Nílu hľadajú, a šťastnejší od nich, sme ho skoro vypátrali. Náš Ďuro, podľa toho: „Kto mastí, ten sa vozí“ – mastil v noci kolesá, ale náhodou zavadiac nohou do kolesa, padol, kolomažnica mu z ruky vyfrkla a – ut figura docet – po našich druhoch sa rozišla, aby sa tak premenili na mapu slnečného zatmenia.

„No, bračkovci, chodte sa teraz jeden druhého navzájom lízať!“

Ale ani tí, čo pod kopou chrápali, sucho neobišli. Dievky v noci prali a tých podmyla sapúnistá voda, vyliata na dvor. Jednému však vôl, čo práve zbieral po slame roztratenú trávu, skoro hlavu odhrýzol. Ten vôl bezpochyby rád otruby lízal...

Ďalej cestujúc, od Šiah sme sa trátili ako tie iskričky, čo po zapálenom papieri behajú – miznú. A tak to trvalo všade až po Banskú Bystricu, kde

sme až na štvrtý deň dorazili. Pravda, vtedy ešte parovozy nefučali, ba i parolode po Dunaji len raz týždenne sa prechádzali.

A bolo že nám už potom „to je život, to je svet!“, až kým zase nezavítal „október, kapsu ber, do školy, psi holi“, keď sme sa zase poberali ad almam matrem, podľa tej Kollárovej:

*O Minervo, daleko voláš mne!
Vlast mú miluji náramne.
Mé srdce mre,
v nemž Amor vre
ve dne, v noci v bolestné hre.*

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

ZIMA ROKU 1871

Zima – bodaj by ju vlk zjedol – je podľa fyziky neprítomnosť teploty. My by sme povedali: kde niet tepla, tam je zima. Zima po istý stupeň sťahuje, to vidíme na vode a na našich vlastných lícach, tie zblednú, kým jej vplyvom zúžené tenulinké krvné nádoby odvážajú krv z povrchu dovnútra. Keď sa stupeň zimy zväčší, rozťahuje predmety. Vidíme to, keď zamrzne voda, vtedy ona v podobe ľadu väčší priestor zaujíma, zdúva sa, a takto i veľké zápole silou-mocou kála a mrví.

Výstrednosti zimy sa teda schodia ako ten had, čo si sám do chvosta hryzie. Áno, zdá sa byť v protirečení sama so sebou, keď povieme a dotvrdíme, že zima zapríčiňuje – teplotu. Keď ona, napríklad v istých stupňoch a dostatočne na našu tvár pôsobí, tvár nám horí, ba zamrznuté údy prechodia do úpalu (brand). Na základe toho šúchame zamrznuté telo snehom, aby odmrzlo – celkom správne a múdro.

Nejdem ďalej šíriť prednášku o predmetoch, ktorú teraz i tak každý a všade pri školách bývajúcí môže zadarmo počuť. Škoda, že prednášky toho obsahu v dobu, ktorú tu opisujeme, začaté neboli, kde by sa tá téma o zime tak makavo a prakticky dala predviesť.

Naše mesto, o ktorom je reč, čo by sa i o mnohých iných rovným spôsobom dalo povedať, spadáva do pásma sveta, miernym nazvaného, kde zima trvá za sedem mesiacov, a za ostatných päť nie je teplo. Bližšie ho označujeme tým, že sa tu našiel prvý gogol so zlatým zrnom. Zlaté zrná sa včul tratia, gogole sa rozmnožujú. – Ale tieto veci v žiadnom pomere nestoja k zime a k tejto besiedke; preto ich ako mimochodné necháme stranou.

Dost' na tom, tohoročná zima, ako obyčajne, i teraz neprijemne pôsobila na obyvateľstvo tohto mesta, a to tým neprijemnejšie, že nebolo dreva. Podľa nám už známych fyzických pravidiel ľudia už v jeseni plecami sťahovali.

Pre veľa stromov nevideli sme les, ale v lese bolo dreva – teda sme ho vidieť nemohli. Stromov dost', ale stromy nechceli a nemohli prísť samy, a tak v kachliach sa zotmelo a z komína prestalo sa dymiť. A tak vyhrážka: „Počkaj, však ja tebe zakúrim!“ stala sa dobre prajúcim výrazom.

Sporáky v úplnom zmysle slova sporili drevo, ale veru i našim žalúdkom vypovedali službu. Odkázaní sme boli na „studeno“. Nebolo počuť, že by si bol voľakto ústa popálil. – A nastala doba zubení škripov, a či škripania zubov. Zima, hlad, bieda, husacia koža bez husí, ani v obľahnutom Paríži. Výnimkou boli tí, čo si drevo sami na chrbte z lesov donášali; tých už nosenie hrialo, a tak mali osoh dupľovaný. Výnimku ďalej robili tí, čo boli šťastlivými účastníkmi pri kopaní ešte nevykopaných kopaní kamenného uhlia v krajoch, kde stálo kedysi mohutné Eturum; lebo pri skladaní, to jest splácaní účastníckych podlžností sa im kečka rúče zohriala. Chyba pri tomto výnosnom – lebo vynášal – podniku bola tá, že pri kopaní kamenného uhlia nakopali veľa kameňov a uhlia nič.

Keď sa jedno-druhé poleno zaplietlo do zásobnice, nastala ruvačka. Ináč pokojamilovní občania stali sa tigrami a s mäkkým drevom kladli jeden druhému tvrdé buchóny, čo ich síce na základe silného šuchu a buchu dokonale zohrialo, ale na zjezenej koži zanechalo i dlhotrvanlivé nezábudky.

Studená bieda rástla, vlastne a vedecky povedané, padala až hlboko pod – 0° R. Vzácnosť dreva bola zo dňa na deň väčšia, nikto viac neodhodil ohorok zápalky, ale pekne rúče ukryl do vaku. Kmotráram neposielali viac zaprávané a torty do posteľe, ale dáku latku alebo kus krajnice (okrajky). Úctivosť k drevu mienime najlepšie tým dokázať, keď čitateľov uistíme, že na Štedrý večer rodina stromčekom najlepšie bola tak prekvapená, keď na ňom miesto medovníkov viseli tu bukové, tam jedľové – polená.

A na mestskom dome čo? Tam hrúza, akú nepodstúpil ani sám dr. Kane, omrznutý a omrzený so svojou výpravou na Severnom mori. Ste-

ny v pisárňach ľadom pokryté sa ligocú ako kryštálový palác v Kurdistan; kachle chladné ako – uhorka; v kalamároch ľadoviská ako Ladoga a Onega; a pisári s bradami, fúzmi – bielou smotánkou potiahnutými – pre ohriatie údov korčuľujú sa po dlážke, fúkajú si do prstov.

V radnici, prefúkanej „bórou“, sedia, ľadovým, zo žlabu visiacim cmokom podobní zástupcovia smutnej tváre, ako Napoleon I. po návrate z Ruska. Pri chôdzi „Patres conscripti“ trú si vzájomne nosy snehom – výraz vzájomnej pomocnice: ruský to konzervatív, prezervatív a vokatív proti nosovej zime. Fúzy a brady mali cmokami obrastené, navlas podobné tej „grotte“ na Sliači, kde sa rozličné hračky obťahujú vápennou usadeninou.

Každý z vyvolenej obce kladie si hrniec so žeravým uhlím medzi nohy, aby mu myšlienky nezamrzli.

S hlasitým, úplne podľa hudobnej škály spravovaným kašľom vstúpi do dvorany pán mešťanosta, za ním za päťami desiatnik s turibulom, to jest so žeravým uhlím v randlíku. Musel práve z posteľe vstať, lebo mal ešte šedivé vlasy o vankúš a či vankúš o šedivé vlasy primrznutý.

Pán účtovník, chlapisko, na ktorom dve veci bujne rástli – brucho a fúzy – privítal pána mešťanostu dlhšou rečou. Para, pritom z úst vypustená, padala mu k nohám v podobe snehu a bol by ním snáď celkom zapadol, keby mu dlho snovanú reč neboli pretrhli výkrikmi netrpezlivosti.

Pán mešťanosta vítal zastupiteľstvo, napomínajúc ho k svornosti a vytrvalosti, a to takou ohnivou rečou, že počas nej hneď naskutku dvaja slabší poslucháči zamrzli. Pripomínal a napomínal ku sporivosti, že opatrná gazdina i na špiritusovej lampe opára bravov a varí obarky, nad sviecou v šporherde kapustniarku zapráža, dobrí gazdovia ale, pripaľujúc fajky, že zápalkami vyhrievajú izby.

Následkom – 16° R zimy úradovanie stalo sa nemožným a mnohým stránkam pri súde kože boli stiahnuté na – kľučke. Ustanovilo sa: úradné miestnosti kúriť aspoň raz do týždňa, pretože však dreva niet, majú sa kúriť „nevybavenými aktami“, ktorých je vraj, chvalabohu, veľká kopa. Ak to nevystačí, budú sa páliť mestské ploty a popol vysýpať na klzké chodníky. Ďalej má sa bubnom oznámiť, že každá na mestský dom prichodiaca stránka povinná je jedno poleno pod pazuchu doniesť so sebou.

Uslyšiac toto uzavretie, valne zhromaždené obecnstvo na námestí jasalo a plakalo slzy radosti, veľké ako krumple, ktoré však prv, ako by najavo boli vyšli – zamrzli, a len ligotavý odblesk radosti vystúpil im pod nosom na svetlo.

Čo sme v úvode povedali, na to opäť prichodíme. Napadol sneh a bolo teplo, lebo pomocou sanice prirukovalo drevo, zásobárne sa plnili, takže už samotný pohľad na tie hĺby dreva ohrieval. Komíny valili kotúče, kachle dýchali teplo a na sporákoch škvrčali vo troje okrutné voňavé klobásky.

A na mestskom dome? Teplota ani na brazílskych hájoch, kde sa ko-libríky na bodliakoch hojdajú a ananásy na smetiskách rastú.

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

SVET

Že sa svet krúti okolo slnca, to už múdrejší odo mňa ľudia vedeli, sotva ale vedeli, prečo sa on krúti. – No krúti sa on preto, lebo inej roboty nemá. Ba čo by i robil, keby sa nekrútil? – Ale čo robí, pýtate sa, slnce, ktoré od tých čias, ako sa mu Jozue zahrozil, prestrašené, ako prikuté na mieste stojí, a ako Galileo Galilei nohou dupol, viac sa ani nehne. Čo robí? Nuž svieti, a preto stojí, aby mohlo svietiť, lebo keby sa motalo, kyvotalo, svietiť by nemohlo, a potom by sa ani mesiačik nemohol po nociach túlať a zaľúbených ako vizikátor do slobodného vyťahovať. Hľa, ako to ide, všetko ruka v ruke, každé sebe vykázanú povinnosť plní.

Tak i slnce svojej povinnosti zadost' činí, trebárs sa jeho dobrodenia vše účastnými nestávame. Hja, je to tak, ako keď sa medzi snád' od prírody dobrotivé srdce panovníkovo a medzi biedny ľud vtierajú dvorskí podlízači a sféru nad našimi hlavami zamútia – tak sa i teraz medzi našu zemeguľu a majestátne slnko vkradli závistlivé hmly a zatieňujú nám obživujúce, obveseľujúce slnečné svetlo. Ach, však je hustá tá hmla, že by v čas núde i kolesá ňou mastiť mohol.

Žijeme časy, aké nepamätáme. Málo svetla, žiadna zima a veľa dažďa. Tam, kade takto rok sánky hvízdali, zelená sa tráva a byliny kvitnú: Viola canina, Rosa canina (psie časy, psie kvety), Galeopsis tetrahit, a tomu podobný hyd, Bellis perennis, Scleranthus annuus, Lamium maculatum, Caltha palustris, Domine perillustris. A to dvadsiateho decembra...!

Teplo je, a leje sa, leje, akoby tá obloha mokrou randou bola, a svet namočený a napuchnutý je ako do kávy vpadnutá zemľa. Nieto tej dierky na kôrke našej zeme, z ktorej by voda necvrkala. Tak sa zdá, že sa náš

svet veselšie okolo slnca točí; keď sa tuhšie točí, sa i väčšmi spotí, keď sa potí, viacej pije a viacej sa parí, a z tej pary povstávajú tie jednostajné husté hmly.

Noc je únavne dlhá. O dvanástej na poludnie svitá, o jednej popoludní však mrká. Keby sa vám chcelo, zaspievali by sme si: Bús az idö, bús vagyok én magam is. – No nedivíme sa, že Angličania následkom dlhotrvajúcich hmiel chorejúc na „spleen“, z dlhej chvíle sa vešajú. Svetlo dáva vzrast, dáva život, k tomu viazaná je i teplota. Kde niet svetla, prestáva ústrojný život. V lete 1870 zjavivšie sa hmly odvodzovali skúmatelia od čmudiacich kdesi sopiek. Roku 1871 panujúce dažde pripisovali učením hvezdári voľajakým pehutinám, čo po slnečnej tvári preletovali. Keby pani Rixka v slnci bývala, nebolo by bývalo ani pehutín, ani dažďa. Tohoročná mimoriadna teplota berie však vraj pôvod stade, že v slnci desaťtisíc míľ veľké magnéziové pole horí. No teraz to už vieme.

Smejete sa? No smejte sa len. Či vám je nie známe, že už máme také dokonalé stroje, že slncu až do žalúdka nahliadneme? A spectralis analysis je čo? Či nás tá neučí, z akých prvkov je slnce zložené? Analysis spectralis nás jasne a makavo učí, že od medi hore šľachetnejších kovov niet. Podľa našich kupeckých sociálnych pochopov je to ozaj smiešne. Teda ani meď, ani striebro, zlato, platina, nič, nič, len veksle bez podstaty. Hm! Musí to tam celkom tak vyzeráť ako – ako u nášho financministra, a tak môžeme povedať, že máme v Uhrách nebo na zemi. Z tohto ohľadu by sme sa teda i bez slnca mohli zaobiť.

Už čo sa týka slnečného svetla, hvezdári hovoria, že pochodí z ohňa, čo v slnci zúri, a preto myslíme, že tam hasičských spolkov nieto. A to je šťastie, lebo keby tých tam bolo, nebolo by ohňa, keby nebolo ohňa, nebolo by svetla, a keby nebolo svetla, bola by večná tma, a večná tma je – fuj tajfel.

No a predsa čo nám sľubujú a predpovedajú tí páni hvezdári, len počúvajte! Slnce vraj dnes-zajtra – v reči astronómov je dnes-zajtra pár miliónov rokov – vyhorí, vysoptí sa, a vyhasne ako nafúkaná masa alebo vyfajčená fajka a nastane hustá impertinentná tma. Náš svet a mesiac a všetky slnečné planéty budú bez svetla a teploty, ovesia nos a budú mrznúť, všetky výpary a vody obrátia sa na sneh a ľad, v tej podobe ako teraz na póloch a pokryjú zimným rúchom celú kôru zeme. Prestane

každý ústrojný život, nastane hrozná, zimná, bezživotná a úplne tmavá pustota, akú pero opísať nevládze, ale akú si tvorivá fantázia predstaviť môže. Vskutku, ak sa vmyslíš do toho položenía, koža sa ti hrúzu ježí a predstaviac si živo túto strašnú elementárnu katastrofu, dušu ti malomyseľnosť prikvačí. Nuž ale my to cítiť nebudeme, nájde naše kosti udaná už katastrofa v tom položení, ako napríklad našla kosti treťohorného útvaru dinoteriov, mamutov atď., nota bene, ak nebude do tých čias súdny deň.

Náš, až na reumu prechladnutý svet, mesiac a planéty, pozbavené svetla, budú ťapkať potme, potratia cesty, koncepty a rovnováhu, budú jeden do druhého a v tej trme-vrme do slnca, na škvarku vypáleného. Tresk, plesk, myknú takou prudkosťou doň, že mu mozgy strasie a v očiach sa mu zaiskrí. Z toho sa slnce zažne a bude nasledovať predošlá rovnováha vo svetle, teplote, a nasledovne i v behu – s malými povrchnými štrbinami a premenami.

Ak sa komu z matičných členov podarí tú ľadovú dobu dožiť, a čo je hlavné, prežiť, nechže nezabudne o tom v Letopise správu podať. Bude to opis nadmieru zaujímavý.

My ale, ktorí sa tej katastrofy nedočkáme, obráťme našu pozornosť k národnostnej otázke a k makovým opekancom.*

---

* Trochu sa síce opozdila táto besednica, ale opekance s makom by vari ešte i teraz nikto neohrdil.

Koloman Banšell
ŠUHAI AKO Z ISKRY

KAPITOLA PRVÁ

Čo to znamená ten šuhaj ako z iskry?

Na tom som si lámal hlavu, ako by sa štyri letory ľudské tak po našsky najlepšie dali pokrstiť? Začal som prekladať: sangvinik – krvnatý; to mi však bolo neľubozvukom. Rozmýšľal som o flegmatikovi: sadnuté mlieko, mledzivo, huspenina, – to všetko zdalo sa mi priprostonárodné, nevedecké. Išiel som ďalej, ale ani so žľčníkárkom alebo svalnáčkom namiesto cholerika, ani s pokútnym alebo citlivkárom namiesto melanholika som naskrze spokojný nebol.

Namrzený nad nezdarom svojich jazykospytných bádání zavreštím na chyžnú z plného hrdla, až sa mi celý dom hnevým hlasom ozval: „Julča, vody!“

Julišku našu ani najmenej z promptnosti vo výsluže vychvaľovať nemôžem. Teraz ale, snáď pohnutá neobvyčajnou mohutnosťou môjho volania, pripáli naskutku do mojej chyže sľaby hromom podšitá. Až ma razil jej skorý príchod. Opätujem ešte raz prízvukom césarským: „Julča, vody!“ – a pridám konca-kraja nemajúci prúd filipiky, ktorej i začiatok i koniec v ten zmysel vychádzal, že prečo dá na seba toľko razy kričať? – Takmer som sám mohol vidieť iskriaci hnev na konci svojich malých bajúzikov, ako keď pohoniči vidia v čiernej noci iskriť mlunné blesky z konských uší.

Julka, lapiac krčah do ruky, s úplnou rezignáciou vypočula prostosrdečnú svoju mienku. V idylickej pozitúre celkom ľahostajne hľadela do sršiacich svojich očí.

Keď sa všetci diabli a ich kumpáni mojimi snád i primalými ústočkami šťastlivo premleli, opätovoľ som ešte raz žiadosť svoju a začal som sa ďalej, akoby som závet Rotchildovcov držal vo vrecku, pyšne po izbe preháňať.

Juliška, ktorú k najvyššiemu môjmu hnevu všetok lomož, krik a hromovanie ani za mak nevynieslo z koľaje, otvorí konečne dvere (blízko ktorých bezpochyby nie z obozretnosti alebo zo strachu, ale len z tej jednoduchej príčiny zaujala pozíciu, že krčah náhodne pri dverách stál) a polohlasne rečie: „Čože ich vodi?“ – i chtiac i nechtiac, aby som jej poznámku dopočul – a v tom okamihu ako svižná laňka zmizne.

Vo mne vrelo.

„Máš čas, že si sa odpratala!“ myslel som si.

Po kratučkej chvíli vstúpi Juliška s krčahom dnu.

„No veď už konečne!“ privítal som ju a začal som zase nespokojnosť svoju nad jedným-druhým jej sluchu vzorne trpezlivému predostierať.

„Jaj, mladý pán, taký sú ako z iskry, nemám času ďalej sa baviť a ich naslúchať,“ dopovie už v pitvore a drier než som zbadal, bola tá tam.

„Haha!“ – rozosmial som sa zrazu, akoby ma v tom istom okamihu šalba bola napadla. Nad čím som si ja za pár hodín na daromnicu lámal hlavu, ona to bez všetkého rozmýšľania vie! Ako z iskry! Tu, hľa, máš slovo slovenské namiesto latinského sangvinik, tu výraz nielen povahu dotýčnú výborne označujúci, ale k tomu i básnický. A radoval, smial som sa zase, behajúc po izbe, akoby som nejaký drahocenný poklad bol našiel.

*

Tento výjav mám zaznačený vo svojich zápiskoch ešte z tých ružových časov študentstva. Na dôkaz jeho pravdivosti len to pripomínam, že som ho z úst samého priateľa svojho Raráštoka Smejku ako od osoby v ňom účinkujúcej počul a, nakoľko možné bolo, prísne podľa počutia napísal.

KAPITOLA DRUHÁ

Čo za jedného je ten šuhaj ako z iskry?

Rarášok Smejko bol opravdivým šuhajom ako z iskry. Charakteristickejšieho pomenovania by si nebol našiel preňho, čo by si všetky slová slovníka podľa všetkých možných kombinácií počtovedných popremieňal a pospájal.

So mnou navštevoval jednu a tú istú triedu. Priateľmi v užšom zmysle slova sme si neboli, vlastne opravdivého priateľa on ani nikdy nemal, bo jemu bol jeden druh ako druhý; ale preto stýkali sme sa my dvaja mnoho spolu, takže mi nechýbalo príležitosti povahu jeho hlbšie spoznať.

Bol on, čo sa zovňajšku týka, mladík strednej, územčitej postavy, kvitnúcich čerstvých líc, iskriacich čiernych očí a širokých prs (ktoré sa vždýcky vlnami rýchlymi dmuli). Nôžky mu ustavične na tanec išli, po ulici sa náhlieval ako šarkan a pri tomto lietaní poskakoval si kedy-tedy celkom neženírovane, akoby myslel, že je na lakovaných dlážkach a že dajakého anjelička má vis à vis. Pritom si rád nôtieval popod nos dajaký valčík alebo polku. Keď stretol známeho, vyťal svižnú poklonu, usmial sa a ponáhlal sa ďalej. Toho sa ale nikdy nemohol zdržať, aby, keď mal šťastie s mladou osobou bieleho pohlavia, dva-tri razy naspäť nepozrel za ňou.

Za žiaka sme ho mali stredného. Niekedy, pravda, lepšie odpovedal ako prvý eminens, ale inokedy nevzal knihu ani za mesiac do ruky; v písaných štúdiách mal viac bielych „oblokov“ než napísaného. Na skúškach vzdor tomu vždy výborne obstál: to isté odpovedal neraz i na lekcii, i na opakovanie, i na skúške, a kým sa iný žaloval, že práve len to nevedel, čo odpovedať mal, Raráštok sa so smiechom vystatoval, že by si lepšiu otázku ani sám nebol vedel vyvoliť, ako bola tá, čo mu prisúdila sudba. Súkromne študoval veľmi mnoho, nedokončil však nič. Obyčajne popredku spomínal, do akého utešeného štúdia sa on zase zabral. Keď sme sa ho po čase spýtali, či už ďaleko pokročil, odvetil nám, že sa mu to nezdalo, nuž že to odhodil.

Národné jeho zmýšľanie bolo síce pravé, isté, ale chýbal mu ten výraz nadšenosti, ktorý mladost tak charakterizuje. Nápadné bolo pri Ra-

ráštokovi, že o národe veľmi málo hovorieval. Pokladal predmet tento v rozhovoroch za zodratý, ustavičné márne tliachanie o ňom nevedel priviesť do súhlasu s dôstojnosťou jedného národa. Vôbec z celého jeho správania usudzujúc neskladali sme veľké nádeje v Raráštoka pre náš národ. Páni učbári, čo našimi boli, rukou kývali nad ním v punkte tomto. Poznali ho ako chytráka a očakávali z neho iba figúrku, ktorá bude plávať s prúdom sveta. Ba či sa nesklamali?

V družstvách priateľských mali sme Raráštoka všetci radi. V hádkach i o najvážnejších predmetoch sa často smial, až mu slzy ako hrachy vystúpili v očiach, zvlášť keď odporcu končitým, nezriedka hrubým vtipom kapacitovať mohol. Býval pri podobných prípadoch i skutočne niekedy náruživý a tu ani takú jasnú pravdu ako to slnce nechcel uznať a celú rozopru prudkými nadávkami dokončil. Po chvíli oblizoval sa už s odporcom svojím sťaby s milenkou, prosiac ho o prepáčenie a uznávajúc svoj omyl. Ale beda bolo vtedy, keď sa so mnou začal pravotiť o voľáčom, lebo ako mi vraveli, povaha moja veľmi bola podobná Raráštokovej. Ja som nepopustil žiadnym dôvodom – on tiež nie, a tu hnev bol hotový. Stali sme sa jeden druhému tými najúhlavnejšími nepriateľmi pre veci chatrné. Vystrájali sme si potom protivne i v najmiernejších maličkosťoch. I teraz so srdečným smiechom sa rozpomínam, že sme sa raz, on zastávajúc Schillera, ja ale Petőfiho, tak boli rozkmotrili, že sme v hostinci u „Jeleňa“ už s holými šablami stáli proti sebe, hotoví k súboju. Konečne pili sme na bratstvo – a boli sme si zase dobrými kamarátmi.

Ináč mal Raráštok srdce mäkké ako vosk. Keď sa radoval, objímal každého, akoby svet celý do náručia svojho bol chcel privinúť. Ale keď videl slzy žiaľu alebo biedy, rozplakal sa ako šesťročný chlapec. Pri poháriku by bol obetoval aj košelu zo seba, a to nie natoľko sebe, ako radšej kvôli svojim druhom. Keď počul struny husíe, ako veselú vyťahujú, trhal sa na celom tele, vyskakoval zo stolca, drvil päťou stôl, akoby náročky len to chcel, aby aj sklenice tancovali, hádzal klobúk o zem a šklbal si vlasy ako zbesnený pomätenec. Naproti tomu pri zádumčivej nôte znionia alebo pri unylých zvukoch nočnej fujary zastával mu dych, klešal, kedy-tedy zavzdychol a city jeho sa v úľubnom, slastiplnom úsmeve skutočne rozplývali...

Takýto bol Raráštok Smejko, ten náš šuhajko z iskry.

KAPITOLA TRETIA

kde sa dokazuje, že sú hviezdy slzami božími, čo lumpov oplakávajú

Výjav nasledujúci mám v zápiskoch svojich len niekoľkými slovami naštrknutý, nemôžem sa však zdržať, aby som vám ho obšírnejšie nepodal.

Bolo to v jeseň roku 185... Listy stromov očervenievali a opadávali, nové víno najlepšie kyslo a vrelo. Vtedy sme sa my čo fideľnejší chlapíci vybrali do susedného mestečka pod zámienkou nejakej pokonávky, za lubom väzela však horúca túha po okoštovaní toho nového, lebo v našom meste, v sídle to rozumu milovných múz, sme pred čujným čuchom cteného učbárstva ani za málo neboli bezpeční, že nás hneď pri prvom glgu nezdrapia a do chládku neposadia. V meste J., kam sme sa boli vyklamali, zamierili sme kroky naše do najväčšieho domu, lebo to je u nás pravidlom, že najväčší dom musí byť nepochybne hostincom. V tomto teda najväčšom dome jednohlasne uzavrelo konzílium naše, že je veru to nové výborné – non plus ultra! Čo div, že sme sa následkom toho onedlho všetci zhliadali v bájnem rozporení iluminácie, to jest osvietenia? Darmo je to, kde škola nedostatočne osvecuje, tam je osvecovanie materiálne-spirituálne, to jest vínové a špiritusové celkom prirodzenou požiadavkou.

Dosť na tom, my sme sa ver v dobrej vôli zobrali konečne na spiaťtočnú cestu od azylu Bakchovho – rozumiem pohanského boha, a nie ministra. Bola utešená jasná noc jesenná. Hore dolinou vyspevovali sme s opravdivou virtuositou. Nám samým sa to aspoň tak zdalo, že spievame utešene, dojímavo. (Kedy si to len opití ľudia nemysleli mnoho pekného o sebe!) Išli sme, pochyťajúc jeden druhého za rameno, v jednom šiku. Mojím susedom z ľavej strany bol Raráštok Smejko. Bol zadumaný, smutný. Domnieval som sa, že mu snáď šumná kelnerka, do ktorej sa podľa vlastného vyznania infámne buchol, v ľúbickej hlávke vrčí (lebo svet náš iba hlavou ľúbi), nuž teda nechal som sladké jeho marenie.

„Števko, duša moja!“ rečie konečne po dlhom mlčaní, keď zachrípnuté hrdlá za dobré uznali maličkú prestávku použiť na zotavenie.

„Dávno som očakával dôkaz toho, že si neonemel,“ vravím ja.

„Števko, duša moja!“ Tu prestal.

„Veď sa ja len predsa bez príčiny nenazdávam, že si do jazyka krčie dostal.“

„Števko, duša moja!“ Zase prestal, pohliadol na mňa a na červených jeho lícach ligotné slzy sa skveli.

„Či vieš – pokračuje a trhá potom – „čo sú to tie hviezdy? Ako sa trasú staby slzy v devinej mihalnici!“

Tu znížil hlas, jazyk mu vypovedal službu. To prekliate víno bolo na príčine. Raráštok vše spomínal, že keď sa potúži, na perách svojich takú ťarchu cíti, akoby balvany celého Uralu boli na nich privalené.

„Básniš, básniš?“ rečiem teda, nechcejúc rozhovor prestávkou pretrhnúť.

„Števko, duša moja...“

„No konečne...“

„Pozri ta hore na tie trblietavé hviezdy: to sú slzy, hej, slzy na oblohe, božom oku, čo pán boh vylieva nado mnou, nad korheľom, ožranom, lumpom... Óh, padajte, hviezdy, padajte slzy božie – ja som veľký lump, ja som nešťastník...“ A ono neborák po prvučický raz si bol trochu viac potiahol.

Nemohol som sa hlasného chichotu zdržať. Dolina celá odvetila výbuchu srdečného môjho smiechu. Druhovia, dozvediac sa o príčine šálby mojej, sa dobre o zem nehádzali.

V dobrom rozmare dotárali sme sa až po polnoci domov.

A Raráštok vari ďalej rozmýšľal o tých slzách božích? Horké jeho rozmýšľanie! Najväčšie nedobizne vystrájal potom a zo samého seba strojil rozličné vtipky.

KAPITOLA ŠTVRTÁ

Ako sa ozaj vodilo tomu nášmu Raráštokovi v záležitostiach ľúbostných?

Čitateľky spanilé a čitatelia drahí, viem, tvrdo očakávali tento predmet. Očakávanie ich som sa tým usilovnejšie ponáhlal vyplniť, lebo ľú-

bosť bola v živote brata Raráštoka Smejku hlavným činiteľom, hlavným predmetom jeho myslenia, cítenia a celého túženia. Keď prišiel medzi nás, obyčajne začal o svojich „liebschaftoch“ vyprávať.

Ešte ako maličký chlapec bol zaľúbený do jedného malého maďarského dievčaťa, ktoré v susednom jeho domoviny mestečku bývalo a ktoré, kto zná, či už tiež začalo pociťovať tie blažené city a tajné, pritom ale predsa jasné túhy, o ktorých sa dakto vyslovil, že by bez nich nebolo hodno ani na svet prísť! S veľkým pátosom rozprával brat Smejko, aká utešená, naivná bola táto jeho prvá ľúbosť! I tie jeho plány a túžby, aké boli jednoduché, primitívne! Všetky jeho želania sústreďovali sa, vraj, v tom jedinom: mať malinkú kolibku, v ktorej by so svojou malou ženičkou sám mohol bývať a gazdovať.

V štrnástom roku svojom mal zase ľúbostný pomer s istou osôbkou, ktorá si zhola nemohla sťažovať, že je snáď ešte nedospelá. Prekárali ju, že by Raráštokovi i za starú mamičku ta pristala. Napriek tomu bol náš šuhaj z iskry do nej zaľúbený láskou ohnivou, horiacou až dovtedy, kým sa páni učbári nedozvedeli o dobrodružnom svojom žiakovi. Jediné postrašenie pána správcu, že dostane z mravnosti o jeden stupeň nižšiu triedu, dostačovalo ochladiť jeho rozohriaty mozog.

Ako osemnásťročný junosť bol náš Raráštok vychovávateľom v jednom panskom dome. Čo mu veľmi vhod prišlo, našiel tu i dievča z príbuzenstva panej. Švárna, nevinná Eufrozína padla mu, prirodzene, do srdca, a to tým viac, že si na dedine, kam postavením svojím bol priviazaný, nemohol tak medzi dievčatami vyberať ako v meste. Ale jeho zásadou bolo: stoj čo stoj mať naveky s niekým bližší pomer. – Chlad a nevinnosť z každého ťahu Eufrozíninho milostne žiariace boli menovite vlastnosťami, ktorým sa Raráštok sťa idolu koril, pre ktoré, ako sám vravieval, ideál svoj k srdcu striebornými kľincami mal priklincovaný. Aká nešťastná bola zatiaľ ľúbosť táto! Eufrozína nebeská, spása edenu, blesk hviezdy zimošnej, zápyr zôr nad najvyšším vrcholcom Tatier, Eufrozína, ten vzor nevinnosti a studu panenského, ktorý sa pri každom stretnutí pohľadu so zrakom iného nežne červenal a lúče snivých očí na dlážky upieral, Eufrozína tá, s ktorou si po uplynutí niekoľkých rokov večný zväzok sľuboval priateľ náš, Eufrozína tá – bola mamičkou, mamkou dvoch na dedine inej žijúcich anjelikov! – To bolo sklamanie

ukrutné. Pád neočakávaný do vln spenených zúriacej Niagary, pád már-nivého meteora do hlbiny morskej, pád prvého anjela z jasných výšin nebeských do čierňav bezodného Tartaru nemohol hroznejší byť nad pád Raráštokov zo sveta klamných ideálov do bahna ohyzdnej skutoč-nosti. Tak aspoň opisoval sklamanie svoje on. Čo si tu mal počať úbohý nešťastník? – Svetom utiecť? Preklínať ukrutný osud? Strašnú pomstu sypať na hlavy besných drakov, čo vencov svätých opovážili sa i len do-tnúť, nie to roztrhať? – Raráštok ani jedno, ani druhé nezrobil. Úbohej Eufrozíne nadal po počutí tohto chýru do neverníc, za niekoľko dní sa s ňou nezhováral, ale potom sa zase pomeril a hockedy ju celkom ľaho-stajne do dobrej vôle vybozkával...

Ešte viac kadejakých ľubostných pomerov by som mohol zo života Raráštokovho pospomínať, ako napríklad i do vlastnej sestričky, do istej barónky, ba i do jednoduchej chyžnej (do tej spomínanej Julišky) bol buchnutý, ale nateraz to všetko náročky rozťahovať nechcem, aby som si potom jeho hnev na seba neuvalil, že všetky jeho tajnosti, s ktorými sa on iba svojim priateľom zveril, celému svetu vytrubujem. Ba i zavrátiť by ma mohol, že sa jedno-druhé len v jeho ohnivej obrazotvornosti pri-hodilo, čím nás ako so skutočnou udalosťou ošudiť zmýšľal. Mal zaiste i nevšedný dar „zahýbania“.

KAPITOLA PIATA

Návšteva u šuhaja ako z iskry

Po skončení práv vystúpil Raráštok Smejko na postać verejného života a vodilo sa mu tuná veľmi dobre. Kde sa len skrútol, šťastie ho takreče-no prenasledovalo. My sme si, z akej príčiny neviem, nepísali, takže aj on bezpochyby len tak málo znal o mne ako ja o ňom a o jeho pomeroch. Na poli spisby som jeho meno nevidel, usudzoval som teda tak, ako je to na Slovensku hriешnou obyčajú: kto nepíše, nie je činným národovcom.

Asi o desať rokov od čias nášho nevidenia sa prišiel som náhodou do mesta P. Zosadol som v hostinci a nevýslovne som bol prekvapený,

počujúc všade rozhovory slovenské i medzi vzdelanejšími, a to zväčša o záležitostiach národných.

„Aký to prevrat netušený od desiatich rokov v tomto čestnom meste,“ oslovím jedného z prítomných hostí. „Keď som ešte ako žiak navštívil tu narodeného svojho druhu, nebolo tu počuť od vzdelanejších ani slovíčka po slovensky. Všetko bolo odrodilé, že človeku až smutno prichádzalo okolo srdca. A teraz, buď bohu chvála, aký to život, aká zaujatost!“

„Sláva bohu!“ vzdychne si oslovený, „že sa tie smutné časy našej za-slepenosti duševnej už pominuli! No sláva aj nášmu pánu Raráštokovi! Keby jeho nie, veru, kto zná, či by z nášho preporodu až dosiaľ bolo voľačo bývalo!“

„Raráštok Smejko?“ spýtam sa prekvapene.

„I veľmi. Veru nás pán pravotár zobudil k opravdivému životu. Milos-tivý Hospodin ho za to požehnaj!“

Vo mne zovrela radosť.

„Odpusťte, priateľko drahý, že hnaný citmi srdca svojho v náruč sa ponáhlam bývalému druhovi svojmu a rozhovor svoj s vami prerušu-jem. Prosil by som vás len ešte o číslo jeho domu.“

Sotva dočkajúc odpovede, bol som na ulici. Idúc hore mestom a po-zerajúc na čísla domov, zhliadnem blížiti sa proti sebe vážneho muža pa-postavy širokej, územčitej.

„Brat môj!“

„Duša moja!“ A sťa zamilovaný párik viseli sme jeden druhému na perách.

Raráštok pred desiatimi rokmi opravdivým Raráštokom po desiatich rokoch. Ani vlas nepremenil sa na ňom od tých čias v jeho povahe.

Na moju prosbu išiel so mnou do hostinca.

„Buď si!“ odvetil mi on, „urobíme si aspoň figeľ.“ Ja som ho nerozu-mel. Podobne mi nejasné bolo, čo mala znamenať navštívenka, ktorú brat Raráštok, naznačiac voľačo na ňu, hostinskému bol podal pred dva-nástou v sprievode niekoľkých mnou nepočutých slov.

Obedovali sme spolu. Keď sme si najhlavnejšie momenty života nakrát-ko vyrozprávali, prešiel rozhovor zaraz na národné záležitosti. Prítomní pustili sa s nami tiež do rozhovoru. Srdce mi rástlo od radosti, keď som počul priateľa svojho besedovať s prítomnými o zlatej budúcnosti Sloven-

stva, ktorú on tak prirodzene, a predsa veľkolepo, tak nadšene, a predsa jasne maľoval. Že sa o národné veci obzrie dakedy, proti tomu by som ešte pred štvrthodinou počas nášho súkromného rozhovoru bol mohol prisahať, a žeby čo i len slovo hoden bol vážne prerieť, to ani predpokladať som sa neopovážil. Radosť bolo vidieť, ako sa všetko k nemu vinulo.

S citmi ľúbymi, sladkými rozlúčil som sa s ostatnými prebudenými občanmi p...skými, keď ma Raráštok na svoju hospodu pozval, aby sme si vraj o jednom-druhom ešte dôvernejšie mohli poklebetiť.

„Toto je moje hniezdo!“ riekol pred jedným veľkým domom.

Vošli sme do dvora. Vzorný poriadok dookola v kvetinovej záhradke ako i na chodbe upomínal, že v dome nechýba usilovná gazdina.

Iba pred samými dvermi napadlo mi, že som sa zabudol spýtať brata Raráštoka, či je ozaj ženatý?

„Nech sa ti ľúbi, chyža je otvorená,“ predbehne ma slovom.

V chyži dačo zašuchotalo. Zaklopem.

„Voľno!“ zaznie tenký, mne trochu známy hlas.

Vstúpime dnu; ku dverám blížila sa nežná ženská postava v úhladnom letnom obleku. Jej ťahy sa mi úplne neznámymi nepozdávali, spamätáť som sa ale naskutku, aj ináč prekvapený, nevedel, kto by asi osoba táto mohla byť?

Na pohovke sa dve dietky čerstvých milých líčok zabávali.

„Bývalý môj spolužiak pán Štefan K. – a toto ženuška moja,“ predstavil nás Raráštok obapolne.

„Ó, pán K., takmer by som vás ani nebola poznala!“ zašveholí ku mne švárna, vlúdna žienka. „A vy akože? Neprichodím vám známa?“

„Ráčte odpustiť, milostpani,“ vravím ja, keď sme sa všetci traja na pohovku posadili, takže žienatko do prostriedku prišlo. Raráštok sa šibalsky usmieval. „Napriek tomu, že sú mi panej ťahy nie cudzie, nemôže mi prísť na um...“

„Nemôže vám prísť na um, keď ste ma jeden večer ako študent r-ský násilne boli pobozkali?“

A Raráštok sa len usmieval a nepovedal nič, čo pri ňom bolo veľmi nápadné.

„Krátke vlasy – dlhý rozum,“ vravia ľudia, „a veru sa nepravda tohto i teraz dokazuje,“ rečie s ľúbym úsmevom tajomná šumná. „Rozdiel

medzi mojimi vlasmi a vašimi, pán K., je istotne nie malý a môj rozum je teraz, ako vidím, predsa len nie kratší od vášho. Nuž, naozaj, neroz-pomínate sa?“

Raráštok vyskočil z pohovky.

„Ale ľudia! Čože sa vám robí? Už vidím, že vás ja musím z ťažkostí vytrhnúť!“ zvolá, prebehnúc so smiechom po izbe. „Nuž Juliška, Juliška, čo mi ako študentovi vodu nosievala, je táto moja ženička! Bozkajte sa mi krásne pred očami a zmyte ten násilný bozk slobodným, dobrovoľným bozkom.“

A sladulinký bozk zopakoval sa, takže na jeho hlasné dvojité plasnutie i dietky zle zazreli na mňa.

V dome tomto strávil som tri z najsladších dní života svojho, zabával som sa ako v kruhu svojich vlastných. Nevedel som sa dosť načudovať ostrovtipu a vzdelanosti Juliškinej. Kto by len zakrátko bol pozoroval jej nenútený spoločenský tón, nikdy by nebol veril, že iba rok bola vo výchovnom ústave, kam ju Raráštok na svoje útraty bol dal, prv než sa s ňou vzal.

Odchodiacemu riekol mi Raráštok s dobrým rozmarom toto: „Od svojej Julišky naučil som sa, že je sangvinik po našsky, šuhaj ako z iskry. Odvtedy ale, brat môj, ako som si ju za žienku vzal, naučil som sa od nej ešte mnoho dobrého – ale nie menej i zlého...“

Za to vypriadol si na samopašné pery svoje milosrdné plasnutie od rúčky snehovej.

Koloman Banšell
EMANCIPOVANÁ
Novela

*„Wie doch Gelehrsamkeit den Mädchen schaden kann!
Noch sind die Musen ohne Mann!“*

Nás Slovákov prenasleduje nejaká zlohviezda i v politickom, i v literárnom, i v spoločenskom živote. Slovák a prehra – sa síce nerýmuj; ale toto dvojce „tak pekne dovedna príde“ (aby som použil pospolité označenie klapancie), že to až radosť, až milá vec!! Ak ide o získanie úradu, tu vyhrá hocikto iný, len Slovák prehrať musí. Keď sčítujú sa hlasy pri voľbe snemových vyslancov, tu zase má kto postarať sa o to, aby naša zlohviezda ukázala nám osudné svoje čierne písmená: „prehra!“ Mladistvá naša spisba prezentuje nám nové dielo; ale blízky i ďaleký zaraz obskakovať počína – a prehra opäť pridruží sa k Slovákovi, odpútajúc spisovateľa od ďalšieho účinkovania i pripraviac obecnstvo aj o to málo, čo máme.

Podobne i v spoločenskom živote bije nás tá zlohviezda. Nejdem spomínať všetky poťahy rad radom. Prehry naše i v ohľade tomto sú citlivé.

Ale chvála milostivému Bohu a sláva zaujatosti i horlivosti verných duší! Aj tu ukazujú sa nám už predznaky blahejšieho obratu. Zlohviezda naša pomaličky bledne – a hasne. Preto hromové sláva i mnohosľubnej „Živene“ našej! Ona blaží nás tou sladkou nádejou, že slovenské ženy, získajúc vzdelanie národné, otužiac nežné city svojich srdc v neuhasiiteľný plameň rodolúbia, stanú sa skutočnými slovenskými matkami – v hocijakých pomeroch a ťažkostiach života.

I.

Slečna Štefánia Odolíňová bola jediná dcéra zemskeho pánika Odolína, ktorého majetok bol ale taký nevýznamný, že ak chcel s rodinou viesť život dôstojný svojho mena, bol prinútený zapodievať sa i pravotárstvom.

Na výchovu dcérušky svojej nešetrila pani Odolíňová žiadne výdavky, lebo ako opatrná matróna bola toho presvedčenia, že základná, všestranná vzdelanosť je najistejším poručenstvom pre dieťa a najvzácniejším venom pre zaťka.

Dom Odolíňovských bol čisto slovenský. Rozhovory viedli sa síce veľmi často i v iných rečiach, lež v prevahe zostávala naša ľubozvučná slovenčina, čoho príčinou bolo nielen to, že Odolíňovci bývali uprostred slovenského ľudu, ale menovite horlivá zaujatosť pána Odolína za svätú vec národa nášho. Preto i Štefánia hneď za mladi vstúpila do srdca svojho úrodného semä nezvratnej rodolásky. Nie div, že hoci ďalšiu výchovu z nedostatku slovenského dievčenského ústavu dostala pod vedením osôb nám nepriaznivých, v kole odrodilých priateľiek, Štefánia ducha toho, v ktorom od mladi vyrástla, nepreinačila, ba zaň pri vzdorovitom protitlaku tým nadšenejšou sa stala.

Na takýchto základoch vyvinula sa Štefánia na pannu vzornú i v šľachetnosti cítenia i v korektnosti zmýšľania. Lebo to je veru nepodvrátna pravda, že začiatky domácej výchovy stanovia pre človeka tú postáť, z ktorej sa jedine môže vyvinúť zdravé, blahé sebaurčovanie.

Telesné vnady u Štefanky nevynikali síce natoľko, že by ona bola pokladaná za prvú krásu celej stolice; ale v jej čiernych očiach a v tvári určitých, viac mužských ťahov zrkadlil sa predsa taký pútavý, obsahu plný výraz, že v zaujímavosti nebolo pre ňu na široko-ďaleko sokyne. A ja mienim, že vlastne tento zvláštny výraz celej bytosti (rozumie sa pri inak zdravej a súmernej telesnej sústave) je to lákadlo, ktoré krásou nazývame a ktoré niektorí básnici „krásou ducha“ tak radi titulujú. –

Sú muži, u ktorých cit prevláda nad umom. Poznáme ich v podobe tých slabúchov, ktorí ani myslieť, ani správne súdiť nie sú v stave, ktorí práve preto vedení od bočných okolností slúžia v helotstve oportunity, a tak ani čistý, samostatný, mužský, catonský charakter zo seba utvoriť nedokážu. Ženičky emancipované ľahko takýchto pod pančuchu dostanú.

Práve tak nachádzajú sa i ženské, u ktorých vyvinie sa bystrosť umu prevažne nad citom. Manželky a matky nebývajú z týchto veľmi šťastné; ako prvé majú ony zvláštny talent rovnými stať sa blahej pamäti Xantipe; ako matky vynikajú ony nespôsobnosťou v domácnosti a nedbanlivosťou pri výchove detí.

A nešťastie ženy „husárskej“, prebrúsenej nie je menšie než smiešnosť mužov zbabelých.

Takémuto nešťastiu bola vystavená i naša Štefánia. Jej povaha nebola, akoby bolo treba, vnímavá, podmetná, z vonku dovnútra prúdiaca; ale bola viac činná, predmetná, navonok obrátená. Štefánia nesúdila podľa toho o predmetoch, ako ju dojímali, lež dojmy činila závislými od prísnej, chladnej rozvahy.

Z tohto nenasleduje, akoby sme boli riekli, že Štefánia nemala cit pre krásu. Áno, srdce jej schopné bolo k pochopeniu krásy; ale keď my rozumieme pod krásou obyčajne nižšie stupne krásy, ako je napr. príjemné, romantické, vňadné samo v sebe: ona korila sa viac kráse vznešenej, velebnej. Preto šumenie zefyrkov, pohľad na púčok ružový, sladké achkanie mnohých maznavých lyrikov neprivedlo ju vonkoncom do nervózneho vytrženia, vzdychania a stukania, ako to mnohé veľkomestské fífleny robievajú pri nedrovaní; avšak pri pohľade na slávnostný východ slnca alebo pri ponímaní vznešených dramatických rázov zatriasla sa v celej svojej bytosti, srdce splápolalo jej v nadšenom vytržení, oko zahorelo jej roztúženým ohňom, líca jej krv poliala a bujné ňadrá rozochveli sa rýchlejšie.

Ale dosť o tom. Z krátkych týchto rysov môže si už utvoriť pozorná čitateľka aspoň slabý obraz o našej Štefánke. Inak s jej spôsobom zmýšľania oboznámime sa čo najbližšie.

Ráčte mi prepáčiť, spanilé čitateľky, že rozprávočku moju začal som rozkladať tak suchopárne a rozvláčne.

Náhradou za to predstavím vás hlučnej spoločnosti, ktorá nahrnula sa u Odolínov zo širokých-ďalekých strán.

Štefánia slávi devätnásty deň svojho narodenia. Páni rodičia už od viac rokov poskytli jej tú radosť, že tento deň veľkolepým spôsobom zasvätili. Podobne i teraz.

Spoločnosť je ako hlučná, tak vyberaná, možno povedať: elegantná, lež nie čisto národná. Povolani boli i niektorí Nemci, úradníci od železnice, a aby nebola núdza o tanečníkov, i niekoľkí šuhaji čikóšski – zo slovenského okolia.

Ale i táto rozdielnosť živlov neprekážala tomu, aby vydarila sa zábava z každého ohľadu. Pri table počuť toasty na zhodu národov, na národnosť spojenú s vlastenectvom, – ba dakto opovážil sa i kozmopolitizmu zazdravkať. Že medzi inými zdavicami panegyrické želania ani domácu slečnu minúť nemohli, to si ľahko domyslíme.

Štefánia, ak bola práve prítomná, trpkým úsmevom odpovedala na reči, ktoré sa jej týkali. Keď ale istý rozvážny koncipient zaželel jej ako zakliatej ružičke s vyslovením tej túžby, aby sa ružička táto čím skôr odkliať chcela a niekoho oblažiť mohla – Štefánia neznala sa zaprieť, aby neodpovedala,

„Pán predrečník,“ rečnila ona medziiným, pristúpiac k stolu a pochytiac do ruky čašu, „zdá sa, veľmi mylné predstavy má o našom pohlaví. Je teda žena až dovtedy zakliata, kým sa pod kvapku nedostane? Je žena takým tvorom, ktorý nie je v stave samostatne sa vyvíjať, samostatne zmýšľať a konať? Ja aspoň pevne verím, že žena nie je odkliata zväzkami lásky, rodiny, domácnosti; lež práve kľatbou večnou zarúti samu seba zo sveta širokohľadného do úzkeho priestoru štyroch stien, zo samostatnosti do závislosti, zo slobody do otroctva; zakľaje seba k nemému mlčaniu a poslúchaniu i cteniu cudzích náhľadov. Či povolanie naše je len to, aby sme iných blížili? My potrebné prostriedky blaženosti iných?...“

Pán koncipient sa zapýril.

Ale domáci pán ako obozretný hostiteľ pomohol mu z kaluže.

„To je všetko pekne, utešene povedané po oratoricky, dcéra moja,“ obráti sa on s úsmevom za odchodiacou Štefániou, „ale že je žena len mužovi k vôli stvorená, či to i sväté písmo nesvedčí tými slovami: Nie je dobre človeku, t. j. mužovi samému (lebo ženy ešte nebolo)? – A ukradené rebro je tiež len slušná vec prinavrátiť!“ –

Nasledoval srdečný smiech. V dobrom rozmare celej spoločnosti bez ohlasu odznegli slová Štefankine:

„Stará chyba to sveta, že dôvody často z povetria chytá!“ –

Nasledoval domáci ples.

Štefánia netancovala. Niektorí sa domnievali, že je to výsledok aprehenzie na toho koncipienta. Bližšie priateľky Štefanine vysvetlili vec ale tak, že je to výsledok ženskej hrdosti – ba zaťatosti.

Domáca slečna cítila sa za čas dobre. Besedovala z čiastky so staršími pánmi, z čiastky s mladými. Každý mal príležitosť obdivovať jej nevšednú zbehosť i v politike, i v spisbe.

Len s rovesníčkami necítila sa Štefánia najlepšie. Prihovárala sa im síce častejšie, zahrala sa s nimi i na kolospev, lež každé jej slovo mimovoľne prezradzovalo akýsi divný náter duševnej prevahy. Rozhovory s družkami dopadli mnohokrát tak nejapne, nepríhodne, že ju to až bodlo dovnútra sťa nejaký osteň. Chcela byť inakšou, no nebola v stave. Mrzelo ju to, a čím viac sa mrzela, tým nejapnejší bol ďalší rozhovor. Na tvár jej vysadol ľadový pot, duch jej sa chvel – takže ak nechcela pokaziť zábavu, bola prinútená utiahnuť sa do izbičky. –

Známa je rozprávka o jednom básnikovi, ktorý sa, na povzbudzovanie súdruhov, opovážil zazdravkať svojmu vzácnemu hostiteľovi. I povstal, povedal oslovenie – a ďalej nedaj Bože! Celá spoločnosť za drahý čas v trápnom mlčaní... Rečník bledne...

„No nič to, Miško ľúby!“ povie hostiteľ, vezmúc pohár, „prázdny voz sa nezasekne. Sláva ti!“ –

S obsažnými duchmi to tak častejšie býva. Duchovia takíto, keď nie sú vo svojom živle, berú na seba často podobu blbosti.

Asi tak to bolo i so Štefániou. Jej družky boli dievčatá nie sprosté, ale viac tvory každodennosti. Výška Štefankina nad nimi závrtná. A kto po hviezdach kráča a zohýnať sa musí dolu k zemi – ľahko dostane závrat!

II.

Nechajme rozvlnenú spoločnosť v dobrej vôli ďalej sa baviť a nasledujme pomútenú Štefániiu do jej vkusnej izbičky.

Štefánia vezmúc skvostne zaviazaného Schillera do okružlej rúčky a uložiac sa pololežiacky na pohovku, s výrazom nepokoja meravo hľadela za krátky čas pred seba. Vnútorň boj viditeľne vyrážal sa na jej

zblednutom líci. Čelo sa kedy-tedy zamračilo. Potom pretiahnuc rukou po bohatých havraních vlasoch a po vysokom čele, akoby z neho chcela odohnať chmáry, otvorila knihu a čítala:

„Ehret die Frauen!...“

Po dlhšom čase pretrhlo ju v čítaní klopanie na dvere. Štefánia sa strhla a vyskočiac hore zavolala: „Voľno!“ Dnu vstúpil od tancovania rozohriaty Teodor Kalinský.

„Ach, ach, milostslečna! O samote?

Samota tichá, samota lúba!

V tebe ja len mám pokoja;

Preto ta voždy citom iskrenným

Zvelebuj duša moja.

A celá spoločnosť taká vystrašená, že čo sa Vám stalo, kam ste sa podeli?“

„Nemajte mi to za zlé,“ odpovie Štefánia, „cítila som sa v hluku tej hudby nevoľne. Vzdialila som sa, aby som si trochu oddýchla.“

„Nie je možné, myslím, že by hudba mohla obťažovať.“

„Ja som inak horlivou priateľkou hudby, čoho dôkazom je, že ju i sama na znione pestujem; ale medzi hudbou a hudbou je veľký rozdiel. Mechanické, jednotoké, monotónne bručanie, prázdne všetkého citu nenávidím. A hudba tancová patrí podobne sem. – Ostatne, nechcela som ani rozmar tanečnej zábavy rušiť mojou nevhodnou prítomnosťou. Lebo viem, že ako harujúca spoločnosť štíti sa kňazskej kutne, že tak i tanečníkom nedobre padne vidieť medzi sebou osobu, ktorá tanec za nezmysel drží a ktorá odmeňuje najlepších tanečníkov najtrpkšími úsmevmi. Odpusťte, objavím sa hneď medzi vami.“

Kalinský nemo naslúchal týmto rečiam. Každé slovo s takým dôrazom a nádychom povedomia vyslovila ona; k tomu i významné jej zraky tak magickým spôsobom hárili, že mladík, aj ináč rozčúlený, odhodlal sa konečne pri príležitosti už dávno hľadanej vysloviť tajnosti svojich citov. Začal teda po malej prestávke:

„Oj, len na okamih nech smiem ešte samotu Vašu pretrhovať. Len na okamih, kým vyrieť sa dajú dve slovíčka, od ktorých...“

„Pán Kalinský! Prosím Vás, neprenáhlite sa,“ pretrhne Štefánia úbohého šuhaja, ktorý pretrhnutím týmto nemilo dotknutý zahanbene sklo-

pil oči. „Akýkoľvek krok v živote musí byť odôvodnený, ak nechceme zle pochodiť s výsledkom; odôvodnený má byť menovite ten dôležitý krok, ktorý urobiť, ak nemýlim sa, ste teraz zamýšľali. K podobným výrazom ja neviem, ako mohla som Vás dôverou naplniť. Snažte sa najskôr vyskúšať moje vnútro, poznať moje názory – a potom, keď ste ma poznali, istotne nebudete mi za zlé mať, ak odpoveď moja bude vyhybavá alebo práve záporná.“

„Predtucha moja nesklamala ma!“ vzdychol si obarený zaľúbenec. „Nuž teda, ak sa vám páči, ctená slečna, znivočiť koreň mojej blaženosti, dovoľte aspoň vysloviť vám moju pokornú vďaku. Družstvá priateľské, otvorené spoločnosti, klamný svet – vystavovali ma rozličným pokúšeniam. Srdce moje si vás vyvolilo za svojho anjela strážcu – a voľba moja požehnaná bola. Bájný váš obraz bol mojím paládiom. On posväcoval búrlivé chvíle, on obleskoval čierne mrákavy, on polieval ružovými farbami trpké hodiny mladosti mojej. Nuž vďaka, tisícerá vďaka vám! – Oh, vznášaj sa i naďalej váš drahý zjav nad temenom mojím; a keď nemožno vám osobne oblažovať ma už pri cieľi postaveného – dovoľte, nech aspoň pamiatku prvých dôb detstva, ktoré sme v milých, nevinných hrách spolu prežili, nech aspoň pamiatku preludu svojho tu v týchto nešťastných prsiach ako svätý amulet večne uschovávať a horúcimi slzami polievať môžem!...“

Od napruženia, aké pri týchto slovách vyvinul, zavravoral sklamaný mládenec k neďalekej stoličke a s hlbokým „ach!“ poklesol.

Štefánia, pristúpia bližšie, chytila jeho ruku a riekla:

„Pane! Kto nevie uctiť šlachetné pocity iného, ten je sám nešlachetník. Ja z inej strany chcela by som sa preukázať. City vaše si ja ctím a vážim. A vedzte, že keby som pýtala rady len od srdca, Vy boli by ste jediným, ktorého privinula by som do svojho náručia. Ale i rozum je nutné poslúchať. A tento jasne vyznáva mi, že môj svet nenašla by som vo vzätku, ktorý má založiť a zabezpečiť šťastie dvoch duší len sebe vzájomne horiacich. Práve tak vzdialená som i od myšlienky, chcieť niekoho na celý život nešťastným urobiť. Domnievam sa, že poznám povahu svoju. Ona je prihrdá na svoju ženskosť; ona by sa v úzke medze rodinného života nevmetila; ona rozkoš svoju v samostatnosti hľadá a nájstť dúfa. A či to pre manžela nie hotové nešťastie? – Nehľadte, pán Kalinský, tak ľútostivo

na mňa. – Keď zjavím vám k tomu, že chatrné sily moje obetovať chcem pozdvihnutiu nášho pokolenia, vydobývaniu našich ženských práv; keď dodám, že v srdci svojom nechcem ja vedieť o pravom cite lásky k ničomu, čo je mužské, ale že každá žilka vo mne len za slobodu žien bije: vtedy, mienim, i chladné moje správanie sa voči Vám odôvodnené bude. Za vyslovenú vašu náklonnosť, ktorú – žiaľ Bohu! – prežívať nemožno mi, prijmite moje priateľstvo. Že protivne s pôvodom Vaším vyrástli ste v duchu národu môjmu nepriaznivom, to ani najmenej nebude prekážať dôvernosti priateľstva nášho. Základom jeho okrem toho nebude iné, ako túha po osvete a slobode celého ľudstva. Vy odchovaný prsiami slovenskými potrebný môžete byť pre tento vznešený cieľ i na poli našich susedov Maďarov. Veď i dosiaľ čo Maďarstvo preukázať môže vo výdobytkoch pravej osvety, to nie je vplyvom génia maďarského, ale zväčša zásluhou Slovanstva a Nemectva. – Prijmite pravicu môjho priateľstva!“

Deva iskrenne stisla ruku junošovu, ktorú cez celý čas v ruke svojej držala.

„Mal by som poznamenať jedno, druhé,“ odpovedá Kalinský, pobožsky Ťefankinu ruku, „ale nevládzem; vidíte, zničený som...“

Tu vstal a vrátil sa do spoločnosti.

Ale či som ja nie nezdvorilý novelista, milé čitateľky, keď som Vám o kolegovi nič nepovedal, kto je on, čo je on?

Teodor Kalinský je dokončený právnik, pripravujúci sa na rigoróza doktorátu. Je synom slovenských rodičov, prvé roky detstva v rodisku svojom spolu so Štefániou vyrastal. Školy maďarónske vykresali z neho šuhaja dľa svojho kopyta. V jeden čas bol on zúrivým nepriateľom všetkého, čo nosilo na sebe slovenskú známku. Neskoršie, keď oddal sa právam, začal solídnejšie zmýšľať, no toľko mravnej sily predsa nemal, aby hol vedel zo seba úplne vylúčiť jed odrodilstva. Príčinou toho bola medzi iným aj tá okolnosť, že na maďarskom Helikóne stretol sa zjav jeho poetických prác so znamenitým výsledkom. Za malú zbierku prvotín poctila ho spoločnosť spisovateľov niekoľko sto zlatými, ktoré mu v zlate a striebre vyplatené boli. Preto prirodzená vec, že i vplývanie obrazu Ťefankinho nemalo úspechu na jeho obrátenie. Ctižiadosť Kalinského vysoko vojvodila nad vrúcimi citmi k Štefánii.

III.

Dom Odolínovie stával sa zo dňa na deň obľúbenejším predmetom návštev. Chvályhodné zvesti o Štefánii, o jej vzdelanosti, ako aj o iných panenských cnostiach zhusta priťahovali mladých ľudí k Odolínovcom. Správy samé i skutočnosťou nad očakávanie potvrdzované primáli nie jedného zvelebovateľa Hymenovho k uchádzaniu sa o ruku Štefaninu. A podivno to, čím viac nezdarených pokusov, tým väčší počet zvelebovateľov. S dievčatami, ktoré mnoho šťastia majú, býva to tak ako s veľkými boháčmi: pred návalom dôchodkov sa ani uvarovať neznajú, výhodu majú i tam, kde škodu očakávali.

Štefánia nedala sa pohnúť ani najslávnejšími partiami. Pre majetky, bohatstvá, úrady, hodnosti, spôsobnosti a výtečnosti mužov, ktorí ju pýtali, nemala ona – vlastne nechcela mať – citu a zmyslu. Čím viacerých videla pred sebou v pokore, tým vzdornejšou ostávala jej myseľ, tým širšiu bázu dostávala jej ženská hrdosť, hoci inak (čo je zriedkavý pád!) srdca jej ani najmenej nedotkla sa márnomyseľnosť a pýcha.

Pani Odolínovej to síce nie málo lichotilo, že vôkol slniečka dcéruškinho toľko bludíc kolotá; ale z druhej strany nahliadať začínala, že si veru Štefánia týmto činom zelený venček šťastia neuvije, lebo mala naporúdzi živé príklady na potvrdenie toho starého názoru, že ktoré dievča mnohým šťastím nerozvážne pohŕda, býva napokon najnešťastnejšie. Preto opatrná mamička za dobré uznala vplyv svoj na Štefánii tým smerom viesť, ktorý mohol by postaviť i rodičov, i dcéru do stavu bezstarostného.

K tomu naskytla sa znamenitá príležitosť, keď do domu Odolínovho sklonil sa veľkostatkár Z-y s úmyslami reálnymi. Partia by to bola bývala pre Štefánii skvelá, zriedkavá.

Pani Odolínová vidiac takto brány šťastia pred svojou dcéruškou otvorené, upotrebila celý svoj presvedčujúci talent, aby upozornila Štefánii na tú slávu a blaženosť, ktorej môže sa stať účastnou po boku pána Z-yho.

Avšak aké sklamanie pre výhľady matkine, keď Štefánia doprosta vyznala, že akokoľvek proti pánu Z-ymu ani zďaleka antipatiu necíti, lebo je človek milý, príjemný, pútavej dušnosti, – že ale predsa odmieta vy-

výšenosť, slávu a blesk po boku jeho a kohokoľvek, lebo blaženosť svoju mieni ona nájsť iba v stave od muža nezávislom, samostatnom.

Na toto vyznanie nútenou sa cítila pani Odolínová k odhalienu pred dcérou jedného veľmi dôležitého rodinného tajomstva. Výraz prestrašenia, aký slová matkine prezrádzali, ani najmenej neoprávňoval k predpokladaniu toho, že stav ten, o ktorom vraví, je azda vymyslený. Počujme, čo je vo veci.

„Štefanka, dievka moja, nevolaj na hlavu svoju vzdormi svojimi kľiatbu rodičovskú!“ riekla pani Odolínová, ostro pohliadnuc na dcéru.

„Láska moja naproti vám, mamička drahá, i naproti apovi zrejmejšie bola snád odo mňa dokazovaná, než aby som si za ňu vašu kľiatbu bola zaslúžila,“ odpovedá s dôrazom Štefánia.

„Na doterajšie správanie tvoje nemám poznámky; ale uváž, že jeden veľký hriech začieni hocijako veľké množstvo cností! Tak len jediné vzdorovanie tvoje zaškrvni poslušné správanie sa a uvrhnúť môže dom náš do priepasti hanby a pádu. Ach, úbohý otec!...“ Matka prestala; z oka si slzy utierala.

„Hovorte ďalej, mamka drahá. Slovám vašim nerozumiem. Aká hanba, aký pád?“

„Ujec tvoj, nešťastník, vyšiel na mizinu. Nie súc v stave podlžnosti svoje vyplatíť, zutekal do Ameriky...“

„Ach, aká ste vy sentimentálna, mamička!“ hovorí usmievavo dcéra. „Ujčeka síce ľutujem, hoci neviem, či neľutujem len šťastie jeho; lež to veru neviem pochopiť, ako by útek jeho mohol byť priepasťou hanby a pádu pre náš dom?“

„Skrze nešťastné girantstvo, dievka moja. Otec dobrák na viac tisíc zlatých dobre stál za svojho brata, neznajúc bližšie jeho pomery; – a teraz dostane zrazu od pravotára veriteľovho vyzývaci list k vyplateniu dlžoby bratovej a spolu napomenutie, že v opačnom prípade prísnejšie zakročenie stane sa nevyhnutným. Otcovi prichodí splácať sumu, na ktorú je málo celý náš nevelký majetok... Keby otec nemal nádeje, že vydaj tvoj za Z-yho vypomôže nám z rozpakov, neborák! bol by azda už od tých niekoľko dní zle pochodil...“

Štefánia užasla. Odvrátila sa preč od plačúcej matky, aby nedala pozorovať slzy, ktoré sa po jej kvitnúcich líkach dolu kotúľať začali.

„Štefánia!“ pristúpila matka a krčovito objala dcéru medzi usedavým nariekaním, „Štefánia, dievka moja! Jediná vetva nádeje! Rozhodni že sa, prosím ťa. Zachráň v čistote povest našu, naše čestné meno; vytrhni nás z istej hanby, vyslobod' otca svojho zo zúfania, matku zo zahynutia!“

„Ak chcete radšej obetovať svoju dcéru s jej šťastím a životom než chatrný majetok, vďačne uposlúchnem vôľu Vašu,“ odvetí Štefánia kus chladnejšie, lež odhodlane.

„Nátlak ti nechceme činiť – ale rozhodnutie, rozhodnutie slobodné, to prosíme... Vid', hľa, matku svoju na kolenách pred sebou... Dcéra, dcéra! Maj sútrpnosť s rodičmi nešťastnými!“

„Mám sútrpnosť, matka drahá,“ rečie Štefánia, dvíhajúc matku hore. „A ak je prísna potreba toho, skočím za šťastím Vaším na spodok morských hlbín, hotová som obetovať každá bunku krvi svojej; budem za vás hladom mrieť, nádennický chlieb vám vyhľadávať – ale rozum, presvedčenie, samostatnosť – nikdy, nikdy nežadám!“

Pani Odolínová zamdlela.

IV.

„Je on už obstarný?“

„Okolo tridsať.“

„Ženatý?“

„Nie, hoci pravotárstvo na svoju ruku od dlhších čias viedol, a síce so znamenitým prospechom.“

„Asi nejaký podivín...“

„Básnik síce, lež podivín nie. Ako mi vřavel náš kasnár, jeho to priateľ, na ženbu on viac nikdy nehodlá pomyslieť. Bol, vraj, nešťastný v prvej svojej a ostatnej láske. Dulcinka jeho mala byť nejaká emancipovaná bytôstka, ktorá v zaslepenosti svojej tak ďaleko šla, že i detinskú svoju lásku roztrhajú, zväzku manželskému dala večné zbohom!“

„Úbohý doktor!“

„Nešťastná rojčica!“

Tento rozhovor viedol raz večer gróf B-ický so svojou šumnou manželkou pri kozúbku, aký v jednom rohu salónu bol zariadený.

Kto neuhádol by, že slová tie týkali sa nášho už takmer zabudnutého Teodora Kalinského, doktora práv? Tak je; jeho to mysleli.

Vec sa totiž tak má, že panstvo B-ickovské vyvolilo si doktora Kalinského za svojho pravotára, ktoré postavenie on sťa výhodnejšie a pohodlnejšie i prijal.

„Zvedavá som na zajtrajšiu jeho návštevu,“ rečie pani grófka.

„Vám dámam nie je žiadny mladý človek ľahostajný,“ poznamená pán B-ický, medzitým čo ho žienka na čelo polúbila, dodajúc s blaženým úsmevom:

„Istotne, môj drahý, a menovite básnickí rytieri, a či rytierski básnici nie málo zaujímajú nás. Ale ak sa smiem spýtať, či i vás pánov nevytrhnú dakedy z koľaje také guvernantky, ako je naša – Štefánia?“

„Vskutku, srdiečko moje, bystrošť jej ducha ma v pravom zmysle slova frapírovala. Len to mi je ľúto, že z jej správania sa zdá prebleskovať istý tieň nedôvery voči nám To dievča musí v sebe ukrývať nejaké tajomstvá, tajomstvá veľa dôležité. Inak o jej účinnosti a zručnosti len chvályhodne súdiť musím.“

„Ja podobne. Malá naša Vilma robí pokroky až k podivu, najmä na zníone. I z Angely vyvíja sa nová, od doterajšej celkom odlišná bytosť. Lež nie div. Štefánia je skutočná matka našich detí; v nich ona žije, v nich nachádza svoju radosť, potechu, svoje – zdá sa mi – uspokojenie – a svoj celý svet.“

Po týchto slovách riekne si už i sami voľačo o našej Štefánii, ktorá, ako známe, je guvernantkou u B-ickovcov.

Pán Z-y bol dostal košík od Štefanky. Vo svojej pýche urazený záletník dozvedel sa o nehode Odolínovcov, všetko možné vynaložil – k uskutočneniu svojej pomsty. Veriteľa, od ktorého si Odolín vymôcť chcel, aby dlžobu bratovu v čiastkach smel vyplácať, nahovoril mnohovplyvný Z-y k neústupnej prísnosti. Tak stalo sa, že majetok Odolínov odpredali cestou dražby.

Oklamanému Odolínovi ostala len pracovitosť.

Matka si takmer zúfala.

Štefánia, ktorá od matky trocha márnomyseľnej nejedno náruživé slovo bola prinútená strpieť, odišla o nedlho do K-íc, aby v tunajšom

kláštore doplnila svoje vedomosti k vychovávateľstvu potrebné. Zloziac po uplynutí jedného roku skúšky s prospechom brilantným, hneď získala miesto vychovávateľky v grófskej rodine B-ických.

Krok tento rozhodne účinkoval na Štefaniu.

V šľachetnej, v každom ohľade príkladnej tejto rodine naskytla sa našej emancipovanej deve prvá príležitosť k nahliadnutiu do radostí stavu manželského. Ona dosiaľ tej mienky bola, že vyššia vzdelanosť dievčata v putách rodinných ani dostatočného poľa, ani voľného pohybovania vydobýť si nemôže. Ale ako sklamala sa v mienke svojej! – Vzájomná úcta, ľubezné vinutie sa, bezhraničná láska, pokora, skromnosť, ústupnosť, úslužnosť – ach, ako krásne dalo sa to všetko priviesť do súhlasu s voľnosťou! Žena sama, nadaná duchom i sebe geniálnejším, je tvor len polovičatý; práve tak, ako i muž len v spoločenstve nežno-citnej manželky nájde vyplnenie, završenie bytosti svojej.

„Sklamanie moje,“ tak písala Štefania v denníku svojom, „je veľké. Nahliadam, že horlenie za zrovnoprávnenie ženského pokolenia je fanatizmus, je z mnohých strán smiešna chiméra... Zrovnoprávnenie to poskytne nám len – láska!... Sloboda ženy zakladá sa v pokore srdca; samostatnosť naša má svoje korene v závislosti... Bože! Bože! – Zdá sa mi, že celý svet môj bol dosiaľ zabubáčený; – teraz previedol sa duch môj na povrch jasného svetla a v žiare tej k životu oživa i driemajúce moje srdce. Ale učičikam ho znovu, – preň uvädli už lístočky zelenej nádeje, ach! uvädli mojou ľahkomyselnosťou, mojou zaslepenosťou. – Kto vie, koho objíma už rameno jeho?... A ja ho tak ľúbim, tak ľúbim!...“

V.

Teodor Kalinský prišiel, aby sa pani grófkke predstavil.

Idúc parkom smerom ku kaštielu uvidel v jednom zátiší ženskú postavu v myšlienkach ponorenú. Pred ňou karotka papiera i tužka. Štefania písala niečo – možno básnila.

Kalinský priblížil sa k nej. Aké zadivenie! – Bol v rozpakoch. Hrdosť jeho pýtala sa ho, či si zaslúži oslovenie deva, ktorá ním, na slávy krid-

lach vyzdvihnutým, bola dosť smelá opovrhnuť? Z rozpakov vytrhne ho radostný výkrik Štefanin:

„Kalinský! Kalinský môj drahý!“ A privinula ho do náručia.

Prekvapený Kalinský mlčal ako tichá noc. Ale myslou jeho začali sa križovať obrazy tak čierne, tak desné, akoby hviezdy čisté rad radom začali dolu pršať z modrého blankytu.

„Pre Boha! Kde ste sa tu vzali na týchto ďalekých stranách?“ vyrazil s podivením.

„Nešťastný osud hodil ma sem, hoci som s ním spokojná. Ja nútená bola k tomu kroku, lebo nebárs išla nám doma hodina...“

„A vaše názory?“

„Tie ešte v ten čas pekne stáli.“

„Azda mám šťastie s pani grófkou?“

„Haha! Haha! Vonkoncom nie, Kalinský môj...“

Kalinský bol ako na trňoch, Myslel si: „Čože ona tu hľadá? Ak nemýlim sa v podozrení – oh, tak prekliata, za tisíc večností prekliata buď pamiatka jej, ktorú ja dosiaľ ako čistú perlu v srdci nosil, ktorej ja dumy moje posvätil. – Jej pamiatka bola by zneuctená?...“

„Čo Vás tak záduchivým učinilo?“ spytuje sa deva. „Azda nemilo ste dotknutý dôverou mojou? – Ach odpusťte, odpusťte, pán Kalinský; bola som veľmi rozčúlená, myslela som, písala... o ľúbosti. Odpusťte, pán Kalinský; v dumách o detstve našom pozabudla som sa. Ja k Vám už práva nemám. Tie časy zašli... Ale nenechám Vás ďalej v neistote. Ja som vychovávateľkou u grófskej rodiny.“

„Teší ma; budeme teda nie ďaleko jeden od druhého,“ hovorí Kalinský chladno s malým náznakom posmechu, „ak sa totiž nepáčiло sudbe, ktorá nás takto znenazdajky zohnala, preobraziť mňa v psika a Vás v mačičku. Lebo inak musíme jeden od druhého zase len preč.“

„Periódá básnická mína sa u Vás, pán Kalinský, ak neklamem sa. Aspoň oheň vrúcnosti Vašej veľmi ochladol. A so mnou, vidíte, opačne sa deje. So žilou ľúbosti otvára sa mi i žilka poézie. – Budem skoro môcť paniu Vašu vidieť? Kedy mi ju predstavíte?“

„Tú neuvídite nikdy, dokým žijem. – Ja stál som si v slove!“ dodá posmešne s hlasom vyvýšeným Kalinský a odchádza hore do kaštiela.

Ďaleko by nás zaviedlo všetko dopodrobna rozprávať, ako sa vyvíjali veci od tohto dňa počnúc medzi Štefániou a Kalinským. Tento sa v krátkom čase mohol presvedčiť, že ho zvelebovaný obraz Štefankin ani v najmenšom nesklamal. Štefánia bola tá istá šlachetná, šumná deva, ako pred niekoľkými rokmi, lenže – nie taká prehnaná v názoroch na emancipáciu a pritom plná nežnosti, citu a – ľúbosti.

Kalinský naproti tomu bol medzitým skutočne ochladol. Srdce jeho pod nátlakom prísnej rezignácie takpovediac otupelo. Lež otupelo do vtedy len, kým nepresvedčil sa, že ho Štefánia i medzitým vzývala a ľúbí ho i teraz, a to s celou vrúcnosťou, s celým plameňom prvej ohnivej ľúbosti.

V spoločnosti Kalinského celkom premenila sa dovtedajšia zádumčivosť Štefanina. Stala sa devou veselou; zdalo sa jej, že teraz otvára sa prvá, prvučická jar jej života. Jej duch bol čerstvý, otvorený, sťa žblnkot kryštálového potôčika. Jej srdce ozývalo sa tak milými harmóniami, akoby v ňom anjeli spievali hymnu nebeskej blaženosti.

Dovoľte, nech dokončím. Nočné mračná splynuli s prvým zábleskom ľúbostného slniečka v jedno telo, v jeden celok – ach! a tu tak sladký úsvit vznikol pre náš mladý pár!

Nemôžem sa zdržať, aby som vám, ctené čitateľky, neoznámil ešte niečo z listu Štefaninho, ktorý ona písala jednej svojej rovesníčke o niekoľko rokov po svojom vydaní.

„Prezývali ma emancipovanou,“ tak píše medzi iným, „a ja myslela, že ňou skutočne som. No hrozný to bol sebaklam! Skutočne divím sa sebe samej, ako som mohla prísť v názoroch na také rázcestie. Samostatnosť, nezávislosť! Vyrastený strom v povetří bez koreňov, bez pôdy. – A že je, vraj, manželstvo otroctvom v štyroch stenách. Ach, drahá moja! Široký to tuná svet, nepriehľadné pole pre ženu emancipovanú. Skvietať sa v rodine pobožnosťou, šlachetnosťou, nežnosťou, láskou, starostlivosťou, pracovitnosťou – príkladnosťou v každom ohľade; väčšia to zásluha než diplomy doktorské... My emancipujeme sa, keď dôstojne vyplníme svoju úlohu ako manželky a matky. Tak bude nás požehnávať i rodina i obec i národ i vlasť i cirkev – a vence naše neuvädnutejšími budú než vence, akými sa honosila Sapphó.“

Na konci býva kyjak. Teodor Kalinský skvie sa medzi menami poetov slovenských. Čieho pričinenia prst vidíme tu, to vám nepoviem. Ale že výborníčke „Živeny“, panej Štefánii Kalinskej, hlučné sláva! v tom istotne súcíťi so mnou každá verná dcéra a každý verný syn národa. Sláva jej!

Koloman Banšell
NA PAROLODI A ŽELEZNICI
Fejtón

Slávny vynálezca pary, to jest, prosím za láskavé odpustenie, chcel som riečiť: slávny vynálezca toho slávneho tajomstva, ktoré neznala vynájsť za tisíc rokov „múdra“ koruna ľudstva, totiž jeho milosť pán človek, napriek tomu, že mávala paru každý deň niekoľko razy pod nosom, a ktoré tajomstvo nezáležalo v inom, leda v cieľuprimeranom upotrebení toho plynového, od nepamäti dobre známeho divu (pary)...., slávny vynálezca toho slávneho tajomstva by sa sotva bol domnieval, že si svojím vynálezom, pre celé človečenstvo veľadôležitým, urobí niektorých ľudí – zaťatými nepriateľmi.

(I za túto náročky rozvláchnu vetu, ktorá má slúžiť za vzor takého slohu, akým sa písať nemá, prosím ctené čitateľstvo o láskavé prepáčenie. Spolu sľubujem, že budem písať tento svoj cestopisný úryvok vo vetách čo možno najkratších, lebo sa to lepšie číta než také veci, čo sú rozvláčené v míľodlhých periódach, v ktorých útlý rozum ľudský obyčajne tak poblúdi ako odsúdenec v labyrinte. Nie je veru taký šťastný každý smrteľník, čo noviny čítava, žeby sa pri čítaní akejkolvek čarbaniny stával účastným zvláštnej grácie Ariadninej, to jest toho kľbka [trpezlivosti], pomocou ktorého možno vyjsť na svetlo z labyrintu míľodlhých períód.)

Teda to som chcel povedať na začiatku týchto riadkov, že je vynálezca pary, parolodi a železničných rušňov v nenávisti u mnohých ľudí, patriacich do spoločnosti – spisovateľov.

Z akej príčiny? – opýta sa udivený čitateľ.

A ja na to: len z tej príčiny, lebo pole zaujímavých cestopisov sa vo veľkej miere zúžilo od tých čias, čo cestovať možno na železnici alebo parolodi. Keď si predtým išiel do susednej dediny, nazbieral si toľko zaujímavej látky k cestopisom, že si mal za celé mesiace o čom písať. Teraz precestuješ stolicu za stolicou, krajinu za krajinou a, ó, krvavá pomsta osudu! nemáš zo svojho cestovania ani toľko úžitku, žeby si niekoľko zaujímavých riadkov mohol napísať o svojich skúsenostiach. Keď slávny Kollár cestoval asi pred štyridsiatimi rokmi po Taliansku, bolo mu vtedy veľmi ľahko zostaviť štvorzväzkový cestopis. Ale teraz? Precestuj Európu, Áziu, Afriku, Ameriku a Austráliu radom, a čo si hneď od Kollára deväťstodeväťdesiatdeväťkrát geniálnejším spisovateľom, sotva budeš vstave o svojej ceste napísať štvorstránkový zaujímavý obrázok. Tak sa časy menia, tak tento svet beží!

A k tomu považíť treba ešte jednu spisovateľskú kalamitu – nešťastné baedekre. Baedeker napísal zväzky o pamätnostiach celého sveta, v svojich dielach ti aj o tom správu podá, koľko máš platiť v ktorom hostinci prepitného, za čo ti kde očistia topánky a o podobných pamätnostiach... Od alfy do omegy máš v baedekri hotový cestopis, a to v ktoromkoľvek smere, všetko jedno, či sa pohneš z Talianska cez Alpy do Švajčiarska a či z Brdárky na Gorlicu.

Za takýchto okolností má spisovateľ, čo chce o zaujímavých veciach písať cestopisy, ozaj nepríjemné postavenie. Keď si sadne na železnicu, tá letí s ním sľaby so šarkanmi o závod a synovi panenských múz dopraje možno najkratší pohľad na krásu rozkošných krajov, takže tieto uletia útekem klamlivého sna (alebo rakúskej bankovky) pred jeho zrakom bez toho, žeby mu v duchu len tónu tých pôžitkov boli zanechali, ktoré počas pokojného dlhšieho skúmania z ich lona prýstievajú. Potom zase, keď sa peknoduchého cestovateľa začína zmocňovať bojzlivosť, že ho to ustavičné rýchle striedanie nových vrchov a miest, nových dolín a riek snád bláznivým urobí, pochyť do ruky baedeker a začne čítať, aby vyčítal to, čo v cestopise nie je napísané, o čom sa teda písať dalo. Ale baedeker je opravdivý Mefisto. Nenájdeš v tých doskách červených ani za dukát niečo takého, čo by z nich chýbalo, o čom by sa pojednávať dalo s dobrým prospechom, bez uskutočnenia plagiátorského prečinu a bez urážky svojho spisovateľského „dobrého mena“.

Dešperátne postavenie! Dešperátnejšie než postavenie plátku banskobystrického, keď nad ním zaznie výrok z úst Jekelfalussiho: „Mene, mene, tekel úpharzin“, t. j. po našsky: „sčítané, sčítané, súdené a odvážené je množstvo – nerozumov tvojich!“

Toto je, ctené čitateľstvo, prelúdium k nasledovnému cestopisu, ktorý vášmu dobroprajnému zraku nakresliť zamýšľam. Verím, že ráčite nahliadnuť, z akej príčiny som sa pustil do takeého zbytočného – na prvý pohľad zbytočného – prelúdia. Na žiaden pád nie preto, akoby som v predohrách nejakú zvláštnu úľubu nachádzal, lebo nie som zo šťastných „muzikantov“ banskobystrických, a aj do tej spravodlivej muziky sa len tolko rozumiem, koľko hus do žita. (Pozobe ho, poctutná si na ňom, ale nevie, z akých ústrojných látok sa ono skladá a do ktorej triedy Linnéovej patrí jeho kvet.) Otáznu predohru som len preto napísal, aby ctené čitateľstvo malo milosrdenstvo nado mnou, ak nebude môj cestopisný obrázok hoden ani fajku dymu. A nakoľko som videl, že vynímajúc tú predohru, ako vidno – dosť podarenú, všetko, čo na poli cestopisov napíšem, málokoho bude zaujímať, preto som i tejto prácičke dal nápis *Na parolodi a železnici* a náročky som sa vyhol mnohosľubným grandióznym titulom à la *Cestopis do Švajčiarska* atď. Nechcel som vás teda aspoň zavádzať – túto veľkomyselnosť mi uznáte. A preto ak by ste sa pre moje prostosrdečné okolky zdráhali tieto riadky ďalej čítať, prosím vás, prečítajte ich aspoň ako odmenu mojej vyššie dokázanej veľkomyselnosti, ktorá cnosť je v týchto porušených časoch, kde sa už aj subvencia dáva, ozaj zriedkavá i odmeny hodná. A tak hurá! ideme do kraja zlatej slobody slobodienky, do milného Švajčiarska.

Šramotalo, hrkotalo celú noc. V noci vrhol som sa totiž do niektorého vagóna, ktorý náhodne do Mníchova išiel z Viedne. (Aby som vás nenudil, nezačnem opisovať svoje cestovateľské skúsenosti od svojho rodiska, lež od Viedne.) Sotva sa zavreli za mojím nevinným chrptom dvere vagóna, vydajúc praskot taký silný, aký len na rakúsko-uhorských železniciach možno počuť (zjavná to sympatia k praskotu burzovnímu a generálnemu), a sotva mi konduktor vybil dierku na cestovnej karte, hneď som sa nachádzal v náručí sladkého spánku. Ale som predsa počul, že šramotalo a hrkotalo celú noc. To bolo teda dôkazom, že som ale-

bo sníval celú noc o šramotaní a hrkotaní, alebo že som vlastne nespál, lež hrkotanie železnice počul.

Povážiac okolnosti, v akých som sa nachádzal – dva centy napravo (jedna vážna matróna), tri centy naľavo (akýsi medveď v ľudskej postave) – náchylný som veriť, že som vlastne nespál, ale som si len myslel, že by dobre bolo voľnejšie odfukovať. V sladkých túžbach po eldoráde slobodnejšieho dýchania som snáď naposledy aj na okamih zadriemal. Ale i za ten okamih som počul šramotanie a hrkotanie.

Čo šramotalo, čo hrkotalo celú noc? Ó, radostné cestovanie!

Môj sused šramotal mechmi chrápajúcich úst, moja suseda hrkotala skameneným jazykom.

Ináč, to nepatrí k veci. K veci len to patrilo, že som celú noc nemohol spať a následok toho bol, že som za rána, keď sa moji susedia z vagóna vytratili, začal sprobúvať svoje nešťastné pľúca, či mi ich nemilosrdná ťarcha piatich centov neroztlačila a či sú na spanie ešte upotrebitelné. I usnul som, práve keď vychádzalo slnko. Železnica uháňala krásnymi dolinami Salzburgu. Škoda krásneho kraja, že som ho nemohol obdivovať!

Ináč, ani to nepatrí k veci. Nechcem písať obširny cestopis. A keďže som i spal, či to nebolo „na železnici?“

Z tej nadmieru zaujímavej scény, ktorá vyššie v krátkych lapidárnych ťahoch bola nakreslená, sa iste možno presvedčiť, že sa na železnici i pamätihodné udalosti vyskytujú.

Avšak tak sa mi zdá, stáby moje ucho bolo duchom cteného čítajúceho publika. Zdá sa mi totiž, že väčšia časť súdneho čitateľstva (a ja každého čitateľa pokladám za súdneho, ktorý týmto riadkom pozornosť venoval) takto hovorí: Škoda preškoda tej zaujímavej scény, že ju pôvodca tak nákrátko, tak lapidárnym slohom opísal. A koľko zaujímavého mohol rozprávať! Mal nám bližšie charakterizovať svojich spolucestujúcich, mal nám rozpovedať, o čom rapotal ten skamenený jazyk jeho dvojcentovej susedy? Ktovie, či by z jej reči nebola povstala zaujímavejšia epizóda, než je celý cestopis? A potom – aká neľapnosť od toho pôvodcu i to, že nepripomenul, či sa s tým susedom alebo susedou na železnici vôbec zhováral. Možno, veru, že je ten pôvodca tak mechom buchnutý, že sa ešte ani k ľuďom prihovárať nevie... Hja, ale potom nechže nepíše cestopisy, lebo je na to niečo prihl... A zase o tých krásnych krajoch Salzburgu úplne

mlčí. Že, vrah, drichmal. Daromná fráza, ba urážlivá. Pokladá svojich čitateľov za bláznov, alebo je on sám...

A už takéto monológy netrpím, totiž ja, pôvodca týchto riadkov. Musím sa ohradiť proti takým urážlivým nadávkam. Ja že mechom buchnutý? Ja že...? Do očí vám musím rieť bez obalu, vám všetkým, čo ste s lapidárnym opisom tej železničnej scény nespokojní, vám všetkým musím povedať, že vás – nesmierne ľutujem. Ľutujem vás preto, že nemáte ani zdania o pokrokoch moderného spisovateľstva. Tak sa mi vy do toho rozumiete ako sliepka do organovania. Nuž či ste vy tak ďaleko zaostali za vozom moderných náhľadov, že ani to neviete, že sa teraz čo najkratšie opisy najlepšie ľúbia, pri ktorých je najširšie pole ponechané obrazotvornosti čitateľovej? Veru by ste sa hanbiť mohli, vy nositelia zastaraných šlendriánov. Spýtajte sa ktoréhokoľvek moderného kritika, každý vás ubezpečí, že sa teraz krátke opisy najlepšie ľúbia. Predtým, pravda, opak tohto náhľadu stál na povrchu. Predtým bolo prvou cnosťou dobrého spisovateľa čo najpodrobnejšie detailizovanie, rozbor situácie, osoby a predmetu až na najútlejšie čiastočky, ako to napríklad u Hollého vidno, ktorý opisuje črpák svojho valacha asi v dvadsiatich-tridsiatich hexametroch. Ale teraz? – Teraz je najslávnejším spisovateľským maliarom ten, čo len obrysy kúskovité vie čarať, aby obrazotvornosť čitateľova čo najslobodnejšie pole mala asekuované. (Niečo podobného i deti vedia robiť uhlíkom na stenu.) Tak veru! Moderné požiadavky sú inakšie i v spisovateľstve než zastaraný klasický šlendrián. A môžem vás ubezpečiť – aspoň tak vraveli o tom moderní kritici – že príde onedlho čas, že ten bude venčený za najhlavnejšieho spisovateľa, kto nenapíše v svojom živote – ani riadočka. Ten už potom zabezpečí obrazotvornosti svojich čitateľov najširšie pole. Ó, keby ten čas už pred dvermi bol! Potom by aspoň a posteriori neexistovali ani moderní kritici.

Zatiaľ poďme ďalej.

Železnica už pri Mníchove píska.

City príjemné ovládali srdce moje, keď sa rušeň k Mníchovu približoval. Vytrčiac hlavu zo železničného vozňa a zhliadnuc pred sebou sochu „Bavariu“ (do ktorej sa hore schodmi chodieval), bol som napomenutý, že som prišiel na pôdu umenia.

Len niekoľko okamihov – a železnica zastala. Vo mne vrela túžba, aby som čím skôr mohol obdivovať povestné zbierky diel umeleckých: glyptotéku, pinakotéku a pod. Bohvie ešte čo. Lež príjemné moje city v škrekľavú disharmóniu premenila nepríjemná epizóda pri železničnej stanici. Chcejúc sa zaopatriť bavorskými peniazmi, išiel som k pokladnici. Tam mi statočne vymenili naše bankovky za bavorské papiere.

V myšlienky ponorený nad tým výrazom „čert ako diabol“, zabudol som si paličku pri pokladnici. Lútosť hlboká mi zachvátila útroby za jedinou vernou spoločnicou, ktorá ma z domova až do tejto cudzej krajiny sprevádzala. Ale lútosť netrvala dlho. Navrátiac sa k pokladnici, tam som síce milenú a takmer oplakávanú paličku svoju nenašiel, lež učiniac v zármutok pohrúžený niekoľko krokov napred, zazrel som ju v ruke nejakého sluhu od železnice.

Okamžik – a žiadal som galantne svoju družku naspäť.

„Oh, veľmi vďačne,“ odpovie oslovený, „ak je vaša.“

Vytiahol som mešec a podával som statočnému nálezcovi akýsi strieborniačik, čo mi ešte od Simpachu bol zvýšil.

„Nie som privyknutý na také almužny,“ zaďakoval odmenený, uškrnúc sa opovrzhivo. Nálezné neprijal.

Na také almužny? myslím si. To mu je málo. „Dal by som viac,“ rečiem, „ale nemám okrem bankovky. Vidíte prázdny mešec. Pijete pivo?“ pýtam sa, pozrúc na blízky hostinec.

Miesto odpovede zachytil sa dobrý vtáčik so mnou.

Je to hrozné s týmito veľkomestskými gaunermi, myslel som si, vstúpiať do pivovaru. Už ma má! Vďačne by som mu bol ponechal milú paličku.

V tomto okamžiku mi dobrá myšlienka napadla.

„Pijete pivo?“ pýtam sa svojho sprievodcu, obrátiac sa k nemu nena zdajky uprostred sály.

„Ó, áno.“ Úľubne sa usmial.

„Kúpte si teda za moju paličku piva,“ rečiem odhodlane, „a tu máte ešte i túto almužnu.“ S tým som mu hodil tenže strieborniačik čo prv a odchádzal som naspäť.

Svingulant prijal oboje.

„Len jednu otázku,“ riekol pritom galantne, „smiem vám dať?“ A nečakajúc na moju odpoveď, spytuje sa ďalej: „Vy ráčite byť z Rakúska. Nie?“ „Ak vám ľúbo, áno.“

„Hneď som si myslel,“ dodal gauner s triumfujúcim smiechom. „Len Rakúšan môže byť taký ľahkomyselný v peňažníctve. Vezmite svoju paličku i peniaz!“ kričal za mnou.

Ja som sa ani neobzrel od radosti nad tým, že som sa takého gaunera striasol.

O hodinu neskôr som sa dozvedel v tomže hostinci, že sluha od železnice, s ktorým som mal aféru, bol bavorský – minister!

„Nie je možné! To je švindeľ. Nepravdepodobné!“

Domnievam sa, že asi tieto slová vykĺzli sa z úst čitateľa nad tou aférou, ktorú som mal v Mníchove s údajne bavorským ministrom a ktorú som predošle opísal.

Ja, bohužiaľ, voči tejto nedôvere nemám inej odvetu okrem tejto: relata refero, to jest podal som vec počutú. Ak teda ten údajný minister nebol opravdivým ministrom, prosím, neobviňujte mňa, lež prameň, z ktorého som správu čerpal. – A tu mi niečo napadá reťazením sa myšlienok. Neraz sa i pisateľom historických románov a podobných vecí tej nedôvery za podiel dostáva, akoby niektoré veci v ich spisoch neboli pravdepodobné. Avšak oni úbožiaci za to nemôžu, preto sa nedôvera tá vlastne ani ich netýka. Námietku pravde nepodobného vymýšľania iba ten môže na nich uvažovať, kto nerozoznáva historický dej od toho, čo je slobodnou fantáziou vymyslené... Čítať napríklad v niektorej novele o hodovaní v takom paláci, nad ktorým stotridsaťpäť obesencov visí, je zdanlivo pravde nepodobné a absurdné, a predsa je to dejepisný fakt. Od nepravdepodobnosti k nemožnosti je ďaleký skok.

A prečo by som neuveril, že ten pán v rovnošate (ktorú som ja, cudzi- nec, za rovnošatu bavorských železničných sluhov a úradníkov pokladal) bol vskutku bavorským ministrom, keď som z bezpečných úst počul (a to je všeobecne známa vec), že bavorskí ministri veľmi často chodia- vajú do toho hostinca, kam som i ja bol zašiel, na pohár piva? – Tak je to i s dejepisnými rozprávkami. Prečo by som pochyboval o pravdivosti niektorého deja, keď viem z bezpečných prameňov, že sa on pomerom, obyčajam a duchu patričných časov neprotiví, ba s nimi súhlasí.

Avšak vzdialil som sa od predmetu.

Prechádzam sa po chodbištiach mníchovských. Hľadal som zrakom zvedavým na tejto pôde umenia predovšetkým zvláštne stavby.

Ale očakávanie moje nebolo splnené. O zovňajšku Mníchova možno síce vcelku riecť, že v architektúre ďaleko stojí nad Pešťou, ktorá sa zdá byť len kasárenským hniezdom, lež v stavbách mníchovských niet do- statočnej veľkoleposti. A tak myslím, že i najčistejšia stavba len vedno s veľkoleposťou môže vyvolať uspokojujúci dojem. Z budov mníchov- ských priveľmi vyzeralo reálne zmýšľanie bavorských pivárov. Mimovoľ- ne mi napadlo: títo ľudia, reku, nezamurovávajú svoje peniaze do skaly. Z národohospodárskeho ohľadu je to chvályhodné. Pešť by sa mohla z toho poučiť, ale dojem umelecký je tou myšlienkou mútený.

Keď hovorím o stavitelstve, spomeniem spomedzi pamätnejších sta- vieb mníchovských aspoň starý gotický dóm, neovakovaný, z červených tehál stavaný. Palác kráľovský je dostatočne známy z novinárskych drob- ností.

Navštívil som i glyptotéku. A tu som nahliadol, že keď som v Mnícho- ve hľadal Atény, nebol som veru sklamaný. Už sama budova s klasickou jednoduchosťou je majstrovským dielom stavitelstva. A obsah tejto bu- dovy! Veľkolepé, uchvacujúce a poučné je vidieť, ako sa vyvíjalo rezbár- stvo od svojej egyptskej kolísky počnúc až ku gréckemu kulminačnému veku. Podoba jednotlivých triednych svetlíc a ich usporiadanie ako i fresky úplne harmonizujú so sochami, ktoré sú v nich umiestnené.

Nemôžem spomenúť ani najpamätnejšie sochy. Ale aspoň jednu. Mňa zvlášť zaujímal „Spiaci Saturn“, pozostatok to z veku slávneho Praxitela a Skopasa. Keď sa zahľadí človek na túto sochu, príde do pokušenia na- stavať svoje ucho, či ten Saturn skutočne nedýcha. Na tvári Saturnovej je klasicky vyjadrená opitosť. Skoro by sme uhádli, o čom asi sníva.

Ale dosť. Okrem toho si vás už predstavujem, ako sa usmievate nad tým, že sa mi práve opitý spiaci Saturn páčil v glyptotéke. „Nie div,“ po- viete, „že sa pôvodca medzi bavorskými pijanmi táral.“

Mníchov som opustil pod dojmom príjemných citov. Mnohé by som mal spomenúť, čo ma zaujímalo, naširoko-ďaleko by som sa mohol rozpisovať o každom videnom predmete. Či by môj cestopisný úryvok potom nebol ešte rozvláčnejší, než je teraz, to mnohý ľahko uhádne. Pri-

tom je aj to isté, že by tieto riadky mnohým lepšie chutili, keby v nich rozličné skúsenosti boli pospomínané dve na tri a nakrátko, než chutia teraz, keď sa pri niektorom predmete trochu dlhšie zabavím. Z toho si každý novelistista môže tú dobrú radu vybrať, že sa väčšine terajšieho čitateľstva také poviestky najväčšmi ľúbia, v ktorých je mnoho deja v krátkom lapidárnom slohu nakopené. Kto sa tejto modernej požiadavke ozlomkrky neprispôsobí, lež i na estetický zmysel prevýšených „šlendriánov“ reflektuje vpradeným do svojej práce kde-tu obšírnejším opisom niektorého deja alebo osoby, nad tým novelistom je už vopred vynesenejší výrok nezdaru.

Moja návšteva v mníchovskej glyptotéke mala za následok, že som si v najbližšom kníhkupectve zaopatril Lessingovo dielo *Laokoón*. Túto klasickú prácu čítal som na železnici od Mníchova až po Lindavu. Medzi spoucestujúcimi som iste nemal nikoho, kto by mi bol lepšie než *Laokoón* zdĺhavý čas cestovania krátil.

Laokontovi mnohé mám čo ďakovať...

Na svoju hanbu som sa presvedčil, že som dovtedy nejasný pochop mal o hraniciach maliarstva, rezbárstva a poézie. Predtým som sa domnieval, verný náhľadu Simonidesovmu, že maliarstvo je nemou poéziou a poézia hovoriacim maliarstvom. Lessing ma o inom presvedčil. I zanevrel som na „mániu opisovania“, ktorej som dosiaľ hlavnú rolu v básnictve pripisoval.

„Len to je úrodné,“ hovorí Lessing (*Laokoón III.*), „čo obrazotvornosti slobodnú hru ponecháva. Čím viac vidíme, musí nám byť dovolené, aby sme si tým viac domyslieť mohli.“

Lessing toto síce o maliarstve hovorí, ale či to neplatí aj o básnictve? Isteže aj o poézii, a tak napríklad aj o novelistike, s tým malým rozdielom snáď, že táto musí ponechať slobodné pole dômyslu čitateľovmu v pobočných dejoch a reflexii nad súvisom hlavného deja, ale nikdy sa nesmie opierať o slobodný dômysel pri malbe charakterov. Novelistista podľa mojej mienky nesmie dopustiť, aby si čitateľ inakšiu ideu smel utvoriť o charaktere niektorej, zvlášť hlavnej osoby, než akú pôvodca nakresliť zamýšľal. Spisovateľ musí byť istý, že s ktorou osobou svojej poviestky on sympatizuje, s tou musí cítiť aj čitateľ. Aby sa ale táto zhoda medzi názorom spisovateľovým a čitateľovým možnou stala, k tomu je

pri nekonečnom počte nuáns v charakteroch ľudských potrebná malba, dôkladné kolorizovanie, často na úkor lapidárnosti, a nielen povrchné rabelaisovskú geniálnosť napodobňujúce čmáranie jednotlivých spisov. Myslím, že ak sa maliarstvo niekde s poéziou stýka, je to práve tento punkt – punkt charakteristiky. Nechcem však rozpisovať svoje reflexie nad Lessingovým *Laokontom*, ktorého takmer každá kapitola sa hodí k novým a novým úvahám. Len škoda, že mnohí z novších kritikov práve na základe Lessingových zásad, nimi jednostranne pochopených, vystavali svoje klamné teórie, z ktorých niektoré som už v priebehu týchto riadkov spomenul.

Začínalo svať, vlak dochádzal k Lindave. O dve hodiny mal som uvidieť kraje blaženého Švajčiarska... Aká to bude plavba po siných vlnách Bodamského jazera! V hrudi mi splápolal plameň nadšenia...

Tu ale padlo mi oko na jednu enunciaciu otvoreného *Laokonta* – a odrazu som sa tak začal cítiť, akoby plameň môjho nadšenia bol býval spláknutý ľadovým tušom.

„Konečným cieľom každého umenia,“ hovorí tam Lessing, „je úľuba a bez tejto sa možno i zaobísť. Preto nepochybne môže závisieť od zákonodarcu, ktorý druh úľuby a v akej miere je povolitelný.“

Horrendum dictu! To je snáď predsa primnoho od takého „Freigeista“, ako bol Lessing. Zákonodarstvo by teda malo rozhodovať napríklad nad tým, aké obrazy je dovolené maľovať, akého „druhu“ básne písať, „akú mieru“ nadšenia v nich upotrebiť a pod.? A už, prosím za odpustenie, táto kapitola Lessinga, napriek tomu, že ju pôvodca chcel dejepisnými príkladmi ilustrovať, z toho, že u starých boli aj umenia podrobené zákonom, vyvodzovať, že by táže inštitúcia aj za našich čias bola potrebná a cieľu primeraná, to toľko znamená ako históriu zauškovať a nenahliadať, aký veľký je rozdiel medzi duchom starého a prúdom nového veku.

Ale na šťastie v modernej Európe sa ani nenašiel taký štát, v ktorom by zákonodarstvo rozhodovalo nad dovoliteľným a nedovoleným v umení, čiže kde by zákonodarstvo slobodný vývin umenia bolo chcelo hatiť. A dobre tak.

Nechže je zástoj absolutistickej kontroly ponechaný takým individuí, o ktorých je známa vec, že sa pštrosom podobajú, nakoľko sa

aj oni radi zarývajú pred nebezpečenstvom „liberalizmu“ a podobných mátoch do piesku stredovekých lapálií. Tieto poľutovaniahodné indivíduá nechže sa kochajú v svojom vycieraní zubov, nechže sa kochajú v tom výlučne svojom vlastnom privilégiu, že sú oni strážcami mravnosti a najvyšším fórom umenia. Ja týchto ľudí ľutujem. A ak by sa mi kedy toho šťastia za podiel dostalo, že by tí zasmušilí rytieri vykrikovali nad nejakým mojím výtvorom mne do očí (a nielen za chrbtom) svoje fulminantné jeremiády: „Mravnosť je napadnutá! Pozor, devy slovenské! Nedajte sa zviesť, junoši naši!“ – ja i vtedy nevedel by som sa namrziť, ale s ľahkým úsmevom vyjadril by som tým rytierom svoju najhlbšiu sústrasť. Úbohí!...

Pradenie týchto myšlienok ešte nebolo dohotovené, keď rušeň začal písať, dávajúc na vedomie, že sme blízko Lindavy. O niekoľko chvíľ rušeň zastal.

Vystúpil som z vagóna a oddajúc batožinu nosičovi poberal som sa k prístavu Bodamského jazera.

Stál som na palube a hľadel som v tichej dume do zelenkavých vôd jazera. Neviem, či to bola túžba za opusteným domovom a či inakšie akési pocity, ktoré v prsiach mojich prúdiť začali. Dost na tom, bol som rozrušený... V rozrušenosti zabiehal som až k hraniciam povestného „weltschmerzu“ i mimovoľne tisla sa mi na pery nasledovná básnička. Melancholické čľapotanie vlŕn, loďou prerezávaných, bolo hudobným sprievodom k mojím rýmom:

*Ranný vánok už povievať začína,
noc-mrákava vždy viac a viac sa mína:
Ó, loď, pospeš, rozprestři vetrilá,
nech sa zjaví voľnosti vlast milá!
Blíži sa noc. Dych života nevládze.
Ako by vládval niešť tolké nesnádze?
Ó, čierna loď, nenáhli sa, čakaj:
Len ešte raz, len – zaplakať mi daj.*

Neviem, či to v tomto smutnom tóne i ďalej malo ísť. Len na to sa rozpomínam, že nasledujúca sloha mala obsahovať rezolútne – zriekanie

sa večného spasenia. Myšlienka táto, ako vidno, nebárs akorduje s obsahom slôh vyššie uvedených, no ja som ju predsa silou-mocou chcel upotrebiť, a síce z nasledovnej príčiny. Stalo sa mi pred pár rokmi, že som bol napísal a uverejnil veršík, v ktorom sa moja hriešna duša ľahkomyselne zriekala účasti spasenia. Akýsi starý pán sa nad touto impertinenciou bol strašne napáľil (priatelia mi vyčítali, že je myšlienka tá plagátom z celej svetovej literatúry, čo ja sám uznávam) a tenže starý pán ma za tú impertinenciu statočne vymydľil. Ale čo sa vyklúvalo z kritiky toho pánovej? Výborná reklama pre moje, ináč „nechutné“ veršovnícke výtvory. A čo bolo výsledkom tej reklamy? Ten jednoduchý fakt, že skoro každá vzdelaná Slovenka vedela celú tú básničku naspamäť a častejšie si ju s úľubou opätovala, a bez reklamy starého pánovej by ju snád nikdy nebola ani čítala. Presvedčiac sa teda, že je nemierny útok starého pána pre mňa opravdivou reklamou, vyznám dôverne, i k veršíkom vyššie uvedeným som preto zamýšľal pripojiť myšlienku o spasení, aby mi u toho starého pána bol zaistený útok – reklama mojich veršíkov.

Dokým som sa ja čiernej lodi prosil, aby mi len ešte raz dovolila zaplakať – pustili sa do plaču nebesá. Neviem, či to boli slzy ľútosti nado mnou. Ak slzy tie naozaj mne platili, tak veru strašným hriešnikom byť musím, lebo sa lialo strašne.

K tomu vial i silný vietor. Bodamské jazero začalo sa vlniť. Krásny to bol obraz! Ale nejdem ho opisovať, po prvé preto, že nemôžem vystáť „mániu opisovania“, a po druhé z tej príčiny, lebo cteným čitateľom môžem v krajine ukázať a predstaviť niečo krajšieho, než sú rozhnevané vlny Bodamského jazera.

Pozrite, kto sa tam do zrkadla pozerá?...

Potichu sa blížte ako milenec ku komôrke svojej dievčiny; nedovoľte čižmám vŕzgať, ak máte v nich lipové triesky.

V kajute je samotná, za spolucestujúceho mňa jediného má, môže teda svojej márnomyseľnosti nemýlene pochlebovať v zrkadle.

Pozrite na tú štíhlu postavu – ale nejdem ju ďalej opisovať. Dost na tom – máte pred sebou ženu ako lusk.

Aký blažený som bol, že som mohol v jej spoločenstve cestovať.

A aká zhovorčivá! Čo slovo, to geniálna myšlienka. Mladá síce nie je, ale je predsa na pobozkanie.

Rodom Poľka; vydala sa do Francúzska, ale jej manžel dávno zomrel. Keď mi o jeho smrti rozprávala, vytiahla z vrečka šatku a utierala si zaslezené oči. To je už potom vernosť na pozlátenie.

„Váš nebohý manžel,“ rečiem ja, „bol veľmi šťastný človek, lebo ako vidím, blažili ste ho závideniahodnou vernosťou.“ Chcel som týmito slovami jej sentimentálnosť pichnúť, ale sa mi to nepodarilo; moje slová sa viac poklone podobali.

„Ó, prosím vás,“ rečie ona, ľúbo usmejúc sa odrazu, „veľmi mi pochlebujete. Radšej ste mali riečiť, že srdce ženské býva vernejšie než mužské. A to je naše šťastie, bo v povedomí vernosti nachádzame aspoň aké-také uspokojenie, ak sme v ľúbosti nešťastné.“

„Ach, vy ste boli snáď nešťastnou? Veru vám to z tváre nevyzerá.“

„Či nešťastnou?“ rečie ona s trpkým úsmevom. „Vy ste dobrý znalec ľudí. Mám k vám dôveru. Ak chcete, môžete počuť o mojom osude. – Ale snáď sa naraňajkujeme.“

Dal som doniesť kávu, ktorú som fatálne draho musel zaplatiť.

Pri šáločke začala rozprávať moja drahá Poľka o živote svojho nebohého muža, aký výstredný život viedol, koľko príčin jej k žiarlivosti poskytoval a podobné veci. Už som chcel svoje slová odvolať, ktorými som bol prv vyznal, že jej manžel bol veľmi šťastným človekom.

Ale denique zabával som sa dobre, až kým loď v Romanshorne zastala. S takou milou ženou som sa už dávno nezabával.

Chlape, myslel som si, ak by si bol o štyri roky mladší, t. j. osemnásťročný, nech som dobrý, ak sa nezaľúbiš do tejto ženy až po uši.

Keď som si v Romanshorne železničný lístok vymieňal, pribehne drahá Poľka ku mne a vysype na pult pred mnou všetky svoje peniaze. Boli to všelijaké strieborníky od výmyslu sveta, nebodaj pozostatok akejsi numizmatiky.

„Prosím vás,“ rečie ku mne, „pomáhajte mi vyberať švajčiarske peniaze, ja sa v týchto rozličných nevyznám.“

Vyberať – myslím si. Celá tvoja numizmatika nestojí päť frankov a za lístok máš platiť aspoň dva razy toľko.

Z rozpakov mi zvonček pomohol – začali tretí raz na odchod cengañ.

„Odpusťte, madame, ešte som neodovzdal svoju batožinu.“ S týmito slovami som sa vzdialil. Už darmo je, bol som veru taký negalančný, že som svojej „priateľke“ nekúpil lístok – za svoje peniaze.

Chlape, myslel som si, ak by si bol o štyri roky mladší, to jest osemnásťročný, nech som dobrý, ak jej nekúpiš lístok za svoj groš.

Odvtedy, čo som na pôdu švajčiarsku stúpil, šťastie ženské ma v opravdivom zmysle slova začalo prenasledovať. Sotva som v Romanshorne na železnici sadol, dopálila za mnou moja premilená Poľka, a prv než by som ju bol spozoroval, sadla si ku mne, rečúc s francúzskou zdvorilosťou: „Neráťte sa mrziť, ak budem vašou susedou. So známym priateľom je, tuším, lepšie cestovať.“

Neodpovedal som, čo mi namrzenému na jazyku vážilo, ale som sa predsa nemohol zdržať, aby som nejako zarazeno nabok nepohliadol.

A koho tu zhliadnem?

Dievčinu, na prvý pohľad dobre známú, lež v prekvapení som sa nevedel spamätať, kto je a kde som ju videl.

Ona tiež pozrela na mňa a začervenala sa.

Po mnohom rozmyšľaní mi prišlo na um, že som dievčatko to sivooké v Pešti videl asi pred týždňom, keď v omnibuse vis a vis sedela.

Cestovala samotná. Možná vec, že v Pešti bola guvernantkou a že sa teraz do svojho rodiska navracala. Bol som v rozpakoch, či sa jej mám prihovoriť. Srdce mi lietalo od radosti. Vyznám dôverne, s dievčatkom som vrele sympatizoval.

A ak je ona z Uhorska? Či by sa nepatrilo ju osloviť?... A vidím, že sa i ona rozpomína na mňa.

Bol som v rozpakoch za dlhší čas, a čo z rozpačitosti vyplýva, na sedu som pozabudol. Táto, aby moju negalančnosť revanšovala, začala si – za smiechu spolucestujúcich – vlasy vyčesávať. Tak som sa cítil, akoby ten smiech mne bol platil.

To ma pohlo k rozhodnutiu.

„Prosím, nebudem na prekážku vášmu zamestnaniu,“ rečiem k svojej Poľke a už som sedel pri boku sivookého dievčaťa, prehodiac krátko: „Excusez, mademoiselle“.

„S'il vous plait, monsieur,“ rečie ona, sklopiac zrak a zapýriac sa.

... Mal som také cestovanie, aké viac nikdy nebudem mať...

Kto bola tá dievčina a ako som sa s ňou zabával, rozpoviem vám druhý raz.

Do videnia!

Koloman Banšell
Z TÝCH KRAJŠÍCH ČASOV
Arabeska

Inakší to bol svet, keď mladistvá hrud' snívať znala o pekných hodinách priateľstva, keď medzi nami panovala oduševnená revnivosť nie pre lichú samochválu, lež z čistej národnej snahy, keď srdcia naše horeli horúcim plameňom lásky k nášmu ľudu, tomu potupenému popolvárovi medzi národmi, keď sa krídla ducha smelo rozprestierali, opovrhli všetkými prísnymi a rozvážnymi kalkulmi, k medziam pobratimstva slovanskej vzájomnosti. Inakší to bol svet – svet poetický, svet krásny, ktorého obzor obrúbený bol krvavou žiarou ranných zôr.

Teraz by si tú junač, verabože, ani nepoznal. Rozpráča sa, roztratila sa po všetkých kútoch vetrovej ruže, ako medoústy básnik hovorí: „Každý svojou pošiel stranou, hnaný žitia nevôľou, v osamelých sa havranov zmenil krdel' sokolov“. Roztratili sa a už sa vám skoro ani nepoznajú. Už ich nespája v jedno „Kolo“ ani bledá rozpomienka na to posvätné žertvište, na ktorom k nebu šľahával združený plameň ich nadšených hrudí.

Snáď žiaden z nich nepomýšľa na minulé blažené hodiny dôverného priateľstva, ale ani nie div: na „chlebovej postati“ starať sa im treba o inakšie priateľstvá. Namiesto šľachetnej revnivosti zaujala ich prsia prekliata letargia; lež skoro by som bol neuznanlivým: znajú oni ešte i zavodiť – o slamený veniec ľahostajnosti. Ak z ich národnej lásky zostala ešte aká-taká pahreba, tá nesiahla ďalej od babského vzdychu nad nevýslovnou biedou národa.

Vravím, inakší to bol svet. Vtedy inakšie slnce svietilo.

Aké príjemné je teda ponoriť sa v rozpomienky na zlaté časy bujarého mládenectva. Jednej takej rozpomienke nevyrovná sa často ani najvyšší pôžitok, aký doba prozaická je vstave poskytnúť. I myslím, že nebudete mať za zlé, keď si o jednej-druhej z tých sladkých rozpomienok pobesedujem.

Keď zahraničná politika Uhorska neplávala ešte v takých ružových farbách, v akých ju pod Andrásyho „mnohovplyvným“ ministerstvom zahraničia máme šťastie vidieť, v tie časy sa vážne pomýšľalo na opevnenie hraníc rakúsko-uhorských proti Rusku. Odvedy sa, pravda, pomery zmenili. – Zahraničná taktika grófa Andrásyho zbytočnými urobila všetky strachy pred nápadmi severného kolosa. Teraz už i vrabce čvrikajú v maďarských časopisoch, že je pomer Rakúsko-Uhorska k Rusku najpriaznivejší, najpriateľskejší. Ba niektorí premrštenci, ktorým na priateľstve tom nevýslovne mnoho záleží, idú tak ďaleko, že onedlho môžeme od nich očakávať také chválospevy o ruskej civilizácii, o ruskom cárovi a o podobných nedotknuteľných kvietkoch, akými chválospevmi neohrozovali existenciu Uhorska nikdy ani najprepiatejší emisári a agitatori. Nuž, tomu sa niet čo diviť – časy sa menia a ľudia sa menia v nich.

Dost' na tom, že Rakúsko-Uhorsko zamýšľalo pred piatimi rokmi opevňovať svoje hranice na severe proti novej invázii ruskej.

Prišiel i do Prešova takzvaný geniecorps za tým cieľom, aby kreslil plány pre citadely, ktoré sa na okolitých vrškoch mali stavať, a aby konal iné, s opevňovaním spojené prípravné práce. Na lúkach šebešských zhotovené boli i násypy a valy, aby sa synovia Marsa austrijsko-uhorského aj v tom pocvičili, ako sa treba pred guľkami ruskými – ukrývať.

V spomenutom zbore ženistov zamestnaní boli vojaci zväčša českí, šuhaji, prirodzená vec, v kreslení zruční a v počtoch i v merbe zbehlí, čo do šarže, väčším dielom poddôstojníci.

Medzi nimi vynikal nevšednou národnou uvedomelosťou Václav Hájny. Niektorí z prešovskej slovenskej študujúcej mládeže priľnuli sme k nemu úprimným priateľstvom, lebo bol muž nielen vzdelaný, lež aj za vzájomnosť kmeňov slovanských nadšený. V obcovaní s ním naučili sme sa, aká mohutná je príťažlivosť kmeňových sympatií a v nejednom z nás vzbudené bolo to pevné presvedčenie, že sú sympatie kmeňové, ako to i Kossúth povedal, mohutnejšie, než aby zo srdc vymazané byť mohli či

nátlakom neprajným, či útlakom divokým, či mačacím leskom skvelých sľubov.

Ako spomenuté, stáli sme k Václavovi Hájnemu v pomere úprimného priateľstva, lež doložiť musím, že korene tohto pomeru nespočívali natoľko v osobnej náklonnosti ako skôr v totožnosti národného presvedčenia.

Ako sme sa spriatelili s ním? Tak, ako mladé priateľstvá zväčša povstávajú – pri pohári.

Akým spôsobom sme sa dostali k pohárom – rozumie sa nie prázdny, lež pivovým – to tiež zaslúži spomenutia ako vec, ktorá u nás nebývala každodenná.

Náš druh Záboj Gemerský má zásluhu na tom, že sme sa jedného novembrového večera dostali do hostinca k Neumannovi, ktorý toho času najlepšie pivo meriaval. Záboj mal totiž popri iných podivínstvach aj tú zvláštnu obyčaj, že ak dostal z domu „recepis“, nemohol dovtedy pokojne spať, kým si celomesačné „dlžôbký“ nevyplatil a zvyšok s veselými priateľmi nestrovil. On sa toho držal, že kto peniaze má, ten je ich otrokom; ale sťa červený republikán bol zaťatým nepriateľom každého otroctva.

Tuším bolo ku koncu novembra, „recepis“ obyčajne koncom mesiaca dochádzal, keď náš Záboj s tvárou uradosťou vstúpil do bytu svojho a, vyskočiac na tri stopy a potom zohnúc sa takmer až k zemi, skríkol v sprievode olympijského úsmevu: „Duša moja!“

Toto „duša moja!“ malo veľký, lež tajnejší význam než Zábojova báseň „Čierna duma k Európe“. Ale kto výrazu tomu rozumel, ten sa pri jeho počutí ozaj mohol potešiť. (Ak si rozumel obsahu básní Zábojových, našiel si v nich tiež opravdivý pôžitok.)

Zábojov výkrik „duša moja!“ v obyčajnej reči asi toľko znamenal: „Kamarát, dorazil tvrdo čakany, recepis, môžeme sa ísť trochu zabaviť.“

Výkriku Zábojovmu všetky „duše moje“ s radosťou porozumeli, čoho konzekventným výsledkom bolo, že sme sa onedlho zhliaďovať mohli pri Neumannovom okrúhlom stolíku, červeným obrusom prestretom. Pred nami stáli poháre penivým pivom naplnené.

Už sa nerozpomínam, o čom sme debatovali, len to viem, že Záboj bol zadumaný. Snáď rozmyšľal o „čiernom dome“, v ktorom sa strojil,

keď bude milionárom, vydržiavať slovenských spisovateľov. Alebo lúštil tú filozofickú otázku, prečo je to, že je červené víno u Zboraya, takzvané „požehnané“, príjemnejším nápojom než Neumannovo pivo?

Nie. Náš hosť teraz nedumal ani o „čiernom dome“, ani nefilozofoval o „požehnanom“. Myslel jeho iným predmetom bola zaujatá. Počúval s napnutosťou rozhovor dvoch vojakov, ktorí neďaleko nášho stola boli ponorení v ohnivú dišputu. My ostatní sme si ten rozhovor nevšímali.

Tu zrazu vyskočí ti náš ľúby Záboj zo stolca, sťaby strela bola vpálila do neho, a v okamihu držal ruku jedného z hádajúcich sa vojakov v svojej ruke. Oči Zábojove horeli ako drahokam pri lúčoch osvetlenia.

Nemali sme času vynášať úsudok nad prenáhlenosťou nášho druhu, ale iste každý z nás si pomyslel: „Kamaráti, nebude dobre!“

Sklamali sme sa. Záboj nemienil sa biť ani nebolo príčiny k tomu.

„Priateľu!“ riekol Záboj vojakovi, ktorého ruku bol lapil, „boh vás živ!“ Ten druhý vojak s nevôľou pohliadol na Záboja.

„Národ, ktorý si vychoval takých horlivých obrancov ako ste vy,“ pokračoval Záboj, snažiac sa so zrejmovou námahou myšlienku svoju dosť zrozumiteľne vysloviť, „duša moja, národ taký je hoden, aby sme si jeho synov uctili. Prijmite moju úctu, šľachetný syn Čiech, odo mňa, podtatranského Slovana. Som Záboj Gemerský.“

Vojak ten bol Václav Hájni.

Takto, hľa, poznali sme sa s ním. Na vyzvanie Zábojovo nechal nemeckého soka osamote, s ktorým sa o právach svojho národa dohadoval, a zasadol si v kolo naše. I viedli sme rozhovor o tom našom veľnárode. Spomínali sme jeho utrpenia a vzájomne potešovali sme sa a kochali sa v nádejach na veľkú budúcnosť rodiny slovanskej.

Rozpomienka na tie milé hodiny, ktoré som v kruhu Václava Hájnega strávil, zostane mi navždy požehnaná.

Verný syn Čiech naučil ma – dúfať nezdolne v lepšie časy národa.

Podivné bývajú rozmary osudu alebo, keď tak chcete, cesty božie v ľudskom živote. Pre rozum smrteľníka, pravda, všetko jedno, či riekne „rozmary osudu“ a či „riadenie božie“. Rozmarnosť nemá žiadnych ustálených pravidiel – práve v tom záleží jej podstata; riadenie božie nespriavuje sa tiež podľa žiadnej Aristotelovej logiky – veď ho práve preto menujeme riadením božím... Vec je teda jedna, len jej meno je dvojaké.

Háček ale v tom váží, že ak hovoríme o rozmaroch osudu, v tom prípade predstavujeme si osud ako osobu, lebo len osoba môže byť rozmarná. Zosobňovanie osudu je však názor pohanský. Nuž a kresťan sa nemôže dopustiť takého nekresťanstva. Otázka je: či teda ani kresťanský novelista nesmie zosobňovať slepý osud a spomínať jeho rozmary? Na žiaden pád nesmie to činiť, ak je, notabene, personifikácia Cnosti, Noci, Chýru (napríklad u Hollého) atď. kacírskym priestupkom proti svätým náukám kresťanstva.

Medzitým nechajme stranou takéto suchopárne úvahy, ktoré sú tým zbytočnejšie, čím nepodvratnejšie stojí, že nežijeme v časoch privilégií, ale v aranžeeských pekných dňoch rovnoprávnosti, že nasledovne ani básnik, ani novelista nemôže mať za dní našich žiadne privilegium pred inými dobrými kresťanmi k nasledovaniu pohanských názorov...

Skutočne sú cesty božie v ľudskom živote nevyspytateľné a krátky rozum človeka ani poňatia nemá o pohnútkach, podľa ktorých spravodlivosť božia rozhoduje nad losom pozemšťanov. Ľudská krátkozrakosť sa domnieva, že by už i v živote tomto výsledkom cnosti malo byť vždy požehnanie a výsledkom hriechu vždy záhuba a pád. Lež čo vidíme? Na krídlach prečinov povznáša sa svet do lona zemskeho šťastia, zatiaľ čo cnosť alebo zabudnutá, alebo potupovaná... bedáriť, žobrať musí. Za zradu na národe spáchanú uložia ťa v ríši jasavej slávy...; naopak – za vernú lásku k národu odmenia ťa hladom a na čelo udrú ti čierny biľag potupy.

Takto odmenil svet i vernú rodolásku grófa Rudnického – vyhnanstvom, potupou a hladom. Ó, trpký výsmešok osudu!

Ale musím od prvopočiatku vec rozložiť.

Prv než by som rozprával, musím ešte o prepáčenie prosiť, že vás opäť chcem zaviesť do svätyne Bakchusovej. Musím vás ta voľky-nevoľky zaviesť, hoci viem, že sa častým uvádzaním krčiem a hostincov môžem stať podozrivým. Nuž ale mňa nebude ženírovať, ak ma za vrúcneho zvelebovateľa Gambrinusovho a zvelebovateľa Bakchusovho budete držať. Len prosím vás, potom nezabúdajte na rovnú mieru, ale pamätajte, že veľkí duchovia bývajú veľkými pijanmi – dôkazov celá kopa –, preto i veľkí pijani musia byť veľkými duchmi. Zo svojej strany vďačne prij-

mem titul veľkého pijana, spojený s titulom veľkého ducha, jeden bez druhého ale nikdy!

Dvaja druhovia z prešovského kolégia, medzi ktorými som ja tiež bol, sedeli v hostinci Zborovského pri pohári. Boli veselí, veď práve zložili poslednú polročnú skúšku. Ak sa i nejaký zármutok vmiešal do ich radosti, ten iba stade mohol pochádzať, že na zasvätenie radosti mali primálo grošov. Aspoň „pfiffy“ pred nimi postaveného, s „kvasnou“ vodou vyše miery prriedeného vína priveľmi jasne dokazujú, že tí šuhaji nebudaj posledných sedem grajciarov obetovali na oltár dobrej vôle.

Jednému zo šuhajov sa však po čase národné svedomie začalo búriť. Dešperátny, catonský výraz jeho tváre prezradzoval to zjavne. Klasicko-sarkastický úsmev mu pohrával vókol jeho úst a malé jeho oči žmurkali s akousi nespokojnosťou spoza okuliarov. V úsmeve úst a v žmurkaní očí vyzradená bola asi nasledovná námietka: „Chlape, my sme fatálni, nesvedomití lumpi! Tých posledných sedem grajciarov sme radšej na Maticu mohli obetovať.“ Námietka to, pravda, základná, ale myslím niečo oneskorená. Škoda, že sa ona neozvala vo svedomí šuhajov prv, než sa ku Zborovskému zatárali.

Ten druhý z baviacich sa junošov vonkoncom nedal sa mýliť enigmatickou, tajuplnou mlčanlivosťou svojho kolegu, ale o rozličných predmetoch strako-rapotal s myslou veselou. Na perorácie dostal od druhu za odpoveď zväčša ľúby, klasický úsmev, v najlepšom páde krátku, jadrnú, mnohovýznamnú poznámku.

Spoločnosť, pozostávajúca z dvoch osôb, ktorých povaha v jednom alebo druhom ohľade nápadný kontrast tvorí, spoločnosť taká býva obyčajne zaujímavá. Naši dvaja štúdiozi boli jeden pri druhom tiež dosť zaujímavými figúrkami.

Možno, že tejto okolnosti mohli pripisovať ten fakt, že istý šedivý pán, ktorý pri tom istom stole sedel, obrátil na nich svoju pozornosť, trpezlivo naslúchajúc mnohorečného a zvedavo skúmajúc mlčanlivého syna múz. A keď ten mnohorečný začal sa i v politike prplať, spomenúc pritom s akousi pýchou kde-tu i Slovanstvo, šedivý starček nemohol sa zdržať, aby sa v besedovanie nezamiešal.

„Vy ste Slovania, páni?“ spýtal sa jasno cvendžiacim hlasom v šumne plynnej poľštine.

„Áno, sme Slováci, a tak aj Slovania,“ odpovedal naponáhle mnoho-
rečný. Ten mlčanlivý pohliadol na cudzinca mnohovýznamne, a hlavou
kývnuc, dosvedčoval.

I začalo sa besedovanie medzi tromi. Starček rozprával výrečne o svo-
jej nešťastnej „ojczyzne“ a hromžil proti „Moskáľovi“. Keď spomínal oj-
czyznu, mnohokrát si vzdychol a hlas jeho bol až do zaplakania elegický.
Ak mu však prišlo na jazyk slovo Moskál, tak premenili sa slová jeho
v hnevливý rachot hromu. Lež prednáškou jeho i pri náruživosti previe-
vala akási elegancia.

Šuhaji slovenskí naslúchali rečiam šedivého Poliaka s rozkošou. Tvár
mlčanlivého zjavne stávala sa mnohovýznamnejšou. Mnohorečný, ktorý
sa rečami starcovými cítil byť inšpirovaný vyššou mocou, začal parale-
lu ťahať medzi stavom Poľska a Slovenska a dôraz kládol na solidaritu
Slovanstva. Starček proti týmto náhľadom nemal námietky, až na jeden
dodatok: „Áno, solidarita musí byť medzi nami,“ poznamenal, „ale na
žiaden pád nie pod egidou Moskála.“ Ku klauzule tejto nebol síce nú-
tený náhľadmi mnohorečného, ale predsa za potrebné uznal zvlášť vy-
zdvihnúť, že „na žiaden pád nie pod egidou Moskála.“

A aby klauzulu svoju odôvodnil, prešiel k líčeniu svojich osobných
pomeroz...

„Som emigrant z Poľska,“ hovoril hlasom zlomeným. „Po svete cu-
dzom potľkať sa musím, lebo som sa opovážil proti tyranovi rameno
pozdvihnúť za slobodu nešťastnej otčiny. Mal som majetok, odňali mi
ho; mal som dvoch synov, odvliekli mi ich ako hovädá na Sibír a neviem,
či im ešte kedy počujem chýru; mal som i kvitnúcu dcéru..., ale o tej
nejdem rozprávať, jej prach o pomstu volá... Samotný ako prst utiekol
som do šíreho sveta, sotva niečím odiaty, a utisol som sa na milosť cu-
dzích ľudí ako biedny žobrák. A akýže bol môj hriech? Láska k národu
a vlasti. Úbohé Poľsko, úbohé!... A ľudia vravia, že to brat, ktorý ťa tak
týra a súži!“

Pri slovách týchto i mnohorečný šuhaj zamĺkol a mlčal ako ryba vo
vode; s ľútosťou hľadel na šedivého starca, v ktorého očiach zahrávali sa
perly horúcich slz.

Onedlho po žiaľnych slovách starcových treba bolo rozlúčiť sa šu-
hajom. Volala ich povinnosť. A veď slov útechy okrem toho nemali, – tie
im na perách zamreli.

Rozlúčili sa. Vyhnanec pobožkal ich sťa pobratimov.

Nedopili ani „pfiff“. Snáď sa báli, že im víno zhorklo od slz, čo sa
z oka i jednému i druhému vykradli do pohára...

Pred rozlúčkou prosili si emigrantovu navštívenku.

„Navštívenku nemám,“ odpovedal on, „ale vďačne vám do tobolky
zaznačím svoje meno.“ I zaznačil ho.

Iste nemalý bol údiv šuhajov, keď doma nasledovné čítali v tobolke:

„Na Rudniku hrabia z Behczyz, Antoni Rudnicki, emigrant.“

„Z grófa žobrák!“ poznamenal kolega mlčanlivý, hľadiac na písmeňá.

„A to pre lásku k rodu a vlasti!“ dodal mnohorečný.

Tužkou načiarané písmeňá grófa Rudnického sťa relikvie strážim
i teraz v tobolke. Mnohokrát zahľadím sa na ne a učím sa z nich trpieť
za národ.

Lekcia Rudnického je, pravda, niečo ťažšia než Hájneho úloha!

Samo Bodický
STARÝ MLÁDENEC

V čase usporiadania pozostalosti po nebohom pánu Jánovi Khnassko z Kňazkovej prišiel som na list hodného objemu s nápisom: „Môj život.“ S privolením patričných dedičov chcem vám ho sprostredkovať.

„Narodil som sa v kúrii môjho drahého otca v Kňazkovej, kde pri jednoduchom domácom vychovávaní usilovne som navštevoval našu dedinskú školu. Môj otec, čo aj chudobný, nechcel ma priviazať k nášmu dedičnému hospodárstvu, ale vidiac, že mnohí mladí zemanía po krátkom voňaní prachu vyšších škôl stávajú sa najprv čestnými, potom skutočnými úradníkmi slávnej stolice, rozhodol sa aj mňa najmenej pre vicišpánstvo vychovať. Túto krásnu budúcnosť natoľko mi prehúdali, že som aj sám tomu uveril a seba za budúceho vicišpána považoval, čo mi posmešné meno „vicišpán“ u mojich dedinských spolužiakov získalo. Poslali ma do Gemera, kde maďarský rozum na holby merajú. Stalo sa pravda, že v prednáškach nevládajúc sledovať vysoko vzletný maďarský sloh pána profesora, okusoval som nebárs po vicišpánsky príkrošť toho trestu, ktorý som sám zamýšľal v budúcnosti tak štedro rozdeľovať. Po vybavení dvoch rokov oddali ma do Štiavnice. Tu mi vznikol okrem ideálu doneseného z domu ešte iný, ale tým pochváliť sa rodičom mi zabráňovala vrodená bázeň pred palicou. Vám to nezatajím: zaľúbil som sa – a to môjmu budúcemu stavu primerane – do dcéry banského radcu Rattera. Žil som v snách, kde som si nasníval, ako na štvorzáprahu rozvážať budem milovanú Adelu po stoličnom meste, poklony zo všetkých strán budú sa sypať, pravda, hlavná čiastka z nich, pri všetkom nadšení za Adelu, týkala sa mňa. Hľadal som prostriedky, ako sa zbližiť k milo-

vanému predmetu, ktorý o tom všetkom nič nevedel, ale raz vynájdene a odobrené ostali bez prevedenia. Lepšie tak pre mňa, ďalej som sa kochal v blahých myšlienkach. –

Prázdniny strávil som v rodičovskom dome a môj otec, keď nechcel pristať na moje písárske plány, za ktorými aspoň pred zrakom mojím jasala sa krásna Adela, ponáhlal som sa do Prešova počúvať práva. Známost' zo Štiavnice obťažovala mi čítanie pandektov a pri spomínaní slova „corpus“ moja mladistvá obrazotvornosť primyslela si aj meno Adela, čo časom svojím všetko vyšumelo, zatlačené chudobnou prítomnosťou. Išlo hlavne o hmotné zabezpečenie; pokladnica rodičovská začala vyschýnať a moje „nevyhnutné“ potreby vzrastať. Správca kolégia bol mi na dobrej pomoci, opatriac mi výnosnú stanicu učiteľskú na vyššom dievčenskom ústave.

Bola to rozkoš, medzi dvanásť- až šesťnásťročnými slečinkami autoritatívne si vystupovať v tom povedomí, že najmenší znak mojej blahosklonnosti stretne sa s tým najväčším potešením u mojich žiakov. Kto by im chcel vziať túto radosť? Ja najmenej; stal som sa samou blahosklonnosťou, najmä voči šesťnásťročnej Matilde, grófke Rejsky. Myslíte, že som vysoko rúbal? Povážte právnika, znajúceho všetky stupne politického úradníctva od kancelistu až po kancelára! Ktorý z nich nie je vystavený túžbe po vysokom a mastnom úrade? A koľkí sú, ktorí by nevideli v sebe zosobnené schopnosti, oprávňujúce k neobyčajnej kariére? Ja som cítil, ba s istotou vedel, že očakávanie drahého otca – vicišpánstvo – ďaleko prevýšim a tá istota utvrdzovala ma v dvorení Matilde. Blaženého dumania dosť bolo v Štiavnici; pozbieral som všetky znalosti načerpané zo zaľúbených kníh, aby vyznanie mojej lásky skvele dopadlo. Ako sa do toho chytiť? bola ďalšia otázka.

Neočakávaná ostýchavosť nedala k výrazu citov mojich prikrčiť, zostalo len pri chválení usilovnej žiačky Matildy. Keď som to už sám zunoval a zaľúbené pohľady cestu mi prekliesnili, osmelil som sa vyznať náklonnosť k pracovitej „žiačke“ Matilde. „Žiačka“ musela vystať, aby len „Matilda“ ostala. Ja právnik, zeman práve tak ako gróf Rejský, nádejný Boh vie čo, musím rezolútne vystúpiť. Stisol som krásnu rúčku a ticho do ucha pošepol: „Matilda, ja vás ľúbim!“ Za to sa mi dostalo názvu z krásnych grófskych úst: „Neočatý!“ a v ten samý deň vypoveda-

nie z ústavu. Tým sa skončila moja ľúbostná história a pretože deficiente pecu, deficit omne nia, preto aj moje právnické štúdiá.

***

Tichá Kňazková odpočívala v nočnom spánku, keď som sa umorený vracal z púti neslávnej právnickej. Osvetlené okná len jedného domu prezrádzali, že jeho obyvatelia ešte bdejú. Bola to naša škola. Hnaný zvedavosťou vyhľadal som si škárku na záclonách; zjavil sa mi obraz, dosiaľ hlboko v srdci zapísaný. Na posteli ležala pani učiteľka, oči spánkom privreté, ale rýchlo sa dvíhajúce prsia prezrádzali chorobný stav. Na nízkom stolčeku pri posteli sedelo mladé dievča, oči na chorú upreté pozorovali každý pohyb a ruky k modlitbe zložené prezrádzali výraz srdca hľadajúci potešenie u Boha. – Kto je tá skrúšená modlitelka? Daromné všetko namáhanie, pamäť nebola v stave uhádnuť, že z malej učiteľovej Aničky mohla časom vyrásť taká spanilá panna. Štekot psa ma vytrhol z obdivovania a aby ma čo nepovolného vyzvedača nespozorovali, nasmeroval som moje kroky k rodičovskému domu. Zo sna vytrhnutí rodičia nechceli veriť zraku svojmu, keď uvideli navráteného synáčka, až kapacitovaní po vrelom vyobíjmaní materinskom, nevrlom pokrútení hlavy otcovskej a krátkej improvizovanej večeri dopriali mi nočného odpočinku.

Druhý deň bol venovaný dôkladnému exámenu, ktorého výsledok bol ponechať ma v rodičovskom dome dotiaľ, kým sa mi nejaká služba nenahodí, teda na neurčitý čas. Mojou starosťou teraz bolo kľukatými cestami dozvedieť sa od matky o stave choroby pani učiteľky a v spojení s tým o všetkých okolnostiach učiteľského domu.

„Mamička moja, či by sme nešli navštíviť chorú pani učiteľku? Aj ona rada chodievala k nám,“ nadštrkol som mojej matke.

„Nedbám, syn môj,“ povie ona, „je to kresťanská povinnosť.“ Vybrali sme sa a mne sa v škole tak zapáčilo, že som k návšteve školy zabúdal volávať mamičku so sebou. Anička ma okúzliла svojím nenúteným pohybom, prirodzenou krásou. Pretože ale pri zaliečaní je prvá požiadavka zabezpečiť si matku, stal som sa samou úslužnosťou aj neprekonným opatrovníkom chorej. To mi získalo dôveru. Pálilo ma v srdci a často i na jazyku, ale smutné polozenie chorej zabraňovalo slovo pre-

riecť. Spočiatku považoval som celú vec ľahkomyselne, moje dvorenie krásnej Aničke bolo akoby cvičením sa v ľúbostných úlohách. Neskôr, keď som sa vžil do domácich okolností, videl tú seba premáhajúcu lásku zo strany jednej i druhej, počal ovievať aj mňa duch tej skutočnej lásky, úslužnosť nebola viac vypočítaná a pozornosť venovaná Aničke párla sa so zaslúženou úctou. Keď chorá trpela, pripojil som k prúdu Aničkiných slz aj ja z mojich, keď poľahčenie cítila, rozpaľoval som radostnou žiarou mojich očí radosť Aničkinu. Kňažková stala sa mi najmilším miestom na svete a predtým nenasýtená ctižiadosť najvyššou hodnotou v stolici našla uspokojenie v predstave budúceho života v tichom rodičovskom dome, pravda, s Aničkou.

Rodičia si nevedeli vysvetliť to moje nápadné zalúbenie sa do tichého dedinského života a neborká matka si to tak vysvetľovala, že moja prílišná láska voči nej nechce ju zarmučovať nespokojnosťou. Pod rukou hľadali mi nejaké zamestnanie v stoličnom meste a raz sa otec vrátil zo svojej cesty s vyjasnenou tvárou, volajúc: „Dobre je, syn môj! Nebudeš sa už dlho nudiť na dedine, našiel som ti miesto u pána ablegáta Klatkayho v Prešporke.“ Tá správa ma omráčila ako blesk, nevedel som odpovedať, zarmútiť otca odoprením, nebolo smelosti pozbaviť seba najbláždenejších okamihov, nebolo ducha. Našťastie, otec ako pozorný hospodár nemal času pozorovať účinok jeho správy na mne, a tak nepozorovaný mal som dosť času ponáhľať sa do školy.

Nikdy mi nebola cesta do školy taká dlhá ako vtedy, myšlienky sa mi v hlave rojili, nepozorujúc ani prívetivé príhovory sedliakov idúcich po práci, vbehol som do izby. Matka spala; Aničkinu podávanú ruku pritisol som k ústam a prvé slovo – zabudnúť na pozdrav – vydralo sa mi: „Anička! Či ma pustíte do sveta?“ Ona neznajúc dosah otázky mojej odpovedala: „Nepustím,“ ale po krátkom rozmýšľaní doložila: „Čo vás pohlo k tej otázke?“ Rozpovedal som nemilú otcovskú správu, pozorujúc, že Aničkinu čielko sa zaťahovalo mráčkami a jedna slzička sa začala vkrádať do oka. Bol som načistom. Anička ma ľúbi, protivíť sa budem, nepôjdem. Mlčali sme, až Anička mlčanie pretrhla: „Odpustite moje nerozmyslené slovo, protivíť sa nesmiete rodičovskej vôli. Či chcete zarmučovať tých, ktorí vaše dobro na srdci nosia? V Kňažkovej nedosiahnete vám príslušného cieľa. Pustím Vás!“ Obdivoval som to opanovanie citov.

My muži sme neschopní toho, len útle ženské srdce k vôli milovanému sa zaprie; my ľúbime seba k vôli, žena ľúbi k vôli nám; my ľúbime, aby sme my šťastní boli, žena ľúbi, aby v šťastí našom našla šťastie svoje. To sebazaprenie ma ešte väčšmi rozohnilo a utvrdilo v tom, nedať sa zbaviť pre nádejnú skvelú budúcnosť skutočnej blaženosti. –

Doma ma očakávali veselé tváre; matka zhládúvala batožinu, opravujúc staré šaty, otec vyratúval, koľko tvrdých toliarov mi bude treba k zakúpeniu nových.

„Na šťastnú hodinu si sa narodil, syn môj,“ vítala ma matka, „keď rovno medzi ablegátov sa dostaneš!“

„Nežiadam si také šťastie,“ odpovedám, „radšej len doma ostanem.“

„Ako? Doma? – V Kňažkovej sa nevyučíš ani za vicišpána, ani za ablegáta, musíš ísť do sveta. Pravda, rada ťa mám doma, ale i keď otec hovorí, a ten s múdrymi pánmi obcuje, že musíš ďalej, pristávam na slovách otcove.“

„Ale mamička,“ poviem prosebným hlasom, „či vás samotných doma nechať? Starnete, slabnete a hospodárstvo potrebuje mladú silu. Vďačne sa vzdám všetkých výhľadov na vicišpánstvo a ablegátstvo, keď len drahým rodičom môžem byť na pomoci.“

Mamička bola odzbrojená, slzy radosti liali sa jej po tvári, slovám mojím verila a ja som dúfal v nej výborného spojenca u otca nášť.

Priblížime sa k otcovi. Matka uradostená nad toľkou synovskou láskou zopakovala pred otcom všetky tie dôkazy, ktoré som bol použil za príčinu môjho zostania doma.

„Ty ľahkoverná žena,“ nie veľmi priaznivým pre mňa spôsobom začal otec, „myslíš, že to všetko pravda, čo ti drahý synáčik nahovoril? Bol som pripravený na jeho odpor, ale že si matka na jeho stranu zastane, som nemyslel. Dávno sprevádzam kroky jeho a viem, že pán učiteľ rád by videl svoju dcéru čo urodzenú paniu Khnassko a mladý pán sadol na lep. Pre učiteľovu Aničku sa mu nechce z domu a nie pre nás. Či tak, pán syn?“

Miesto odpovede sklopím oči do zeme, bokom pozriem na matku, chcejúc zvedieť, či aj ona prisvedčí slovám otcovým. Zdalo sa, že argumentácia účinkovala.

„Vidím,“ pokračuje otec, „že som trafil klinec na hlavu; takže mi povedz, čo zamýšľaš s Aničkou?“

Povzbudený miernejším otcovým hlasom rieknem: „Vezmem si ju za ženu a budeme hospodáriť.“

„Pekné myšlienky,“ rozvažuje otec, „či si ale pomyslel, čo je to? – Na krátko ti vysvetlím vec. Ženíme sa preto, aby sme si samotný život osladili; pri zženíaní musíme hľadiť na to, aby žena bola bohatá, pri chudobe o sladkosti života ani reči byť nemôže – všetko hovorím zo skúsenosti; ďalej na to, aby bola pekná; špatná tvár ani bohatstvo celkom neokrášli; hľadiť na to, aby bola vzdelaná, vzdelaný človek potrebuje spoločnicu života, s ktorou nielen o koscoch, hrabáčoch, chlebe a statku, ale aj o vyšších veciach zhovárať sa môžeš, veď som snáď nadarmo toľké peniaze na tvoje školy nevyhodil?? Konečne na to, aby bola z dobrého rodu, ktorý za svojho novotného priateľa platné slovo predniesť môže.“

Vidiac, že smelé vystúpenie mi len osožiť môže, dal som sa do vysvetľovania otcových slov na moju stranu: „Všetko to som našiel u Aničky,“ – otcova tvár sa zvedavosťou nahaňovala – „ona je bohatá, má dvoje zdravých rúk a chuť do práce, je pekná,“ – otec pokýval hlavou – „je vzdelaná, statočne si vedie, má srdce na pravom mieste, rada ma bude mať; čo sa týka dobrého rodu, ani o tom niet pochyby, poctivosť rodičovská je najlepším odporúčaním pre dcéru.“

„Bude z teba ablegát,“ ironicky poznamenal otec, „znáš sa vyrúbať. Jedno ti musím povedať, čo bezprostredne ženieniu predchádza. Kto sa chce ženiť, musí mať zabezpečenú postać. My sme vyžili na našom skromnom majetku, keď sa ty so sestrami podelíš, neostane ti ani polovička. Ja čo otec, starajúci sa o dobro svojich detí, chcem ti lepšiu budúcnosť zabezpečiť. Ako vidno, aj sám svojou výrečnosťou ukazuješ schopnosti k vyššiemu; o dva dni pôjdeš do Prešporku. To je moje posledné slovo!“

S otcom nedalo sa žartovať. Vybral som sa ešte raz do školy – na rozlúčku. Tam ma čakalo prekvapenie; miesto dovtedajšieho radostného prijatia našiel som zarazených a pán učiteľ podal mi list, ktorý práve držal v rukách. List, na ktorom som poznal písmo môjho otca, znel:

„Vľúdny pán učiteľ!“

Za moje doterajšie dobrodenia odmeňujete sa nevďačnosťou. Môjho syna hľadiť odvieť od tej cesty, na ktorej jedine šťastným byť môže.

Nemyslíte, že vôľu svoju neprevediem, on pôjde a ubezpečujem Vás, že Vaša dcéra podľa túžob Vašich mojou nevestou nikdy nebude.

Ostávam v Kňazkovej

Ondrej Khnassko.“

Mlčky podal som list naspäť statočnému mužovi, ktorý si takú urážku nikdy nezaslúžil a slzami pretŕhaným hlasom prosil za odpustenie. Pán učiteľ ma utešoval, hoci sám potešenia potreboval. Aničku som nevidel a na moju otázku odpovedali akosi v rozpakoch, že šla do susednej Dubovej navštíviť svoju priateľku. Ťažko mi padlo odchádzať zo školy bez toho, aby som Aničku neodprosil, keď z rozpakov rodičovských bolo zjavné, že Anička následkom listu môjho otca pre vyhnutie podozrenia schválne vyhla rozlúčeniu. Odišiel som zarmútený a na druhý deň s ťažkým srdcom opúšťal Kňazkovú.

Nový život, nové dojmy, nové okolnosti vyrazili ma z doterajšej koľaje. V hlučnom veľkomestskom živote pri spoznaní toľkých nových vecí pomínuli idylické názory a celým zápalom mladistvého srdca hodil som sa v prúd. Niekedy v okamihoch samoty túžil som po tom, čo sa doma tak nerado opúšťalo, ale búrlivá každodennosť ma vytrhla z rozjímania. Aničku zabudnúť predsa mi nebolo možno, a keď čas pomáhal zmazávať z pamäti jej krásne ťahy, ostávala mojím strážnym anjelom ako postava neurčitých ťahov.

Môj princípál Klatkay, spojený zväzkami rodinnými s mnohými prednejšími rodinami, otvoril mi prístup do prešporských salónov. Uvidel som nový život a na prvý pohľad javilo sa mi všetko leskom zlatom; v ďalšom priebehu rozoznával som zlato od pozlátky.

Na jednej zábave videl som aj lásku z mojich právnických časov – grófkou Matildou Rejsky; skvela sa čo hviezda prvej veľkosti, nosená svojou krásou, rodičovským bohatstvom a postavením. Vôkol hviezdy točilo sa i celé množstvo bludíc v podobe panských švihákov, žiadostivých jedného milostného pohľadu, aby sa ním mohli honosiť. Poznala ma, a zvláštne, po tak príkrom výstupe dostalo sa mi šťastia byť osloveným a predstaveným ako starý známy. Prijal som to úctivo, ale ľahostajne,

vidiac, že by rada o jedného zväčšila ten záprah, ktorý si tak hrdo vykračuje v jej triumfovom kočiari. Následok ľahostajnosti bol, že urazená ženská pýcha chcúc vôľu svoju na každý pád previesť, dala ma skrze svoju matku k večierkom povolať, aké povolanie vyznačením súc, nemohol som odoprieť. Dostavil som sa a po učiných povinných poklonách úmyslom mi bolo utiahnuť sa, cítiac, že som v spoločnosti veľmi pobočnou, ak nie najnepatrnejšou osobnosťou, ale Matilda vytiahla ma z tichého úkrytu do hluku spoločenského. Zamýšľaná zdržanlivosť musela ustúpiť pravidlám zdvorilosti; ponúkol som Matilde rameno.

„Neobdivujete moju dobrú pamäť,“ oslovila ma, „keď som vás po dvoch rokoch v takej početnej spoločnosti poznala?“

„Prijmite moju vďaku, milostivá grófk,“ tak mi diktovali naučené formulky, „obdivujem vás tým viac, že človek v mojom veku sa v krátkom čase nápadne mení.“

„Pravdu máte, meníme sa nielen v postave, ale aj v citoch. Niekedy s úsmevom, niekedy s poľutovaním považujem svoju minulosť; mnoho sa mi prihodilo, čo srdečne ľutovať musím.“

„Moje city sa tak rýchle nemenia a dva roky sú taký krátky čas, že som najmenšiu zmenu nepobadal,“ doložím dvojmyselne, vediac, kam jej reč cieľi.

„Vy ste stálejší, ale mám nádej, že ma teraz v stálosti neprevýšite,“ skončila rozhovor a pridala sa k inému kruhu spoločnosti.

V prvom okamihu nepripisoval som jej slovám mnoho obsahu, mysliac, že sú na kopyto iných v spoločnostiach užívaných nabíjané, kde sa často hovorí, len aby sa hovorilo. Na iné myšlienky priviedla ma tá okolnosť, že sa mi Matilda akoby naschvál vyhýbala. Ten jej skutok mohol mať stá príčin, ale práve to množstvo príčin dopúšťalo množstvo domnienok, z ktorých som si vybral a za neomylnú uznal, že Matilda sa ma stráni pre prílišné prezradenie svojich citov, teda jednoduchá ostýchavosť. Len pri rozlúčke, venujúc mi jeden milostný pohľad, pozvala ma k častejším návštevám ich domu, čo matka, naučená vyplniť i tú najnezmyselnejšiu žiadosť svojej jedináčky, ochotne potvrdila.

Bola to noc po zábave! Obrazy stráveného večera sa mi mihotali v divnej zmesi, z ktorej jediný bod zjavil sa mi v úplnej žiare, a to bola krásna Matilda. Vedľajšie obrazy sa stratili, ostala len ona sama. Čo to? Pri nej

pozorujem druhú postavu, ktorá s ňou závodí. Poznal som a nechcel poznať, počul som jej hlas, ale Matildin milostný pohľad zaujal môj zrak i sluch. Závodili dlho, až krásna Matilda vreľý bozk vtisla na moje ústa a ja som ju zovrel do náručia – tá druhá postava zmizla.

V radostnom rozochvení otvorím oči. Bol to sen – lež čo si mladá krv všetko nepribánsni? Včerajšie slová zneli v mojich ušiach zvučnejšie, videl som sa byť ľúbeným, ľúbil som i ja. Hlavná túžba bola včerajšiemu pozvaniu urobiť zadosť.

Vyhliadol som si primeraný čas a nesený na krídlach lásky ponáhľal som sa sľub zameniť. Oznámenému dostalo sa mi bezodkladného prijatia. Matilda zabudla na včerajšiu ostýchavosť. Prvá návšteva netrvala dlho, ale vychádzajúc z matkinej a dcérinej srdečnosti, cítil som sa byť pohnutým podobné návštevy častejšie opakovať. Darmo som čakal na príhodný okamih môcť moje srdce Matilde otvoriť, ona vždy uviedla rozhovor do každodennej koľaje, len pri spomienke zábav, keď moja kráska zo žiarlivosti naproti rovesníckam ostré výpady na jednu, druhú stranu robila, aby som náklonnosti mojej k nej koľko toľko výrazu poprial, povinnosťou mojou bolo: vyhlasovať jej prednosť za nepochybnú.

Túžil som po okamihu, kde vysloviac hlbokú lásku moju dozviem sa z úst vlastných Matildiných blažeností opätovanej lásky. Po zábave u vyslanca N., na ktorej som nebol prítomný, bola pri mojej návšteve Matilda samotná, ale zdala sa mi rozladená. Zdanie ma neklamalo; po privítaní nasledovala skúška:

„Viete, že včera bola zábava u vyslanca N.?“

„Viem,“ odpovedám s podivením.

„Vedeli ste i to, že som bola pozvaná?“

„Vedel.“

„Prečo ste tam vy neboli?“

„Preto, že môj princípál v nebárs dobrých pomeroch žije s vyslancom N.“

„Vám je teda viacej vrtoch pána princípála ako ja?“

„Aká to otázka, milostivá slečna? Kto mi je prednejším nad vás? Možno, že to neviete, moja nespôsobnosť nedopustila mi o tom uvedomiť vás, ale, keď zdáte sa pochybovať, zaprisahám sa, že každé slovo vaše je mi rozkazom, a čo by mi život obetovať prišlo, vďačne ho obetujem za vás!“

„Odpusťte, nechcela som tak hlboko zasiahnuť, presvedčená o pravdivosti slov vašich, ale aby ste ma nabudúce v tejto viere udržali, musíte šetrnejším byť naproti mne a nedať sa celý večer darmo očakávať.“

Už som bol v záprahu a na vďaka zapriahnutia som pobozkal podanú okrúhlu rúčku.

Kruh zbožňovateľov sa zväčšil o jedného a bol som jedným z najoddanejších. Síce sa mi niekedy zdalo, akoby iný bol nado mňa vyznačený, lež jeden pohľad a chlácholiace slovo vypudili žiarlivé myšlienky. Spojil som i otcovu i moju teóriu o zdarnom manželstve v jedno, poveterné zámky jeden druhý striedali, hviezda nachodila sa v zenite. Ruch od krátkeho času v paláci grófa Rejského panujúci nedala mi prílišná zaslepenosť spozorovať, až sa nielen verejne hovorilo, ale matka mi predstavila Matildu ako snúbenicu grófa Alfréda Vadóczyho. Očakávali blahoželanie; krásne blahoželanie mohlo sa zo srdca zúfalosťou naplneného vyprúdiť. Na šťastie naučili ma vyššie spoločnosti aspoň čiastočne ohlušit hlas srdca; nedal som sa zachvátiť náruživosťou. A keď som sa i tej nezdvorilosti dopustil, že blahoželanie vystalo, po krátkych poklonách zavřil som osudnú návštevu, zanechajúc matku zadivenú a na tvári dcérinej posmešný úšľabok.

V Prešporku viac miesta pre mňa nebolo.

Dal som na vedomie princípálovi, pravda, s vymyslenými príčinami, môj nezvratný úmysel odísť domov. Presvedčoval ma, prosil, a keď všetko neproselo, za dovedajšie chatrné služby odmenil sa mi tým, že v najbližšom stoličnom zhromaždení na jeho odporúčanie bol som za stoličného prisázného vyvolený.

* * *

Chýr zo stoličného zhromaždenia doletel pred mojím príchodom do rodičovského domu, opustenie Prešporku neprekvapilo mojich rodičov, ktorí ma už videli na prvom stupni schodov vedúcich – aspoň podľa ich túžby – na náramnú výšku slávy. Ich radostné city nebolo mi možné opätovať, miesto zahojenia jednej rany otvorila sa mi aj druhá. Bola to ohromujúca správa o našej škole, trpký pre mňa obsah jej bol: pani učiteľka v tej chorobe, v ktorej som ju zanechal, odobrala sa na večný

odpočinok, pán učiteľ opatrovaný svojou dcérou len polroka prežil svoju manželku a osirotená Anička po prečkanom smútočnom roku vydala sa za učiteľa Radslavického. Komu robiť výčitky? Anička nebola slovom zaviazaná mňa dočkať, otec môj podľa svojho pomýleného názoru len moje šťastie mal pred očami, keď hľadel roztrhnúť moje zväzky so školou. Či sebe? Nemožno! Ja som sa s radosťou ponáhlal domov, aby som pri Aničke zabudol na sklamanie. Sklamanie? Kto ma sklamal? Matilda v svojom správaní a rečiach neoprávnila ma k takým vysokým nádejam, aké som si sám nastaval. Sám som jej ponúkol aj život môj, ona mi dopriala miesto v jej sprievode pri zábavách. Keď to slovo „sklamanie“ ďalej rozberám, má ono ešte bolestnejší význam. Kto pred odchodom mojím bežal ako bez duše do školy a tam vynútil slzy z očka Aničkinho a potom obdivoval to panovanie citov, ktorého sám schopný nebol? Moja vina, moja najväčšia vina. Či sa znovu hodiť do prúdu hlučného života? Nie! Ten ma oklamal. Či sa samotou trápiť a moriť? Nie! To by bolo nechlapské. Prichytil som sa s celou zúfalou silou do prác povolania – darilo sa mi, schopnosti a usilovnosť vydobyli mi všeobecnú dôveru.

Rok 1848 ma zastihol ako slúžneho. Moji prešporskí rovesníci vypočuli, nami vtedy hlásané myšlienky našli cestu do života. „Voľnosť, rovnosť, bratstvo“ bol nápis našej zástavy, voľnosť, ktorú každý „mimovoľne“ musel prijať, rovnosť pred zákonom na papieri, bratstvo, ale z bratstva bol vylúčený, kto smerodajných nezveleboval aj v ich pokleskoch. Nepriateliam vlasti museli zahynúť, aby vlast v pokoji mohla požívať svoje blaho. „Jedna reč“ preč s tými, ktorí natískaním svojich rečí rušiť chcú jednotu vlasti. Všetky tieto výrazy boli mi bežné a ako orgán stoličnej správy musel som starostlivým zrakom sprevádzať rušiteľov našich samospasiteľných myšlienok. Medzi poznačenými bol aj učiteľ Radslavický. V noci, keď najlepšie spali, vrátili sa moji lapaji do tichého príbytku a z náručia manželky pri horekovaní detí vytrhli Radslavického a priviedli do väzenia.

Ráno mi bola oznámená návšteva jednej panej; táto sa mi videla známa. Predstavila sa mi ako manželka uväzneného Radslavického. Div som z ňoh nespadol. Roky tomu, čo som svoju náklonnosť k Aničke považoval za utlmenú a len jeden okamih v jej prítomnosti rozpálil za-

niknutú náruživosť. Ale povinnosť je na prvom mieste, ja som slúžny, ona prosebníčka – preč útle city.

„Ráčte ma uvedomiť o žiadosti Vašej,“ oslovil som ju, premôžuc slabosť.

„Môj manžel, ako ráčite vedieť,“ odpovedala tichým hlasom, „včera bol uväznený. Ani on, ani ja nie sme vedomí takého priestupku, ktorý väzením trestaný býva; musí to byť nejaké nedorozumenie. Úctivo vás preto prosím, ráčte dať vec vyšetriť, aby môj nevinný manžel netrpel.“

„Nedorozumenie ani do reči prísť nemôže; váš manžel je uväznený pre poburovanie. On je zapísaný medzi rušiteľmi krajinských poriadkov, bol čitateľom, rozširovateľom slovenských časopisov, teda burič proti jednote reči vo vlasti.“

Jedna slza zaleskla sa v oku krásnej Radslavickej; v tejto slze čítal som výčitky. Pálilo ma, že moja úradná prísnosť vynútila jej slzy; ale nebola to slza žiaľu nad uväzneným manželom, ale nado mnou, ako zaslepeným vykonávateľom nespravodlivých rozkazov. Keď slzu zatlačila, odpovedala na moje slová:

„Dosiaľ som neverila, že milovanie materinskej reči je priestupkom proti ľudským zákonom, keď zákon Boží ho nebráni. Môj manžel je teda vinný, miloval úprimne reč svojho ľudu, má trpieť; sama už zostanem s mojimi deťmi, odkázaná na milosrdenstvo cudzích ľudí, ktorí manželku väzňa budú odháňať od svojich dverí. A keď vyhladnuté deti budú pýtať chlieb, nasýtim ich rozprávku o tom otcovi, ktorý preto trpel nielen sám, ale aj manželka a deti jeho, že Bohom stvorenú reč svojho ľudu miloval!“ zakončila slzami uduseným hlasom.

Ďalej mi nebolo možno vydržať.

„Nerozrývajte ďalej rany srdca môjho!“ zvolám trasúcim hlasom, „váš manžel dostane slobodu, a čo by ho celý svet obviňoval, prepustím ho. Vaša šľachetná myseľ je zárukou jeho nevinnosti.“

Zrakom plným vďaky pozrela na mňa, a keď pre plač slova nájsť nemohla, podala mi ruku a vzdialila sa.

Na moju zodpovednosť bol Radslavický z väzenia prepustený, ja ale, pretože som dostal napomenutie k väčšej prísnosti a skrývané zazlenia, vzdal som sa úradu a zaujal otcovský majetok, zväčšený dedičstvom po mojom strýcovi.

Manželia Radslavickovci prekvapili ma svojou milou návštevou, vzdávajúc mi vďaku za môj – ako oni hovorili – šľachetný skutok, dovedúc

sebou i dvojce vydarených detí, Janka a Aničku. Bolo to skákania, kriku, pre mňa neslýchaná, ale milá zábava. S radosťou som zadosť urobil ich pozvaníu a vrátil milú návštevu. Potom som sa častejšie vracal a vracal, i keď ma oni nenavštívili; u detí zaslúžil som si zabávaním a donášanými darčekomí meno „strýčko.“ K závideniu bolo šťastie a pokoj domu Radslavického, nie pre oplývanie bohatstvom, lebo toho tam nebolo, nie pre skvelé postavenie, lebo ktože by to hľadal u dedinského učiteľa? Ale pre prísne plnenie povinností verejných i súkromných, pochádzajúce z čistej studnice lásky. Radslavický bol šľachetný muž; poznajúc v svojej manželke všetky cnosti ženské miloval ju ako svoj najdrahocenejší poklad; Anička milovala jeho a ja ako nerozlučný člen rodiny zohrieval som sa na výslni tejto obapolnej lásky.

Mnohým na dcéry bohatým otcom a pani matkám neľúbil sa môj panický život; chceli ma na silu oženiť. Keď vábenie neosožilo, chytili sa jazyčky do klebetenia, keď sa klebety minuli účinku, premýšľané bolo medzi pohárikmi, ba i vážne o vymretí starodávneho šľachtického rodu Khnassko z Kňazkovej. Všetko darmo – kde nájsť spoločnicu, ktorá by sa Aničke vyrovnala?

Roky sa mihali, čierne vlasy začali sa srieniť, nádeje mamičiek prestávali a mne sa dostalo názvu starého mládenca. Ako starý mládenec strávil som veľkú časť života, a tak aj dokonám. Vypovedal som vám celý život, aby ste neodsúdili aj vy toho všeobecne odsúdeného „starého mládenca.“

To bol obsah nájdeneho listu.

Samo Bodický
OTCOVA KLIATBA
Poviedka

Dobre vám mládencom po mestách, najmä keď nevyčerpané vrecko dovolí pustiť sa do hlučného prúdu. My dedinskí či s plným, či s prázdny m vreckom, postavení na „chlebovej postati“, poddaní sme často nemoci nazvanej „dlhá chvíľa“. „Dobrá bolesť, čo dá pojest“, odpoviete nám príslovím, posmešne dvíhajúc plecيا. „A predsa zlá“, dupneme my nohou podľa Galilea. Najbezpečnejším liekom v tejto nemoci býva dobrý sused, ktorý nás prekvapuje svojím príchodom vtedy, keď nás pri úplnom zdraví bolia všetky údy, pri zdravom rozume nevládzeme chopiť nič riadnej myšlienky, ale presadujeme bez cieľa z kúta do kúta.

Moja „dlhá chvíľa“ vďaka dobrému susedovi Knožkovi trvala krátko. Často ku mne zachodil, a predsa jeho príchod mi bol vždy vítaný. Musím ho riadne predstaviť, z mojej strany zaslúži všetku šetrnosť. Nízka, zhrbená postava, nerozlučiteľná s obšúchanou šubkou, už sedem krížikov tlačilo jeho plecيا; vždy hladko pričesané šedivé vlasy spĺyvali až na plecيا, modré oči (lenže tú modrotu už trochu slnce vyťahalo), zakryté hustým obočím, bojzливо vyzerali zo svojho úkrytu, navrchu stlačený nos tvoril pri spodku svojou rozšírenosťou ústam ochrannú strechu. A tie ústa bez zapekačky ani myslieť: vidieť, že si zalúbila ľavý kútik, tam mala svoje dobre utlačené miestečko.

Do izby vchádzal s hlbokou poklonou. Keď som mu ponúkol stolec na sadnutie, šuchol po ňom rukou, aby mi ukázal svoju čistotymilovnosť. Popravde nie jeho šubka od stolca, ale môj stolec od obšúchanej šubky bol v nebezpečenstve.

Naše rozhovory začínali sa pri denných udalostiach a končili sa rozprávaním o jeho živote. Posledné mi bolo najmilším, lebo naivnosť jeho rozprávania ma presviedčala o pravdivosti rozprávaného. V taký čas mu oči svietili novou žiarou, zasmiať sa ani za svet, najsmiešnejšie veci musel som počúvať s vážnou tvárou. Môj sused nepoznal žart. Kedykoľvek sa mi krivili ústa na smiech, hotový na odchod, siahol po svojom klobúku, a stálo ma mnoho odhovárania, kým sa dal udobriť. Konečne ostal, bedlivo pozorujúc, či na mojej tvári nezbadá nejaký posmešný výraz. Bol žiarlivý na svoje dobré meno a vážnosť, ktorú požíval medzi spoluobčanmi; preto „nikto si nebude robiť z neho posmechy“.

„Čím dlhšie človek žije“, rozkladal mi vážne, „tým viac skúsi, ale terajšia mládež sa nerada učí zo skúseností starších, neuctí šediny.“ Knožko mal vo svojich šedinách zvláštne zalúbenie.

„Pravdu máte, pán sused“, potvrdil som jeho slová. Musel som mu nadať do „pánov“ pre obšúchanú čiernu šubku; v tej požiadavke sú naši dedinskí čiernoodenci veľmi prísni. Knožko uspokojivo pokýval hlavou.

„Mnohí si myslia“, pokračoval, „že skúsenosť je pečený holub, ktorý letí každému rovno do úst. A predsa musí človek otvárať oči po svete, aby niečo skúsil, ba často i trpké pilulky prežívať.“

„Či sa vám mnoho zlého prihodilo?“ spytujem sa, stavajúc na obdiv svoju sústrasť, i keď, pravdu povediac, moje otázky chceli Knožku len povzbudzovať do ďalšieho rozprávania.

„Čiže mnoho zlého? Od mladosti do starosti žil som v trápení, a to ani nemohlo byť ináč“, doložil so vzdychom, „otec ma prekliat!“

„Váš otec? Vlastný otec?“

„Môj vlastný otec. Už dávno hnije v zemi. Bol som šuhaj na ženie, matka nevládala, otec mi dával najavo, že je tu čas, aby ma oženili. Áno, mňa aby oženili. Mali hotovú nevestu, susedovie Katku; jediná dcéra bola akoby stvorená pre mňa, ich dom susedil s naším, od malička sme spolu rástli, ale práve preto som sa hrozil tej myšlienky. Nevie, prečo mi bola protivná. Rodičom som odpieral pod zámienkou, že ešte dosť času; oni vraveli, že im je naponáhlo, smrteľný človek nepozná svoju hodinu. Nakoniec som vyslovil bez obalu svoju protiveň proti zamýšľanej neveste. Neviete si predstaviť zhrozenie nad tým, že pri voľbe chcem ja rozhodovať.“

„Vy ste mali pravdu,“ skočil som mu do reči.

„Mal a nemal,“ odvetil, „mňa sa to týkalo, mal som byť zviazaný na celý život, mne prišlo rozhodovať. Ale čo môže rozhodnúť mladý chasník, ktorý ešte nevidel starosti. Tí v práci ošedivení to lepšie poznajú.“

Umlkol som pred týmto dôvodením.

„Nastali ťažké časy,“ natáčil s rozťažkaným srdcom, „za matkinými prosbami hrmeli otcove hrozby, všetko bolo metaním hrachu na stenu, zatvrdený nemohol som popustiť. Otcovský dom stával sa mi peklom na nevydržanie. Odhodlal som sa, že odidem na vandrovku. Matka plakala, otec preklínal, a keď som si napriek všetkému pozbieral svoje veci, prevadil ma z domu s tým slovom: ‚Bodaj si nikdy nemal dobrej ženy!‘“

Keď preriekol roztúženým hlasom posledné slová a oči mu zavlhli slzou, prichodí mi so zahanbením vyznať, že mi bolo do smiechu, ale pohľad na zarmúteného a slzavým okom bedlivo pozorujúceho starca zahnal mi všetok smiech.

„Odchádzal som z domu otcom prekliaty, matkou oplakaný. Zatvrdnutosť nedovolila mojim slzám voľne tiecť, ale bolo mi čudno okolo srdca. Zanechaný sám na seba mal som vstúpiť do neznámeho sveta, medzi cudzích ľudí.“

„Veru, krušná to práca,“ ubezpečoval som Knožku, že i ja viem oceniť vážnosť jeho podniku.

„To ešte nebolo nič,“ odtušil mi povzbudený. „Teraz vandrovať a vtedy, je nebo a zem. Celý deň brodiť po blatných cestách a večer vysilený ľahnúť na tvrdú lavicu.“

„To sa i teraz prihodí,“ zmenšoval som jeho zásluhu.

„Lahko súdiť, kým nedopoviem,“ odsekol mi trochu namrzený, „na tej lavici, kde by si ustatý lepšie pospal ako kráľ v hodvábných perinách, musíš spať ako zajac; možno ľudia kujú proti tebe zradu a zajtra ti oblečú vyšnurovaný kabát, opášu šabličku, pripnú ostrohy a tebe ani dva životy nedostačia, aby si doslúžil vojenčinu.“

„Pravda!“ prisviedčal som.

„Tak vidíte, v ustavičnom strachu cestoval som do Miškovca. Prácu som našiel u nejakého Kuruca Jánoša. On so svojou manželkou a jedinou dcérou Boriškou nažívali si veľmi pohodlne. Majiteľ domu a vinice mal všetko, čo mu len srdce zažiadalo, chýbalo mu len vtáčie mlieko.“

„To nepotreboval, miškovské víno mu bolo náhradou,“ zagustíroval som si na jeden pohárik.

„Mali sme ho dosť, lebo mne sa dostávalo tej povinnosti s majiteľom ochutnávať v pivnici vínko.“

„Hádam ste niekedy i pod čiapkou doniesli domov?“ prehodím so smiechom.

„Božechráň,“ odpovedal celkom vážne. „Poriadny človek sa nesmie spraviť opicou. Vždy počestne, najmä v cudzom svete, bolo mojím pravidlom. A keby nie otcovej kľatby, mohlo mi byť dobre.“

„Čo nepoviete!“ stával som sa pozornejším.

„Veru kľatba. Majster Kuruc miloval ma ako svojho syna; zo schválnych nárážok som badal, že by ma radi spáril s Boriškou.“

„Páčila sa vám?“

„Hm! Dievča ako kalina, čierne oči svietili ako dva žeravé uhľiky. Vyhýbala mi, nič prirodzenejšieho, rodičia jej povedali, čo ju očakáva, a Boriška sa hanbila, myslel som si. Niečo zadudrala pomedzi zuby, z čoho som vyrozumel len slovo ‚tót‘. Aha! Už ma chce dráždiť, sme blízko pri láske.“

„Vy ste boli celý figliar, pán sused,“ pochválil som ho.

„Mladá krv; za mladi sme všetci rovní. Porovnával som ju so všetkými známymi dievčatami; nemala páru. Čožeby tie modroočky proti čiernookej? Modré oko je studená hlbina, do ktorej radi pozeráme, čierne je horúci plameň, do ktorého stačí raz pozrieť, aby nám srdce stálo v ohni.“ Posledné slová celkom takto nevypadli; dosť na tom, niečo bolo na veci.

„Ona chce dráždiť, ja musím tiež. Keby tých čiernych očí nebolo! Tie ma udržali v príslušnej vzdialenosti. Rodičia povzbudzovali, už som bol na skoku, že prenesiem všetko zo srdca na jazyk – zasa tie čierne oči. Začal som rozmýšľať, či z toho pohľadu nehovorí nejaký tajný milenec. Akokoľvek musím vyzvedieť. Za súmraku vyšuchla Boriška do záhrady, ja za ňou; ukryla ma široká jablň. Chodila ľahostajne medzi hriadkami, tu odtrhla kvietok, tam vyšklbla burinu, ale čím ďalej, tým väčšími vzdalovala sa od domu rovným smerom k zadným dvierkam. Dobešli sme takmer razom, ona k dvierkam a ja k blízkemu kroviu. Poklepala, zvonku zabrnkli ostrohy, otvorila dvierka a v nich ako maľovaný obraz

v ráme objavil sa vyšnurovaný husár. Vídal som ho chodiť pod naše obloky. Boriška sedela ako na ihlách, keď začula ostrý zvuk ostrôh, placho hľadela okolo seba, a keď nikto nepozoroval, zvedavo vyzerala von oblokom. Všetko viem. Keby som bol husárom!

„Dávno som ťa nevidel, Boriška,“ čujem vojenský hlas a vidím, ako jej husár poštipkáva líčka.

„Či je od nedele tak dávno?“

„Veru dávno, lebo neviem, čo sa u vás robí.“

„Nič sa nerobí, len mi dnes matka povedala, že by nebolo od vecí prísť pod čepiec.“

„Dočkáš dva rôčky.“

„Nedovolia, otec veľmi náhli; má už mladého zaťa. Vieš, toho odkundes.“

„Svrbela ma dľaň, pán môj; o mne bola reč, zo mňa si vystrája posmech.“

„Vari toho skrčeného Slováka? Porúbem ho na paprikáš!“

„Už ma pálili podošvy, len že vyskočím a päšťou zatvorím tie bezbožné ústa, ale načo? Kvôli bláznivému dievčatu, ktoré oslepili blýskavé gombíky? Rozum dohromady...“

V noci som nemohol spať. Otcova kľatba znela mi v ušiach. Ak si vezmem Borišku, tam moje domáce šťastie. Boriška, husár a skrčený Slováka: opovrhnutý vlastnou ženou a nenávidený jej milencom – utešené výhlady. Nesmie tak byť, otec ma prekľal, ale jeho duch vystríha pred nebezpečenstvom, otvoril mi oči, vidím pred sebou priepasť, vyhnem jej.

Rozhodnuté; idem preč. Načo udávať príčinu? Som slobodný. Nechceli ma pustiť, odhovárali, prosili, Boriška nikdy nebola ku mne taká láskavá. Odišiel som.

Kam ísť? Do sveta nie, potrebujem svojich, srdce si nikde tak neodýchne ako doma. Všetko urobím, čo budú žiadať. Vezmem si susedovie Katku, ona je proti falošnej Boriške anjel.

Otec mŕtvy, matka opustená vdova, Katka za mužom: to ma doma vívalo. Matke odľahčilo, a keď spomínala, že otec túžil po mne na smrteľnej posteli, odľahčilo sa i mne. Chytil som sa do práce, práca sa darila, veď som nechodil darmo po vandrovke. A tak som osviežený vkročil do kruhu dedinskej mládeže.

Oblečiem vyšnurovaný kabát, vo tri rady gomby, kordovánky len tak vrždali, nabok vtlačím operený klobúk, dohánový vačok za pás. Takého ma dosiaľ nevideli. Bolo šepkania; dievčatá zbíjali hlavy dovedna: „Šušu, tu-tu Janko Knožkovie“, a keď som jednu vyviedol do hry, ostatné zeleneli od závidi.

Prišiel čas pomýšľať na ženu. Nič ľahšieho. Môžem si preberať ako v planých hruškách. Preberal som, prebral som.

„Váš otec odvolal kľatbu,“ preruším trápnu prestávku, „a to na smrteľnej posteli.“

„Odvolal,“ prerečie s povzdychom. „Ľudské odvolanie je slabé, pán boh neodvolal. – Zapáčila sa mi Dorka Matúšovie, do hry ako páper, do roboty ako oheň, všetci mládenci za ňou pozerali. Ja som len bokom žmurkal, ona porozumela, zapálila sa ako fakľa.“

„Strýko Ďurko,“ vravím ku strýcovi, „pôjdeme na pytačky, matka potrebuje pomoc.“

„Vari hen do Miškovca?“ spytuje sa strýc.

„Čo nás po Miškovci,“ vysvetľujem mu, „v dedine máme dosť hodných dievčienec.“

„Tak pôjdeme od domu do domu,“ prehodí v žarte.

„Do domu, do Matúšov,“ odpoviem vážne.

Strýc vyvalil oči. Rozhovor utíchol. Po malej prestávke preriekol: „Kam pôjdeme? Nepočul som dobre.“

„Do Matúšov, strýčko!“ odvetím zadivený.

„Už prišiel rad na teba? Čímže ťa vábili?“

„Mňa nevábili,“ odvrknem urazený. „Dievča sa mi páci.“

„Dobre, syn môj, môžeme ísť,“ bral ľahostajne klobúk. Spočiatku tvrdý odpor, teraz ľahostajnosť zrádzali ma od kroku. Musí byť niečo vo veci. Mňa vábili? Či sadnem na lep? Hádam zasa nešťastná myšlienka, otcova kľatba.

„Hýb sa, Janko!“ napomínal ma strýc, keď pohrúžený v myšlienkach zabudol som na jeho vyzvanie.

„Počkajte, strýčko; lepšie si rozmyslím,“ váham s odchodom.

„Načo rozmýšľať? Páci sa ti!“ tvrdil urputne.

„Mne sa páci, ale či to bude dobre? Poradte že mi, vy ste skúsený človek; viem, že mi nechcete zle.“

„Pravdu máš, nechcem ti zle,“ sadol strýko, podoprúc bradu palicou, pohľadom ma vyzýval k otázkam.

„Prečo sa vám Dorka nepáči?“ spytujem sa.

„Že je vetrom podšitá.“

„Nikto ma ešte na to neupozornil, každý ju chváli.“

„Neupozornil, lebo si ešte len nedávno prišiel. Spýtaj sa ktoréhokoľvek z mládenčov, dá ti vysvetlenie.“

„Mládenci áno,“ zasmejem sa, „lebo ani jedného nechce.“

„Už nechce, ale chcela každého. Matka vie naháňať ryby do siete, ale nevie ich udržať.“

„Azda sú to len ženské povedačky.“

„Vidím, že máš vôľu, nepotrebuješ cudziu radu; čo si vezmeš, to budeš mať.“ Strýc odtiahol bradu z podopretej palice, dupol ňou na zem, hotovil sa na odchod.

„Nepôjdeme, strýko,“ zľakol som sa. „Náhla práca nebýva dobrá.“

Strýkova tvár sa vyjasnila, uspokojený šiel domov. Dorka sa mi páčila, tým tvrdšie mi padlo moje rozhodnutie. Nesľúbil som jej manželstvo, ale ma pálili tie ohnivé pohľady, ktoré som na ňu upieral a ona možno porozumela. Preč všetky hryzenia! Ja, prvý švihák v obci, mám poberať, čo iní nechali? Nič z toho nebude. Obchádzal som ju, ona to cítila, lebo môj nevdojak zablúdený pohľad videl smutné klopenie jej očí.

Starý Knožko vzdychal, mlčky dosvedčoval, že strýkova rada nebola dobrá. – Vo fajkách vyhaslo, pripravili sme ich na nový pôžitok, a občerstvený prvým vypusteným dymom pokračoval:

„Strýko dochádzal častejšie, tajne kuli s mojou matkou. Mne medzitým prešla všetka chuť na ženbu, bolo mi hádam súdené ostať starým mládencom. Oznamil som matke bez obalu svoju mienku, netušiac, že ju privediem do plaču.

„Mala som nádeje,“ vravela pohnutá, „ale nádeje klamú.“

„Či som vám zlým synom, matka moja?“

„Zlým si nebol, keby si dobrým zostal.“

„Ničím som vám neublížil.“

„Keby si bol na mojom mieste,“ vzdychala, „uznal by si.“

„Netrápte sa tak veľmi,“ tešil som ju. „Chcem vám poľahčiť nakoľko len možno.“ A vskutku s dvojnásobnou pilnosťou krútil som sa okolo domácnosti.

„V práci mi poľahčuješ, keby si i srdcu. Roky mi dochodia, smrť je istá, len hodina neistá. Chcela som ťa ešte za života prikrášiť, aby mi ostatný okamih bol ľahším – a ty? Nechceš mi to dopriať.“

„Doprajem, matka moja. Netrápte sa, mám svoj rozum, nezhyniem vo svete.“

„Ty nezhynieš, ale ja hyniem. Teraz na staré kolená, keď by som mala zažiť pokoj. Vieš, koľko som pri tebe vystala, naplakala sa za tebou, a ty predsa neuznáš.“ Matka sa pustila do plaču.

Kto by odolal materinským slzám?

Plakal som s ňou a prisľúbil som, že sa čoskoro ožením.

Obdivujem mužov, ktorí sa nevedia oženiť. Vyhovárajú sa, že taký vážny krok potrebuje vážneho rozmyslenia. Pravda, lenže keď človek pri ženbe najvážnejšie rozmýšľa, vtedy najľahšie zabije capa. Tak som pochodil, vypočujúc náhodou matkin rozhovor so strýkom.

„Janko mi prisľúbil,“ rozprávala matka, „Len koho teraz vybrať?“

„Lahká vec,“ prehodil strýko. „Strojný šuhaj si nájde ženu; i tá, i tá,“ nepamätám viacej mená, „vďačne pôjde za neho.“

„Ani jedna sa mi neľúbi,“ odporovala matka. „Ale, švagre, najlepšie bude tak po starej známosti. Vaša Katka je hodné dievča.“

„Nedbám, len dievčaťu nechávam slobodnú vôľu, a tá, neviem, ako povie.“

Strýkova Katka by nešla za mňa? Poznám ju od malička, drobné stvorenie, jedna nemoc ju podávala druhej, rodičia ju maznali a vychováli na svojoľnú hlavičku. Teraz, pravda, vyrástla zo všetkej nemoci, ale v dome držala rozhodné slovo. Jediným cieľom bolo získať túto svojhlavú dievčicu pre seba.

Predtým zriedkavé návštevy u strýkov stávali sa častejšími. Milá Katka na mňa ani dobre nehľadela, pri mojom príchode sklopila oči a viac ich nepozdvihla. Rodičia radi by nás nechať samotných, veď viete, mladí ľudia si majú pred svadbou niečo povedať, keby Katka nebola mala už hotovú zámienku vzdialiť sa z izby. Jej spurnosť ma dráždila tým viac, keď sa po dedine rozniesol chýr o mojich záletoch, k čomu mnohí dodávali, že veru z toho žita múky nebude.

„Paroma nebude!“ myslel som; uvidíme, kto zvíťazí. Návštevy vystali, tým horlivejšie som sa oddal zábave a vykrúcal každú do radu, len Katku

nie. Vedel som vám vykrúcať. Dedinskí mládenci sa pri mne stratili, ani jeden z nich nebol v Miškovci. Mnohé srdiečko mrelo za mnou, mnohé líčko horelo ako fakľa pri mojom pohľade, mnohá rúčka sa chvela v mojej ruke. Nápadné bočenie od Katky vzbudilo u iných mnohé nádeje a tie im dávali smelosť dôvernejšie sa správať ku mne. To ma tešilo. Chcel som Katku pohnevať, a ona sa hnevala.

Strýko zbadal premenu, ale netratil nádej a svojím častým chodením k nám mal ma presvedčiť, že staré priateľstvo ostáva nenarušené. Rozhovor narážal tak, aby v ňom Katka zaujala hlavné miesto. Moja kyslá tvár ukazovala – vedel som sa pretvarovať – pretrhnutie zamýšľaného manželstva. V domácnosti strýko zúril, dcérina tvrdohlavosť križovala jeho úmysly; samovládna dcéra stratila svoju moc, stala sa popoluškou čakajúcou na vyslobodenie. Všetko bolo pripravené: pomsta vyplnená, túžobne očakávajúci rodičia, túžobnejšia dcéra, len jeden krok a Katka mi s radosťou vletí do náručia.

Nešťastný krok. Bolo to v piatok, keď som Katku vypýtal. O dva týždne bola svadba.“

Sused Knožko rozmýšľal, či rozprávať ďalej svoje príhody. Vedel som, že jeho manželstvo nebolo šťastné, lebo pri manželkinej smrti mu žičil celý svet. Jedno mi bolo záhadné: ako sa mohol ten vážny, statočný muž dostať do domácej škriepky?

„Každý človek s radosťou spomína na svoju svadbu,“ začal som zďaleka, „len vy tak trpkó hovoríte o svojej.“

„Má to svoju príčinu; svadba bola pekná, tichá. Ale po svadbe!“ zavzdychol môj sused.

„Niet domu bez dymu,“ tešil som ho príslovím.

„Ten dym rezal oči a ohňa sme si sami nakládli. Veď vám aj to rozpoviem. Môj klobúk uchytila Katka, tá moja Eva. Podávala mi sladké jablko, zahryzol som do neho. Hladké reči, horúce bozky omámili mi rozum.“

Sused zmlkol, azda sa hanbil za slabosť, ktorej tak mnohí podliehajú. Rukou pohladil šedivé vlasy, pokračoval: „Katke sa nepáčilo, že domácnosť riadila moja matka; najprv prehovorila mňa a ja s celou svojou výrečnosťou oznamoval som Katkine dôvody nevoľnej matke. Vedela tak krásne hovoriť. Matka urobila synovi kvôli. Ale viete, ktorá žena

nestojí pred ohniskom, stáva pri dverách. Moja matka, vlastná matka stávala pri dverách a zo dvier cez prah je len jeden krok. Srdce mi pukalo, slova som nemohol prerieť, veď moje reči pomáhali vytisnúť matku z jej práva. Tá dobrá duša nemohla vydržať; slabé telo popustilo. Vyčítal som Katke. Bol čas, aby som preriekol slovo. Neočakávané vystúpenie proti svojoľnej žene – keď môj šľachetný strýko jej chytil stránku – malo za následok dočasné rozlúčenie manželov. Nechala ma. Sám ako prst opatroval a doopatroval som matku do hrobu. To ma bolí,“ rozprával trpkým hlasom. „Katke som nemohol zabudnúť ani vtedy, keď sa vrátila. Manželský pokoj bol porušený, nebolo jednej mysle, jednej vôle a čo najväčšie, láska prestala. – Tá otcova kliatba!“

Samo Bodický

NOVÁ KOMÉTA

Pán Dúbravský nevidel kométu. Prečo? Lebo dobre spal, keď vychodila na obzor. Divná vec zdržať sa nevidaného pôžitku. Tisíce očí túžobne vyzeralo svetlý chvost, šťastný, kto mohol prvý zvoláť: už ju vidím! Hvezdári s určitým zadosťučinením ukazovali: nevraveli sme? či prišla? Pánom Dúbravským nepohli všetky dôkazy, zatvoril oči, spokojne od-fukoval.

Všetko má svoju príčinu. Zrobený človek, keď ho netrápi zlé svedomie, v noci pokojne zaspí. Pán Dúbravský pokojne spával, mal dobré svedomie, chuť do práce, pracoval celý deň a večer pochodil ešte raz celý dvor, poprezeral stajne, či kravy už ležia, chlieviky a kuríny, či hydina je pospolu; nakázal sluhom, aby opatrovali svetlo, oheň; zapálil ostatnú fajočku, ľahol do postele a s posledným vyfúknutím fajkového dymu opustilo ho vedomie, zaspal.

Pravda, pri tej poslednej fajke prišli mu na rozum niekedy trápne myšlienky. Ovdovený, má na starosti dcéru Karolu, a to, viete, je tovar veľmi krehký. Módne časopisy a romány prekrúčia hlávku mladým dievčatám. Jedna dostane myšlienky byť módnou, a to hlboko siaha do otcovského vrecka, druhá si obľúbi románové, a tie sú veľmi nebezpečné, najmä kde niet materinského dozoru. Z posledných okúsila Karola – do pokojného domu nanosil sa krahulec v osobe mladého Jeleňa. Sprvu len trpel nevoľný otec, ale keď sa návštevy častejšie opakovali a Karole v Jeleňovej prítomnosti častejšie horela tvár, videl, že srdcová teplota vystupuje a ukazuje vysoké stupne na líci, preťal uzol – Jeleňovi ukázal dvere.

Tento rozhodný kúsok priniesol mu pokoj, od tých čias pokojne zaspí. Akoby nie? Karola neukazuje svoju nespokojnosť s otcovským rozhodnutím; práve tým väčšou láskou ide mu vo všetkom poruke, večer uspáva ho svojím šveholením, a keď zatvorí oči, tíško zodvihne mu ruku, pritisne na ňu detinský bozk a na prstoch odchádza. Otec i to vidí, ešte nezaspal, len sa tak robil.

Karola vyšuchla sa do záhrady, mala vychodiť kométa, sadla si na lavičku, zahľadela sa do neba. Akýsi nepokoj preháňal jej pohľad z hviezdy na hviezdu, neisto blúdila celým obzorom. Tie zlaté hviezdčky sú akoby očné zrenice, tak sa mihocú, tak sa usmievajú, to sú oči neba, možno jednou z nich hľadá nebohá matka na svoju dcéru.

Zapálila sa, aj včera bol taký jasný večer, aj včera matka hľadela a videla, že vypovedaný Jeleň prišiel do záhrady, Karola ho prosila, aby odišiel, hrozila krikom, hoci len šeptom rozprávala, Jeleň držal ju za ruku, a ona? Na jeho prosby dovolila, aby prišiel. Či nespáchala hriech proti otcovi? Chcela vstať, nech si Jeleň myslí, čo chce; nemôže obetovať otcovskú lásku, tá je vyskúšaná, Jeleňova ľubosť bude azda len mladistvým zápalom, ktorý pri prvom vetríku zoslabne. A včera predsa načúvala jeho slovám, sľúbila mu, kto ju nútil? Jeho slová majú niečo priťažlivé, pre iného má sto výhovoriek, pre neho ani jednu. Musí uznať, Jeleň je hodný šuhaj; keď ho videla po prvý raz, bodlo ju pri srdiečku, a keď slovom zďaleka narážal, zapálené líce bolo mu zreteľnou odpoveďou. Každý ho chváli, že je verným úradníkom. Nešťastné povolanie. Otcovi sa len preto nepáči, že slúži nášmu – či i môjmu – nepriateľovi; ten by mal radosť, keby Dúbravského dcéra – tak hovoril otec – stala sa manželkou jeho úradníka. A predsa je hodný šuhaj!

„Dobrý večer, slečna Karola,“ zašepkal nespozorovaný Jeleň. Karola, pohrúžená v myšlienkach, v prekvapení nezbadala jeho príchod. „Ani mi ruku nepodáte?“ spytoval sa zadivený.

„Odpusťte, prekvapili ste ma svojím príchodom, nečakala som vás,“ zapálila sa nad vyslovenou nepravdou.

„Prichodím s vašim dovolením.“

„Dovolila a zabudla som na to,“ vyhovárala sa.

„Rád verím vášmu slovu, ale myslím,“ hovoril Jeleň, spozorujúc Karoline rozpaky, „že predto mnou niečo zakrývate. Povedzte mi, prosím, ak to možno povedať.“

Karola porozumela, má pravdu, sklopila oči, panenská hanblivosť za-
držala jej odpoveď.

„Nechcete mi odpovedať,“ dovrával jej s jemnou výčitkou. „Smiem
uhádnuť vaše myšlienky?“

„Hovorte,“ odhodlala sa.

„Mysleli ste na nemilú okolnosť, že dostal som na vedomie, aby som
obchádzal váš dom a ja, porušiac príkaz, prišiel som. Vy, slečna Karola,
tiež sa cítite byť vinnou, lebo ste mi dali príležitosť na dnešnú schôdzku.
Otázka je: či sme vinní? Rozhodne hovorím, sme nevinní.“

„Keby tak bolo,“ vzdychla Karola.

„Vskutku je tak,“ pokračoval Jeleň, posmelený Karoliným slovom.
„Nejaký predsudok vášho drahého otca je tomu na príčine. Musíme od-
strániť predsudok, pre ktorý – odpusťte, že moje slová znejú tak sebecky
– musím byť pozbavený toho šťastia môcť vás nazývať svojou.“

„Nehovorte tak hlasne,“ šepkala Karola.

„Jedna istota povzbudila by ma ku všetkým možným obetiam na do-
siahnutie cieľa. O mojej ľúbosti nebudete pochybovať,“ prisadol bližšie
ku Karole, stíšiť hlas. „Odohnaný vraciam sa zas, slečna Karola! Či som
si dobre vysvetľoval vaše dosiaľ tajné city, keď som si myslel, že ma tro-
chu ľúbite?“

„Ticho, preboha!“ zakryla si rukami tvár.

„Uspokojím sa s odpoveďou. Ešte jedno prosím. Prečo sa váš drahý
otec tak nepriateľsky správa voči mne?“

„Že ste úradníkom.“

„Najmenšia prekážka!“ vykrikoval radostne.

„Beriete to veľmi naľahko,“ karhala jeho prenáhlenú radosť, „nepo-
znáte môjho otca, ba ani to, že nič nevykonám proti jeho vôli.“

„Mám spôsob odstrániť prekážku,“ tvrdil rozhodne, „a keď tak váš
drahý otec krajšie pozrie na mňa a ja posmelený budem prosiť o tú rúč-
ku, ktorú ešte dnes z dvoch strán mi odopierajú, či s privolením otcov-
ým pôjde i privolenie dcérino?“

Miesto odpovede podala mu ruku.

Pán Dúbravský nemohol po Karolinom odchode zaspať. Oči mu
zvlhli, azda fajkový dym zabehol mu do oka; pretiahol si ruku po čele,
akoby odháňal cudzie myšlienky, zapálil nanovo fajku, bez nej nevedel

rozmyšľať. Nastal okamih duševnej lahody. „To dobré dieťa,“ premie-
tal otec, „trávi svoju mladosť zavreté s mrzutým otcom. Nijakej zába-
vy, nijakej spoločnosti, a predsa je spokojná, príde čas rozlúčenia, časy
utekajú, musím pomýšľať, že opustí otcovský dom. Jar je tu, ruža puká.
Takmer sa rozvila, ale zastavil som jej včasný rozkvet. Ten nešťastný Je-
leň – krásne výhľady, moja dcéra jeho ženou. Mal by sto radostí ten –
rok nevyslovil jeho meno – pani úradníková sem, pani úradníková tam.
A to preto, že ma urazil! Nežiadal som mnoho, pár štvorcových siah
na zaokrúhlenie pozemku, dvojnásobne som chcel nahradiť, neprivilil,
neprivolím ani ja!“

Rozčúlenie vzrastalo, fajka vyhasla, a to nedofajčená penovka, mok
vyrazí na povrch, bude po kráse. „Daromné strachy,“ myslel si Dúb-
ravský ďalej. „Karola pristala, nebolo výčitky ani v slove, ani v pohľade.
Moje drahé dieťa! A ja ani tej radosti jej nedožičím, môj život od dáv-
nych rokov plynie jednotvárne, myslím, že každý sa musí k nemu pri-
spôbiť. Nedoprial som jej tej radosti, aby trávila so mnou krásne letné
večery, dosť sa ma navolala: poď, drahý otec, ukážem ti krásnu hviezdu,
hádže na severnú stranu svoje lúče, ostatné hviezdy blednú pri nej. Teraz
tiež tam sedí, hľadá do jasného neba.“

Nová myšlienka blysla mu hlavou, prekvapí ju. Šuch, a už boli nohy
v papučiach, župan oblečený, s domácou čiapkou na hlave kradol sa pán
Dúbravský na prstoch von. Len potichu, aby nezbadala.

Tam sedí, niekto pri nej. Či dobre vidí? Jeleň drží jej ruku. Otcovi sa
v očiach zotmilo. Zabudol na hviezdu.

„Preč, nešťastné dieťa!“ zahrmel a jedným skokom uchvátil Karolu za
ruku. Karola nevoľne nasledovala otca. Jeleň pomaly prichodil k sebe,
prebral sa z omámenia, až keď bolo neskoro.

Otec a dcéra zmizli v dome, dvere sa hrmotne zatvorili.

Na vázkach stálo Karolino dobré meno; pomoci v okamihu nikde.

Nemenovaný nepriateľ pána Dúbravského – smiem ho pomenovať?
pán Závodský – rozvalený sedí na pohovke. Ťažko mu vyčítať z očí
krvilačné myšlienky, ktoré, vraj, prechováva voči pánu Dúbravskému,
lebo prívetиво hľadia z vytučenej tvári na modrastý dym, občas plynúci
z jeho úst.

Poznáš v ňom fajčiara od remesla. Nie je to vypúšťanie dymu z povinnosti, aby vo fajke nevyhaslo, každé vtiahnutie je žriedlom nového pôžitku. A keď tak modrý kotúč vinie sa ku povale, často sa zahľadí do skupenstva dymových čiastok; myslel by si, že hľadá nové prírodné zákony, nikým dosiaľ nehladané; videl to už sto ráz, a predsa hľadá – z obyčaje, všetko slúži na skrátenie času.

Starým mládencom býva dlhý čas, neobchodí okolo nich večne štebotajúca žena, keď pre iné nie, aspoň aby pohnevala; ani krdeľ detí neruší jednotvárnú tichosť ustavičným vreskom. Čudné, že sa pán Závodský nestal vo svojej osamelosti mrzutým, to býva obyčajný dôsledok. Mal na to veľkú príležitosť.

Pohneval sa s najlepším susedom, prestali každodenné schôdzky, kartársky stolík nevrlo zastrčený do kúta smútil za veselými hráčmi, nikomu neprišlo na um zbaviť ho smútočného náteru, postierať na prst nasadený prach.

„Víťaz Kuchta,“ hľadiac si jantárom strapaté fúzy, oslovil Závodský po chyži chodiaceho Jeleňa, „tak si zutekal?“

„Lahko vám hovoriť, strýčko! Nikdy ste neboli v takom položení,“ odpovedal Jeleň, ktorého Závodský, len aby ho niečím označil, kázal menovať „pánom úradníkom“, ináč bol jeho synovcom a nádejným dedičom.

„Bol by som rád videl starého mrzúcha, aké oči vyvalil,“ zasmial sa schuti Závodský.

„Nestačil som hľadiť do očí,“ poznamenal trpko Jeleň. Trápne sa ho dotkol Závodského smiech.

„Hrdinský mladý človek,“ nevychodil Závodský zo smiechu, „horko-ťažko dopracuje sa ku schôdzke a potom –“ potiahol z fajky, aby mu nevyhaslo, „pri najmenšej prekážke nevie si rady.“

Jeleňovi bolo do strpenia, strýko začieral veľmi hlboko. Ak by nebol presvedčený o jeho dobromyseľnosti, veru by nemeškal odporúčať mu príslušné medze.

„Beriete vec povrchne,“ prerušil Jeleň strýkov hlasitý smiech. „Keby odstránenie prekážky bolo záviselo od smiechu, môžete byť presvedčený, že by som bol rozosmial i lastovičky v hniezde.“

„Takto sa nedohovoríme,“ smiešno-vážne pretiahol Závodský tvár, porozumejúc trpkéj výčitke. „Ale, počuj,“ pokračoval po malej prestáv-

ke zasa veselým hlasom, „neznelo by to čudnejšie, keby som sa vážne začal vypytovať na tvoje nešťastie? Uznáš, že tvoja úloha prechádzala tak trochu do smiešneho.“

„Uznám, strýčko,“ vyznával kajúcne, mrzela ho predošlá prchkosť, „a práve preto mi je trápne upamätovanie.“

„Nechajme úteky, a či čo to bolo, vedľa. Zo všetkého vidím, že si zaľúbený až po uši. Nie tak?“ Závodský huncútsky pomíhal očami.

Jeleň sa rozpálil ako dievča, netrzeplivo hodil rukou.

„Len úprimne, všetko vyznať,“ ohlásil sa z dymového oblaku Závodský.

„Páči sa mi,“ odpovedal vyhýbavo Jeleň.

„Pletky! Páči sa i mne, starému kozákovi. Prislabý výraz, môj milý!“ pätil ho Závodský.

„Keď nie ste spokojný s tým, nuž ľúbim,“ pozrel strýkovi smelo do očí, akoby mal už víťazstvo v ruke.

„To je odpoveď! Od teba však, ako od statočného človeka, čakám, že si ju chceš vziať za ženu.“

„Práve preto ma mrzí, že som nesmel objasniť vec pred Dúbravským.“

„Boli by sme na čistom, jedna prekážka: môj hnev s Dúbravským,“ zahladil si vlasy. „Keby toho nie!“

Závodskému poschodilo všeličo na rozum. Z malých príčin veľké následky. Už obecnému ľudu bolo divné, že Dúbravský nechodí k Závodskému. Ako nie? Predtým sotva slnce klonilo sa nad horu, bral do ruky palicu, ľudia sa nespytovali, kam ide – vedeli. Stolík, pripravený u Závodského, čakal na obyčajný „tartlík“. Prisadli čo najlepší priatelia, no pridalo sa, že pohádaní rozmetali karty. Hádal sa vlastne len Dúbravský, lebo Závodského neopúšťala dobrá vôľa, a čím väčšími prenasledovalo škriepnika nešťastie, v dôsledku čoho sa stával netrzeplivejším, tým menej vládal udržať spoluhráč svoj smiech na uzde. Tieto hádky boli každodenné a spoluhráči boli na ne takí navyknutí, že ani jeden nebral ich ako príčinu k stálejšiemu hnevu.

Zrazu napadne Dúbravského označiť hranicu svojich rolí radom pekných stromov. Vo svojej obraznosti mal už hotový vysadený štvoruholník. Tu na svoje počudovanie sa presvedčí, že Závodského medza na vyšnom konci vrýva sa ostrým uhlom do jeho pozemku. Požiadal

Závodského o prepustenie, Závodský naoko odoprel, sám v sebe sa však tešil, že takýmto milým vianočným darom prekvapí svojho priateľa. Odopretie prebýjalo Dúbravskému hlavu. Všetky žarty bral za hotový posmech. Jeho hádky boli náruživé. Závodský, nepredvídajúc nemilé následky, trval na svojom, netrpezlivý Dúbravský preťal uzol, priateľstvo sa rozpadlo.

„Keby toho nie!“ vzdychol Jeleň.

„Napravíme chybu!“ tešil ho Závodský.

„Chcete sa zmieriť?“ spytoval sa okúňavo strýka. Začala svitať nádej.

„Uvidíme,“ odpovedal Závodský takým hlasom, ktorý nevyjadroval ani potvrdenie, ani odopretie. Vidieť, že ho to stálo mnoho sebazaprenia.

Jeleň v neistote vyprevádzal strýka na dvor, kde v okamihu zapriahnuté bujné kone nečakali dlho na rozkaz na odchod. Závodský nikomu nezradil, kam odchádzal.

Karolu hrýzlo svedomie, že nemohla otcovi ukázať svoju schôdzku s Jeleňom v priaznivom svetle. Jeleň nadštrkol odstránenie tej prekážky, ktorá stojí medzi nimi, ale práve keď mala najlepšiu príležitosť požiadať Jeleňa o vysvetlenie, nastúpil nemilý výstup s otcom. Dúbravský od toho času nenarazil ani slovom na tú nemilú udalosť; Karola, cítiac sa vinnou, nemohla. Pomer medzi nimi, miesto srdečného, bol obstojný. Navonok chceli zahľadiť trhliny svojho predošlého spolužitia, vnútorne každý má svoj háčik. Otec žiarlivým okom strážil dcérine kroky, dcéra veľmi ťažko tlmila svoju nespokojnosť s otcovým konaním, ako sa jej videlo, nespravodlivým. Nad hlavami visela búrka, zápalnej látky na vzbĺknutie bolo dosť. Iskra vyšla od Závodského.

„Celý svet sa sprisahal proti mne,“ vrátil sa Dúbravský s krikom k pokojne pracujúcej Karole, hádzuc sem-tam rukami. „Je mi na zbláznenie.“

„Čo vám je, otec môj?“ spýtala sa Karola, prekvapená takýmto otcovým vstupom.

„Čo mi je? I ty si jednou z nich,“ hodil jej do očí výčitku.

„Nerozumiem vašej výčitke,“ snažila sa Karola zostať pokojná.

Otec chcel vyvolať nejaký výraz nespokojnosti, aby tým prísnejšie vystúpil proti dcére. Nazbieraná žľ mala vyteciť týmto prúdom. Zdržiavaná Karolínym pokojným správaním sa dostávala novú silu.

„Rob sa nevedomou,“ uškľabil sa zlostne. „Zabudla si na tajné dohovory proti svojmu otcovi?“

Otec s ňou takto nehovorieval – šitie vypadlo jej z ruky. Rada by s ním hovoriť hlasom predošlej lásky, no nemohla, otec zabudol na ten hlas, vystupuje ako žalobca, dcéra sa musí brániť.

„Neviem o nijakých dohovoroch.“ Jej hlas až mrazil, otca tým väčšmi dopaľovalo.

„Budeš klamať svojmu otcovi?“

Tvár mu razom obledla, Karola videla dosiaľ nevidaný stupeň otcovho hnevu, prvý raz upotrebil podobné slovo, sprevádzané takým divým hlasom. Detinský cit hlásil sa o svoje právo, kŕč zvierať Karolino srdce, mramorová tvár dostávala červené flaky, ktoré sa vždy väčšmi šírili, rozpálené oči zvlhli slzami, bolestný vzdych oznámil ťažké poranenie dcérinho srdca. Otcom ani to nepohlo. Dôvera v dcéru natoľko oslabila, že všetko pokladal za pretváрку, namierenú na jeho oklamanie.

„Obrátili ste ma na posmech,“ škripal zubami, trhajúc kúsky akéhosi papiera.

„Otec môj, otec môj!“ vydralo sa jej konečne z hrudi, pretrhované usedavým plačom. Dúbravský sa utvrdil v podozrení. Dcéra prosí o odpustenie, určite je vinná.

„Nečakal som to od teba!“ zmäkčil trochu hlas, ale výčitka v ňom trčala, „na moje staré dni robíte si zo mňa blázna. Bol som ti niekedy zlým otcom?“

„Nikdy, otec môj!“ Karola zabudla na doterajšie ubližovanie, uchopila jeho zaťatú päšť, pokryla ju bozkami, bozky zvlažila slzami a sklonila čelo na pokropenú ruku.

Otcovi vykradla sa slza, premožený dcérinou láskou privinul ju k sebe.

„Ty si nevinná,“ šepkal jej trasúcim sa hlasom. „Zlí ľudia ťa prehovorili.“

Karola nechápala otcove slová, zrak jej mimovoľne padol na kúsok papiera, zhúžvaného v otcovej hrsti. Poznala na ňom Závodského písmo. Srdce jej úzkostlivo búchalo, Závodský zasiahol do jej záležitosti s Jeleňom, to otca rozhorčilo. Nakolko, bolo ešte tajné. Vyzvedanie vynieslo by znovu otca z koľaje a to – božechráň! Pomaly zodvihla hlavu,

oči uprela na otca... Otcov hnev zabudnutý, otec zmierený. Úsmev rozlial sa jej po tvári.

Dúbravský vypustil papierik z ruky, šliapol po ňom nohou, akoby chcel rozmrviť hadiu hlavu, ktorá vdiera sa medzi neho a dcéru; privinul Karolu mocnejšie k sebe. „Vedel som, si nevinná, odpusť mi.“ Nemohol dopovedať, dcérin bozk zatvoril mu ústa.

Dobromyseľný Závodský ťažko niesol Dúbravského hnev, tým viac, že nemohol ani seba úplne očistiť od zavinenia. Bezdetný skladal celú svoju nádej v Jeleňa, svojho sestrenca, kvôli nemu chcel napraviť chybu, zmieriť sa s Dúbravským. Vyzeral neobyčajne vážne, netrpezlivo prechodiac z miesta na miesto. Do pánovej chyže vstúpil sluha Ďuro celý zadychčaný, Závodský pripisoval význam zadychčaniu, keď sluha bez slova, s plachým pohľadom stál pred ním. Konečne Závodského opustila trpezlivosť. – „Čo povedali?“ okríkol nemého sluhu.

Ďuro škrabal sa rozpačito za uchom, rád by niečo povedal, ale slovu nechce sa z hrdla.

„Čo stojíš ako socha?“ dupol Závodský nohou. „Spytujem sa, čo povedali?“

„Ráčte prepáčiť, pán urodzený,“ obzeral sa Ďuro nesmelé po chyži, vyhýbajúc pánovmu pohľadu, „prečítali písmo a –“

„Čo ďalej?“ vyšetroval netrpezlivo Závodský. Ďuro ustúpil o krok naspäť.

„Bol to za človeka predtým, ten pán urodzený v Dúbrave,“ zahrýzal pomaly do trpkého.

„Nespytujem sa to, mamľas,“ prestupoval Závodský z nohy na nohu. „Čo povedali?“

„Nahnevali sa na mňa,“ lapal Ďuro kľučku, „vynadali i mne, i pánu urodzenému a vyhodili ma von.“

„Pošli mladého pána,“ prepustil naoko pokojný Závodský sluhu, ktorý s radosťou vyskočil z dverí, aby sa doma neopakovalo to, čo po prvý raz v živote zakúsil u Dúbravských.

„Nepodarilo sa,“ vítal Závodský vchádzajúceho Jeleňa so zmrašteným čelom.

„Neviem, o čom je reč,“ odpovedal mu Jeleň.

„Nepovedal som nikomu a prestrelil som,“ pokračoval Závodský ako v samovraze.

„Malo to byť niečo v mojom záujme?“ prerušil ho Jeleň.

„V spoločnom, bratku. Darmo je, musíš byť pripravený, že u Dúbravských ruže pre teba nekvitnú.“

„Všetko mi je dosiaľ hádankou. Vyslovte sa, prosím, otvorenejšie,“ dotieral na strýka.

„Ach tak!“ spamätal sa Závodský, ktorý myslel, že celý svet musí poznať jeho myšlienky, z ničoho nerobil tajnosť. „Rozpoviem ti: Vystavil som darovaciu listinu na kus poľa, žiadaný pred rokom Dúbravským; parom by ho bol vzal skôr, než mi ho vymerali! Pripojím pár riadkov a odošlem na príslušné miesto, posla mi vyhodili, mne vynadali. Mal som vedieť, že nič nevykonám so starým medveďom.“

Jeleň pochopil, píchalo ho to pohanenie, ktoré strýko kvôli nemu utrpel, nemal práva žiadať viac. Zmlkli obaja. Závodský vysvetľoval si mlčanie tak, že Jeleň sa vzdáva nádeje.

„Vidíš, synku,“ začal prvý Závodský, „urobili sme, čo sme mohli. Zbudni na Karolu, vyhladáme druhú.“ Vzbudená myšlienka na Karolu potisla u Jeleňa všetky iné ohľady do úzadia.

„Nemožno,“ vykrikol náruživo.

„Žiadaš mnoho,“ pozberal Závodský čelo do nových vrások. „Mám sa ešte väčšmi znížiť? Čo vykonám? Nepoznáš Dúbravského!“

„Nežiadam od vás nič,“ odvetil mu Jeleň hlasom plným vďaky, „preukázali ste mi viac, než som zaslúžil. Cítim dosť sily, aby som ľad preboril. Karola nesmie trpieť.“

Ak prvá spomienka na Karolu prenikla Jeleňovou dušou, tak druhá v spojení s jej možným utrpením zasiahla Závodského srdce. Pred očami sa mu zjavili predošlé časy, kde nepoznal príjemnejšej zábavy, ako bolo Karolino štebotanie, kam sa podelo prvé ovocie a všetko najkrajšie zo záhrady? Odnosil to. Jedno závidel svojmu priateľovi Dúbravskému: nie pekný majetok, nie dobrú ženu, ale milé dieťa Karolu.

„Karola nesmie trpieť,“ potvrdil zamyslený ostatné Jeleňove slová, a toto rozhodnutie navrátilo rovnováhu jeho duši, oči dostali srdečný výraz, čelo sa vyjasnilo. Veselo potriasol Jeleňovým plecami: „No, mladý pán, čo robiť?“

„Krátky čas na rozhodnutie,“ odpovedal Jeleň, radujúc sa strýkovmu obratu; „ale nepochybujte o mne, nájdem cestu.“

„Nezverím to na teba,“ žartoval strýko. „Zalúbenci nie sú schopní rozumnej myšlienky. Tvrdý orech, synku, potrebujeme mocné zuby a zdá sa aj tvrdú kožu.“

„Tak sa spoľahnem na vašu radu,“ obrátil sa Jeleň s dôverou k nemu.

„Keď je reč o tvrdej koži,“ zasmial sa Závodský, „obrátiš sa na mňa, špiš, že zas obsiahnem. Dobre, dobre,“ pokračoval, keď Jeleň otváral ústa k námietke; „moja koža znesie pre teba mnoho,“ tľapkal ho po pleci. „Dúbravský má ‚tromfy‘, ale posledný ‚štich‘ bude náš.“

Závodský bez dlhého zberania prisadol k písaciemu stolu. Pravá ruka už držala pero, keď prsty ľavej šmátrali po čele. Hovoriť vedel, ale písanie nebolo jeho povoláním. Písať Dúbravskému – prešla mu všetka chuť. Ani sluha Ďuro nepodvolil by sa za listonoša. – „Ctená slečna!“ začal po dlhšom rozmýšľaní, prekladajúc fajku z jednej strany na druhú; nemal pre ňu miesta. „Neopovážim sa osloviť Vás predovšetkým dôverným spôsobom, prekáža mi v tom hnev Vášho otca. Príčinu tohto hnevu ráčte uvaliť na mňa, nechcel som ho síce pohnevať, ale moja zlá obyčaj dráždiť iného priviedla naše rozpadnutie. Teraz, keď sa obraciam na Vás, robím to z ohľadu na môjho synovca Jeleňa a na Vás. Oboch Vás rovnako milujem. Podajte mi pomocnú ruku v tom, keď osobne chcem prosiť Vášho otca o odpustenie. Vo Vašom dome je to nemožná vec, lebo jeho možná prchkosť uviedla by i jeho i mňa na posmech pred svetom. Prosím Vás o malú službu, oznámte mi najbližší odchod svojho otca do poľa, tam ho odprosím“ atď.

Opravdivý cieľ v liste neudal, veď spozorovať odchod Dúbravského na pole nepotrebovalo oznámenie z Dúbravy, on mal byť pokynom pre Karolu, aby bola pripravená na budúce udalosti, a tak v rozhodnom okamihu vec proti svojej vôli nepokazila.

Karolu veľmi prekvapil Závodského list. Už aký-taký pokoj prebýval v jej srdci, zmierila sa so svojím osudom a teraz má byť účastníčkou toho, z čoho ju nevinne podozrievali. Otcov hnev bol jej výstrahou, aby Závodskému nepodala pomocnú ruku; ale osvetlenie Jeleňovho postavenia obnovilo napoly pochované city a vzbudilo nádej v prajné rozriešenie. A toto sa mohlo podať jedine sprostredkovaním Závodského, na kto-

rého hnevať sa alebo potvárať ho z nekalých úmyslov nemala najmenšiu príčinu. Rozpomienka na zašlé časy predstavila jej ho v najjasnejšom svetle. Len otcova tvrdošijnosť bude prekážkou a Závodský sa nadarmo vystaví novému poníženiu, otec neupustí, možno sa zatvrdí. Daromné sú všetky nádeje. Keď schovávala list do tajnej priehradky svojho stolíka, začula odchádzajúceho otca, výhľad z obloka ju presvedčil, že odchádzal do poľa. Rýchle rozhodnutá napísala Závodskému:

„Otec odchádza do poľa!“

Dúbravskému by sa nebolo prisnilo, že ide na dohovorenú schôdzku so Závodským. Rok sa nezišli. Kráčaľ v tej domnienke, že Závodský, len čo ho zazrie, vráti sa domov, tým viac, keď na starý oheň priložil nové poleno. Neverí svojim očiam. Závodský stúpa mu v ústrety, vrátiť sa bolo príďaleko. Závodský ho možno nezbadal, vráti sa, až príde bližšie. Daromné očakávanie. Boli blízko, i krátkozraký mohol rozoznať prichádzajúceho, a Závodský nebol krátkozraký.

Dúbravský len kráčaľ ďalej, vystúpiť nabok nedovolilo mu povedomie, že kráča po vlastnom. Meravo hľadel pred seba na zem, tu i tu trochu zodvihol oči, aby sa presvedčil o približujúcom sa. Stretli sa. Ani jeden sa nevystupoval z cesty. Stáli si zoči-voči. Dúbravský nevrlo zmraštil obrvy, Závodský nečakal možný výbuch.

„Nestretli sme sa náhodou, ale schválne,“ oslovil ho.

„Máte mi niečo povedať?“ spýtal sa nakrátko Dúbravský; myslel, že za schválnym stretnutím bude nasledovať pretriasanie nedávnej zrážky.

„Mám ti mnoho povedať,“ odvetil Závodský dôverným spôsobom, zaznávajúc Dúbravského hnev.

„Pane, nepoznáme sa,“ odmietal Dúbravský dôvernosť, krútiac sa k návratu.

„Nie tak, priateľu,“ chytil ho Závodský za ruku. „Odpusť mi, ak som ti niečím ublížil.“ Dúbravský pristavil návrat, nedôverčivo pozrel na Závodského; nešlo mu do hlavy, žeby tie slová boli úprimné. Závodský si dobre vysvetľoval mlčanie rozhnevaného priateľa. „Neveríš mi?“ spytoval sa ho. „Všetkým mne svätým ti zaručím, že hovorím úprimne.“

Tento hlas dávno nepočul. To je starý priateľ Závodský. Odpustenie bolo mu na jazyku, keď hanba, že takému človeku znovu ublížil, nedo-

volila mu prísť k slovu. Stiahnuté obočie sa šírilo, hnev kapal z oka, ktoré sa konečne opovážilo pozrieť na Závodského.

„Ty mi odpúšťaš?“ skríkol radostne a pohnevaní priatelia sa zmierili.

Dúbravský sa nevracal domov. Zaprášený Závodského stolík stal sa slávnym. I táto mŕtva vec sa radovala nad zmierením, kyvotala sa z boka na bok už či od radosti, a či preto, že klátik, ktorý podkladali pod jednu nohu, dávno hnil na smetisku.

V najlepšom prúde hry otvorila sa dvere, vstúpil Jeleň. Dúbravský zarezl bokom, Závodský skočil na nohy a priviedol za ruku Jeleňa k ustrnutému Dúbravskému.

„Môj synovec a dedič, Ján Jeleň,“ predstavil synovca.

„Nie úradník?“ vytreštil Dúbravský oči.

„Ako hovorím, môj synovec,“ potvrdil Závodský svoje slová. „V jeho mene prosím o ruku slečny Karoly.“

Udalosti sa tak pretekali, že Dúbravskému bolo ťažko udomáčniť sa v nich. V rozpakoch zabudol i na povinné „teší ma“, nemo podal Jeleňovi ruku, netrpezlivo čakajúcemu na výrok. Závodský sa zabával na obojstranných rozpakoch, musel prehltnúť mnoho vtipných poznámok v obave, aby sa novo utvrdené priateľstvo nerozsypalo.

„Už len neodoprieš?“ zamiešal sa Závodský medzi onemených.

„Príďte si po dcérinu odpoveď,“ potešil Dúbravský oboch.

Dúbravský sa vracal večierkom domov, Karola čakala to najhoršie, keď videla, že sa poberá rovno k nej.

„Uvidíme novú kométu,“ hovoril jej otec v dobrom rozmare. Karola díva sa mu do tváre. Má to byť výsmech, narážka na schôdzku s Jeleňom? Otcova tvár je vyjasnená. Tým horšie; otec už necíti rany, ktoré dcére uštedruje.

„Čítal som v novinách,“ opakoval; „obzrieme ju obaja. Možno prídu i Závodský s Jeleňom.“

„Pravda či klam?“ kládla si otázku. „Ako sa dozvedieť od otca?“

„Blázonko!“ hladil otec jej zblednuté líca, „dajaká si mi zjašená. Prídu!“

„Kto príde?“ spytovala sa, akoby nevedela, o kom je reč.

„Závodský s Jeleňom. Spamätaj sa už raz.“

„Načo prídu?“ opýtala sa.

„Prídu sa spýtať mojej Karoly, či má vôľu za muža,“ odpovedal jej usmievavo.

Karolina tvár hrala divnými farbami. Neverila takej náhlej otcovej zmene.

„Neviem,“ tvrdila rozhodne.

„Poďte na pomoc, priatelia,“ otváral dvere hostovskej izby, keď hlasné kroky oznamovali príchod Závodského a Jeleňa. „Dostal som zápornú odpoveď,“ uvádzal klaňajúcich sa hostí do izby.

Karola sa zapálila.

Nijaký žart, opravdivá skutočnosť. Jeleň by rád čítal odpoveď z jej očí, keby ich zahanbená vládala zdvihnúť hore.

„Privolím, dievka moja,“ nepripustil Dúbravský iného k slovu. „Ostatne, všetko závisí od teba. Privolíš?“

Jeleň sa musel uspokojiť s podanou rukou. Nuž veď inšie nežiadal.

Gustáv Maršall-Petrovský
AKO SA V P.....I DIVADLO HRALO

Bola pekná ako Vajanského Rybárička, no omnoho hlavatejšia.

Vlastne nebola ona vinou toho. Ju maznal osud, keď obdaril ju pôvabným zovňajškom, peknými vlohami, a maznal ju i svet, keď mlčky klonil sa jej vlastnostiam. Rovno takým spôsobom stala sa teda hlavatou ako dieťa: z ľulkania, maznania abstrahovala si vôľu pre prípady, keby ono prestalo.

A Oľga Pazovská byť spokojná so svojim osudom: v malom síce kruhu, no absolútne panovala.

No pretože sú, ako je známe, všetci ľudia nie jednakí, vyskytol sa človek, ktorý nijak nechcel uznať jej všemohúcnosť.

A ten jedinák bol jej práve najmilší.

Stalo sa to pred tromi rokmi. Svet len oči otvoril, keď počul, že je pomeru Ivana Bólovského a Oľgy Pazovskej – koniec. Prečo, začo? – hádalo sa po blatnavých dedinkách. Potom sa dozvedeli.

Ivan Bólovský, dokončil teóriu právnického štúdia, nechcel sa dať na odvislú štátnu službu, a Oľga Pazovská chcela sa len za sudcu vydať.

Nuž a pretože „kosa padla na kameň“, šiel mladý Bólovský doktoráty skladať, a Oľga Pazovská pojala si onedlho sudcu za muža.

Teraz sedia vedľa seba.

Bólovský práve dokončil štúdiá a Oľga je už od dvoch rokov vdova po kráľovskom sudcovi Horskom.

Komické je to konečne dosť. Starká pani Rezniečková, obom tetka po matkách, zato ironicky poznamenala svojmu mužovi:

„Vidiš, Janko, tých dvoch musím spolu posadiť. Neviem, kedy vypukne požiar; dobre je teda, aby sa pospolu mali, keď si okolo krku padnú, lebo ináč by mi service do nebezpečenstva prišiel.“

K tomu však neprišlo, nie že by snáď na dobrej vôli bolo chýbalo, ale item smelosť bola v malej dóze zastúpená. On nazdal sa, že sa ona hnevá – a ona mala zlé svedomie. Sedela na nízkej chaise longue a nahlas čítala priateľkám vzletný úvodný článok *Národných novín* „O prostriedkoch šírenia národného povedomia.“

„Vidiš, Ivan,“ riekla k Bóľovskému, keď dokončila čítanie, „i *Národné* mi za pravdu dávajú, že sa národné povedomie i divadelným predstavením utužuje a rozširuje.“

„A tvrdil som ja protivu?“ pýtal sa Bóľovský.

„To práve nie, ale keď moje podujatie cieľom zariadenia ochotníckeho predstavenia podporovať nechceš, nuž znamená to málo menej,“ vetila Oľga.

„Znamená práve len toľko, že ho podporovať nemôžem. Všetci vieš, že otec nástojí, aby som do cudzozemska šiel,“ pokojne odpovedal Bóľovský.

„Nuž ale, keď vieš, že bez teba nemôžeme sa zaobiť, prečo by si tomu cieľu tých pár dní venovať nemohol?“

Bóľovský nevšimol si otázky – preberal sa v albume.

„Snáď láka dačo? Do cudzozemska pôjde sa cez Pešť a tam staré známe, vrele uvítanie; nie, pán brat?“ škádlila ho mladá vdova.

Bóľovský mrzuto pozeral na ňu.

„Človek sa ta túli, kde ho radi majú, a ty bys' mala najlepšie vedieť, že ma sem nič nepúta. Nudím sa tu!“ odvetil zaklopiac knihu.

Oľginu tvár zalial rumenec.

„Nuž to je isté, že v Pešti hrať nemôžeme a ani tie, čo ťa ,rady majú, sem priviesť nemožno,“ žartovala.

Bóľovský sa zasmial.

„Pretože ale hrať musíme,“ pokračovala Oľga „nájdeme i spôsob.“

Oprela hlávku o ruku a rozmýšľala, ani čo by sa pánboh vie o akú vážnu vec bolo jednalo.

Bóľovský sa prechádzal po izbe.

„Počuješ, Ivan! Pristaneš na čaru?“ pýtala sa ho zrazu Oľga.

„Na akú čaru?“

„Nuž – ja prevezmem na ten čas, kým predstavenie uskutočníme, stať sa o to, aby si sa ,nenudil' u nás. Treba je teda, aby si sa len ,túlil,“ vysvetľovala Oľga.

Celá spoločnosť sa dala do smiechu, i sám Bóľovský nevedel sa zdržať.

„A akože počneš povinnosť plniť? V čom dáš tú svoju nekonečnú lásku najavo?“ pýtal sa jej trochu rozčúlene.

Oľga bola v zmätku.

„Rozumej ma. Nie nekonečnú, ba v deň predstavenia končiacu lásku ti núkam. Potom máš zas Pešťanky,“ odpovedala uštipačne.

„Ako vidím, si o tú vec veľmi zaujatá; ohromné obete donášaš,“ posmešne hovoril Ivan, prechádzajúc sa po izbe.

O chvíľu zastavil sa pri Oľge.

„Vieš čo, Oľga. Budem vám teda riaditeľom, šepkárom, hercom a čím len chceš, ale pod výnimkou.“

„A tá znie?“

„Ak ma po predstavení pred celým publikom pobožkáš!“

Spoločnosť sa smiala nápadu a Oľga váhala.

„Tak, to je teda tá obetavosť národná? Inak neostaneš?“ pýtala sa ho pritlmeným hlasom.

Bóľovského bodla výčitka – no neustúpil.

„Nie – neostanem. Voľ si!“

Hlavatá národovkyňa povzniesla sa nad slušnosť.

„Teda ťa bozkám,“ riekla pevne a podala mu ruku.

Bóľovský takmer z kože vyskočil, a prirodzená vec, rád by bol hneď i závdavok na zmluvu dostať. Toho sa mu však nedostalo.

„Ja ti neujdem do cudzozemska,“ odpovedala mu položartom, polo vážne.

(„Veď sa žena nehnevá na mňa, ako som si myslel.“)

Druhý deň počala sa práca. Úlohy sa odpisovali, robilo sa javisko a ozdoby do neveľkého teremu Slamkovho hostinca.

Mohlo sa to síce všetko dať remeselníkom – potom by ale nemalo vraj tej ceny. Obrazy, zrkadlá požičala inteligencia a pekné biele ruky robili vence a kokardy na ne. Bóľovský upotrebil slobodného času k využitiu patentu.

Sedeli pri piane a hrali. Ivan pretrhol hru a chytil Oľginu ruku.
„Vidíš, Oľga, nič si mi nepovedala. Bola si šťastná za ten rok?“ (Myslel rok jej manželstva.)

Oľga kývla plecami a ľavou rukou silno brala basové akordy. Do očí vkradla sa jej slza.

Bóľovský čakal na odvetu.

Potriasla hlavou.

„Nie! Nešťastná som bola,“ odpovedala zvlneným hlasom.

Na to slovo božkal jej pravicu.

„Teší ťa to?“ pýtala sa s výčitkou.

„Áno!“ odpovedal a pritisol ju k sebe, pobožkal jej smutnú tvár.

Slzy jej vyhrkli. Pružne vytrhla sa mu z ramien.

„To som ti nedovolila; ponechaj si to pre Pešť,“ riekla zlobne a vyšla von.

Bóľovskému sa ale vzdor podobným zlobám páčil svet; bol by ho celý objal.

Večer pred predstavením našiel ju v záhrade.

Sedela s mračnou tvárou na lavici, držiac v ruke svoju úlohu.

Bóľovský si sadol k nej.

„Oľga, vieš, že neľutujem, že som ostal?“ pýtal sa jej posmešne.

Ona mlčala.

„A ešte zajtra, po predstavení. Budú že mi závidieť ten božk...! Alebo si snáď oľutovala daný sľub?“

„Nie, – splním ho. Veď ho musím splniť – ale potom...“, nedokončila vetu.

„Čo potom?“

Neodpovedala mu.

„Vidíš, Olinka, zaslúžiš ten trest. Vieš, čo to znamená, tri roky žiť v tme, keď predtým žila si v svetle? A ja som tak! Tri roky si mi zo života vyrvala – a i ty si bola nešťastná. A prečo?“ pýtal sa jej s bôľnou výčitkou.

Oľginou tvárou zrkadlili sa city: sprvu radosť – potom žiaľ. Plesala, že muž, ideál jej lásky, nezmenil svoje city, a žiaľila za rokmi, ktoré svojmu malichernému vrtochu obetovala.

Chytila mu ruku a milostne, žiaľne zrela do jeho očí.

„A či ďalej tak?“ pýtal sa Ivan, „Dala si lehotu do zajtra. Prečo nie i naďalej – donekonečna. Veď v láske môžeš u mňa len seba samu zastupovať; ja nepremenil som svoje city. A ty, Olinka?“

Položil svoje ruky na jej ramená a tak čakal jej odvetu. Jej tvárou tiekli slzy.

„Nie, – nie som ťa hodná,“ štkala bolestne a túlila sa k jeho prsiam.

„Že či hodná?!“ vykrikol Ivan a náruživou vybozkával krásne žieňa.

* * *

A druhý deň hralo sa divadlo. Poslucháči boli prekvapení rutinou, ktorou pani Horská svoju úlohu hrala; bedliví pozorovatelia mohli však badať, že čím ďalej ku koncu, tým horšie hrá.

Chudera mladá žena mnoho vytrpela počas predstavenia. Ona ľúbila celým ohňom svojej náruživej povahy Bóľovského, a práve preto obanovala sľub svoj.

„Veď ho musím splniť – ale potom...“, vravela včera Ivanovi. Doplňok by bol „... potom ťa nechcem, lebo dovolil si, aby som sa znížila, aby sa na doživotný terč dedinských pletí postavila.“

Čas bežal, prišiel i koniec krátkej veselohry.

Opona spadla a zas sa vytiahla.

Na javisku stál Bóľovský a čakal na odmenu.

Oľga spoza kulís zopäla ruky k nemu, potom neistým krokom, s bledou tvárou vystúpila na dosky.

Bóľovský sa usmieval, ona sa na celom tele triasla.

Obecenstvo napnute pozorovalo.

Bóľovský poloomdletú chytil za ruku.

Spoza kulís ako na znak vystúpili ochotníci.

Jeden z nich postavil sa k Bóľovskému a nahlas hovoril:

„V mene ochotníckeho družstva mám česť veľactenému obecenstvu oznámiť, že“ – pozrel na bledú Oľgu, – „sme sa uzhodli pred svadbou nášho ochotníckeho riaditeľa, pána Bóľovského s pani Horskou, a síce dňa 24. októbra ešte jedno predstavenie zariadiť – ku ktorému sa veľactené obecenstvo týmto ústne poveláva!“

Opona rýchlo padla.

Obecenstvo bolo náramne prekvapené, lebo veď sľub Oľgin presiakol i do verejnosti.

Jedni, poťažne jedny robili dlhé tváre; druhí volali ochotníkom „živili!“

Za oponou ovila mladá vdova svoje biele ramená okolo šije pána direktora a povďačne bozkala jeho usmiate pery – a to nielen raz, ako to sľúbila.

Takto, hľa, hralo sa u nás divadlo!

Gustáv Maršall-Petrovský

V CUDZINE

I.

Konečne nemohlo sa ani povedať, že by bol pekný býval, vzdor tomu ale všeobecne páčil sa.

Pod kaderavými, belavými vlasmi klenulo sa významné čelo, obrvy tmavej farby krúžili prižmúrené jasnomodré oči; orlí nos, úzke pery, malá kučeravá brada, štíhla postava, útle formy bielych rúk a nôh – to asi obraz jeho. Istotne rieknete: to žena! A máte sčiasťky pravdu.

Pavel Lietavský nemal vo svojom zovňajšku nič rázneho, nič mužského. Úprimne priznajúc, nedobrá dojem urobil na mňa, keď mi ho predstavili. Nerád vidím muža Slováka vo šviháckom odeve.

Obe ruky podával mi, keď počul moje meno. Večné vrásky na čele zmizli, prižmúrené mihalnice šibli nahor, odcloniac krásne, hlboké oči.

„Vítam vás medzi nami. Mnoho pekného som o vás počul; teším sa vašej známosti,“ riekol hlbokým basom.

Vrátil som mu poklonu.

Domnelý švihák trpko odpovedal.

„Nebárs pestujem frazeológiu. Môžete byť presvedčený, že vyrazil som len svoje city.“

Zadivené obzrel som muža. Oči mu boli zas sklopené a vráska špatila čelo.

Druhý deň videl som ho na ulici. Šiel ľahkým krokom, klobúk do čela vtisnutý, no po očiach bolo mu vidieť, že i vráska na čele ide s ním. Poklonil som sa mu.

Maliar nedokáže na plátne vyvieť tú premenu, ktorá sa s ním v okamihu stala. Prívetivejšej, milšej tváre snáď niet, ako jeho bola, keď usmievavo tiskal mi pravicu. Jeho modré oči boli takým naivným výrazom radosti upreté na mňa, ako oči žiačika na zbožňovaného učiteľa. Ako tie nevinné oči ozaj vyzerajú, keď plameň hnevu v nich blčí?

Spoločnosť, do ktorej som spolu s Lietavským chodieval, tvorili samí Slaviani. Väčšinu zastupovala študujúca mládež, bolo ale i mnoho diplomovaných mužov.

Lietavský patrila medzi najmladších, práve preto divil som tomu, že on vedie v celej spoločnosti prvé slovo. Konečne by som tomu bol porozumel, keby som u Lietavského len kus energie bol zbadal; ale nič! Nuž ale prišiel som i na to.

Keď mu X. protirečil v dákej zásadnej otázke, vstal, poprechodil sa po izbe a sadol si k nemu. Uprel naňho svoje jasné oči a podávajúc mu ruku odvetil:

„Máte pravdu, brat môj! Mienil som to len preto tak, lebo vidíte...,“ a potom odôvodnil svoje stanovisko.

A to vám môžem riecť, že také vyrazenie myšlienok, takej dialektiky treba hľadať, akou on svoje názory zastával. X. sa hniezdil, odbíjal nápady, lenže vždy a vždy slabšie, konečne uznal, že sa mýlil a že pán Lietavský má úplnú pravdu.

Bol som mnoho ráz svedkom podobných výjavov, no nikdy nevidel som Lietavského náruživito hovoriť. V zvlnenom hlase bolo mu badať oduševnenosť, ba i fanatickosť, no tvár vždy tá istá: alebo usmievavá, alebo chladná, zachmúrená.

Jasná vec, že našli sa v spoločnosti ľudia, ktorým nepozdávalo sa toto panovanie; mali veľkú chuť pretrhnúť tento pomer.

Medzi týmito bol mladý Srb, Begovič. Bol to muž bujnej krvi. Vyhnaný pre agitácie z územia svojej vlasti, upadol do apatie voči cieľu, ktorému sa bol posvätil a až dosiaľ dosiahnuť nemohol.

Raz, rozladený týmito myšlienkami, dal pred Lietavským výrazu svojej chorobe.

„Hlavný cieľ života je šťastie. Načo teda zháňať sa po ideách, ktoré nám – keďže ich uskutočniť nemôžeme – len trpkou robia prítomnosť.“

Celá spoločnosť zdesene pozrela na mladého.

Lietavský pokojne riekol:

„Viem, že sám neveríte tomu, čo ste povedali. Ináč by som vás musel ľutovať.“

To bol olej na tlmený hnev nerozvažitého Srba.

Spoločnosť trpela, keď po hnusnej kliatbe drzo pýtal sa Lietavského:

„Čo vás do mojich citov? Kto dáva vám právo mňa ľutovať alebo mne závidieť? A potom, čo si vy o sebe myslíte?“ a zhola nadával Lietavskému.

Lietavský stál vedľa neho. Pokojne vypočúval nápadníka, len tu i tu zablysla sa jeho oči. Potom chytil rameno udatného Srba a tichým hlasom riekol:

„Na základe humanizmu mám právo ľutovať človeka, ktorý svoju mater gazí. Čo sa druhých vašich zádrapiek týka, počujte: poznám žriedlo, príčinu vašej letargie a pripisujem i tie len tej istej chorobe. Vám odpúšťam – druhému by lebku rozštíepil. Ste spokojný?“ pýtal sa chrípavým hlasom.

Vtedy som po prvý raz videl v hneve Lietavského. Tvár mu bola hladká, len na vyvalených očiach bolo vidieť, že je rozčúlený.

Pozrel som na Begoviča. Jeho počernou tvárou preletel ťah telesného bólu pri posledných slovách. Chcel pohnúť pravicu, no tá bola ako v kliešťach. Domnelý švihák mal železné prsty!

„Ste spokojný, pýtam sa vás, že ste mi beztriestne nagrobianiť mohli?“ pridusene hovoril Lietavský.

„Odpustte, brat!“ riekol zahanbený.

„Vďaka!“ odvetil dobrodušne Lietavský, pustiť mu rameno, podal mu ruku. „Poznám vás, ste statný muž.“

A protivníci štrngli si čašami.

O chvíľu nebolo žiadnej napnutosti; bavili sme sa výborne až po obyčajný čas.

Druhý deň ráno našiel som Begoviča v priateľskom rozhovore s doktorom Lietavským.

„Ten človek musí mať magnet,“ myslel som si a nezbadal som, že ten magnet ťahal i mňa k nemu.

II.

Bránou nemocnice profesora N., chýrnej kapacity prsných chorôb, vstúpila mladá dáma.

Vrátnik nemocnice vytiahol hodinky z vrecka, mrzuto riekol:

„Zase tak včas, slečna! Vravil som vám, že nesmiem návštevy k chorým pred štvrtou púšťať. Včera som vás ešte len mohol hore pustiť, dnes mi je to ale zhola nemožné.“

„Dočkám teda,“ riekla pokorne deva.

V studených chodbách nemocnice istotne málokedy bolo vídať podobný zjav. Bola krásna.

Deva očividne rozčúlene čakala na štvrtú hodinu. Nie div, veď hore leží jej matka už od piatich dní v smrteľnom zápase.

„Môžete už, slečna!“ preriekol vrátnik.

Deva sa rýchlo zobrala a pružným krokom stúpala hore schodmi.

Práve chcela dvere matkinej izby otvoriť, keď z nich vystúpil pán vysokej postavy. Bol to prvý pomocný lekár profesora N.

„Postojte, slečna!“ povedal deve a zastal jej cestu svojím širokým mohutným telom.

„Pán sekundár, majte zmilovanie,“ riekla úzkostlivo deva.

„Bah,“ odvetil cynickým hlasom, „včera ste mi ušli, dnes nemožno. Konečne jeden bozk vám nezaškodí a matke si už i tak nepomôžete. Rýchlo teda!“

S tým objal panenský driek a náruživlo celoval jej odhalenú tvár.

Mladé dievča následkom hrubého zachádzania, ako i následkom bólu, že pre milenú matku nieto už pomoci, úzkostne vykriklo a napoly zamdlené ovislo v rukách brutálneho človeka.

Z protivných dvier vystúpil na krik druhý pomocný lekár, doktor Lietavský.

„Čo sa stalo, pán kolega?“ pýtal sa, zarazený videným výjavom.

„Čo si prsty pcháte do toho, čo sa vás netýka,“ sekundár dudral je-dovito.

„Čo vám je, slečna!“ pýtal sa devy.

„Tento pán je ničomník,“ štkala ona. „Prenasleduje ma a tamdnu leží mi matka na smrť chorá. Pomôžte mi, prosím vás!“

„Odstúpte!“ zahrnel Lietavský.

Vyslúžený Buschenkönig postavil sa k Lietavskému.

„Ha, ha! Aký rytier, tento pán Lietavský,“ hovoril úsečne.

Slečna ešte nezavrela dvere za sebou, už padol ťažký úder na tvár su-rovcovu.

Prúd krvi vyvalil sa mu z úst, on ale zatočil sa k stene.

Lietavský zacengal, prišla sestra.

„Der Herr Secundärarzt hat Blutsturz, bringen Sie Wasser.“

S tým šiel preč.

Devuška-sirota klačala pri studenom tele.

Lietavský tíško vstúpil a sadol si na stoličku. Nechcel rušiť posvätný smútok devy.

„Oj, mati moja draga, šta iz mene...?“ nahlas zaplakala deva a krčovite objala mŕtvu matku.

Zvonku zaklopali na dvere. Deva sa ohliadla a uvidiac Lietavského, pristúpila k nemu a s vďakou mu podala mu ruku.

„Ďakujem, no vidíte, mŕtvu som ju našla,“ šeptala.

Vstúpili dvaja páni. Predstavili sa Lietavskému čo poslovia urazeného sekundára.

Lietavský im nedal dohovoriť.

„Na všetko pristávam, páni. Ráno o siedmej v d...ej hore,“ odsekol a uhol sa im.

Páni sa odporúčali.

Deva menovala sa Zorica Jelčičová. Pretože sa matkina choroba rozmáhala, presťahovala sa sem z dolných Uhier. Za istý čas chodil profesor N. k nim do bytu, potom ale, keď nemocná matka skoro ustavične lekársku pomoc potrebovala, preniesli ju sem.

„Žiadate snáď niekomu telegrafovať smutnú udalosť?“ pýtal sa Lietavský. Zorka triasla hlavou.

„Nie,“ odpovedala smutne. „Nemám nikoho. Otec ešte za mladi prišiel do Uhier; neboli sme v žiadnom styku s rodinou v Srbsku. Som úplná sirota; ani len známych nemám, pretože som len pred polrokom z ústavu vyšla,“ lámala zlou nemčinou.

„Neviem, či neublížim vám, keď ponúknem vám svoju pomoc?“ preriekol Lietavský ľubozvučnou srbčinou.

Zorka zadivene pozrela na mladého doktora a podala mu ruku.
Zišli dolu. Lietavský zavolať koč, sadli dnu a šli do Zorkinho bytu.
Zorka sa dívala von oknom. Zrazu sa striasla, ako keď človeka vodou oblejú.

„Ak vás ten zajtra zabije?“ prehovorila tlmene. „A to všetko pre mňa!“
„Chyba väzí v ňom a nie vo vás. Ostatne o mňa sa nebojte, slečna,“ odpovedal Lietavský.

Zorka sa nazdala, že je súboj ozaj súd boží, zato zadivene pozrela na Lietavského takou určitostou hovoriaceho.

A tak sa stalo.

Sekundár si síce počas celého súboja strojil seknúť Lietavského, no pretože sa bili na tri rany a pretože všetky on dostal, ponechal si to na lepšiu budúcnosť.

Jelčičkinu mŕtvolu dal Lietavský na jej priestranný, pekný byt preniesť a obstaral pohreb.

Najväčšej starosti mu zapríčinila Zorkina budúcnosť.

Ako jej domácnosť zariadiť. Sama predsa nemôže bývať!

Konečne našiel i tomu spôsob.

V nemocnici profesora N. zastávala miesto dozorkyne nad kuchyňou a vychovateľkami pani Závodová.

Bola to pani vzdelaná a dobrého slovenského srdca. Lietavský žil s ňou v dobrom pomere. Stará pani sa vždy tešila, keď mohla sa dakedy „vyraziť“ z tej nemčiny a pobesedovať si s ním po slovensky.

Na túto myslel Lietavský. Šiel k nej.

„Ale ste mu zasvietili, holúbok môj, pán doktor!“ vítala ho so smiechom matróna. „Drží si ruku v ručníku na prsiach a tvár má takú krotkú!“

„Mám o vážnych veciach hovoriť. Chcem vás totiž prosiť, aby ste hneď zajtra zanechali nemocnicu a inam sa presídlili,“ pretrhol starenu.

Lietavský jej rozpovedal postavenie Zoricino a stará, dobrodušná pani rovno šla k profesorovi a oznámila mu, že sa zajtra navždy vzdiali z nemocnice.

Profesor prehováral, plat povyšoval, prosil – no márne bolo všetko. Závodová už v deň pohrebu prejala úlohu matky po boku Zorice.

III.

Bolo v predvečer Všetichsvätých. Práve rok minul, čo Zorka stratila matku.

Na elegantnej pohovke sedeli Zorka a Závodová. Obe boli ručnou prácou zaneprázdnené.

„Ale povedz mi, ňanička, čo sa stalo s Lietavským?“ pýtala sa Zorka dlho akcentovanou slovenčinou.

„Prečo?“

„Prečo?! Ako by si i sama nevidela premenu. Predtým nebolo dňa, žeby nebol prišiel a až kypel veselostou. A teraz? Príde každý tretí, štvrtý deň a i vtedy je zachmúrený, málovravný!“

„Príčina jeho premeny väzí snáď v tebe, dušička. Alebo snáď len zato zdá sa ti on teraz smutným, pretože si ty už veselšia.“

„Ó, nie, on sa premenil,“ odpovedala deva, zahľadiac sa do lampy.

„Ňanička, ako si to rozumela, že príčina jeho premeny väzí snáď vo mne?“

„Nuž jednoducho. Myslím, že Lietavský zato bol predtým veselý, pretože si ty bola smutná, a že je zato neveselý teraz, pretože ťa už nepotrebuje obveseľovať!“

Zaklopali na dvere. Deva pružne vyskočila a s rumennou tvárou vítala príchodiacich.

Dverami vošiel sluha s košom v ruke a za ním Lietavský.

Sluha postaviac kôš na stoličku, vzdialil sa.

Lietavský podal ruku dámam.

„Doniesol som k zajtrajšku kvety, aby ste veniec mohli uviť, slečinka.“

Zorka povyberala kvety do lona a počala viť veniec pre matkin hrob.

Závodová vyšla čaj rozkázať.

Pod dojмами rozpomienok smutného dňa zamyslene sedeli vedľa seba.

Zrazu schytila Zorka ruku svojho ochrancu.

Lietavského tvárou preletel mrak. Zdalo sa mu to pridôverným.

„Nehnevajte sa, prosím vás,“ prosila so slzou vďaka v krásnom oku mladá deva. „Vidíte nemohla som sa zdržať; veď nemám ani len jedinej milej rozpomienky, čo nebola by k vám pútaná. Či to, či ono, všade ten istý človek v podobe silného ochrancu, nežného priateľa a trpezlivého učiteľa. A ja nemám sily, nemám príležitosti vám ďaku oboť doniesť. Odpušte!“

Mladý doktor sa zohol, ako keď starca lámká napadne. Vráška na čele vzrastala a pery sa mu chveli, keď chriplavým hlasom odpovedal:

„Ja nezaslúžim vašu vďaku. Čierna sebeckosť bola žriedlom všetkých tých skutkov, čo vám milé boli. Kto vám padnutú šatku zdvihol – zaslužil vďaku, lebo urobil ten skutok bez nárokov na odmenu. Ja ale ináč som konal – sebcmom nie je vďaka plácou.“

Jeho hlas znel tupo, cynicky. Zorka zdesene, nemo hľadela naňho – a za ním, keď vzal si klobúk a bez slova vyrútil sa von z izby.

Potom sa hodila na pohovku a sklúčené zaplakala.

Závodová ju tak našla.

„Holubica moja, duša zlatá, čože ti je?“ maznala sa nastráchaná starká.

Zorka bez slova objala materskú priateľku.

O chvíľu si sadla. Uslzené, krásne oči ligotali sa ani brilantové prizmy v lúčoch lampy. A ako keď počas dažďa zasvieti slniečko, zrazu usmiala sa jej uplakaná tvár.

„Všakže, nanička, čo je to sebeckosť?“

Stará pani div že neklesla od prekvapenia. Po takom výjave – takáto otázka!

Chcela odpovedať, Zorka ju však pretrhla.

„Čo je najväčšia sebeckosť?“

„Neviem!“ odpovedala lakonicky Závodová.

„Ale všakže je láska sebecká?“

Starká urobila sprostú tvár ku skoku myšlienok. A Závodová darmo pýtala sa na príčinu vrtkavých premien; Zorka sa rozveselila – odvety na otázku však nedala. Onedlho odskočila do svojej izbičky. Tam dmúcou sa hrudou, s blaženou tvárou šeptala:

„Šťastná som, Otče môj, vďaka Ti, že dal si mi to dožiť!“

A príjemná, hoci bezsenná noc to bola pre krásnu Zoricu.

Tým krušnejšia bola pre Lietavského.

Dušou i telom silný muž chradol, rovnováhu tratil od istého času.

Nezištne, bez všetkých zadných myšlienok zaujal sa brutalitou napadnutej devy. Opustenú, osirelú zaopatril vernou priateľkou. A teraz videl, že iné city ovládli jeho dušou.

Druhý deň musel sa Lietavský cieľom zastupovania jedného kolegu na týždeň z V...e vzdialiť.

Vtedy zbadal dôkladne premenu, ktorá sa s ním stala. Ešte cez deň, keď i tak bol zamestnaný, necítil clivosť, no večer, vo zvyknutý čas jeho návštev, popadla ho ťažká túha za čiernookou žiačkou-sirotou. Sprvu myslel, že to len zvyk; rýchlo sa ale presvedčil, že srdce omnoho silnejšie bije, akoby srdce učiteľa bárs i za milým žiačikom biť malo.

Svitlo mu: on zaľúbil sa do peknej Srbky.

Cítil sa zníženým.

„Aký to humanista – héros! Doseká kolegu, natisne svoju osobu biednej sirote, a prečo?“

Preto, aby ju sebe zachrániť mohol!

A jeho ideál musí i jeho materinským jazykom hovoriť, aby pekne vynímali sa tóny onedlho improvizovať sa majúceho vyznania lásky.

Posvätné city ako vďaka, oddanosť vyvolať v duši zachránenej, aby neskúsená tým drier padla do siete.

Nuž len napred! Veď ak ťa tá deva i neľúbi, predsa neopovrhne tvojou prosbou, lebo znal si si ju dobrým zväzkom pripútať; okrášlil, snád zachránil si jej život, a ona je tá, ktorej prv srdce pukne, akoby ti zaprela tvoju prvú žiadosť.

„Len ta teda...!“

Krásna ideálna bytosť Lietavského zvíjala sa pod morálnymi bolesťami.

V protive bol so sebou. Nesmel pokračovať a upustiť zdalo sa mu nemožným.

Bledý, umorený, však čo víťaz vrátil sa k Zorici.

Správal sa k nej i teraz priateľsky, dobrosrdečne, ale iskrenná úprimnosť, veselosť – prešli.

A Zorica bola zas od toho času, čo povedala „Viem – rozumiem už,“ vždy veselšia.

Keď za dva, za tri dni neprišiel, vyhadzovala mu to práve na oči.

„Prečo sa hnevá môj láskavý priateľ na Zoricu?“ pýtala sa ho viac ráz smutne.

A on sa až zvíjal od bolesti; preto ale pridržal sa voči nej salónnych, chladných zvykov.

„Čo ste plakali?“ pýtal sa jej raz.

„Pravda, keď ma už len každý piaty deň navštívite, a i vtedy len z nutnosti,“ odpovedala uslzená.

Výstup posledného dňa ho skoro o rozum doniesol. Zutekal, lebo bál sa, že vôľa podľahne srdcu.

Nevyspatý, bledý, ale s pevným predsavzatím, že dnes koniec urobí boju, prišiel Lietavský na koči pre dámy. Mali ísť spolu na hrobitov.

Zorica letela mu oproti a chytila mu obe ruky.

„Odpusťte mi; viete, že nemohlo mi byť cieľom ublížiť vám,“ riekla ticho.

„Ja vás prosím o odpustenie; špatne som sa choval voči vám,“ odpovedal pokojne Lietavský.

„Dobrý ste ako anjel,“ šeptala Zora, vrelo mu tisnúc ruky.

Lietavský sa trpko usmial a i on sadol si do koča.

Triasol sa pred lúčivým okamihom. Prišiel ale i ten.

Vrátili sa z hrobitova a sedeli v chyži.

„Pre smutné rozpomienky skoro zabudol som vám oznámiť trúchlu pre mňa zvesť, ktorú som dnes dostal,“ počal traslávym hlasom.

Dámy sa prelaknuté dívali naňho.

„V týchto dňoch vyvolili ma za lekára v rodnom mestečku a otec starý žiada, aby som prijal postavenie a čím skôr sa na cestu dal. Nemôžem mu odolať – právo má na mňa.“

Zorka obledla ako stena; z očí jej vyhrkli slzy.

Lietavský s bledou tvárou pokračoval.

„Môžete si predstaviť, ako ma bolí, že sa s vami lúčiť mám...“

„Čo z vás bude?“ šeptala zvlneným hlasom Zorka. „Vidíte, včera som vám hovorila, že by som vám akúkoľvek obeť doniesla; na takúto som ale nebola prichystaná. Nedá sa na tom zmeniť?“

Lietavský potriasol hlavou:

„A kedy pôjdete?“

„Zajtra.“

„A ak sa schystám, vezmete ma so sebou?“

S Lietavským sa točil svet.

„Nechcete ma?“ pýtala sa smutne.

Lietavský sa na celom tele triasol; hlava sa mu puknúť mala.

A deva šla ďalej.

„Naučili ste ma, čo je láska, a vy ju teraz nechcete rozumieť. Neľúbite ma?“

Lietavského oči zabehli krvou na to slovo.

S náruživým výkrikom schytil smutnú devušku, silno privrel ju k hrudi a celoval jej krásne líca.

A ona, ovinúc ramená okolo šije jeho, slasťou zaplakala na jeho ochrannej hrudi...

* * *

Nedávno viedla ma cesta slovenským mestečkom S...e.

„Čí je ten pekný kaštieľ?“ pýtam sa kočiša.

„Pána doktora Lietavského,“ odpovedá on.

„Stoj!“ zahrmím a rútim sa k dáv nemu „magnetu“.

Tam som počul od Závodovej to, čo som vám prítomne porozprával.

K tomu ešte doložím, že od tých čias vychovala srbská žena dvoch krásnych šarvancov k slovenskému podrastu, ktorý naše renegátky ešte neodnárodnili.

Gustáv Maršall-Petrovský

RÝCHLIKOM

Dej: z okna – do okna.

Osoby: on – a ona.

I.

„Mesiac svieti, nemyslíte, slečna, že by človek...?“
„Was, mein Herr?“
„Či nemyslíte, že by človek náchylný bol poklony dávať?“
„Was geht das mich an?“
„Myslím, že ste srbské piesne spievali?“
„Prečo to myslíte?“
„Tak sa mi zdalo.“
„Ako vidím, plytké dno!“
„Ostatné slová ste veľmi zaťahovali.“
„Teda predsa hlbšie!“
„Máte dobrý orgán, slečna!“
„Viem!“
„Máte utešený hlas.“
„Opakujete sa, pane!“
„Ste Slovanka, slečna?“
„Áno! Čo vás to zaujíma?“
„Lúbim Slavianky.“

„Brr!“
„Je vám zima?“
„Pred takou obšírnou láskou áno, pán Nemec...“
„Ja som tiež Slavian!“
„Ale! Akej národnosti?“
„Srblin sam, sestro!“
„No, no, nie tak rýchlo.“
„Srb je Srbke bratom.“
„Haha, boli by ste zlým bratom.“
(„Mico, odi, odi!“)
„To vás volajú?“
„Áno. Matka sa bojí, že prechladnem pri okne.“
„Zbohom teda! Ja som doktor Radevič.“
„Ja Mica Kušičová. Zbohom, pán sused.“

II.

„Dnes ste ešte krajšie spievali.“
„Vedela som, že mám poslucháča.“
„Ste márnivá teda?“
„Rada sa páčim celému svetu.“
„Celému svetu, slečna...? Brr!“
„Buďte rád, ste aspoň i vy zarátaný!“
„Som vám povďačný.“
„Á propos! Nevidím vám tvár dobre. Boli ste to vy dnes o piatej v mestskom parku?“
„Áno!“
„Neverím vám!“
„Prečo? Vysoká postava, široké plecia, čierna brada, dlhé fúzy, široký klobúk, veríte, slečna?“
„Verím; dobre ste sa opísali.“
„Je mi ľúto, že som vás ja nevidel.“
„Teší ma. Som vám takto zaujímavejšia.“
„Máte krásnu tvár, oči blčia vám, slečna. A postava?“

„Čiperná, asi po vašu dlhú bradu, pane!“
 „Môžete byť krásnym zjavom.“
 „Som, pane.“
 „Ako, slečna? Vy to tak určite tvrdíte? Skadiaľ?“
 „Porovnávala som a verím i zrkadlu, pane!“
 „Haha! Rada sa pozeráte v ňom?“
 „Nie. Len keď sa musím.“
 „Verím vám.“
 „Musíte mi veriť.“
 „Prečo musím?“
 „Pretože som vás ešte neoklamala.“
 „Haha! Máte málo skúseností, slečna. Ste dávno vo Viedni?“
 „Dva mesiace.“
 „Skadiaľ ste prišli?“ Z Uhorska, z N...a. A vy ste tiež stadiaľ, pán Radevič!“
 „Prekvapujete ma. Ako to viete, slečna!“
 „Pamätám sa na vás, lenže vtedy nemali ste ešte brady.“
 „Kušič, Kušič; ach bože! Vy ste dcéra pána majora?“
 „Áno. Otec umrel, žijem tu s matkou.“
 „A prečo tu, slečna Milica?“
 „Chodím na konzervatórium.“
 „Podajte mi ruku. Ja som vás dakedy kolísal.“
 „Nemožno, pane. Mám krátku ruku. Obloky sú nám ďalej ako...“
 „Dvere myslíte? Idem!“
 „No, no, len nie tak chvatom. I zajtra svitne, teraz je už neskoro: matka drieme.“
 „Zato sa ale môžeme zhovárať?“
 „Tu som.“
 „Pamätáte sa...“
 „Áno, na všetko pamätám sa. A čo vy robíte vo Viedni?“
 „Nedávno som skončil štúdiá; teraz som pomocným lekárom v nemocnici.“
 „Ostanete dlho tu?“
 „Nie, v N. ma čakajú. Vytvorili ma za lekára.“
 „Ach!“

„A vy, slečna? Máte peknú budúcnosť so svojim hlasom.“
 „Ach, pane! Nútená dráha! Radšej by...“
 („Mico, odi! Mico!“)
 „Zbohom, doktor! Volajú ma.“
 „Zbohom, do videnia!“
 „O jedenástej!“

III.

„Voľno!!“
 „Sluha pokorný!“
 „Vitajte, pán Radevič!“
 „Postojte, slečna, malá Mica, nech vás vidím... Aká ste krásna!“
 „Pokoj, pane! Nech sa páči, sadnite si.“
 „Hneváte sa, slečna?“
 „Som namrzená. Teraz som prišla z prednášok a matky niet doma. A ja vás na jedenástu pozvala. Mohli by ste si pomyslieť, že...“
 „Ale, prosím! Načo toľko formalít, veď sme my starí známi, zlatá Mica.“
 „Ja nie som ani zlatá, ani krásna, ani malá Mica, ale slečna Kušičová? Viete?“
 „Ha, ha! Milostivá slečna Kušičová, dovoľte, aby si blahorodý pán doktor Radevič sadnúť smel.“
 „Vy ste taký, aký ste boli: samopašný!“
 „Vy ste ale malá, krásna, zlatá Mica. A ja, aby ste sa nebáli pletiek, dočkám vašu pani matku.“
 „A vy ste ako pop: vlasy po pleciah, brada skoro po driek a postava ako Goliáš, človeku skoro strachu naženie.“
 „Bojíte sa ma, malinká Mica?“
 „Ja, ja sa vás nebojím a veľká som pre seba tiež dosť.“
 „Vy ste škovránok so strieborným hláskom, Mica. Rád by vás tak húpať ako pred trinástimi rokmi.“
 „A ešte čo, pán doktor?“
 „A ešte ste mi ruku nepodali.“
 „Tu je!“

„Krásna rúčka, ale prečo sa trasiete? Bojíte sa svojho starého priateľa?“

„Nie, nie, ale pusťte ruku!“

„A v očiach slzy! Hneváte sa, Mica?“

„Nie, nie, ale mi necelujte ruku!“

„Ach, moja zlatá Mica, prečože?“

„Len, len! Pusťte! Vy ste grobian...! Mama ide...!“

„Nech ide, Mica. Tým lepšie. Bozkaj ma, Mica.“

„Ach, bože, ach!“

„Tak, Mica, tak!“

„Ako ma máš rada, Mica?“

„Ako holub žitko, kvet rosu, vták slobodu, tak ťa mám rada Radivoj, muž môj! – A ty mňa, Radivoj?“

„Ako škovránok ranný vzduch, orol smelý let, žito jarké slnce, smäd-
ný čerstvý nápoj, nie, nie, ešte väčšmi, žena moja, zlatá, malinká Mica
moja!“

Gustáv Maršall-Petrovský

FI DONC!

Ó, ty jemné, krásne pohlavie, vy ženy, ako ľúbim vás ja! Veru! A ľúbil by
vás i bez pálených vlasov, i bez turnierov, a síce preto, pretože neľúbil by
vás ani teraz, keby mali ste len tie okrasy a vnady!

Ó, vy krásne, jemné ženy! Koľko myšlienok zamlčal a koľko sprostostí
pohovoril som pod vplyvom vašim! A vy usmiali ste sa. Tak podľa pra-
vidla „Umgang mit Menschen“, aby zo zúbkov nebolo vidieť ani veľa, ani
málo. Ó, tie zúbky! Malé ako myšacie a biele ako sneh!

A tie pery! Čerstvé ako poľná malina, sladšie od medu – tie, tie ako
červenajú sa stred tváre! Človek-laik nazdal by sa bohviečo; možbyť i to,
že je to prirodzené...

A tá hladká, lištiaca sa bielunká tvár! Ako keď na zrelú bystrickú slivu
vysadne peľ, tak milo beľajú sa drobulinké krištály najjemnejšieho ryžo-
vého prachu.

A tie obočia! Aké štíhle sú ony! Ani inžinier nemohol by ich lepšie
vykrojiť. Oh, oh! Koľko horkých slz stálo to pekné očká, kým vlas za
vlasom, tento tiskal sa hore, ten dolu a tie nemilosrdne vytrhali sa – a to
všetko zato, aby ja, aby sme my požívať mohli štíhlosť, krásu ich!

No či ďalej ísť? Či opísať, ako vyzerá pyšná šija, vzdorovitá hrud' mo-
dernej Venuše? Či opísať, ako graciózne a predsa silno kráča moderná
Diana v ľahunkých topánkach, vyvýšených nad zem decimetrovým
podpätkom...? Či opísať všetko to...? Nie, nemožno mi... Fi donc!

I.

Poznal som ju, Kunigundu, ešte vtedy, keď sa nosili úzke šaty.

Raz na výlete, kde ona síce nielenže neletela, ale skoro ani drobčiť nemohla, na romanticknej platanovej aleji, stred tajného šelestu listia a omamujúcej vône jemných poľných kvetov – zaštekala na Kuna malý psíček. Ja práve plnil som jej rozkaz: trhal som kvety na lúke.

„Jaj, jaj!“ vyrval sa jej úzkostlivý výkrik.

Psíček štekala – a Kuna pre šaty nemohla utekať.

„Preboha, zachráňte ma!“ volala na mňa.

Z očí tiekli jej veľké slzy, tvár jej bola na smrť bledá, ruky mala voči mne zopäté.

Pribehol som k nej a – vyslobodil som ju.

Ona, trasúc sa na celom tele, hodila sa mi na hrud' a ovila hlavu mojimi mäkkými baršúnovými rukávmi.

Na strome zahvízdala žlna, dolu v húštave ‚zatľúkol‘ slávik, haluze stromu fajne zašumeli a – Kuna bola moja z vďaky, že vyslobodil som ju zo smrteľného nebezpečenstva.

Oh, hlava puknúť má sa mi, keď na tú hodinu pomyslím. Či nemohol vtedy radšej kuvik kuvikať, sova kukať, strom sa lámať nad nami?

Nuž ale bol som mladý a svojim pánom.

To jest pánom som bol, ale to, čo som mal, nebolo moje. Dôchodky boli slabé a požiadavky veľké. Nie div, že krajčír šustrovi, tento židovi a tento zas domovému pánovi podával kľučku. Slovom, celé povstanie veriteľov. Bolo treba pomoci.

Kuna bola náramne bohatá. Veľké statky, mnoho peňazí!

O dva týždne po nešťastnom prípade boli sme svoji.

II.

Dali sme sa na cestu – medovú. Loď viezla nás dolu k poľudniu.

Hneď na prvej stanici vystúpil mladý poručík.

„Ach, pán poručík!“ vítala ho moja žena.

Dolu nižšie vystúpil stotník.

„Ako ma teší, pán stotník!“ vítala i tohto Kuna.

Pri Pešti vysadol mladý muž v civilnom obleku.

„Skadiaľ vy, pán advokát?“ pýtala sa ho moja pani.

A všetkým trom dala si bozkať ruky a všetci traja tešili sa, že pôjdeme spolu do C.

Vyšiel som na palubu.

„Koľko siah je tu hlboký Dunaj?“ pýtam sa matróza.

„Skoro bez dna, pane!“

„Ale predsa!“

„Azda i desať siah,“ mienil matróz.

Pozrel som hore. Nebo bolo jasné a dolu vlnila sa modrá voda od slabunkého vetra.

Vyzdvihol som ruku. Lúče slnečné vlnili sa na drahokamoch mojich prsteňov a na prsiach lištala sa skvostná reťaz. Okrem toho tiskal ma bočný vačok: hrúza peňazí bolo v ňom.

Nad loďou zavýskal vták „rybár“; prešiel ma mráz.

„Desať siah!“ šomral som cez zuby. „Predsa kus veľa!“

Vyduľ som prsia, vztýčil som hlavu a kráčal som dolu z paluby.

Najvzácnejšie nápoje dal som si doniesť a zabudol som na svet.

Sluhovia pokorne stáli za mnou a na najmenší pokyn leteli plniť rozkazy moje. Nebolo im zadarmo.

Podvečer kukla i Kuna, no rýchlo skočila zas nazad. Oči boli mi mútne, na líca vysadli mi ruže; zato ale čisto počul som z úst ženy svojej:

„Fi donc!“

III.

Prišli sme domov, do Viedne. Kuna bola milá až na zjedenie! Vtedy bola móda tuhé šnurovanie. Nuž povážte, každé ráno dala sa Kuna šnurovať a mne udelená bola radosť každodenne sprobúvať, či svojimi desiatimi prstami objímam hybký driek svojej ženy!

Ó, to bola radosť! Bola mi len tým kazená, že nijak neprišli sme k cieľu.

„Ty máš príliš malé ruky!“ vyhadzovala mi Kuna na oči.
 Takto milo plynul mi čas.
 Asi o týždeň po našom príchode dostal som i priateľov.
 Stotníka preložili, poručík mal „urlaub“ a advokát mal dáky veľký proces, ktorý nevyhnutne potreboval jeho prítomnosť vo Viedni...
 Mal som teda i priateľov. Niežby ich bol rád videl alebo nerád, ale nenávidel som ich!
 Vtedy naučil som sa, aký to rozdiel voľakoho nerád vidieť a nenávidieť!
 Lebo keď Kuna, jediná dáma, hrala sa s tromi mužmi o zálohy, to som nerád videl, a keď za záloh namiesto súdeného bozku dala vždy dva, to som tiež ešte len nerád videl; ale keď potom domyslel som si iné, to, čo nevidel som, vtedy nenávidel som ju, ich, seba – všetko!
 Ináč mali sme veľkolepé zariadenie. K pánom prišli i kone, ekvipáže.
 Kuna nenudila sa teda!
 Zo šnurovacích prób vyvstal som.
 „Pán stotník má marciálne ruky, tie ti drier dostačia!“ radil som milej ženuške.
 Ona zadivene pozrela na mňa a mykla hlavou.
 „Žiarlivý, fi donc!“ riekla s opovrhovaním a cvendžavo zasmiala sa.
 „Ináč prijmi moju vďaku za láskavú radu!“
 Predobedom doniesol sluha program jedál.
 Červenou stužkou značila Kuna, belasou ja.
 „Kde bude veľkomožná obedovať?“
 „V jedálni. Pozvaní sú i...“
 „Áno, áno! Pán X. stotník, Y. poručík, N. advokát!“ skočil sluha do reči.
 „Nie, veľkomožný pane!“ oprával ma s drzým úsmevom sluha. „Je pán X. stotník, okrem toho ale pán doktor Z., radca P., ďalej profesor...“
 „Dobre, dobre, Jean! Mne doneste sem obed!“
 „K službám, vaša milosť!“

* * *

Ó, ty slabé, krásne pohlavie, zvlášť ale vy, veľkomestské ženy, ako ľúbim vás ja! Veru! Koľko múdrych myšlienok odhodil a koľko sprostostí previedol som pod vplyvom vašim! A vy ľúbene usmiali ste sa alebo nechutne stiahli ste farebný pyštek a koniec koncov povedali ste: „Fi donc!“

No či ďalej ísť? Či opísať, ako stal som sa šťastným otcom pekného chlapčeka, potom dievčata, potom zas chlapčeka atď.? Či opísať, ako koniec koncov ušiel som predsa len svetom?

Opísať lepšie, obširnejšie, viac, všetko...? Nie, nemožno mi!
 Fi donc!

Gustáv Maršall-Petrovský

Z PARKU

Všetko kvitlo: byliny jednoročné i viacročné – a kvitlo som i ja, dvadsaťšesťročný muž. Nehneval som sa na zrkadlo: ukazovalo mi ono riadnu počernú tvár, peknú bradu a vzdorovité fúzy. Postavu, tú chválil mi krajčír, že vraj ľahko šije sa na mňa! Nuž v takýchto otázkach neškrupuluje človek; úplne veril som i zrkadlu i lichotivému krajčírovi. A to naplňovalo ma radosťou, ba až slasťou. Prsia dmuli sa mi ani mechy, ktoré silný kováč dúcha, keď videl som, že mihajú očka, pekné očka za mnou! O nepekné nestaral som sa tak, ako neboli by sa pekné o moje starali, keby neboli i moje práve pekné, smelé bývali. –

Zato ale ostalo všetko len pritom, že som mal radosť – platonickú. V marci prišiel som do mesta N., no minul mesiac, minuli dva a bol som už v treťom bez toho, že by som mal nejakú „známosť“. Poznal som svojho starého profesora, u ktorého mal som šíriť svoje odborné známosť po dovŕšených štúdiách (chcel som byť výlučne očným lekárom); ďalej poznal som svoju domácu starú paniu, hostinských, pacientov a hromadu ľudí – z videnia. To bolo ale všetko! Priateľa nemal som a osamote trávil som svoj prázdny čas. O známosť ženských sa mi ani nesnívalo! Pravda, i v zlom čase prišiel som: v marci. Cez fašiangy ľahko to ide. Ideš na daktorý bál a chytiac riaditeľa pod pazuchu, vedieš ho rovno k nej, dáš sa jej predstaviť – a už je známosť hotová. No v marci čo? A čo v apríli? Zábav niet, na ulici padá dážď a ak nepadá, nuž vietor duje, takže dámy len z okien dívajú sa na čudných fičúrov.

Hovorím, teda nemal som ani známych, ani známe. Sprvu bolo mi clivo, pozdejšie ale privykol som, a keď otvoril sa máj, krásny kvetný

máj – vtedy už ani neželal som si dať sa do známosti s pyšnými obyvateľmi nemeckého veľmesta. Zo zvyku stal som sa samotárom, a síce náruživým. Ledva dočkal som koniec ordinácie, už letel som s knihou pod pazuchou do parku n-ského predmestia. A aby dôsledným ostal i tu, vybral som si lavicu, ku ktorej málokedy blížili sa ostatní návštevníci záhrady. Ležala v úplnom chládku, naboku od hlavných ciest. Uzunký chodník viedol cez húštinu k nej.

O tejto lavičke chcem vám rozprávať.

I.

Bolo včasráno, ešte rosa lišľala sa na sviežich listoch rastlín a ja som už bol v parku. Pohodlne vystretý na „svojej“ lavičke, čítal som „Prvú lásku“ od Turgeneva.

Lúče slnečné len tu i tu prekrádali sa cez husté lístie stromov, hádzuc malé jasné pruhy na moje tmavé šaty. Ja vše zahľadel sa na tie svetlé očka. Bol som trochu rozladený; nechutne čítal som rozprávku. Nepáčila sa mi, zdala sa mi príliš neprirodzenou. Práve chcel som sa zdvihnúť, keď počul som hlasy z chodníka. Slová nerozumel som, no po hlasoch súdiac, zastúpené boli tam dva mužské a jeden ženský. Hneď nato zašušťalo lístie od vchodu, ako keď ho víchor sem i tam mece. Zdvihol som hlavu. Na chodníku zazrel som malý voz v podobe fotela. V ňom sedel starý pán vo vojenskej rovnošate. Za ním vyčnievala marciálna postava starého vojaka. Vozík kotúľal sa vždy bližšie, vojak ho tiskal jasne vpred.

Mrzuto oprel som hlavu o lavičku a akoby zabraný do čítania, ani som nehnul telom. Bol som žiarlivý na svoju lavičku.

„Tu je krásne, Otta!“ počul som prehovoriť po francúzsky.

„Utešene, oťče!“ odpovedal zvonivý ženský hlas.

Bol som zvedavý na majiteľku posledného, nuž ale to by bola rovná samovražda! – „Nehneš sa!“ šomral som si. „Nech idú ďalej!“

Kočík blížil sa; cítil som to po praskaní raždia. Třpol som, či zastane a či prejde popri mne.

Akoby na odvetu zazvučal ženský hlas:
 „Peter! Choď sa toho pána spýtať, či nebol by náchylný prepustiť nám kus miesta!“
 Hovorila po poľsky.
 Hneď nato dunela zem pod ťažkým krokom. Lámanou nemčinou oslovil ma starý vojak, aby som vstal, že pán major a veľkomožná slečna chcú sa tu zložiť, – spať aby som šiel domov!
 Vstal som a utiahol som sa do kúta.
 Peter sa vrátil a pritisol kočík k lavičke. Za kočíkom šla dáma vysokej, štíhlejšej postavy. Tvár nevidel som jej, lebo bola zakrytá závojom.
 Pán major ľahko salutoval, dáma pokývla hlavou a posadila sa na druhý koniec lavičky. Kočík stál vedľa nej. Peter postavil sa za majora.
 „Peter, to sa nepatrí!“ preriekla slečna po poľsky. „Ja kázala som ti poprosiť pána, nie aby si grobianil.“
 Major sa smial.
 „Veď som mu nič neurobil!“ šomral starý sluha.
 „Ba ešte by to chýbalo!“ vyvolal major. „Nazdáš sa, že vždy regrút stojí pred tebou!“
 „Ktovie, či by ho i za to vzali!“ odvrával sluha a opovržlivo pozrel na mňa.
 Mne udrela krv do tváre; prišiel mi krajčír na um.
 Major skúmavo pozrel na mňa.
 „Pán nás rozumie?“ pýtal sa ma odrazu.
 „Áno!“ odpovedal som mu.
 Spoločnosť dala sa do smiechu.
 „Musíte odpustiť, ak dostalo sa vám ublíženia z priveľkej ochoty!“ hovoril major.
 „Viem si vážiť,“ odpovedal som jednoducho.
 O pár okamihov vstal som a pokloniac sa vzdialil som sa.
 „Ej, veru by bol a čo aj major!“ vyvolal Peter, keď prešiel som popri ňom.
 Slečna hlasne zasmiala sa nemotornému zadostučineniu.
 Ja som rýchlo priložil ruku ku klobúku.
 „Veď to vojak, pán major! Ten vie salutovať!“ počul som sluhu hovoriť.
 Smial som sa. O chvíľu mi však prešla dobrá vôľa. Napadla mi strata, ktorú som utrpel. Už sú tam moje samotárske hodiny, už lavica má viac pánov, myslel som mrzuto.

Odrazu som zbadal, že zabudol som knihu. – Čo teraz urobiť? – Vrátil som sa.
 Už zďaleka videl som, že ju slečna má v ruke.
 „Odpustíte, že vás mýlim –“
 „Áno, knihu ste si zabudli,“ odpovedala slečna a podávala mi ju.
 Jej tvár bola odhalená. Mne mali oči vyskočiť. Takú krásu, ľudia, ani Rafael nenamaľoval! Vravím vám, ani Rafael! Skoro som sa tackal a ruka neisto vystrela sa mi naproti podávanej knihe.
 „Ďakujem!“
 „Chodíte sem už dávno, pane...“
 „Doktor Riečan, pán major...“
 „Jablonský; moja dcéra Otta.“
 Všeobecná poklona.
 „Chodím sem od začiatku jari, pán major,“ odpovedal som na otázku.
 „Qui prior tempore, potior jure! My sme teda votrelci, pane... Prosil by som vás o vaše meno!“
 „Riečan!“
 „Vy nie ste Čech?“ examinoval ma major.
 „Nie, Slovák som!“
 „Zvláštna reč, celkom vám rozumiem,“ odpovedal major. „Teda už dávno chodíte sem?! Hm, hm!... Nuž ale však sa my zместíme tu všetci, pán Riečan.“
 „Ale prosím, veď to všeobecný majetok...“
 „Nie, nie! Ja nerád bývam nepríležitostým,“ hovoril major. „Len tomu som na ťarchu, komu musím, napríklad mojím, pre moje dopílené nohy.“
 „Ale však ste tu tak v práve ako ja, a ja budem si za veľkú česť pokladať, ak budem môcť pridružiť sa k vám!“ odpovedal som rozhorlený.
 „No, no, to sú frázy!“ hovoril so smiechom major. „Nuž ale ďakujem vám!“
 „Ste už dávno v N., pán doktor?“ pýtala sa ma slečna.
 „Tri mesiace,“ odpovedal som. „Som u profesora X.“
 „Hľa, hľa!“ vykrikol major. „Ja som už počul o vás! Vy ste asistovali pri očnej operácii u generála Davidovského – nie?“
 „Áno!“

„A teraz už asi dva týždne chodíte k nemu?“
 „Áno!“
 „No tam ste dobre zapísaný. Chváli vás do neba, aký ste ochotný, zbehlý. Je to môj priateľ.“
 „Pán generál bude už o pár dní zdravý,“ odpovedal som.
 „Teraz ma už skutočne teší, že vás poznám, pán Riečan!“ riekol vlúdne major a podal mi ruku.
 „Vidíš, otče, teraz sa už budeš lepšie zabávať,“ preriekla Otta.
 „A či som sa dosiaľ nudil, Otta?“
 Jej hlas akoby bol vyražal mrzutosť. Zadivené pozrel som na ňu.
 „Vidíš, Otta, to mi na um dovádzaš, že by si sa i ty lepšie zabávala, keď si nemala chromého otca,“ kus citne preriekol starý pán.
 „Ó, nie, nie! Ja som bola a i budem spokojná!“ riekla ona rýchlo.
 „Veď áno, ale teraz budeš ešte spokojnejším!“
 Starý pán skúmavo pozrel na dcéru, potom sa zasmial.
 „Povážte, pán Riečan: moja dcéra je už a priori žiarlivá na vás!“ hovoril veselo.
 „Ale, otče!“
 Ja som sa usmial.
 „Nuž ale k tomu môžem si len blahoželať, všakže, pane?“ pýtal sa major a útló položil rameno na plece dcérino.
 Bol som skutočne dojatý nežnou láskou, ktorá pútala mojich nových známych.
 „Istotne!“ odpovedal som vrelo. „Vám obom možno gratulovať. K vám mali by prísť pesimisti!“
 Starý pán seabavedome pohladil fúzy.
 „Áno, pesimisti!“ riekol položartom. „Aby videli, ako môžu byť predsa šťastní: starec bez nôh a mladé dievča bez všetkých svetských zábav!“
 Otta začervenela sa na slová pochvaly. Spustila závoj.
 „Teší ma, otče, že si spokojný. Len čas – príležitosť k vyjadreniu toho nie je vhodná.“
 „Odpusťte, milostslečna!“ riekol som ja. „Chybný som jedine ja. Nemal som si dovoliť odvetu na otázku pána majora.“
 Otta kývla hlavou.

„No veru!“ vyvolal major rozhorlene. „Pán doktor vie, že hovoril som číru pravdu a bez všetkého bočného úmyslu. A to, musíš mi dovoliť, to jediná náhrada za tvoje šlachetné...“

„Ale, otče!“ pretrhla ho srdite dcéra. „Ja nechcem sa odťahovať. Keď už tak chceš mať, chváľ ma. Ale pána doktora to nemôže zaujímať a mňa znižuje!“

„Chvála neznižuje, ale...“

„Apík, nechcem, prosím ťa!“ pretrhla ho rázne Otta.

Starý pán sa smial.

„To je veľké slovo, pane: ‚nechcem!‘ Na to niet apeláty – mlčím, Otta!“ riekol veselo.

Ja som sa zle cítil. Urážala ma pýcha slečny Otty, spolu ale i obdivoval som ju. Konečne mala pravdu, ja bol som im celkom cudzí, muselo ju mrziť, že ju otec tak rovno vychvaľoval predtým mnou.

O chvíľu odporúčal som sa.

„Ráďte odpustiť, panstvá,“ preriekol som kus trpkho. „Môj úsudok padol mi mimovoľne z úst. Nechcel som urážať!“

Starý pán dôverne podal mi ruku; Otta sa slabo uklonila.

Na ceste mrzel ma celý prípad. Škoda lavičky, myslel som si. No nemohol som uprieť, že zaujímajú ma moji noví známi. Ba až bolelo ma, že som na slečnu Ottu zlý dojem urobil. „Aká pyšná ani Juno!“ myslel som zlobne, ale nevdojak uznal som: „Ale krásna ani Venuša!“

Také zvláštne, takrečeno protivné pocity skrsli vo mne. Rád by bol býval na lavičke – a rád som bol i tomu, že ju s takými ľuďmi deliť môžem.

No konečne, čo ma po nich: ako filozofujem! Ako čo by ja už nemohol žiť bez lavičky a bez majorov...!

Ale je kapitálny chlap, ten major! On že je nerád nepríležitostým, – to nepovie každý vojak! A Peter, aký to prototyp sluhy! A ona?!

Keď prišiel som domov, otvoril som mapu. Bol som totiž kresličom, pravda, len diletantom. Ťah za ťahom kládol som – no nešlo! Portrét podobal sa všetkému viac ako Otte Jablonovskej!

Rozladený hodil som mapu do kúta.

„Ba ako ti vôbec napadlo, práve ju kresliť!“ vyhadzoval som si na oči.

Zato ale o chvíľu zas schytil som mapu a robil som ďalej – a mal som radosť!

„Oči mám i čelo, len pery keby som uhádol!“

A mimovoľne prišlo mi na um, ako sa tie pery stiahli, stisli jedna na druhú, keď odmietla moje a otcove poklony. Tak som ich videl pred sebou: červené, plné, v uhloch s malými jamkami – a predseda nevedel som ich nakresliť!

Hodiny bili desiatu. Zľaknutý skočil som hore, veď už mal som byť u profesora.

Prvý raz stalo sa mi, že oneskoril som sa do ambulancie.

II.

Druhý deň ráno šiel som do parku neskôr. Nechcel som, aby Jablonovskovci našli ma už tam.

Skutočne, už zďaleka videl som malý kočík. Na lavičke sedel Peter. Ottu nebolo tam.

„Vitajte, dobré ráno, pán Riečan!“ volal mi major v ústrety.

Silne potriasol mi ruku.

„Teší ma veľmi; vidíte, dnes by som bol býval sám s Petrom. Otta je kus nezdravá,“ hovoril mi.

„Nebezpečne, pán major?“

„Ach jaj, možno len vrtoch!“ odpovedal on. „No, no, to sa nehovorí, – ale pravda je, že prvý raz stalo sa, že bez nej robím výlet.“

Mňa nepríjemne dotkla sa správa. „Nezdravá – vrtoch...“ Istotne nechcela sa so mnou zísť!

Len namáhavo vedel som ukryť trpkosť.

Besedovali sme o všeličom, však uhádnete, o čom dvaja dobrí Slovania môžu hovoriť: o politike.

Náhľady úplne zhodovali sa nám. Starý pán viac ráz tisol mi ruku. Jeho veľké, tmavé oči hádzali blesky, keď hovoril:

„Bude, brat môj, bude z nás ešte prvá rodina, prvá moc celého sveta!“

Je to zvláštne, ale pravda je, že Slovan k Slovanovi bližšie stojí, než napríklad Nemec k Nemcovi, Francúz k Francúzovi. Či sú tomu primitívne pomery a či sama povaha na príčine, to nevedel by som určiť, len prav-

da je, že my v užšom zväzku stojíme než iné národy jedného koreňa, ba bližšie než údovia jednej vetvy iných plemien.

Len takto môžem si vysvetliť onú úprimnú srdečnosť, ktorou uctil ma môj nový známy, major Jablonovský.

Nie som príliš skromný, uznám, že i to mohlo ma odporúčať, že mali rovné sociálne náhľady, ba konečne dovolím, že snáď bol som mu už i ako človek sympatickým; no predseda verím, že hlavná moja cnosť v jeho očiach bola tá, že som Slovan.

Výborne zabávali sme sa, no koniec koncov predseda zas predrala sa u mňa horkosť, ktorú pocítil som, keď mi major bol označil, prečo Otta neprišla.

„Ráčte vyjaviť moju úctu slečne,“ hovoril som pri lúčení. „Spolu ale ráčte vyjadriť i moju úprimnú ľútosť nad tým, že mimovoľne hatil som ju v jej riadnej prechádzke.“

„Ale čo vám napadá!“ vyvolal major. „Už teraz len aby nenapadlo vám upustiť od lavičky. Vy máte k nej staršie právo a tešiť sa budem, ak budete ho zdieľať každodenne so mnou.“

No ja pevne zaumienil som si nepoužiť viacej svojho práva. Tolko galantnosti mám i ja ako pán major, myslel som si. Ani ja nerád bývam nepríležitostym.

A držal som sa toho. Nešiel som do parku. Lenže aby som povedal pravdu, viac času zobrať mi teraz park, keď som nechodil ta než predtým. Daromné bolo by tajiť: veľa myslel som, ba veľa... vždy myslel som naň. Ako obzerá sa starý pán, ako škúli Peter a ako zimnične trasie sa slečna, keď počuje kroky – ak to on! A ako ulavene vydýchne jej krásna hrud', keď zazrie cudzieho človeka... „Cudzieho...!“ A ja čože som jej? Cudzí! Ona mne tiež cudzia – a vidíte, práve to ma dráždilo, že ona chce byť cudzou pre mňa!

Dva dni vydržal som, ale čím ďalej, tým väčšmi cítil som túhu po parku. To nevedel by som určiť, či to už zvyk účinkoval v tom smere a či vábili ma noví známi. Dosť na tom, že som sa vybral až na tretí deň. „Však lavička je moja!“ duplikoval som si a rýchlym krokom uberal som sa k nej.

Bolo chmúrne počasie. Lúče slnečné presievali sa cez hnedé oblaky. Keď vystrel som ruku, cítil som malé kvapky na nej.

„Dnes ich iste nebude v parku,“ myslal som a hneval som sa – na počasie. Kto to i kedy videl, taký čas v máji!

Nechutne blížil som sa cestičke, ktorá viedla k lavičke. – No div a zázrak! Na lavičke sedela dáma, popri nej stál kočík a v ňom po pás kobercom zakrytý Jablonovský.

Starý pán urobil pohyb, akoby chcel vstať – obe ruky vystrel naproti.

„Chvalabohu, teda predsa!“ vítal ma. „Kde ste len boli po dve rána?“

Tvár slečny nevyrážala radosť, no ani hnev. Urobila mi miesto.

„Bol som zamestnaný,“ odpovedal som. „Ale kdeže je...?“

„Myslíte Petra? Poslal som ho sem neďaleko,“ odpovedal major.

„Skutočne na Petra chcel som sa pýtať, no zastavil som otázku, lebo musím dať veľký pozor, aby aspoň čiastočne napravil úsudok, ktorý si milostslečna o mne utvoriť ráčila,“ odpovedal som kus ironicky.

Slečna sa začervenala.

„Ráčite sa myliť, pane!“ riekla ťahavým hlasom. „Môj úsudok o vás je ten istý čo o druhých, nie horší, no odpusťte, ani nie lepší. Je konečne málo času tomu, čo teším sa vašej známosti – nie div teda!“

„Ó, prosím!“ riekol som veselo. „Som vám i za to povďačný. Na každý pád lichotí mi už i taký malý úspech – predbežne!“

Otta sa posmešne usmiala.

„Pri skromnosti máte aj sebadôvery hodne!“ posmievala sa.

„Budem sa usilovať, aby z tých dvoch vlastností úplne udusil tú, ktorá by mohla urážať vás!“

„Mohli by ste napríklad hneď tým počať, že necháte poklony doma,“ riekla ona zlobne.

„Keby ale s nimi spolu doma ostal, boli by ste snáď najspokojnejšia so mnou!“ odpovedal som hlasom trochu rozčúleným.

„Mýlite sa úplne!“ odpovedala ona.

Ale viete, takým hlasom, takou tvárou, že sa mi krv búrila v žilách, akoby povedala: „Čo ma po tebe? Pre mňa nejstvuješ, a bárs si mi vždy po boku bol!“

Rozčúlený pritisol som ebenovú paličku o zem – praskla.

Otta dala sa do smiechu. Bol by ju trhal od jedu.

„Dnes máte ,pech‘!“ škádliła ma.

„Ó, nie, práve šťastie, milostslečna!“ odvetil som hladko. „Ani na kraj umu mi nenapadlo, že by vás v takomto počasí tu nájsť mohol – a vidíte, sklamal som sa!“

V tých slovách chcel som jej dať na známosť, že som ich nehľadal.

Otta kus obledla, pravdepodobne porozumela.

„A zato ste aj prišli, pretože ste mali nádej, že budete sám?“ pýtala sa trpko.

I starý pán naklonil hlavu, čakajúc na odvetu.

Váhal som: Či ďalej ísť?

„Nie! Prišiel som, tešiť sa nádejou, že vás tu nájdem – a síce aj vás, slečna Otta!“ povedal som konečne a priamo, bez hnevu díval som sa na ňu.

Ona spokojne kývla hlavou. V jej očiach akoby sa bola radosť zrkadlila, no len na okamih.

Neviem, kam by sme boli zašli, alebo či vôbec boli by sme pokračovali v podobnom rozhovore, keby nás pán Jupiter pluvius nebol prekvapil.

Sprvu padal len riedky, zrazu však spustil sa celý letný lejak.

A Peter nechodil. Slečna sa bojazlivo obzerala.

„Prekliate nohy!“ hrešil major.

Dážď sa len lial; už prenikol i cez husté lístie stromov a náležite močil nás všetkých.

„Ráčte ísť vopred, slečna!“ riekol som, keď videl som, že Peter nechodí.

„Pána majora poveziem ja!“

Ona pohľadom vďaky zrela na mňa a šla vopred, chrániac sa čipkovým slnečníkom.

V strede parku bol hostinec; tam sme zamierili. Išli sme skoro galopom.

Otta pred kočíkom skackala ľahkým krokom. Dážď namočil jej ľahké kartónové šaty, takže ony tesne priliehali ku krásnej šľachetnej postave. Tu i tu obzrela sa, či som jej v päťách, a mne zdalo sa vtedy, že ani anjel nemôže byť krajší ako ona, keď usmiala sa mi tvárou na červeno vyhratou.

Konečne sme došli k cieľu. Rovno do letného, skleného teremu tiskal som vozík.

Pod pokrovom podala mi ruku slečna Otta.

„Ďakujem vám, pán Riečan!“ riekla vrelo.
 Ja radostne uhol som sa a pobozkal pravicu. Ona rýchlo vytrhla ruku. Tvár blčala jej. Či hnevom...?
 Dohodli sme sa, že slečna pôjde domov na koči a pošle majorovi dažďový plášť; my dvaja ale že budeme čakať na Petra.
 Tak sa stalo. Slečna odišla (pri odchode mi zas podala ruku) a onedlho doletel Peter s plášťom a dáždnikom.
 „Kde si bol, Peter?“
 „Už tri razy pri lavičke a tri razy doma, pán major! Až teraz prišla slečna.“
 Peter oddal majorovi plášť; dáždnik podával mne.
 „Toto poslala veľkomožná slečna pre pána doktora.“
 „No, tuším búrka už minula!“ preriekol major veselo.
 Ja som sa mu usmial. Peter však kontroval: „Niežeby bol ustal, ale je ešte väčší, ako čo by ho z cievok lieval!“
 My sme verili a na radosť dali sme si ešte po poháriku pizenčiny. Výborne bavili sme sa, ani nezbadali sme, že vonku už slnce svieti.
 „Oznamujem úctivo, že neprší!“ preriekol Peter.
 „Chceš, aby som domov išiel, všakže?“ pýtal sa ho major.
 „Veľkomožná slečna bude sa starať...“
 „No, no, dobre, Peter!“ odpovedal major. „Vidíte, takto ma tyranizujú – pravda, len z lásky!“
 „Je to ale do závidenia!“ povedal som ja.
 „Ó, nie, neverte! Aspoň nie vždy! Keď je zima, nesmieš von, keď je teplo, nesmieš nič piť; obloky a dvere nesmú byť naraz otvorené: to je prievan! Od toho všetkého mal by starý vojak umrieť! Chrániť ho treba!“
 Ja som sa smial tragickému tónu, ktorým to major rozprával.
 „I teraz, vidíte, rád by sa s vami zabavil, ale nesmiem! O pol hodiny prišla by už Otta nastráchaná pre mňa. Tiskaj teda, Peter! Zbohom, pán Riečan, do videnia na „našej“ lavičke!“
 „Do videnia!“
 „Ale istotne! Nedajte sa ničím hatiť, však bombardovanie ste už prestáli, výborne prestáli!“ hovoril veselo starý pán, podávajúc mi svoju ruku k lúčeniu.
 „Prídem, pán major!“ uistoval som ho.

Zvláštne cítil som sa po jeho odchode. Tak divno mi bolo, ako keby mi centy boli zaľahli na prsia – a zas v druhom okamihu cítil som sa ľahkým: len letieť!
 Dal som si doniesť ešte pohár, dva, tri, a keď som ich vypil, makal som vlastné telo: „Čo ti je, Jano? Tuším si sa opil!“
 Lebo, vidíte, bol som v takom istom naladení, ako keď je kto opitý. Svet zdal sa mi krásnym, všetko bezúhonné, ani čo by som bol hľadel cez ružové okuliare.
 Robil som próby: Koľko je $25 + 46 = 71$ odvetil som hneď. Rátal som tužkou: toľko vyšlo. – $37 + 26 = 63$. Zas vyšlo.
 „Opitý si už nie, Jano môj!“ tešil som sa.
 Chytil som si hlavu: bola horúca. Tepna na ruke bila rýchlo, hrud dmula sa silno.
 „Nie, opitý nie si... Doneste mi pohár piva!“
 Na dúšok vypil som ho.
 „... Ale zaľúbený si ako mladý chalan!“ doplnil som vetu heroickou smelosťou.
 Honom bežal som domov. Chytil som mapu a trasľavou rukou kreslil som začatý obraz. Vôbec som neváhal, celkom isto kládol som ťah za ťahom, i ústa som uhádol!
 „Tak!“ preriekol som polohlasne. „Mám ťa! A čo by ako sťahovali sa tvoje krásne ústa, bársako blčali by hnevom oči tvoje, tie ústa predsa musia usmievať sa raz mne, tie oči musia mne jasat! Vieš... Áno, musia! Mne musia!“
 Posledné slová volal som tuším už celým hlasom.
 Utlmený smiech ozval sa v izbe. Nastrašene obzrel som sa. Mapa vypadla mi z rúk: pri dverách stál generál Davidovský. Krv mi buchla do tváre; bol som úplne v rozpakoch.
 „Odpusťte!“ riekol on. „Klopal som!“
 Bez slova pritisol som mu fotel.
 „Prišiel som vám ďakovať za vaše láskavé ustávanie. Zaviazaný som vám vďakou do konca života!“ riekol on citne a podával mi ruku.
 Niečo som zašomral – neviem ani sám čo.
 „Idem práve od profesora X.“ hovoril on ďalej. „Poprosil som ho, aby zaobišiel sa dnes bez vás. On privolil... A čo, priateľ môj, načo okolkovať?

Chcel som predstaviť vás tejto istej slečne bez toho, aby bol vedel, že vy už znáte ju!“

Prišiel som k sebe.

„Znám, ako vidíte!“ odpovedal som úprimne.

„Vedel som, že ste cudzím tu,“ hovoril on ďalej. „Nuž už dávno pomýšľal som na to, že vás predstavím Jablonovskovcom – a netajím, mal som pritom i bočné úmysly.“

„Tie asi, ktoré ja vyslovil som tak drasticky?“

On usmievavo kývol hlavou.

Potom musel som rozprávať, ako zoznámil som sa s majorom a s jeho dcérou. On sa smial, keď líčil som Ottino správanie sa.

„Ak sa nemýlim, môžem už vopred blahoželať k úspechu!“ vyvolal veselo generál, keď bol som u konca.

Ja otvoril som oči naširoko.

„K čomu?“ pýtal som sa chvatom.

„Ku zdaru!“ odpovedal on pokojne.

Bez slova díval som sa naň.

„To je už potom po vojensky, pán generál!“ vyvolal som konečne a bez všetkej príčiny dal som sa do krčovitého smiechu.

„Prečo?“ hovoril Davidovský. „Mladí majú sa zberať – a ja nevidím príčinu, pre ktorú nemohli by ste vy...“

„Pravda, keby Otta súdila podľa vášho vkusu!“ skočil som mu do reči.

„No nič, len nezaháľajte! Chodte sa obliecť, pôjdeme k nej!“ riekol generál.

Nedal som si dva razy povedať; o desať minút prišiel som v úplnom skvoste do izby.

„Nevedel som, že ste vojak. Dobré vám svedčí!“ vítal ma generál.

Bol som v obleku vojenského nadlekára.

O štvrt hodiny zastal s nami koč pri byte Jablonovskovcov.

V predizbe vítal nás Peter dlhým salutovaním. Potom otvoril dvere a plným hlasom oznamoval:

„Pán generál Davidovský a pán nadlekár Riečan!“

Vošli sme do salónu. Prijali nás prekvapene, ale srdečne.

„Hohó, teda tiež vojak!“ vítal nás major. „Tým milší!“

Slečna podala mi ruku a zvala ma „vítaným“ u nich.

Posadali sme.

„No, Otta!“ preriekol Davidovský. „Pamätáš, čo si hovorila, keď opisoval som, ako láskavo opatruje ma môj lekár?“

Otta sa začervenala a sklopila zrak k zemi.

„Tu ho máš, doviedol som ho,“ pokračoval generál.

Oba starci dali sa do smiechu. Otta odrazu zdvihla hlavu a rázne vystrela ruku naproti mne.

„Srdečne vám ďakujem, pán doktor, že zachránili ste zrak môjho milého strýca!“ riekla vlnistým hlasom.

Ja vrelo pobozkal som jemnú ruku. Ona začervenená obrátila sa k strýcovi.

„Dostačí?“

„Predbežne áno!“ odpovedal on a potom zaviedol rozhovor na iný predmet.

Keď sme už asi vyčerpali témy, preriekol generál:

„Tilka, teraz nám dačo zahráš.“

Ona sa zdráhala: nie je k tomu naladená.

„Ale jaj! Povedz radšej, že si pyšná, Tilka naša!“ zahriakol ju Davidovský.

Ona stiahla pery.

„Nuž, keď chceš mať tak, nech je tak!“ povedala rozdráždene. „Pyšná som k tomu, aby produkovala sa s takým, v čom cítim sa príliš slabou!“

„Ale však tu nejde o produkciu!“ vyvolal generál. „Mne hrávala si odjakživa, keď som prišiel k vám, a pán doktor vôbec nebude kritizovať.“

„Nakoľko by som ani nebol schopným toho,“ dodal som ja.

„Nie ste muzikálnym?“ pýtala sa ona.

„Som len diletant,“ odpovedal som.

„Zahrajte teda vy!“ vyvolala Otta.

„Potom ale ty zahráš. Dobre?“ pýtal sa jej generál.

„Áno.“

Voľky-nevoľky išiel som do susednej izby a sadol som si k pianu. Dvere na izbe nechal som otvorené.

Otta prišla a podala mi noty. Kusy boli mi zväčša známe. Vybral som Mozarta.

„To je môj miláčik,“ hovorila Otta.

„Takú jasnosť vyražania citov nemá iný!“ odpovedal som a chytil som akordy.

Hral som okamžitými dojmami: vrelo, náruživ.

Keď dokončil som, vyšla Otta z izby.

„Nebudem hrať, strýčko!“ počul som ju hovoriť v salóne.

„Prečo?“ pýtal sa jej generál.

„Lebo to len pokazi dojem,“ odpovedal ona.

Ja som práve vchádzal do salónu.

„Pán Riečan je virtuóz prvého stupňa oproti mne!“

„Ste snáď príliš skromná,“ ospravedlňoval som sa. „Nuž a dali ste slovo, milostslečna!“

Ona bez slova vošla do izby a hrala tiež Mozarta. Ale hrala ho tak, že ja zatajil som dych. Bolo badať síce istú nedokonalosť v technike, no hra pútala, oduševnila ma.

Však viete, že individuum nedá sa zatajiť v ničom. Nuž slečna Otta plasticky dala výrazu svojej silnej, vrelej, sviežej povahe. Pre mňa stratil význam Mozart, lebo taká reprodukcia má práve toľko ceny ako sama skladba.

„Ďakujem ti, Tilka!“ vítal ju generál, keď vošla do izby.

Ja mlčal som, lebo vedel som dobre, že by ju poklona urážala.

Davidovský opasoval šabľu. Lúčili sme sa. Starý pán major mi naložil, aby čím drier prišiel a aby cítil som sa u nich ako doma.

Slečna mlčky podala mi ruku.

III.

Druhý deň mala lavička o jedného hosta viac. Bol to generál Davidovský.

Starci, nevyjmúc ani Petra, vítali ma veľmi srdečne, len slečna bola zas zlej vôle. I ruku mi len tak nechutne podala.

„Čo to zas za príčina?“ myslel som si.

„Škoda, že ste o niečo skôr neprišli!“ riekol generál. „Boli by ste počuli zaujímavý rozhovor!“

„Smiem byť zvedavým?“ pýtal som sa.

„Nie, strýco; nehovor, nechcem!“ pružne vyvolala Otta.

„Počujte: ona nechce; nuž a to sme my úbohí starci tak naučení, že vtedy ani my ,nechceme!“ odpovedal mi generál.

Otta dala sa do smiechu.

„Len toľko vám môžem povedať...“

„Strýco, prosím!“ pretrhla ho Otta.

„... že jednalo sa o vás!“

Otta sa začervenala.

„Teraz už môžeš všetko povedať!“ povedala zlobne. „Aspoň jedna bezsenná noc pána Riečana nebude mi na duši!“

„Veľmi povďačný som vám za láskavú starosť o mňa!“ odpovedal som posmešne. „S dovolením pána generála vystavím sa ale predsa nebezpečenstvu!“

„Z toho ja ale teraz už nemám nič!“ riekla ona chladne. „Ba ešte mohli by ste si všeličo namýšľať!“

„Ach, tak veľmi neráčili ste ma rozmaznať, milostivá slečna!“ odpovedal som ja.

„Ja teraz ale rozhodne chcem, aby ste vedeli, o čom bola reč!“ riekla ona čím ďalej, tým srditejšie.

„Ó, prosím! Kde generáli podliehajú, tam musím aj ja poddať sa! Ráčte teda len rozprávať.“

Ona bola celá rozčúlená, pery mala stisnuté a oči blčali plameňom hnevu.

„Ste skoro do nevystátia so svojimi výsmeškami!“ riekla rýchlo. „O tom bola reč – a všetci chceli mi nadišputovať, že som žiarlivá na vás. A to nie je pravda! No z hodiny do hodiny, zo dňa na deň, vždy počúvať chválospevy o vás, to – to je k nevydržaniu!“

Vyskočila hore a rýchlym krokom vzdialila sa od lavičky.

Starci smiali sa. Mňa však bodlo čosi v hrudi. Veď je to číročistá nenávisť! Také oči ani jazvec! Mali ma zhltnúť od jedu!

„Som vám povďačný,“ riekol som trpk. k pánom. „Ako však vidieť ráčite, vaše chvály konajú mi zlu službu!“

„Ale, prosím vás!“ riekol major. „Veď sme vás len raz spomenuli – už blčalo! Dakedy skutočne nerozumiem Otte!“ dodal mrzuto.

Davidovský sa usmieval.

„Len ju v pokoji nechať!“ riekol potom ku mne, zbadajúc, že chystám sa ísť za ňou.

„Mier je sladší po vojne!“ zašomral nahlas.

Zaviedli sme rozhovor špeciálne o Slovákoch. Páni boli málo informovaní, no tým zvedavejší.

Zabudol som na všetko, na Ottu, na ublíženie, ktoré dostalo sa mi od nej. Reč len tak plynula mi z úst, lebo veď všetko precítil som, čo rozprával som im.

„... Tak ďaleko sme, páni moji, že skoro niet človeka medzi nami, zvlášť ale mladého človeka, ktorý nebol by býval martýrom idey našej!“

Predo mnou stála Otta, nemá, pyšná.

„Hovoríte veľmi vo všeobecnosti, pán Riečan!“ riekla chladne. „Či nevedeli by ste napríklad rozprávať nám niečo tragického, uchvacujúceho zo svojho vlastného života? Akým spôsobom stali ste sa vy martýrom, ako vás vyhodili zo škôl, ako vás zatvorili do čiernych temníc a inkvirovali podľa španielskeho spôsobu? To by ma zaujímalo a verím, že vy to dokážete!“

Z jej slov vial ťažký sarkazmus a opovrhovanie. Cítil som, ako mizne mi krv z tváre. Trasľavými perami odpovedal som:

„Mýlite sa, slečna Jablonovská: nedokážem! Môj život bol tichý, nevýznamný, ako som i sám. Môžem vám na svoju česť povedať, že nebolo v ňom ani len takého výjavu, aký ste vy ráčili aranžovať!“

Bôľne díval som sa na ňu. Ona očividne zbledla.

Davidovský stiahol obrvy, jeho oči sršali hnevom. Major hniezdil sa vo vozíku. Oba uprene dívali sa na Ottu, tá však mlčala. Cítila, že urobila zle, no pýcha nedopustila jej, aby to i verejne uznala.

O chvíľu pretrhol som krušné položenie. Vstal som a odporúčal som sa.

Pred slečnou som sa nemo, hlboko poklonil. Jej bledá tvár sa v tom okamihu zapýrila, ústa akoby sa boli pohýnali – no nevydali slova. Len oči, jej veľké, krásne oči boli prosebne upreté na mňa.

Nehovoril nik; nemo lúčili sme sa. Ešte i Peter robil smutnú tvár.

Ustatý hodil som sa doma do fotela. Bolo mi skoro do plaču. Prekrižoval som ramená a díval som sa do izby. Prešli ilúzie. Svet ukazoval sa mi taký, aký bol, alebo ešte horší, „hnusnejší“. – A v sebe samom pocítil som daku prázdnotu, ako čo by mi niečo chýbalo. Divo stisol som zuby,

keď urážka prišla mi do umu. „Drží ťa za obyčajného švindlera, chvastúňa!“ preletelo mi hlavou.

Chytil som mapu a dlho díval som sa na obraz.

„Už teraz ťa nechcem, Otta Jablonovská!“ šomral som a divo vytrhol som podobizeň z mapy.

„Nechcem ťa a čo by si bola tisíc ráz krajšia a čo by si sa mi sama núkala. Koniec!“ hovoril som cez zuby a skrkval som obraz v trasľavých rukách.

Ako ľahko povie sa to „koniec!“ – a ako ťažko prevedie sa to! Akoby srdce počúvalo na rozumkovanie. Akoby bylina, ktorá pustila hlboké korene, dala sa vytrhnúť bez toho, že by vytrhol si i zem s ňou! Akoby láska, silná láska dala sa jednoducho zatajiť, odhodiť...!

Hodiny bili desiatu. Ustato vstal som a šiel som k ordinácii.

Keď prišiel som nazad, v predizbe našiel som Petra. Mlčky podal mi malý lístok. Otvoril som ho.

„Odpusťte! Otta Jablonovská“ – stálo na ňom.

„Slečna nežiada odvetu,“ preriekol Peter.

„Bolo by mi i ťažko dať ju!“ odpovedal som trpkou.

Peter salutoval a odišiel.

Napadla ma zlosť, nevýslovná zlosť! „Odpusťte!“ Akoby to jedno slovo zaceliť malo otvorenú ranu! Pyšná slečna nazdá sa, že hneď pobežím k nej: „Ó, prosím veď to maličkosť! Tu je ešte druhé líce, zapľujte i na to! Všetko pretrpím, len ma neодоžēte, len dovoľte, aby mohol som obdivovať vás...!“

Mala sa mi hlava puknúť od jedu; žily navreli ako človeku, ktorého má poraziť... „Odpusťte jedu...!“ A potom prišlo mi na um, koľko sebazaprenia stálo napísanie i len toho jediného slovíčka pyšnú, hrdú slečnu. Ó, to je veľká grácia od nej! Uznať, uznala hneď, to viem, ale pokoriť sa, výrazu dať tomu: ó, to je náramná grácia...! Lenže nemá výsledku – žiadneho. Keby to bola hneď povedala, bol by jej tuším zabudol. Keby, ach, keby! Aké krásne nádeje mal som, akí šťastní mohli sme byť, keby...

Poobede navštívil ma generál Davidovský. Vrelo tisol mi ruku.

„Vidíte, ľudia sami kazia svoje šťastie!“ preriekol ticho.

„Však tu jednalo sa výlučne o moje šťastie!“

„Myslíte? Klamete sa, tak ako čo i Otta klame sa!“ hovoril s dôrazom.

„Tuším chceli by ste mi dokazovať, že slečna Jablonovská z čirej lásky ublížila mi do krvi?“ pýtal som sa úsečne.

„Rozhodne!“ odpovedal on pokojne.

„Všetko jedno!“ povedal som ja. „Možno je, zadalo by sa vysvetliť i to, no istá vec je, že podobný spôsob vyjavovania lásky je aspoň zvláštny, – ak nie hrubý!“

„Veď tu ani nešlo o vyjavovanie, ba opačne o zatajovanie lásky!“

„Pred kým?“

„Hlavne pred samou sebou!“ odpovedal generál. „Otta je pyšná, náruživá.“

„Nuž už je všetko jedno!“ pretrhol som ho. „Nemienim viac križovať cesty slečny Ot...“

„Nehovorte to, priateľ môj!“ skočil mi Davidovský do reči. „Láska zlomí i najsilnejších!“

Bol som hrozne rozdráždený.

„Nikdy, pane môj!“ vyvolal som náruživu.

„A láska i zaplní medzery,“ pokračoval on. „Nuž tešme sa, že príde čas...“

„Pán generál, prosím vás, nehovorme viac o tom!“ riekol som netrpezlivo.

„Ako vám ľúbo!“ riekol on.

O pár minút odporúčal sa.

„Nádejам sa, že na náš úprimný pomer nebude to mať žiadneho vplyvu!“ povedal pri lúčení.

Vrelo tisli sme si ruky.

IV.

O dva týždne oslovil ma starostlivo starký profesor:

„Ste nemocný, pán kolega? Od istých čias ste náramne bledý.“

„Možno, snáď povetrie!“ odpovedal som. „Práve som chcel oznámiť vám, že musím vzdialiť sa z N.“

„To veru nemilo prekvapujete ma! A na dlhý čas?“

„Neviem, snáď navždy!“ odpovedal som.

„Ste snáď nespokojný s dačím?“ pýtal sa ma on zarazený.

„Ani zďaleka, ale okolnosti nútia ma. A musím dbať i o svoje zdravie, pán profesor.“

„No, no, nemôžem vás hatiť, priateľu,“ srdečne riekol starec, „a najmenej žiadal by si, aby ste onemocneli; ale privykol som na vás, bude mi veľmi ľúto za vami!“

„Verte, že i ja budem pokladať tie dni, ktoré strávil som po boku vašom, za svoje najkrajšie!“

„A meniť sa nedá?“

„Nie!“

„A kedy mienite ísť?“

„Hneď – zajtra, pozajtra.“

„Hneď?“ vyvolal profesor. „Ja som myslel, že o mesiac, najprv o dva týždne! Hm, hm! Musíte mať vážne príčiny!“

„Súrne!“

„Čo robiť! Keby mi bolo v moci, dal by som vám mesiac slobody, potom ale museli by ste mi vrátiť!“

„Možno, že tak stane sa!“

„Nuž v tej nádeji lúčim sa s vami. Mal som vás rád, pán Riečan, a pacienti tiež budú banovať za vami! Ale zajtra ešte prídete?“

„Ak možno...“

„No, no, verím. Máte práce! Buďte teda zdravý, pán Riečan, a nezapadnite na to, že vás čakám!“ riekol profesor a srdečne mi tisol ruku.

Uľahčene dýchal som na ceste k bytu. Konečne teda prejdú muky, strachy. Pozajtra pôjdem preč, ďaleko! Tam nebudem sa strachovať za každým krokom, že zídem sa s ňou!

A pritom predsa sťahovalo sa mi srdce od bólu, keď pomyslel som, že neuvidím ju viac. Teraz nechcem vidieť ju, bárs by to i ako chcel, naplnila ma nevýslovným žiaľom. Darmo tajil som si, darmo hádzal som sa sem i tam: ľúbil som Ottu! Ale len slabosť, vedomie vlastnej slabosti hnali ma preč z N. – ďaleko od nej, lebo napadla mi výpoveď starého generála: „Láska zlomí i najsilnejších, ona zaplní medzery.“ A to nie, ani za svet; nemôžem tak znížiť sa!

Počal som ukladať veci, chystať sa k ceste. A čím plnšie boli škatule, lády, tým ťažšie bolo mi srdce. Umdlený sadol som na stoličku a tupo díval som sa na svoju prácu.

„Teda preč a bez toho, aby si ju videl!“

Šatkou utieral som mokré čelo.

„Keby si mohol vidieť ju aspoň zďaleka! Či je ešte taká pokojná, pyšná? Či nevidieť na nej, že ľutuje, že tak hrozne urazila muža, ktorý lásku niesol jej v ústrety?“

Ktosi zaklopal na dvere. Nastrašene, že by mi kto myšlienky čítať mohol, prešiel som rukou cez tvár.

Vošiel starý Peter. Oddal mi list.

„Vtedy nežiadala som odvetu; no teraz už minulo viac času a snáď otupilo ostrie mojich nešťastných slov. Pýtam sa vás teda: Odpustili ste mi, odpustíte mi? Otta Jablonovská.“

„Slečna znižuje sa veľmi!“ bola moja prvá myšlienka; no podľahol som lepšiemu duchu, keď odvetil som jej:

„Nemôžem tajiť: bolí ma a bolieť bude ma vždy, že nevedel som získať u Vás inú mienku o sebe. No nehnevám sa, odpúšťam Vám úplne, tým viac, že napozajtre vzdáľujem sa. Bolo by nepekne, aby som bral svoj hnev so sebou i do dialky. Budem sa usilovať, aby som na Vás pamätal bez trpkostí vždy, keď prídu mi takzvané slabé okamihy. Budte šťastná!“

Oddal som list Petrovi.

„Chodievate ešte do parku?“ pýtal som sa ho.

„Nie! Ach, u nás ide teraz všetko naopak!“ odpovedal on a hlboko vzdychol.

Potom okúňal sa pri dverách.

„Máte ešte dačo povedať, Peter?“

„Nie, nič – ba...! Už vám len poviem, pán nadlekár,“ habkal on a zastal v reči.

„No len von! Ako vidíte, už ťažko vidíme sa viac,“ posmeľoval som ho ja.

On si odkašlal a potom preriekol:

„U nás banujú za vami, pane, veľmi banu...“

„No, no, Peter!“ pretrhol som ho. „Myslel som, že mi o druhom chcete hovoriť.“

On len stál na mieste, potom schytil kľučku a chvatom povedal:

„Naša slečna umrie, ak odídete!“

Nato tresol dvermi.

Ja stál som ako skamenený. A on zas strčil hlavu: dvermi a hrubým hlasom riekol:

„A vy tiež ste bledý, chorý! Utekáte pred šťastím; vravím vám: zhola pred šťastím!“

Potom už odišiel celkom; počul som jeho ťažké kroky.

Triasol som sa na celom tele. Hlavou rojili sa mi myšlienky, hmlisté, neisté. Prsia silne dvíhali sa: „Ona umrie, – pred šťastím utekáš!“ A zas krásnym zdal sa mi svet. Prišiel mi na um generál Davidovský. On dobre posúdil povahu Ottinu: ona ma ľúbi, silne, náruživito... Ach, slasť, rozkoš...! Už som si maľoval krásne obrazy z budúcnosti, z našej budúcnosti: akí budeme šťastní, rajom nám bude... Ach! Odrazu zastal som. Prišla mi na um urážka a generálova výpoveď: „Láska zaplní medzery!“ Ako ranený zver zajačal som od bólu, „Nie – nikdy! Koniec!“

Bôľmi prerývaný dotiahol som sa k stoličke a hodil sem sa na ňu. Zakryl som tvár dlaňami a tupo som šeptal: „Koniec!“

Neviem, koľko času strávil som v mukách. Klopanie prebudilo ma.

Zas vošiel Peter. Tvár blčala mu, bol celý rozčúlený. Zadychčaným hlasom hovoril mi:

„Na vás čaká!“ odpovedal rýchlo. „Nesmiete odísť prv, kým nezídete sa s ňou!“

„Nepôjdem, Peter!“ odpovedal som pokojne, hoci srdce bilo mi skoro hlasne.

Jemu stiahli sa hrubé obrvy, oči hádzali mu iskry.

„Musíte ísť, pane!“ vyvolal prudko. „Ja som sľúbil mojej slečne, že dovediem vás k nej. Ja, ja – tuším ponesiem vás, ale musíte k nej!“

Ja vyskočil som zlobne, no on nedal mi prísť k slovu.

Trasľavo, jemnosťou, akej jeho hrubý hlas len schopný bol, prosil ma:

„Ako vás rád mám oboch! Odpustte, mne ide do plaču, keď vidím moju bledú, chorú slečinku, Nebudte tvrdým, príďte!“

Chytil ma za ruku a ťahal ma.

„Poďte!“

„Idem, Peter!“ riekol som dojatý a šiel som.

Rýchlo kráčali sme; za pár minút dorazili sme do parku. Už neboli sme ďaleko chodníka. Pri jeho vchode černeli sa ženské šaty. Mne rýchlejšie bilo srdce.

Peter zastal a chytil mi ruku.

„To je ona!“ riekol ticho. „Na rukách nosil som ju, pane! Majte zmi-
lovania!“

Vrelo potriasol som mu ruku a opustiac ho, kráčal som k chodníku.

Otta vybehla na stred chodníka a chytila mi obe ruky.

„Ďakujem!“ riekla tíško a viedla ma k lavičke.

Kam podela sa pýcha, kam pokoj z tejto tváre?

Kráčala rýchlo, hrud' sa jej silne dvíhala od vnútorného rozochvenia. Jej ruka páčila ma ako žeravé uhlie. Došli sme. Zimničné stiahla ma na lavičku k sebe, celkom k sebe. Jej horúci dych týkal sa mojej tváre, keď hovorila. Jej hlas utlmený až do šeptania podobal sa trasľavosťou svojou tomu najjemnejšiemu tremolovaniu.

„Pozrite, aká som ubiedená! Nemala som hodinky pokoja, nie v noci, nie vo dne – odvtedy. Prestála som pokutu strašnú, – chcete ešte ďalej ísť?“

Uprela uslzené oči na mňa. Ja pozrel som na jej krásnu, bledú tvár, pred očami točil sa mi svet: závrat dostal som. Nebol som schopný slova. Zdvihol som jej ruky a náruživito celoval som ich.

Ona zajasala.

„Teda, áno? Úplne?“

Kývol som hlavou.

„Ó, ja by som bola vedela obetovať svoj život, aby som napravila chybu!“ zvolala.

Ja som sa striasol.

„A keby som teraz žiadal tú obeť od vás, Otta?“ tíško preriekol som a bojazlivo zrel som do jej očí.

Ona ešte vyššie vyzdvihla sčervenenú tvár, oči svietili jej, ústa stiahli sa a vydali hlas, ako keď hrdlička zasmee sa. Zopäla biele ruky a tísila ich na svoju hrud'.

„Ó, veď povedz!“ šeptala náruživito. „Povedz mi to, čo mi všetci dávno tvrdili. Ty mi povedz, že ma ľúbiš, silne, aký si sám, náruživito, aká som ja. Povedz mi!“

Ale nečakala na odvetu: ovila ramená okolo mojej šije a horúco šep-
tala:

„Mlč! Najprv ja! To je ale malé slovo pre mňa: „Ľúbim ťa!“ Ja, ja...
neviem...“

Hrnot vozíka vytrhol nás. Peter tiskal v kočíku majora, ale omnoho rýchlejšie, ako keď sme utekali pred dažďom.

„Tu sú, svoji sú!“ vyvolal zvlneným hlasom starý sluha.

Otta vymkla sa mi z ramien a pristúpila k vozíku. Od otca šla rovno k Petrovi a vďačne objala ho, pobožkala jeho vráskovitú tvár.

„Môj drahý, starý báťuška!“ riekla k nemu.

Starý vojak od radosti – čkal, lebo plakať nevedel.

* * *

K obedu prišiel generál Davidovský, a pretože bol malicióznym člove-
kom, doviedol so sebou i môjho profesora.

Žartom a výsmeškom nebolo konca-kraja, no nateraz boli sme pois-
tení proti podobným nehodám. Smiali sme sa so smejúcimi, a keby nás
dakto bol poprosil, aby sme plakali, tuším boli by sme doviedli i to, lebo
boli sme ako deti – šťastné deti!

„Očuj, brat môj!“ preriekol blažený otec ku generálovi. „To teraz nám
dvom prichodí úloha žiarlivých!“

Staručký generál pokývol hlavou.

„Veru tak!“ odpovedal robenou zlosťou. „Nešťastný park, nešťastná
lavička!“

Gustáv Maršall-Petrovský
POD HRUBOU KÔROU

I.

Bolo poobede. Pani domu zacengala a hneď nato doniesla posluha čiernu kávu. Pán Tobiáš Žila si ale najskôr špáral v zuboch. To bola už jeho obyčaj, zato ale nie div, že robil to s istou elegantnou gráciou. On nepredložil si servítku pred ústa. Ó, to nie! Veď načo by si potom špáral, ak mal by zakrývať svoje zuby? On mal také zdravé, blýskajúce sa zuby, že by človek nebol vbil medzi ne ani to najmenšie vlákno. Nemusel si v nich teda šparať, ale špáral si práve preto, aby sa videlo, že on absolútne nemusí si v nich šparať, že sú zdravé a pekné ako perly z mora.

Pán Tobiáš vedel to veľmi dobre, i nemálo bol pyšný. Zato najväčšou poklonou bolo preňho, keď mu niekto chválil zuby. Mladí právnickí osnovníci vydobyli si potrebnú priazeň uňho zväčša takou poklonou. Lebo slabá stránka pána Tobiáša bola známa celému svetu.

„Ej, strýko, ale by som sa vďačne čaroval! Človek by skoro ani neveril, že sú to vaše vlastné!“

„Pravda, ty, pane, ty neveríš! Lebo ty a celá tvoja čata potratíte ich po lum... No, no, pane, načo morálky, ja som liberálny! Ale pravda je, že naše pokolenie bolo inakšie, lebo vidíš...“ Pán Tobiáš nedokončil vetu, ale veselo zasmial sa. A i nebolo treba iného dôvodu: človek mohol tešiť sa dlho v pohľade na jeho drobné liskavé zuby pri tom širokom úsmeve.

Zato ale netreba predstavovať si pána Tobiáša ako nejakého puritána. Ba veruže nie! On rád jedol hríby – v omáčke i v polievke, mladé kuren-

ce, jarabice, bažanty; slovom, delikátne veci, všetky ale pripravené podľa vlastného receptu. Ešte i najchýrnejšie kuchárky v Lipnici pýtali rady od neho, keď muž doniesol im dáku divinu na krk. A pán Tobiáš vždy vedel dať rady.

Ďalej bol on nesmierny ctiteľ nežného pohlavia. On vedel dávať pekné poklony, jemne bozkať rúčky, takže ani len púder neodletel z nich, a keď stretol dáku švárnu sedliačku, nuž on nezdráhal sa uštipnúť ju v červené líčko a galantne zavolať: „Ej, ej, aká si mi podarená!“

Vcelku nebol on teda žiaden podivín: len tak klonil sa k moderným zvykom ako tí samí, čo náhodou potratili svoje zuby. A to konečne ani nebol div, tie zdravé zuby. Mal pán Tobiáš ešte len päťdesiatpäť rokov, nuž a ja videl som už i sedemdesiatnikov s takými zubami. Pravda, v Lipnici on vynikal.

No, čo ušetril „zub času“ na zuboch pána Tobiáša, to hojne vynahradil si na jeho vlasoch. Bol totiž pán Tobiáš veľmi citlivým proti všetkým možným prievanom, lebo temeno hlavy bolo úplne nahé. Zato dal rásť vlasom na bokoch a všemožne tiskal ich hore, lebo pán Tobiáš rád zdal sa mladým. Jeho čelo lesklo sa ako mladému dievčaťu a pery červenali sa pod čiernymi fúzami. Čo všetko ľahko uveríte, keď poviem vám, že pán Žila mal veľkú zásobu toaletných článkov a že bol veľkým podporovateľom kozmetických vynálezov. Všetelijaké pasty, vodky, farbičky, to všetko prispievalo k zakrytiu toho, čo nemalo sa vidieť.

Pán Tobiáš totiž nevzdal sa ešte nádeje na krajšiu budúcnosť. Jemu ešte vždy snívalo sa o peknej mladej ženuške, o veselých, krikľavých deťoch... Stred Lipnice, na najkrajšom mieste rínku vystavil utešený dom, napchal ho nádherným nábytkom a z veľkého dvora urobil krásnu záhradu. Stromy od tých čias vyrástli dohora, rozpustili haluze do šírky, už poskytovali príjemný chládok, no žiadnej víly len nenašlo sa, čo prevzala by kormidlo domu. A bohvie prečo? Ako by sa boli premenili časy a zvyky. Kým pán Tobiáš bol len chudobným, počiatočným advokátom, vtedy nešli bohaté zaňho práve zato, že je biedny, hoci švárny šuhaj; teraz ale, keď nazbieral už bohatstva – teraz zas nejdú zaňho, radšej za chudobného, len nech je on švárny.

Konečne ale svitol i jeho deň! Od pár dní chodí pán Tobiáš ako vyčarovaný; viac sa usmieva, jeho temeno akoby bolo odrazu zarástlo, pery

boli mu sviežejšie, fúzy čierne ako žúzoľ a vytiahnuté ako stoličnému hajdúchovi. Akoby i nie! Pán Tobiáš vyhral veľkú kauzu: Dedinský kontra Zubák in summo dvadsaťtisíc zlatých. Každý závidel mu, lebo každý myslel na masťné expenze, ktoré z tej príležitosti mal pán Dedinský vyplatiť. No každý mylil sa v tom.

„Ja som bohatý, pán brat,“ riekol Žila k Dedinskému. „Mne už netreba zlata! Ja – mne treba by bolo niekoho, kto by chcel okrášliť mi život!“

Pán Dedinský porozumel a nemal nič proti žiadosti pána Žilu. Nie síce preto, že by usporil tým niečo, ale držal Žilu za partiu nanajvýš skvelú a nevedel si predstaviť, prečo by Anna nemohla byť šťastnou s váženým boháčom. Anna bola totiž dcérou pána Dedinského.

Plán oznámil sa pani Dedinskej a došiel súhlasu.

„Dievča je taký tovar, ktorý treba predat' prvému kupcovi, lebo ruža zvädne na steblo – a bohvie, či nájde sa viac kupcov, alebo či bude lepší než pán advokát Žila!“

Takto mudrovali manželia a prisľúbili Annu plešivému pytačovi („aspoň má už rozumu!“). – Jediné, čo žiadala si matka, bolo, aby vec nesúрила; nech pán Tobiáš získa si náklonnosť Anninu a to – riekla matróna – istotne podarí sa takému milému mužovi.

Pán Tobiáš pyšne vykrútil si farbené fúzy pod vplyvom lichotivej poznámky a márnivo usmial sa. On sám veril na svoju zručnosť. Takto je spokojný, lebo on ani nechcel by pojať za ženu dievča, ktoré by šlo zaňho len následkom rodičovského rozkazu.

Item takto stáli pomery vtedy, keď – ako spomenul som napredku – prišla čierna káva a pán Tobiáš počal špárať si svoje pekné zuby. Lebo rodičia Anny napomáhali cieľ pána Tobiáša, nuž nie div, že obeduje už po tretí raz u nich.

„Prišla i pošta pre veľkomožného pána,“ riekla posluha k Žilovi a podávala mu listy.

„Má času!“ odpovedal galantne pán Tobiáš a chcel strčiť listy do vaku.

„Nedajte sa myliť, možno, že sú súrne,“ riekla domáca pani.

Pán Tobiáš teda prezrel listy. Pri čítaní posledného smiala sa jeho tvár.

„Povážte,“ riekol. „Brat posla mi svojho syna na krky, aby som ho vraj oženil tu!“

A pritom opätovne usmial sa, mysliac na svoju ženbu. Potom rozprával o svojej rodine a zvlášť o bratovi. Býval v susednej stolici, mal veľké

statky a jediného syna. No syn nebol veľmi podarený; raz zavrel sa do izby a studoval klasikov, druhý raz robil výlety koňmo alebo pešky, lovil ryby a zvery – len hospodáriť nechcel. Nuž snáď chcel brat odpomôcť tomuto, keď posla ho do Lipnice.

„Ináč, ja málo pamätám sa už na šuhaja,“ riekol ďalej. „Videl som ho pred pätnástimi rokmi, mal vtedy desať rokov a tuším – bol rapavý.“

Odrazu trhol sa Žila a pozornejšie díval sa do listu.

„Je dnes dvadsiaty máj?“ pýtal sa rýchlo.

„Áno.“

„Nuž pomyslite si len, Vladimír dnes má prísť; list šiel osem dní,“ vyvolal Žila a mrzuto zdvihol sa. Pozrel na hodiny. „A vlak len čo nie je tu. Kým domov prídem a dám zapriať, bude už neskoro.“

Rýchlo hľadal klobúk a chcel sa vzdialiť.

„Ostaňte, pán brat,“ mienil Dedinský. „Hovoríte, že i tak bude neskoro, nuž pošlite môj koč preňho.“

„Pravdaže!“ narádzala pani. „Doma i tak nemali by ste mu čo predložiť; nech príde sem.“

Pánu Tobiášovi i tak nechcelo sa preč, nuž ostal a o pár minút už hrmel koč k stanici.

Rozhovor točil sa potom o Vladimírovi Žilovi. Jeho strýc rozprával daktoré jeho kúsky, ktoré mu opísal brat. O štvrt' hodiny si ho už všetci vedeli predstaviť, no tak, že nebárs lichotivé bolo preňho samého.

„Nuž ale – chlapec môže!“ miernil pán Tobiáš dojem. „Je bohatší než mnohí magnáti.“

Vonku zahrmel voz. Panstvá vyšli na koridor čakať hosta.

Otvorenou bránou vošiel koč – prázdný, len dva kufre boli v ňom.

„A pán urodzený?“ volal Žila zadivený.

Odvety nebolo treba, lebo hneď za kočom vbehol mladý muž na koni silne spenenom. Zadivene pozeral na panstvá, potom s úsmevom pozrel na svoje šaty, akoby chcel označiť, že nebol prichystaný na spoločnosť dám. Bol v jazdeckom obleku: vysoké gamaše, jelenie nohavice, krátky kabát a široký biely klobúk.

Pred vchodom skočil z koňa a podal uzdu sluhovi.

„Vodte ho aspoň hodinu a nedajte mu piť,“ riekol a stúpал hore schodmi.

Pán Tobiáš šiel mu v ústrety.

„Vitaj, braček!“ riekol a podával mu pravicu.

„Ty si to, strýko?“ pýtal sa hosť a pozorne díval sa naňho. „Výborne vyzeráš, keby nie tých vlasov, tak ani mladý človek!“

Pán Tobiáš nechutne stiahol ústa.

„Mám ti česť...“

„Dámy musia ma ospravedlniť,“ skočil mu synovec do reči. „Nemyslel som ani zďaleka, že by môj strýc mal návštevu.“

Dámy sa smiali.

„Veď len dovoľ!“ riekol netrpezlivo strýc. „Toto sú páni Dedinskovci, a síce pani, slečna Anna a pán, a ty si ich hosťom spolu so mnou.“

Hosť zadivil sa.

„Nesmierne ma teší!“ riekol. „Ale pravdu povedať, mal som ja byť predsa tvojím hosťom. Ako to teda?“

Vysvetlili mu príčinu a zaviedli ho do jedálne.

Vladimír Žila bol chlap vysokého a silného vzrastu. Jeho tvár nemohla sa pomenovať pravidelnou, ba ani švárnou, lebo špatená bola niekoľkými rapinami; no predsa nedala sa jej uprieť zaujímavosť. On mal veľké jasnomodré oči a pobelavé, kaderavé vlasy, takže oboje bolo by hodilo sa prv do jemnej ženskej tváre; no predsa protiva ich s mohutnou postavou a hlbokým hlasom nebola smiešna, ba až pútajúca. On kráčal ťažko, hovoril hlasne a pomaly, bol viac vážnej než veselej povahy.

Kus nezručne uklonil sa pred neznámymi; pani Dedinskej nepobozkal ruku a slečne ani len ruku nepodal, domácemu pánovi však silne a srdečne stisol podanú pravicu.

Pani Dedinská doniesla jedlá preňho a núkala ho.

„Povďačný som vám,“ riekol on. „Nejedol som od včerajška, nerád hostinské jedlá. Prv ale prosím pohár vína, lebo mám nesmierny smäd.“

Pán Tobiáš usmial sa, akoby bol chcel povedať: „Či som nevtrávil?“ Domáci pán nalial hosťovi hodnú časť červeného a ten vypil ho na dúšok. Potom dal sa s chuťou do jedenia.

„Ešte ani nepýtal som sa ťa, strýče!“ riekol po chvíli. „Otec oznámil ti istotne len moju návštevu; bude mať miesta i Alazán, môj sivko?“

Pán Tobiáš kývol hlavou. Predmet nezdal sa mu súcim k rozhovoru.

„Krásny kôň!“ riekol Dedinský.

„Plná krv!“ odpovedal Vladimír.

„Skadiaľ je? Bol drahý?“

„Nie, vôbec nedá sa zaplatiť. Je rýchly ako vietor a húževnatý. Pred rokom doniesol som ho z p...skej výstavy od baróna B.“

Dedinský nalial zas vína a ponúkol hosťu.

„Ďakujem, nepijem viac.“

„Ale prosím!“

„Odpusťte, ale ja nepijam nič okrem vody.“

„Naozaj?“ vyvolal domáci pán.

Vladimír zdvihol hlavu.

„Ráčite pochybovať?“ pýtal sa ho s úsmevom.

Pán Tobiáš hniezdil sa a Dedinský prišiel do rozpakov.

„Teraz pil som len od unavenia, lebo sivko dal mi tuhej práce na ceste od poslednej železničnej stanice.“

„Ako – teda koňmo ste prišli?“

„Áno. Podľa pravdy mal som vôľu prekonať celú cestu koňmo, ale otec prehovoril ma; šli sme teda vlakom. Na poslednej stanici stojí vlak pol hodiny. Šiel som teda obzrieť si Alazána a videl som ho stisnutého do úzkej kľietky. To mrzelo ma; dal som si ho vyviešť, napojiť a osedlať. Cestu – paralelnú s dráhou – ukázali mi, nuž myslel som si, však dorazím do večera. Pohl som sa, ale nešiel štvrt hodiny, už hrmel vlak za mnou. Alazán počal ostríť uši, divo odľukoval a staval sa na zadné nohy. „To bude pekný žart!“ myslel som si a chcel som zastaviť koňa. Vlak ale hrmel už celkom za nami. Alazán spínal sa, a ja nevládal som ho držať. Šli sme teda zároveň s vlakom, ba asi o minútu prv som bol na stanici než vlak.“

Páni a dámy divili sa náramne.

„Ale skutočne, naozaj?“ vyvolal Dedinský.

Vladimír práve niesol pohár vody k ústam. Na otázku zložil ho a jasne pozrel na Dedinského.

„Ráčite pochybovať už po druhý raz,“ riekol vážne, no bez všetkého hnevu.

Dedinský ospravedľňoval sa, veď on verí, len mu je to príliš...

„Nepravdepodobné!“ skočil mu mladší Žila do reči so smiechom.

„Ak však neverili by ste sluhovi, čo čakal ma na stanici, to som vám k službám, bárskeby dokázať to isté ešte raz.“

Vladimír hovoril to žartovne, ani zďaleka nemalo to náter vypínavosti. O malú chvíľu vstal Dedinský a vyšiel von. Keď sa vrátil, s obdivom pozeral na Vladimíra a na znak otázky zo strany pána Tobiaša mlčky kývol hlavou.

Pán Tobiaš navrhol, aby šli pozrieť si Alazána.

Spoločnosť súhlasila.

Za ten čas, kým panstvá bavili sa v izbe, umyli sluhovia Alazána, takže jeho tmavosivá srst leskla sa ako zrkadlo.

„Nemusíme ta ísť,“ riekol mladší Žila pri dverách koridorových. „Zavolám ho sem, len ráčte rozkázať sluhovi, aby ho pustil.“

Dedinský vyplnil žiadosť. Sluha hodil koňovi uzdu na krky.

„Alazán!“ zavolať Vadimír silným hlasom. Kôň zarechtať a rýchlo priblížil sa k panstvám. Pán pohladkal ho po dlhej hrive. Kôň ňuchal, lízal ruku pánovu.

Žila siahol do vrečka. „Nemám, neskôr,“ riekol ku koňovi a znovu ho pohladkal.

„Čo to?“

„Obyčajne mu dávam cukor,“ odpovedal Žila.

Slečna Anna doniesla cukorničku a podávala ju Vladimírovi. On siahol po ňu a pritom mimovoľne pozornejšie pozrel na domácu slečnu. Vnútri v izbe bola urobená tma, aby pálčivé paprsky nepredrali sa dnu; tam ju teda ani nevidel. No tu muselo napadnúť mu, kde jasné svetlo dňa dodávalo výrazu jej vysokej plnej postave, sviežej belosti tváre a tmavým očiam, lebo Anna Dedinská bola neobyčajným zjavom, bárs nebola ani zďaleka dokonalá krásavica.

Ona začervenala sa až po tenkú zlatú retiazku, ktorá krásnila jej biele hrdlo.

„Smiem ja tiež dať?“ pýtala sa, aby urobila scéne koniec.

On vtedy po prvý raz počul jej mäkký, altový hlas.

„V božom mene, ak nebojíte sa, slečna!“ odpovedal Vladimír veselo.

„Óh!“ vyvolala ona a žartovnou pohrdlivosťou zrela na jeho vysokú postavu, akoby mu riecť chcela: „Ako čo by si len ty smel!“

Potom chytila do ruky kúsky cukru a podávala ich Alazánovi.

„Vy tuším tiež rád pochybujete!“ riekla Žilovi. „Ja ale našťastie môžem presvedčiť vás hneď!“

To „hneď“ prízvukovala tak, že spoločnosť dala sa do smiechu.

Vladimír mlčal.

„Už bude dosť, slečna, ďakujem vám!“ riekol o chvíľu.

Sluha prišiel a chytil Alazána za uzdu.

„Je to kôň!“ riekol oduševnene k panstvám! „Veľkomožný pán prišli na ňom od Mojky do Lipnice drier než železnica!“

Vladimír obrátil sa k Anne a riekol chladne: „Ja nikdy nedokazujem pravdivosť svojich slov, teraz ale mimovoľne máte ich tiež hneď potvrdené.“

Druhí alebo nepočuli to, alebo prepočuli – a Anna nedala mu tiež odvetu.

O chvíľu odporúčali sa Žilovci. Pán Tobiaš nežne pobozkal ruky dámam; Vladimír sa len uklonil. Rozumie sa, že boli zvaní k hojným návštevám.

„Čo myslíš o mladom Žilovi?“ pýtala sa Dedinská svojho muža po odchode hostí.

„Ešte nič,“ odpovedal opytovaný.

„Nemá on dáke zvláštne maniere?“ riekla pichľavo Dedinská.

„To by bola snád' najmenšia chyba,“ mienila Anna. „On nie je snovaný z tej látky čo jeho sladký strýc, a ani neprijala by od neho, aby mi ruku bozkal.“

„Nuž ale prečo? Prečo by on tiež nemohol zadržať pravidlá slušnosti? Je on niečo iného?“ vyvolala indignovaná veľkomožná.

„Je, je! Rozhodne je niečo iného než naši vyfintení, šnúrovaní fičúri!“ hovorila Anna. „On je muž, zato vravím, to je ešte najmenej, že ignoroval malicherné zvyky. Ale tá nadutosť, to prehnané sebavedomie, to je hnusné uňho! Či počuli ste, ako počal vždy: ‚Ja nepijem. Ja nikdy nedokazujem pravdivosť svojich slov!‘ A všade to ‚ja‘; ono zvučí z celej bytosti jeho. To je k nevystátii uňho!“

Slečna rozhorlila sa; jej biele líca začervenali sa.

„Taký chlap ako on môže si to dovoliť!“ riekol flegmaticky Dedinský. „On reprezentuje svet úplne izolovaný – voči celému svetu.“

„Alebo reprezentuje muža, ktorý rád rozhadzuje sa,“ riekla ticho Anna.

„Pravda, veď ktože sa otcovi hneď nezapáčil!“ riekla trpkosť pani Dedinská, že muž nesúhlasí s nimi.

„Uvidíme, kto má pravdu!“ riekol Dedinský a vyšiel von.
I matka vzdialila sa. Anna zamyslená dívala sa von oknom.
Na dvore práve viedli Alazána. Anna rýchlo zobrala cukor a vybehla na chodbu.
„Pusťte ho, Ondrej!“ volal na sluhu. Potom zavolala hlasne: „Alazán!“
Kôň hneď prišiel k nej a lízal jej ruky. Ona potľapkala ho a podávala mu cukor. Mala radosť, že kôň poslúchol i ju.

II.

Druhý deň bol pondelok. Pán Tobiaš mal hrúzu pojednávania, nemohol teda nijako ísť na návštevu do Dedinských.

„Tebe ale patrí sa, aby si šiel, Vlado,“ riekol pri raňajkách k synovcovi.
„Keď sa mi ale nechce!“ odpovedal Vlado. „Vôbec neviem, načo poslal ma sem otec. Som jedine na prekážke tebe a na farchu iným. Čo ja mám u Dedinských robiť? Hľa, i včera hovoril som výlučne o koňoch; ja nehodím sa do spoločnosti dám a ani nič neľahá ma k nim. K blbým frázam nie som stvorený a iné nech nečaká človek od ženy.“

„No, očuj!“ vyvolal pán Tobiaš. „Nuž či patrí sa tak hovoriť?“
„Dobre, poviem ti teda inak: ja som blbý a ony sú mi primúdre! V každom páde ale stojí, že nehodíme sa spolu.“
„To som ešte nepočul od mladého človeka!“ vyvolal strýc.
„Nuž či každý čo mladý musí hneď za sukňami behať? Mne je môj Alazán milší než všetky vaše šminkované, šnúrované, turnierované, maznavé...“

„Mlč!“ volal pán Tobiaš a servítkou zapchával ústa hriešnikovi.
„Dobre! Budem mlčať, ale ma nenúť k návšteve!“ riekol so smiechom Vlado. „Ako vidím, ty si horlivý obhajca slabého pohlavia, tuším, tuším ešte i tetku dostanem!“

Pán Tobiaš milo usmial sa, utrel si fúzy servítkou a pyšne vykrútil ich.
„To je vec budúcnosti,“ riekol. „Ale či ty vieš, prečo ťa otec sem poslal?“
„Ani zďaleka!“
„Nuž, aby som ťa tu oženil!“ riekol pán Tobiaš a čakal na účinok svojich slov.

Vlado otvoril oči, vypil pohár vody. „To je pekne,“ odpovedal chladno. „A ako to chceš počať, strýče?“

„Nuž po prvé, zaľúbiš sa...“
„Teda ja mám počať!“ vyvolal Vlado so smiechom.
„A ja ti ju vypýtam...“
Vlado málo že nepukol sa.
„Chodte, chod! Ty mi vypýtaš, keď sa ja zaľúbim? De-li-kát-ne!“
O chvíľu preriekol: „Pretože sa ale ja nikdy nezaľúbim, teda zaľúb sa ty, strýče, a ja ti ju vypýtam!“

Strýc potutelne usmial sa. „Ja už mám!“ riekol pološeptom.
„Kýho ťasa!“ vyvolal Vlado. „No vidíš teda, čo tak súrite, keď ty už máš? Či ja nemôžem ešte čakať, kým i mne vlasy vypršia?“

To bola neprijemná téma pre pána Tobiaša. Vstal a odporúčal sa Vladovi.

„Rob, ako chceš, žeň sa alebo nežň sa, ale do Dedinských patrí sa ti ísť,“ riekol pri odchode.

Vlado odrazu chytil ho za ruku a pozorne díval sa mu do tváre.
„Strýčko, tuším chcel by si mi Annu...“
Pán Tobiaš prišiel do nesmierneho zmätku. Energicky triasol hlavou a dôrazne riekol: „Nie, nie tú; Anna nie je pre teba!“ Potom vytrhol sa mu z rúk a jachal do súdu.

Vlado s podivením opakoval si strýcove slová, „Anna nie je pre teba!“ Prečo by nebola, keby on vôbec dal sa na to? Takto, pravdaže, nie!

Dal osedlať Alazána a šiel do poľa. Nazad idúc mrzelo ho otcovo správanie sa voči nemu. Pošle ho údajne na návštevu a ono má za lubom jeho ženbu!

Práve bol vedľa domu Dedinských. V otvorenom okne zazrel Annu; ľahko zdvihol klobúk... No len si predstaviť, akoby to vyzeralo: on napríklad s Annou rameno o rameno premaznať život!

Keď domov prišiel, musela ho iná nálada zájsť. Vybral salónny oblek z kufra a poslal ho krajčirovi vypigľovať.

„Ale do jedenástej nech je tu!“ prikazoval sluhovi.
Punkt o jedenástej obliekol sa a poberal sa k Dedinskovcom. Vyzeral veľmi švárne; čierne šaty vyzdvihovali jeho mužskú postavu. Na ceste tu i tu zastal a dupol nohou; raz jednou, druhý raz druhou. Lakovky tlačili ho.

„Sprepadené návštevy!“

V chodbe u Dedinských stretla ho posluha a riekla mu, že je len slečna doma, panstvá že šli do majera. Žila vydýchol uľahčene a siahol po navštívenku, aby oddal ju posluhe. Vtedy zjavila sa domáca slečna.

„Dobrý deň vám, slečna!“ riekol hrubým hlasom Žila. „Držal som si za povinnosť prísť sa poďakovať vašim pánom rodičom za včerajšiu láskavosť; pretože som ale počul, že ste len vy doma, to práve vzdialiť chcel som sa.“

Anna Dedinská sprvu zachmúrila sa – snáď pre to „len vy“ – keď ho však obzrela nezručného, ba skoro nemotorného – lebo tiesnili ho čierne šaty ešte viac než iné – vtedy chutne zasmiala sa.

„Pretože mne ale naložené od mojich rodičov, aby hosťa – a bol to bársko – zadržala zatiaľ, kým oni prídu: dovolím si prosiť vás, aby ste ráčili pomeškať u nás.“

Jej hlas znel veselou iróniou.

Žila mimovoľne usmial sa.

„Tuším sme si oba dali!“

„Len akoby mak, pane. Dar za dar!“ odpovedala slečna. „Ináč, ako sa má Alazán?“

Žila stisol pery, hneď však vzmužil sa.

„Ďakujem úctivo za otázku; chválapánubohu, dobre! Dobre spal a dobre žerie!“

Posledné drastické slovo zas slečne nezdalo sa.

„Včera celkom okúzlili ste ma produkciou,“ riekla úsečne.

„Mienite to na mňa a či na môjho koňa?“

„No, no, pane, nehľadajte urážku, kde jej niet!“ miernila slečna dojem slov, hoci len bezmála že nevypukla v hlasitý smiech. „Ak ale dovolíte, nestojme na chodbe.“

„Prosím!“

Slečna odrazu zapýrila sa. „Snáď sa vám bude páčiť do záhrady?“ riekla váhavo.

On usmial sa. „Prosím, ako sa vám len páči!“

Slečna odrazu otvorila dvere. „Poďme teda do salónu!“ riekla odhodlane.

On zdráhal sa vstúpiť. „Nerobte si násilie!“ riekol výsmešne.

No ona vstúpila a za ňou šiel on.

„Vitajte, ráčte sadnúť!“ riekla zapýrená tamdnu.

On sadol si, potom hral sa s hodinkovou retiazkou a – mlčal. A jej bolo tiež clivo.

„To vy hráte na piano?“ pýtal sa on o chvíľu. „Neboli by ste taká láskavá kus hluku narobiť?“

„Rád máte hudbu?“

„Rád, rád, najmä keď nemám čo riečiť!“ odpovedal on so smiechom.

Ona sadla si k pianu. „Huč teda!“ riekla veselo. Hrala dosť obstojne.

„Hudba zošľachťuje!“ riekol on namiesto poklony, keď prestala hrať.

„Ale ak nemáte nič proti tomu, poďme do záhrady!“

Pravdaže, pristala. V záhrade vydýchol Žila, akoby mu centy boli odľahli.

„Viete, slečna Dedinská, poviem vám pravdu. Sto mužov gigantov nebojím sa tak ako jedinej slabej ženskej osamote s ňou. Mohol by sa zmoriť, a predsa nemôžem nájsť príhodného slova. Môj jazyk ťažký k hladkým slovám a driel neohybný k zručným poklonám!“

Anna Dedinská prv zasmiala sa naivnej dôvere, potom však zväznela.

„Myslíte, že každá dáma dychtí za poklonami?“ riekla. „Myslíte, že ja napríklad žiadam od vás podobného? Ani zďaleka! Vám ani nesvedčilo by to, vy stali by ste sa smiešnym.“

On zadivene pozrel na ňu. „Pochybovať sa nesmie, všakže?“

„Naskrze nie!“ odpovedala ona vážne.

On kývol hlavou – snáď namiesto vďaky.

„Cítim i to, že druhý nebol by si dovolil toľko povedať vám na druhé videnie, ale ja...“

„Vy ste už taký!“ skočila mu Anna do reči. „A ja by druhému ani nebola dovolila to, čo vám; ale ani sebe. Ja sa ale rada prispôsobujem! No a teraz pochváľte mi ruže, pán Žila!“

Žila dokázal sa zbehlým kvetinárom. Rad-radom poobzeral ruže, chválil, hanil, ako práve na ktorú prišlo. Naučal, ako treba pestovať ruže, až konečne zabrdol v prednáške: o živočíchoch škodlivých pre ruže a o ich odstránení! Práve, keď na vežiach k obedu zvonit počali, zbadal, že je téma suchá.

„Vidíte, slečna, taký som! Idem o hmyze rozprávať!“ ospravedlňoval sa s úsmevom.

„Nič to, pán Žila, nenudila som sa!“ tešila ho Anna.

„Chcel som vám ešte len to povedať, že by ste si od môjho strýka mohli mnoho druhov zaopatriť, ktoré nemáte ešte.“

„Tak? To by som vás skutočne prosila.“

Žila sa odporúčal. Slečna podala mu ruku a on – uklonil sa a chcel pobožkať podanú pravicu.

Anna vykrikla ako naľakaná a vytrhla si pravicu. Potom zasmiala sa. „Nerobte sa smiešnym!“ riekla. „Vám to nedovolím!“

Žila v rozpakoch uklonil sa ešte neohybnejšie než inokedy a rýchlo stúpala cez dvor. No práve vtedy dorazili Dedinskovci. Starý pán srdečne vítal ho a pani aspoň neukázala nevôľu.

Prišla i Anna a rozprávala otcovi, ako rozumie sa pán Žila do kvetinnárstva, ako naučil ju, a že prisľúbil jej očka z ruží pána staršieho Žilu.

„Očkovať je ale najlepšie za rána, pošlem vám ich teda len zajtra,“ riekol Žila.

„Áno, áno!“ prisviedčal Dedinský. „A bolo by najlepšie, pán brat, keby ste i sám prišli. Bola by práca aspoň istá, lebo mojej Anne už mnohé vyschli.“

Anna spierala sa tvrdeniu; chybu uvažovala na daždivé počasie. Žila ale ochotne prisľúbil, že zajtra ráno príde.

„A síce, aby bližšie vám bolo, prídte od zadného vchodu. Ja budem vás čakať hneď po zvonení,“ riekol Dedinský pri lúčení.

Doma čakal Vladimíra natešený strýc. Vyhral jednu väčšiu a kopu sumárnych káuz a tešil sa i tomu, že synovec predsa odhodlal sa k návšteve. Keď Vlado predniesol prosbu Anninu o ružové očka, to starý nápadnou ochotou privolil ešte i celé pničky vybrať a zaslať ich jej.

„Dnes nemôžem už ta ísť, ale zajtra ako náhle odbavím klientov, navštívím vás pri práci!“ riekol veselo.

III.

Včasráno šiel Vladimír s mládnikmi v ruke záhumním do Dedinských. V záhrade čakala ho už Anna s otcom.

„A ružu? Nevedeli ste mi bárs len jednu doniesť?“ pýtala sa ho Anna.

Potom nastala práca.

Asi o hodinu prišiel pán Tobiáš. On už nezameškal doniesť kytku a oddával ju s náležitými poklonami. Najprv pripodobnil celú Annu k ruži, potom jej pery, ďalej červené líčka a konečne, pri očkovaní jej nechty. A to všetko sladkým hlasom ako med.

„Baba!“ šomral nechutne Vladimír a pokazil očko hlbokým zárezom.

Pán Tobiáš uberal sa po vykonanej práci k starému pánovi, aby zas tomu dvoril.

„Môj strýc rozumie sa tuším lepšie než ja. Tak sa to dvorí?“ pýtal sa ticho Vlado Anny.

Anna zasmiala sa.

„Aj tak ako on, aj tak ako vy,“ odpovedala.

„Ako ja – vravíte?“ vyvolal Vlado a tvár zbĺkla mu ohňom.

Vtedy už ale zas bol strýc pri nich.

„Čo to, prosím, aj tak, aj tak?“

„Že sa očkuje aj tak, aj tak,“ vysvetľovala mu Anna.

Pán Tobiáš ochotne prisviedčal. O chvíľu šiel do domu na poklonu panej.

„Ráčili ste sa mýliť, slečna!“ preriekol Vlado. „Ja nedvorím!“

Ona zapálila sa.

„Vidím – a veľmi!“ riekla. „Chcela som vám len označiť, že dvoriť neznamená vlastne nič iné, len správať sa tak, aby sa človek niekomu zapáčil.“

„Ja ale správam sa len tak ako vždy,“ povedal Vlado, ale v tom okamihu prasklo steblo v jeho rukách.

„A i ruže vždy lámete!“ úsečne pýtala sa ho Anna.

„Ako kedy. Keď som namrzený, vtedy nemám istoty v rukách.“

„A teraz ste namrzený preto, lebo si namýšľate, že páčite sa mne!“ riekla zlobne Anna.

„Predsa mali by ste podať mi svoju ruku; prečo práve ja nesmel by ju pobožkať!“ riekol s výčitkou.

„Choďte! Robíte sa i tak dosť smiešnym!“ odpovedala ona.

„Ale sa nehneváte? Odpustte!“ riekol on mäkko.

Takto šlo tri dni, kým ružové diviaky trvali... I slečna i Žila všemožne usilovali sa pichať a štípať jeden druhého, a predsa tým samým láskali sa... Až konečne prešlo všetko.

Stalo sa to takto:

V posledný deň záhradnej práce u Dedinských vyjazdil Vlado poobede a vrátil sa až podvečer. Nešiel však, ako obyčajne, hradskou, ale po záhumní. Keď prišiel k záhrade Dedinských, kukol cez múrik do nej. No a tam mal čo vidieť! Stred záhrady stála Anna a vedľa nej na zemi kľačal pán Tobiáš. V ruke držal ružu a podával ju Anne.

Vlado tak cítil, akoby ho niečo v hrudi pichlo, krv buchla mu do tváre, oči stratili zrak.

„Alazán!“ vyvolal divo a bodol koňa ostrohami. Keď obzrel sa, videl, že strýc už stojí a že Anna dlaňami prikryla si tvár.

„Teda zato nie je pre mňa Anna!“ blysko Vladovi v hlave. „Nuž, ale ja ju ani nechcem! Ani ju, ani nikoho! Vôbec neviem, načo som tu.“

Večer pokojne oznámil strýcovi, že – pretože z otcovho plánu i tak nič nebude – zajtra ide domov. Pán Tobiáš prijal zvesť bez slova, len tu i tu zlobne díval sa na synovca. Keď už líhali, spýtal sa ho: „A prečo tak súrne? Nudíš sa u mňa? Veď pre mňa veru nemusíš sa ženiť!“

No Vlado neupustil od predsavzatia.

Druhý deň predobedom zas obliekol salónny oblek a zval strýca k návšteve do Dedinských. Pán Tobiáš ledvaže dal sa nahovoriť.

U Dedinských zarazení boli všetci rýchlym odchodom Vladovým.

Anna bola bledá, oči boli jej napuchnuté a červené, akoby nebola spala a mnoho plakala. Keď ale Vlado povedal, že prišiel lúčiť sa, obledla ešte väčšmi.

Odhovárali ho. Ešte i pani Dedinská hodila pár slov, aby nešiel. Zajtra je ochotnícke predstavenie, aspoň nech to dočká.

Vlado nedal sa odhovoriť.

Konečne preriekla Anna:

„Pán Žila istotne ostane, keď povyprávam mu, čo je to, to naše ochotnícke predstavenie!“ riekla žartovne. „Pozrite, tam bude: divadelné predstavenie, recenzie, spevy, hudba a nakoniec tanečná zábava. Budeme sa výborne zabávať!“

A to „budeme sa“ vyzdvihla; tomu porozumel len Vlado – i knísal sa, až konečne prisľúbil, a síce hneď dva dni, lebo druhý deň aranzuje pán Dedinský výlet do hôr...

Druhý deň pozvaní boli Žilovci k obedu do Dedinských. Na slečne Anne nebolo už vidieť stopy plaču; ona veselo a až nápadnou srdečnosťou ponúkala pána Tobiáša jedlami.

V záhrade, kde pili kávu, došlo sa voľného okamihu pre Annu a Vladu.

„Keby ste vedeli, ako sa hnevám, ako vás nenávidím!“ riekla mu Anna a zlostne dívala sa naňho.

„A ja na vás z plného srdca, z celej duše svojej!“ odpovedal Vlado.

Ona hlasne zasmiala sa.

„Ale choďte – naozaj? Nevoľno pochybovať o slovách vašich?“

„Teraz áno! Ostal som jedine vám k vôli, lebo len pre vás chcel som odcestovať!“

„Hrozná grácia! Večer porozprávate mi to obsérne!“ riekla a vzdialila sa.

Večer bola zábava. Vlado ťažko čakal na koniec programu. Konečne prišiel: nastal tanec.

Pán Tobiáš hlboko uklonil sa pred Annou a zval ju do tanca; za ním prišiel druhý – tretí. Vlado tratil trpezlivosť.

„Ostali ste mne k vôli a dívate sa, ako ma druhí berú!“ šepala mu výsmešne Anna.

„Ja netancujem!“

Viac hovoriť nemali času, lebo zas hlásil sa pán Tobiáš. Za ním prišiel druhý – tretí. Konečne dala Anna jednému košiar.

„Doprajte mi aspoň pár okamihov odpočinku; potom vďačne!“ riekla mu zadychčaná. Za ten čas ale prestala hudba.

Anna oprela sa o rameno Vladovo a šli sa prejsť po sále. No len čo prišli na druhý koniec, už zas začala hudba nový kus a hneď hlásil sa odbitý tanečník. Vlado sa hneval. Prisadol si k pani Dedinskej a začal s ňou rozhovor. No veľmi viazol v ňom, lebo Anna šla z rúk do rúk. Najviac tancoval s ňou strýc Tobiáš. On bol celý premenený, tvár mu jasala a nohy bystro točili sa v rýchlych tempách. Človek nebol by ani veril, že je už taký starý. A k tomu ustavične usmievali sa jeho ústa a – rozumie sa – leskli sa jeho chýrne zuby.

Vlado mal najväčšiu zlosť naňho. Keď tak videl, ako priviera krásnu tanečnicu k sebe, bol by býval schopným odsotiť ho.

Konečne odhodlal sa: bude tancovať s ňou. Keď strýc doviedol Annu na miesto, uklonil sa on pred ňou. Jej tvár začervenala sa, oči radosťou zažiarili.

„Konečne, predsa!“ šepala mu a dala sa mu objať. Vlado bol nezručný tanečník, k tomu treba i praxe i ľahkosti, a jemu chýbalo oboje.

„Slečna!“ šeptal jej v tanci. „So mnou deje sa niečo neobyčajného, zvláštneho. Ja nechápem sám seba, ale to viem, že nemožno mi dívať sa na to, ako ste vy z ramien do ramien chodili. Urobte mi po vôli, netancujte viac!“

Anna chvela sa na jeho ramene.

„Ako to? Skadiaľ beriete si práva...?“ šepľala nazad a zdvihla sčervene-nú tvár k nemu.

On prosebne pozrel na ňu. „Nemám práva – prosím!“

O chvíľu riekla mu:

„Dobre! Vy urobili ste mi po vôli, že ste ostali, ja urobím vám tiež po vôli.“

Vlado stisol jej ľavicu a chcel ju hore zdvihnúť, aby ju pobožkal, no ona vymkla sa mu z ramien.

Viac netancovala, lebo ju „hlava bolela“.

*

Veselo viezla sa spoločnosť do hôr. Okrem Dedinských sedel v koči ešte pán Tobiaš Žila. Popri koči na svojom ohnivom sivkovi jazdil Vlado.

„To by bol skoro rovný pár s vaším Alazánom,“ riekol pán Dedinský z baku a šibol ľaváka.

Kôň bol skutočne pekne urastený a ohnivý ani hrom!

„Je pekný!“ povedal Vlado. „Ak dovolíte, sprobujem ich vonku. Alazán vie aj vozit!“

„Prečo nie!“ odpovedal Dedinský.

Asi o hodinu dorazili na miesto. Najprv podujala sa prechádzka do hôr. Cestou zbieral pán Tobiaš kvety pre Annu a Vlado hľadal echo. Jeho neobyčajne silný hlas rozlial sa celou horou a tratil sa v dialke, akoby bol spod zeme hučal. Vlado bol dnes náramne galantný k pani Dedinskej, takže táto už asi piaty raz ľutovala, že už zajtra odcestuje.

Keď dámy ustali, vrátila sa spoločnosť nazad. Potom dali sa do jedenia a všetci svedčili – alebo namysleli si – že v prírode jedlá lepšie chutia. Je pravda, že zo zásoby nezostalo nič, iba víno. Do toho však dali sa starí páni.

„Ak dovolíte, teda idem probovať Cigáňa s Alazánom,“ riekol Vlado k Dedinskému.

„Nech sa len páči!“

Sluha zapriahol kone. Vlado pozorne obzeral opraty, či sú dosť silné. Keď položil nohu na stúpadlo, preriekol: „Nepôjde nik so mnou? Idem len do toho buka a nazad.“ Ukázal na strom, vzdialený asi dvesto krokov. Nik nehlásil sa. Anna stála vedľa Alazána. Vladovi triasol sa hlas, keď pýtal sa jej:

„Nebáli by ste sa vy, slečna?“

„Pravdaže nie!“

„Nuž prosím!“

Anna pružne vstúpila na zadné sedisko, nečakajúc, či matka dovoľí, alebo nie. Vlado pustil kone. Šli silným klusom. Vlado švihol bičom v povetrí, Alazán zaprel sa, Cigáň tiež spínal sa a v druhom okamihu schytil koč ako páper. Nebolo ľudskej sily, ktorá by ich zastavila u označeného buka. A Vlado ani nemienil ich zastaviť, lebo zdvihol bič a šibol raz Alazána, Cigáňa dvakrát. Kone zarehtali a ako divé vliekli koč vopred. To nedá sa prirovnať len k orkánu. Anne hučalo v hlave, povetrie hvižďalo jej v ušiach, no len pritisla pery a mlčala. Ona nebola by dala znak bojovnosti ani za svet! Vlado ešte jeden raz šibol zbesnene a vtedy, v tom najtuhšom behu, preložil nohy z baku do koča. Anna úžasne vykrikla, chcela skočiť z koča, no on už držal ju za pravicu. Vtom ale vypadli mu opraty z rúk. Kone, cítiac voľnosť, leteli vopred – no Vlado nedbal o to! On schytil obe ruky Annine a vrelo bozkával ich. Slzy tiekli jej z očí. Vlado prišiel k sebe. Hľadal opraty, tie ale tiahli sa za koňmi po zemi. Situácia bola hrozná. Cesta z jednej strany široká, z druhej strany svah. Len kus nech odhodia sa kone na ľavý bok, tak nik nezachráni ich. Ak ale i nešmykne sa koč, i tak sú stratení, ak kone nezastanú po koniec vrchu, lebo dolu vrchom a tým behom zlámu sa i kone, i koč, i ľudia!

Vlado ešte raz stisol ruky Annine, potom vyskočil z koča... Anna nevidela viac nič. Keď precitla na silný otras, vtedy kone už kľáčali na nohách. Vlado ležal vedľa nich a držal opraty v rukách.

Anna vykrikla a vyskočiac z koča, bojazlivo blížila sa k ležiacemu Vladovi.

„Vlado, Vlado!“ volala zúfale a zohľadila sa k nemu. Žila zdvihol hlavu, prešiel rukou cez čelo a vstal.

„Omráčili ma!“ riekol k Anne.

Kone museli byť tiež omráčené, triasli sa na celom tele a krvavá pena tiekla im z pyskov. Teraz však odrazu zdvihli sa. Vlado tíšil ich, hladkal jedného i druhého. Pomaly utíšili sa.

Anna zdvihla opraty a zavesila ich na bak.

„Teraz už ani nemôžem volať vás so sebou!“ riekol Vlado chriplavým hlasom. „Po prvé, pozrite, z rúk tečie mi krv, nemohol by zastaviť kone, a po druhé, viem, že nehodným som tej cti.“

Jeho prsia divo dvíhali sa a pery chveli sa od rozčúlenia. Anne leskli sa slzy v očiach.

„Povedzte mi, prečo ste to robili?“ riekla s bóľnou výčitkou.

„Prečo...? Prečo som chcel odísť z Lipnice? Prečo nemohol som trpieť, aby ste tancovali s inými? Prečo hučala mi hlava a prsia mali sa mi roz-puknúť v posledných dňoch? Lebo neznámy cit ovládol mnou, ktorý bol silnejší než ja, preto, lebo...“

Nevedel ďalej hovoriť, pravcou ešte vždy držal kone a ľavé rameno vystrel naproti nej. Ona zapýrená pristúpila bližšie k nemu a chytila ho za ruku.

„Je, je to – prav-da?“ pýtala sa trhane a dívala sa do jeho veľkých modrých očí.

„Oh! Či pravda? Veď len pozri...!“

A on mal natoľko pekné oči, že ona verila mu. Pomaly klonila sa jej krásna hlávka na jeho silné prsia a zaplakala hlasne, takže zelená hora ozývala sa jej plačom – plačom radosti...

O dva mesiace boli svoji.

* * *

A pán Tobiaš...? Ten si špáral v zuboch i naďalej. Zo svojho majetku urobil fundáciu pre vzdelané dievčatá, ktoré vydajú sa za starých mládencov. To bola jeho pomsta... Mesto Lipnicu ľahko možno nájsť na hociktorej zemepisnej mape; totiž ak by niekoho bližšie zaujímala fundácia!

Gustáv Maršall-Petrovský

TRI DNI Z DENNÍKA

Konečne vyplnila sa mi dávna túžba: tu som na pôde svojich otcov!

Mimovoľne oživne rozpomienka z detinských dôb. Šli sme so starým otcom na „sálaš“; ja držal som opraty, on sedel vedľa mňa. Bola nes-mierna spara, povetrie ani nehlo sa; len z času na čas počal sa prach krú-tiť pred nami a točiac sa vystupoval hore vysoko nad najvyššie stromy. Zľava chmúril sa a zďaleka počuť bolo temné hrmenie. Oblaky zhora nadol dĺžili sa, až úplne zaľahli na obzor roviny.

„Bude dážď,“ riekol starý otec a šibol bičom ponad kone. „No, vidíš ten oblak, Gusto? Náš Kriváň, o ktorom toľko dopytoval si sa, je ešte vyšší. Voči nemu sú sriemske brehy len ledajaké kopce!“

S opovržením díval som sa na oblak, veď „náš“ Kriváň je vyšší. Bolo mi to inak cele prirodzené, veď i starý otec bol vyšší od iných, hlavne neslovenských dolniakov. Keď na jarmoku dlho nechal ma strážiť koč, to som ho vždy tak vyzeral, že som sa na sedisku učupil, kým hlavy všet-kých jarmočníkov neboli s mojimi očami vo vodorovnej čiare, nuž a keď jedna vyčnievala, to bola istotne hlava môjho dobrého apka. Akože by teda i slovenské vrchy neboli vyššie od týchto kopcov...!

Od tých čias, bože, ešte menší kopec označuje chladný byt nebožtíka apka, a ja – hľa, tu som pod Kriváňom...

A presvedčil som sa o pravdivosti apkových slov:

„Tam voda lepšia je než tu víno. V tých krajoch radšej suchý chlieb ako tu pečienky. Tu cudzí je jeden druhému – tam bratia sú všetci, jedna rodina...“

Nie, o tomto nepresvedčil som sa!

I.

Všetci výletníci pozvaní boli sme k bohatému pravotárovi X., široko-ďaleko známemu „našincovi“. Stôl ledva unášal farchy naň naložené. Výborné jágerské rozihralo mladú i starú krv, jazyk rozviazal sa, takže každý z nás držal si za svätú povinnosť niečo zarečniť.

Ja rozochvený rôznymi dojmami, prvý rečnil som o národe, jeho budúcnosti, našich povinnostiach a samo sebou rozumie sa, že do svojej reči vtiahol som i pýchu našej spoločnosti – pána domatina.

Poslucháči oduševnene prisviedčali mi a na dúšok vypili svoje čaše.

„Ženuška, nože tých zapavúčených!“ riekol domatin.

O chvíľu doniesli nevelké butele.

„Trojputňová tokajčina“, šepol mi sused, mnúc si ruky. „Päťka každá flaša!“ a pritom mľaskol jazykom.

Nastala sviatočná pauza. Každý díval sa, ako – sťa olej – tečie vzácny mok do dezertných pohárov. Potom vstal domatin. Bol výrečným rečníkom. Všetci povznesení, oduševnení boli sme jeho krásnou rečou. Vrcholila ona v tom, že ľudu máme pridržať sa, zaň, za jeho osvetu a blahobyť máme všemožne pracovať, ba po prípade i obetovať seba samých, lebo len v ľude je naša prirodzená, a teda i najpevnejšia postať atď.

Ohromný potlesk, vrelé prisviedčanie.

Bol som v raji, no nie dlho. O chvíľu prišla slúžka a ticho preriekla čosi domatinovi. Tomu preletel mrak tvárou.

„Ani len teraz nedajú pokoja človeku! Ráčte odpustiť,“ riekol mrzuto a vzdialil sa.

Daktorí páni použili príležitosť, aby mohli na čerstvý vzduch. Ja tiež chcel som s nimi, ale až vtedy zbadal som, že klobúk zabudol som si vo vedľajšej izbe. Šiel som si teda poň tými samými dvermi, ktorými domatin bol vzdialil sa. V izbe bola tma – no mne ani na kraj umu nenapadlo svoj klobúk hľadať!

Počujte, čo som počul zo susednej izby:

Plačlivý hlas: „Ach, pre Kristove rany, na boha ich prosím, veľkomožný pane, nechže nerácia nám ešte i tú kravičku odňať. Veď máme šestoro detí...“

Sonórny hlas: „Čo odňať? Či ja odnímam? Či nebola dosť veľká láska odo mňa, keď spustil som vám vyše tridsať zlatých z útrat? Či vy myslíte, že ja čas kradnem, štemple, papier zadarmo dostávam? Hé!?“

Prvý hlas (pokorne): „Veď áno, áno, vieme my, že veru nie! Nuž ale hádam by za to trochu písania dosť malo byť humno, lúka. Veď sme Ici-kovi boli len sto zlatých dlžní a teraz nás to už azda i šesťsto zlatých stojí. Nechže sa rácia zmilovať! Už čo prešlo – nech...! Ale aspoň túto kravičku nech neodoberajú od mojich drobných sirôt!“

„Našinec“: „Darmo, všetko darmo, ženička. Súd mám, zajtra prídem previesť ho, ak dotiaľ nedonesiete tých päťdesiat zlatých...“

Vyšiel som von. Veselí páni ponúkali ma vínom. Pridvihol som čašu – no nedopil som ju... V tom vzácnom moku cítil som horké slzy sirôt a krvavý pot vyrobených rúk biednej vdovy...

II.

Išiel som ďalej. Krásy prírody v desnej protive stáli s biednymi chatami dedinčanov. Bieda a ponižujúca pokora stretali ma krok za krokom. Bolo badať, že feruľa hajdúchova len nedávno ešte šuňala nad hlavou tohto zotročeného ľudu. Alebo snáď ešte švihoce ona?

„Tým viac povinností pre krv krvi, kosť kostí jeho!“ myslel som a celý deň bol som nahorklý.

Ani počasie nelahodilo mi, počalo kvapkať, a ja ešte ďaleko bol som od najbližšieho mestečka. Úplne zmočený dorazil som do n-ského hostinca. Pán Jajteles chcel zaviesť ma do extra izby, no ja ustatý a i tak žiadostivý vidieť a počuť ten náš ľud, zasadol som do šenku.

„Aber, *Euer Gnaden, hier unter den stinketen...*“

„Mlčte!“ zahriakol som ho, trasúc sa na celom tele čiastočne od zimy a i od hnevu.

Pri dlhom jedľovom stole sedelo šesť roľníkov. Pred každým flaška páleného. Z ich rozhovoru dozvedel som sa, že už dávno asi debatujú o otázke, či farár povinný je prv pochovať mŕtveho, než by sa mu štóla zaplatila. Hovorilo sa pro et contra, ale že veru pán n-ský farár nechcel

driev na pohreb íst', kým susedia nezobierali predpísanú štólu. Nasledovali nešetrné, ba až surové výbuchy hnevu.

Vošiel dnu mladý, silný chlap. Úctivým, no k svojej postave príliš slabým hlasom poklonil sa nám a hneď ťahal Jajtelesa do kúta. Potichu rozkázal mu niečo, načo krčmár krčil ramenami, krútil hlavou. Odrazu zvýšil sa, ba až zahrmel hlas nového hosta.

„Nuž ale či ste všetci divé zvery v tomto N.?“ riekol a obrátil sa k nám.

„Žena umrie mi, ak nedonesiem jej lekára. Ten nechce ísť, kým mu za ‚oferáciu‘ vopred nezaplatím a nenájdem človeka, ktorý požičal by mi tých pár zlatých!“

Každý z prítomných ospravedlňoval sa, že takto a toto, až po šatách súdiac, najlepší gazda z nich naskočil na krčmára a tak dostal „sused“ z najbližšej dediny potrebné peniaze, aby doktorskú pomoc doniesť mohol svojej žene.

Pri svojom odchode pytal som sa Jajtelesa, ako volá sa n-ský pán farár.

„Q., Euer Gnaden.“

Známe meno „našinca“.

„Má velké dôchodky?“

„Excellente Einnahmen!“

„A doktor ako sa volá?“

„Y., ist sehr g'scheidt, enorm reich, aber ein rother Panslavist!“ odpovedal s opovržením Jajteles.

Bože, že „panslávi“!

III.

Prehrniem niekoľko listov svojho denníka. Málo svetla – viac tieňov!

Učiteľ ľudovej školy (on plane píše sa „národný“) – aristokrat; spoločnosť vzdelancov, ktorým je roľník „zberbou“; „oduševnený“ obhajca demokratizmu, ktorý voňavkou pomáha si, aby nepadol do mdlôb, keď nutno mu na päť krokov dýchať od seba „výpary kožušiny“ plebsu atď. A to všetko „našinci“. Ďalej teda!

Už som na mieste – u svojich, kde bratmi, jednou rodinou sú všetci.

„Sluha som úctivý!“

„Dobrý deň, ráčte odpustiť, hneď, hneď, len toto dokonám.“

... „Teda ženička, tí vaši bratia vás pekne-krásne olúpili. Nuž ale však sme tu. Nič sa nebojte, o mesiac máte svoje!“

„Ach, daj to bože! Ale prosím pána fiškála, či to bude veľa stáť to právo?“

„Čoby, čoby! Bagatel! Teraz, pravda, bola by potreba na štemple, nuž ale hádam vám ani veľmi neostáva? Čo?“

„Ej, veru, bože, nie. Žito poriedku zišlo a ovos zbil nám ľadovec. K tomu choroby, starosti a porcia sa len musela splácať...“

„No, no, veď je nič! Tak len choďte spokojne domov, ja to už dáko zariadim.“

„Ach, nastokrát im ruky bozkávam. Pánboh požehnaj im, čo biednym...“

„Nič, nič, už choďte!... No a vy, Mikula, čo? Či vám vyplatil ten sused tú dlžobu?“

„To áno, ale mi trovy nechce zaplatiť, že vraj on zaplatil svojho fiškála, a ja aby zaplatil som si tiež svojho.“

„Má trochu pravdy.“

„Nuž ale hádam by on mal všetko platiť, keď prehral súd? Prečože ma podobrotky nechcel vyplatiť!“

„Hm, to je tiež pravda. Ale snáď ani nemá ten váš sused? Najlepšie bude, keď ho pošlete sem.“

„Veď, prosím, tu čaká pod bránou.“

„Tak nech ide dnu.“

... „Teda čo, Záhon, že nechcete prehraté trovy platiť?“

„Ach, prosím ponížene pána fiškála, čožeby som nechcel! Ale skadiaľ? Rok zlý a z trochu úrody mám chovať okrem päťoro detí i otca i matku. I tá pravota ma už hrúzu stála. Len fiškálovi platil som sto zlatých.“

„Čo? Koľko?“

„Sto zlatých aj fúru sena aj dve miery ovsa som musel dať pánu Lévyemu.“

Pán fiškál skočil zo stolca. Celá tvár mu blčala hnevom.

„Lotri, oplani! Sto zlatých! Horrendum!“

Záhon a Mikula bojzhlivo tiahli sa ku dverám pred týmto výbuchom indignácie, lebo pravdepodobne na seba poťahovali oné slová.

Pán fiškál rozčúlene chodil po malom priestore, ktorý bol medzi písacím stolíkom a stenou.

„Nuž ale vidíte, ľudkovia moji,“ riekol o chvíľu zvláštnym mäkkým hlasom. „Načo hašteríte sa medzi sebou? Načo vám za každú maličkosť behať k súdu? Načo, no načo, povedzte! Sto zlatých!“

Záhon bol skutočný „lotor“. On hneď zbadal slabú stránku fiškálovu a i využil ju. Veruže pravda je, čo pán fiškál hovorí; že on veľmi obanoval i túto prvú svoju pravotu, že len keby z tejto vyviazol, lebo že je zničený, ak ešte i ta musí sto zlatých zaplatiť.

„Čo – mne sto zlatých?!... Viete čo, Záhon? Chodte s pánom bohom domov!“

Hrozné vďaky – až vypratá sa z kancelárie.

O chvíľu videl som, že Záhon na druhej strane ulice šibalsky usmieva sa. Istotne hovoril Mikuľovi:

„Je to len dobrý blázon, ten tvoj fiškál!“

Zrazu otvoril fiškál oblok:

„Hej, Mikuľa!“

Záhonovi primrzol úsmev na perách.

„Čo rozkážu, prosím ponížene?“

„Ako je s tým *Hlásnikom*? Či už prišiel k vám a koľko?“

„Áno, prišlo ho desať kusov. Ponížene ďakujeme zaň!“

„Aby ste ale nezakrúcali slaninu doňho! Čítať ho treba!“

„Božechráň! Veď sme ho už skoro dočítali.“

„No veď tak! Pozdravte doma,“ riekol pán pravotár, zavrel okno a so spokojným úsmevom bral coram ostatných klientov.

Jakživ takej klientely! Číročistá dilema: alebo prosby, aby veľa – vlastne nič – nebral za prevziať majúcu, alebo aby odpustil trovy za vyhratú už pravotu. Groša tam skoro nevidel si! Babička-klientka doniesla vo farbistom ručníku pár holieb maku; iná ťahala za sebou pár krmených husí a pyšne prezentovala sa pred otvorenými dvermi; mladý chlap doniesol za vrece šošovice. A on, pán fiškál, na všetko usmieval sa.

„No, budú makové slíže, pečená hus a šošovice, ha, ha, na celý rok.“

Keď konečne odbavil všetkých klientov, prišiel som ja na rad.

„Dobrý, výborný, ten náš ľud!“ hovoril mi. „Mnoho nemá, a predsa je vďačný. To veľká cnosť, brat môj!“

Ja pomyslel som si: koľko asi bol by pán Lévy dostal od tých klientov, ktorí sem maku, šošovice a pár husí doniesli?

Poobede šiel som s pánom pravotárom Belákom do hostinca, aby zistiť mohli sme sa s doktorom Rejdom.

„Lebo toho nenájdete doma; od rána do obedu sledí po nemocných. Ak mu potom pokoja dajú, tak hodinku zahrá si so mnou piket, ak ale nie, tak hajde zas do čiernej noci! A keď príde domov, myslíte, že doniesol si dákeho zárobku? Horkýže! Pri tom úmornom pracovaní a obetovaní seba samého mohol by hladom mrieť, keby nemal tej málo dedovizne. Jedným slovom blázon, dobrý blázon, celý doktor Rejda!“

Usmial som sa. Prišlo mi na um porekadlo: V cudzom oku vidí trň... Lebo veď pravotárovi Belákovi chýbala ešte i tá dedovizeň!

A zvláštne, večer zas doktor Rejda menoval Beláka tiež „dobrým bláznom“. No títo dvaja „blázni“ tak rozumeli si, ako žiadni mudrci, a ľúbili, ctili sa snáď práve zato tak veľmi, že vedeli, prečo sú oni oba tými „dobrými bláznami“!

Doktor skutočne – snáď ja som bol prekážkou – ani nestihol do hry dať sa, už volali ho kamsi na tretiu dedinu. Nuž mal naponáhlo, ledva dýchať dovolil si! Pravotár Belák po jeho odchode traktoval ma vínom. Bavili sme sa výborne, len nápadným bolo mi, že po každom pohári vína vzdialil sa môj hostiteľ a čosi šepkal hostinskému pri dverách. Neskoršie náhodou dozvedel som sa i o príčine toho. Pán pravotár Belák vzdor ohromnej klientele nemal toho času toľko peňazí, aby bol mohol zaplatiť tých pár štvrtiniek vína...

* * *

Dnes leží predou mnou dlhý menoslov darcov, ktorí obetovali na istý veľavážený národný cieľ. Hneď napredku pyšne skvejú sa mená pravotára X. a doktora Y. s päťdesiatzlatovým príspevkom a až na konci nájdete skromnučké mená „dobrých bláznov“. Belák a Rejda po päťdesiat grajciarov... Pichlo ma čosi, no ihneď potešil ma krásny príklad publikána. Veď ináč prišli by sme k nemravnej konklúzii: cieľ posväcuje prostriedky!

Jedno pevné presvedčenie ale, ktoré nadobudol som si vzdor vyskytnutým, zdanlivým protivám v tých opísaných troch dňoch (na ktoré konečne môžete povedať: si non vero-bono trovato), je to, že nezmysel

je hovoriť, rojčiť o národe a jeho budúcnosti, kým zaznávame svoj ľud a opovrhujeme ním! Veď čože je národ bez ľudu? Znáte definíciu: „Das um sich seiend werdende, in sich zurückkehrende Nichts“? – Bublina, v ktorej niet ničoho; chiméra! Nám nie je súdené po salónnych parketoch prekĺzať sa cez život. „Za tichý kút chalupy obetuješ celý svet.“ No svet cudzí, nám nepravý. A tá rodinná chalupa, to, verte, jediný punkt Archimeda, z ktorého výlučne možno nám vyzdvihnúť ľud náš k svetlu božiemu!

Nuž, bratia, radšej menej toho presvedčenia – vo frázach; radšej žiadnej tej oblažujúcej filozofie, ale viac srdca, viac lásky donesme tomu ľudu – item i národu!

Martin Kukučín

ZIMNÁ SEZÓNA V PRAHE: DVE HODINY MEDZI ZÁKONODARCAMI

A teraz zahabarkujme do vysokej politiky!

Človek je tu toľké roky a nebol ešte v českom parlamente! Ani vlastne nevedel, že tu je i snem. Bolo o ňom malo slýchať, zvlášť čo Nemci z neho vyšli a s nimi i p. dr. Knotz, osobnosť svojho času najznámejšia po kanonýrovi Jabůrkovi vo všetkých zemiach koruny svätováclavskej. Keď sa snem i zišiel, vybavil bežné záležitosti a zas sa rozišiel, aby páni ablegáti mohli ísť do Viedne, lebo väčšina ich zasadá spolu i v rajchsráte. No teraz sa i český snem akosi roztatáril, snáď sa mu od peštianskeho chytilo. Nie div, že i obecnstva sa viac hrnie na galérie, čili do „přístropí“, lebo ľudia, a zvlášť Pražania, milujú „lekraci“. Vstupenkou opatrený bral som sa i ja na tú galériu; plán snemovne leží predou mnou, z neho môžem vyčítať, ktorý vyslanec kde sedí.

Sieň zasadacia je veľká i nádherná. Zlato alebo vari skôr pozlátko ligoce sa na povale i po stenách vo svetle dennom i plynovom, ktoré v troch lustroch pod povalou je zapálené. Galérie počali sa plniť už o desiatej hodine, hoci zasadnutie samo počína sa až o pol dvanástej hodine. Sieň je prázdna, len oproti galérii sedia na tribúne referenti pražských novín a bavia sa celkom fidelne medzi sebou. Veď sa i môžu usmievať – idú rovnou cestou od „snídaní na vidličku“. Keď ich takto vidíš, tých pánov, nikdy by si o nich nepomyslel, že sú to smrteľní sokovia, že čo je jednému čierne, že druhému eo ipso musí byť biele – že stoja totiž na večitej vojnovej nohe. Hneď pri týchto pánoch novinároch sedia panie novi-

nárky – pardon, panie ablegátky. Bude to vari trochu maliciózne, že ich práve k novinárom posadili. Ale zariadenie to sa mi pozdalo, len by mali sem prísť všetky ctené polovičky pánov ablegátov a držať pod povolou vyšší parlament. Uvidelo by sa, komu by zostalo na vrchu a kto by mal posledné slovo. Prázdnu dvoranou behali lokaji vo svojich striebornými šnúrami obšitých frakoch – vyzeralo to tak, ako keď šidlá lietajú v horúci letný deň nad vodou. Svedčilo im to znamenite.

Tak začali vchádzať i páni vyslanci. Každý sadol si do svojej lavice na svoje miesto: lebo každý má svoje miesto, ako – nehodno primeriavať – žiaci v škole. Na stolíku sú rozložené písma, návrhy zákonov, predlohy a takéto veci. Každý sa do toho zahrúžil a študoval, ani – nehodno primeriavať – žiak v klase, keď čaká pána profesora.

Medzi prvými bol dr. Rieger, chlap ešte na miesto. K nemu vždy prichádzali jeho kolegovia a nedali mu študovať. Vstúpil z bočnej miestnosti maršalek knieža Juraj Lobkovic, pekný muž, dosť mladý, aspoň nevidno, žeby bol šedivý. Pridružil sa k Riegrovi, ktorý stál pri skupine veľkostatkárov a prelátov, a živo besedoval s nimi. O chvíľu zjavil sa najvyšší človek v kráľovstve českom – miestodržiteľ gróf Thun, najvyšší nielen úradom, ale bezpochyby i vzrastom. Keď sa s niekým zhovára, musí sa hlboko nahnúť, čo robí z ďaleka dojem, ako by bol veľmi blahosklonný. Knieža Lobkovic zaujal predsednícky stolec, zacengal a riekol: „Otevírám sezení. Ich eröffne hiermit die Sitzung.“ A čítal dlho, dlho čosi, iste denný poriadok česky a hneď nato nemecky. Reku, dobrá príležitosť podučiť sa v oboch „zemských“ jazykoch. Poslanci medzitým chodili si hore dolu, hovorili medzi sebou. Nasledoval zákon o dozorcoch čohosi a tu referent čítal § za §, a síce od predsedníckeho stolca napravo stojac, tú istú osnovu čítal na to akýsi úradník nemecky. Poslanec dr. Pippich žiadala akúsi opravu, snem ju zavrhol. Pri inom §. vystúpil starý Adámek a hájil autonómiu krajiny, pri čom mu prízvukovali mladočesi i čiastka staročekoch. Adámek je starec, šedivý ani jablň, šedivá brada siaha po pás. Hovorí zvučne, jasne a jadrne; robí veľký dojem na poslucháča. A snem všetky jeho opravy schválil. Istú opravu ktoréhosi § podal i dr. Podlipný, známy mladočech, vodca Sokolov v Paríži. Hovoril krátko, ale jasne: poznať v ňom dobrého rečníka zo zemského trestného súdu; Podlipný patrí medzi prvých advokátov v Prahe. A snem prijal i jeho opravu.

Po vybavení tejto predlohy nasledovala voľba direktorov do zemskej banky. Tu bola vhodná príležitosť vidieť každého vyslanca dľa jeho osoby, keď pristupoval k urnám. Hlasovalo sa podľa kúrií. Prvá je veľkostatkárska.

Tajomník číta mená. Je to trudná robota, čítať meno za menom a vedieť, ktoré treba česky a ktoré nemecky, aby neboli aprehensie. Tak napr. pan kníže Ferdinand Lobkovic, pan kníže Jiří Lobkovic, Herr Fürst x. y. Lobkowic. A nepomýlil sa, myslím, iba raz!

Keď človek čuje len samé: hrabě, kníže, fürst, freiherr von atď., vždy si predstavuje čosi onakvejšieho. A ono, verte mi, hrabě nehrabě – to je akosi jedno. Taký chlap ako i my – len čosi štúplejší, slabší, menovite v nohách a drieku. I hláv väčšina plešivých – poznať, že tí majú viac starostí než my obyčajní tuctoví ľudia. I prsia majú tak podvatované ako my. No nič extra! Bude to vari od toho, že hrabě alebo fürst, čo je takto na dačo, ide na vojnu. Lebo čo sa vojny týka, tu česká šľachta je nie taká ako ten zázrivský a či aký to bol richtár kedysi. V deň asentírky poslal súcich chlapcov do cmitera a povedal im: „Chlapci, tu ležte, kým ja prídem.“ Pod mertuk dohnal samých krivých, zakrpatených – nesúcich. Keď sa pán viceispán začudoval a povedal: „Ej, ej, pán richtár, kdeže ste podeli dobrých chlapov?“ tu pán richtár mykol si opasok, podhodil halenu a riekol: „Ja, bistu Bohu, naši chuapci čuo lepší všetko v cmiteri ležá, veukomožná miuost!“ Nevie, či slávna assent-komisia nepokúsila sa nahliadnuť potom na dno tej delficko-richtárskej opatrnosti.

Ale k veci – vlastne k snemovni! Čo je zvláštne: medzi staročechmi nájdeš mnoho mladých ľudí (dr. Pippich, Sedlák atď.), medzi mladočechmi zas starých, šedivých (Černý, ale nie dr. Tomáš Černý), nuž hra prírody!

Volili sa dvaja riadni direktori z každej kúrie a potom dvaja náhradníci. Každý teda vyslanec pristúpil po dva razy k urnám. Galéria mala dosť príležitosti vidieť každého vyslanca v jeho vlastnej, imúnnej = nedotknuteľnej osobe. Ukojac zvedavosť, po odbavenom hlasovaní vyšiel som na ulicu. Chcel by bol prezrieť si i iné „logále“ snemovne, menovite zastaviť sa v bufete, ale to som si ponechal, až ma Šťastena dačím neočakávaným prekvapí, aby som mohol preštudovať i túto (snáď najpríjemnejšiu) stránku vyslancovania. V koridore stretol som sa s dr. Heroldom,

ktorý prvý raz, myslím, po ťažkej nemoci, ktorú šťastlivo prekonali, zjavil sa v snemovni Ešte mal obviazanú hlavu. I on bol vyvolený za jedného z direktorov banky od kúrie „za venkovské obce“.

Vyjdúc na ulicu, v celej hĺbke pochopil som svoj význam. Celé dve hodiny stráviť medzi zákonodarcami, hoci nie, bohužiaľ, v lavici ako poslanec, ale len na galérii ako – publikum. Ale i to je dosť. I ten ostrostrelec pražský, ktorý s puškou prechádzal sa popred snemovňou, ktorý je pyšný na svoju uniformu, menovite na ohromný chochol z kohútích pier – i ten ma obdaroval jedným síce pohľadom, ale pohľadom, ktorý celej Európe hlásal, že i ostrostrelec považuje ma za čosi ľudskému par-súnu zďaleka podobného, vzdor tomu, že som iba – „cibil“ To všetko, že som prežil celé dve hodiny medzi zákonodarcami.

Martin Kukučín

OD TRIŠTVRTE NA OSEM DO ÔSMEJ

(Malé črty z veľkého mesta)

Totíž, že je už trištvrte na osem ráno. Ako to viem? Hodiniek, pravda, nemám u seba, ale predsa viem: v našom dome zacengal práve obecný „zřízenec“ – neviem, ako to po našsky povedať – a to je znak, že je trištvrte na osem a treba sa brať na prednášky. Uponížil som sa teda z pántu, na ktorom sedávam – z tretieho poschodia – a zišiel do brány. V bráne asi tucet dievčín čaká obecný voz, ktorý odváza z domov popol a smeti. Sluha – furták, hľadá vždy dievčine nasypať popola kdekade; menovite je rád, keď jej ho nasype za voľný kabátik...

A čo sa to stalo s mojou ulicou? Vo dne tichá, smutná, teraz oživená, zaplnená ľudstvom, akoby neležala v predmestí, ale niekde v centre samého hlavného mesta. To ľudia idú za svojím denným povolaním.

Veru inokedy v nej všetko značí udalosť. Nech pred večerom, menovite v lete, pes zabreše, všetko hodí sa do okien, čo sa to tamvon robí. Alebo nech pán domovník z čísla dvadsiateho prvého dá si ušiť nový kabát, celá ulica sa háda, koľko zlatých zaň vysypal. Nech pán medicínae univ. candidatus Tuček (dvadsiaty semester) urobí predskúšku z botaniky, idú všeobecné reči o tom, čo si doktori počnú pri takom veľaučenom konkurentovi, ktorý len na botaniku venoval desať rokov štúdia. Nech verklikár nezahrá popoludní „Fischerin du kleine“... ale napríklad: „Nejde to“... alebo: „Vandrovali dráteníci“... celá ulica tuší, že dnes je snáď kritický Falbov deň. Slovom, žije a tyje tu pletka, klebeta a politika malých záujmov, ako kdekolvek inde, ako i v každom malomestskom hniezde.

Ale zato nemožno tvrdiť, že by sa nikdy nič významného nebolo v našej ulici prihodilo. Napríklad pred dvoma rokmi vyšiel z našej ulice ťažký, nízky voz, a síce naložený sudmi, pravda, prázdny; hrkotal nesmierne po dlažbe, čo spôsobilo v tichej ulici všeobecný úžas. Ukázalo sa hneď, že sudy boli naložené vo výčape, v našej ulici ležiacom, kde sa meria práčsky ležiak. Urobilo to výčapu takú reklamu, že v ten deň všetko bežalo doň po pivo a na pivo.

Áno, život v našej ulici je idylický, malomestský, akoby sa neodohrával desať minút od hlavného mesta, ale niekde ďaleko na vidieku. Zato naša ulica nie je celkom bez významu: nosí meno značného spisovateľa, ba minulého roku dostala sa náhodou i do novín i na plagáty. A to mnoho dopomohlo k jej sláve.

Ej, boli to pohnuté časy, akých tu v ulici nikto nepamätá. Naša pani domovnica chodila celé tri dni ako zabitá; zabudla i do lutrie vsadiť, vzdor tomu, že práve v tie dni bol linecký ťah. Stalo sa to takto. Slečna Amálii P..., tridsaťosem a polročnej, „zaběhl se“ psík, malý pinčlík: takej a takej farby, takej a takej srsti a štatúry, s takým a takým obojkom – vôbec bol opísaný verne, dľa prírody, ako kedysi dobrodziej Zalewski, keď to utiekol z Viedne so sto päťdesiatimi tisícmi poštových peňazí. Pochytivý nálezca dostane dvadsať zlatých.

Philosophiae candidatus Městecký behal celé dni ulicami hlavného mesta – nemal náhodou vtedy privát – zodral jedny podošvy, čo hľadal pinčľa, a nič. Ja sám počal som sa nápadne interesovať o pinčľovské fyziognómie, že mi ho šťastie zaženie na oči. Pán Wopálka, hokynár v našej ulici, u ktorého som riadne kupoval kvargle a redkev, referoval mi, aká je slečna Amália nešťastná, že sa len toho bojí, že jej pinčlík upadol dákemu lotrovi do ruky, ktorý ho predal do fyziologického ústavu na experimenty. Zúfalosť slečny Amálie som konečne chápal. Videl som neraz, čo sa so psíkmi v ústave fyziologickom robí, a nielen so psíkmi, ale i s nešťastnými rigorozantmi. Čo ak by ja bol ten poctivý a šťastný nálezca! Slečna Amália má vraj mimo psíka i trojposchodový dom a šparkasovú knižku... Bežím do fyziologického ústavu, prehliadam obete vedy, totiž psíkov v klietkach – ale kde nič, tu nič. Rezignoval som na odmenu, i philosophiae candidatus Městecký, i plagáty po všetkých rohoch ulíc sú zalepené ohromným plagátom, že beseda „lakýrníků“

„Motýl“ bude vtedy a vtedy poriadat' závođenje na kolkárni, a síce o živé prasa a škatuľu viržinie. A tu naraz milý pinčlík vráti sa a to sua sponte k svojej veliteľke. Ale aký! Ublatený, pohryzený až strach. Zunoval sa mu pri starej panne staromládenecký život, zišla mu možno na um naša: „... A ja si za vrštek zájdem, tam si ja frajerku nájdem“... i vybral sa za dobrodružstvami na necivilizovaný vidiek. Tam mu tak zosekali plundre jeho sokovia.

Od tých čias nebola naša ulica vyrušená v svojom tichom živote ničím, iba vlni, a síce v prostriedku júla, príjemným cengotom spiežovčeka. To prišiel starý pán Franta, čo to kúri z tej krátkej pípy, so svojím šumným vozíkom i do našej ulice, s vozíkom, ktorým rozváža sa po meste zmrzlina vanilková, malinová – vôbec akú si len rozkázete. A bola veľmi dobrá, ako sa všeobecne tvrdilo.

Nuž a teraz, o trištvrte na osem takto ožila táto naša krotká ulica! Oproti je c. kr. trafiká, v nej môj dvorný dodávateľ tabaku. Pán Filip Zaplatil je značná osoba v našej ulici. Mimo tabaku a mariék predáva i všetky časopisy, okrem konfiškovaných. Hľa, tam sú vo dverách vyvesené. „V úterý dne“ toho a toho, toho a toho roku a mesiaca: teda dnešné číslo. On zná všetky svetové udalosti: kto sa kde obesil, lebo otrávil arzenikom, alebo hlávkami zo švíbaliek, komu včera odhryzol rukáv fiakerský kôň, alebo koho zadlávila tramvaj. Vôbec, je to človek sčítaný, stelesnený lexikón zábavy a vedomostí. Pritom pestuje i vysokú politiku, rúca staré štátne útvary a stavia miesto nich nové, a to s takým úspechom, že pán Vejhodek, „truhlář stavby a nábytku“, po našsky stolár – nemôže pochopiť, prečo nespravili nášho pána Zaplatila dosiaľ aspoň veľposlancom v Majlonde alebo u princeznej Trebizonskej.

Ja zas, ako človek od remesla, môžem povedať, že pán sused Zaplatil má živú spisovateľskú fantáziu, ba tlie v ňom nemalý kus talentu do pera. Číta riadne všetky romány, ktoré vyšli a vychádzajú v odpoludníkoch denných listov, čím rozšíril nesmierne svoj obzor. Často pred večerom ponúkne ma v svojej tichej trafike stoličkou a tu, nerušení ničím a nikým, lúštíme spoločne všelijaké problémy, napríklad prečo Piperger, pražský kat, zomrel hneď nato, keď popravil tých zločincov v Kutnej Hore. Často sa i radíme spolu, ako by sa tá alebo tá história moja mala skončiť; a pán Zaplatil, hoci nebol nikdy vojakom, predsa je

veľmi ukrutný – chce mi všetky figúry pobiť, nechať len mesiac, aby svietil na opustené mohyly mojich úbohých hrdinov...

Pán Filip stojí za pultom a pije svoju kávu. „Co vám libo?“ pýta sa ma tak chladno, akoby sme nikdy neboli mali literárnych stykov medzi sebou. Poviem mu, akú cigarku si žiadam – podal mi ju a ponosuje sa, že jeho trafika je veľmi obliehaná, takže už dva razy musel vstať od svojej kávy.

„Dobrý 'tro!“ Vbehla akási mladá ženská a schytila nemecký denník z pultu a už letí von. To je slúžka abonenta pána Pernera, hospodárskeho správcu v odpočinku.

„Jo, jo!“ prihovára sa žoviálny pán komisár od polície. „Co dělá influenza?“

Chcel som mu stisnúť ruku, ale on akoby ma nevidel, berie do ruky škatuľku s kubami. To ma trochu zamrzelo. Práve včera večer som sa s ním zoznámil u údenára Hodysa pri večeri, kde ma pán komisár naučil, ako sa má oblúpiť horúci „poliak“, aby ani kúska mäsa nezostalo na gumovitej koži.

Pán komisár obrátil sa k trafikantovi:

„No – copak dělají naše ješev? Vyhrály?“

„Ale kdepak!“ smeje sa náš Zaplatil a vysvetľuje, že lósy v dobročinný prospech majú tú zvláštnosť, že vyhrá dobročinný cieľ.

„Ješev!“ lámal som si hlavu, musel som uznať, že o podobných lósoch som nikdy nepočul. Chcel som zvedieť vysvetlenie od môjho pána suseda, preto som i zostal, hoci som bol urazený, že ma pán komisár tak nápadne ignoruje.

„Musím do kanceláre,“ vyhovára pán komisár u mňa svoj priestupok. A vskutku odišiel, len čo si cigarku zapálil.

„Ješev?“ opakoval moju otázku pán Zaplatil, keď som sa ho pýtal, čo to predáva za japonské lósy. „To je tohle,“ a podal mi z nich jeden exemplár.

Boli to známe peštianske jó szív lósy.

Vyšiel som na ulicu. Valí sa ňou zástup ľudstva, všetko jedným smerom – do mesta. Pridal som sa i ja k ostatným.

Predo mnou kráča štíhla dievčina, trochu má zapadlé prsia a dlhé ramená. Dlhé možno od toho, že nosí v rukách knihy. I teraz ich má pek-

nú kôpku. To je slečna učiteľka z dievčenskej normálky. Inokedy rada sa obzerá, ale teraz stúpa rezko a neobzrie sa, vzdor tomu, že ustavične kašlem. Iste jej je tiež náhlo.

Pred ňou ide burš vo vysokých čizmách, ale pomaly, takže ho ona predbehne. Obzrel sa na ňu, ale hneď odvrátil od nej zrak. Nebolo to nič pre neho. Prešiel som popri ňom i ja – z náprsného vrecka vyčuhoval mu zložený v dlhú osmorku zošit akýchsi poznámok. Burš ide už raz pozrieť, čo sa s univerzitou robí. Jeho tvár vyráža hlbokú melanchóliu, wertherovský svetobôľ po včerašom „Kränzchen“ u „Zelené záby“.

Oproti nám ide, a síce prostred ulicou, veľmi voľným krokom pán František Kožný, majiteľ domu v našej ulici, domu dvojfrontového – druhý front obrátený je do súběžnej ulice – tučný, nízky pán, ale „čelom dotýka sa hviezd“, ako spieva Horác. Je dôstojníkom mestských gardistov, radným pánom čili konšelom, členom jednej, druhej, snáď i tretej komisie, čestným členom „podpúrného fondu kominiků“ a mnohých iných vlasteneckých spolkov, zakladateľom spolku toho a toho etc., etc. Dnes vyšiel tak včas na prechádzku preto, lebo slávi deň pamätný, keď totiž práve pred päťdesiatimi dvoma rokmi prvý raz malo svetlo sveta príležitosť ho spatriť. I kapela mestských granátnikov dala mu dnes ráno „zastaveníčko“ čili serenádu na trúbach, bubnoch, flétnach, ťapšiach a cengáľkach. Díva sa na okoloidúcich blahosklonne, akoby prijímal ich hold, ktorý by mu mali všetci prinášať. On jediný nejde do úradu.

A závidí mu to pán Anton Zaufall (nevie sa, či je to Zufall a či „zoufal“ alebo „coufal“), majiteľ rukavičkárskeho závodu tam v meste. Sklep a sklad má totiž v meste; on i s familiou, kým nezbohatne, musel sa utiahnuť do predmestia. Je človek nesmierne citľivý; chcel by prísť dajak do novín a tiež stať sa dvorným dodávateľom kráľa Tippu-Tippa alebo v najhoršom prípade perzského šacha. Na nešťastie šach obišiel na minulej svojej ceste práve toto mesto – plány pána Zaufalla vypadli zúfale. Nedarí sa mu, nedarí: vymyslel i „Excelsior rukavičky“, i rukavičky „a la Emma Turolla“, a nemôže a nemôže vyniknúť nad svojimi mnohými konkurentmi.

Tu sedí tučná ženská, červená ani upečený kapún, vôkol seba narozkladala celý systém medených nádob rôzneho kalibru. To je dodávateľka mlieka pre istý počet domov v našej ulici. V najväčšej z tých mnohých

medeníc ešte vidno pozostatky tej tekutiny, ktorú ona mliekom nazvala. Pri trotoári stojí jej vozík, pred ním rozvalení psi. Sú veľmi sklúčení – možno sa im dala gazdiná toho mlieka nachloptať a to ich tak hodilo o zem. Pretože nemá inej roboty, oddala sa literárnym pôžitkom: číta večerajší odpoludník ktoréhosi listu; zaujíma ju tuho, či hrdinu románu už konečne obesili a či im zas uskočil – uskočil už tri razy z temnice a raz spod samej šibenice.

Pribehlo k nej dievča s nádobami naplnenými pomyjami a oplakmi. Táto dodávateľka mlieka je spolu i riadnou odberateľkou pomyji z tých istých domov. Čo robí s tými pomyjami? Či totiž idú napred do kravy a len tak do mlieka a či rovno „zo šafla do šechtára“, vlastne do medeníc; na tom samy doktorské kapacity si lámu dosiaľ hlavu a neprišli dosiaľ k žiadnym výsledkom – ergo, sub judice lis est. Nám laikom predbežne postačí nezvratná istota, že mlieko razí nesmierne pomyjami.

„Má účta!“ volám na pána F... Poznal som ho, hoci je dnes v dôstojníckej uniforme; neviem, prečo sa do nej hodil. Ide tiež do mesta, snáď na vohľady. Pán F... je známy pôvodca vychýrených vojenských noviel, v ktorých hrajú rolu morózni, starí, plešiví, podagrou súžení oberšteri, ako: Ritter von... alebo Baron von... a ich mladé, osemnásťročné, čierneoké a -vlasé, ohnivé, zvodné panie. (Oberšt musí byť aspoň po druhý raz oženený, ak chce prísť do novely.) Pri týchto paniach je nahromadený nebezpečný materiál: adjutanti, ordonanci, lajtnanti – rozumie sa, všetko mladí, pekní a podobná čeliadka. Pani oberšтка – sú to obyčajne Maďarky, pardon „Uherky“ – v takých okolnostiach klame starého žiarlivca. Ale konce noviel nebývajú vzdor tomu zúfalé; starý oberšt má dobré srdce, „sladké jadro v tvrdej škrupine“, lajtnanta sekne iba do rebier a hneď nato zomrie na porážku. Lajtnant sa vylíže pod nežnou opaterou mladej vdovy.

A pán kolega salutuje mi len z milosti. On síce nebol nikdy ku mne kolegiálny, ani včera, keď nemal na sebe uniformu, ale aspoň ma potľapkal po pleci a spýtal sa: „Jampak, pane kolego?“ Viem, že ma vždy ľutoval, že sa nehýbem vo vyšších sférach, ale zostávam ako prikovaný kdesi k dedinskému blatu a márnim čas i atrament ospevovaním dedinských krások, ktoré si mastia vlasy a čelo do ligotava vľajším sadlom. Ja uznal som vždy, v čom je chyba, ale čo robiť? Arva fuisti, Petre, arva

eris, t. j. po slovensky: nebude zo psa slanina – sedliak zostane sedliakom. Dnešné jeho pokračovanie ma predsa len urazilo. Ani sa ma nepýta, kam idem.

„Kampak, pane kolego?“ pýtam sa ho zato ja.

„Ke kontrole, příteli!“ odpovedal, zacengajúc šablou.

Tá uniforma ho tak pomútila.

Všetko ide dakam, iba pán Perner, hospodársky správca v penzii, sa nehýbe. Odostrel si oblok, ideme práve popodeň, vidno ním rovno do spálne. Ligoce sa na posteli čosi okrúhleho, ako mesiac v splne: to je plešina na temene pána Pernera. Rozložené ruky držia nemecké noviny, už dnešné. Ej, všetkých nás, všetkých do dobrej penzie a po smrti do neba!

Zblízka zaznieva k nám Filipovič-marš. Tak ho hrávali vojenské bandy, keď vojsko v Bielu sobotu po Vzkriesení defilovalo pred zbrojmajstrom barónom Filipovičom. Filipovič je už na božom súde, ale jeho pochod zostal tu na svetskom blude, žije tu, medzi nami. V mojich ušiach znel predlanským asi dva mesiace: tak som sa ho nasýtil pri spomenutej paráde. Túto rozpomienku na nebohého zbrojmajstra vyvolal v nás hvízdanim pekársky učeň, ktorý vliekol na hlave ohromný kôš, naplnený slanými vekňami. Sú ešte horúce – ale učeň nerobí si z toho nič; hvízda si pochod a fumiguje okolie, kým nezmizne v najbližšom hokynárstve, kde zloží čiastku nákladu. Bol by takto šuhaj dúži, len ľavá noha mu už zakáša – osud to všetkých pekárov. Keď mu začnú zakášať obe, iba potom bude môcť pomýšľať na kúpenie trojposchodového domu v našom predmestí.

Tu z brány vyšiel pán stenograf Jozef Pírko, zapál kabát, natiahol rukavice a vyšiel doprostred ulice z trotoáru. Zastal, pozrel dohora k svojmu bydlu. Usmial sa. V druhom poschodí je otvorený oblok a v oblakoch dymu, ktorý z protejšieho komína rovno sa valí k obloku, nachyľuje sa mladá, interesantná pani Pírková v bielych nedbalkách a hádže mužičkovi hubičky, ktoré snáď zabudol bol hore. Pani Pírková zavrie oblok a díva sa zamyslená na ulicu. Sama nevie, čo bude do večera robiť; mužiček vráti sa len okolo piatej, šiestej: po zasadnutí snemu musí usporiadať, odpísať, zredigovať, opraviť, doplniť, zaokrúhliť i dať vytlačiť protokol a v ňom i reči pánov poslancov, čo dakedy vraj veľmi obťažuje prácu – totiž tie reči.

„Má služba!“ tak ma pozdravuje pán Wenzel, majiteľ a šéf salónu „pro holení, stříhání a kadeření vlasů“. Je, ako vždy, i dnes pekne oholený, učesaný, usmiaty a taký holohlavý robí reklamu svojmu závodu a prezerá si svojich ľudí, ako a kedy prídu do práce. Totiž skoro všetci zverujeme mu svoje životy, ktoré nám on dosiaľ britvou neukrátil ani o vlas, hoci by nás mohol všetkých popodrezávať; jemu majú čo ďakovať naše hlavy, že nevyzerajú ako povestné hlavy drevných Teutónov. Človek v svojom obore veľmi, veľmi podkovaný! Keď ma strihá, vždy ma vyznačí kreslom oproti farbistému obrazu. Má to byť novoročné prijímanie v paláci elyzejskom. Figúry na tom obraze sú akosi pomútené – tvár jedna ako druhá – a tu iba vidno talent nášho pána Wenzla! On celkom určite vie povedať, kde stojí prezident Grévy a kde jeho lokaj. V tom predstihol nás všetkých svojich klientov. Ako každý odborník, ani on si nedá od diletantov v svojej práci mnoho predpisovať. Preto panuje medzi ním a pánom Volavkom, konduktorom, neviem už ktorej dráhy, stále istá napätosť, ktorá sa často stupňuje v pravý kultúrny boj. Pán Volavka totiž pochytil čosi na vojne z umenia pána Wenzlovho. A tu si namyslel, že neslobodno týkať sa bradavice, ktorú pán Volavka má práve v jamke nad bradou. Pán Wenzel sa s ním síce mnoho neháda, i každú sobotu, keď pána Volavku holieva, sníme so strniskom aj vršok bradavice. A to býva príčinou tej ustavičnej války, ktorá pán boh vie, kedy prestane.

Konečne sme pri hradbách, ktorými Karol IV. obohnal mesto. Medzi naším predmestím a metropolou-matkou je hlboká pôvodne priekopa; avšak tá sa rok za rokom zaplňuje smetami, ktoré sa ta hádzu. Nechže sa zaplňuje, keď nie zlatom, teda blatom. Nech padnú hrádze a hradby kastovníctva! Na hradbách je rínok pre rožný statok. Preto pri bráne, ktorou sa na rínok príde, stoja mestskí mýtni úradníci. Škoda, že túto bránu neotvorila ľudom, keď ju mohli otvoriť statku – človek by si do niektorých čiastok mesta nesmierne skrátil cestu. Raz som oprobaval, či ma ozaj neprepustia; úradník ma okríkol: „Tady smí jen dobytek!“

„Pardon!“ reku, ďakoval som mu vrele, že ma predsa nedrží za „dobyték“.

Druhý raz som videl, že tým istým smerom kráčal elegantný pán v cylindri. Prešiel spomenutou bránou, úradník ho – nezastavil. Pýtal som

sa ho zdvorile, dľa čoho to určuje, koho bránou prepustiť a koho nie. Odpovedal mi s veľkým sebavedomím: „My se již v tom známe...“

Vidno, že sa blížíme k mestu! Tu stojí prvá drožka, pred ňou čosi koňovi podobného s vrecúškom na hlave. Pri koňovi stojí drožkář; tučný človek a červený v tvári. Kôň podhadzuje hlavou, vrecúško – už vyprázdnené – zaopála sa a udrie drožkára po ústach. Tento sa nehnevá. Dobrodušne vyháňa fanty svojmu fakovi z hlavy: „Ne – nemůže ti pomoci; dnes jsme ještě pranic nevydělali...“ Sklamany fako kloní smutne hlavu a drieme.

*

Sme práve na hraničnej čiare medzi naším predmestím a hlavným mestom. Na pohľad niet žiadnych znakov, ktoré delia dve oddelené municipality. A predsa sú tu. Hľa, tu stojí šesť-sedem chlapov, v dlhých kepeňoch – hoci dnes nie je taká treskúca zima – v súkenných, remeňom obšitých kapcoch a úradných čiapkach. To je „colamt“.

Veru tak! Uhorský snem musí ešte dlho bojovať, kým dosiahne pre krajinu oddelené clo – tu ho už majú – totiž naše hlavné mesto. Z predmestia do mesta nepreletí ani vrabec, neprebehne fiaker, ani drožka, neprejde ani ovca, ani teľa, neprenesie sa ani pol chleba, aby ho tu na mýte nezastavili. Za všetko sa tu musí zaplatiť. Jeden mýtnik v trhový deň nič iného nerobí, len na čiernu tabuľu zapisuje, koľko prešlo volov, kráv, teliec, sviň do hlavného mesta. Tiež by vám odsekol, že my se již v tom známe...

Tu dobehla i rýchlonohá a či rýchlokolá tramvaj, idúc do mesta. Úradník beží k nej a odoberá od kočiša bliašku, ktorú musí tramvajová spoločnosť vymeniť.

Zas hrmoce nízky vozisko, na ňom radom poukladané sudy. Zďaleka čuť ich dutý ohlas: znať, že sú prázdne. Ťažké štajerské kone zastali, mýtnik chytí dlhý oceľový prút a durká ním do každého suda zvlášť. Snáď v daktorom pašuje sa tabak alebo piera, alebo dáka pálenka. Sudy odpovedajú jasným ohlasom, akoby chceli označiť, že majú svedomie čisté.

Z tých mýtnikov jeden robí dojem nesmierne ostrovtipného chlapa. Tvár má širokú, menovite sedlo nosa je neobyčajne široké, takže oko

od oka príde na veľkú dištanciu. K tomu ľavým okom škúli – nevieš, či pozerá na teba, a či tuto na kuchárku pána rady od zemskeho trestného súdu, ktorá beží do mesta kúpiť bažanta a nesie na ruke umele opracovaný košík. Ale predsa na ňu! Zastavil ju, podvihol na košíku vrchnák, pošepol jej čosi figliarskeho a hľadá u nej vo všetkých, i tajnejších úkrytoch, či by predsa nenašlo sa dačo, čo by mohol potaxovať. Je už deň, všade plno ľudstva – kuchárka sa vzpiera tejto prisvedomitej prehliadke.

A ľala, kuchárku a mýtnika pozoruje ktosi! Len pred maličkou sekundou ho tu nebolo, ani v blízkom okolí. A ono kde sa vezme, tu sa vezme, ani čo by zo zeme vyrástol! Aký to človek! Predovšetkým vám napadnú jeho nohy. Len si ich predstavte... Ale nie, vaša fantázia si ich nebude vedieť predstaviť – musíte jej pomôcť. Vezmite Pokorného prírodopis, alebo vôbec knihu s vyobrazenými živočíchmi: vyhľadajte v nej nilského koňa a prizrite sa mu na širokú papuľu. To sú pysky na čižmách tohto nášho nového známeho. Škoda, že k zavŕšeniu porovnania nemá nilsky kôň na pysku mocný tupý roh – a síce nie dohora, ale do boku. Taký roh by označil vyčnievajúcu na palci hánku, ktorá ozdobuje nohu tohto človeka. Ostatok tela skrytý je v ohromnom kabáte, kabáte, ktorý je vždy zafrkaný blatom až po golier. Doložím dlhú bradu, mocné fúzy, nad vrchnou gambou tuho vymastené, tiež dlhé vlasy, vymastené tou samou pomádou a tu máme – hop, bol by zabudol: v pravej ruke dáždňik; ten nesmie chýbať, či je pekne, či mrzko, v ľavej ceruzka a spoza kabáta vyčnievajúci zväzok akýchsi aktov. Teraz už máme pred sebou osobnosť všeobecne známu ako-tak pred sebou. Je to pán... ale nebudem ho menovať: možno, čo toto píšem, že mi za chrbtom stojí. Je to lokálkar istého tunajšieho denníka. Stelesnený všadebol.

V hlavnej ulici zlomilo sa raz koleso na drožke. Drožka vyvalila sa. Bežíme na pomoc, ťaháme z drožky akéhosi starého pána. V tej surme pomyslí si: ej, bola by to pastva pre pána – ako pre toho lokálkara. Už stál pri mne a zapisoval si do aktov číslo drožky, meno kočiša i začiatočnú literu starého pána.

Práve si odpisuje z čiernej tabule, koľko kusov statku šlo dnes na trh. Zas pridruží sa k mýtnikovi a pýta sa ho, či sa nič zvláštneho tu alebo v okolí neprihodilo. Áno, má všelijaké spojenia a pramene, preto vyzvie všetko. Kým sme my, darebáci, spali, on už obišiel všetky policajné okre-

sy a vyzvedel, čo sa kde v noci prihodilo. Teraz ide na nádražie; vyzvie, kto pricestuje, kto odcestuje, i koľko ľudí šlo tej noci do Ameriky. Medzitým bude pohreb baróna X..., musí tiež tam byť a napísať o ňom referát. Vôbec musí byť všade a všetko vedieť.

Ťažko to padne, ale musíme sa prestrcať hrbou ľudí, zastavených pred „colamtom“. Sotva sme von z tohto kľbka, nájdeme sa pred výkladom plátenníckym. (Tu ho volajú nitiarskym.) Celý je polepený, totiž oblok na výklade a dverách modrými papiermi s nápisom: „Úplný výprodej – Gänzlicher Ausverkauf. Bez konkurencie – Ohne Konkurrenz!“ Pred výkladom mnoho žien – do sklepu už málokto ide. „Úplný výprodej“ v takýchto závodoch je zjav častý. Znáam závody, kde ich bolo, čo moja pamäť siaha, najmenej dvanásť. Tovar pokryje sa do truhál dakde v izbe, sklep napolo vyprázdni a ľudia kupujú zbytky tovaru „za znížené ceny“ – ale v skutočnosti lacný ľahký tovar, ani čo by ho dostávali darmo. Čo za deň zo sklepu ubudne, to sa na svitaní z truhál doplní – „Gänzlicher Ausverkauf“ ťahá sa tým spôsobom, ako morský had, do nekonečna, pravda, s malými pauzami.

Tu kráča niekoľko väčších-menších študentov. To sú žiaci reálky a gymnázia. Knihy remeňmi zviazané vlečú pod pazuchou. Ausverkau fu akoby pre nich ani nebolo – zastavili sa radšej pred výkladom cukrárskym. Obdivujú tortu, fantastickými círádami vyzdobenú, a cukrové virštle, ktoré podobajú sa ozajstným. Na nich je výlučne český nápis: „Jeden kus 5 kr.“, čo Nemec iným spôsobom rozumie. Najväčší zo študentov snáď tiež vie po nemecky, lebo zahľadel sa na driečnu predavačku, nemenej vycifrovanú než tá torta; obdivuje ju, lebo je šumná a mladá a usmieva sa mu, medzitým čo zmetá prach omelom, z kohútich pestrých pier urobeným.

Ale tu valí sa nový oddiel gymnazistov, medzi nimi stratia sa i naši šuhaji.

Toto je skoro výlučne študentská ulica, aspoň učiace sa pokolenie dominuje v nej. Vedie do reálky, gymnázia, do normálok, vyššej dievčenskej školy, na techniku i k medicínskym ústavom. Tam medzi tlupou hašteriacich sa detí ide vážne technik. Poznáš ho po tabuli, ktorá je jeho nerozlučnou družkou a ktorú i teraz teperí sebou. Zas tam idú snáď učiteľky, snáď kandidátky učiteľstva; hádajú sa veľmi živo o čomsi, pričom nezabudnú obzrieť sa sem i tam, menovite, kde mužských čujú.

Medik z prvého roku, pán MUC. Kosina tiež ide na prednášky, s ním vedie sa pod pazuchu švárna Tonička. Zoznámili sa na tanci u „Zlatého hřebene“ a prisahali si hneď večnú a vernú lásku. Vlastne len on jej prisahal – u nej večnosť i vernosť rozumie sa sama sebou. Ale on – kto môže veriť ťuhajovi? Stane sa doktorom, snáď fyzikusom, zomrie otec a bohatá tetička – zdedí po nich ťažké tisíce; ako ľahko môže pozabudnúť na chudobnú Toničku, ktorá má prsty ihlou dopichané, lebo je len ševkyňou...

Ona má ísť vpravo do mesta, on vľavo do ústavu. Zastanú. Pán Kosina sľubuje Toničke, že pred dvanástou príde jej oproti. Podajú si ruky, ako by to bolo na večitú večnosť, pozrú si do očí hlboko, hlboko... S ťažkým vzdychom obráti sa každý inou stranou. Ale ako na povel obrú sa obidvaja razom, usmejú sa, kývajú si hlavou na znak uzrozenia.

Tu teda vľavo ide sa do reálky a medicínskych ústavov – vpravo do mesta, do všelijakých škôl, všakových šijacích a hudobných ústavov. Vidno i pánov profesorov, ako ponáhľajú sa so všakovými zošitmi – iste opravené žiacke úlohy – do svojich škôl.

Práve ide proti mne, smerom k mestu, môj krajan, vlastne náš krajan – drotár. Nepoznal by v ňom človek poctivého Rovňana, tak sa v tomto mestskom ovzduší zmenil. Nohavice už nenosí úzke, biele, ale široké plundre, ktoré od svojho patróna žida kdesi v Tandlmarku vyhandloval. Ej, zmenil sa tu ten náš krajanko, zaúdil sa celý v tomto večnom mestskom dyme, očernel, zafúľal sa ako ten ochočený bocian v mestskom parku. Hja, darmo je, Slovák je iba vtedy dačo, keď musí ťažko robiť, biedu trieť – tu je drotárovi pridobre a to mu i podrazilo nohy. Hľa, ani nevidno mu na tvári, že by mal určitú prácu alebo cestu pred sebou. Pustil sa naverímboha mestom, hľadať nejakého „mladého pána“, čo by mu udelil groš alebo dva. Už oddávna nežije z remesla, ani z práce rúk svojich: príživuje sa, kde ako môže. O Vianociach má hody! Chodí po domoch „koledovať“ a dobrosrdeční mešťania obdarúvajú ho štedro za umelecký pôžitok, za ten zdrap našskej poézie, presadenej sem, do tohto ďalekého, a nám predsa tak blízkeho kraja. V lete zas pôjde do blízkej dediny a bude strežať jačmeň, aby ho vrabce „nevypili“. Dostane za to nocľah a dačo pod zuby. Grajciare a groše, ako prídu, tak idú do páleného šenku, ktorému drotár i tu zostal až dojemne verným. I reč už

zabudol, aspoň ju silne mieša s mestským žargónom – zostali mu len isté náboženské a spoločenské zásady, ktorými od mladi nasiakol, tie ho vysoko dvíhajú nad mestskú luzu: je verný, poctivý, statočný. Preto i polícia dosť dobrodušne ho tu trpí, bárs oproti tulákom a žobrákom je bezohľadne prísna.

Skoro by bol zabudol pozrieť do obloka v prízemí, kde pán Alois Otčenášek každodenne sedáva. Tu je v obloku, zaujíma plecami celú jeho šírku. Práve dopil svoju kávu a teraz kochá sa porcelánovou fajočkou, na ktorej vymaľovaná je baletka, na zimnú sezónu veľmi nedostatočne oblečená. Pán Otčenášek usmieva sa na tento mrzký, začadený svet. Kde by sa i neusmieval, keď spod neho, zo samej pivnice zamrežovanými oblokmi čuje hrkot a drkot a buchot rôznych kolies a kladív. To je varštat sústružnícky, tokársky nášho pána Otčenáška. Bol vyučený tokár, i remeslo viedol si sám, kým takto nestučnel. Ale neskoršie zbadal, že ako voz, keď sa raz rozbehne, beží sám od seba, menovite ak mu je vdoli nu a má namastené kolesá, tak i remeslo, keď je raz v prúde, ide samo sebou. Od tých čias, čo to vynašiel, prestal sa lopotiť nič po nič. Najal tovarišov za lacný groš, má i majstra, ktorý všetko vedie, takže pán Otčenášek žije si nad svojou dielňou ako malý kráľ. Tak i teraz; hoci je už skoro osem hodín, ešte nie je oblečený. A ja prorokujem, že ani na obed sa neoblečie. Veď on nepotrebuje sa fintiť, je už i tak starý a so ženskými má svätý pokoj. Pred mnoho a mnoho rokmi sa fintieval, čo skončilo sa svadbou a to s pani Marjánkou, ktorá dodnes, chvalabohu, tiež v dobrom zdraví žije a mužíčkovi svojmu zo srdca vďačne prepáči, že sa kvôli nej nestrojí. Poobede ľahne si na kanapu a pospí do olovrantu, potom si kávu vypije, oblečie sa úplne a poprechodí s fajočkou po varštate, po dvore i po dome, lebo je spolumajiteľom domu i dvora. Potom vyberie sa na špacír, až hen do susednej ulice, tam si kúpi kubu u trafikanta a vypočuje denné noviny – tak vráti sa do domu, kde ho už večera čaká, a po večeri ide do výčapu u „Zlaté hvězdy“, kde si posedí do jednej alebo druhej po polnoci.

Pána Otčenáška chceli zverbovať za člena do spolku „Brouk“, ale sa nedal. Vie, že jeho korene zapustené sú v rodine a v „Zlatej hviezde“, ktoré neslobodno rušať a presadiť do verejného života. Raz ho i študenti zvali do plesu a núkali mu vstupenku za tri zlaté, ale on im riekol: „Já

netančím – kto tančí, ať platí!“ A tak sa zachoval výlučne pre svoju domácnosť a spomenutý oblok v prízemí a pre stoličku vo výčape u „Zlaté hvězdy“.

Šťastný pán Otčenášek!

A čo to za hurónsky krik tam u ďalších susedov?

To bude iste pani Winkoszewská. Musí sa každé ráno dochuti vykričať, ináč by sa jej vraj žlč zahatila a pri obede nebolo by apetítu. Zariaďovala si túto kúru veľmi pohodlne. Ako náhle pán Winkoszewski odíde do úradu, tu sa hneď začne harmatanec. Obyčajne zmelie sa slúžke, preto u tejto panej najtrpezlivejšia slúžka nevydrží ak pol druhá mesiaca. Oproti novej slúžke je prvé dva-tri dni samý med a cukor; aby sa žlč nezahatila, tak si ju vylieva – premena i tak neškodí – na najbližšej partaji, ktorú nešťastný osud zasial do jej susedstva. Taká partaj vydrží nanajvýš dva kvartály – potom musí odísť, či chce, či nechce. Ak nechce, tu pani Winkoszewská založí si čierne okuliare na nos a vyberie sa k „domácemu“, ktorý kdesi ďaleko býva. Postaví mu na výber: alebo otázna partaj von – alebo ona vypovedá. Domáci vysoko si cení pani Winkoszewskú, lebo riadne platí, a vypovie nad žalovanou partajou neprajný rozsudok.

Taká je pani Winkoszewská potentátka a na to je pyšná. Veď i môže byť. Z kuchárky stala sa takou paňou, ako je dnes.

Hodinársky tovariš, Adam Winkoszewski, kým ešte bol v Haliči, urobil si známosť so Zuznou L... Odobrali ho medzi myslivcov a vradili do pluku, čo v tomto meste ležal. Zuzna L... prišla sem za ním a slúžila, kým on bol na vojne. Vodilo sa im dobre. On stal sa strážmajstrom a ona kuchárkou. Kúpila kdesi u kohosi akýsi lós a vyhrala naň tridsať, dľa iných sedemdesiatpäťtisíc. Tak Zuzna L... stala sa bohatou pani Winkoszewskou. Jej muž následkom majetku a protekcie stal sa šacovateľom v jednej zastavárni, a síce v oddelení, kde sa na šperky a klenoty peniaze požičiavajú.

Nech iná kuchárka spraví takúto kariéru, neviem, či bude inakšia. Pani Winkoszewská je tak pokorného ducha, že by sa nepochválila za svet, ako ju osud vyvýšil. Tri slúžky hneď v prvom týždni odprášila len preto, že jej tento priebeh z dávnej minulosti spomenuli. Ona si radšej zacigáni – tvrdí, že je dcérou známeho krakovského advokáta L...

V každom ohľade šťastná pani! Má tri dcéry, ktoré tiež budú kedysi nosievať čierne okuliare... Ich vnady ospevovať nechcem – dosť na tom, že ne jeden akademik hľadal, či kvôli nim, či kvôli tým tisícom, byť v susedstve pani Winkoszewskej. Dcéry sa nehnevali, že nápadne často stretávajú na schodoch mladých, ocvikovaných pánov; dosť často boli i vľúdne... Ale tu prihrmela mama, ako tigrica na ochranu svojich tigríčat, a urobila veľmi krátky koniec týmto, ináč nevinným zblížovacím nábehom. Páni s cvikermi museli opustiť teritórium, na ktorom pani Winkoszewská tak rozšafne vládne.

A jej dcéry? Sú už na vydaj. Vážnym, reálnym návrhom jej materské srdce je vždy otvorené. Podmienky: výťah z gruntných kníh a „zajištění existence“. Kto môžeš – hlás sa!

Tu v ulici, popri pani Winkoszewskej, vládne už výlučne medicína. Tu je rozsiahly ústav anatomický, do ktorého hrnú sa nádejní synovia Aeskulapovi. Pri širokom vchode smejú sa sluhovia ústavu – tým je vždy veselo. Ulicou proti nám idú dvaja sluhovia zo špitálu, nesú zavretú kasňu, podoby rakvovej. V nej je „materiál“ pre prvo- a druhoročných, ktorý uloží sa predbežne do pivnice, kým nepríde na pitevný stôl.

Pánu Brzorádovi, majiteľovi piatich drožiek, vezú ohromné vozisko močarného sena. Len ako prejde tá ozruta popod tú nízku bránu! Voz rozohnal sa, vbehol do brány, ale práve v polovici zaviazol; ani v tú, ani v onú stranu. Kočíš kričí, šibe kone; vybehla čeliadka z dvora, tisne za drabiny a lievče. Výčapník z blízkeho výčapu díva sa na scénu a usmieva. Tak sa trápi všetko – kočíš, i kone, i voz dlhú chvíľu. Sluhovia z anatomického ústavu medzitým sa vrátili, teraz už s prázdnu kasňou, a tiež zastali. „Sundejte kola!“ radí jeden a smeje sa. Kočíš je až zelený od jedu.

„Nadzvedněte bránu!“ radí druhý sluha.

Kočíš by im čosi povedal, ale tá čudná kasňa nadháňa mu veľký rešpekt.

Pred špitálom je vždycky, zvlášť ale predpoludním živo a veselo. Áno, i veselo – veď tam denne obráti sa stá a stá mladých, zdravých ľudí; celý zástup doktorov najrozdielnejšej branže a krdle medikov tam sa premávajú. Menovite o desiatej, počas akademickej štvrťi. Pred bránou i v samom koridore ozýva sa všade veselý hovor a smiech. Slúžky a opatrovníce chorých behajú sem a tam za svojou prácou; nevidno im na tvári,

že nachádzajú sa v miestach utrpenia ľudského. Len tu i tu zatíchnu táto živá vrava, keď prihrmí fiaker, ku ktorému ihneď priskočí portýr otvorí dvierka a z fiakra vystúpi ten alebo ten profesor s vážnou alebo zamyslenou tvárou. Takých fiakov stojí pred bránou celý rad. Drožky sú vytisnuté ďaleko od nej; i tam je dobre koníkom, ktoré, tak sa zdá, celý život prebehali a predriemali. Ej, ne jeden by už tiež patril do špitála, keby našiel sa dáky športsman, čo by založil špitál i pre kone. Sotva profesor ujde, zas vráti sa všetko k starému poriadku. Pán medik Mahner lúpa ďalej svoj teplý vurst a zajedá ho slaným koláčikom. Jeho kolega pán Zahnálek ďalej kúri svoju cigaretu, pán Krut ďalej prezerá v lôži portýrovej vyložené listy, menovite pachtí za istým, jemu dobre známym písmom a poštovou pečatou „Pardubice – Pardubitz“, pritom sa mu pletie hlavou pieseň: „... nemohu na tebe, potěšení moje, zapomenout...“ Tam totiž býva jeho „potěšení“. Pán Žeřicha je reálnejší: študuje avízo na peňažné poukážky – práve by potreboval pár exemplárov bežnej rakúskej mince. Kolega pán Kareš pozerá vyhlášky od dekanátu a zoznam skúšok, ktoré sú na tento týždeň vypísané. Pán MUDr. Brabec, ktorý mal práve minulý týždeň promóciu a od tých čias odspáva prestáte úzkosti pred úkladmi, ktoré mu profesori na rigorózach nehumánne strojili; teraz si robí z čierneho prkna výpisky, kde aká stanica obvodného alebo okresného lekára je vakantná.

Pred špitálom zastal dedinský povoz, celkom obyčajný drabinovec, vystlatý zo všetkých strán slamou. V spúste perín leží starec, ktorého pohonič, snáď jeho syn, s akousi mladou ženskou snaží sa podvihnúť a postaviť na nohy. Niektorých privábi tento výjav, iným výjavy tieto už zovšedneli. Jednému prebehne i akýsi tieň rozosmiatej tvárou, iný sa ďalej smeje... Portýr zatiahne za zvonec, podomkovia sa zjavia s kreslom neseným na remeňoch. Naložia naň starca a odnesú na patričné oddelenie.

Do brány vstúpi vidiečan, červený, zdravý muž; ale starší. Obzerá sa na všetky strany, iste nevie sa hnúť. Portýr sa ho pýta, čo chce. Dedinčan vyrečie akési ženské meno: má to byť jeho dcéra, ktorá už vyše päť týždňov tu leží a o ktorej nevie, čo a ako je s ňou. Portýr mu ukáže na bráne pribitú tabuľku, na ktorej stojí, že návštevy od druhej hodiny popoludní slobodno odbavovať. Dedinčan prosí, portýr je neúprosný, musí byť, ak

chce udržať poriadok. Dedinčan sa poškrabe za uchom a neochotne vychádza na ulicu. Iste sa utiahne do daktorého výčapu a tam pri pohári dočká druhú, alebo snáď prvým vlakom vráti sa domov...

A zas sa dohrnul ten trhan Truksa! Prichádza sem každý deň, akoby si bol umienil nerobiť nič iné, len portýra jedovať. Včera i predvčerom ho portýr vyhodil z brány – a nie, zas je tu. Pokulháva na pravú nohu; udáva, že ho bolí na nej palec. Vrátny už zná takých vtákov. Truksa chce sa vkradnúť do budovy a žobrať po izbách. Predstavuje si, že by ho tam šestákmi obsypali. Možno, že by chcel chorým i zahrať, lebo na hrdle mu visí na žltej šnúre rozheganá harmonika. Portýr nerobí s ním dlhých ceremónií; chytí ho za golier a pomôže mu „za brány ven“. A Truksa už je medzi drožkármi a rozpráva im čosi veselého, lebo sa všetci smejú. I on sa smeje, zabudol na boľavý palec.

Zdnuka vyšiel vysoký muž v dlhom plátennom plášti. Na nohách má iba pančuchy a pantofle. V ruke nesie list, ktorý vpúšťa do poštovej truhličky. Iste oznamuje domov, že je už rekonvalescentom a že majú vtedy a vtedy preň poslať alebo prísť.

Tam vo dvore, kde sú posadené stromy, prechádzajú sa iní rekonvalescenti práve v takých plášťoch a pokurujú si. V budove kúriť neslobodno, preto v zime, keď nemožno do slobodna vyjsť, je na fajčiarov veľmi zle. Stranou od nich stoja ženy – tie sa nepotrebnú prechádzať, radšej si potrkocú jazykom – veď je to žene hotová medicína...

A v tomto čudnom svete chorých a menej chorých i zdravých, v svete, ktorý sa hýbe pod bránou, neobmedzene vládne náš pán portýr. Ťažké má povinnosti, ale jeho vysoká, statočná, mocná postava pod nimi neklesá, ale vždy stojí po vojensky narovnaná. Pekný chlapisko! Keď sa čaká dáka neobyčajná návšteva: minister, alebo kardinál-arcibiskup, ktorý každého roku raz v kaplici špitálnej omšu slúžieva a navštívi i izby nemocných a poteší ich vlúdny, otcovským slovom, tu sa náš portýr hodí do parádnej uniformy, zavesí na prsia svoje medaily, ktoré si na vojne vyslúžil a ktoré sú skoro celkom zakryté jeho dlhou, hustou bradou, postaví si na hlavu dvojrohý klobúk a vezme do ruky dlhú berlu; ej, vtedy vyzerá ani pán generál – radosť naň pozrieť! Dnes, ako vždy, púšťa dym z dlhej viržinky, ktorých má vždy celú...

Na veži špitálnej bije osem hodín – treba ísť do prednášky.

Martin Kukučín
PO ŠIESTEJ HODINE
(*Malé črty z veľkého mesta*)

Odejme sa do najlepšieho – najlepšieho, aký máme, kabáta a – na prechádzku! To nesmie vystať, keď chcete svetu aspoň raz denne ukázať, že žijeme, hýbeme sa i trváme. Svetu ukázať! Preto nejdeme sa ukazovať na Petřín, tam chodia i tak len varovkyne s malými – a so svojimi zbožňovateľmi, ani do Stromovky čili Kráľovskej obory – to je okres aristokratov; ani na Karlovo námestie, tam sú najviac šičky a zaľúbenci. Zaľúbenci, ako vieme, sú, akoby nemali oči, nevidia okolo seba nič, nič... Ani do mestského parku, kde sa tiež rozložil pražský izrael a obdivuje tam poloskrehnuté opice, učupené na hambálku, a kŕmi ich svätotrojanským chlebom, ani... Dost' na tom, poďme na Priekopy.

Veď i náš „domáci“, v ktorého dome bývame, ta mieri. A ako sa vyobliekal! Vynovená príroda – domáci tiež vynovený. Kdeby nie! Za moje peniaze, áno, i za moje. Prvého mája dostal činžu... No mlčím, aby sa nepovedalo, že ho nenávidím. Vedie si pod pazuchu dcérku, bledé, plavovlasé dievča – v polokrátkych sukničkách, žltých poltopánkach, z ktorých oba členky koketne vykukujú, znak, že i naša Boženka má, ak nič iného, teda aspoň nôžky práve stvorené, ako všetky iné ženy, ba osmelím sa tvrdiť – my všetci ľudia vôbec. Nehovorím jej to na hanu. Nôžky sú nevelké a tá čierna pančucha. No lepšie ju tak nechať! Domáci nechal Boženku pred trafikou a vošiel dnu kúpiť si dve prešované krátke. Jednu vyfajčí na prechádzke, druhú pri svojom pohári. Áno, svojom. Je na ňom vrchnák, aby sila z piva, i tak riedkeho, neutekala; je na ňom i podobizeň nášho domáceho, veľmi pekná – to jest práve tak pekná ako

on. Kým pán otec tamdnu vyberá, preberá a nemôže také nájsť, aké on chce, aby nebola krátka ani čierna, ani žltá, ale s bodkami, ani tvrdá, ani mäkká; kým mu otvárajú nový balík a rozprávajú najnovší chýr, že ju už chytili a ako ju chytili, i kde chytili, a kam ju odvedli, – ženu totiž, čo zahrdúsila vlastného chlapca; Boženka za ten čas ide zamdlieť, ba umrieť pred trafikou. Hanbí sa nesmierne, pozerá do výkladu na všakové sorty cigár a tabakov, akoby bola v pomykove, ktorú si vybrať. A čo, vari ona tiež fajčí? Pán boh uchovaj! Šiel tade akýsi „čiperný“ JUC. a Boženka neušla jeho všetečným oči. Zná ju už dávnejšie. Chodil v zime do tanečnej hodiny a tam sa s ňou poznal.

„Tá má rande!“ vykombinoval si náš JUC. a obzerá si ju zo všetkých strán, točiac paličkou medzi prstami. Postál, pokýval pravou nohou a usmieva sa, usmieva.

Boženka je ako na tŕni. Bože, ak pristúpi k nej, osloví ju, čo potom? A ten ju osloví, práve si napráva škripec na nose. To je uňho predohra k rečeniu. Náš JUC. má totiž veľký rečnícky talent, nemožno od neho, ako budúceho advokáta a „obhájce u veciach trestných“ ani ináč očakávať.

„Kde jsi tolik, tatínku!“ volá Boženka na otca, ako sa vyplietol z trafiky.

„Již jdu, Beruško, již jdu!“ teší ju.

Boženka sa mu ovesila na rameno a smeje sa. Je veselá, veselá... Obzerá sa i na JUC., ktorý stojí trochu prekvapený a myslí si: „Bére na mne, bére – a já byl takový...“ A ide obďaleč za ňou a strežie, či mu nehodí ešte jeden pohľad spoza pleca otcovho.

Pekné sú tie Priekopy, zvlášť večer pri osvetlení. Škoda, že nie sú priestrannejšie. Z oboch strán vozovej cesty trotoáre široké, pohodlné, popri nich trojamenné kandelábre hustým radom. Na dlažbách hmyrie národ, ako mravce v kopenci. Z výkladov padá svetlo na túto pestrú, mrviacu sa masu, dodávajúc čosi sviatočného každodenným tváram, jemným, novým i obšúchaným šatám. Z druhej strany Václavské námestie podáva zriedkavý pohľad, ktorý sa končí monumentálnou stavbou nového múzea; jeho pozlátená kupola široko-ďaleko kraľuje nad celou okolicou.

Ba či ozaj dakto všetkých týchto ľudí zná? Pochybujem. Zná ich hádam len adresár mesta Prahy a spomenutý kedysi lokálkar. Myslím,

tento ešte najskôr. I pán akademický maliar Borůvka by ich sotva všetkých znal: no a ten je viac na Priekopách než v svojom ateliéri. Zato jeho zná každý, kto len raz prešiel Priekopami. Osoba pozoruhodná: široký klobúk, dlhé vlasy, spustená mašľa – teda nápadný kostým. My si ho len obzrieme a je – ale iní bližšie interesujú sa o neho. O neho, o jeho osobu, a nie o jeho obrazy. Aké pohľady naň hádzu, plné krvavých výčitiek. Sú to takzvaní živnostníci, to jest krajčíri a všetky iné remeslá: hostinskí, kelneri a kelnerky. Pán Borůvka môže byť hrdým, že či v Mníchove, či v Ríme, či na vidieku: všade, kde sa len obrátil, vrstva živnostníkov zainteresovala sa tuho o neho. Dakde nechceli ho ani pustiť, takže musel pred nimi zutekať. Inde šli za ním až na nádražie, a keď nemohli utrímať jeho osobu, nechali si aspoň jeho kufrík na pamiatku. Inde, kde nezbadali jeho odchod, čo stávalo sa obyčajne, bo pán Borůvka vyháľal sa všade ováciám – tak ani tam nezabudli naňho: z času na čas poctia ho listom, vôbec dajú mu ako-tak najavo, že sa oň starajú. Nie div, že i tunajší radi by už raz vedieť, kde sa nachádza jeho ateliér, ale to je tajomstvo samotného pána Borůvky, ktorý, ako bolo podotknuto, rád vyhne ováciám i hromadným návštevám v svojom umeleckom sídle.

Pán majster Lichner, pekne oblečený, nesie na ruke nové šaty. Iste ich doma ktosi túžobne očakáva, aby sa mohol v nich ešte dnes večer ukázať na ulici. Preto pán Lichner ta sa ponáhľa, že chce dodržať sľub. Ako vidím, pán Lichner patrí k remeselníkom, čo držia slovo. Figúra neinteresantná, škoda naň hľadiť.

Expres Nro. 18 stojí pri vchode kaviarne a muštruje publikum, či by nemohol dakomu dačím poslužiť. Je v tom postavení ako mačka učupená – len skočiť na vraha. Sňal svoju červenú čapicu pred pánom Andělom. Majiteľ tohto zriedkavého mena je praktikant u zemského súdu. Hodný, poriadny mladý človek. Expres Nro. 18 vyrobil si uňho pekný groš. Odnáša od neho naparfumované listy mladým dámam v meste a predmestiach. Ešte pán Anděl bol len JUstod, keď sa to začalo, a trvá to do dneška. No, pán Anděl je nebezpečný človek, pokradol hať srdc a srdiečok – neviem, kde ich dieva. Zločin, ktorý na šťastie nepadá ani pod jeden z paragrafov tunajšieho trestného zákonníka. Iba tomu má čo ďakovať, že si chodí po slobode, ako tá rybôčka v bystrej vode, a nesedí

dakde v separácii, alebo plane, v okovách stavu manželského, zlatých síce, ako sa všeobecne uznáva – ale predsa len okovách.

Už ide od nábrežia celou Ferdinandovou ulicou za pani Kudrnkovou, vlastne jej štíhlou dcérou, ktorá, ako inokedy, i dnes vyšla pod opaterou strážnej mamičky. Už tretí raz im je takto na päťách. Minulý týždeň ich videl, že sa viezli vo fiakri, a tri dni na to stretol ich na Priekopách a hneď domyslel sa, že „z toho niečo kouká“. Dievča nie špata, býva na Smíchove, vo vlastnom dome, nezadlženom dome a okrem toho kdesi v Krkonošiach majú vilu. To všetko dozvedel sa pán Anděl od domovníka a okolitých hokynárov. Všetko spoľahlivé informácie. Pani Kudrnková ho už spozorovala; ale robí sa, akoby ho nepozorovala, a dcéra, tá sa už dva razy usmiala... Všetko ide dobre; snád zajtra, alebo pozajtre pôjde expres Nro. 18 do Smíchova s voňavým listom.

Pred výkladom na porcelán stavila sa trojčlenná spoločnosť. Pán už dosť v rokoch, ale mocný, čerstvý. Dáma obstarná, s vysokým, nemodným klobúkom. Iste manželia. Obidvaja na tvári i rukách ohorení. Pri nich stojí dcéra, pekná, červená. Vidno, nie mešťania; kdesi z vidieka zatárali sa sem. Dcéra od päty do hlavy v novom, akoby ju bol zo žurnálu vystrihol. Tu ju to tak zaodeli, zaobliekli. Škoda, že klobúk nepristane veľmi k šatám. Dedinčania iste dali sa prehovoriť preštvalej modistke a zavesiť si na krk tovar, ktorý by precibrená mešťianka neprijala ani darmo. Ináč musia byť bohatí; portýr „U arcikniežaťa Štefana“ vedel by udať ich meno a stav, ale neoddá sa ustávať. Dcéra sa ešte tohto mesiaca vydáva, prišli do Prahy kupovať „výbavu“. Preto i výklad porcelánu tak študujú. Dámy najradšej by zakúpili všetko, všetko, čo vidia; ale „tatínek“ začína pomaly už šomrať, že čo mnoho, to mnoho.

Pán Jozef – to dostačí; teda pán Jozef, „vrchní sklepník od Zlatého Soudku“, nenachádza sa v svojej ríši, ale tiež vyšiel snád sa prejsť. Aspoň tu stojí na Priekopách, hlboko zamyslený nad skvelým divadlom. Ani, ľala, nepozrie na nás a predsa sme dosť intímni. Intímnosť nám preukazuje pán Jozef deň po deň tak, že nás vyznačuje nad ostatných denných hostov „prorostlým“ mäsom pri obede. Na mäse niet totiž mäsa, iba samé blany. Že nás má ozaj rád, dotvrďuje i tým, že pri donesení „španielských ptáčků“ ani mak sa nezahanbí, ani nezľakne pred nami, kdežto samy „ptáčky“ sa hanbia, preto i očerveneli a zabalili svoje kosti

do vypráždanej žemličky. Ešte k tomu mľaskne, usmeje sa, nakloní sa vám k uchu a povie: „Fajn!“ Čo sú to za španielske vtáky? V žiadnej zoológii, ani v múzeu som ich nenašiel. Strašia iba u „Zlatého Soudku“. Ak ozaj v Španielsku dakde lažú sa, mala by tamojšia vláda vypísať na ich hlavy cenu, aby vyhynuli. Ale teraz pán Jozef nepozerala na nás, lež do výkladu na čierny, nevelký vahanček, vlastne na dukáty, vo vahančeku vysypané. Jeho dušou iste v tisíc ozvenách nesie sa jedno jediné slovo, jeho obľúbené: „fajn!“ Všetelijaké cenné papiere, nové i obdreté, čisté i umastené, akoby v nich boli držali šunku, rozložené sú okolo vahančeka; tie pán Jozef neobdaril ani jediným pohľadom. Iba na sklenenej tabuli zastavili sa jeho živé, skúmové oči. Tam je promesa jedna pri druhej zavesená dlhým radom, nad tým žltý papier s nápisom: „Hlavní výhra 200.000 Haupttreffer“, a nad tým belasý papier s nápisom: „Letzte Woche“ – „Poslední týden“. A pán Jozef dumá: ‚Vyhrát tak těch dvěstětisíc, to bych tím u Soudku sek. Té prachdřiny mám zrovna dost.‘ A skutočne touto nádejou zvábený ide do „Směnárna – Wechselstube“ a kupuje promesu. Nuž, nesmejme sa. Fortúna má rada cechu pána Jozefovu. Pán Jozef by za výhru neotvoril síce hostinec; na čo by mu i bol, keď by mal dvestotísíc? Kúpil by si dom a dal sa zapísať medzi ostrostrelcov a chodil by po meste v cifrovanej uniforme. Teda do ľahu!

Ako sa tá cesta miňa! Už sme vlastne na konci Priekop. Všetko sa to tu obracia a berie tou istou stranou naspäť. Výklad pána Chvapila, telesného krajčírca arcikniežaťa Rudolfa, je zakončením tejto slávnej ulice. My prejdeme na druhú stranu, vzdor tomu, že tramvaj, fiakre, drožky, koče a ťažké vozy zatarasujú priechod. Tam sú mestské hodiny na stĺpe, ukazujú práve štvrt' na sedem a svietia na výklad i u nás známeho poctivo pána Neffa. Stranou je stará, nedávno zreparovaná Prašná brána. Niektorí popod ňu idú do Celetnej ulice. Ale čo my tam budeme robiť? I tak je úzka, hoci nie bez významu. V nej je chýrny údenár pražských šuniek, pán Zvěřina. Že sú dobré, toho dôkazom je bývalý kráľ Milan, ktorý od nich stučnel a je cestujúcou reklamou tohto šunkového závodu. Prejdime popri Café français, kde rozvaľujú sa pražskí burziáni.

Nemysleli by ste, s kým sme sa tu zišli! Pán Prokúfek, tragický hrdina istého predmestského divadla. Každým krokom prezradzuje, že pohyboval sa zväčša vo vysokých, ba najvyšších kruhoch. Áno, mnoho ráz

bol kráľom, pred ktorého slovom triasli sa ministri a milióny poddaných. Koľko ráz princom, ministrom, boháčom! Že bol i dakolko ráz parížskym žobrákom, to mu vážnosti neuberá. I tu vedel zachovať dôstojnosť a vážnosť tragického hrdinu. S tým istým majestátom nosil korunu, tiaru i diadém na parochni, ako i turecký turban alebo fez, ako cylinder alebo jakobínsku čiapku. Koľko ráz ho zabili, už akýmkoľvek spôsobom; koľko ráz on sám siahol na svoj život: tu dýkou, tu jedom, zas revolverom alebo nožom; koľko ráz nariekala žena a deti, alebo len sama milienka nad jeho mohylou! A pán Prokúfek vzdor tomu žije a zdravstvuje. Ako fénix vznesie sa zavždy z popola vlastnej pomínutelnosti a nakoniec ustrnie v „Plzeňské pivnici“ pána Račka zaliať tie duševné boje a útrapy, ktoré znášal na javisku. Áno, žije a žiť bude dlho, lebo vzdor čiernym tušeniam, mátoham a fúriám, ktoré mu na javisku hruď rozožierali, má dobre vyvinutý zmysel pre tento, i mimo javiska dosť pestrý život.

Keby sme boli ako tuto pán Nosák radcami, keď i nie skutočnými tajnými – veď ani on nie je ešte skutočným, ani tajným – ale celkom takými zjavnými, správnymi, administrácijnými radcami koštiebradskej železnice – keby sme boli, ako nie sme, vošli by sme tiež tými bočnými dvierkami do miestnosti, ktorá nesie nápis: Continental Bodega Company. Sadli by sme za jeden stolík a dali si naliať malaga, xeres alebo inej podobnej kočvardiny. Ale takto, kdeže vás ta vodiť? Ste v najlepšom prípade majiteľmi dvoch talianov, ktorých sme boli v údenárskom závode zo sveta zniesli – no a taliany neznášajú sa so španielskymi vínami. To by sme museli najprv užiť, keď nič iného nie, teda aspoň pol kapúna alebo bazanta. No a pán Nosák to môže, lebo je radca a milionár. Čakajme, vari i my kedysi, kedysi... Škoda, že za „kedysi“ v bodege na teba ani nepozrú, nie aby ťa honentne dačím obslúžili.

Bárs ťažko padá, prejdime predsa mimo tej bodegy. Veď, laľa, koľkých hodných, statočných ľudí spoločne s nami ju obišlo. Tak hneď rečiem, tu majster Bílek. Kto vie, ako sa sem zatáral; snáď po práci. On nie je denným hosťom v Bodege, ale iba u „Fleků“, nie je správnym radcom a vari tiež sotva kedy bude, hoci ja mu zo srdca žičím, aby bol, a predsa ľudia jeho skorej znajú, ako pána radcu Nosáka. Pozrite, i pán JUDr. Veverka vysekal mu svojím cylindrom hlbokú poklonu; a pán doktor je predsa chýrny advokát. Majster Bílek vyberá v svojom hostinci na Ústrednú

Maticu, deň po deň a už veľmi mnoho rokov. Ku komu príde so strelcom, nik ho nepustí s prázdnu rukou. Ak dakto nemal drobných, pán Bílek počká, o hodinu príde poznové. Mnoho, mnoho grajciarov vybral už majster Bílek. Nám do každej dediny takého majstra – nám!

Medzi nás, neporiadnu čriedu civilov, mieša sa vojsko. No dôstojníci predsa len vedia tou šablou štrngať! To preto, že sú „tenkonohí“, ako im starý Tolstoj vo „Vojne i miru“ nadáva? Krásne šaty, lesk, čistota, paráda! Hľa, ide proti nim akýsi MUC., veľmi stiesnený, akoby sa nedobre cítil v erárskych háboch. Nech príde o rok prvej na tento svet, nosil by bol dôstojnícku uniformu, štrngal by si šabličkou, na ktorej by sa celembalo chýrne „portupé“; na zamatových výložkách by mal už tri biele hviezdičky. Nevoľný MUC. opozdil sa o rok, preto nosí teľa; nemá šable, iba kratučký pagnét. Ani žiadna kuchárka ho neobzrie – nemá ešte ani jednej hviezdičky. Všetci MUC. narukovali prvého apríla, práve keď iní dobrovoľníci dostali šarže. Preto sa tak okúňa.

Všetko, čo nosí uniformu, začína sa akosi narovnávať. Zazreli červený pás na nohaviciach, zlaté výložky a na nich dve hviezdičky. Generál! Tiež na prechádzke. Šedivý, starý pán, ale kráča ani na perách. Salutuje veľmi zdvorile. Ba ešte čo! Zastal na kraji trotoára a pozerá cez ulicu, akoby tam oproti kohosi pozoroval. Kýva rukou. A naozaj, pán oberšť kráča pomedzi fiakre ku generálovi. Za oberštom v slušnej diaľke mladý nadporučík-adjutant. Nekráča tak voľne, ako jeho šéf; napína všetky svaly, vidno mu, že blíži sa ku generálovi. Generál podal oberšťovi ruku, nadporučík zastane v diaľke, vyhne sa, salutuje dľa predpisu a stojí. Generál ho ani nepozoruje, hovorí s plukovníkom. Ba predsa ho spozoroval. Podáva mu ruku, nadporučíkovi! Ako pristúpil, ako ju prijal, ako zasalutoval a zas odstúpil na predošlé miesto: to by už ani Gogol' neopísal. Všetko dľa reglementu. Iba vari že sa mu rozliala neobyčajná radosť celou tvárou a že mu oči zažiarili, vari iba to nepadá pod žiaden § reglementu, hoci myslím, že sa ani neprotiví. Akže je tu priestupok, odpusť mu; kedyže bude tak vyznačený? Vari na manévroch alebo plane na poli? Nech sa teší, ba zlatými literami zapíše deň tento do svojho testamentu. Nech si o ňom rozprávajú i najďalší potomci.

Ľala, tu je známa firma! Matěj Bencker – ba nie, J. U. Bencker, to Matej mi samo vbehlo do pera. Vždy sa zľaknem, že to môj intímny

kamarát stal sa rukavičkárom. Nevolá sa, pravda, celkom tak, ale ľudia, čo privykli v gymnáziách čítať c ako k, radi ho skoro, skoro tak volajú.

Ej, zavadzia ten Suchého dom, zavadzia! Sme v pomykove, ako Xerxes pri Termopylách. Trotoáre úzke, ulica úzka a tou vždy ide alebo tramvaj, alebo voz s nákladom, alebo fiaker a drožka. Dakedy všetko to sníme sa dovedna, že policajt nevie, kde mu hlava stojí. Obecenstvo nevmetí sa na zúžený trotoár, musí stúpiť na ulicu a dávať pozor, pozor, lebo „ho-hóp!“ kričí drožkár. Ak neodskočíš, už ti je paripa jeho na chrbte. Tento pražský istmus menuje sa Ovocnou ulicou. Je veľmi krátka. Vydýchne-me si uspokojení – pred nami je už Ferdinandská trieda.

„Má ucta!“ volá ktosi na vás. Je to pán Nyklíček, listonoš, náš listonoš. Zbehol Jungmannovou ulicou popri jeho soche na Ferdinandovu; poberá sa na odpočinok. Prechádzať sa nepotrebuje, dosť sa naprechádzal a napotil vo dne. Zato i nesie okrem koženej kapsy, kde bývajú všetkým ľuďom príjemné poukážky, ešte peknú kôpočku šestáčkov. Pán Nyklíček je ten šťastný smrteľník, ktorého návštevu každý milerád strpí, ba ne jeden i netrepežlivo čaká. A keď sa návšteva ozaj stane, každý mu ju šestáčikom-dvoma odmení. Šťastný človek! A aký dôvtipný! Pozriete mu zbežne na kapsu a potom do očí, nič viac netreba; on už vie, čo to značí. „Nemajú nic, pane doktore – po druhý!“ odpovie vám hneď, totiž tomu, kto dostal jazernú strelu! Ale ak tam dačo máte, pristúpi šikovne, s gracióznym pohybom otvorí koženú taršuľu a podá vám vytúženú poukážku s takou účasťou a vnútornou radosťou, že nezdržíte sa – musíte mu dať ten šesták, i lásku by ste mu vyznali!

A tu ešte jeden kratučký istmus, ale veľmi zlostný. Ako na protiveň rozložil sa tu fotografický bazár. Ľudia zastavujú sa pred výkladom, obzerajú pekné herečky, hercov, slávnych mužov, spisovateľov, učencov i slávne ženy. Pravda, poniektorí najradšej tie reprodukcie pikantných i menej pikantných obrázkov i obrazov. Dakedy spraví sa tam z týchto divákov opravdivý špunt, ktorý zatarasí premávku. To bolo obzvláste za oných čias, keď visela tam baronesa Vecserová. Nuž ale nič netrvá večne – i plynová lampa nad dvermi pána Nepomuckého, vychýreného virtuóza na virštle, cerbuláty a taliany, zasvieti nám do očí sťa spásonosný maják. My, ako som spomenul, sme po večeri, preto kráčame neúprosne ďalej: ale zato pán Alois Wagner drží smer rovno k spomenutej lampe.

Nuž on je portýrom u baróna Zecha – neskoro obedúva, a že nasiakol panským životom, i olovrantúva. Tak teraz ide na olovrant. Zje dva párky s chrenom a potom pôjde na štvrtočku vína do svojej vinárne. Pán Alois bol totiž kedysi, kým takto veľmi nestučnel, vojakom a slúžil ako firer kdesi v Uhorsku, tam naučil sa piť víno. Zoznal sa i so Slovákmi, od tých čias má ich rád. Rozpráva o nich všeličo, ale čo si zapamätal, to je táto zvláštnosť. Klajú vraj veľmi smiešne: „Tisíc krmených striel sa ti do duše páralo!“

„Zvláštní, čo?“ hovorí svojím priateľom pri štvrtočke. „Tam se i střely krmí, nejen bagouni (krmené svine).“

„I bože, jsou na světě divné pronárodové!“ odpovedá obyčajne kostolník od Sv....

Vypýtal sa každého dosiaľ, či vie, čo sú „krmené strely“. Tajomstvo o siedmich pečatiach! Možno, že to mohli byť „hrmené“ – ale kto ich tam vie, aké sa vtedy do duše párali!

Á, zas uniforma! A pohodlná, parádna! Mladý úradník vyšiel ukázať sa v nej svetu. Kabát šosatý je rozopätý, pozlátený kord tisne ľavou rukou, aby sa mu s nohami nemiešal. Darmo je – oficierska je predsa len krajšia; i slečinky radšej za ňou kukajú. Zato rozumné slečny a menovite mamičky majú túto úradnícku bez otázky radšej. Z mnohých príčin. Akoby na nej stálo napísané, že jej majiteľ má toľko a toľko mesačne. Že na vojenských tiež? Dobré, ale tento je solídny, pokojamilovný, domácky – kde takého oficiera nájdete? A nadovšetko: netreba kaucie! Pán Otakar Süss dobre si je vedomý, aký má kredit u mamičiek. Preto si tak vykračuje, preto hocktorú neobzrie. Keby len ten poriadok s tou uniformou nebol tak jednostranný! Keby v tom i dámy, menovite slečny boli zahrnuté. Pán Süss by to hneď previedol, keby mal na to moc. Taká, čo má päťtisíc – nech nosí taký, tá čo desaťtisíc – zas taký klobúk; každá sorta partie inakší. Lebo v dnešných pomeroch hľadanie ženy u uniformovaného úradníka veľmi ponáša sa na známu hru o kolembabu. Na jeho kabáte každý vidí, čo je, koľko má; on zas nevidí, za akou sa ženie, čo je a ako je. Pravdu má pán Otakar, len ktorý minister pustí sa do takého ťažkého problému!

Ktosi beží k vám, akoby vás bol celý deň hľadal a nepopáckal. Má napakované všetky kešene i ruky akýmisi papiermi. Vám tiež vstrčil jeden

do ruky a už letí ďalej. No vidíte, nech sedíte doma, ani by ste nevedeli, že pán Votruba, čo býval kedysi tu, preložil svoj „oblíbený“ hostinec ta; že jeho pivo je vždy „od čepu“, obsluha vzorná, pohodlie detto, každý štvrtek „špekové knedlíky se zelím“, a „každou neděli, středu, svátek a sobotu“ „concert“ (čítaj: gonzerd) a „vždy chutná jídla“. Pán Votruba vás prosí, čo len o jednu návštevu na príhodu. A toho následok? Že nájdete všade na trotoári papiere – pán Votruba leží na ulici. Čo chcel, dosiahol: žije v pamäti p. t. obecenstva, keď nie štyriadvadsať hodín, tak iste aspoň päť minút. I to dosť od neho!

Pán Pavel Chleborád, žiak českého konzervatória, valí sa ulicou a hvízda si akúsi skladbu. Postrčil pritom pána Antonína Frůhaufa. Pán Frůhauf skutočne dosť zavčasu vybral sa mestom, tuším hneď po piatej. Prečo, dozvieme sa hneď. Je kandidát profesúry a nenarodil sa, vzdor nemeckému menu, v paláci bankýra, ale len v domčeku chudobného krajčira v Pardubiciach. Ale prišiel na zelenú ratolesť! Vlni bol inštruktorom u kniežata Schafhausena. Na cestu z Pardubic do Prahy dostal sto zlatých. Pán Frůhauf premenil stovku, zaodel sa, zaobul sa kniežatsky. Stučnel a spanštel, že ho nik nemohol poznať. Ba on sám, keď nazrel do zrkadla, mimovoľne viedol asi takýto monológ: „Jsi to ty, Tondo – anebo nejsi?“ Nuž nejednej panne na Malej Strane strepotalo srdiečko, keď hrmeľ ulicou kniežacia ekvipáž a v nej mladí princovia a švárny vychovávateľ, MUC. Laura, guvernantka tamže, písala vraj naňho, ako sa hovorí, ódy. Ale škoda večná; princovia podrástli, pán Frůhauf vystaľoval sa z nádhernej paloty do prozaického činžiaka v Novom Meste. Žil, kým bolo z čoho, a keď nebolo, živil sa, ako mohol, najviac rozpomienkami na kniežací dom. Minulý týždeň prehrabával sa v kufríku a tu vo fraku našiel striebornú zlatku. Dnes odpoľudnia prehliadol celú garderóbu, či zas dačo nenájde. A – nemýlil sa! Za futrom vesty namacal čosi takého ako dvojšesták. Kým futro odparoval, dvojšesták prirástol mu tesno k srdcu. I rozmyslel si, čím sa dnes večer uhostí. Trpké sklamanie – parádna gombička! Oh, próza – próza! Vybral sa mestom, či nenájde dakoho, na koho „rozložil by síť k lovení“. Všade sedem chudých kráv! Tak došiel na Ferdinandskú a zastavil sa pred oblokmi, na ktorých stojí: déjeuner – dîner – souper... V oblokoč všakové lakoty. Rak ako krpec; ošklbaný kapún s tenkou kožou, spod ktorej presvitáva žltkastá masť ani

zlato. Údený a ktovieaký ešte syr; salámy od výmyslu sveta; čerstvé, celkom čerstvé hrozno a jahody; tam na ráme zas visí biela ryba, tamto akýsi čudsný bôb. Veci všetko ako pod zuby stvorené. Pane Frúhauf, poradím vám čosi. Zatiahnite si remeň aspoň o štyri dierky a zaspievajte: „Preč jděte marná myšlení, kam chcete: nic nedbám...“

Vari zas chytili dakoho a odvádzajú na políciu! Pred trafikou ohromná kopa ľudu a všetko, zblízka i ďaleka, ta beží. Ale nič – každý vracia sa a hovorí sklamaný: „To jsou blázni, co?“ totiž tí ostatní, nie on. A čo je to tam? Trafikantka zavesila si klieťku s vevericou.

Tak tu máme Národní divadlo, už osvetlené zdnuka i vonku. Pribehávať fiakre a drožky k pojazdom; dochádzajú ľudia peší a spechajú do jeho siení, lebo už je na siedmej. Oproti divadlu je kaviareň Slávia, kde sa umelecký svet schádzava. Pekná miestnosť, i spoločnosť vyberaná, i všelijakých novín veľký dostatok. Potom sa nedivím, že ľudia až hen z nemocnice sem idú stráviť príjemnú hodinku, pozrieť si to pestré divadlo prechádzajúcich sem a tam ľudí, ako tu pán dr. Werich. Oproti nám stojí reťazový most; stavba stará, ale osvedčená. Nezrútili ho ani vozy, ani fiakre, ani vojsko, čo cezeň často korporatívne chodí, pravda, rozviazaným krokom, lebo ak by krok bol na tempo, most by sa vraj prepadol do Vltavy. Zdá sa, že most je mocnejší, ako sa myslí. Nezvalil sa pod ťarchou vlastnou a pod ťarchou premávky, ani pod útokmi tunajších humoristických časopisov, ktoré menovite v uhorkovej sezóne rady sa ním bavia; ba ani pod pána sládka Peroutky a pekára Žemličky, ktorí chodia cezeň ruka v ruke každý boží deň na druhý breh do akejsi vinárne.

Ba či sme to ozaj v Prahe, pri reťazovom moste! Veď čítam vlastnými očami nápis A. Kubín. Podľa toho sme pri Dolnom Kubíne! Čo neurobí naše mesto! Možno sa mu zachcelo za nami a presťahovalo sa aspoň na ten čas, čo sme my tu, ku brehom „stříbropěnné“ Vltavy. Ba kde stojí tu sklep pána kupca Br., čo nás to traktúva tou dobrou borovičkou! Nie, predsa sme nie v Kubíne, pána Br. tu nikde nevidno. Ea, i ten nápis nie je celkom A. Kubín, ale A (velikánsko) a na to (malým písmom): ntonín, tedy Antonín Kubín – je to jeho holičský salón.

No ľudia na takto rok budú sa mať načo prizeráť, keď tu bude výstava. Tam za Vltavou Hradčany v prítme západnej zory s veľkolepým už teraz, hoc ešte nedostaveným veľchrámom sv. Víta; záhrady, parky na okoli-

tých vrškoch a stranách; ľavý i pravý breh; ostrovy Žofinsky a Strelecký, nad Vltavou mosty, na nich živá premávka – nuž krása! Treba to vidieť.

Zo Žofína sem na nábrežie dolieha vojenská hudba. Čo v Prahe elegantného, všetko je tam; poniektorí iba teraz ta idú. Tak i pán kolega v pere, spolupracovník toho a toho denníka tiež ide na Žofín. Vlastne ťahá ho ta magnet, dievča modrooké s klobúčikom veľmi elegantným. „Tatínek“ si pri nej ťažko vykračuje, akoby niesol na pleciach celý svoj miliónový cukrovar.

Nie, smrti by sa skôr nazdal, ako že sa dá pán Dolejšek na takúto márnosť! Muž pilný, príčinnivý, svedomitý, pevných zásad, opatrný manipulátor s časom i peniazmi, dľa príslovia: čas – peniaz. Krčí sa v kon-toári firmy Flick & Flock celý deň. A nemusel by. Jeho otec má veľkoobchod kdesi v Rakovníku a pán Dolejšek ho iste prevezme kedysi. Pracuje predsa do úmoru, učí sa. Nuž chce byť bohatý, bohatý... A tu dá sa na takú márnosť! Naučil sa akiste v „české zemské jízdnici“ „rajtovať“ a teraz sa ide aristokratickému svetu ukázať do Stromovky. Ale dôjde ta na mrkanie. Na mrkanie snáď preto, že v mútnom ľahšie loviť „zlaté rybky“; a či preto, že koník za mestom dostane fanty a nebude chcieť kroka ďalej urobiť?

„Nazdar, pane soused!“ volá na mňa pán Wurm, bývalý okresný tajomník (notár) od Žamberka. Starý pán už takto, ale zo zdravého rodu. Zagazdoval sa, synovia podorastali, mali ísť na univerzitu. Presťahoval sa i otec s nimi do Prahy užívať zaslúžený odpočinok. Býva tu už viac rokov, ale poznať v ňom nepokazeného vidiečana až dodnes. Tak i mňa volá susedom, hoci nebyvame pod jednou strechou. On býva na Malej Strane a ja celkom inde. Ale pán Wurm myslí, že sme dakde v Žamberku, a preto ma volá susedom, vzdor tomu, že som ja pod právomocou magistrátu cele iného, predmestského. Zoznámili sme sa na Letnej, stre-disku to všetkých penzistov. Dve hodiny som počúval jeho anekdoty, lebo ma bavili poniektoré. To mi vyzískalo jeho priazeň. Iní penzisti ho možno nechceli už počúvať, iba ja, v istom ohľade tiež penzista. „Víte-li pak, pane soused, kterak já umístil sedm vojáků do šesti postelí, když byly manévry u nás?“

„Dva spali na jedné,“ hovorím ja; bárs som znal fortieľ, lebo pán Wurm mi ho minule vysvetlil, robil som sa predsa nevedomým.

Pravým prstom ukazovákom zavesloval v povetrí. „To-to! Každý chcel mať svoji postel zvlášť a ja jich měl jenom šest a vyhovel přece sedmi vojákům...”

„To bych neřek,“ hovorím mu ja.

„Tak pojdte, já vám to vyložím,“ a pán okresný tajemník přijal moje rameno a pošli sme nábrežím. „Když jsem byl okresním tajemníkem, tak se stalo, že...”

Ráďte odpustiť, vct. čitatelia! Mal som úmysel zaviesť vás nazad k Václavskému námestiu. No stalo sa, že sa ma zmocnil pán Wurm a bude ma držať aspoň dve hodiny. Tak dlho na mňa čakať nemôžete, ja vypočúvam za vás jeho anekdoty – pritom okolo pol desiatej niet na ulici nič zaujímavého. Všetko beží domov, aby nemuselo platiť domovníka. Ja obetujem sa za všetkých. Za pokutu, že som vás tak dlho nudil, bude ma pán tajemník baviť opotrebovanými anekdotami. Suum cuique!

Martin Kukučín

PRAHA V ZNAMENÍ VÝSTAVY

Prvého mája! Robotnícke červené kravaty, široké klobúky a haveloky – vôbec všetko, čo súvisí s manifestáciami robotníckymi... Je to všade rovnako s tými tábormi robotníckymi, každé mesto ich bude mať, daktoré i viac, polícia aspoň bude môcť povedať: „Nie som tu darmo...”

To nemá pre Prahu žiadneho významu, ba ani nie „veľký koncert“, toho dňa o štvrtej ráno v „Kráľovskej obore“ držaný, na ktorý popredku tešilo sa všetko, čo rado vstáva na svitaní, ešte prvej, ako začnú štebotať lastovičky, ktorých je tu toho roku veľmi, veľmi málo. Zaviazli kdesi, alebo pomrzli, kým preleteli ponad Alpy.

Praha obracia inam pozornosť. Tým dňom vstupuje do znamenia výstavy.

Ani nečuješ hovor o inom ako o nej. Všetko, čo sa robí, čo sa myslí – všetko je „pro výstavu“. Už vonkajšok, ako sa mesto navonok ukazuje, svedčí, že tu strojí sa čosi neobyčajného. Všetko, čo by na oči nemilo mohlo pôsobiť, odpratáva sa a zas vynakladá všetok zreteľ, aby mesto vyzeralo ozaj sviatočne, keď príde ten deň.

Celé ulice sa predláždili, zvlášť tie, kde bude väčšia premávka a obchod. A to veru nebude nikomu na škodu. Parky sa zriaďujú, okrášľujú. Že tak pozde, toho je tá príčina, že i tu panovali veľmi plané časy a len po tieto dni sa akosi vyjasnilo, i to ktovie, či naddlho.

Veľkolepé múzeum je už hotové i zvnútra, i zvonku. Nič neruší dom, aký vyvoláva v každom pozorovateľovi pohľad na túto krásnu, nádhernú stavbu. Pred ňou na mnohých podstavcoch je socha Čechie a po stranách Morava a Sliezsko. Spod Čechie poleje sa mocný prúd vody

z tlamy levovej a bude padať do bazénov, pod ním sa rozkladajúcich. Kto vystúpi až hore k vchodu do múzea, má pred sebou ako na dlani námestie Václavské, ktoré končí sa Priekopami a kedysi bude až po samú Vltavu predĺžené, čo mnohí netrpezlivo už čakajú. No i takto, zvlášť večer je to pohľad zriedkavý. Nekonečné rady plynových lúč zaplavujú svetlom toto najpriestrannejšie námestie. Okolo múzea bude zariadený pekný park a hriadky s kvetím a krovinami. Pätnásteho mája i múzeum bude oddané svojmu určeniu, spolu i nová akadémia vied a umení bude otvorená. Urobí to menom jeho jasnosti arciknieža Karol Ludvik, ktorý k tomu účelu dostaví sa do Prahy.

Veru mnohá vec bola by sa ešte odložila, keby nie výstava. Už v tom je ona veľmi osočná, mestu a celej krajine. Niektorí nedbanlivejší majitelia domov musia svoje domy okladiť ak nie podobrotky, tak pozlotky, to jest, na ich útraty prevedie to magistrát. Kamenný most Karlov, ktorý vlni povodeň zrútila, nemohol byť ešte napravený, ale je dočasne tak zreparovaný, že premávka po ňom už od troch mesiacov trvá. Medzi piliermi zachovanými je drevený most na vysokých pilieroch – ten potrvá do tých čias, kým Karlov most, pomník českej slávy, nebude definitívne napravený.

Pretože výstava bude v Kráľovskej obore, teda asi pol hodiny od mesta, prichodilo pomýšľať na to, aby premávka medzi mestom a výstavou bola bystrá, pohodlná a lacná. Pražská tramvaj už predtým ta viedla, ale tento podnik už preto je nepopulárny, že je v rukách cudzích kapitalistov. Táto akciová spoločnosť má ten účel, aby hodne nacicala pražských peňazí a odslúžila sa za to Pražanom – nemeckými úradníkmi. Niet týždňa, aby v novinách nečítali sme žaloby, ponosy, pokyny, rady – ale správa slávnej tramvaje má kožu ako elefant. Nie div, že mesto muselo urobiť, čo sa urobiť ešte dá: zariadiť lanovú dráhu od mosta Eliškinho na Letnú. Bude do výstavy tiež hotová. A pretože na tomto moste bude až veľmi živo, peší, kočiare, tramvaje atď., mesto dalo povýše neho vystaviť druhý most pontónový, ktorý je už skoro hotový a iste dobré služby bude konať, keď bude nával veľký. Pán František Křižík zase zavedie elektrickú dráhu z Letnej, tam kde lanová bude sa končiť, až k výstavisku.

Klub českých turistov stavia zas na Petříne „rozhlednu“. Má to byť vysoká veža, z ktorej otvorí sa ďaleký výhľad až po Krkonoše. Vstupné

bude malé, prístup k nej pohodlný a lacný – dá sa očakávať, že klub zle nepochodí, ale ne jeden hosť nebude ľutovať tejto cesty, aby mohol si ozrieť i okolie Prahy, ktoré je veľmi krásne.

*

Praha vynasnaží sa, aby cudzím hosťom nebolo clivo. Hry v Národnom divadle budú trvať cez celú sezónu. Riaditeľ Šubert vybral už kusy, ktoré dosiaľ dávali sa v divadle s najlepším úspechom a zostavil z nich repertoár, s ktorým hostia môžu byť spokojní. Opery, drámy, veselohry i balety budú sa zamieňať a priťahovať nových a nových návštevníkov. Umelci od divadla nebudú mať toho roku už vakácií. Malú náhradu mali cez Veľkú noc, keď trvali vakácie tuším celý týždeň. Väčšia náhrada bude od obecnstva, ktoré ich iste bude odmeňovať potleskom. Pretože Pražania tieto hry už videli a nechceli by cez výstavu bez divadla ostať, tomu odpomohli dedičia direktora Švandu ze Semčíc, vystaviac na Smíchovskom nábreží dočasnú scénu. Tam bude hrať spoločnosť tohože Švandu, veľmi dobre známa. Cez zimu hráva v Národnom divadle v Brne. Na Kráľovských Vinohradoch je tiež letné divadlo, kde spoločnosť Pištěkova ako indy, tak i teraz bude hrať.

Čo prídu Nemci, tí pôjdu navštíviť staré a zostarené Landestheater na Ovocnom trhu. No ani budova, ani hry v nej ich nepozdvihnú. Urobí to dojem provinciálneho divadla. Okrem toho majú Nemci neďaleko spomenutého Múzea Neues deutsches Theater, nedávno vystavené. Zvonku a zďaleka ešte sa ta reprezentuje, hoci je veľmi rozčľapnuté, ako tučný a nízky žid – no zblízka vidno, že je to talminádhera. Tie sochy tamhore také, akoby ich bol remeselník napochytre vydľabal, nezodpovedajú, áno, protivia sa štýlu. I dnuka vidíš, že čo sa ligoce, to nie je zlato, ale iba aurum mosaicum. Nuž vyzerá to ako tá nemecká nafúkanosť tu v Prahe – prizri sa jej, vidíš, aké je to smiešne...

Bude mnoho ľudí, čo nemilujú divadlá, menovite keď reči nerozumejú. Tí pôjdu do Karlína do Theatre Varieté – je to čosi také ako inde Orfeum. Bude cez celú sezónu pracovať.

A ešte o Národnom divadle. Práve pred ním stavajú dva kandelábre, vysoké a nádherné. Budú do výstavy dohotovené. Tu hneď vidíš, že čo

Čech raz postaví, to je i trvácne, i nádherné, keď raz chce ukázať, že dačo zmôže a vládze.

*

V kupectve, v remesle, vo všetkom badať, že krajina chystá sa k výstave. Mnoho a mnoho nových sklepov zjavilo sa a čo deň nové povstávajú. Noví ľudia snažia sa vykoristiť príhodný čas k začatiu kupectva. Zase staré firmy sa vynovujú. Mnohé jedálne, o ktorých si myslel, že nesmú byť vybielené a trochu priestrannejšie a vyššie – to všetko zväčšuje sa a rozpína. Len kde berie sa miesto v tých starých, sto a storočných domoch! Iní zakladajú záhrady, menovite pivovarčí, iní zas okrášľujú, kde-čo môžu. A všade ukazuje sa radosť, ako keď dakto čaká hostí a riadi, aby im bolo milo a dobre. To všetko je veľká výhoda nielen hostom, ale i Pražanom. Lebo starousadlý Pražan je zvláštne stvorenie. Má podelený čas a toho sa drží a večer je rád, keď môže si posediť vo „svojom“ pivovare a pri „svojom“ stole i so „svojimi“ priateľmi. Deň za dňom, rok za rokom – ani hostinský, ani hosť nebadajú, že oba stučneli. Ich deti sú na svojom chlebe, vlasy im vyplzli alebo statočne zošediveli, a vždy len chodia k „svoju“ stolu. A tá izba i ten stôl zostáva tak, ako bola, len čím diaľ je začadenejšia. Z tohto konzervativizmu dá sa vysvetliť, že popri moderných, elegantných reštauráciách je celý regiment starodávnych, v pravom slova zmysle „pivníc“. Vlasy sa dvíhajú, slzy tečú, dych sa kráti – ale Pražan sedí si pri svojom poháriku a nešiel by za svet do parádnej reštaurácie. No a teraz i na tieto prišiel rad. Ale zato nech sa nik nebojí, že z tých starých nezostalo nič. Veru je dosť takých, kde Švédi popíjali v tridsaťročnej vojne a skoro nič sa nezmenilo, iba že svieti sa nie faklami a smoliarmi, ale plynom. To je výdobytok novej doby.

O byty bola by bývala núdza. Tunajšie hotely neboli by vydržali stisk, aký panuje pri výstavách. Preto staré rozšírili sa, nové stavajú sa, i z prievátnych bytov, hostincov, improvizujú sa dočasné kvartiele. Nikto nemusi sa báť, že by musel dľa starého dobrého mravu prenocovať pod dákou bránou alebo na moste. Budú k dispozícii boháčom parádne salóny, menším boháčom izby, chudobnejším kabinety a i nocľahy lacné a hromadné,

ako v kasárňach. O toto všetko stará sa ubytovacia kancelária výstavná a okrem toho je tu inštitút na zaopatrovanie bytov Oiketerion.

Hromadné návštevy, menovite hostov z ďaleka, budú slávnostne vítané. O to stará sa slávnostné komité Meštianskej Besedy v Prahe. Iste nejeden raz bude celá Praha na nohách, privítať hostov, ak budú interesantní, alebo ináč príjemní. Pražania sa v tom veľmi vyznajú. Takých vítaniek inde ľahko nevidíš, ako tu.

*

Okrem toho spolky a všetky stavy starajú sa, aby prispeli na oslavu tohto národného sviatku. Tak hneď týždeň po otvorení výstavy panie a devy české oddajú nádhernú zástavu študentskému ústrednému spolku Slávia. Tu bude celý rad slávností. Večer predstavenie v Národnom divadle. Tu budú obrazy z dejín českého študenta a slávnostný prológ, spísaný od Elišky Krásnohorskej k tejto príležitosti. Bude historický sprievod pešo i na koňoch v kostýmoch starodávnych, študentských. Na Žofíne bude improvizovaná benátska noc s elektrickým osvetlením, lampiónmi, gondolami a spevom.

Budú ďalej závody velocipedistov neďaleko výstavy v Holešovičiach. Bývali i po iné roky, no teraz budú ešte nádhernejšie a účasť bude veľká.

Koncom júna bude Zlet všesokolský, to jest sokoli zo všetkých strán zídu sa a budú závodíť. Tu bude celý rad slávností usporiadaných sokolmi.

Nuž bude všetko, čo môže človeka vábiť k ceste do Zlatej Prahy. Ona čaká hostí zo všetkých strán; srdečne ich privíta menovite zo Slovenska!

O výstave budúce.

PRECHÁDZKY PO VÝSTAVISKU

I.

Z Jozefského námestia kráčame „Eliščinou triedou“, alebo môžeme si tu sadnúť na tramvaj: je to skoro jedno, tramvaj sotva včasse zavezie nás do

Kráľovskej obory, akoby nás zanesli naše vlastné nohy. Napravo ukázu sa nám Eliškine kúpele parné, rímske a írske, i vaňové. Upomínajú na židovskú synagógu v Lúkach.

Preto kúpačku ponecháme si napotom; snáď v Kráľovských kúpeľoch pri Karlovom moste alebo na Žofíne. Kráčame Eliškiným mostom, pravda, museli sme zaplatiť za to jeden grajciar. Naľavo i napravo otvorí sa nám zriedkavá panoráma: vľavo zelený, stromami vysadený breh Letná a tam ďalej Hradčany. Z tejto strany vidno, že to bol kedysi pevný hrad a nie iba bydlisko starých kráľov a aristokracie. Dóm sv. Víta vyčnieva nad všetky paláce, žiaľ, že nedokončený ešte. No nebude dlho trvať a tento sen štedrých, umenia milovních kráľov bude splnený. Na stavbe sa po tieto roky energicky a ustavične pracuje.

Rovnobežne s Eliškiným má ísť i most drevený, pontónový. Na pražskom brehu stavba dosť pokročila a do otvorenia výstavy bude iste hotový. Ľudia sa smejú, že načo bude? Zide sa on. Nie je to veľká radosť kráčať po Eliškinom moste.

Tramvaj, ťažké fúry, drožky, fiakre, privátne i nádherné kočiare; to človeka, i navyknutého veľkomestskému hrmotu a lomozu, rozčuľuje. I peších tu ide veľa, takže magistrát pokračoval iba rozumne, že takúto živú premávku – a v čas výstavy bude ešte živšia – rozdelil na dva toky.

A sme na brehu holešovickom. Keby bola dráha lanová už hotová, vyviezli by sme sa hore brehom na Letnú a stadiaľ by sme šli na výstavisko – ale teraz ešte nie je všetko skončené. Pôjdeme teda popri brehu Vltavy tou ulicou vpravo – je to Bělského třída. Patrí už Holešoviciam, obci donedávna samostatnej, dnes už k Prahe ako siedma časť patriacej.

Výstavných domov a palácov tu nenájdete. Býva tu robotnícky ľud, ktorý každé ráno roztráti sa po okolitých fabrikách. Je ich tu celé mesto, jedna pri druhej; že sú tu, môžete sa presvedčiť z toho dymu, ktorý valí sa z vysokých komínov a, menovite ak je mračno, rozkladá sa nad zemou a otravuje vzduch. Inak ulica je novo dláždená, i široké chodníky mozaikové pre peších po oboch stranách. Vidiečan, privyknutý na chôdzu po pažití alebo po prachu, na takej dlažbe veľmi chytro ustane. Po dennej chôdzi podošvy len tak špejú. Po oboch stranách sú fabriky, kontoáre, skladiská a podobné prozaické veci. Iba vpravo máme ostrov

Benátky, na ktorého zelených stromoch oko s úľubou sa zastaví. Veru len na stromoch – pôda zanesená je štrkom a skálím od minulej povodne.

Kráčate chodníkom a naraz nájdete ho asi na dvadsať krokov pretrhnutý. Hlboko do sporiadanej, vyriadenej ulice vybieha akési divné predhorie: prieloh, na ktorom rastie konský štiav a bršlina. Majiteľ tohto krásneho sadu, pán fabrikant Reisszahn, dal zabiť do zeme kolíky a na tie krížom laty, aby sa dakto predsa na to predhorie nevyškriabal a nepostúpil nádherné „Anlagen“, ktoré jeho nemeckému vkusu neslúžia ku cti. Divní ľudia! Neberú účasť na výstave, nazvali ju „bubenečským jarmarkom“, myslia, že bez nich vyjde z nej fiasko. A keď vidia, že bez pár lastovičiek bude naozaj leto, takouto malou sekatúrou chcú ukázať, že sú oni Nemci a nemusia prepustiť grund pod chodník. Iste každý nepredpojatý sa zadiví, keď zazrie túto ukážku vyššej kultúry.

Tak sme šťastne pred fabrikou známeho i u nás Umratha & comp. Pravda, náš Treskoň mnoho mu u nás pokazil. A tak má byť. Tovar v najhoršom prípade vyrovná sa do akosti a škoda veru nosiť vodu do nemeckého mora ...

Vpravo nachodíme nové, kvôli výstave zbudované hotely. Sú pekné a vkusné. Iste bude v nich živo, nie darmo nosí jeden z nich váblivé meno – Tivoli.

Prejdeme popod most buštěhradskej dráhy a už sme na mieste. Naraz objaví sa nám celkom nový svet. Po tej triezvej próze života nachodíme tu hotovú báseň. Nevieme, kam oči prvej hodiť – všetko, čo do nich padá, hodno je pozornosti, obdivu. Keď vyjdeme na vršok, hore peknu, žltou cestičkou, ktorá vedie vľavo – tu máme ako na dlani celú výstavu. Akoby bola opretá o tie brehy a stráne, ktoré zavierajú ani prirodzený rám tento krásny, prekvapujúci obraz. Miešanina striech, veží, vežičiek, kupol v najrozličnejších a divných štýloch. A nad tým všetkým dominuje priemyslový palác, ľahký, vzdušný, zo železa a skla. Vysoká jeho báň nosí na temene korunu svätováclavskú. V noci elektricky osvetlená bude metať svetlo na osem kilometrov dookola a drahokamy koruny sa zajažajú...

Z tejto strany výstavný priestor ohradený je latovým plotom. Ideme k hlavnému vchodu; musíme sa vykázať legitimáciou od výstavného výboru, ináč nás varta neprepustí ani za peniaze. Práce je veľa a diváci by zavádzali.

Už sama brána prinúti nás, aby sme popri nej len tak neprešli. Je celá drevená, v národnom štýle, ani čo by ju boli naši tesári z hornej Oravy spravili. I znalec takýchto vecí bude prekvapený vkusom, solídnosťou a čistotou práce. Sú to sami vidiecki tesári, ktorí ju postavili. Vľavo pošta-telegraf, vpravo administrácia — oba domčeky chutné s vežami, altánom, pavlačami, vystavené v českom štýle. Podobne i umelecká a retrospektívna výstava. Sú to budovy dlhé, sochami vyzdobené. I dnuka by boli hotové, keby nebola vlhkosť, ktorá prekáža uschnutiu múrov. Vstúpiac do umeleckej výstavy, kde budú rozvešané obrazy, skoro sme spadli od ťažkého vzduchu a horúčosti. Asi dvadsať košov koksu žiari a rozširuje otravný vzduch a robotníci tu pracujú, ani čo by nič. Tak sa musí sušiť.

Medzi umeleckou a retrospektívnou výstavou nachádza sa zelené, prehĺbené priestranstvo. Tu pilne už pracujú, sadia, kopú záhradníci pod komandom p. Thomayera, mestského záhradníka. Kto pozrie na mestské parky a hriadky s kvetmi, musí vzdať česť jeho zriedkavému umeniu. A tu, keď si staneme, leží pred nami priemyslový palác, od neho nás delí iba tento sad. Pod ústreším sú erby miest českých, na fronte dve veže a v nich výklenky, v ktorých stoja sochy kráľov Leopolda II. a Fraňa Jozefa I., pod nimi čísla 1791 – 1891. A tam vysoko nad palácom smelá kupola s korunou českou. Vedú na ňu točité schody; zospodku vynímajú sa, ako čoby tam dáky červ visel.

Laik si pod výstavou, vôbec pod dačím veľkolepým predstavuje čosi neurčitého, nekonečného. Napríklad počuli sme vychvalovať Viedeň, a menovite Ringstrasse. Čakali sme divy. A čo? Boli sme sklamaní, skutočnosť kulhala za fantáziou. Tu je to ináč. Vidiš, čo si si nepredstavoval – palác zo železných prútikov, lebo v tej výške predchádzajú tie železné laty, akoby boli prúty a medzi nimi sklo farbené, tak ako sú okná na domoch. Táto ozrta zaujíma dvanásťtisíc štvorcových metrov. V prostriedku kupola vysoká. Práve tam medzi železnou väzbou je akýsi robotník a mocuje sa s doskou na povraze zavesenou. Chce ju dohora vytiahnuť. Zdá sa, akoby to tam bola mačka. Tu pod kupolou budú nádherné pavilóny, a síce kráľovský, ktorý práve stavajú a daktorých bohatých firiem, ako je Skramlík, Kavalír a iní. V obe strany bežia krídla paláca. Tu pod skleneným krovom budú stáť skrine s výrobkami veľkých i malých

remeselníkov. Kasne sú už tu, ale nie všetky. Sú podoby najrozličnejšej, na nich zlatými literami mená majiteľov. Vidno veľmi málo čisto nemeckých, viacej je dvojjazyčných, väčšina dala nápisy české. Tu budú poklady práce českých mozoľných rúk, dosiaľ neznáme v širšom svete a ak známe, tak pod nemeckou markou. Bol zvrchovaný čas, aby spod toho tútorstva vyslobodil sa i malý remeselník, lebo to bolo tútorstvo veľmi nevýhodné. Plán na túto veľkú stavbu urobil architekt Münzberger. Keď si predstavíme, že takto rok tam bola lúka, že táto veľkolepá stavba akoby zo zeme vyrástla, a síce v zime, ktorá bola neobyčajne tuhá – tu i laik musí sa zadiviť nad mocou ľudského rozumu a ruky.

Z paláca sú štyri východy. My vrátíme sa na chodník pred ním a tu vidíme pavilón mesta Prahy. Stavba drevená, ľahká, elegantná. – Zblízka nás prekvapí prísne prevedenie a to umelé vypilovanie drevených ornamentov. Veža vyrastá prirodzene z budovy a úplne s jej štýlom harmonizuje. Proti nemu je murovaný pavilón zemského výboru, už dávno hotový. Medzi ním a ľavým krídlom priemyslového paláca stojí pavilón Plzenského meštianskeho pivovaru. Má dve krídla spočívajúce na stĺpoch – tu budú ľudia hľadať útulok pred horúcimi lúčmi a občerstvovať sa výtečným, svetochýrnym plzenským. Čapovať ho bude p. Petzold, bývalý reštaurátor zemianskeho kasína; prevzal to z ochoty, keď známy Choděra náhle zomrel. Vôbec v týchto stranách v okolí paláca priemyslového bude o nápoje postarané. V okolí pavilónu Prahy sú: pavilón akciového pivovaru na Smíchove, Viktorínov pavilón Mělnického vína a v úzadí Hlavova kaviareň. Všetko je už hotové. Každý z nich v inom štýle, takže človek nestačí obdivovať sa tej pestrosti a rozmanitosti.

V rovnej čiare s pravým krídlom paláca padne do očí pestrý pavilón pre papiernictvo. Iste každý sa uňho zastaví. Je to samo v sebe umelecké štúdium. Domec egyptský, dovrchu sa zužuje a zas navrchu oblúkovitým výrezom rozšíri. Strechy nemá. Všetky steny pomalované sú hieroglyfmi, figúrami, aké na egyptských obeliskoch sa nachádzali. Imitácia je úplná. Domec stojí na vršku, okolo neho je zábradlie a pod ním vršok je skopaný, ale nie kolmo, lež šikmo. Vyzerá to, ako keby stavba bola na vysokom podstavci, solidne vymurovanom. Pri vchode stoja dva obelisky. Tu invencia bola šťastná a ešte šťastnejšie sa previedla. Iste bude mať veľa obdivovateľov.

Na tom samom krídle paláca na pár krokov od neho stojí na kopci pavilón Klubu turistov českých. Tiež originálny. Štvorhranné bašty a na nich cimburie. Robí dojem nedobytného starého zámku s baštami a vežičkami. Je to stavba úplne drevená, ale kto nevidí na nej pracovať tesárov, myslel by, že ani Kruppove delá by ju nepohli. Dosky sú pomalované ako starý, šedivý múr a to tak obratne a dôkladne, že by nikto tam drevo nehľadal.

Tu okolo paláca bude iste najživšie, menovite večer. Pred zadnou jeho frontou bude obrovský vodomiet a to elektricky osvetlený, že bude hrať všetkými farbami. Tu okolo neho sú všade sady, vlastne ešte len budú. Tí, čo boli v Paríži,vidia i tu iluminované fontány. To dielo pochádza od inž. p. Křížika, ktorý tiež zaviedol na výstavisku elektrické osvetlenie. Bude nádherná; dvestopäťdesiat oblúkových lúčok bude svietiť vonku a dvetisíc žiarových žiarok po budovách. Vidno bude také, že nielen dúkajú čítať, ale aj ihlu by si mohol hľadať a nájsť. Je ďalej zavedený telegraf a telefón a slúžia mu stožiare, tie samé, na ktorých visia oblúkové lampy. Teraz už sa pri tomto svetle i cez noc pracuje.

Výstavu krížom pretína vozová cesta. Za ňou je pavilón pri pavilóne, každý inakší a rozmanitejší. Ťažko si predstaviť tú bohatosť fantázie a zručnosť, ktoré tu spolupracovali. Je ich toľko, že na prvý pohľad už ustaneš kritizovať a posudzovať. Nezostáva ti, len obdivovať sa. V tomto okolí sú pavilóny českých veľmožov, jeden krajší od druhého, skoro všetky z dreva, ale každý v inom slohu. Tu bude i redakcia výstavného deníka Praha, spolu i tlačiareň a administrácia. Vychádzať bude nákladom Vilímka, pod redakciou J. Hořicu. Začne vychádzať už dvanásteho mája.

PRECHÁDZKY PO VÝSTAVISKU

II.

Medzi touto miešaninou všakových pavilónov nachodí sa mocná budova, tiež železnej konštrukcie – strojovňa. Zaujímá plochu sedemtisíc štvorcových metrov. Tiež vystavená podľa plánu architekta Münzberge-

ra. Šíny od železnice vedú až do nej, dovážajú a stavajú sa už stroje, ktoré sa budú pohybovať. Vidíš tam kotly, kolesá obrovské i menšie, hladké i zubaté. Všetko je to nové, dokonale pracované. Škoda, že laik nemá ani pochopu, čo a ako je to. No predsa je zaujímavé pozorovať, ako sa tie obrovské stroje stavajú. Dokoľko sto centov železa dvaja robotníci podvihnú do výšky alebo spustia na zem s najväčšou ľahkosťou a eleganciou. Pravda, nie rukami, ale tzv. „jeřáby“, človek by myslel, že je to všetko bájka alebo sen, keby ťa neohlušoval ten tresk, plesk, lomoz, krik – slovom, keby si nevedel naisto, že si skutočne v strojovni. Tu už je viac nemec-kých nápisov; vidno, že tento priemysel ešte neprešiel do českých rúk.

Došli sme až k severozápadnému kútu výstavy. V tom kúte bude iste mnoho návštevníkov; menovite hospodár neprejde, aby ho nepoprezeral. Venovaný je hospodárstvu. Stroje, hospodársky priemysel, chov statku – vôbec všetky odvetvia budú zastúpené. Pod strechami, na stĺpoch stojacími, sú celé hromady súsekov. Zvedavý pozorovateľ musí predbežne uspokojiť sa čítaním adries. Sú skoro výlučne české, s menom vystavovateľa. Iste zanedlho ukáže sa, čo taja v sebe.

V tom samom kúte je akýsi kolos z dosák, na ňom dvojazyčný nápis: česká škola vzduchoplavecká. Tu bude balón „balón captif“. To predbežne musí stačiť na uspokojenie zvedavosti.

Prejdeme popri krásnom pavilóne pražskej železiarskej spoločnosti, popri budúcej chmeliarni – budúcej, lebo ešte nevidno nič, iba vysoké tyče v radoch. Pred nami je idyla, akej by sme tu neočakávali. Je tu lesníctvo a rybárstvo. Oba pavilóny sú drevené, krásne vyzdobené s pavlačami a všakovými ornamentmi. Pred lesníckym sú záhradky, vysadené už stromčekmi, rozmanitej veľkosti a všakových druhov. Tie drobné ročiaky, husto popri sebe vysadené, ťažko rozoznať laikovi, čo sú. Práve som sa díval na zručnú a vkusnú prácu vidieckych ženíčiek a horárov tu robotujúcich, keď si pri mne zastal človek v čiernom obleku. Čierny oblek, čižmy po kolená, dáždňik v ruke, bárs slniečko pripeká až radosť, a klobúk kedysi tvrdý, ale teraz veľmi poprelamovaný.

„Vidiečan,“ pomyslel som si hneď, pozrúc do jeho nesmelých, ale úprimných očí. Bolo by na tom zostalo, ale milý vidiečan sa prihovril.

„Ty nechytňou,“ a ukázal dáždňikom na odrastené dosť dobre jedlíčky.

„Proč ne – vždyť je budou polejvat,“ ja na to. „A tyhle chytnou?“

„Ty ano.“

Ja som použil príležitosť a popýtal ho, aby mi každý druh menoval. On to urobil ochotne a s veľkou odborníckou zbehlosťou. Počul som celý slovník mien, ktoré dosiaľ v žiadnom literárnom diele som nečítal. Básnici, ako vieme, neradi nás poučujú v lesníctve, hoc po lesoch radi sa túlavajú.

„Vy jste z venkova,“ hovorím mu, keď svoju odbornú prednášku dokončil tak znamenite. „Bude to dáky absolvent lesníckej školy,“ myslím si. „Len ako sa sem na výstaviisko dostal!“ Lebo mnoho elegantných pánov a dám vidím tamto pri trhline plota stát. Nemohli sa sem dostať; kukajú zďaleka a závidia nám, čo smieme všade nazrieť a slobodne sa tu prechádzať.

„Áno prosím, z Křivoklátu...“

Ja som bol upokojený a prešiel som k rybárskemu pavilónu. Je obklopený tromi jamami, ktorých dno ubíjajú kyjmi a strany, budúce to brehy, vykladajú pláštami zelenej pažite. To sú nádejné rybníky. Na brehoch sú vysadené vrby, už sa zelenajú a klonia konáre nad budúcu hladinu. Tu sú zase hřby všakových stromčekov – najviac ihličnatých – vyňaté sú i so zemou a ich korene sú vo vreciach, aby sa zem od koreňov neodlúčila. Pôjdu iste na brehy a medzi skaly, ktoré sú už malebne vmurované do briežku najmenšieho rybníčka, medzi skalami zelená sa už mach a všakové rastliny tajnosnubné. Tu bude improvizovaný vodopád.

„Tohle bude moc krásné,“ vraví môj vidiečan z Křivoklátu.

„Líbí se vám?“

„No!“

A nielenže bude krásne, i dokonalé to bude. Sám dr. A. Frič, profesor zoológie na českej univerzite, prevzal zariadenie. A Frič je v tom autorita prvotriedna. Kto sem príde, môže sa o všetkom poučiť, čo súvisí s chovom rýb. Bude sem mnoho odborníkov chodiť, lebo v Česku rybárstvo neobyčajne kvitne a donáša veľké dôchodky.

Ťažko mi bolo odísť stadiaľto, ale povinnosť volala. Prišiel som zas pred priemyslový palác.

„Co je tohle?“ pýta sa ma vidiečan, ukazujúc naň. Povedal som mu.

„A kdy jste přijel do Prahy?“ pýtam sa ho.

„Včera.“

„Po práci?“

„Ano, prosím.“

„A jak jste se sem dostal?“

„No tak – víte, ja taky budu mít tady něco.“

„A co?“

„Tak ze ševcoviny.“

„Tak?“ zvolal som prekvapený. „Nu, vidíte, vy tam budete mít svoji skříň,“ ukazujem mu na palác. „Máte ji hotovou?“

„Hotová je. Už je v Eliščině třídě. A hezká! Smáčkne se knoflík a obrátí se – a když pustí, opět se vrátí, jak byla.“

„Je drahá?“

„Stoosmdesát zlatých.“

Obzrel som ho, že tento človek reskíroval toľkú sumu na kasňu. „Kolik platíte za místo?“

„Třista.“

„To je moc!“ zvolal som sústrastne. „To vás velice trhlo, pane mistře.“

„Když to musí bejt! V Paříži to bylo mnohem dražší...“

„Vy jste tam také měl něco?“

„Ovšem. Já tam byl pět neděl. Stálo to hromadu peněz, ale stojí to za to...“

Podal som mu ruku a predstavil sa mu. On mi odpovedal: „A já jsem Řeřicha, švec z Křivoklátu.“ „No to je moc,“ hovorím mu. „Venkovský mistr a nebojíte se městských.“

„To ne. Vždyť já taky umím něco. Byl jsem ve Vídni, i v Uhrách, i v Německu...“

Prihovoral som sa mu po maďarsky. Odpovedal mi maďarčinou, nad ktorou Szarvas Gábor by dostal zrádnik a Kazinczy by sa v hrobe obrátil. No i to mi stačilo na dôkaz, že majster Řeřicha ma neklame. Ostatne jeho tvár je taká statočná, že nemyslím, aby sa kedy dopustil toho, čo všetci ševci tak hrozne praktikujú: že povedia „práca je, v neděli hotová“, ale zabudnú doložiť, v ktorú! Ja myslím, že on nedelú vždy spomenie bez tej fatálnej „reservatio mentalis“, to jest bez úmyslu odložiť ju na dakoľko týždňov.

Bol som veľmi povďačný, že som sa zišiel s takým inteligentným remeselníkom. Odpovedal skromne, ani na chvíľu som nezabudol, že je to

nepokazený vidiečan. Vzácná vlastnosť u človeka, ktorý zvandroval celú monarchiu a susedné Nemecko a bol na výstave v Paríži! Vypytoval som sa ho, ako remeslo ide, koľko platí tovarišom a podobné.

„Špatně to jde, pane. Výdělek bídny. Já už prodělal dva tisíce, tak jakoby je do té vody hodil, kdyby to jezero bylo plno. Já měl dva tisíce, vyženil jsem čtyři tisíce, věčná škoda těch pěněz do ševcoviny!“

„Máte pomocníky?“

„Mám jich devět a čtyři učedníky. Moc peněz!“

„A dovolte: kdo vám to vede, když jste vy tady?“

„To mám přikrajovače. Nic nedělá, než přikrajuje. Platím mu osm zlatých týdně a stravu.“

„Není to mnoho? Vždyť strava a prádlo je sedm zlatých.“

„I ne,“ zasmial sa majster. „To nesmím počítat ani tři zlaté, sic by mne všichni utekli. Každý dostává podle práce. Jeden, který teprv letos dostal za vyučenou, dostává tři zlaté a chce pryč; abych mu prý na pětku přidal...“

Bolo mi ho ľúto, že utratil na remesle. Ale on sa usmieval, ako človek, ktorý prišiel na daku dobrú myšlienku a tá v ňom udržuje nádej.

„Víte, pane,“ zdôveril sa mi konečne. „Já tady otevřu na Hradčanech obchod. Zde to budu prodávat. Dražší, i holt, lacinejší zboží, podle gusta.“

„Ne, na Hradčany nechodíte,“ odhováram ho. „To je mrtvá čtvrt. Každý běží do Prahy nakupovat. Někde na Novém městě si pronajmete krámk. Tam to spíš půjde.“

Majster neodpovedal, len sa zamyslel. Uvažoval, či by to ozaj nebolo lepšie. Pretože ma jeho osoba zaujímala, vypytoval som sa na všetko. Zdôveril sa úplne. A to najväčšmi sa sťažoval, ako ho ľudia poklamali.

„Jednomu jsem půjčil dvěstěpadesát a ten mne podved. Upsal všechno žene. Druhý stovacet — a nemá nic jen výdělek.“

„Máte úpisy?“

„To ne. Když ona byla tak hodná! Prý mojí má ráda, že je prý moc hodná a pořád na nás lezla. A pak nás podvedla...“

Človek, ktorý videl toľký kus sveta, majster, ktorý sa nebál poslať svoj tovar do Paríža – a dá sa podviesť ľuďom, čo možno nikdy ďalej spoza humna neboli! Hľa, zaujímavá hádanka.

„Ale už se víc nedám!“ veral sa hrozne. „To ne!“ Ale bolo vidno, že prvý loptoš ho podvedie. Prišli sme pod bránu. Ja som sa ho pýtal, ako sa mu páči. „Krásná! Když na vídeňskou přijeli tři králové, taky byli brány. Ale žádná nebyla takováhle...“

„Byl jste tam také?“

„Já tehdy ve Vídni pracoval...“

Uspokojil som sa tým, nechcejúc vyzvedať, čo za „tři králové“ to vtedy boli. Chodilo ich tam hať, takže to iste neboli tí, čo chodia s betlehemom.

Pri vchode som mu podával ruku. On ju chytil a úprimne stisol. Dlane mal tvrdé, samý mozol.

„Tož pojdte s sebou!“ volá ma.

„A kam?“

„Na pivo. Tady je velice dobré – po sedmi...“

Lichotilo mi, že mňa, neznámeho, takou dôverou poctil. Pohrozil som mu prstom a zasmial sa. „No dejte si pozor, pane mistře! Jen před chvílí jste řekl, že se víc nedáte: a už voláte cizince do hospody. Což, kdybych vás požádal o peníze?“

Trochu sa ako zahanbil a riekol úprimne: „Vám bych půjčil, pane. Vy jste hodný, vy by jste to neudělal, jako ti...“

„Daj, pane bože, všetkým mojim veritelom takúto pevnú vieru o mojej statočnosti,“ vzdychol som si v duchu. No na jeho pozvanie som nemohol ísť, tvrdá povinnosť volala inam.

Majster Řeřicha bol sklamaný, nemilo sa ho to dotklo. Snáď myslel, že opovrhujem jeho pohostinstvom. Ja som ho hľadel upokojiť. „Až po druhé, pane mistře. Já tu budu denně. A pak, když budete u své skříně, tam v tom paláci – pak vás navštívím, jak se vám vede. No a pak můžete si zajít třeba na nějakou tu sklenici.“

„Tak dobrá – ale jistě!“ podvihol prst ako na výstrahu.

„Zcela jistě,“ odpovedám ja.

„Na shledanou tedy!“ a stisol mi ruku.

„Na shledanou!“

Ja som sa vrátil k Prahe a on tam niekam k hostincu. Ktovie, či nenašiel na dákeho poriadneho vtáka, čo mu banknóty preriedi. Veď sa mi on pochváli kedysi.

PRECHÁDZKY PO VÝSTAVKE V PRAHE

III.

Mal by som písať o dňoch štrnástom a pätnástom máji, ktoré sú veľmi pamätné a zostanú večne v rozpomienke tých, čo ich tu v Prahe zažili. Stretli sa Turíce so sviatkom sv. Jána Nepomuckého a k tomu otvorenie výstavy. Mohol by opisovať príchod arcikniežaťa Karla Ludvika s manželkou, sprievody, deputácie, okrasy a všeličo ešte. Zase sám akt otvorenia a slávnosti k tomu pripojené. Príchod zvláštneho vlaku s viacerými akademikmi slovanskými, ich porady a zábavy v dňoch svätodušných, zase veľkolepú slávnosť odovzdania zástavy študentského spolku Slávii paniami a devami českými darovanej. Látky dosť pre kronikára, každý deň od otvorenia výstavy má svoj význam i svoju zvláštnu históriu. Ani jeden neminie, aby sa v ňom dačo nového a povšimnutia hodného nebolo prihodilo.

Ale kým by ja to tam poopisoval, uletel by dnešok a včerajšok – menovite rozleteli by sa sliepky, kohúty, kačice a husi, ktoré sú dnes strediskom všeobecnej pozornosti. Aspoň ťažko by bolo ignorovať tento článok pražskej výstavy, keďže až k priemyslovému palácu rozlieha sa gagot, krákorenie, kikirikanie – vôbec rákoš, aký všade býva, kde je mnoho hydiny.

V železných klietkach, pri sebe a nad sebou nastavaných, mechrí sa všetko, čo rozumieme pod názvom hydina. Nepáči sa jej tu, vo väzení, bárs chova je nie horšia ako doma, snáď lepšia: vidno na válovcoch hrubé krúpy kukuričné, alebo skôr kukuričný šrot. Vôňa nám síce neupomína „eau de Tatra“, ale preto nič. Aspoň tu vidíte ľudí, čo neprišli na výstavu pre kratochvíľu, ale pre poučenie. Zdravé, ohorené vidiecke tváre. Niet tu pánov v širokých nohaviciach a zívajúcich pri všetkom a všade, ani kritikov, ani dám so „škripcami“ a krátkymi vlasmi. Tu sme všetko ľudia, čo milujeme, ctíme si a vážime hydinu – a to menovite takú, ako je práve táto.

Kury obyčajné a zriedkavé. Čierne i jarabé, veľké i stredné, veľmi veľké, zas veľmi malé – liliputánky – čierne a s bielou kochlou, zas biele a s čiernou kochlou, američanky v ohromných rozmeroch a hlbokým

altovým hlasom. A to všade v pároch, sliepka s kohútom tej istej sorty i farby. Na daktorých klietkach sú tabuľky s nápisom „prodajné“ a tu i tu, pripojená cena za jeden párik – obyčajne desať, niekde pätnásť zlatých. Kde boli najkrajšie exempláre, tam stojí na tabuľke „neprodajné“. A skutočne, ťažko by bolo taký tovar i zaceniť, lebo reprezentuje veľký kapitál pre takú „drúbežárnu“. Tam sú vystavené vajcia z „drúbežárny“ kňažnej Idy Schwarzenbergovej, ktoré predávajú sa po pätnásť grajciarov, takže nám príde na um naša národná povesť, kde akýsi gazda mal tátoša, ktorého krmil ovsom a z toho ovsa našiel ráno – hľbu dukátov. Sú tam i rozličné sorty husí, daktore také, že sa ponášajú viac na labute. Iné zas majú pod hrdlom lalok a sú obrovské. Je tu medzi nimi i veteránka, ktorá dožila tridsaťpäť rokov, ako to dokazuje vysvedčenie od obce. Husi sú tu nápadne ticho, nevedia pochopiť, čo tu hľadajú. Ale tu musíme ustúpiť nabok. Ide dlhý rad dievčat šesť-sedem ročných, v ich čele pán učiteľ. Prechádzajú popri klietkach, ale dívajú sa všade, len na hydinu nie.

„Tahle má třicetpět let,“ vraví pán učiteľ. „Zde je vysvědčení od obce.“

Deti zhliki ako na povel, ale vidno, že to len zo zdvorilosti k učiteľovi. Dieťa nič neprekvapí, alebo ho prekvapí každá pletka. Tu na výstave nemôže ho nič prekvapiť, lebo keď prejde jedným pavilónom, už ďalej nemôže upriamiť pozornosť na žiaden predmet. Pozornosť je hneď vyčerpaná a rozprášená. Pritom také dieťa z veľkého mesta nemá zmysel napríklad pre kury. Jemu je kura práve tak neobyčajný zjav ako kanárik, ktorý tu vyspevuje v klietke. Medzi liliputánkami niet nič zvláštneho. Sú to kurčatá, lenže celkom dospelé. Kohútik je smiešny, keď zakikirika chrapľavým diškantom a na to sa mu ozve američan.

Sú tu i labute, i pávy, i morky a moriaci. Nič zvláštneho na nich. U nás sú také, i krajšie ešte exempláre. Kačice sú tiež všakové, malé i veľké a vo farbách najrôznejších. U nás som videl tie samé sorty a týmto by v ničom neustúpili. Vidno okrem toho i papagáje v klietkach, vyznačujú sa len nesmiernym škrekotom.

K hydine patria i holuby. Veľmi značne sú zastúpené. Tiež vidno medzi nimi obrov a zas liliputánov, pekných kochlatých, zas druhých s veľkým hrvoľom. Sú i známe sorty s chvostami na spôsob vejáru. Napodiv vedľa ním koketovať ani dámy na bále. Sem, medzi operenú

háved, dostali sa i králiky. Nič zvláštneho na nich. Jeden párik tak vyzerá ako pár divých zajacov. Sú to tie samé, čo pán Ivan Ľub i u nás udomácnil.

A tu na konci, aby bola i dáka kratochvíľa, nájdeme štyri kavky. Sú neobyčajne veľké. Nikdy by človek nemyslel, že kavka má v sebe toľko humoru. Jeden velebníček podal im kosu z kohúta, pero sa ligotalo a kavky bili sa oň a naťahovali. Tu bolo najviac divákov.

A tak sme vyšli z oddelenia hydiny. Bude už tam iba jeden deň. Za hydinou bude nasledovať výstava koní. V tom samom oddelení bola už výstava rožného dobytká a oviec. Keď sme na ceste, môžeme vojsť i do pavilónu poľovníckeho, ktorý vystavil poľovnícky spolok v Česku.

Zvonku okrášlený je rohmi a parohami, dnuka tiež parohy všade po stenách, jedličina a v nej všaková divina, pravda, vypchatá. Krásne to vyzerá dnu. Nás, čo sme ani zajaca nezastrelili a na poľovačku chodili iba s paličkou (aby sa dáko nešťastie nepritrafilo), nás to môže zaujímať len ako dekorácia. Ale tí, čo sem naznášali tieto trofeje svojich poľovačiek, hľadajú i na to zo stanoviska vyššieho. Napríklad princ X. Y., gróf Z. etc. etc. len s ťažkou pýchou dal vpísať svoje meno medzi parohy roháča, ako spisovateľ vytlačiť pod prvý literárny produkt. Ale i laik sa tu všeličo naučí. Tu je napríklad obora v malom, plocha neobnáša ani pol štvorcového metra. Medzi chvojinou sú malé srnky, búdky, v ktorých sa môžu uchýliť pred zimou a vetrom, inde zas ako sa chovajú a soľou častujú, zas aké búdky sú vystavené, kam chodievala sa na postriežku. Nájdeme tu i časopisy a knihy poľovnícke, teda ani sme nevedeli, že i to už existuje. Tam zas sú vyložené veci, ktorými sa všaková divina kŕmi. Tu zas vo fľaškách sú uložené pilulky. Nie – to sú nie pilulky, hoc i tak vyzerajú. To je to, čo natratili zajace, srny a jelene po revíroch a čo poľovníci pozbierali. Poľovník je ako prírodoskúmateľ: každej maličkosti, čo s divinou súvisí, venuje pozornosť, nič mu nie je malicherným, ani protivným. Sú tu i vypchané vtáky, orly, sokoly, i vypchané zvieratá v pekných skupinách. Je to ozaj bohatstvo. I patróny, broky, gule – vôbec všetko nájdete, čím len človek siaha na život slobodne, divo žijúceho zvera. A aby bol obraz úplný, tu hneď pri dverách nájdete grupu starých, zahrdzavených, motúzkami a špagátmi posťahovaných flínt, na daktorých vidíte, že vyšli z rúk človeka, ktorý by ani klinec nevedel ukovať.

Zadíval som sa na túto podivnú zbierku, uvažujúc, ako ľudstvo pokročilo a civilizácia s ním. Táto flinta nemá, hľa, ani kohútik. Strelec musel zakresať práchno a priložiť na panvičku a čakať, kým flinta sa ozvala. Dakedy sa ani neozvala. Vyfúklo nazad, strelcovi do očí. Takými, hľa, inštrumentmi sa ľudia zabíjali kedysi; nie div, že vojna tým spôsobom trvala tridsať rokov. Tak som rozmýšľal a pýcha mi naplnila srdce, že som synom 19. storočia, keď vojna sa môže odohrať i za dva dni. Pri mne si zastal pán v širokom slamenom klobúku. Nápadne ohorený a fúzy mocné. V pohyboch vidno, že je to horár.

„Jak se vám líbí ty hákovnice?“ pýta sa ma hlasom pevným.

„Interesantní,“ odpovedám.

„Víte-li pak, že ten spíš touto zabije, než tamti těmihle,“ ukazuje v tú stranu, kde je zbierka poľovníckeho moderného náčinia.

„Kdopak?“ pýtam sa.

„Inu pytlák, zlatý pane, pytlák!“ zvolal mocným hlasom a hodil na mňa opovrhlivý pohľad. „To je všechno od pytláků. Koukejte, tady nemáte ani kohoutku! A na mou duši, kdyby tady bylo, co ti pobili – tohle všechno by nebylo nic. Ovšem pytlák to prodá a nepochlubí se...“

Moje kultúrohistorické úvahy vzali teda netušený obrat: boli to flinty pytlakov a nie staré historické a predhistorické pamiatky.

Z tohto pavilónu pobral som sa hneď do obrazárne. Ale tam už bol veľký stisk a dnuka sa vznášali oblaky prachu. Obrazy to ešte ako-tak vydržia, ale pľúcam je tam ťažko. Ponechal som si ten pôžitok na iný, príhodnejší čas a rozhliadol som sa radšej po veľkom zelenom priestranstve pred priemyslovým palácom. Vojenská hudba hrá, obecnstvo ustáté sadá si na stoličky automatické, to jest také, čo sa dajú iba tak otvoriť, keď vhodíte do nich dva grajciare a stisnete pero. Pred palácom na vysokom podstavci socha Jura Poděbrada na koni. Je robená z kovanej medi, totiž na železnú kostru našrôbované sú medené vykuté pláty. Hoc je podstavec vysoký, socha pred rozmermi paláca takrečeno mizne. Iste v Poděbradoch, kam bude po výstave prevezená, bude omnoho impozantnejšia. „Veritas Dei vincet“, napísano je na podstavci. Bár by bolo tak!

Na stožiaroch pre elektrické lampy sú štíty červené s bielymi nápismi. Sú to inzeráty nakladateľa J. Ottu. Inzeruje tam Zlatú Prahu, Spisy

Jaroslava Vrchlického, Jiráskove, Naučný slovník atď. Toto dodáva náter naozaj český výstave.

Je päť hodín; celé masy ľudstva hrnú sa do výstavy. Pred palácom priemyslovým sa to všetko roztráca, ani nebadáť, že by bolo dačo pribudlo. I miestodržiteľ gróf Thun si tu vykračuje vo svojej uniforme. Ľudia predtým znali ho iba zo Šípov (mladočeský satirický týždenník), dnes ho budú znať z výstavy. Niet dňa, aby tu nebol od štvrtej do desiatej večer. Má veľkú zásluhu o zdar výstavy. On sa prvý viezol na „Rutschbahne“ i on prvý vstúpil do „balón captif“. Vôbec miestodržiteľ sa drží k všeobecnej spokojnosti. Práve vyšiel z novootvoreného pavilónu, ktorý vystavil Český klub turistov na spôsob starého Vyšehradu. V gotickej bráne staroslávneho hradu a na padacom moste stojí moderná spoločnosť, páni od komitě vo frakoch a bielych kravatách. Víťali patrne miestodržiteľa. Teraz už celkom nenútení, bavia sa s návštevníkmi, ktorých sa ta celé krdle hrnú.

„Pojďme k Van Houten Cacao,“ čul som hlas vedľa seba. Dvaja pražskí svetáci popri mne. Ja za nimi. O Van Houten Cacao počul i čítal som celé legendy, vlastne o kráse Holanďaniek, ktoré to kakao v šalkách predávajú. Zišli sme do aleje, vlastne na vozovú cestu a zazreli domec nie dako zvláštny, ale okolo neho sa rojili ľudia. A to nielen mladí svetáci, ale i starší plešiví a šediví i takí, čo majú podagru v údoch, zas takí, čo majú rýmy v hlave a „vidno“ v kešení, ba i dámy sa stavajú na prsty, aby čo-to z tej holandskej krásy videli. Ja som nevidel nič, iba akýsi biely riedky závoj a masy obecnstva za stolmi. Van Houten Cacao môže si gratulovať.

Próza života zväbila ma k pavilónu pána Chmela, vinohradského údenára, ktorý za ceny „výstavní“ svoje výrobky nastoľuje. Tomu sa môže privlastniť, že stoly sú prázdne. No tu hneď vedľa je jeho fabrika. Tam je plno ľudí. I ja som ta vošiel, pozerať, čo to vlastne v tých cervulátoch a vurštoch a virštliach sa skrýva. Často sa mi totiž pozdávalo, že v takej virštli nemusí byť iba mäso, neraz taká akási múčna, cestová príchuť tých údenárskych výrobkov nás znepokojuje. A čo som videl? Kašu, ktorá sa medzi valcami kydala sem a tam a miesila ani tá masa, z ktorej sa v Ružomberku „papierová drevoľátka“ a či „drevová papierolátka“ vyrába. To ma tak oduševnilo, že som si dal jeden „párek s křenem“ a bol

dobry. Možno sa mi to len tak zdalo, keď pri sebe som videl c. a kr. majora tiež práve taký párok si ujeďať.

Kto sa raz oddá službe tela, už je navždy jeho otrokom. I ja. Majúc párok, popadol ma smäd. Zasiel som k baráku pána Povolného, ktorý čapuje „kozla“ od sv. Tomáša. Pod firmou tohto kláštora vyrobený „kozel“ má veľmi dobrú povest. Žiaľ, že tu na výstave čapuje sa z pohárov, ktoré si pán Povolný iste vypožičal od Ehmannu z Vrútok. I „porty“ sú veľké, to jest peny. V takej horúčave, ako dnes, pri cene osem grajciarov nebolo by divu, keby p. Povolný poháre špagátmi priviazal. Ale on nie. On iba o to sa stará, aby pohár, ako je prázdny, hneď do šenku sa vrátil a nestratil dajak v gágore smädného, výstavného hosta.

Hostov je tu mnoho. Len za chvíľu sa tu zobrali traja zjavní a štyria tajní od polície. „Tajní“ traja odišli dakam, iste šľakujú za dákym dobrým vtákom, ktorý sa pod egidu výstavy uchýlil. Traja zjavní a ten tajný si hovoria.

„To je krása!“ hovorí zjavný.

„Jo, jo! To tak brzo neuvidíte!“ prisviedča mu tajný a ťahá z pohára.

„A veliký!“ doložil druhý zjavný.

„Kdepak, kdepak!“ hodil rukou tretí zjavný. „To je toho až hrůza! Aby človek týden chodil a koukal jako pitomej. Kdepak by to moh' za den!“

„No jo – týden, to nejmiň...“

A ono možno i viac ako týždeň. Ja som ich tam nechal v dôvernom rozhovore. Asi o pol druhej hodiny vracal som sa popri závode pána Povolného a na tom samom mieste našiel som tých istých troch zjavných a toho istého tajného. „Koukali“ už veselšie na svet, vlastne do prázdnych pohárov.

PRECHÁDZKY PO VÝSTAVKE V PRAHE

IV.

Nateraz je starý Vyšehrad strediskom pozornosti každého, kto príde na výstavu Vyšehrad, ktorý je vystavený od Klubu českých turistov. V ňom

skrývajú sa veci, ktoré s cestovaním a túlaním sa po šírom svete súvisia: mapy, cestopisy, časopisy turistické, a okrem toho – lebo i to patrí k veci – celé pyramídy fliaš a v nich všakový trúnok; všetko veci potrebné. A aby človek vedel, kde čo má kúpiť, keď by ho nadišla chuť pustiť sa šírým svetom – tam má nápisy pražských firiem, ktoré predávajú palice, kapsy, jágerky, podkuté črievice a podobné utenzilie do cesty.

V tom istom pavilóne, ale vľavo a za príplatok dvadsať grajciarov, vpustia vás do tmavej, čiernym súknom potiahnutej siene. Iba v jednu stranu je svetlo a tu, v túto stranu otvára sa neobyčajný, alebo skôr strašlivý výhľad. Stojí pred vami v plnej pravdivosti a hrôze obliehanie Karlovho mostu od Švédov, respektíve českých exulantov. Vidíte opravdivé, skutočné kamene, kusy dreva, staré šišky zakrvavené, mažiare, hŕby piesku, zase zem nabratú do košov – to sú teda naozajstné barikády z tejto strany Karlovho mostu, teda od mesta. Ďalej od vás ležia trupy padnutých Švédov a študentov českých, tam zas povaluje sa trním venčená hlava Spasiteľova, ako ju ktosi na krucifixe urazil. Nad všetkým týmto akoby dominoval jezuita Plachý, ktorý nabáda študentov k boju proti Švédom, a tam ďalej k Malej Strane nevidíme nič viac len dym – no tušíme, že tam vlastne deje sa, čo má sa diať. V úzadí tohto strašného, pravdivého výjavu je Malá Strana a vebné Hradčany.

Idúc popred takzvané ochutnávarne pri priemyslovom paláci, začul som gajdy. A naozaj, tam pri stole akísi dvaja páni popíjali víno a dali si vyhrávať na gajdách od českých gajdošov. Títo dvaja sú v svojom národnom starom kroji. Je veľmi pekný a zaujímavý. Čo som videl druhého gajdoša, ten je už úplne scivilizovaný. O ich hre a hudbe bolo by zbytočné hovoriť: u nás ich je tiež dosť ešte a títo sú skoro vo všetkom takí ako naši.

O hudbu a zábavu nemusí tu mať nikto starosť. Kde sa obrátiš, všade inakšia muzika. Pred palácom priemyslovým vojenská kapela a ani dvesto krokov od nej, v kaviarni Hlavovej, Cigán Oláh István. Jeho červené nohavice a modré dolomány uvádzajú vidiečanov v omyl, že totiž náš Oláh je husárom. Ináč nie z prvých bánd. Vie i dakolko slovenských, lenže chybné. Podivná vec, že Piňo z Mikuláša nevybral sa sem, trávnicami slovenskými bol by si iste vydobyl palmu víťazstva. Tunajšie obecnstvo nesmierne lipne za každou národnou hudbou. Pri fontáne produkuje

sa zase civilná kapela a vo vinárni Claryho, tiež neďaleko od fontány, udomácnili sa rumunskí hudci. Menovite v nedeľu a sviatky býva i lokál nabitý, i vonku obstatý dookola. Rumuni hrajú veľmi krásne a to nielen svoje piesne, ale i české. Pritom jeden z nich hru sprevádza spevom. Je veľmi dobrý barytón. Sú tu i tamburáši z Belehradu, koncertujú po lokáloch okolo priemyslového paláca a hrajú tiež veľmi pekne. Zdá sa, že nemajú takého šikovného impresária ako Rumuni.

Kto díva sa ozaj z povýšeného stanoviska na výstavu, to je balón „Giesshübler – Kysibelka“. Lebo ako je rovnoprávnosť tu na zemi, tak musí byť i nad zemou, v balóne. Ináč keby si naraz sadol doňho Čech a Nemec, mohli by sa v tých výšinách dať do vlasov a všetky viedenské a iné časopisy by už písali, aby Nemec nešiel na výstavu, ak mu je život drahý. Beztoho na proces, ktorý má akýsi Müller, obchodný cestujúci z Berlína, s tunajším študentom Čížkom pre akúsi predpolnočnú a či plane, polnočnú scénu, všetky nemecké časopisy vyslali korešpondentov.

Nad hlavou Müllera žiari aureola martýrska a je on iste prvý Nemec po Bismarckovi. Čížek a jeho priatelia vravia, že sa Nemca nedotkli, hoc im nadával do „čechische hunde“ a „pakáš“, ale našli sa dvaja svedkovia, čo prisahali, že Čížek ho skutočne udril po oku. Rozsudok ešte nevyšiel; ale je pravdepodobné, že Čížek bude posúdený. Bude zase kriku dosť po novinách. Balón je veľký, na ňom pripevnený kôš, do ktorého vojdú štyri osoby. „Výlet“ stojí tri zlaté. Mnoho sa takých nájde, čo odhodlajú sa do nadzemských výšin, lebo nešťastie nemôže sa stať žiadne; balón je povrazom priviazaný k zemi a len tak vysoko môže ísť, nakoľko ten povraz dovolí, teda okolo dvesto metrov. I dámy sa našli, čo chceli zakúsiť slasti vetroplavecké a nestalo sa im nič. Cez noc kolos naplnený plynom býva v ohromnej drevenej búde. Aby neuleteli, navešajú naň, vlastne na povrazy a štrangy, ktorými je odrôtovaný, vrecia naplnené pieskom. Takýto ovešaný Giesshübler je celkom krotký, päť chlapov ho poľahky transportuje do „maštale“.

V úzadí, temer pri samom plote, nachádza sa „Rutschbahn – sklu-zavka“. Človek zaplatí desať grajciarov a sadne do kupé, ktoré stojí na šínach. Východisko je povýšené, šíny idú do doliny, zas je menší kopec a za tým ešte hlbšia dolina a zas kopec, kde končí sa cesta. Vozík jednoducho posotia nadohore, ten letí do doliny a na kopec, až na konci sám

od seba zastane, pretože je pohánajúca sila vyčerpaná. Ale pretože stojí v úbočí, tu začne sa vracat', rýchlosť pohybu rastie – a vráti sa o niečo nižšie, ako je pôvodné stanovisko. V nedeľu a vo sviatky je tu nesmierne živo. Vozík behá, ženy pištia – najviac pasažierov sú ženy – a obecnstvo sa smeje. Hovorí sa, že táto vozba podobá sa veľmi plavbe na rozbúrenom mori. A skutočne bolo už vidno, že daktoré pasažierky uchýlili sa do ústrania, lebo vraj napadla ich morská choroba.

Nedáľeko priemyslového paláca stojí šumný pavilón grófa Harracha. Je ako vila, vystavený v národnom, českom štýle. V ňom je salaš, pravda, celkom inakší, ako sú salaše u nás. Tu je model ženy, ako múti mlieko. Nie tak ako u nás, celý systém pák pohybuje topárku. Tu v pavilóne nachádzame ďalej všetko, čo je zaujímavého na panstvách Harrachových. Domáce výrobky, domový priemysel, plodiny, mapy, a to nielen kreslené, ale i z hlíny vytvorené, knihy účtov a podobné. Ďalej nachodíme oddelenie pre divinu, ktorá na panstvách bola ukoristená a všelijaké spôsoby na chytanie diviny a vtáctva. To všetko je prevedené v malom, ale veľmi názorne a poučne. Pri pavilóne je postavená šindliareň pána grófa, kde dorába sa šindel a to z klátikov dreva, ktoré rozplia sa na doštičky a z tých robia sa šindle spôsobom čarodejným. Aspoň Ťarchovci a Erdúďčania, ktorí sa dlho namozolujú, kým urobia poriadny šindel – tí by sa podivili, ako ľahko príde pán gróf k šindľu. Takej mašine je všetko jedno; ohobľuje i hrču a to nahladko, i pahy prevedie cez hrču akúkoľvek cifrovanú. Postál som len dakolko minút a za ten čas bola už hŕba šindľa konča mašiny.

Odkladal som dosť dlho s referátom o takzvanej „fontaine lumineuse“. Úfal som sa, že daktorý český básnik, ktorých je v Prahe mnoho a na výstave tiež skoro každodenne sú všetci, že daktorý z nich sadne a napíše na ňu báseň. Tú by bol jednoducho pripojil sem namiesto suchého referátu. Ťažko nemotorným, hrubým perom opísať krásu, ktorú vykúzlil čarodejník Křižík za priemyslovým palácom. Miesto vhodné. Palác priemyslový na jednej, tmavá aleja stromov na druhej strane a okolo fontány tisíce a tisíce jasajúceho národa. Vo dne by človek nemyslel, čo je to. Samé železné, všakovak pokrivené rúry po jednej alebo vo väčších-menších skupinách. Okolo je obruba, na nej tri mušľovité nádržky, z ktorých leje sa voda do jazera. Ináč nič pozoruhodného tu nevidno.

Ale keď príde pol desiatej večer, svetlo v okolitých lampách sa zahasí – tu nastane to, čo je veľmi ťažko opísať, ba ani nemožno. Kto to nevidel, ten nemôže mať o tom predstavu: sedemdesiatimi troma rúrami ženie sa voda do výšky. Prúd vody, vlastne jeho výška, môže sa zväčšovať alebo zmenšovať podľa ľubovôle. Kedykoľvek môže sa bársktorá rúra otvoriť alebo zavrieť pre vodu – každý nahliadne, že už tým daná je možnosť všelijakú podobu dať vyhadzovaným masám vody. A skutočne. Raz zdá sa, že sú to topole, inokedy, že je to gotická veža, tu zas akoby sa púšťali raketle — zas inokedy urobí sa akoby metla.

Teraz treba si len predstaviť, že to všetko deje sa potme. Všade je tma, iba tie prúdy vody svietia. A to nie bielym svetlom, ale všetkými možnými farbami dúhy. Tie farby miznú, naskakujú miesto nich iné. Neraz sa zdá, že to nie voda, ale oheň. A ak je nebo zatiahnuté mračnami, tu je obraz majestátny. Lúče elektrického svetla spod vody vychádzajú a ako obri vyčnievajú až k oblohe v podobe ohnivých stĺpov. Celá fontána, masívna obruba z cementu i mušľovité nádržky v tom magickom svetle prichodí vám ako zo skla, ktoré každú minútu inú farbu hrá.

Poviedky o starých čarodejoch ožijú vám v duši. Zabudnete, že ste na výstave – myslíte, že ste prenesení v iné neznáme svety. Nebolo človeka, aby bol mohol odolať dojmom. Chladných ľudí počul som vyvolávať slová plné nadšenia. Sami Nemci a židia uznávajú, že je to „grossartig“. I nemyslím, že by bol človek, ktorý neoddal by sa dojmom a zostal celkom chladný. A obecnstvo, menovite v nedeľu, tleskalo Křižíkovi, alebo so zatajeným dychom hľadelo na fontánu a počúvalo svoju hymnu „Kde domov můj“.

Pražská fontána bola vystavená podľa plánu inž. Františka Křižíka, majiteľa fabriky na elektrické stroje. Výstavný komitét platil na ňu tuším pätnásťtisíc, ostatok do päťdesiatitisíc zlatých doložil Křižík sám. Je o jednu tretinu väčšia než tá, čo bola na svetovej výstave v Paríži. Keby ju pustil plnou silou, prúd vysoko letí nad kupolu priemyslového paláca, takže ho vidno hneď od hlavného vchodu.

Bol som zvedavý, čo a ako je to. Divnou hrou osudu v závode tohto inžiniera Křižíka pracuje náš krajan, pán Gustáv Křižan a je tu zamestnaný na výstave i okolo fontány. S ním som vošiel pod zem, vlastne pod vodu, ktorá nám nad hlavou čľapotala, šumela, že vlastného slova nebo-

lo počuť. V tejto miestnosti pod vodou sú elektrické lampy, z ktorých hádže sa svetlo pomocou reflektorov do povaly na diery, prikryté iba mocným sklom. Z tamtej strany týchto oblokov sú iba spomenuté rúry, z ktorých voda letí do výšky. Pri každej lampe je delník, ktorý nič iného nerobí, len premieňa farebné sklá nad elektrickou lampou. Tieto sklá teda vyvolávajú tú pestrú hru farieb na fontáne.

Je tu síce veľmi mnoho lúč a s nimi spojených drôtov a pod., ale nikto by neveril, že takýmito jednoduchými prostriedkami možno vyvolať taký mohutný efekt. Stroje na vyrábanie elektriny na osvetlenie fontány, ako i stroje na vyvolanie tlaku vody, tie sú všetky v strojovni a v takzvanej kotliarni, pár sto krokov od fontány. V tom je práve tá výhoda elektriny, že sila dá sa prenášať a to do diaľok ľubovoľných, a nič sa z nej na ceste nestratí.

Križik je osobnosť po celom svete známa čo elektrotechnik. Výstavu celú osvietil on a práca je nielen veľmi vkusná, ale i dokonalá. Cestu do výstavy, Bělského třídou až do samého mesta, osvietila zas firma Waldek & Wagner, tiež veľmi spoľahlivá.

Po týchto znamenitých pôžitkoch, ktoré sme zaopatrili duši a našim očiam a ušiam, treba sa poberať domov, lebo výstava sa zaviera o jedenástej hodine. No a tu už niet čo opisovať. Cesta je veľmi namáhavá a zdĺhavá – trvá asi hodinu po tvrdých mozaikových chodníkoch. Človek príde domov ubitý ani ten tramvajský kôň – chcel som povedať konduktor, ktorý by vďaka celému ľudstvu bárs vzal do svojej archy, keby to kone utiahli a ľudia sa popratali.

PRECHÁDZKY PO VÝSTAVKE V PRAHE

V.

Dnešnú besednicu prichodí začať nekrológom. „Balón captif“ nie je už medzi živými. Jeho život bol krátky síce, ale pre výstavu pražskú veľmi významný. Nebolo hostá, ktorý by sa nebol aspoň obzrel, keď videl nad výstavou vznášať sa ten obrovský mechúr, ktorý keby bol tabakom na-

plnený, bol by vystačil všetkým fajčiarom, čo navštívia výstavu. Ale ako známo, dobrého nikdy nebýva dostatok. „Captive“ zatúžil po slobode, chcel sa ukázať i na vidieku a postrašiť vidiečanov, ktorí takýto zázrak dosiaľ sotva videli. A tu skutočne dal sa odviazať z povrazu, ktorý ho hatil vo voľnom lete a pútal k tejto márnej zemi.

Do koša vstúpili traja, medzi nimi nadporučík z tunajšej posádky. Opatrený vrecúškami s pieskom a všakovými plášťami a pokrývkami pre svojich obyvateľov – pustil sa do čistého éteru. Vyletel nad zem do výšky dvetisíc metrov a hľadel s opovržením na to mravenisko, po ktorom prteli sa červíaky, vlastne my ľudia obyčajní. A v pýche rozšírila sa mu hrud', ako hocktorému nadutému, ba čím viac vystupoval, tým väčšími sa nadúval. Práve ako tá žaba v Ezopovi A tak sa mu i povodilo. Nadúval sa toľme, že koža nestačila, praskla odhora nadol a z vydutého mechúra zostali iba zdrapy, hodvábné síce, ale predsa len zdrapy, ktorými si vietor pohrával. Para z neho vyfučala, boky splasli a nezostávalo mu nič inšie, ako zostúpiť na túto zem. Čím sa väčšími povyšuješ, tým náhlivejší je pád. Keby bol len on padal, my by sme povedali: dobre, tak mu treba. Prečo sa toľme nadúval! Ale dnuka boli i traja vzduchoplavci, ktorí svoj život mechúru zverili. Tí padali tiež. A to s takou rýchlosťou, ako keď dakto z veže skáče; ani vydýchnuť im nedalo.

Situácia to bola hrozná. Ľudia bežali na miesto, kde mysleli, že bývalá „Kysibelka“ dopadne. Ženy kričali a ako noviny píš, kapitán Wolf, ktorý balón vystrojil na cestu, ale sám si nesadol do koša, že tento kapitán hodil sa na zem v ohrade balónovej a plakal. Riaditeľ fabriky pána Reissenzahna všetkých robotníkov komandoval na strechy závodu. Nad tou fabrikou totiž sa to všetko prihodilo. Každý bol rád, že sa tu po zemi plazí a neletí v balóne, že sa nedal naviesť ctižiadostou k takým odvážnym skutkom. Všeobecne sa myslelo, že ako osud balóna, tak i osud cestovateľov je spečatený.

Ale tu sa stalo, čo by nik nebol očakával. Splasnutý balón zachránil svojich ľudí. Rozopál sa, začal mierniť rýchlosť padania. Tú službu vykonával, ako keby dakto skočil s rozopätým, mocným dáždnikom. Kôš, v ktorom ľudia sedeli, nepadal už rýchlosťou blesku, ale padal ako napríklad semä z jaseňa – špirálovite, krúžil tak trochu. A tu cestovatelia sa tiež trochu spamätali a začali vyhadzovať miešky s pieskom, vôbec

balast, len aby ťarcha bola menšia. Tomu treba ďakovať, že sa cestovatelia nezabili hneď, následkom pádu. Ale to by ešte nebolo nič. Vyhli jednej smrti a hrozila im druhá, ešte horšia. Balón totiž dopadol na komín zlievarne Reissenbahnovej. Cestovatelia videli pod sebou roztopenú lávu železa. Od horúčavy chytil sa kôš, v ktorom sedeli, a tiež i povrazy a látka balóna. Ale na šťastie sa vyslobodili. Prerezali povrazy, vystúpili všetci na dach fabriky a nikomu nestalo sa nič, okrem toho strachu, čo prežili.

To je koniec „balónu captif“. Smutný. Najhoršie pochodil majiteľ, akýsi Hoffmann, toho balón stál okolo dvanásťtisíc zlatých. Kapitán Wolf tiež musí ísť pred súd. Odborníci tvrdia, že balón bol priveľmi naplnený plynom. Že už na zemi bol skoro celkom nadutý. Plyn ešte väčšmi tlačil na steny, keď balón vystúpili dohora nad dvetisíc metrov, kde vzduch je omnoho redší ako tu na zemi. Len tak sa dá vysvetliť, že balón sa rozpláštli. Kapitán zas tvrdí, že iste cestovateľ ktorýsi prisadol rúru, ktorou sa pomocou ventilu vypúšťa zbytočný plyn a tak že sa nešťastie stalo. Sami účastníci „výletu“ a „zletu“ mlčia, aspoň nevedieť, čo povedajú. Dali sa odфотографovať a ich podobizne budú iste putovať svetom. „Interessantes Blatt“ ich iste donesie, alebo tú scénu, ako balón praští, lebo ten má všade špeciálnych spravodajcov. Tým bezpochyby skončí sa vzduchoplavectvo, bárs pohotove je druhý, menší balón „Praha“. No ťažko sa dá myslieť, aby ešte dakto dostal vôľu vyletieť hore a letieť dolu.

Pohoda je teraz naozaj biedna. Prší a zima je, človek by i kožuch uniesol. Menovite večer zle sa sedí pod holým nebom, keď potahuje vetrík, akoby ťa rezal do tváre. A k tomu dážď ani jedného dňa skoro nevystane. Ľudstvo pokrýva sa po pavilónoch a reštauráciách, tých, ktoré sú zavreté. Najhoršie je vidieť, že ľudia musia sa v plušti po výstave potulovať, ak nechcú, aby v Ríme boli a nevideli pápeža. Ešte najlepšie cíti sa každý v strojovni. Tam pracujú parné stroje a šíria okolo seba teplotu. Pravda, okrem teploty je i zápach oleja, ktorým sa stroje mastia a ktorý tak mnohí ľudia nemôžu vystáť. Pritom je dobre posedieť si vo vagónoch baróna Ringhoffera. Sú to vlastne malé salóny s fotelmi a stolíkmi. Istotne cestovatelia zasadnú si za stolík a z dlhej chvíle zahrajú sa nie v duráka, ale dačo lepšieho. Ej, dobre sa to cestuje v takých salónoch!

Tu i tam na verejných miestach nájdete na výstaviske ohromné kachle. Výstavné komité prezradilo veľký takt, že predvídajúc terajšiu zimu, zariadilo ohrievarne. Bohužiaľ, nie je to tak! To sú nie kachle, ako sme mysleli, ale plechové rúry a či budy, na ktoré sa budú lepiť plagáty. A veru zišli by sa kachle. I ten Číňan pri Vrbíkovom pavilóne cukrárskom mrzne v svojom ľahkom, národnom kroji, pomaľovanom čínskymi hakmi-bakmi. Mrzne, hoc zvyknutý je na horšiu zimu; zlé jazyky totiž hovoria, že nie je synom nebeskej ríše, ale kvietkom pražským. Uznať sa musí, že sedí ani fetiš, nepohne celý deň ani brvou; nezasmee sa na žiadnom vtipe, ktoré naň sype spoločnosť, okolo pavilónu sa hromadiaca.

V tieto studené dni bola i výstava kvetov v záhradníckom pavilóne. Našli sa kvety umelé a tiež prirodzené. Tie umelé boli krajšie, prirodzené akosi ovädli. Do tejto kolekcie dostali sa karfioly a uhorky. Karfioly boli utešené a mali okolo seba mnoho obdivovateľov. Boli tiež kaleráby a mrkvy vystavené, tiež už tohoročné. Okolo záhradníckeho pavilónu je pole vysadené samými ružami. Kazanlyk v Prahe! Koho zaujíma, môže študovať mená ruží od výmyslu sveta. Ruže práve teraz začínajú kvitnúť. Celé priestranstvo ruží ohradené je plotom, urobeným z nižiačkov. To nám veľmi živo pripomína záhradu Lilgovu na Osikove.

Ako každá zlá vec, i toto novembrové počasie má svoje dobré stránky. Podrobilo výstavu akoby generálnej skúške a výstava skvele prešla. V dni, keď neprestajne sa lialo a dul vietor, život na výstave celkom neuhadol. Priemerná návšteva neklesla pod päťtisíc osôb platiacich denne. Komité teda rávalo veľmi pesimisticky, keď prorokovalo priemernú návštevu denne päťtisíc. Bude omnoho väčšia. Letné a jesenné mesiace to ukážu. Už nebude trvať dlho a číslo platiacich návštevníkov dostúpi na pol milióna. Kto bude ten šťastný, ktorý toto číslo zavŕši? To sa nevie. Len to sa vie, že dostane dar, akýsi šperk a okrem toho pripraví mu ovácie. Jeho podobizen príde iste do časopisu Praha, ktorý list teraz veľmi šikovne sa drží a veľkej obľube sa teší. Koncom tohto mesiaca bude nával do výstavy neobyčajný. Na dvadsiateho ôsmeho a dvadsiateho deviateho čaká sa tridsaťštyri zvláštnych vlakov do Prahy. Vtedy budú závody sokolské. V nedeľu, dvadsiateho t. m. príde zvláštny vlak z Haliče. To bude prvý. Za ním sa ešte viac vlakov strojí z Poľska. Nedostatok v hostincoch, menovite v nedeľu je veľký. Človek nedostane miestečka. Stavajú sa nové reštaurácie, ktoré zanedlho budú otvorené.

Hospodára bude veľmi zaujímať hospodársky pavilón. Je veľký. Pri vchode nájdeme proti sebe dva pluhy, nad nimi nápis 1791 – 1891. Ten prvý rozheganý, drevený, aký sa pred sto rokmi užíval. Druhý je najnovšej konštrukcie, železný. Človek hneď musí tu zastať a divné myšlienky letia hlavou. Aký pokrok za týchto sto rokov! Ľudské plemä akoby týmto storočím bolo odhodilo hračky a vstúpilo do veku mužského. Práca, pokrok vo všetkých odvetviach a to všetko akoby smerovalo k tomu, len čím väčší vycicať matku-zem a podrobiť prírodu a jej neviazanú surovú silu k pohodliu a blahobytu človeka. A menovite Slovák musí sa zamyslieť nad starým pluhom. Veď koľko u nás dedín, kde dosiaľ taký pluh je v úžitku. Vidno, že sto rokov spal náš sedliak a bohvie, dokedy bude ešte spať!

V tom pavilóne nájdeme plodiny z celého Česka i hospodárske výrobky. Žito, jačmeň, pšenica, ovos, mak, hrach, šošovica, atď., atď., z každého kraja sú tam vystavené. Poznamenaná je hneď i váha z hektolitra. Čísla suché, ale veľmi poučné. Nachádzame tu i včelárstvo, ba i starý pozostatok praveku slavianskeho – medovinu. Pravda, vo fľaškách, vinetami opatrených. Je tu krásne zastúpené hodvábnictvo, a síce nielen výroba surového hodvábu, ale i krásne, niektoré veľmi chutné práce z neho. A čo je teraz najväčšia rarita, to je ovocina. Hrušky a jablká také svieže, že by si človek hneď zahryzol, keby na košíku nestálo: „Nedotýkajte sa!“

Pod kôľňami pri tomto pavilóne nájdeme hospodárske stroje. Od pluhu až po mlátačku – všetko, čo gazda potrebuje. Naš človek by sotva vedel uhádnuť, čo je ktorý stroj. U nás ich je dosť málo. Bože, načo sú mašiny, keď nás je beztak toľko, že nemáme sami čo robiť a ešte musíme ísť až hen za oceán za robotou! Okrem toho sú tu i debnárske výrobky. Robota veľmi dôkladná a vkusná. Okrem putní, kanví atď. sú tu vystavené súdočky, súdky, sudy a sudiská. Najväčší z nich má obsah tisíc sto vedier, teda okolo šesťsto hektolitrov. Je kúpený za štyritisíc i kolkosi zlatých. Pod týmito kôľňami nachádzame hodne nemeckých firiem, ale treba uznať, že mnoho je už českých. Hospodárske stroje dnes-zajtra budú vychádzať od českých firiem, pod českou markou. Ono i tie nemecké firmy nemohli by sa tu pýšiť svojimi výrobkami, keby nie tvrdé mozole českého remeselníka a robotníka, ktorý musí slúžiť cudziemu kapitálu.

Napriek zime ľudia zostávajú väčšinou do pustení fontány. Človek to milerád obdivuje viac ráz, nikdy sa nezasýti. A čo jeden večer, to nový pokrok. Fontána vždy krajšie ide a vyvoláva vždy nové a nové efekty. Môže sa stať, že nakoniec prevýši samú seba a potom nevieme, čo bude. S Křížikom sa pustilo za pasy nielen divadlo, ktoré láka do svojho domu večerné publikum, čo sa mu v tejto zime dosť dobre darí, ale i pražská obecná plynáreň. Jej pavilón stojí medzi hlavným vchodom a pavilónom mesta Prahy. Na mrkaní strecha pavilónu je posiatá plamienkami plynovými. Ich červené svetlo krásne kontrastuje s bledofialovými oblúkovými lampami elektrickými. Ale i iné dodáva zaujímavosť plynovému svetlu. Nie je také mŕtve, nehybné ako elektrické, ale podskakuje, natriasa sa, uhýba zboka nabok, akoby chcelo koketovať. Žiaden, kto ide z výstavy od fontány, nepremešká obdivovať toto nádherné, skvelé divadlo.

Po fontáne všetko sa hrnie k východom. Len tu i tu v ochutnávarni sedí oneskorený hosť a zalieča sa predavačke. Vidno, ani jeho reči nemôžu ju rozohriať. Zakrútila sa do kepeňa alebo aspoň si prehodila cez plecia ťažký golier plyšový. Nuž zima je. Čo vytrvalejší zastavia sa v daktorej vinárni, ktorých je tu hodne a berú na noc „šlaftrunk“. Ostatné všetko hrnie sa k tramvaji, ktorá vzdychá pod tou ťažkou fúrou, iní kričia „fiaker“, „drožka“. A najviac ich ide železnicou na štátne nádražie. Okolo pol jedenástej večer ide posledný vlak z výstaviska do Prahy, platí sa iba desať grajciarov. Na týchto cestách odohrávajú sa komické scény. Konduktor povie: „Tak jedem!“ Ktosi na nádraží chce zacengať na zvone, ale „nejde to“. Rušeň zapíska. Vtom zvolá ktosi z vagóna:

„Tam’ le je můj strejček!“

A skutočne ktosi sa kníše od výstaviska k vlaku.

„Tak ‘dou starej pane!“ volá naň konduktor. „Nemůžem’ tady čekat!“

Starý pán sa vrediká horko-ťažko do kupé, pričom ho konduktor plecom nadvihuje do dverí.

„Tam jedeme, pane obrfirer!“ volá k mašine. „Počkajte!“ kričí ktosi a krúti dáždnikom nad hlavou.

„Tak ‘dou – nemůžem tady čekat! Tak honem!“

Či je to nie humánný konduktor?

V POHLADE LITERÁRNEJ KRITIKY
A LITERÁRNEJ HISTÓRIE

EUDOVÍT KUBÁNI

Jozef Hvišč: Básnická tvorba Ludovíta Kubániho

Kubániho tvorba vyplňala prázdne miesta porevolučných dní „suchoty a nemoty“, zabezpečovala kontinuitu plynulého vývinu od romantizmu ku kritickému realizmu, ukazovala cestu a spôsob, ako zakotviť v realite každodennej kultúrnej a politickej práce. (...)

V tejto súvislosti chceme pripomenúť otázku Kubániho vzťahu k poľskej literatúre, ktorá v mnohom osvetľuje jeho ideovú a politickú orientáciu. Bratislavskí romantici – a to bol priamy vplyv Štúrovho vedenia – sústreďovali svoj záujem na hlavného predstaviteľa poľského romantizmu, na Adama Mickiewicza. O ostatných (s výnimkou azda iba Michała Czajkowského) sa zaujímali iba okrajovo, alebo ich vôbec nepoznali. Naproti tomu levočskí sa popri Mickiewiczovi rovnako intenzívne nadchýnali tvorbou A. Malczewského, M. Czajkowského, E. Odyńca, B. Zaleského, J. Czyńskiego. V kruhu levočských študentov, a to práve v rokoch Kubániho štúdia, sa vo vzťahu k Štúrovým náhľadom a k orientácii bratislavského lýcea vôbec, začali výraznejšie presadzovať tendencie decentralizovaného a diferencovaného prístupu k poľskému romantizmu a politickým skutočnostiam. Prejavilo sa to veľmi výrazne aj v tvorbe a názoroch Ludovíta Kubániho. (...)

(...) Kubániho názory viac korešpondovali s názormi domácich poľských publicistov a spisovateľov, ktorí sa už po roku 1846, po krvavom umlčaní krakovského povstania, ostro obracali proti predstaviteľom tzv. veľkej emigrácie, teda aj proti tým, ktorí svojou tvorbou spoza hraníc vlasti hlásali nereálne politické a literárne programy. Toto svoje stanovisko vyjadril v literárnych prácach, najmä prozaických, v ktorých mu nejde o zobrazenie epického deja, ale o to, čo z neho vyplýva – o výsled-

kovú ideovú pointu, ktorú v duchu nastolenej tézy formuluje ako „uve-
denie veci na pravú mieru“, ako presunutie nezvyčajného, nenormál-
neho príbehu do racionálnej polohy. Tragikomické jadro väčšiny jeho
poviedok (*Mendík, Pseudo-Zamojski, Hlad a láska, Čierne a biele šaty, Emigranti*) sa tu stretáva s jadrom reálneho riešenia. Najmä na poviedke
Emigranti možno názorne ukázať, prečo Kubáni takto postupuje. Lebo
hľadá riešenie. Riešenie v prospech antiromantickej prítomnosti. Deho-
nestuje minulosť, aby mohol náležite vyjadriť svoj ideový a povahový
príklon k realite prítomnosti. Svedčí o tom záver (ideové vyústenie) po-
viedky, v ktorom Kubáni takto konfrontuje minulosť s prítomnosťou:
„Odvtedy (t. j. od čias romantických, pozn. J. H.) minulo nie desať, lež
až pätnásť rokov. Doby, v ktorých bolo treba emisárov, sa už zmenili –
k prospechu drahej vlasti. Bože daj, aby sa pre žiaden národ Uhorska
nikdy viacej nevrátili.“ (...) Tu je, myslíme si, v kocke vyjadrený ideový
postoj L. Kubániho k minulosti a prítomnosti. K minulosti vlažný, indi-
ferentný až odmietavý, k prítomnosti konštruktívny, zosúladený s po-
litickými, osvetovými a sociálnymi potrebami päťdesiatych a šesťdesia-
tych rokov.

(Ludovít Kubáni: *Prikovaný k zemi*. Bratislava : Tatran, 1987, s. 176, 177-
178)

Anna Kruláková: Prehodnocovanie témy lásky

Inú podobu prehodnocovania reprezentuje autor mladšej romantickej
generácie Ludovít Kubáni, ktorý v časti svojich próz opúšťa rozsiahlejší
sujetový žáner a píše krátke útvary žánrovo charakterizované podtitu-
lom jednej z nich ako „*humo-smutnoresky*“. Sú to tragikomicky vyznie-
vajúce epizódy zo života, postavené na strete ideálu so skutočnosťou,
ktorých konflikt nie je absolutizovaný, je len čiastkový alebo dočasný,
neústi do tragédie, vedie len k zrelativizovaniu hodnôt dovtedy uznáva-
ných za absolútne. (...)

Zatiaľ čo v názve Kalinčiakovej prózy *Láska a pomsta* (1858) sa stre-
tajú dve silné emócie, dve veľké vášne (a to pre romantizmus príznačne

na historickom pozadí), ktorých stret vedie nevyhnutne k tragédii, pre-
tože kontrasty sú neprekonateľné, u Kubániho [v poviedke *Hlad a láska*,
1860] je v názve k vysokej emócii pridaný nepríjemný až ponížujúci stav
tela – hlad. Ideálne sa dostane do konfliktného vzťahu s materiál-
ným, s primárnou životnou potrebou jedla, pričom sa v texte vyjaví závislosť
duchovného od materiálneho, čo ľúbostný cit značne zrelativizuje, ale
nedochádza k jeho absolútnemu popretiu. (...)

Spoločenské pozadie príbehu je nulové, absentuje aj národná idea.
ktorá bývala často súčasťou dobových spoločenských noviel, celé dianie
je koncentrované len do sféry intímneho života postavy. (...)

Pre Kubániho bol romantický kánon východiskový, spočiatku sa
s ním identifikoval, postupne korigoval svoj postoj, nie však gestom
úplného odmietnutia a ponúknutím inej koncepcie, ale zrelativizova-
ním absolútnej platnosti romantického ideálu jeho dotyk s realitou.
Kubáni spochybňuje romantizmus zvnútra, stojac už na jeho hranici, za
ktorou sa začína cesta vedúca k inému, realistickému modelu literatúry.

(*Tri cesty od romantizmu. Záborský – Kubáni – Laskomerský*. Bratislava :
Univerzita Komenského, 2012, s. 62, 66, 67, 69)

VILIAM PAULINY-TÓTH

Oskár Čepan: Próza Viliama Pauliny-Tótha

Celú jeho literárnu tvorbu spája jeden cieľ: aktualizovať dobový politic-
ký program, popularizovať a vysvetľovať ho. (...) Jeho literárne dielo je
priamou súčasťou politickej a ideovej činnosti. (...)

Rozsiahle a umelecky nevyrovnané dielo Viliama Pauliny-Tótha je
v istom zmysle priesečníkom vzájomne sa krížiacich smerov vo vývine
prózy v šesťdesiatych a na začiatku sedemdesiatych rokov 19. storočia.
Možno v ňom vyčleniť líniu, ktorá vedie od romantického pátosu k sati-
re a spoločenskej kritike až žurnalistického charakteru. Ale aj líniu, kto-
rá vedie od spoločenskej a historickej poviedky k politickému pamfletu.

Nenáročný situačný humor kríži sa často s jednoduchou ľudovýchovou propagandou. V jeho tvorbe možno spozorovať ozveny z čítania romantickej literatúry, ale rovnako aj vplyvy európskej realistickej prózy. Svojou schopnosťou syntetizovať rôznorodé vplyvy a podnety Paulinyho dielo predstavuje svojho času veľmi rozšírený typ prózy. (...)

Paulinyho reforma sujetovej a kompozične stavby poromantickej prózy bola len čiastočná. Starú schému osviežil tým, že ideovo predimenzované postavy konfrontoval s aktuálnym politickým programom a snažil sa ich situovať presne historicky. Nezobrazil však situáciu ako výsledok predchádzajúcich vzťahov. Obchádzal problém tým, že využíval všeobecne známe okolnosti, v ktorých čitateľ pochopil sled deja a jeho zázemie. Vedľa tohto obyčajne paralelne konfrontoval obraz „z nedávnych čias“ a obraz „súčasný“. Nehľadal konflikty vo vnútri dejov, ale vo vonkajších, povrchových situáciách. Ustavičnou snahou konfrontovať postavy z niekoľkých časových hľadísk prispel k odstraňovaniu abstraktných črt z charakterov svojich hrdinov. Posilnil epickú líniu vývoja porevolučnej prózy, ale k novej a dobe zodpovedajúcej syntéze idey a činu sa nedostal. Nedokázal bez alegorických zvyškov spojiť kontext dokumentárnej pravdivosti a ideovej tendencie.

(Viliam Pauliny-Tóth: *Škola a život*. Bratislava : SVKL, 1965, s. 258-259, 267-268)

Milan Pišút: Viliam Pauliny-Tóth

Kým v poézii a dráme bol V. Pauliny-Tóth ešte výrazným romantikom, v próze prinášal nové prvky, súvisiace s jeho snahou aktualizovať politický program Memoranda. Na rozdiel od romantickej prózy štyridsiatych rokov, v ktorej prevažovali lyrické partie, široké reflexie a zložité zápletky, buduje svoju poviedku na pravdivej udalosti, osobnom zážitku, spomienke. (...) Jeho prózy len beletrizujú a ideove aktualizujú udalosti a poznatky. A tomuto cieľu je podriadená i umelecká kompozícia. Novým prvkom je i hojné využívanie dialógu, a tým aj uplatňovanie hovorovej reči. No v podaní charakterov je ešte veľmi poplatný idealizácii

hrdinov a metóde protikladov, hodnotiac skutočnosť z hľadiska heglovsko-štúrovskej filozofie. Charakter väčšinou určuje idea, ktorú postava ilustruje. No dôraz na pravdivosť faktov už oslabuje tento čisto romantický postup a naznačuje smerovanie k realistickému zobrazovaniu.

Viliam Pauliny-Tóth je prvým prozaikom, ktorý vydal knižne súbor svojich próz (v štyroch zväzkoch pod názvom *Besiedky*, v Skalici 1865 – 1870). Okrem nich pod rozličnými pseudonymami uverejnil množstvo drobných humoristicko-satirických črt. (...) Početné obrázky a črty zo súčasnosti neraz výstižne typizujú príhody a postavy šesťdesiatych rokov v tóne humoristicko-satirickom a sentimentálne výchovnom. Sú to však skôr náčrty ako umelecky dotvorené diela. Bohatá publicistická činnosť Viliama Paulinyho-Tótha do značnej miery určovala aj charakter jeho umeleckej prózy.

(*Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 289)

MIKULÁŠ ŠTEFAN FERIEŇČÍK

Milan Pišút: Mikuláš Ferienčík-Mladen

Ferienčík vytvoril vzory pre ľudové čítanie a súčasne i vzory pre Vajanského postavy. Upozornil na seba najviac novelou *Jedlovský učiteľ* (1862), za ktorú dostal i vypísanú odmenu. Nie umeleckou hodnotou, ale tým, ako v nej ukázal praktickú osvetovú činnosť na dedine, získal uznanie. (...)

Zložitejšie námety nájdeme najskôr v jeho menších novelách zo súčasného života (*Filozof a poeta*, *Nešťastná rodina*, *Irma*). Bol to už pokus o charakteristiku určitých typov. K tomuto druhu tvorby vrátil sa znovu až na konci života (*V zákutí sveta*, *Sestra koketa*, *Anjel strážca*, *Nepokojný odpočinok* – z rokov 1878 – 1880). Prináša v nich zaujímavé rodinné príhody, kreslí v nich nerozhodných mužov, o lásku bojujúce dievčatá, dva celkom odlišné typy sestier, z nich jedna svojou koketnosťou ničí život sestry i otca, ženu, ktorá zachraňuje ľahkomyselného muža od samovraždy, penzistu, ktorý v starobe nájde šťastie pri žene, prvej láske svojej

mladosti. Sú to však všetko neprepracované náčrtky, narýchlo nahodené. Vidno na nich, ako spoločenská hovorová slovenská reč ešte kulhá, pretože skutočného mestského slovenského živlu nebolo. Vajanský pokračoval vo Ferienčíkovom úsilí už na vyššej úrovni.

(*Literárne štúdie a portréty. Z novšej slovenskej a českej literatúry.* Bratislava : SVKL, 1955, s. 160-161)

Andrej Mráz: Literárny profil M. Š. Ferienčíka

Nejedna zložka v literárnom odkaze Mikuláša Št. Ferienčíka dosvedčuje, že latentne mal predpoklady stvoriť kvalitnejšiu a spoločensky závažnejšiu prózu, než akú nám zanechal. No rozkolísané spoločenské pomery, v akých žil a pôsobil, nevyhranenosť súvekých literárnych tendencií, nedostatok zodpovednejšej a zásadnejšej kritiky, ako aj jeho skromná literárna kultúra neumožňovali mu zužitkovať ani len tie tvorivé fondy, ktorými disponoval. Prítom v jeho próze sa neorganicky splietajú celkom protichodné tendencie. Od nábehov ku kritickému zobrazovaniu našich nedostatkov bez prechodu dostáva sa k pseudoromantickým mannerom celkom periférneho charakteru, od náznakov sviežeho humoru, mobilizujúcej satiry a ironie prechádza ku krajnostiam dobrodružnej literatúry, aká sa pestovala v jeho časoch. (...)

Hlavný Ferienčíkov význam vo vývine slovenskej literatúry spočíva v snahe tvoriť obrazy a povesti zo súčasného života, pričom prevrstvuje niektoré zložky romantickej prózy slovenskej, najdôraznejšie kompozičné a štylistické, no vcelku (...) len v jednotlivostiach organickejšie včleňoval do svojho diela aj prvky rozvíjajúceho sa realizmu. Bol na prechode dvoch protichodných literárnych epoch, romantizmu a realizmu, a v dôsledku tohto svojho vývinového zaraďenia (...) tvoril dielo, ktoré korešpondovalo s prevažujúcimi tendenciami našej prozaickej spisby v rokoch jeho literárneho pôsobenia.

(Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1959, s. 66, 174-175)

Oskár Čepan: Próza M. Š. Ferienčíka, postromantizmus a literárny realizmus

M. Š. Ferienčík je autorom vyše dvadsiatky poviedok a noviel. S predstavkami ich publikoval začiatkom päťdesiatych (*Nitra*, 5, 1853), v šesťdesiatych (*Sokol*, 1 – 2, 1860 – 1863) a koncom sedemdesiatych rokov (*Orol*, 10 – 11, 1879 – 1880). Spája ich problém aktivizácie slovenského porevolučného života. Pod pojmom verejného života nemyslel iba praktickú politickú činnosť. Vzhľadom na dané možnosti (bachovský absolutizmus, roky tzv. vyrovnania a pod.) uspokojoval sa skromnejšími formami spoločenského styku – spolkovitosťou, národnými zábavami, divadelnou činnosťou ochotníkov, bálmi, výletmi a inými podujatiami, typickými pre maloburžoázny životný štýl. „Bez spoločenského života sú všetky naše túžby, ideály a naše básnenie len márne namáhanie,“ hovorí sa v jeho poviedke Irma (*Sokol*, 1860, s. 80). Vo Ferienčíkovej próze sa rigorózný typ predrevolučného literárneho hrdinu, ktorého osudom bolo „vlnobitie, búrky a boj“ zmenil na civilného človeka domácnosti, všedných povinností, úradov a školy. V jeho príhodách chcel autor zobrazovať situácie, v ktorých „láska splodila čin a nútila k účinnosti svedomitej v skutočnom živote“ (Bratia. *Sokol*, 1863, s. 520).

(...) Ferienčíkova novelistická a poviedková tvorba má väčšiu dokumentárno-historickú ako aktuálnu literárnu hodnotu. Tento autor, ktorý konečne nebol osamelý, nielenže zobrazil jednotlivé etapy praxe slovenského národného života v časoch porevolučnej depresie, v rokoch nádejí i nových sklamaní, ale poodhalil aj mnohé stránky súkromia vtedajšej slovenskej spoločnosti, súkromia, ktoré sa takmer na tri desaťročia stalo súčasťou oficiálneho literárneho programu. Ale práve v tejto tematickej oblasti začrel do problémov, ktoré nedokázal náležite literárne sformovať. Jednoducho, on i jeho rovesníci objali viac, ako vládali udržať. Sformulovali problémy, ale nesformovali estetický tvar. Súhra medzi motívovými plánmi ich prózy, interakcia medzi zobrazovanou realitou, postavami a dejom je príliš dezorganizovaná. Využívaným výstavbovým postupom chýba elementárny zjednocujúci činiteľ. Preto každý z motívových plánov smeruje kamsi inam bez toho, že by bral ohľad na iné. Najmä tento divergentný moment zdegradoval Ferienčíkovu prózu na

prostý súbor „úryvkov z nášho spoločenského života“ (V zákutí sveta. *Orol*, 9, 1878, s. 176), na paradigmatickú znôšku motívov a tém, z ktorých viaceré uviedli do primeraného syntagmatického vzťahu po náležitom prehodnotení až prozaici literárneho realizmu.

(In: *Mikuláš Štefan Ferienčík, Jozef Horák a Banská Štiavnica*. Zborník z vedeckých konferencií. Martin : Matica slovenská, 1984, s. 37, 39-40)

Ivan Kusý: Redaktor a kritik M. Š. Ferienčík

Zabudnutý Ferienčík nielen tematicky predbieha (myslím tu na dejové paralely jeho rozprávky *Priatelia a Hviezdoslavovej Hájnikovej ženy*, na zobrazovanie gründerstva v poviedke *Anjel strážca* a vo *Vajanského novelách*), ale aj modeluje vývin. Vajanský, formulované nie celkom presne Jánom Števcekom, „sa vyhol omnoho plodnejšiemu vplyvu tvorby Kalinčiakovej“ a „objektívne najväčšmi nadväzoval“ na skoro zabudnutú prózu M. Š. Ferienčíka (*Esej o slovenskom románe*, 1979, s. 40). Števec tu dobre pobadal, že impulzom bolo to, „že na rozdiel od Kalinčiaka, ktorý stavia svoju prózu na rode a stave, nachádza Ferienčík základný motív prózy v rodine a vo vrstve (triede) (c. d., s. 61), čo spôsobilo, že hoci on sa na novej tematike a problematike len „učil písať“, predsa bola jeho tvorba vývinovo ďalej a vývinovo produktívnejšia ako dokonalejšie práce Kalinčiakovej, ale aj Záborského (parafrázujeme s. 104, c. d.).

(...) schodnú cestu, ako zistiť objektívne Ferienčíkov prínos nájdeme (...), že si nebudeme všímať jeho činnosť predovšetkým podľa toho, čo nedosiahol voči svojim talentovanejším generačným druhom a voči ďalšiemu vývinu, ale pôjde nám o to, čím je odlišný od ostatných. (...)

Ferienčík svojou tvorbou plne nerealizoval svoje požiadavky, no je zreteľné, že už predrevolučný Ferienčík sa odlišoval od celku svojím dôrazom na súčasnosť, svojou bezprostrednou orientáciou na aktuálnu problematiku, na funkciu „spoločenského života“ a dal mu jednoznačnú prednosť pred romantickým historizmom, pred tvorbou abstraktných koncepcií budúcnosti, ktorej sa neskôršie tak vysmial postavou Štefana v *Bratoch*, pred príklonom k ľudovému umeniu a mysleniu.

Je celkom prirodzené, že jeho čas prišiel v „meštianskych matičných rokoch“. V tejto súvislosti, akoby nahlas rozmýšľajúc, si dávame otázku: nevylietame pri britkom posudzovaní prózy šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov – teda aj Ferienčíkovej – so špinavou vodou aj dieťa, keď viac ako literárno-historická analýza sa uplatňuje aspekt literárno-kritický? Myslím na to, že Ferienčík, Bachát a Pauliny-Tóth (túto trojicu ako predstavujúcu oficiálnu líniu prózy šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov uvádza Čepan) sú istotne nie veľkí autori, ale naznačujú nástup novej triedy meštianstva, pravdaže, slovensky malého, ktorej objektívny význam bol vtedy aj pokrokový.

Nazdávam sa, že nemožno zanedbať skutočnosť, že „spoločenski“ aktivisti štúrovského pokolenia zameriavajúci sa na spoločenský život, na jeho súčasnosť, jednak nepochádzali z farársko-učiteľských rodín (Ferienčíkov otec bol mäsiar – cechový majster, otčím mlynár), jednak všetci rezignovali na farársko-učiteľské zamestnanie a hľadali vyslovene „svetské“ uplatnenie. Táto emancipácia od teologizmu je povšimnutiahodná a treba ju mať na pamäti aj pri „výslovných“ náboženských partiách Ferienčíkových próz. Sú predovšetkým osobné, nie dobové. Všetko, čo sme spomenuli, naznačuje, že vo vnútri štúrovského pokolenia bola aj pred revolúciou „meštianska“ zložka.

(In: *Mikuláš Štefan Ferienčík, Jozef Horák a Banská Štiavnica*. Zborník z vedeckých konferencií. Martin : Matica slovenská, 1984, s. 62-63, 65)

GUSTÁV KAZIMÍR ZECHENTER-LASKOMERSKÝ

Milan Pišút: Gustáv K. Zechenter-Laskomerský

Jeho humoresky čerpajú z dvoch prameňov: zo spomienok na mladosť a z reality, ktorú práve prežíval. Prvý zdroj prekypuje svetlom, radosťou a smiechom, v druhom prevažuje ostrý pozorovací talent, paradoxy života, lekárske a cestovateľské dojmy, jeho sčítanosť a učenosť s miernou satirou. Zechenter nevyšiel ani z bratislavskej, ani z levočskej mládeže, študoval vo Vacove, v Pešti a vo Viedni. Možno preto jeho pomer

k národu nebol romanticky sentimentálny, skôr rozumový. Vydržal byť Slovákom, lebo tak kázala úcta k ľudskému rozumu, ktorý má právo vyjadrovať sa v každej reči, ale najviac v tej, ktorá mu je vlastná. V jeho postoji bola hrdosť a dôstojnosť vedca, ale i vrodená družnosť, otvorenosť a humor. I keď vedel dokonale maďarsky a nemecky, jeho humor, majúci základy kdesi v detstve a v baníckom prostredí, najlepšie sa mu daril po slovensky.

Prostriedky jeho humoru sú také bohaté, ako býva u dobrých humoristov. Situačná komika, prekvapujúce príhody, nezdary vyvolávajúce smiech, protiklad namýšľanej vznešenosti s hlúposťou a príliš ľudskou situáciou – to sú všeobecne uplatňované témy humoru. Ale popri komike situačnej a popisovacej prezradzuje veľkého humoristu iskrenie rozumu, útok a protiútok myšlienky, dialektika pravdivosti a hlúposti, paradox a oxymoron. V jeho malých humoreskách nájdeme príklady temer na všetky tieto prostriedky.

(Literárne štúdie a portréty. Z novšej slovenskej a českej literatúry. Bratislava : SVKL, 1955, s. 185)

Albín Bagin: Päťdesiat rokov slovenského života ako typ memoárovej literatúry. (Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Vlastný životopis)

(...) humoresky, pamäti a cestopisy Zechentera-Laskomerského tvoria vyššiu žánrovú jednotu, podmienenú štruktúrnymi afinitami, pričom diferencie v jej vnútri súvisia s mierou a kvalitou fiktívnosti a dokumentárnosti v konkrétnom texte.

Zechenter patril generácie k pokoleniu mladších štúrovcov. Poznajúc jeho literárne dielo, musíme sa preto pýtať, čo ho odlišilo od štúrovskej generácie. Zdá sa, že išlo o súbor okolností: 1. pôvod, 2. štúdiá, 3. povolanie, 4. temperament, 5. filozofická orientácia, 6. chápanie literatúry, 7. pomer národného a sociálneho. (...)

V slovenskej literatúre je len málo príkladov takého úzkeho vzťahu medzi profesionálnou a slovesnou orientáciou spisovateľa, čo sa odrazilo najmä na svetonázorovom vývine Zechentera. Len celkom hypoteticky si napokon

dovoľujeme položiť otázku, či je naozaj iba náhodným faktom prítomnosť humoristického nervu v próze troch slovenských realistov – Zechentera, Kukučína a Jégého, ktorí boli v občianskom živote lekármi. (...)

Vzostupnú fázu národného pohybu lepšie a všestrannejšie vyjadroval štúrovský hegelianizmus. Po revolúcii, keď sa ocitol v kríze a k slovu sa dostávali prakticistické a analytické koncepcie, nastal čas uplatnenia pozitivizmu v slovenskej kultúre, ktorého kliesniteľom u nás bol práve Gustáv K. Zechenter. Pozitivistické podnety v literatúre potom zjemnili a prepracovali jeho pokračovatelia – realistickí prozaici Kukučín, Jégé, Tajovský. Zechenter je teda nielen literárne, ale aj filozoficky osobnosťou, ktorá tvorí most medzi generáciami a literárnymi kultúrami.

Z uvedeného vyplývajú dva dôsledky:

1. Spisovateľská aktivita nemá u Zechentera také výsadné postavenie ako u humanitne orientovaných štúrovcov. Osobnostne sa realizuje i svojou lekárskou činnosťou, prírodovednými záujmami, osvetovou prácou a hmotnou aj morálnou podporou národných podujatí.

2. Zechenterovo národné cítenie je prinajmenšom v rovnováhe s citením sociálnym. Tvorí dôležitý predpoklad jeho videnia skutočnosti, no nezastiera spisovateľov zmysel pre ostré sociálne protirečenia. Zechenter uvažoval skôr v reláciách každodenného života než v štýle politických proklamácií a svoju národnú príslušnosť manifestoval praktickými činmi.

(Vitalita slovesnej tvorby. Bratislava : Tatran, 1982, s. 69-87)

Július Noge: Dielo G. K. Zechentera-Laskomerského – zborník medzi romantizmom a realizmom

Zechenterov literárny program – opisovať, čo zažil a skúsil – bol veľmi skromný a malý. Vo vtedajšej situácii slovenskej prózy však i ten bol prínosom a vyžadoval si hľadať nové výrazové prostriedky. Lebo ak v prvom rade odmietol dejové schémy, konštantné zápletky a intrigy romantickej a sentimentálnej prózy, znamenalo to, že musí pre svoje „opisy“ hľadať nové stavebné princípy a organizujúce činitele. To sa však

neobišlo bez toho, aby čiastočne nevyužíval, ale zároveň aj nepopieral to, čo priniesla romantická novela a poviedka. Najvhodnejším princípom, v ktorom sa kríži využívanie i popieranie toho, čo bolo, je princíp paródie. A tak v Zechenterových humoreskách sa nezriedka stretávame s tým, že sú osnované na sentimentálno-romantickom dejovom základe, ale v pointe, respektíve aj na inom vhodnom mieste, sa odrazu „zvrtnú“ do komicko-parodického tónu.

Spoločným znakom Zechenterových črt, humoresiek a poviedok v sedemdesiatych rokoch je to, že si veľmi dobre uvedomuje situáciu a manieri vtedajšej slovenskej prózy a na mnohých miestach vyslovene reaguje na jej stav. Odlišuje svoje práce od tejto „vyššej“ romantickej prózy ustavičným zdôrazňovaním, že sú to jednoduché opisy, príhody, že je to skutočnosť. Na druhej strane si uvedomuje, (aj to v texte pripomína), že obecnosť túži za „drastickým a neobyčajným“, preto vychádzajúc z opisu, takmer z dokumentárneho zachytenia nejakej príhody či udalosti, v rozprávaní ju hyperbolizuje, zveličuje komiku situácií, ale zosilňuje i expresivitu výrazu, takže v jeho podaní sa príbeh stáva „neobyčajným“ a niekedy v jednotlivostiach i „drastickým“. Rešpektovanie tejto „neobyčajnosti“ je u Zechentera zrejme v celkovom štýle, ale i vo výbere tém. Lebo nech akokoľvek zdôrazňuje dokumentárnosť a pravdivosť svojich príbehov – vo väčšine prípadov naozaj preukázateľnú napríklad porovnaním s jeho vlastným životopisom – vyberá si ich tak, aby predsa len neboli „povšedné a bežné“, i keď sú zo života. (...)

Základný rozdiel medzi dokumentárnym spracovaním príbehov v životopise a beletristickým spracovaním v humoreskách a v poviedkach treba hľadať vo výrazových prostriedkoch, v situačných detailoch a najmä v lexikálnej a štylistickej nadsadenosti a väčšej diferencovanosti beletristického spracovania. V humoreskách je relatívne menej slovných hier ako v Pinkových listoch, menej je násilného komolenia slov, ale zvýšená expresivnosť výrazu, najmä v dialogických partiách, ostáva. Má pôvod v hovorovej reči a v študentskom žargóne, v iných humoreskách to bol žargón meštiansky a veľmi často aj „poľovnícka latina“.

(Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 16-17, 19)

KOLOMAN BANŠELL

Mikuláš Gašparík: Koloman Banšell – život a dielo

Próza nebola Banšellovou doménou. Ako si sám priznáva, písal ju proti svojej vôli a na nátlak P. Országha, ale ani v próze nemožno nezbadáť silný umelecký talent Kolomana Banšella. Próza nevyhovovala predovšetkým jeho výbušnej, nestálej povahe. Čo precítil, to musel jedným dychom vysloviť v lyrickej básni. V próze akoby váhal. Ak je Banšellova lyrika zásadným odklonom od porevolučnej epigónskej poézie sedemdesiatych rokov, jeho próza je ešte stále poznačená postromantickými epigónskymi prvkami. (...)

Ak Banšellovým krátkym prózám nechýba vtip, bystrý pohľad na spoločenské dianie so satirickým akcentom, schopnosť rozvíjať u nás málo pestované alebo celkom nepestované krátke literárne druhy (arabeska, fejtón), v *Atalante* sa prejavujú skôr negatívne stránky jeho prózy.

(Koloman Banšell: *Túhy mladosti*. Bratislava : SVKL, 1963, s. 32)

Oskár Čepan: Koloman Banšell

V próze ostal Banšell hlbšie v zajatí romantických schém, hoci v krátkych formách s oslabeným sujetom, ako je arabeska, besednica a cestopisná črta, dostal sa ďalej. Prvé pokusy v próze, ako napríklad adaptácia *Obete lásky* (Sokol VII, 1868), *Okyptenec* (Napred, 1871) a *Obet a zločin* (rkp. Napred V, 1869), sú hyperromantickými príbehmi, neraz až pseudoshakespearovského razenia, plné vášní, bólu, krvavých obeť, pomsty a vrážd. Povahopisné obrázky *Šuhaj ako z iskry* (Napred, 1871) humorne črtajú nové, neromantické metódy aktivizácie národného života. Novela *Emancipovaná* (Živena, 1872) rieši postavenie ženy z hľadiska programu „slobody a lásky“. Definuje jej slobodu v rámci lásky. Arabeska *Z tých krajších časov* (Dunaj I, 1874) je rozborom dvoch stránok romantického vlastenectva, dvoch odlišných tvárí lásky k vlasti, romantickej nádeje a reálneho utrpenia. Cestopisná besednica *Na paro-*

lodi a železnici (Slovenské noviny VI, 1873) je sviežou mozaikou faktov, literárnych komentárov o vlastnej tvorbe, politických úvah a narážok na okraj autorovej cesty do krajiny voľnosti – Švajčiarska, ktorá sa začala ľúbostnými avantúrami. (...)

Banšell sa spomedzi svojich druhov pokúsil najprogramovejšie a najkratšou cestou prekonať ideovo-estetické a motivicko-tematické schémy romantickej literatúry. Stal sa však obeťou rizika subjektívnej pravdy a individuálneho protestu. Jeho program nenadobudol všeobecnejšiu platnosť. Z hľadiska prechodu od literárneho romantizmu k realizmu zodpovedal ešte situácii „navzájom osamostatnených momentov“, to znamená skôr situácii krízovej, ako východiskovému bodu nového sčlňujúceho programu. Šiel cestou deštruktívneho prekonávania neúnosných literárnych tradícií, nie cestou konštruktívneho budovania tradície novej.

(*Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965, s. 305-306, 307)

SAMO BODICKÝ

Ivan Kusý: Vytváranie predpokladov pre nový vývin

Orientácia k priamemu zobrazovaniu skutočnosti je spoločná všetkým Bodického prózam, i keď jej miera je rozdielna a rozdielny je aj prístup k tematike. Jednostranné je preto často opakované tvrdenie, ktoré uvádza v súvislosti s nimi Turgenevove *Polovníkove zápisky* ako jediný vzor. Bodického humoresky (*Zalúbenec*, *Opatrná matka*, *Prvá láska*, *Nová kométa*) po svojom rozvíjajú dedičstvo slovenskej humoresky, ktorá i za vlády sentimentálnej romantickej literatúry, najmä v podaní Zechentorovom, svojou protipatetickosťou udržiavala spojenie so skutočnosťou. Proti predchodcom u Bodického skoro niet slovného vtipu a všelijakých literárnych porovnaní, humor je u neho len situačný.

Najrozsiahljšia Bodického próza *Nihilizmus* (1879; knižné vydanie z roku 1935 má názov *Nihilisti*) tiež vyrastá najmä z domácich koreňov. (...)

Umelecky rázovitejšie sú krátke poviedky. Vychádzajú vždy, zdá sa, zo skutočného príbehu, autentickosť zdôrazňuje sa akoby len reprodukciou prečítaného či počutého od priameho účastníka deja (Starý mládenec, Otcova kľatba). Autor portrétuje a z postavy vyplýva dej. Príbehy sú zvláštne (romantické názvy próz), no zobrazujú sa trpezlivo, zámerne nepateticky. Hoci Bodický spoločensky nechce reformovať, rozpory na dedine nezakrýva a jeho histórie lások sú aj históriami spoločenskej diferenciácie slovenskej dediny. Najmä touto časťou svojej tvorby pripravoval Bodický cestu Martinovi Kukučínovi.

(*Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965, s. 539-540)

GUSTÁV MARŠALL-PETROVSKÝ

Jozef Škultéty: Gustáv Maršall-Petrovský: Novely

(...) Čitateľ našinský, ktorý, ako každú slovenskú, vzal do ruky i knihu Maršallovu s oduševnením, je nemilo dotknutý. Zaveje z nej čosi takého, ako vietor v púšti: čo má zohriať, to páli, čo osviežiť, to chladí. Dialógy idú ľahko, plynne, no z nich nikde neprebleskne pravdivý cit. (...)

Vôbec Maršallovi ľudia ani nejedia, ani nič nerobia, len láske žijú. Čitateľa až unavia samé milostné pomery. *Baronica* je z Dolnej zeme; v slovenskej práci aké vzácne boli by napr. opisy tamojšieho ľudu a kraja. (...)

Akoby mu na vypracovaní figúry ani nezáležalo, on len skladá dej zo scén. Z toho nasledujú potom neodôvodnenosť, nemožnosť a podobné kompozičné chyby. (...)

Spisovateľ nemohol by sa dopustiť takejto chyby, keby nešlo mu o efekt za každú cenu. (...) A on robí to tak trúfalo, s akousi pýchou, akoby volal: „Podďte, ja naučím vás novému vkusu, novým mravom!“ Pritom v novele jeho nenachodíme ani pravdy, ktorá je nevyhnutnou podmienkou každého umeleckého diela. Lebo ľudia ovšem podliehajú i náruživostiam, ale takí prázdni a spustlí ľudia, akých predvádza nám pán Maršall, sú temer nemožnosťou. To nie ľudia, to sú karikatúry. (...)

Vôbec Maršall afektuje akúsi nelásku, neúctu k ľuďom. Odtiaľ je, že po prečítaní jeho knihy nestaneme sa ani múdrejšími, ani lepšími. Neboli sme ani na okamženie zohriati, oduševnení – len ustavične rozčuľovaní. V honbe za prostriedkami, ktorých cieľom je rozčuľovať, zabúda i na to, že predstavuje vždy tých istých ľudí, meniacich sa len podľa situácie. Ak trpkó dotkli by sa ho niektoré poznámky, z duše svojej slovenskej prosím ho, aby povážil, aké vysoké povolanie má u nás kniha. No ona potrebuje ho mať všade, nielen v našej literatúre, kde je kniha zriedkavosťou. Puškin za najvyššiu chválu drží pre seba tieto slová:

A dlho budem tým ľúbezný ja národu,
že city dobré lýrou budil som.

Maršall nech len upustí od svojho pomýleného smeru, a môže sa stať tiež ľúbezným národu.

(*Národné noviny*, roč. 18, 1887, č. 61, č. 62, č. 64. Cit. podľa Jozef Škultéty: *Dielo 5. O realizme*. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 269-276)

Andrej Mráz: Odlomená vetva

(...) inteligenti z Maršallových noviel sú inakší, akých mala naša próza v týchto rokoch a v desaťročí predchádzajúcom. Nie sú len morálne a národne pozitívne alebo negatívne typy, sú predovšetkým individualisti. Veď áno, Maršall má vo svojej novele inteligenta, ktorý je i dobrý národovec, i odborník vo svojom povolaní, ale nie v tejto podobe Maršall chce i vie predstaviť svojich hrdinov. Oni musia žiť divými búrkami náruživosti a túžob, vyvolávať vo svojom okolí chaos zápletiiek. To sú postavy, ktoré provokovali svojimi psychickými a povahovými rozmermi, ďaleko presahujúcimi rámec konvencií a každodennosti.

(*Odlomená vetva. Esej o literárnom diele Gustáva Maršalla-Petrovského*. Martin : Matica slovenská, 1939, s. 57)

Ján Kmeť: Osobnosť Gustáva Maršalla-Petrovského v rámci literatúry a kultúry Slovákov vo Vojvodine

Maršall i vo svojich ďalších, najmä hlavných a programovo dôležitých novelách, ako sú *Baronica* v tunajšej jeho tvorbe a *Späť* v americkej, potencoval (...) buditelské a generačne mládežnícke zretele a prostredníctvom zvodnej Anny Dedinskej ich v novele *Pod hrubou kôrou* i ako eroticky lákavé rozmarne sladil okúňavému prišelcovi, pánu Žilovi, slovami: „tam bude divadelné predstavenie, rečenie, spevy, hudba a nakoniec tanečná zábava.“ To je miazga Petrovského literárneho, spolkového, publicistického a vôbec kultúrneho úsilia, to je východisko jeho ideovo-umeleckých rámcov, postojov a dosahov, i kostra jeho beletristických konceptov, ktorých svalstvo tvorili jemu vtedy známe besednicové aliterárne žánre, tvary a prejavy, a krv im vlieval jeho vlastný bujný, výstupčivý a trúfanlivý temperament, ktorý Maršall – ako to už Andrej Mráz zistil – štepil a vtelil potom i svojim senzualne vznetlivým postavám, keďže ich vytváral, čiže „skladal“, vraj „z rozporov, bolestí a túžob vlastného vnútra“.

(In: *Erby a ohniská. Štúdie a eseje*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1997, s. 84)

Michal Harpáš: Vývinové tendencie prózy juhoslovanských Slovákov

Maršall je vôbec zaujímavý zjav v slovenskej literatúre: pravdepodobne ani jedna knižná prvotina nevyvolala také ostré kritické pripomienky ako jeho *Novely* (1887). Venovanie *Noviel* „jeho slávorodiu pánu Svetozárovi Hurbanovi-Vajanskému“ vôbec nie je formálne, ale ukazuje na dôležité štruktúrne-typologické súvislosti s prózou Vajanského. Maršall teda nadväzoval na typ novely, ktorý len krátko predtým v slovenskej literatúre udomáčňoval Vajanský, no v tom vcelku afirmatívnom nadväzovaní sa dosť výrazne prejavuje určitý selektívny typologický odklon. Je celkom zrejmé, že selektívnosť Maršallových noviel spočíva v senzualizácii fabuly a celkového rozprávania, čo mu slovenská kritika, najmä Jozef Škultéty, vyčítala. Lenže bez senzualizmu Maršall by bol len epigónom

Vajanského. Keď Škultéty pohoršene povedal, že „Maršallovi ľudia ani nejedia, ani nič nerobia, len láske žijú, a čitateľa až unavia samé ľúbostné pomery“, je to samozrejme kritika, ktorá vyplývala z dobového národno-kultúrneho programu. Zároveň však senzualizmus Maršallových noviel určitým spôsobom ustanovuje typologickú kategóriu zvláštneho, a rozhodne je variantným riešením daného prozaického modelu. Maršallov vystupňovaný senzualizmus sa kritika usilovala vysvetliť spisovateľovým temperamentom a temperamentom dolnozemsých Slovákov. Zdá sa však, že tým nemožno celkom vysvetliť typológiu Maršallovej prózy. Treba mať na zreteli, že sa Maršall svoju prózu usiloval realizovať v priestore literatúry. Tým chceme povedať, že príbehy jeho noviel a poviedok sú literárnymi príbehmi a že ľudia jeho próz sú predovšetkým literárne postavy. To neznamená, že tie príbehy určitým spôsobom neznázorňujú dobovú spoločenskú a nacionálnu situáciu a postavy nie sú sociálne a nacionálne podložené. Sujetové stvárňovanie celkových fabulárnych súvislostí je však vyslovene literárne, čo je asi najpríznačnejšie pre jeho dlhšie novely (*Baronica, Z parku, Pozde, Kaplán*). V uvedených novelách ide prirodzene o stvárňovanie ľúbostných príbehov, okolo ktorých sa celé fabulárne dianie zoskupuje. Maršall je napríklad jeden z prvých prozaikov, ktorý sa pokúsil opísať spolunažívanie Srbov a Slovákov na Dolnej zemi, no právom sa pýta Andrej Mráz: „V čom sa ukazuje srbskosť Jelice Jelčicovej, jej rodičov, baróna Krstiča? Vari naozaj len v ich menách.“ Nepotreboval vlastne etnicky zdôvodňovať srbské postavy; prihlásil sa ku konkrétnemu nacionálnemu programu, siahol po týchto postavách, a keď sa už vyskytli v štruktúre jeho prózy, prejavovali sa podľa jej celkových zákonitostí ako postavy individualizované, nie etnicky, ale emocionálne.

V konvenčnej fabule sú teda postavy Maršallových próz v značnej miere individualizované. Nemožno totiž jeho próze uprieť dynamiku konania a najmä dynamiku rozhovoru postáv – dialógy tvoria prevažnú časť prozaického textu. Hrdinovia Maršallovej prózy sú síce predurčovaní rozličnými konvenciami (aj ich senzualizmus v určitom zmysle je konvenciou), ale v dialógoch sú zväčša bezprostrední, aspoň v miere, ktorú konvencie pripúšťajú. Ide o konvencie, ktoré nastolila realistická próza typu Vajanského tvorby. Maršall na ňu nadväzoval, lenže vo vlast-

nej tvorbe dostal sa do rozporu medzi individuálnym a normatívnym. Tým sa dá vysvetliť aj fakt, že dolnozemsé etnické prostredie, napriek všetkým zemepisne presne lokalizovateľným priestorom, sa v Maršallovej próze neprejavilo.

(In: *Predslovy a doslovy*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2009, s. 137-138)

MARTIN KUKUČÍN

Oskár Čepan: Martin Kukučín: Pražské črty a zápisky

Kukučínove črty a fejtóny (...) jednoznačne poznačil pobyt vo veľkomestskom prostredí. Už na prvý pohľad je však nápadné, že z osemročného pobytu v Prahe (október 1885 – december 1893) iba malá časť diela zaoberá sa špecifickou problematikou mesta. Vedľa toho odlišným nápadným znakom týchto prác je ich žánrová forma. Nie sú to epiky koncipované črty novelistického alebo poviedkového charakteru. Sú to napospol fejtóny, fejtónové črty, žurnalistické skice a literárne reportáže – „malé črty z veľkého mesta“, ako ich sám nazýva. Autorovu snahu objektivizovať sa v epickom kontexte a zredukovať sa iba na princíp rozprávača vystriedava osobný tón, nezakryté priamy pohľad a jednoznačná interpretácia dojmov a skúseností. Majú teda tieto práce osobitné miesto v Kukučínovej tvorbe. Nezdráhame sa povedať, že ako celok neznamenajú obzvlášť významnú etapu v jeho tvorivom procese. Sú však výrečným dokumentom, priamym svedectvom stretnutia tak protifašných a rôznorodých pojmov, ako je ideovo-tematická koncepcia Kukučínovho diela a – veľkomesto. (...)

Referáty z jubilejnej výstavy v roku 1891 (...) sú pohotovité literárne reportáže o tomto veľkorysom podniku. Kukučín-žurnalista prejavuje tu zmysel pre zaujímavý detail, či už ide o divy z odboru remesiel, obchodu, priemyslu či techniky. Propagáciu výsledkov technického pokroku vie organicky spojiť s vtipným opisom veľkolepej fontány, výstavy

kvetov a dramatického, skoro tragického letu balóna nad Prahou. Kukučín díva sa na svet techniky očami prostých návštevníkov, ktorých neraz viac zaujímajú výstavné atrakcie ako svedectvo o priemyselnom zveladení krajiny.

(Martin Kukučín: *Dielo VI. Pražské črty a zápisky*. Bratislava : SVKL, 1960, s. 193, 198)

Július Noge: Martin Kukučín tradicionalista a novátor

Obrázkami z pražského života a v nejednom ohľade majstrovsky urobenými sú i fejtóny *Od trištvрте na osem do ôsmej* a *Po šiestej hodine*. Sú priamo ukážkou Kukučínovej žurnalistickej pohotovosti a najmä dôkazom, že aj v literárnej publicistike prekonal opisnosť, referovanie o niečom a aj vo fejtóne či črte si našiel priestor pre uplatnenie predovšetkým osobného videnia vecí a súvislostí. Má aj tu svoju ideovú aj formálno-kompozičnú koncepciu. Ide ráno predmestskou ulicou, pozoruje ju, ale hovorí o nej ako o „mojej“ ulici, ako o „našej“ ulici – je tu doma, pozná večných študentov, trafikanta, domovníkov, úradníkov, drobných ľudí veľkomestského predmestia, sú mu sympatickí, nedištancuje sa od nich, ale morálku tohto prostredia ironizuje, lebo „žije a tyje tu pletka, klebeta a politika malých záujmov, ako kdekolvek inde, ako v každom malomestskom hniezde“. Kukučínov fejtón je rozsieváním irónie na všetky strany, lebo hoci je to „jeho“ ulica a „jeho“ ľudia, nedomajú ho, nezrástol s nimi tak ako doma na Orave alebo neskôr v Dalmácii.

Kukučínova irónia sa ešte vystupňuje v druhom fejtóne, kde vedie čitateľa podvečer po honosnom pražskom korze. Vidí, predstavuje zovňajšok, jeho rôznorodosť a pestrosť, ale za ňou odhaľuje, tipuje vždy tú istú malomestskú malichernosť, istú podenkovitosť všetkého, čo je s týmto svetom spriahnuté. (...)

Núka sa porovnanie s Nerudom-fejtonistom, pravda, Kukučín nemá pre slovenskú literárnu publicistiku ten význam čo Neruda pre českú. U Kukučina táto tvorba bola len príležitostným extempore, nerozsiahlou epizódou. Ak však tento výstižný „povahopis“ pražskej ulice posu-

dzuje na pláne celého Kukučínovho diela, ukazuje sa, že prieskum, zhodnotenie, zváženie nového prostredia, keď sa v ňom udomácnil, deje sa u neho pravidelne takýmto literárne publicistickými formami. V Prahe sú to fejtóny, neskôr v Dalmácii a v Južnej Amerike cestopisné črty.

(Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1962, s. 197-199)

KOMENTÁRE A VYSVETLIVKY

Ludovít Kubáni: Hlad a láska (Svätojánske dobrodružstvo)

In: *Lipa*, roč. 1, 1860, s. 361-381. Prevzaté podľa vydania KUBÁNI, Ludovít: *Valgatha a iné prózy*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Doslov a poznámky napísal Oskár Čepan.

L. Kubáni sa v rámci drobných tragikomických situácií sústredil na problematiku obyčajného všedného dňa. Epizóda je zrejme autobiografická. Podľa údajov postava osnovníka Stanka Stupického je autoštylizácia, merník Ružan je Kubániho priateľ, básnik Ján Botto a administrátor Daniel Korunka je pravdepodobne Pavol Dobšinský. Miluša Slavatínska je Zuzana Malatínska, od roku 1855 Kubániho manželka.

fratres – (lat.) bratia

aus ist – (nem.) je vonku

seksársdske – druh maďarského červeného vína, z vinárskej oblasti pri Szekszárde v Tolnianskej župe

merník – zememerač

kelner – (nem.) čašník

osnovník pri ochodznom súde – pomocný, koncipujúci úradník pri okresnom súde (*ochodza* – administratívna správna jednotka)

holba – nádoba (približne pollitrová)

potencírovať – spôsobovať

expediens – (lat.) krajný prostriedok, pomoc, to posledné

blasfémia – (gr.) rúhanie, znevažovanie

Odi profanum vulgus et arceo, favete linguis! hovorí Horatius – (lat.) Nenávidím sprostý dav, vyhýbam sa mu, držte jazyky – výrok z ódy, ktorej autorom je rímsky básnik Quintus Horatius Flaccus (65 – 8 pred n. l.)

Archimedes – staroveký grécky matematik, fyzik, mechanik a filozof (287 – 212 pred n. l.)

nota bene – (lat.) dokonca

ferblá – slang. druh hazardnej hry v karty

sine Cerere et Bacho friget Venus – (lat.) bez Cerery a Bakcha mrzne Venuša, vo význame: bez chleba a vína mrzne láska; citát z komédie *Eunuch* od starorímskeho básnika Terentia (Publius Terentius Afer, 201 – 159 pred n. l.). Výrok sa v ranom novoveku stal prísloviem a obľúbeným motívom výtvarného umenia.

anakreontský – v duchu lyriky starogréckeho básnika Anakreonta (570 – 485 pred n. l.), pochádzajúceho z iónskeho mesta Teos; oslava lásky, priateľstva a vína

cherubín – anjelská bytosť

živio – (srb., chorvát.) želanie dlhého života a zdravia (obyčajne pri prípitku); nech žije

pinta – stará objemová, dutá miera (asi 0,9 litra), dve holby

nápoj z ,torkóly, pályinka finomító intézetu‘ – (maď.) pálenka z výto-
kovej rúrky rafinérie

ľúbolist – ľubostný list

invitácia – (lat.) pozvanie

donna – (lat.) pani

mantila – zastar. druh krátkeho pláštá

slúžnovský úrad – v Uhorsku orgán štátnej správy

pravotár – zastar. advokát

pugilár – peňaženka

kancelista – (lat.) nižší úradník alebo správca pomocného úradu

pozeral som hore ako Eliáš, keď čakal na krkavca – podľa Biblie izrael-
ský prorok Eliáš (okolo 920 pr. n. l.) z obavy pred úkladmi kráľa Achaba
odišiel k potoku Karithu, kam mu krkavec denne prinášal jedlo

zaštepíť drobnice – očkovať proti osýpkam

Ach, liebe Schwester! – (nem.) Ach, najmilšia sestra!

ich bin hungrig wie ein Wolf, ich bitte dich, leihe mir einen Gulden... –
(nem.) som hladný ako vlk, prosím ťa, požičaj mi peniaze...

kulminatívny punkt – (lat.) vrcholný bod, vrchol

tortúra – (lat.) mučenie, neľudský spôsob donucovania k výpovedi

stukať – nár. stonať, stenať

Ludovít Kubáni: Čierne a biele šaty (humo-smutnoreska od Hladovanského)

In: *Černokňažník*, roč. 1, 1861, č. 14–16. Pod pseudonymom Hladovanský. Prevzaté podľa vydania KUBÁNI, Ludovít: *Valgatha a iné prózy*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Doslov a poznámky napísal Oskár Čepan.

Humoristicky ladená próza zo života s autobiografickými črtami, voľne nadväzujúca na epizódu *Hlad a láska – Svätajánske dobrodružstvo* (Lipa, roč. 1, 1860). L. V. Rizner ju vo svojej bibliografii neuvádzal pod Kubániho menom, ale samostatne pod heslom Hladovanský. Autorstvo Kubániho potvrdzuje list Pavlovi Dobšinskému zo 6. apríla 1861: „Paulíny mi Černokňažníka zdarma posielajú (...) Vyjde i v tom dačo odo mňa pod menom Hladovanský (...) Významné meno – práve na mňa svedčí...“ Potvrdenie Kubániho autorstva je aj priamo v texte prózy: „Ja som vôbec v celom mojom živote mal mnoho malérov a neminuli ma ani v procese mojej lásky. Ukážku z toho som už podal v mojom svätajánskom dobrodružstve Hlad a láska v Lipe uverejnenom. (Sám už neviem, z akej príčiny som tam vystúpil pseudonymne pod menom Stupický; bo, ako vidíte, moje opravdivé meno – ako to navrchu mojej smutnoresky stojí – je Hladovanský.)“

Stupický-Hladovanský – pseudonymy Ludovíta Kubániho, pod ktorými vystupuje v autobiografických epizódach *Hlad a láska*, *Čierne a biele šaty* a v druhej časti prózy *Suplikant* (dopísanej P. Dobšinským po Kubániho predčasnej smrti). Okrem týchto pseudonymov podľa korešpondencie písal do *Pešťbudínskych vedomostí* v roku 1861 pod menom Malatínsky (čo bolo dievčenské meno jeho manželky Zuzany, rod. Malatínskej). Miluša Slavatinská z epizódy *Hlad a láska* a Milica z epizódy *Čierne a biele šaty* je Zuzana Malatínska.

numero – (z lat.) číslo

antagonista – (gr.) odporca, sok

videas „Lipa“ – (polat.) pozri „Lipa“

po dlhej patvarii diurnistva, akcesistva, koncipistva – (lat.) po dlhom praktikantstve za denný plat, čakateľstva, osnovníctva (nižšie úradnícke hodnosti)

extra statum – (lat.) mimo stavu

okolný notár – obvodný notár

exminister Bach – Alexander von Bach (1813–1893), rakúsky politik, v roku 1848 bol rakúskym ministrom spravodlivosti, v rokoch 1850 – 1859 ministrom vnútra

Abfertigung – (nem.) vybavenie

zuschlag – (nem.) prirážka

omine et nomine – (lat.) osudom a menom

kešeňa – vrečko, vačok

štafírovať sa – (z nem. staffieren) vybaviť sa, vystrojiť sa

dišpenzácia – oslobodenie od povinnosti právneho charakteru

Grácie – starorímske bohyne krásy (Aglája, Eufrozína a Tália)

flór – ľahká hodvábná alebo vlnená látka používaná pri pohreboch

emblém – (gr.) znak, symbol

Domine – (lat.) pán

štafírun – (z nem.) výbava

nervus rerum – (lat.) nerv veci; vo význame jadro veci

kriminálny kódex – (lat.) zbierka trestných zákonov

dilema – (gr.) rozpor, nevyhnutnosť voľby medzi dvoma nežiaducimi možnosťami.

merkovať – dávať pozor; pamätať si

kelčík – nár. trovy, útraty, výdavky

diurnum – (lat.) denný plat

Eh bien! – (franc.) No teda!

romanticus – (maď.) romantik

Demokritos – starogrécky filozof (460 – 370 pred n. 1), podľa jeho učenia človek sa má vyrovnane pozeráť na večné premeny sveta

alebo Napoleon – *alebo Antonelli* – v citovanom význame rozhodnutie medzi dvoma tútormi. Pápež IX. po obsadení Ríma Napoleonom III. stál pred dilemou: alebo prijme kurz Napoleona III. (1808 – 1873), usilujúceho sa o zjednotenie Talianska pod svojím vplyvom, alebo sa podrobí politickej koncepcii kardinála štátneho sekretára Giacoma Antonelliho (1806 – 1876), ktorého činnosť smerovala k záchrane a rozšíreniu vplyvu pápežského štátu.

Ritteri von der traurigen Gestal – (nem.) rytier smutnej postavy, podľa postavy Dona Quijota de la Mancha, hrdinu rovnomenného románu od španielskeho spisovateľa Miguela de Cervantesa (1547 – 1616), literárny typ rojčivého človeka, ktorý vidí len svoje predstavy a nevidí skutočnosť

Sancho Pansa – sluha Dona Quijota de la Mancha

gála – slávnostný oblek

apropos – (lat.) mimochodom; práve mi prichádza na um

embalovaný – (fr.) zabalený

per se – (lat.) je sám sebou, prostredníctvom seba samého

v manieri Hogarthovom – na spôsob Wiliama Hogartha, anglického maliara a grafika (1697 – 1794)

Mein lieber Hladovanský, hier schaut es traurig und schlecht aus! – (nem.) Milý pán Hladovanský, tu to vyzerá smutno a zle!

úd civilizátorskej spoločnosti – ironické pomenovanie nemecko-českého úradníctva, ktoré po revolúcii v roku 1849 umiestnil v uhorských stoliciach minister Bach

sentencia – (lat.) výrok

Es ist an Sie adressiert, Herr Brautigam! – (nem.) Je adresovaná Vám, pán ženích!

No, meine Herren! – (nem.) No, páni moji!

Artur m. p. – (lat.) Artur manu propria, podpis vlastnou rukou

kniha baróna Kniggeho: „Umgang mit Menschen“... – (nem.) kniha O zaobchádzaní s ľuďmi od baróna Adolfa Kniggeho (1752– 1796), nemeckého osvietenského spisovateľa

Richtig! – (nem.) Správne!

cherub – anjelská bytosť

inkognito – pod cudzím menom; nepoznane, anonymne

toast – (angl.) slávnostný prípitok

deux ex machina – (lat.) doslovne: boh na stroji, vo význame: zásah zhora

šampaner – šampanské

angaria – (gr.) výplata, plat

árenda – (pre)nájom pozemku alebo domu; nájomné

Ludovít Kubáni: Emigranti (Turistické dobrodružstvo)

In: *Tábor*, 1870, s. 215-244. Prevzaté podľa vydania: KUBÁNI, Ludovít: *Valgatha a iné prózy*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Doslov a poznámky napísal Oskár Čepan.

Podľa Kubániho korešpondencie ide v *Emigrantoch* o beletristické spracovanie zážitkov z cesty, ktorú podnikol s básnikom Jánom Bottom. V liste Pavlovi Dobšínskému z Bátky 6. apríla 1860 píše: „Humoresku inakšiu Ti iba pozdejšie pošlem, možno že bude opisom našej originálnej cesty s Botto Janom. Vypomstím sa v nej na ňom ako opravdivý ‚charlatán‘, čo sa nepovolane do kritiky bystrických obrazov (Bottova Smrť Jánošíkova) a radvanských múz (Sládkovičov Detvan) púšťa. – Že sa do detvianskej krčmárky – ktorá nás tak bezzistne vysluhovala – zaľúbiť musí, to je isté. Aspoň ja môjho spoluemigranta bez láskostrástí nijak nenechám. – Pozdrav ho ako dôkladného učenca výtvarných umiek – der bildenden Künste – a aby mi tú ‚charlatanériu‘ odpustil.“

Čiastočný pohľad do Bottovho súkromného života na začiatku šesťdesiatych rokov podáva i stať jeho netere Júlie Bottovej v časopise *Denica* (roč. 1, 1898, č. 9-12). Nemožno presne určiť, nakoľko jednotlivé epizódy z *Emigrantov* sú osobnými zážitkami. Napr. cesta oboch turistov z Detvy na Kokavu sa nápadne podobá epizóde, ktorú z čias revolučných rokov 1848/1849 uvádza vo *Vlastnom životopise* Ján Francisci v *Slovenských pohľadoch* (roč. 29, 1909, č. 8, s. 461-462). Odvoláva sa tu na životopis Michala Bakulínyho, ktorý zaznačil dobrodružnú cestu revolučného agitátora medika Lukáča z Viedne po slovenských činiteľoch. Rozdiel je len v tom, že Lukáč od Bakulínyho z Kokavy ide horami v sprievode zbojníka Bosmana na Detvu. Nápadná je i zhoda so zastávkou „emigrantov“ v huti na Látkach. Podľa Bakulínyho Lukáč zastavil sa v hute Štefana Kuchynku pod Utekáčom. Podľa všetkého Kubáni dopyčul sa o tejto príhode od Bakulínyho alebo mal možnosť čítať jeho denník.

prvý ročník Lipy – prvý ročník národného zábavníka, ktorý vydával J. K. Viktorin, vyšiel v roku 1860 a Kubáni v ňom uverejnil viacero básní a prózu *Hlad a láska*

merník – geodet; zememerač

exteriér – (franc.) zovňajšok, vonkajšok

Endymion – v gréckej mytológii krásny mladík, pastier, milenec striebrosvitnej bohyne Selény

Ulyx – Ulyxes, grécky Odyseus, kráľ na ostrove Itaka, manžel Penelope a otec Telemacha, jeden z hlavných hrdinov v trójskej vojne, jeho dlhé blúdenie a návrat do Tróje je predmetom Homérovho eposu *Odysea*

problematické okolie hornouhorského Slovenska – narážka na problematickú požiadavku martinského Memoranda z roku 1861 o zriadení autonómneho slovenského Okolia

bohyňa Circe – v starogréckej mytológii krásna čarodejníca z ostrova Aiaia. Vedela meniť ľudí na zvieratá, ponechávajúc im ľudské vedomie. Usilovala sa takto zakliať i druhov slávneho plavca Odysea.

Penelope – podľa Homérovej *Iliady* verná Odyseova manželka

spleen – (angl.) smútok, melanchólia, ťažkomyselnosť

Hlas zo Slovenska – spis o dejinách slovenskej národnosti od Štefana Marka Daxnera. Vyšiel v Pešti v roku 1861, neskôr v *Národných novinách* v roku 1912 (č. 110-119) a samostatne v roku 1912 pod názvom *Slovenská otázka od konca 18. stoloetia*.

Čaplovič – Ján Csaplovics (1780 – 1847), autor historicko-geograficko-etnografickej práce *Gemälde von Ungern* (1829). Čaploviča cituje v *Hlase zo Slovenska* aj Daxner.

kelčík – nár. trovy, útraty, výdavky

disponibilita – (lat.) možnosť niekým alebo niešim voľne nakladať

číkóš – (maď.) dolnozemsý pastier koní

karbonársky kepeň – kabát na spôsob príslušníkov tajnej talianskej organizácie tzv. karbonárov, ktorí sa v polovici 19. storočia usilovali o nezávislosť a zjednotenie Talianska

Bryndzová, Lojnica, Škrupina, Kyselnica – satirické názvy stredoslovenských miest, pravdepodobne Bystrice, Zvolena, Krupiny a Slatiny

kryptogamický – (gr.) tajnosnubný

vystúpivší národ Tótmagyar – (maď.) narážka na odnárodňovaciu politiku uhorských vládnych kruhov

ako blažení lazaróni v utešenom Neapole – (tal.) pôvodne žobráci v okolí Neapola, pren. označenie pre tulákov a zaháľáčov

Kanaán – zasľúbená zem starozákonných Izraelitov

Sládkovič – Andrej Sládkovič (1820 – 1872), slovenský romantický básnik

Vasco Nuñez de Balboa – španielsky konkvistádor a moreplavec (1476 – 1517), objaviteľ Peru; ako prvý z Európanov v roku 1513 zazrel pobrežie Tichého oceána

kopeň – menší, malý kopec

apatéka – lekárň; liek
Don Quijote – postava z románu *Don Quijote de la Mancha* španiel-
skeho spisovateľa Miguela de Cervantesa (1547 – 1616)
Sancho Pansa – sluha Dona Quijota
výprava k Dulcinei z Tobosa – Dulcinea del Toboso, vysnívaná milá
Dona Quijota
trigonometrický bod – (gr.) bod tzv. trigonometrickej siete, ktorá
v zememeračstve slúži na určenie vzťahov medzi stranami a uhlami
trojuholníkov v rovine; narážka na Ružanovo (Bottovo) zamestnanie
Schiller – Friedrich Schiller (1759 – 1805), nemecký básnik a drama-
tik
zhomrať – šomrať
quadratura circuli – (lat.) kvadratura kruhu: neriešiteľný matematic-
ký problém premeniť kruh na štvorec pomocou kružidla a lineára
dolnozemský kútágaš – (maď. kútágas) studňa na maďarskej (dolno-
zemskej) puste
Kútágasra szállott a sas, engem, rozsám, ne csalogass – (maď.) slová
maďarskej piesne: Na studni sa posadil orol, mňa Ty, ruža, neváb
Die Stunde naht, wo Busch und Hag ertönt vom Nachtigallengesang...
– (nem.) Priblížila sa hodina, kde húština a krovie sa rozozvučí slávičím
spevom...
latami ošrankovaná kavetra – latami ohradený výčap
vulgo – (lat.) ľudovo; v ľudovej reči
krčmová korheľňa – výčap; osobitná izba pre korheľov
retiráda – ústup
Rubíkon – rieka v Taliansku ústiaca južne od Ravenny do Jadranské-
ho mora, v staroveku hraničná rieka medzi Itáliou a Galiou, v roku 49
pred n. l. ju prekročil Caesar, začal druhú občiansku vojnu a obsadil
Rím; pren. označenie rozhodujúceho kroku
Héba – v starogréckej mytológii bohyňa mladosti a plodnosti
Buridanov osol – argument francúzskeho scholastického filozofa Jea-
na Buridana (okolo 1300 – 1358) o slobodnej vôli
potencovaný spôsob – uskutočniteľný spôsob
ladoňka – rastlina z čeľade hyacintových; tu vo význame kvetinka
zarígľujúč dvere – zatvoriac dvere na závoru

Messalina – manželka rímskeho cisára Claudia (9 pr. n. l. – 54 n. l.),
ukrutnica, ktorá zavinila popravu mnohých osôb
per associationem idearum – (lat.) pri pomoci spoločných úvah
Suove a Vidocqove „Mystères du Paris“ – Les Mystères de Paris (Paríž-
ske tajomstvá), desaťzväzkový román francúzskeho spisovateľa Eugena
Sua (1804 – 1857); François Eugène Vidocq (1775 – 1857), prefekt pa-
rižskej polície vydal v roku 1828 svoje pamäti
perorez – skladací nožík
žandarméria – žandárstvo
ústrojne garnírovaný „cušpajz“ – (z nem. Zuspeise) príkrm; pekne ob-
ložené jedlo
hajdukáposzta – (maď.) kyslá kapusta zapečená s údenou slaninou,
údeným mäsom a klobáskami
päťfuntový – vážiaci päť funtov; funt – váhová jednotka v anglickej
sústave mier a váh
kapún – vykastrovaný kohút chovaný na mäso
cifrované alačkánske víno – lahodné maďarské víno z obce Alacska
v boršódskej župe
Damoklov meč – neustále hroziace nebezpečenstvo. Podľa staro-
gréckej histórie syrakúsky tyran Dionýz dal za slávnostnej hostiny za-
vesiť nad hlavu svojho zástupcu Damokla na konský vlas meč.
mokka – káva
„importiert“ cigary – (nem.) cigary z dovozu
konfundovať – miasť, pliesť, privádzať do pomykova
beduín – kočovný pastier v Arábii a severnej Afrike
odaliska – (tur.) otrokyňa v háreme
emfáza – citový dôraz v reči; citové vzrušenie
Habakuk – starohebrejský prorok, žil v časoch pred babylonským za-
jatím (asi 600 pred n. l.)
Vissza, vissza szép hazám óledbe, hutlenul én el nem hagytalak! –
(maď.) Naspäť, naspäť do náručia krásnej domoviny, neopustím ňu ne-
verne!
millysviece – sviece, ktorých výrobu zdokonalil v roku 1831 vo Fran-
cúzske de Milly
luboslád – sladkosť lásky

Ginie ojczyzna, już na przepaść leci... – (poľ.) Hynie vlast', už nad priepasť letí, lúči sa s vami mať, milé deti; márne chvíľky nádeje i pochvalné myšlienky, na čo sme my Sarmati teraz vyšli. Slová z piesne poľských revolučných emigrantov z roku 1830, obľúbenej v okruhu štúrovskej generácie.

petruška – petržlen

Peter Schlemihl – „človek bez tône“, postava z rovnomennej romantickej poviedky (1814) od nemeckého spisovateľa francúzskeho pôvodu Adalberta von Chamisso (1781 – 1838)

financ – zamestnanec colného úradu alebo finančnej správy

butela – väčšia fľaša

servieta – obrus

päťdesiatzlatová „Reichsschatzscheinka“ – ríšsky cenný papier v hodnote päťdesiat zlatých

emisári z Londýna – narážka na činnosť maďarských politických emigrantov po revolúcii 1848 – 1849, ktorí z rôznych miest južnej a západnej Európy vysielali do Uhorska svojich emisárov-agentov s politickým protihabsburským poslaním

Viliam Pauliny-Tóth: Škola a život

Pôvodný podnázov: Neni všetko zlato, čo sa blíšti (Obraz zo života). In: *Černokňažník*, roč. 2, 1862, č. 18, s. 140-143; č. 19, 147-152. Pod pseudonymom V. Podolský. Knižne: *Besiedky I.* Skalica : Jozef Škarniceľ, 1866, s. 11-41. Prevzaté podľa vydania PAULINY-TÓTH, Viliam: *Škola a život (Výber z prózy)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Vybral a štúdiu napísal Oskár Čepan. Edične pripravila a poznámky spracovala Nadežda Čepanová.

Batzenhäuzl – hostinec v dnešnom Horskom parku v Bratislave

Požoň – staré maďarské pomenovanie Bratislavy

rozprádle – (z nem.) Rostbraten: roštenka

tmavobrnávy – tmavohnedý

fez – okrúhla turecká čiapka bez striešky

Nitra, Pohľady, Tatranka – štúrovske literárne časopisy a almanachy. Almanach *Nitra* (1842; 1844; 1846; 1849; 1853; 1876) a časopis *Sloven-*

ské pohľady (1846 – 1848; 1851 – 1852) vydával J. M. Hurban, almanach *Tatranka* vydával Juraj Palkovič (1832 – 1837; 1841 – 1842; 1843 – 1847).

stereotypný Abrahám, ktorý miesto koňa haluz predával – hra na Abraháma, inšpirovaná biblickým príbehom

posmuhlý – kniž., zastar. tmavý, počerný

konvent – zhromaždenie oprávnených členov ev. a v. cirkevného zboru, ktoré rozhoduje o zborových otázkach

ofera – peňažný dar na cirkevné účely

amice – (lat.) priateľ.

denique – (lat.) konečne

notabene – (lat.) okrem toho; dokonca

devalváciá – znehodnotenie (infláciou)

gutta cavat lapidem – (lat.) kvapka kameň vymieľa

reskírovať – riskovať

de misera contribuyente plebe – (lat.) o úbohom poplatnom ľude

filia – pobočka väčšej evanjelickej cirkevnej obce, dcérocirkev

požičia u Abraháma – vo význame: požičia u Žida

interes – úrok

štóla – poplatok za cirkevný úkon

korec – stará dutá a plošná miera; plocha, na ktorú sa zasadí jeden korec obilia (jedna drevená nádoba približne na pol jutru)

Cyril a Metod, pre luteránov Cirkevné listy, pre obe vyznania výtečné Vedomosti, Priateľ školy – slovenské politické, pedagogické a náboženské časopisy v šesťdesiatych rokoch 19. storočia

nur vom Halben sich entwöhnen – (nem.) len od polovice si odvyknúť

Goethe – J. W. Goethe (1749 – 1832), nemecký básnik a spisovateľ

Živio! – (srb.) Nech žije!

Živili Slováci! – (srb.) Sláva Slováci!

Viliam Pauliny-Tóth: Nový rok

In: *Sokol*, roč. 3, 1864, č. 2, s. 31-33. Pod pseudonymom Rozmarín. Prevzaté podľa vydania PAULINY-TÓTH, Viliam: *Škola a život (Výber*

z prózy). Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Vybral a štúdiu napísal Oskár Čepan. Edične pripravila a poznámky spracovala Nadežda Čepanová.

zmotka – cigara

baršún – druh látky: aksamiet, zamat

grzno – zastar. kožušina

kabanka – vrchný zimný kabát

pramovaný – olemovaný; ozdobený prámami

moiré antique – (franc.) druh látky s vodovým leskom

barnavý – tmavohnedý

astrachán – veľmi jemná čierna kožušina z jahniat

mentieka – krátky ozdobný kožuch

Fi donc – (franc.) Fuj!

Nicht wahr? – (nem.) Pravda?

So ist – (nem.) Tak je

soiré – (franc.) spoločenský večierok

Unterhaltung – (nem.) zábava

servus – (lat.) familiárny, priateľský pozdrav

Vedomosti – slovenské politické noviny *Pešťbudínske vedomosti*, vychádzajúce v rokoch 1861 – 1870

amice – (lat.) priateľa

košтоваť – mať cenu, stáť

perse – (maď.) pravdaže

grznár – zastar. kožušník

šantalka – druh kartovej hry

kelner – (nem.) čašník

„... čo je víza?“ – „... čo je vstupné?“

torba – vak; peňaženka

Viliam Pauliny-Tóth: Náš človek

In: *Sokol*, roč. 3, 1864, č. 3, s. 51-53; č. 4, s. 114-116. Pod pseudonymom M. R. (Marek Rozmarín). Prevzaté podľa vydania PAULINY-TÓTH, Viliam: *Škola a život (Výber z prózy)*. Bratislava : Slovenské

vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Vybral a štúdiu napísal Oskár Čepan. Edične pripravila a poznámky spracovala Nadežda Čepanová.

nebo moje, ako Nemec vraví, bolo povešané husľami – fráza v nemčine (Der Himmel hängt ihm voller Geigen) na označenie človeka, ktorý sa cíti šťastne a spokojne

prvé matičné zhromaždenie – prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej sa uskutočnilo v Turčianskom Sv. Martine 4. augusta 1863

Diogenes – Diogenes zo Synopy (412 – 323 pred n. l.), grécky filozof, zakladateľ tzv. cynickej školy, hlásajúcej zásadu nenáročnosti a striedmosti

Štefan Štefanov – postava z poviedky slovenského prozaika Mikuláša Š. Ferienčíka *Bratia (Sokol, 1863)*

tempora mutantur, et nos mutamur in illis – (lat.) časy sa menia a my sa meníme v nich

apovrah – (z nem.) „der Vatermörder“: otcovrah – vysoký, tvrdo naškrobený golier

vzduch aisé bouquet – (franc.) ľahký kvetinový vzduch (značka francúzskej voňavky)

kabanka – vrchný kabát

„*salónmann*“ – (nem.) salónny človek

okiepiť sa – dať sa do poriadku, obriaďiť sa

frajličky a kišasonky – (z nem., z maď.) slečinky

amice – (lat.) priateľa

zúzik – žalúdok hydiny

asesor – prisediaci

Atilla – kráľ kočovných Hunov (5. st. n. l.)

Rigoletto – opera od talianskeho hudobného skladateľa G. Verdiho z roku 1851

la donna e mobile – (tal.) žena je menlivá

az assony ingatag – (maď.) žena je menlivá

sedria – súd (v Uhorsku)

urlaub – (nem.) dovolenka

reštancia – (lat.) zanedbaná, nevybavená práca

examenovať – (lat.) skúšať

Vedomosti – slovenské politické noviny *Pešťbudínske vedomosti*, vychádzajúce v rokoch 1861 – 1870

Sürgöny – (maď.) *Telegraf*, uhorské úradné noviny

kryptosláv – tajný Slovan; človek, ktorý na verejnosti tajil svoju národnosť

Jozeffy a Seberíni – delegácia slovenských evanjelikov, vedená Pavlom Jozeffym a J. Seberínim, podala v roku 1842 panovníkovi tzv. Prestolný prosbopis proti maďarizácii

prestol – trón

šašina – vodná rastlina s dlhou byťou a kopijovitými listami

kelner – (nem.) čašník

rostbrátel – (z nem.) roštenka

servus – (lat.) familiárny, priateľský pozdrav

Viliam Pauliny-Tóth: Politika oportunity

In: *Sokol*, roč. 4, 1865, č. 13, s. 247-252. Pod pseudonymom R.-n. (Rozmarín). Prevzaté podľa vydania PAULINY-TÓTH, Viliam: *Škola a život (Výber z prózy)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Vybral a štúdiu napísal Oskár Čepan. Edične pripravila a poznámky spracovala Nadežda Čepanová.

oportunita – vhodnosť

„Nekvitne veru národa sláva...!“ – verše zo 6. strofy básne Andreja Sládkoviča (1820 – 1872) *Krajanom* (1848, *Orol tatranský*)

de gustibus... – (lat.) o vkusoch...

aisé bouquet – (franc.) ľahká vôňa (značka francúzskej voňavky)

mille fleurs – (franc.) tisíc kvetín

driečnik – súčasť odevu: vesta

atila – maďarský husársky kabát zdobený šnúrami

pantalóny – dlhé široké nohavice

topánky z laku – lakované topánky

nimbus – vznešenosť, sláva, lesk

Viliam Pauliny-Tóth: Slovenský pravopis

In: *Sokol*, roč. 6, 1867, č. 6, s. 172-176. Pod pseudonymom Rozmarín. Knižne *Besiedky IV*. Skalica : Jozef Škarniceľ, 1870, s. 106-119. Prevza-

té podľa vydania PAULINY-TÓTH, Viliam: *Škola a život (Výber z prózy)*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1965. Vybral a štúdiu napísal Oskár Čepan. Edične pripravila a poznámky spracovala Nadežda Čepanová.

Vedomosti – slovenské politické noviny *Pešťbudínske vedomosti*, vychádzajúce v rokoch 1861 – 1870

Sokol – slovenský literárny časopis (1860 – 1861, red. Pavol Dobšinský; 1862 – 1869, red. V. Pauliny-Tóth)

apuško – otecko

barnuška – hnedovláska

eine Extrawurst – (nem.) jemná saláma; zvláštnosť, špecialita

ex temate – (lat.) z témy

nedrovanie – pletenie

dve nedrá – dve očka

perse – (maď.) pravdaže

accompagmente – (franc.) sprievod

odruntený – (z nem.) odpadnutý

lkavý – narietavý, plačlivý, žalostivý

unylý – sladkobôľny, tklivý

kotilión – starší francúzsky tanec

mazúr – mazúrka: poľský národný tanec v trojštvrťovom takte

Sie schlimmer! – (nem.) Vy zlý!

Pfuj Teufel! – (nem.) Fuj, do čerta!

konfudovať – miasť, pliesť, privádzať do pomykova

kurmacher – (nem.) kúpeľný lekár

karotka – kartička

parkan – opevňovací múr

ženirovať – zahanbovať, privádzať do rozpakov

pitie „brudersaftov“ – (nem.) pripíjanie si na bratstvo

Podť, drahá moja, môjho do náručia – verše z ľúbostnej básne Márii od Jána, ktorú Ján Kalinčiak venoval Márii Schröerovej. Báseň bola publikovaná v treťom ročníku almanachu Nitra v roku 1846.

Beťah ta páral! – (maď.) nadávka: Zrádnik ťa schytil!

amice – (lat.) priateľu

malabarské ortografie – narážka na miešaninu jazykov na Malabarskom pobreží v južnej Indii

ortografia – (lat.) pravopis
čajda – cit. nár. vyjadruje údiv: hľa, pozrime sa
de papiro ad chartam – (lat.) od papiera k spisu
Jozef Viktorin – (1822 – 1874), katolícky kňaz, redaktor almanachov *Concordia* (1858) a *Lipa* (1860 – 1864), vydavateľ, v roku 1860 vydal nemeckú gramatiku slovenskej reči, ktorá bola svojho času veľmi populárna (*Grammatik der slovakischen Sprache*)

Mikuláš Štefan Ferienčík: Irma

In: *Sokol*, roč. 1, 1860, č. 10 – 12. Prevzaté podľa vydania FERIEŇČÍK, Mikuláš Štefan: *Jedlovský učiteľ*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962. Výber zostavil a edične pripravil Jozef Gazdík. Štúdiu napísal Andrej Mráz.

Kollár – Ján Kollár (1793 – 1852), slovenský básnik, zberateľ ľudovej slovesnosti, jazykovedec

Slávy dcera – lyricko-epická skladba Jána Kollára (1824; 1832)

jurátstvo – právnicko

Beňovský – divadelná hra o cestovateľovi a dobrodruhovi Móricaovi Beňovskom (1746 – 1786)

Szerelem és Champagnier – (maď.) názov divadelnej hry *Láska a Champagnier*

Szvatopluk od Gála – divadelná hra od maďarského dramatika Józsefa Gaala z roku 1843

szabad – (maď.) voľno

Alá szolgája! – (maď.) K službám!

éljen! – (maď.) nech žije!; sláva!

Debrecín – mesto v Maďarsku

Velký Kállóv – Nagykálló, mesto v Maďarsku

zátiské pustatiny – rovinaté kraje v Uhorsku za riekou Tisa

homok – (maď.) piesok

à propos – (franc.) mimochodom, vlastne

apuško – (maď.) otecko

siaha – stará dĺžková miera (1,896 m)

kortiny – pravdepodobne korintské stĺpy
španielska stena – paraván, zástena; prenosná ľahká rozkladacia stena na rozdelenie priestoru
vypodkať – expr. vylákať, vyvolať
nemzeti színház – (maď.) národné divadlo
mať vyhrané terno – uhádnutie troch čísel v lotérii; výhra
Vivant vacationes!; Vivant caniculares! – (lat.) Nech žijú prázdniny!
Nech žije leto!

jurát – právnik

krajovid – arch. mapa; obraz krajiny

osudný rok 1848 – začiatok revolúcie 1848/1849, ktorá bola o. i. zameraná na naplnenie národno-emancipačného programu Slovákov

dobrovoľník – člen slovenského dobrovoľníckeho zboru v revolúcii 1848/1849

pozitúra – postavenie

víťazné voje cisárske – rakúske vojská

Mladen – pseudonym M. Š. Ferienčíka, pod ktorým uverejnil dve prozaické práce v J. M. Hurbanom vydávanom almanachu *Nitra* v roku 1853

Zbor – Zbor slovenských dobrovoľníkov v revolúcii 1848/1849

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Prmpulík

In: *Národné noviny*, roč. 3, 1872, č. 69-71. Prevzaté podľa vydania ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad životom. Žarty a rozmary. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pripravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

prmpulík – tiež pimprlík; zastar. bábk; pimprlíkové divadlo – bábkové divadlo

škurát – ovčie alebo kozie vemen

mumák – chumaj, hlupák (v nadávkach)

ablegátstvo na sneme – poslanec v sneme

pán rector – pán učiteľ

ferula – palica, prút (na trestanie)
silentium – (lat.) ticho
krampus – (nem.) čert
baculus – slovná hračka: polatinčené slovo bakaľa
chriaštel – slabý, zakrpatený človek
Ej! canis vestra – luridi, hirci! – (lat.) Hej, psia vaša – vy zelení jeleni!
švargnúť – biť, udrieť
škripty – skriptá
maliar Murillo – Bartolomé Esteban Murillo (1617 – 1682), španielsky barokový maliar
Suvorov – Alexander Vasilievič Suvorov (1730 – 1800), ruský vojvodca
Hurrah! Praga padla! – porážka poľského povstania a dobytie varšavského predmestia Praga ruskými vojskami vedenými A. V. Suvorovom v roku 1794
item – (lat.) okrem toho, tiež
mánia maďarizovania – vášnivá zaujatosť za presadzovanie maďarčiny
baša – turecký vladár, paša
linguam eruditorum – (lat.) jazyk vzdelancov
ferula, baculus a virgas – (lat.) prút, palica a korbáč
docens et lúty rector – (miesto lat. ludi rector) učiteľ a kantor
domárka – domáca pálenka
erando discimus virgando crescimus – (lat.) s chybami sa učíme, s palicami rastieme
randavý – roztrhaný, deravý
theka – (gr.) zošit
Kolumbusovi mornári – námorníci moreplavca Krištofa Kolumba (1451 – 1506)
havanová farba – farba ako cigary havana
kvikompolerius – svinské stádo; výraz zo študentskej anekdoty využívajúcej makaronizmus (striedavé použitie slov z viacerých jazykov): Sus kvikom pole rius – vo význame Sviňa kvikom pole ryje
Mežulina – skomol. Messalina, rímska cisárovná so zlou povestou
pítvor – predsieň dedinského domu
turák – drobný peniaz v Rakúsko-Uhorsku s hodnotou 1,5 grajciara; pren. malý, drobný peniaz

Tália – v gréckej mytológii múza komédie a pastierskej poézie
relutum – (lat.) výkupné
piznúť – potiahnuť
Amputa hoc caput et defer' ad Antonium – (lat.) Odrež túto hlavu a zanes ju Antoniovi
Cicero – Marcus Tullius Cicero (106 – 43 pred n. l.) rímsky štátnik, rečník a filozof
niks taič – (z nem. nichts deutsch) nič po nemecky
omne trinum perfectum (lat.) všetko, čo je v trojici, je výborné
perfectum – slovesný čas, ktorý vyjadruje, že dej prebiehajúci v minulosti má dôsledok v prítomnosti; druh minulého času
ter quater solve frater – (lat.) trikrát, štyrikrát, plať, bratku
proscénium – (gr.) popredie javiska pred oponou
honoratiores – (lat.) honorácie: panstvo; najvýznamnejšie osobnosti
košúty váľať – zastar. robiť bláznovstvá
špárga – (maď.) motúz
princípál – vedúci; tu riaditeľ kočovnej divadelnej spoločnosti
baumšaitismom tetovaný – (nem.) Baunscheidtismus, liečebná metóda blízka homeopatii, ktorú vymyslel nemecký mechanik a vynálezca Carl Baunscheidt (1809 – 1873). Zakladala sa na vpichovaní dráždivých látok (čierne korenie, gáfor) pod kožu špeciálnym nástrojom vybaveným ihlou (tzv. životabudič), aby sa vyvolaním zápalu na jednom mieste tela stimulovalo uvoľnenie bolesti v inej časti tela. Tento druh terapie bol populárny najmä v Nemecku a medzi nemeckými výťahovalcami v USA, predovšetkým v rokoch 1860 – 1900.
geleta – drevená nádoba na mlieko alebo mliečne výrobky
guba – chlpatý pokrovec z ovčej vlny; huňa
mašiar – pracovník maše, t. j. huty
horká vaša bryndza – nič chvályhodné
loptošovať – tu vo význame: nadávať do darebákov
Vezuv – činná sopka v Neapolskom zálive, jej erupciu v roku 79 opísal Plínius mladší
stalagmit – kvapel' rastúci zdola nahor
vytiahnuť bandúra – bandur: nár. zemiak
komonstvo – družina, sprievod

sekali pyskami ani holendery – holender: stroj na rozmieľanie a vypie-
 ranie handier a celulózy pri výrobe papiera
„próterfurman“ – slovná hračka založená na zvukovej podobnosti
 s lat. spojením *propter formam*, t. j. naoko
substitút – zastúpenie, zámena, náhrada
furták – figliar, šibal, vtipkár
bombáľať – hompáľať
válkoveň – správ. valkovňa: valcha – stroj na valchovanie, t. j. spraco-
 vanie vlnených tkanín tlakom, teplom
krumple, grule, bramburky, švábky, zemské jablká – nárečové pome-
 novania zemiakov
rotae diabolus – (lat.) hlavný zlosyn
per šúb expedírujú – (z lat., nem.) postrkom odosielať
olymp – vrch v starom Grécku, kde podľa mytológie sídlili bohovia
šochtár – drevená alebo kovová nádoba s jedným uchom používaná
 pri dojení
škundry – expr. vlasy
detronizovať – zbaviť trónu
komúna – združenie ľudí na základe spoločného vlastníctva
batalión – oddiel vojska, stotina
vykečkovať – vyšticovať
anticipácia – predchádzanie, predčasný výskyt
povesno – zväzok ľanu alebo konope
zvárka – hrniec, kotol slúžiaci na vyvárať
nocte pluit rota redeunt spectacula mane – (lat.) celú noc pršalo a až
 ráno prišlo predstavenie
perse – (lat.) pravdaže

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Radvanský jarmok

In: *Národné noviny*, roč. 1, 1870, č. 71-74. Prevzaté podľa vydania
 ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad*
životom. Žarty a rozmazy. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša.
 Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pri-
 pravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

Radvanský jarmok – jeden z najznámejších a najväčších jarmokov
 v Hornom Uhorsku, konáva sa v termíne 8. – 10. septembra na Sviatok
 Narodenia Panny Márie od roku 1655

Kiachta – mesto v Rusku na hranici s Mongolskom, založené v roku
 1727, významné stredisko obchodu medzi Ruskom a Čínou

Novgorod – mesto Velikij Novgorod v Rusku neďaleko Petrohradu,
 významné stredisko obchodu medzi hanzovnými mestami a Ruskom

Lipsko – mesto v Nemecku, už od 12. storočia známe svojimi trhmi

kremobyčajne – mimoriadne, neobyčajne

salva venia – (lat.) odpytujem

Montecchi a Capuletti – znepriatelené rody z tragédie *Rómeo a Júlia*
 (1597) od Williama Shakespeara (1564 – 1616)

Guelfi a Ghibellini – Guelfi a Ghibellini: dve nepriateľské krídla v ta-
 lianskej politike 12. – 14. storočia

Horatii a Curiatii – nepriateľské rodiny, ktorých traja synovia na jed-
 nej strane a traja synovia na druhej strane bojovali medzi sebou počas
 vojny, ktorá sa rozpútala medzi mestami Rím a Alba Longa v 7. storočí
 pred n. l.

villafranský pokoj – mierové dohody medzi Rakúskom a Lombard-
 sko-benátskym kráľovstvom podpísané v talianskom meste Villa Franca
 pri Verone po druhej a tretej vojne za nezávislosť Talianska (1859, 1866)

flagellum orbis – (lat.) bič sveta

džingischán – ukrutný dobyvateľ, krutovládca

in ecclesia militante – (lat.) v cirkvi bojujúcej

ab altari vivit sacerdos – (lat.) kňaz žije z oltára

turibulum – (lat.) liturg. kadidelnica, kadidlo

šiplikať sa – motkať sa, tmoliť sa

šalanda – veľká izba alebo barak pre sezónnych robotníkov

láda – truhlica

sortírovať – triediť

machľovať – robiť machle, čachrovať

šustertaler – (z nem.) obuvnícke toliare

šajnové grajciare – šajn: papierový peniaz zavedený v Rakúsko-Uhor-
 sku v roku 1813

švarcgelb – (nem.) čiernožltý

štafáž – zložky dotvárajúce dej, scénu, obraz

lamento – plač, nárek
bitka pri Hradci Králové – bitka v rakúsko-pruskej vojne 3. júla 1866, v ktorej zvíťazilo Prusko
srbské gusle – balkánsky sláčikový strunový nástroj s jednou alebo dvoma strunami
patologické múzeum – múzeum o chorobách a chorobných zmenách
muštrovať – obzerať si, odhadovať
Pozdech – Jozef Pozdech (1811 – 1878), mechanik a vynálezca, opravoval puknuté zvony
in praxi – (lat.) v praxi
pôlt – dlhší (obyčajne aj širší) pás slaniny určený na údenie
paklík – (nem.) balíček
pusrlík – suché pečivo
voskovník na roráty – svieca na katolícku adventnú rannú omšu
podustva – podustva severná: kaprovitá riečna ryba
chladidlo, to jest fecher – (nem. Fächer) vešák
Jupiter fulminans – (lat.) najvyšší boh medzi rímskymi božstvami, boh hromov a bleskov
šiňon – druh ženského účesu s uzlom vzadu
boh Jokus – v európskej kultúrnej tradícii vymyslená postava boha, v mytologickom svete neexistoval: boh zábavy, ktorý robí žarty a vtipy (lat. iocus – žart, vtip, zábava, hra)
págel – nár. kľbko
šmíhať – šviháť
peľať – utekať, trieliť
keď sa Napoleon so svojou armádou cez berezinský most pytlal – odkaz na bitku pre rieku Berezine (dnešné Bielorusko) medzi francúzskym vojskom cisára Napoleona a ruskou armádou v dňoch 26. – 29. 11. 1812, v ktorej bol Napoleon porazený
lárifári – správ. lary-fary: citoslovce vyjadrujúce zľahčovanie, pohŕdanie, povznesenie sa nad niečo
fortúna – (lat.) šťastie
koželuh – garbiar
grznár – kožušník
švec – čižmár

šafarníci – cestujúci obchodníci, ktorí kedysi predávali vzácne korenie a iný drobný tovar
mendík – v evanjelickej cirkvi chudobný žiak ako služobný pomocník kňaza
chasník – odrastený chlapec, mládenec
osihlený – sihla: slabo vyvinutý ihličnatý porast; tu v pren. význame: s jemnými chlpkami
Karmanka – druh ovocia
páni pôvodu semitského – Židia
cidlíkať – tiecť, liať sa (od slova cediť sa)
havana-brunastá jubka – ľahký priliehavý krátky ženský kabátik; ženská blůzka, tu bledo-hnedej farby
vycifrovaná serbianka – zdobený krátky ženský kabátik podľa srbského vzoru
muštrovať – obzerať si
vizitka – priliehavý krátky ženský kabát
Archimedes – staroveký grécky matematik, fyzik, mechanik a filozof (287 – 212 pred n. l.)
paletota – (z franc.) voľný trojštvrťový kabát
beduín – ženský plášť so strapcami
mantilka – druh krátkeho pláštika
tunika – strih dámskych šiat nad kolená, kratšia sukňa prišitá na dlhšiu sukňu ako ozdoba
šiky-miky – všelijaké veci, všeličo
vypasamentované nohavice – priliehavé nohavice
Senectus ipsa est morbus – (lat.) staroba sama je choroba
hypochondrický – zveličujúci alebo prisudzujúci si chorobu
contusio rebrorum – (prvé lat., druhé slovo slov. s lat. koncovkou) úraz rebier
ambulantné kuchyne – jarmočné stánky ponúkajúce jedlá
kopfpuc – (z nem. Kopfputz) ozdoba hlavy
kapišón – starodávny čepiec alebo ženský klobúk
koafíra – (z franc.) pokrývka hlavy, ozdoba vlasov
pri reterírovaní – (z nem. retten) pri zachraňovaní
henzel, farao, makao, kaláber, naševaše, čamboringo, par et impar, pimparimpipax – názvy hier v karty

v Radvani to tuším volajú bikslaivond – (z nem.) voskové plátno
 (wachs – voskový; Leinwand – ľanové plátno)
orlík – hazardná hra
de eadem – (lat.) tamodtiaľ
bankier – bankár
vtáčik marháčik – významový posun oproti rozprávkovému výrazu
 vtáčik letáčik (marha – maď. sviňa)
drei Mann hoch – (nem.) všetci traja hore
palacinkový koch plnený lekvárom – palacinkový koláč plnený lekvá-
 rom (nákyp)
preš – lis
tak sa lípol – tak sa lepil
ebatta mu – vo význame: bodaj ho! (rovnaký výraz použil Zechenter-
 -Laskomerský aj v *Listoch Štefana a Ďura Pinku*)
Arbaces – sardanapalský generál, asýrsky kráľ (9. stor. pred. n. l.)
gentleman – (angl.) čestný, ušľachtilý muž so vzorným spoločenským,
 rytierskym správaním
cingisiar – (nem., skomol.) cinár, ktorý vyrábal (predával) cínový riad
kurátor – laický funkcionár v evanjelickom zbore, ktorý má na staros-
 ti nejakú činnosť
per omnia tria genera – (lat.) všetkými troma spôsobmi
Meghalt Liegerhoffer, oda van a dukát! – (maď.) Umrel Liegerhoffer,
 už je po dukáte (narážka na maďarské príslovie: Meghalt Mátyás király,
 oda az igazság; v preklade Umrel kráľ Matej, už je po pravde)
in natura – (lat.) v skutočnosti
kečka – štica
lingua eruditorum – (lat.) jazyk vzdelancov
bývalý školár piaristov – bývalý žiak školy katolíckeho rádu piaristov
ego iam gustavi ter, et ego quater – (lat.) ja som už trikrát ochutnal, a
 ja štyrikrát
furažiersky veliteľ – furažier: vojenská osoba obstarávajúca krmivo
 pre kone
nešpory – popoludňajšia nedeľná pobožnosť, litánie
Ter? Quater? – *No salve, fráter* – (lat.) Trikrát, štyrikrát? Nuž zaplať,
 bratku

rezultát – výsledok
stratiť sa ako gáfor – expr. rýchlo, nebadane sa stratiť
barboráš i s barborou – hudobník hrajúci na kontrabas aj so svojim
 hudobným nástrojom
basétla – basa
kaputa – starodávny dlhý vrchný kabát
ponte dei sospiri – (tal.) most vzdychov (v Benátkach)
komfortable – (angl.) pohodlný
viselnica – kraj. šibenica
agora – (gr.) trhovisko starogréckych miest, kde sa konávali zhro-
 maždenia
ad lares – (lat.) k otcom (domov)

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Študentský majáles

In: *Národné noviny*, roč. 1, 1870, č. 59. Prevzaté podľa vydania ZE-
 CHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad ži-
 votom. Žarty a rozmary. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša*.
 Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pri-
 pravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

*Der Mensch muss a' Freud' haben, und a' Freud' muss der Mensch ha-
 ben, und wenn der Mensch ka' Freud' hat, so hat der Mensch ka' Freud'* –
 (nem.) Človek musí mať nejaké potešenie, a nejaké potešenie človek mať
 musí, a keď človek nemá potešenie, tak nemá človek potešenie

Achilles – v gréckej mytológii hlavná postava Homérovho eposu *Ílias*
vyteremetetované – (z maď.) vytvorené
vacationes – (lat.) prázdniny
ortografické chyby – pravopisné chyby
hieroglyfické známky na egyptských rumoch – znaky staroegyptského
 obrázkového písma na egyptských zručaninách

Ist aber alles ni't wahr – (nem.) Ale to všetko nie je pravda
verthajmky – (z nem.) ohňovzdorné, nedobytné pokladnice (trezory)
 značky Wertheim

hámorník – robotník pracujúci v hámroch (dielňach na spracovanie kovov)

škamra – karpina

pratum castrense – (lat.) hradná lúka

revnivosť – žiarlivosť, nevraživosť

korak, korak za korakom – (srb.) krok, krok za krokom (začiatok pochodovej piesne)

Joannes Kelemen, dux studiosorum – (lat.) Ján Kelemen, vodca študentov

Maria Theresia hoc dedit mandatum, nullum studiosum amplius armatum – (lat.) Mária Terézia vydala toto nariadenie, aby ani jeden študent nebol viac ozbrojený

melafýr – hornina podobná čadiču

cerberus – pren. nevlúdny, prísny strážca, dozorca

rectius – (lat.) presnejšie

diftongi longi – (gréc., lat.) dlhé dvojhlásky (študentský vtip)

bagatel – maličkosť

Ladislav Posthumus – Ladislav Pohrobok (1440 – 1457), uhorský a český kráľ

Antalok – (z maď. ántalag) menší sud na zlievanie zrelého vína

Et salvavit animam suam – (lat.) A zachoval svoju dušu

mažiarová strelba – strelba delami nazývanými mažiare určenými na strieľanie naslepo (pri oslavách)

quo ad qualitatem – (lat.) s ohľadom na kvalitu

„*circumdederunt*“ – (lat.) začiatok pohrebnej trúchlivej kresťanskej piesne *Circumdederunt me Dolores inferni* (Už ma obkľúčili smrteľné úzkosti)

viribus unitis – (lat.) spojenými silami (zároveň dobovo aktuálna politická narážka, dané slová boli heslom cisára Františka Jozefa I.)

turnérska hudba – (z nem. turner) hudba k cvičeniu

ženská pleť – ženské pohlavie

sic vos non vobis mellificatis boves – (lat.) takto vy, voly, znášate med, ale nie pre seba (narážka na sentenciu od Vergília, v ktorej bolo namiesto slova boves použité slovo apes, t. j. voly miesto včely)

vix est in sentina locus (lat.) – sotva je miesto v podpalubí (na najhoršom mieste starovekých lodí)

rex reverendus – (lat.) ctihodný kráľ

Mekka – mesto v Saudskej Arábii, pútnické miesto islamu

pyštek – ústa

Aja Sofia v Carihrade – chrám Hagia Sofia v Istanbule

„*kacenjammer*“ – (z nem. Katzenjammer) stav po opilosti

infallibilita – (lat.) neomylnosť

prebumlovať – (z nem. bummeln – túlať sa, zaháľať, leñošiť) preleñošiť

ópium – droga vyrábaná z nedozretých makovic

clarissimi, tempora mutantur et nos mutamur in illis – (lat.) najmilší, časy sa menia a my sa meníme s nimi

učbár – učiteľ, profesor

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Prvý tanec (Rozpomienka starého vyslúžilca na zašlé časy)

In: *Sokol*, roč. 2, 1861, č. 5-7. Prevzaté podľa vydania ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad životom. Žarty a rozmary. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pripravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

Nemo saltat sobrius – (lat.) Nikto netancuje triezvy; časť výroku rímskeho rečníka a filozofa Marca Tullia Cicera (106 – 43 pred n. l.) *Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit*: Nikto netancuje triezvy, pokiaľ nie je pomätený

Mevlevi derviš – moslimský žobravý mních alebo pustovník

na Jovana oheň preskakoval – na Jána oheň preskakoval (Jovan je srb. ská podoba mena Ján)

ceprla, odzeme – druhy tanca

apludovať – tliekať

nolens i volens – (lat.) aj chtiac, aj nechtiac

valcer – (z nem.) valčík

prejať – prevziať

in quadrato – (lat.) geometrickým radom

prekrojený obrovský Matejko – hist. matejko (aj matejok): tlačienka

„*furmy*“ – formy

stoicizmus – antický filozofický smer hlásajúci najmä potrebu poznať prírodné zákony a potrebu životnej vyrovnanosti

myrha – voňavá živica orientálneho stromu (jeden z darov troch kráľov narodenému Ježišovi)

chladidlo v ruke – vejár v ruke

račkovať – kráčať pospiatky, spätkovať

ako keď strkajú voz ojom do pajty – t. j. opačne: ako keď dávajú voz do stodoly (humna) prednou časťou, kde je oje

sklepník – zastar. krčmár

sladolad – zmrzlina

tutti-frutti – (tal.) ovocná zmrzlina

vicik – (z nem.) žartovný, dôvtipný

štvořylka – spoločenský tanec pre štyri páry

chemik Liebig – Justus von Liebig (1803 – 1873), nemecký chemik, zaslúžil sa o rozvoj agrochémie a organickej chémie

retorta – chem. krivúľa, nádoba so zahnutým hrdlom na destilovanie kvapalín

infusorie – nálevníky; prvoky žijúce vo vode

Früchte, die verboten sind, die schmecken gar so gut, so gut – (nem.) Zakázané ovocie chutí tak dobre, tak dobre

kupak z fajky – (maď.) veko z fajky

genus – (lat.) druh

belemnity – morské živočíchy (dvojžiabrovce) z obdobia druhohôr

Dominatio vestra – (lat.) Vaša milosť

prírodopisné skúmký – prírodopisné skúmania

Linné – Carl von Linné (1707 – 1778), švédsky prírodovedec, zakladateľ taxonómie (náuky o triedení živočíchov a rastlín), urobil prvé systematické zatriedenie rastlín a živočíchov

Decandoll – Augustin Pyrame de Candolle (1778 – 1841), švajčiarsky botanik, ktorý vo svojom diele *Základná teória botaniky* z roku 1813 vypracoval systém klasifikácie rastlín a presadzoval pojem taxonómia

ad captum – (lat.) podľa chápania

somár nie je animal quadrupes, ale bipes – (lat.) somár nie je štvornohý, ale dvojnohý zviera

summa auctoritas – (lat.) najvyššia autorita

špencil – (z nem.) kabátik

prusliak – živôtik, vesta

taraje – kolieska na ostrohách, t. j. kolieska na kovových hrotoch na jazdeckých čižmách, slúžiacich na poháňanie koňa

turibulum – (lat.) liturg. kadidelnica, kadidlo

dohánový vačok – vrečko na tabak

medúza – v starogréckej mytológii ženská obluda s hadmi namiesto vlasov; morský živočích

polyp – morský živočích s množstvom chápadiel

cafrangy – handry, zdrapy, franforce

holengať sa – kolísať sa, knísať sa

šparcháč – špáradlo na čistenie fajky

Hegel – Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 – 1831), nemecký filozof, predstaviteľ nemeckej klasickej filozofie

Kant – Immanuel Kant (1724 – 1804), nemecký filozof, predstaviteľ nemeckej klasickej filozofie, tvorca transcendentálnej filozofie

Spinoza – Baruch Spinoza (1632 – 1677), holandský židovský filozof, racionalista

Quod erat demonstrandum – (lat.) čo bolo dokázané

mamona – pejor. bohatstvo, peňažný zisk; túžba po bohatstve

galopáda – rýchly beh, náhlenie

audaces fortuna juvat – (lat.) odvážnym šťastie praje

Maďar-sólo – druh tanca

frišký – rýchly

pilnovať – usilovne na niečom pracovať

Fanny Elser – Fanny Elsller (1810 – 1884), známa tanečnica z Viedne, vystupujúca aj v Pešti

štverne – postroj

kavétla – výčap

glezg – glezg hrubozobý, veľký zavalitý pinkovitý vták so silným kužeľovým zobákom a krátkym chvostom

orgazda – (maď.) prechovávač

Milfait – vodca zbojníkov

štyridsať grajciarov r. č. – grajciare tzv. rakúskeho čísla, peňažnej meny platnej od októbra 1858

priecnik – nár. praclík

retourbiletky – (z franc.) lístky na opätovný návrat
kasír – pokladník
Cerberus – v gréckej mytológii trojhlavý pes, ktorý strážil vhod do podsvetia; pren. nevľúdny, prísny strážca, dozorca
gardedáma – žena sprevádzajúca dievča do spoločnosti alebo na zábavu
ľadový cmok – cencúľ
vyznojená – spotená
Hajdide! – Poďme!
kérem – (maď.) prosím (o tanec)
Putifárka – v Biblii manželka dvorana egyptského faraóna, ktorá chcela zviešť Jozefa
cídlík – prúd
kapitálne – výborne, skvele
laššú – (maď.) tichý tanec, pomalý

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Cestovanie na vakácie (Epizóda zo života študentského)

In: *Sokol*, roč. 2, 1861, č. 16-18. Prevzaté podľa vydania ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad životom. Žarty a rozmary. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pripravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

Si non e vero, e ben trovato – (lat.) Ak to nie je pravda, je to dobre vymyslené

vacationes – (lat.) prázdniny
fosílny – (lat.) skamenený
karcér – školské väzenie
Werther – hlavná postava románu Johanna Wolfganga Goetheho (1749 – 1832) *Utrpenie mladého Werthera* (1774)
pedel – nižší školský úradník
diftongi longi – (gr., lat.) dlhé dvojhlásky
Mint a magyar, mint a németh, mint az oláh, mint a tót – (maď.) Ako Maďar, ako Nemec, ako Rumun, ako Slovák!

petrefakt – (lat.) skamenelina
Tótország – (maď.) Slovenská krajina
tajtík – (maď.) pena (morská)
boncové kosti – (z maď.) stehenné kosti
memento mori – (lat.) pamätaj na smrť
Vyrožil – Antal (Anton von) Virozsil (1792 – 1868), maďarský právnik, profesor filozofie práva na univerzitách v Pešti a vo Viedni
Jus naturae, Jus Romanum, Jus canonicum – (lat.) Prirodzené právo, Rímske právo, Cirkevné právo
amfora – (gréc.) staroveká nádoba s dvoma ušami
Tandem aliquando Quirites! – (lat.) Konečne už raz, Rimania (rímski občania)!
Poliak Kościuszko – Tadeusz Kościuszko (1746 – 1817), poľský a americký generál, pevnostný inžinier, vodca poľského povstania proti Rusku v roku 1794
Finis Poloniae – (lat.) koniec Poľska
Napoleon I. – Napoleon I. Bonaparte (1769 – 1821), francúzsky generál a politický vodca, v rokoch 1804 – 1815 francúzsky cisár
zahybák – dlhý ohnutý nôž
neštrapacírujúc – neobťažujúc, nenamáhajúc
parahámy – rárohy, haraburdy
ladičky – truhlice
in corpore – (lat.) hromadne
Landstrasse – (nem.) Krajinská cesta
do krčmy „Trompeter“ – (nem.) do krčmy U trubača
flota – flotila
kolomažnica – nádoba na kolomaž
pavúz – hrubšia žrd, ktorou sa upevňuje náklad na voze pomocou retiazky alebo povrazu
Napoleon III. – (1808 – 1873), prvý prezident Francúzska, francúzsky cisár
šerežanské vražedné handžáre – dlhé zakrivené bodné a sečné zbrane (z oblasti Srbska a Turecka) používané šerežanmi, t. j. príslušníkmi pohraničnej stráže na juhovýchodnej hranici Rakúsko-Uhorska
sympatetické prezervatívum – (gréc., lat.) ochranný prostriedok, používajúci domnelé tajomné sily (zariekanie a pod.)

taliga – (maď.) kára, vozík na dvoch kolesách
taligáši – ľudia ťahajúci taligy
dežma – desiatok, daň z úrody
pultrológ – (gréc.) hydinár
schönbrennský zverinec – zoologická záhrada v cisárskom sídle Schönbrunn vo Viedni
vulgo – ľudovo, v ľudovej reči
merník – zememerač
trapie – starosti, trápenie
Montecchi a Capuletti – znepriatelené rody z tragédie *Rómeo a Júlia* (1597) od Williama Shakespeara (1564 – 1616)
a so Schillerom v speve o zvone „čítal hlavy svojich – vo filozofickej básni *Pieseň o zvone* nemeckého básnika Friedricha Schillera (1759 – 1805) počítal človek, ktorému zhorel majetok, členov svojej rodiny
furáz – (z franc.) drancovanie
impostúra – zastar. podvod (impostor: podvodník)
bachovské porekadlo – podľa Alexandra von Bacha (1813 – 1893), rakúskeho politika, v rokoch 1849 – 1859 ministra vnútra, hlavného predstaviteľa absolutizmu a centralizmu
Langsam, aber entschieden vorwärts! – (nem.) Pomaly, ale odhodlane napred!
veteranissimus – (lat.) najstarší (posmešne)
Kanaán – historický názov územia dnešného Izraela a Palestíny
sámum – prudký horúci a suchý vietor vejúci na púšťach severnej Afriky
grís – krupica; krupičná kaša
ako komuďaka a ľúbo – arch. ako kto má chuť (dobrú vôľu) a ako sa mu páči
večný Sueov žid – román *Večný žid* s postavou Ahasvera, ktorý v rokoch 1844 – 1845 napísal francúzsky spisovateľ Eugène Sue (1804 – 1857)
única – (lat.) jedinečnosti
nervus vagus – (lat.) med. blúddivý nerv; má dôležitú úlohu pri trávení
Bolond, nem emberek, hisz diák – (maď.) Blázon, veď sú to nie ľudia, len študenti
Igen? Hala Istennek! Eső lesz. – (maď.) Hej? Chvalabohu! Bude dážď.
Černokňažník – prvý slovenský humoristický a satirický časopis, ktorý vydával a redigoval Viliam Pauliny-Tóth v rokoch 1861 – 1864

Don Quijot – Don Quijote de la Mancha, hrdina rovnomenného románu od španielskeho spisovateľa Miguela de Cervantesa (1547 – 1616), literárny typ rojčivého človeka, ktorý vidí len svoje predstavy a nevidí skutočnosť

Milo Krotoniades – postava z gréckej mytológie, pri olympijských hrách nosil živého vola na pleciah, potom ho zabil, upiekol a celého sám zjedol

miocén – geologické obdobie, časť neogénu

pliocén – geol. najmladší útvar mladších treťohôr

eocén – geol. starší treťohorný útvar

Natura paucis contenta – (lat.) príroda je s málom spokojná

dilúvium – geol. starší útvar štvrtohôr

Arkádia – krajina v Grécku, podľa starovekých básnikov sídlo blaženosti

qua desiatnik – (lat.) akoby desiatnik

flíglimon – (z nem. Flügelmann) najvyšší vojak, ktorý stojí na kraji prvého radu

signum exclamationis – (lat.) výkričník

signum interrogationis – (lat.) otáznik

chlm – kopec, vršok

asekurovať sa – poistiť sa

margitský vír – vír na rieke Váh pri skale Margita

črieslo – vrchná časť vchodu

mandltortňa – (z nem.) mandľová torta

Neptún – v starovekej rímskej mytológii boh mora a vôd

redikať sa – expr. vliecť sa, teperiť sa, terigať sa

žoch – veľké široké vreco

zemevid – mapa

garnitúra – súprava

ordensband – (nem.) radová stužka

svetlopis – fotografia

Koperník, Tycho de Brahe, Newton – slávni astronómovia: Poliak Mikuláš Koperník (1473 – 1543), Dán Tycho de Brahe (1546 – 1601), Angličan Isaac Newton (1643 – 1727)

ut figura docet – (lat.) ako ukazuje obraz

ad almam matrem – (lat.) do školy (doslovne: k matke živiteľke)

podľa tej Kollárovej: O Minervo, daleko voláš mne! Vlast mú miluji náramne. Mé srdce mre, v nemž Amor vre ve dne, v noci v bolestné hre – prvá strofa básne O Minervo, ktorú Ján Kollár (1793 – 1852) zaradil do vydania *Národné spievanky* 2 v časti Piesne študentské, rehtorské (pod číslom 28)

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Zima roku 1871

In: *Národné noviny*, roč. 2, 1871, č. 19. Prevzaté podľa vydania ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad životom. Žarty a rozmary. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pripravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

makavo – hmatateľne; jasne

gogol' – nár. hrvoľ

včul' – teraz

Eturum – podľa povesti o kňazovi Turanovi hlavné mesto kráľovstva rozkladajúceho sa v oblasti Turca (v okolí Strečna) po odchode Rimanov *zaprávaný* – kuch. udusený, upravený s omáčkou

Ladoga a Onega – jazerá v Rusku

Patres conscripti – (lat.) úradný názov členov starého rímskeho senátu. Tu vo význame kremnickí radní páni, členovia mestského zastupiteľstva

cmok – cencúľ

grotta – (nem.) jaskyňa

turibulum – (lat.) liturg. kadidelnica, kadidlo

randlík – rajnica

šporherd – nár. sporák

kapustniarka – kapustová polievka

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Svet

In: *Národné noviny*, roč. 4, 1873, č. 4. Prevzaté podľa vydania ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: *Spisy II. Úsmevy nad životom. Žarty a rozmary. Listy Štefana a Ďura Pinku. Lipovianska maša*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958. Edične pripravil Gejza Horák. Vysvetlivkami doplnil Ján V. Ormis.

Jozue – biblická postava Starého zákona

Galileo Galilei – (1564 – 1642), taliansky renesančný fyzik, astronóm, matematik

Viola canina – (lat.) fialka psia

Rosa canina – (lat.) ruža šíповá

Galeopsis tetrahit – (lat.) konopnica napuchnutá

Bellis perennis – (lat.) sedmokráska obyčajná

Scleranthus annuus – (lat.) sklerant ročný

Lamium maculatum – (lat.) hluchavka škvrnitá

Caltha palustris – (lat.) záružlie močiarné

Domine perillustris – (lat.) pán veľkomožný

randa – (maď.) handra

Bús az idő, bús vagyok én magam is – (maď.) smutný je čas, smutný som aj ja

spleen – (angl.) smútok, ťažkomyselnosť

pehutiny, čo po slnečnej tvári preletovali – škvrny na slnku

spectralis analysis / analysis spectralis – (lat.) spektrálna analýza: metóda na určovanie chemických prvkov využívajúca charakteristické žiarenie prvkov pri spálení v plameni

makavo – hmatateľne; jasne, zrejme, očividne

veksle – zmeny

financminister – (nem.) minister financií

fuj tajfel – (z nem. Teufel) fuj, čert (ako odplutie pred nečistými silami)

dinoterium – treťohorný predok slona

nota bene – dokonca, k tomu všetkému, ba

matiční členovia (...) v *Letopise správu podať* – *Letopis Matice slovenskej*, prvý slovenský vedecký časopis v podobe zborníka, ktorý vydávala Matica slovenská v rokoch 1864 – 1875

Koloman Banšell: Šuhaj ako z iskry

In: *Napred*, 1871, s. 46-71. Prevzaté podľa vydania BANŠELL, Koloman: *Túhy mladosti*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej lite-

ratúry, 1963. Edične pripravil, štúdiu, poznámky a vysvetlivky napísal Mikuláš Gašparík.

sangvinik – prchký, výbušný človek (ako povahový typ)
flegmatik – nevzrušujúci sa, ľahostajný, pokojný až nevšímavý človek (ako povahový typ)

mledzivo – prvé mlieko po pôrode
cholerik – energický, prudký až vášnivý človek (ako povahový typ)
melancholik – depresívny, ťažkomyselný človek podliehajúci melan-
chólíi (ako povahový typ)

jazykospytný – zastar. jazykovedný
promptnosť – pohotovosť, rýchlosť
cézarský – (z lat.) cisársky
filipika – útočná reč, prudká reč
bajúziky – malé fúzy
mlunný – zastar. elektrický (*mluno* – zastar. elektrina)

pozitúra – (lat.) postoj
Rotchildovci – bohatá bankárska rodina pôvodom z Nemecka
kombinácie počtovedné – matematické kombinácie
neženieť – (z fr.) bez prekážky, bez ťažkostí
vis à vis – (franc.) tvárou v tvár
biele pohlavie – ženské pohlavie
eminens – (lat.) výborný, znamenitý

učbár – zastar. učiteľ, profesor
kapacitovať – arch. presvedčiť
Schiller – Friedrich Schiller (1759 – 1805), nemecký básnik, drama-
tik, historik a filozof

Petőfi – Sándor Petőfi (1823 – 1849), maďarský básnik
znion – klavír (v gemerskom nárečí)
fidelný – zábavný, veselý, bezstarostný
vyklamať – klamaním, úskokom získať
konzílium – (z lat.) rada, porada
non plus ultra – (lat.) neprekonateľný, nepredstihnuteľný
od azylu Bakchovho – z krčmy
Bakchus – v antickej mytológii boh vína a veselosti
rozumiem pohanského boha, a nie ministra – slovná hračka Bakchusa –
Bacha: narážka na rakúskeho politika Alexandra Bacha (18013 – 1893),

v rokoch 1849 – 1859 zastával funkciu ministra vnútra, bol hlavným
predstaviteľom absolutizmu (Bachov absolutizmus)

kelnerka – (z nem.) čašníčka
infámne – (z lat.) hanebne
šalba – chvíľkové omámenie mysle, ošiaľ; klamstvo
liebschafty – (nem.) ľúbostné pletky
eden – raj; pren. miesto blaženosti, hojnosti
Tartar – v starogréckej mytológii časť podsvetia, peklo
dar „zahýbania“ – dar klamania
hospoda – zastar. bývanie, byt

Koloman Banšell: Emancipovaná (Novela)

In: *Živena*, 1872, s. 67-89. S podpisom Kolman Banšell.

*Wie doch Gelehrsamkeit den Mädchen schaden kann! Noch sind die
Musen ohne Mann!* – (nem.) „Ako len učenosť môže dievčatám škodiť!
Ešte sú múzy bez muža!“ Epigram s názvom *Gelehrte Mädchen* (Učené
dievčatá), uverejnený pod číslom 24 v 3. knihe epigramov od nemeckého
básnika a epigramatika Johanna Christopha Friedricha Hauga
(1761 – 1829), vydané pod názvom *Epigramy a rôzne básne* v Berlíne
v roku 1805.

klapancia – málo hodnotná báseň alebo pieseň, veršovačka

Živena – spolok slovenských žien založený v roku 1869

rodolubie – láska k národu

pravotárstvo – zastar. právnicko

stolica – hist. administratívno-správna územná jednotka v bývalom
Uhorsku

helotstvo – (gr.) otroctvo, nevoľníctvo

oportunita – prispôsobovanie sa danej situácii za cenu ústupu od zá-
sad; odklon od zásadného stanoviska v prospech rýchlych výhod

catonský – v pren. význame: prísny; Marcus Porcius Cato (234 – 149
pred n. l.) bol rímsky politik a prísny cenzor

Xantipa – manželka gréckeho filozofa Sokrata; pren. neznášanlivá,
hašterivá žena

šumenie zefyrov – šum vánku (zefyr: ľahký západný vietor)
 stukať – nár. stonať, stenať
 nedrovanie – (z nem. drehen) pletenie
 čikóš – (maď.) pastier koní na maďarskej puste
 tabla – doska stola
 toast – pozdravný prejav prednesený pri pripíjaní
 zazdravkať – hovor. povedať prípitok
 panegyrický – oslavný
 koncipient – uchádzač o advokátstvo
 oratoricky – rečnícky
 aprehenzia – kniž. zastar. dráždivosť, urážlivosť
 drahný – dlhý, veľký
 Schiller – Friedrich Schiller (1759 – 1805), nemecký básnik, dramatik, historik a filozof
 Ehret die Frauen! – (nem.) Cti žien!; začiatok básne F. Schillera *Dôstojnosť žien*
 znion – klavír (v gemerskom nárečí)
 harujúca spoločnosť – nár. veselo sa zabávajúca, hodujúca spoločnosť
 hárať – bás. horieť, planúť
 paládium – (gr., lat.) talizman, záštita, posvätná ochrana
 Helikón – hora v Grécku, v gréckej mytológii sídlo múz
 Hymen – grécky boh svadobného obradu
 girantstvo – prevedenie zmenky na druhú osobu (žírovanie)
 kasnár – zastar. hospodársky správca, úradník na veľkostatku
 Dulcinka – Dulcinea del Toboso, ženská postava z románu španielskeho spisovateľa Miguela de Cervantesa (1547 – 1616) *Don Quijote*; pren. milienka, miláčik
 rojčica – rojčivé, snivé dievča
 guvernantka – (franc.) vychovávateľka
 frapírovať – prekvapovať
 chiméra – vidina, prelud, zdanie, klam
 nebárs išla nám doma hodina – doma sa nám nevodilo dobre
 Sapfó – starogrécka lyrická poetka (625 – 570 pred n. l.)
 výborníčka Živeny – členka výboru spolku Živena

Koloman Banšell: Na parolodi a železnici (Fejtón)

In: *Slovenské noviny*, roč. 6, 1873, č. 178-179, 183-187, 189. Prevzaté podľa vydania BANŠELL, Koloman: *Túhy mladosti*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1963. Edične pripravil, štúdio, poznámky a vysvetlivky napísal Mikuláš Gašparík.

grácia – priazeň

Ariadna – postava z gréckej mytológie: dcéra krétskeho kráľa Minosa, ktorá vyviedla Téseu z labyrintu pomocou kľbka nítí

Keď slávny Kollár cestoval asi pred štyridsiatimi rokmi po Taliansku, bolo mu vtedy veľmi ľahko zostaviť štvorzväzkový cestopis – Ján Kollár (1793 – 1852), básnik, jazykovedec, zástanca ideí slovanskej vzájomnosti, vydal v roku 1843 *Cestopis obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841*

Baedeker – knižný cestovný sprievodca; knižná príručka pre cestovateľov

Baedeker – Karl Baedeker (1801 – 1859), nemecký nakladateľ, vydavateľ knižných cestovných sprievodcov

od alfy do omegy – od začiatku do konca

Brdárka – obec v Slovenskom Rudohorí v okrese Rožňava

Gorlica – poľské mesto na slovensko-poľskom pohraničí, v oblasti Nízke Beskydy

Mefisto – divadelná postava, sprievodca Fausta predstavujúci diabla v ľudskej podobe

plagiátorský – napodobujúci cudzie dielo bez udania predlohy

dešperátny – zastar. beznádejný, zúfalý

plátok banskobystrický – Banšell odkazoval na uhorskou vládou podporovaný časopis *Svornost* (1873 – 1885), vydávaný v slovenskom jazyku, ale zameraný na politiku odnárodnenia, s útokmi proti všetkému slovenskému

Jekelfalussi – maďarský vysoký cirkevný hodnostár

Mene, mene, tekel úpharzin – mene, tekel, ufarzin: spočítané, zvážené, rozdelené; v prenesenom zmysle výstražné znamenie

prelúdium – (lat.) predohra, úvod

Linné – Karl Linné (1707 – 1778), švédsky prírodovedec, tvorca prvej klasifikácie rastlínstva a živočíšstva

à la – (franc.) ako, podľa, na spôsob
subvencia – finančná podpora obyčajne z verejných prostriedkov
konduktor – zastar. sprievodca
cent – hmotnosť 100 kg
matróna – dôstojná staršia žena; expr., obyč. pejor. (staršia) žena statnej postavy
eldorado – kniž. alebo expr. miesto radosti, hojnosti a pod.
lapidárny – výstižný; stručný, jadrný, strohý
šlendrián – hovor. pejor. neporiadny človek, lajdák; neporiadok, lajdáctvo
Hollý – Ján Hollý (1785 – 1849), slovenský básnik, národný buditeľ, prekladateľ
hexameter – časomerný šesťstopový daktylský verš
asekurovaný – poistený, zabezpečený
a posteriori – (lat.) dodatočne
socha „Bavarie“ – socha ženy znázorňujúcej Bavorsko
glyptotéka, pinakotéka – (z gr.) zbierka diel sochárskeho umenia, obrazáreň
svingulant – (z angl.) švihák
švindel – hovor. podvod, klamstvo
relata refero – (lat.) opakujem to, čo som počul; podávam správu iba z toho, čo som počul
neovakovaný – neomietnutý
Saturn – boh času a úrodnosti
Praxiteles a Skopas – grécki sochári (4. stor. pred n. l.)
Lessingovo dielo Laokoón – Gotthold Ephraim Lessing (1729 – 1781), nemecký spisovateľ, autor estetického spisu *Laokoón* (1766)
Lindava – mesto Lindau pri Bodamskom jazere
Simonides – Simonides z Amorgu (okolo r. 650 pred n. l.), grécky básnik píšuci satiry a výsmešné básne v jambickom metre
nuansa – kniž. jemný rozdiel, odtienok
kolorizovanie – dávanie rázu, tónu
povrchne rabelaisovská geniálnosť – François Rabelais (1495 – 1553) – francúzsky spisovateľ, autor románu *Gargantua a Pantagruel*
punkt – zastar. bod

enunciácia – (z lat.) výrok, výpoveď
Horrendum dictu! – (lat.) Hrôza povedať!
Freigeist – (nem.) voľnomyšlienkar
lapália – hovor. malichernosť, pletka; nepríjemnosť, mrzutosť
fulminantné jeremiády – (z lat.) hromové náreky
Weltschmerz – (nem.) svetobôľ
akordovať – byť v súzvuku, harmónii
Stalo sa mi pred pár rokmi, že som bol napísal a uverejnil veršík, v ktorom sa moja hriešna duša ľahkomyselne zriekala účasti spasenia. Akýsi starý pán sa nad touto impertinenciou bol strašne napálil – Banšell odkazuje na svoju báseň s incipitom *Len ma ľúb* z almanachu *Napred* z roku 1871, ktorá sa stala hlavným podnetom pre kritické odmietnutie J. M. Hurbana, ktorý odmietol tak samotný almanach, ako aj úsilia mladej generácie vo všeobecnosti
impertinencia – (z lat.) bezočivosť, neslušnosť, surovosť
denique – (lat.) napokon, konečne
numizmatika – (z lat.) náuka o starých minciach; tuná skôr zbierka peňazí, mincí
madame – (franc.) pani
omnibus – vozidlo na osobnú hromadnú dopravu, kedysi ťahané konským záprahom
vis a vis – (franc.) oproti, zoči-voči
guvernantka – (z franc.) vychovávateľka
revanšovať – odplatiť, odvdáčiť sa
Excusez, mademoiselle! – (franc.) Prepáčte, slečna!
S'il vous plait, monsieur – (franc.) Nech sa páči, pane

Koloman Banšell: Z tých krajších časov (Arabeska)

In: *Dunaj*, roč. 1, 1874, č. 3, s. 124-131. Prevzaté podľa vydania BANŠELL, Koloman: *Túhy mladosti*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1963. Edične pripravil, štúdiu, poznámky a vysvetlivky napísal Mikuláš Gašparík.

arabeska – krátka poviedka; druh rozprávky

revnivosť – kniž. zastar. žiarlivosť, nevraživosť
lichá samochvála – kniž. prázdna (klamná) samochvála
kalkul – (z lat.) úvaha, výpočet
ako medoústý básnik hovorí: „Každý svojou pošiel stranou, hnany žitia nevôľou, v osamelých sa havranov zmenil krdeľ sokolov“ – verše Andreja Sládkoviča (1820 – 1872) z jeho básne *Pieseň*, uverejnenej prvýkrát v roku 1861 v knižnom vydaní *Spisy básnické*
Kolo – študentský krúžok v Prešove, založený v roku 1870
žertvište – zastar. obetné miesto, obetný oltár
letargia – úplné duševné ochabnutie, ľahostajnosť k okoliu, chorobná pasivita
Andrássy – Gyula Andrássy (1823 – 1890), od roku 1871 minister zahraničia Rakúsko-Uhorska
emisári – (z lat.) politickí agenti
geniecorps – (z fr.) vojenský stavebný zbor
citadela – pevnosť ovládajúca opevnené mesto
lúky šebešské – Šarišské Lúky (v minulosti aj Šebešské Lúky, Kelemešské Lúky, maď. Sebeskellemes alebo Sebeskellemesiretek), miestna časť obce Ľubotice pri Prešove
Mars – v starorímskej mytológii boh vojny
austrijsko-uhorský – rakúsko-uhorský
merba – zastar. geometria
šarža – hovor. (vojenská) hodnosť
Kossúth – Ľudovít Košút (po maď. Lajos Kossuth; 1802 – 1894), maďarský právnik, politik, bojovník za nezávislosť Uhorska od Rakúska, vodca maďarskej revolúcie v rokoch 1848/1849. V roku 1849 bol predsedom uhorskej vlády.
recepis – (z lat.) zastar. potvrdenka o prijatí zásielky (tu peňažnej)
republikán – prívrženec republiky ako štátnej formy
olympijský úsmev – víťazný úsmev
konzekventný – kniž. dôsledný; svedčiaci o tejto vlastnosti
dišputa – (lat.) diskusia
Aristoteles – grécky filozof a učenec (384 – 322 pr. n. l.)
notabene – (lat.) dokonca

personifikácia – (z lat.) lit. prenášanie ľudských vlastností na veci, zosobnenie neživých predmetov
aranjuezské dni – blažené, krásne, šťastné dni
lós – kniž. zastar. osud, údel
bilag – negatívny príznak, znamenie, pečať; obvinenie
Bakchus – rímsky boh vína
ženírovať – zastar. privádzať do rozpakov, zahanbovať
Gambrinus – vybájený flanderský kráľ, údajný vynálezca piva, patrón krčmárov
pfiffy – poháre; z nem. die Pfeife – fajka: pohár vo forme fajky
dešperátny – (lat.) zúfalý, beznádejný, hrozný
catonský – v pren. význame: prísny; Marcus Porcius Cato (234 – 149 pred n. l.) bol rímsky politik a prísny cenzor
Matica – Matica slovenská, slovenský kultúrny spolok s celonárodnou pôsobnosťou (prvé obdobie činnosti 1861 – 1875)
enigmatický – (z gr.) záhadný, tajomný
perorácia – (z lat.) rečenie
študiózus – arch. žart. študent
ojczyzna – (poľ.) vlasť; otčina
Moskál' – prezývka Rusa
elegický – trúchlivý, smutný
paralela – niečo podobné niečomu, obdoba
pod egidou – (z gr.) pod ochranou, pod mocou
klauzula – (z lat.) dodatok

Samo Bodický: Starý mládenec

In: *Orol*, roč. 10, 1879, č. 2, s. 41-44; č. 3, s. 78-80.
vicišpánstvo – podžupanstvo; vykonávanie funkcie vicešpána, t. j. výkonného úradníka zemianskej stolice, zvoleného zhromaždením šľachticov
holba – stará dutá miera (0, 7 litra); nádoba (približne pollitrová)
pandekt – (gr., lat. pandectae) právnická učebnica pandektného práva (rímskeho súkromného práva)
corpus – (lat.) telo
neočatý – drzý

deficiente pecu, deficit omne, nia – (lat.) ak chýbajú peniaze, chýba všetko; latinské príslovie, citát z románu *Gargantua a Pantagruel* od François Rabelaisa (1494 – 1553)

kapacitovať – presviedčať, získavať, nahovárať

exámen – (lat.) skúška

ablegát – (lat.) poslanec

principál – predstavený inštitúcie, úradu

prešporský – bratislavský

bludica – zastar. planéta obiehajúca okolo svojho slnka

zazlenie – zazlievanie

Samo Bodický: Otcova kľatba

In: *Slovenské pohľady*, roč. 1, 1881, č. 5, s. 452-459. Prevzaté podľa vydania BODICKÝ, Samo: *Otcova kľatba*. Bratislava : Tatran, 1973. Zostavil Daniel Šulc.

chlebová postať – zárobok, zamestnanie

A predsa zlá – odkaz na výrok G. Galileiho: „A predsa sa točí.“

Galileo – Galileo Galilei (1564 – 1642), taliansky renesančný fyzik, astronóm, matematik

šubka – voľný kožušinový kabát bez rukávov

zapekačka – fajka, ktrá sa pred fajčením dávala do pahreby

zagustírovať si – nájsť záľubu v niečom

tót – (maď.) slovenský

husár – v min. jazdec vo vojsku

odkundes – hovor. pejor. človek, o ktorom sa nič nevie, pobehaj (často v nadávkach)

gomba – zastar. veľký gombík, obyčajne kovový

kordovánky – čižmy z mäkkovo vypracovanej kože (kordovaniu)

dohánový vačok – vrečko na tabak

Samo Bodický: Nová kométa

In: *Povesti Sama Bodického*. Turčiansky Sv. Martin : nákladom A. Sokolíka, 1882. Prevzaté podľa vydania BODICKÝ, Samo: *Otcova kľatba*. Bratislava : Tatran, 1973. Zostavil Daniel Šulc.

tartlík – kartová hra; zdobenina od slova tartel

sestrenec – synovec, syn sestry

Gustáv Maršall-Petrovský: Ako sa v P.....i divadlo hralo

In: *Národné noviny*, roč. 15, 1884, č. 146. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1962. Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

Ako Vajanského Rybárička – ženská protagonistka Adela Rybárička z románu *Suchá ratolesť* od Svetozára Hurbana-Vajanského z roku 1884

ľulkanie – maznanie

odvislý – (zastar.) závislý

service – (fr.) servis; súbor náčinia na podávanie jedál a nápojov

item – (lat.) tiež, takisto, práve tak

dóza – (nem.) dávka

longue chaise – (franc.) pohovka

škádliť – (čes.) dráždiť, pokúšať

terem – (maď.) dvorana, sien, sála

Slamkov hostinec – v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 19. storočia divadelní ochotníci v Petrovci hrávali divadelné predstavenia v hostinci Karola Slamku

kokarda – (franc.) ružica zo stužiek v národných farbách, odznak

štkat' – (čes.) usedavo plakať

Gustáv Maršall-Petrovský: V cudzine

In: *Národné noviny*, roč. 16, 1885, č. 6. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1962. Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

dialektika – (gréč.) obratnosť v reči, výrečnosť

fanatickosť – vášnivá horlivosť, slepá oddanosť

gaziť – (srb.) šliapať

letargia – (gr.) ľahostajnosť, duševné ochabnutie, nečinnosť

sekundár – (lat.) nemocničný lekár podriadený primárovi

štkat – (čes.) usedavo plakať

Der Herr Secundärarzt hat Blutsturz, bringen Sie Wasser – (nem.) Pán pomocný lekár krváca, doneste vodu

Oj, mati moja draga, šta iz mene... – (srb.) „Oj, mať moja drahá, čo bude zo mňa...“

Z dolných Uhier – z dolného alebo južného Uhorska, z územia dnešnej Vojvodiny v Srbsku

ňanička – náreč. tetička

lakonický – (z gr.) veľmi krátky, úsečný, stručný

humanista – (lat.) stúpenec, hlásateľ ľudomilnosti, ľudskosti

héros – (gr.) hrdina

driev – zastar. prv, skôr

hrobitov – cintorín

lúčivá chvíľa – chvíľa rozlúčenia

celovať – poet. bozkávať

renegát – (lat.) odrodilec

Gustáv Maršall-Petrovský: Rýchlikom

In: *Národné noviny*, roč. 17, 1886, č. 67. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I.* Báčsky Petrovec : Kultúra, 1962.

Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

Was, mein Herr? – (nem.) Čo, môj pane?

Was geht das mich an? – (nem.) Čo je mňa do toho?

Srblin sam, sestro! – (srb., zastar.) Som Srb, sestra!

Mico, odi, odi! – (srb.) Mica, poď, poď!

á propos! – (franc.) mimochodom, práve mi prichodí na um

Goliáš – biblický obor

celovať – poet. bozkávať

Gustáv Maršall-Petrovský: Fi donc!

In: *Národné noviny*, roč. 17, 1886, č. 135. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I.* Báčsky Petrovec : Kultúra, 1962.

Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

Na Maršallovu prózu ironizujúcu dvojtvárnu morálku veľkomestských žien kriticky zareagovala Terézia Vansová poviedkou Oh!!, ktorú uverejnila v *Národných novinách* v roku 1886. Podľa nej Maršall svojim textom urážal ženy.

Fi donc! – (franc.) Fi, teda! Fuj! (na vyjadrenie pohrdania, opovrhovania)

turniere – (z nem.) vankúšiky, ktoré si dámy kladli pod vrchnú sukňu

Umgang mit Menschen – (nem.) obcovanie s ľuďmi

Venuša – rímska bohyňa lásky, symbol krásnej ženy

Diana – rímska bohyňa lovu

baršún – (maď.) zamat

v húšfave, zatľúkol' slávik – (z čes.) zaspieval slávik

stotník – veliteľ stotiny, kapitán

matróz – (nem.) námorník

urlaub – (nem.) dovolenka

ekvipáž – (franc.) parádny záprah

marciálny – (z lat.) vojenský, mohutný

Gustáv Maršall-Petrovský: Z parku

In: *Novely*. Viedeň : Slovenský akademický spolok Tatran, 1887, s. 3-38. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I.* Báčsky Petrovec : Kultúra, 1962. Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

škrupulovať – príliš úzko posudzovať

platonický – bez zmyselnosti

fičúr – nápadne sa obliekajúci alebo správajúci muž

čítal som „Prvú lásku“ od Turgeneva – dielo ruského spisovateľa Ivana Sergejeviča Turgeneva (1818 – 1883)

regrút – branec alebo odvedenec

Rafael – Rafael Santi (1483 – 1520), taliansky renesančný maliar

Qui prior tempore, potior jure! – (lat.) Kto skôr časom, prednejší právom

examinovať – (lat.) skúšať

a priori – (lat.) dopredu

apík – otecko
apeláta – (lat.) odvolanie
Juno – starorímska bohyňa oblohy, manželstva a rodiny
Venuša – starorímska bohyňa lásky a krásy
diletant – kto nemá na vykonávanie istej činnosti odbornú prípravu;
 často pejor. nedouk
pech – (nem.) smola, nešťastie
Jupiter – starorímsky najvyšší boh, vládca neba a hromu, ochranca
 rímskeho štátu
Jupiter pluvius – rímsky boh dažďa
galop – rýchle tempo
kartúnové šaty – bavlnené šaty
terem – (maď.) sieň, dvorana
pohárik plzenčiny – pohár plzenského piva
Mozart – Wolfgang Amadeus Mozart (1756 – 1791), rakúsky hudob-
 ný skladateľ
nadišputovať – nahovoriť; presvedčiť niekoho o niečom
martýr – mučeník
inkvirovať – (lat.) vyšetrovať, vypočúvať
grácia – priazeň, milosť
láda – truhlica, debna
tremolovať – vydávať trasľavé, chvejivé zvuky
celovať – poet. bozkávať
báťuška – (rus.) oslovenie staršieho váženého človeka
maliciózny – zlomyseľný, škodoradostný

Gustáv Maršall-Petrovský: Pod hrubou kôrou

In: *Novely*. Viedeň : Slovenský akademický spolok Tatran, 1887, s. 235-266. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I. Báčsky Petrovec* : Kultúra, 1962. Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

expenze – (lat.) výdavky, súdne trovy
manier – (franc.) spôsob správania sa, spôsob vystupovania

vypigľovať – (hovor. z nem.) vyhladiť, vyžehliť
sumárny – (lat.) úhrnný
kauza – (lat.) záležitosť, vec, súdny spor
grácia – (lat.) priazeň, milosť
košiar – (náreč.) kôš
fundácia – (lat.) základina, fond

Gustáv Maršall-Petrovský: Tri dni z denníka

In: *Pamätnica „Tatran“*. Viedeň, 1890, s. 76-86. Prevzaté podľa vydania MARŠALL-PETROVSKÝ, Gustáv: *Dielo I. Báčsky Petrovec* : Kultúra, 1962. Edične pripravil, poznámky napísal a slovníček zostavil Filip Michal.

šli sme so starým otcom – starý otec G. Maršalla-Petrovského sa volal Tomáš Maršall, pochádzal z Liptova a do Petrovca sa prisťahoval koncom prvej štvrtiny 19. storočia, bol remeselníkom a mal aj väčšie hospodárstvo

sálaš – v slovenskom dolnozemskej prostredí roľnícka usadlosť, hospodárstvo

sriemske brehy – (náreč.) sriemske vrchy, pohorie Fruška gora v srbskej Vojvodine

domatin – (srb.) gazda, majiteľ domu, hostiteľ

butela – (franc.) väčšia fľaša

tokajčina – druh vína

sonórny – (z lat.) zvučný, jasný

štempel – (nem.) kolok, pečiatka

feruľa – (arch.) palica na trestanie

pre krv krvi, kosť kostí jeho – pre jeho deti

Aber, Euer Gnaden, hier unter den stinketen... – (nem.) Ale vaša milosť, tu pod týmto smradľavým...

štóla – (lat.) honorár za cirkevné úkony

pro et contra – (lat.) pre a proti

Excellente Einnahmen! – (nem.) Skvelé príjmy!

Y., ist sehr g'scheidt, enorm reich, aber ein rother Panslavist! – (nem.) Y., je veľmi múdry, nesmierne bohatý, ale červený pansláv!

fiškál – (lat.) právny zástupca, advokát

horrendum – (lat.) hrôza
indignácia – (lat.) rozhorčenie, hnev
Hlásnik – *Národní hlásnik*, noviny pre slovenský ľud, ktoré od roku 1868 vydával Mikuláš Štefan Ferienčík, najprv v Budíne, od roku 1870 v Martine
coram – (lat.) osobne, radom
holba – (nem.) stará dutá miera; nádoba, pohár
piket – druh hry v karty
hajde – poď; poďme (pobádanie k niečomu)
traktovať – (lat.) častovať
publikán – (bibl.) colník
konklúzia – (lat.) záver, úsudok
Si non vero – bono trovato – (tal. skomolené) Ak nie je pravdivé, dobre vystihuje
Das um sich seiend werdende, in sich zurückkehrende Nichts – (nem.) Nič, ktoré nastáva, šíriac sa okolo seba a vracajúc sa do seba
chiméra – (gr.) vidina, prelud, zdanie, klam
Za tichý kút chalupy obetuješ svet celý – záverečné verše druhej slohy básne *Hojže, Bože...* od Andreja Sládkoviča (1820 – 1872)
Archimedes – staroveký grécky matematik, fyzik, mechanik a filozof (287 – 212 pred n. l.)
item – (lat.) tak isto, práve tak

Martin Kukučín: Zimná sezóna v Prahe:

Dve hodiny medzi zákonodarcami

In: *Národné noviny*, roč. 20, 1889, č. 139 (26. 11. 1889), s. 2-3.
zahabarkovať – zamiešať
český parlament – Český zemský snem so sídlom v Prahe
dr. Knotz – Alfred Knotz (1845 – 1906) rakúsky a český advokát a politik nemeckej národnosti, poslanec Českého zemského snemu a Ríšskeho snemu
kanonýr Jabůrek – hrdina z populárnej českej kramárskej piesne, popisujúcej udalosti z bitky pri meste Hradec Králové medzi Rakúskom a Pruskom 3. júla 1866

ablegát – (lat.) poslanec
rajchsrát – (nem.) ríšska rada so sídlom vo Viedni
rozatáráť sa – dostať sa do dobrej nálady, rozveseliť sa
legrace – (skomolené čes.) legrace: zábava
fidelne – zábavne, veselo, bezstarostne; dôverne
snídaně na vidličku – (čes.) teplé raňajky
eo ipso – (lat.) práve tým, práve preto, samozrejme
maliciózne – zlomyseľne, zloprajne, škodoradostne
dr. Rieger – František Ladislav Rieger (1808 – 1903), český politik, vodca Národnej (staročeskej) strany
maršálek knieža Juraj Lobkovic – Jiří Kristián Lobkowitz (1835 – 1908), český šľachtic a konzervatívny politik, v rokoch 1883 – 1907 najvyšší maršálek Kráľovstva českého, poslanec Českého zemského snemu a Ríšskej rady
prelát – vyšší cirkevný hodnostár
miestodržiteľ gróf Thun – František de Paula Antonín gróf Thun z Hensteinu (1847 – 1916), právnik a politik, ríšsky poslanec, v rokoch 1889 – 1896 a 1911 – 1915 miestodržiteľ Čiech
Otvíráám sezení. Ich eröffne hiermit die Sitzung – (čes., nem.) – Otváram schôdzu
zemské jazyky – jazyky používané v zemskej krajine: český a nemecký jazyk
dr. Pippich – Karel Pipich (1849 – 1921), český právnik, funkcionár v spolku Sokol, poslanec zemského snemu za mladočeskú stranu
starý Adámek – Karel Adámek (1840 – 1918), mladočeský politik, v rokoch 1881 – 1913 poslanec Českého zemského snemu
autonómia – samospráva, nezávislosť
mladočesi – Národná strana slobodomyselná, česká politická strana pôsobiaca v Rakúsko-Uhorsku v rokoch 1877 – 1919, radikálne a demokratické krídlo Národnej strany
staročesi – Národná strana, vznikla v roku 1848, česká politická strana orientovaná konzervatívne, v roku 1874 sa od nej odčlenili tzv. mladočesi
dr. Podlipný – Jan Podlipný (1848 – 1914), pražský advokát, mladočeský politik, poslanec Českého zemského snemu, prvý starosta Českej obce sokolskej (1889 – 1906)

hlasovalo sa podľa kúrií – Český zemský snem tvorili tri kúrie: 1. veľkostatkárska, 2. kúria miest a priemyselných oblastí a obchodných a živnostenských komôr, 3. kúria vidieckych obcí a menších miest

aprehensia – dráždivosť, urážlivosť

Herr Fürst – (nem.) pán knieža

hrabě, kníže, fürst, freiherr von – (čes., nem.) gróf, knieža, knieža, slobodný pán z...

asentírka – vojenský odvod

cmíter – nár. cintorín

mertuk – zastar. meradlo, dĺžková miera

viceišpán – podžupan; výkonný úradník zemianskej stolice, zvolený zhromaždením šľachticov

assent-komisía – odvodová komisia

delficko-richtárska opatrnosť – odkaz na veštiareň v gréckych Delfách

Sedlák – Jan Sedlák (1849 – 1921), rakúsky a český politik, poslanec Českého zemského snemu, člen výkonného výboru staročeskej strany

Černý – Jan Matouš Černý (1839 – 1893), rakúsky a český spisovateľ, novinár, tajomník Českého múzea, poslanec Českého zemského snemu, člen staročeskej strany

„logále“ – priestory

koridor – priestranná dlhá chodba; priechod

dr. Herold – Josef Herold (1850 – 1908), český advokát a politik mladočeskej strany, poslanec Českého zemského snemu a Ríšskej rady

parsún – podoba, výzor, vzhľad

cibil – (skomolené čes.) civil

Martin Kukučín: Od trištvrte na osem do ôsmej (Malé črty z veľkého mesta)

In: *Národné noviny*, roč. 21, 1890, č. 17 (11. februára 1890), č. 18 (13. februára 1890), č. 19 (15. februára 1890). Črta bola podpísaná iniciálou K. Knižne vyšla prvý raz vo výbere KUKUČÍN, Martin: *Pražské motivy*. Praha : SNKLHU, 1953, s. 109-133. Ed. Želmíra Gašparíková. Prevzaté podľa vydania KUKUČÍN, Martin: *Dielo VI. Pražské črty a zápisky*.

Bratislava : SVKL, 1960. Výber zostavila, edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Doslov napísal Oskár Čepan.

medicinae univ. candidatus – (lat.) kandidát všetkého lekárstva

Fischerin du kleine..., *Nejde to...*, *Vandrovali dráteníci* – kedysi populárne pesničky; *Fischerin...* – (nem.) Ty malá rybáročka

kritický Falbov deň – nemecký prírodovedec Rudolf Falb (1838 – 1903) hlásal, že atmosférické javy, napríklad búrky, povodne a zemetrasenia, vznikajú pôsobením mesiaca a slnka na priestor okolo zeme a na tekutú lávu v zemi, pričom podľa postavenia mesiaca a slnka rozoznával Falb kritické dni 1., 2., a 3. stupňa. Jeho teória kritických dní v počasi bola vyvrátená na začiatku 20. storočia, keď sa dokázalo, že v dňoch „kritických“ je rovnaká pravdepodobnosť zrážok ako v dňoch „nekritických“.

práčsky ležiak – silné pivo z Práča pri Prahe

štatúra – (z lat.) vzrast, postava

philosophiae candidatus – (lat.) kandidát filozofie

priváta – (z lat.) súkromné hodiny

hokynár – (z nem., čes.) kupec

fyziológický ústav – ústav pre fyziológiu, ktorá sa zaoberá normálnymi životnými prejavmi a úkonmi

rigorozant (z lat.) – študent podrobujúci sa záverečnej skúške na univerzite

viržinka – cigara

sua sponte – (lat.) z vlastnej vôle, dobrovoľne

plüandre – (z nem.) široké nohavice

pípka – (z maď.) fajka

arzenik – (z gr.) jed

veľposlanec v Majlonde alebo u princeznej Trebizonskej – tu posmešne: Majlond, Majlant (ľud.), talianske mesto Miláno (často sa užívalo: nedať ničो ani za celý M., t. j. – za nič); Trebizonská princezná, názov operety populárneho francúzskeho hudobného skladateľa Jacquesa Offenbacha (1819 – 1880)

Pipperger, pražský kat – narážka na príbeh z prózy Oldřicha Seykoru Kosteleckého (1857 – 1922), českého humoristického spisovateľa, ktorého práce posudzovali v spolku Detvan v Prahe 24. mája 1888

influenza – (tal.) chrípka, španielka
kuba – druh cigary
poliak – druh údeniny
jó szív lósy – (z maď.) lósy z dobročinnnej lotérie; jó szív – dobré srdce
normálka – základná škola
burš – (z nem.) člen nemeckého študentského spolku, tzv. Burschenschaft

wertherovský svetobôľ po včerajšom „Kränzchen“ – chmúrny, pesimistický duševný stav, nazvaný podľa duševne rozháraného hrdinu románu *Utrpenie mladého Werthera* (1788) od nemeckého básnika J. W. Goetheho (1749 – 1832); tu ironicky: stav po lumpačke (Kränzchen – nem. venček, t. j. tanečná zábava)

„čelom dotýka sa hviezd“, ako spieva Horác – presný citát: Sublimi feriam sidere vertice, t. j. hrdzo zdvihnem hlavu k hviezdám; Carmina (Ódy) I, 1, od rímskeho básnika Quinta Horatia Flacca (65 – 8 pred n. l.)

granátnik – (z lat.) člen dobrovoľného mestského ochranného zboru v Prahe

stať sa dvorným dodávateľom kráľa Tippu-Tippa – žartovne: Tippu-Tip, vlastným menom Hamed bin Mohamed (okolo 1837 – 1905), arabský obchodník s otrokmi, ktorý bol guvernérom v Africkom Kongu
šach – titul perzského panovníka

vymyslel i „Excelsior rukavičky“ – módne rukavičky pomenované podľa populárneho baletu o zápase svetla a tmy, ku ktorému zložil hudbu Romuald Marenco, text Luigi Manzotti, český text Jaroslav Vrchlický. Premiéra v pražskom Národnom divadle so slávnym medzinárodným obsadením (A. Berger, G. Paltrinieri, Františka ze Schöpfung, Mošna, Krössing) bola 1. augusta 1885, ale balet sa udržal veľmi dlho na scéne (hrali ho napr. aj v čase Jubilejnej výstavy v roku 1891)

rukavičky a la Emma Turolla – rukavičky pomenované podľa známej a v Prahe obľúbenej talianskej speváčky, ktorá s mimoriadnym úspechom hostovala v Národnom divadle v Prahe v rokoch 1883 – 1886

ergo, sub iudice lis est – (lat.) teda spor je v rukách sudcu; vec ešte nie je rozhodnutá

pôvodca vychýrených vojenských noviel – pravdepodobne narážka na prózu Pavla Albieriho (1861 – 1901, vl. m. Jan Mucek), ktorého knihu mali v knižnici spolku Detvan

podagra – (z gr.) dna, pakostnica, láмка v nohách
oberšteri, Ritter von..., Baron von... – (nem.) – plukovníci, rytier z..., barón z...
adjutanti, ordonanti, lajtnanti – (z lat., franc.) pobočníci, vojenský sluhovia, poručníci

Arva fuisti Petre, arva eris – (lat.) zem si bol, Peter, zemou ostaneš; vo význame: vôbec sa nezmeníš

kontrola, kontrolné zhromaždenie – prehliadka záložníkov

Filipovič-marš – pochod pomenovaný podľa Jozefa Philippoviča z Philipsbergu (1818 – 1889), rakúskeho poľného zbrojmajstra

večňa – druh pečiva podlhovastého tvaru

fumigovať – (z lat.) nevšímať si, opovrhovať

ako povestné hlavy drevných Teutónov – podľa rímskych historikov Teutóni, príslušníci germánskeho kmeňa, nosili dlhé bujné vlasy

novoročné prijímanie v paláci elyzejskom – populárny obraz, znázorňujúci ako Francois Jules Paul Grévy (1807 – 1891), francúzsky advokát a štátnik, odporca cisárstva, v rokoch 1879 – 1887 prezident francúzskej republiky, prijíma gratulantov v Elyzejskom paláci v Paríži

pri hradbách, ktorými Karol IV. obohnal mesto – pražské hradby dal vystaviť Karol IV. Luxemburský (1346 – 1378)

municipium – (z lat.) mestská správa s plnou právomocou

colamt – (z nem.) colnica

Pokorného prírodopis – Alois Pokorný (1826 – 1886), botanik, napísal Obrázkový prírodopis živočíšstva pre nižšie stredné a meštianske školy, ako i pre Seminária; do slovenčiny prepracoval Gustáv Kordoš, Praha 1875

nílsky kôň – hroch

surma – poplach

kus – slovná hračka; po nemecky der Kuss znamená bozk

fyzikus – (gr.) mestský alebo okresný lekár

Rovňan – obyvateľ Lednického Rovného, skade chodievali slovenskí drotári do sveta

Tandlmark – (z nem.) trh so starinou, zvaný aj Tarmark bol v Prahe pred kostolom sv. Havla v pražskom Starom meste

varštat – (z nem.) dielňa

hurónsky – divý; názov podľa indiánskeho kmeňa Hurónov v Severnej Amerike

harmatanc – (z maď.) hrmot, zvada
potentátka – (z lat.) vládkyňa, vplyvná osoba
teritórium – (z lat.) územie
nádejní synovia Aeskulapovi – študenti medicíny; Aeskulap bol v gréckej mytológii bohom lekárstva
branža – (z franc.) odbor
Nemohu na tebe, potěšení moje, zapomenout – slová z českej ľudovej piesne
avízo – (z tal.) oznámenie
vakantný – (z lat.) uprázdnený, neobsadený
pred špitálom – Všeobecná nemocnica na Karlovom námestí, do ktorej chodieval Kukučín s ostatnými medikmi na prax

Martin Kukučín: Po šiestej hodine (Malé črty z veľkého mesta)

In: *Národní noviny*, roč. 21, 1890, č. 73 (26. júna 1890), č. 74 (28. júna 1890). Črta bola podpísaná iniciálami M. K. Prevzaté podľa vydania KUKUČÍN, Martin: *Dielo VI. Pražské črty a zápisky*. Bratislava: SVKL, 1960. Výber zostavila, edične pripravila a poznámky napísala Marianna Pridavková. Doslov napísal Oskár Čepan.

Petřín; Stromovka čili Královská obora; městský park – pražské parky: Petřín, park s rozhľadňou na Malej strane, kde sú dnes umiestené niektoré pamiatky z Jubilejnej výstavy; Stromovka a mestské sady pri hlavnej železničnej stanici v Prahe

prešovaná krátka – cigara z jemného druhu tabaku
Václavské náměstie (...) končí monumentálnou stavbou nového múzea – dnešné Národné múzeum vybudovali v rokoch 1885 – 1890 stavitelia Grégr a Starck podľa plánov J. Schulza. Múzeum s bohatými zbierkami sprístupnili verejnosti 8. mája 1891.

expres – verejný sluha, rýchly sluha, posol
muštřovať – (z nem.) prezerat'
separácia – (z lat.) odlúčenie, väzba, väzenie
plane – (z lat.) celkom, priamo, veru, pravda
Ferdinandova ulica – dnešná Národná trieda v Prahe smerom k Vltave

Smíchov – mestská štvrť v Prahe, jedno z prvých pražských predmestí
U arcikniežata Štefana – kedysi známy pražský hotel na Václavskom námestí

Zlatý soudek – dom u Zlatého soudku, zvaný i U Marglů na Smetanevej ulici v Prahe

promesa – (z lat.) výherná listina
Fortúna – (lat.) šťastie, v rímskej mytológii bohyňa osudu, šťastia
ostrostrelec – člen ozbrojeného mestského zboru
arciknieža Rudolf – korunný princ rakúsko-uhorský (1858 – 1889), syn Františka Jozefa I.

král Milan – Milan Obrenović (1854 – 1901), knieža a srbský kráľ v rokoch 1882 – 1889

tiara – (z lat.) pápežská trojitá koruna
diadém – (z gr.) čelenka zdobená drahokamami, znak kráľovskej moci
jakobínska čiapka – frygická čiapka, odznak jakobínov, prívržencov radikálnej politickej strany v revolučnom Francúzsku v 18. storočí
fénix – (z gr.) rozprávkový egyptský vták, ktorý sa po spálení opätovne zrodil

Plzeňská pivnice – stará Choděrova reštaurácia na Spálenej ulici v Prahe
koštěbradská železnice – pravdepodobne ide o buštěhradskú. Buštěhradská dráha patrila akciovej spoločnosti, ktorú založili v roku 1852.

Continental Bodega Company – (angl.) kontinentálna vinohradnícka spoločnosť, kedysi známa reštaurácia v Prahe Na příkopě

malaga, xeres – španielske vína, nazvané podľa mesta Malaga a Xeres (v Andalúzii)

kočvardina – zlý nápoj, brečka

talian – druh údeniny

U Fleků – známa reštaurácia v Prahe

Majster Bílek vyberá v svojom hostinci na Ústřednú Maticu – Bílek, majiteľ hostinca Roudnická pivnica na Štěpánskej ulici, podporoval české národné hnutie, vyberal aj podpory na Ústřednú maticu školskú, ktorá chránila vo vlastných i podporovaných školách mládež pred ponemčením

důstojníci... sú „tenkonohí“, ako im starý Tolstoj vo „Vojne i miru“ nadáva – Kukučín čítal román L. N. Tolstého (1828 – 1910) *Vojna a mier*

v origináli a referoval o ňom v spolku Detvan 11., 14., 28. mája a 18. júna 1886

„*portupé*“ – (ľud. z franc. *porteépée*) stravec pri šabli
nosí tela – nosí vojenskú torbu, to jest je obyčajným vojakom
pagnét – (z franc.) bodák
to by už ani Gogoľ neopísal – žartovná narážka na majstrovské zobrazenie kozákov v *Tarasovi Bulbovi* od ruského realistu N. V. Gogoľa 1809 – 1852, ktorého tvorba bola Kukučínovi veľmi blízka a ktorého prekladal
reglement – (z franc.) poriadok, pravidlo

J. U. Bencker – v kontexte ide o slovnú hračku a autorovým vlastným menom: Matej Bencúr.

Xerxes pri Termopylách – Xerxes (468 – 465 pred n. l.), perzský kráľ zvíťazil pri Termopylách nad Grékmi len po úpornom boji

istmus – (lat.) Istmus, názov pre Korintskú úžinu, ktorá spája Peloponéz so Stredným Gréckom; v prenesenom zmysle akákoľvek úžina, úzke miesto

taršula – (z maď.) taška
baronesa Vecserová – milienka rakúskeho korunného princa Rudolfa
virštle, cerbuláty – (z nem.) druh údeniny; párky, údenáče
fírer – (z nem.) čatár

tajomstvo o siedmich pečatiach – narážka na text Apokalypsy (Zjavenie Sv. Jána IV. – VIII.), podľa ktorého Ján vo svojom videní uzrel zväzok božích tajomstiev, zapečatených siedmimi pečatami

netreba kaucie – kedysi dievčatá, ktoré sa chceli vydať za dôstojníkov, museli zložiť záruku štátu, vtedy 30 000 zlatých

kredit – úver, dobré meno
hra o kolembabu – hra na slepú babu
prišiel na zelenú ratolesť – k vavrínu, t. j. k sláve

sedem chudých kráv – podľa starého zákona (Mojžiš I, 41) sa prisnilo egyptskému faraónovi o siedmich chudých a siedmich tučných kravách, čo podľa výkladu Jozefa znamenalo sedem neúrodných a sedem úrodných rokov

déjeuner – dîner – souper – (franc.) raňajky – obedy – večere
Preč jděte marná myšlení, kam chcete: nic nedbám – siedmy verš náboženskej piesne Aj nyní se den nachýlil a slunce zapadá... z Evanjelic-

kého zpěvníka č. 774. Jej autorom je D. J. Herzog, v spevníku *Tranoscius* pod č. 736.

k brehom „stříbropěnné“ Vltavy – prívlastok prevzatý z populárnej piesne F. Kmocha *Na stříbropěnném Labi*

sklep pána kupca Br. – Karol Bruck (1840 – 1899), kupec v Dolnom Kubíne, ktorého Kukučín častejšie spomína vo svojej tvorbe

keď tu bude výstava – Všeobecná krajská jubilejná výstava na pamäť 100. výročia prvej krajskej výstavy v Čechách v roku 1791 sa konala 15. mája – 18. októbra 1891 v Holešovicach

kontoár (z fr.) – obchodná pisáreň

v kontoári firmy Flick & Flock – názov utvoril autor pravdepodobne z názvu populárneho baletu *Flik a Flok* od P. Herlera a P. Taglioniho s českým textom Jaroslava Vrchlického. Balet mal v pražskom Národnom divadle premiéru dňa 1. augusta 1886.

fortiel – (z nem.) figeľ

Suum cuique! – (lat.) Každému, čo je jeho!

Martin Kukučín: Praha v znamení výstavy

In: *Národní noviny*, roč. 22, 1891, č. 52 (5. mája 1891). Pod značkou M. B. Prevzaté podľa vydania KUKUČÍN, Martin: *Dielo VI. Pražské črty a zápisky*. Bratislava : SVKL, 1960. Výber zostavila, edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Doslov napísal Oskár Čepan.

Prvého mája! – oslavy 1. mája pražskými robotníkmi prebiehali od roku 1890

havelok – (angl.) široký plášť s dlhým golierom bez rukávov

veliký koncert – výstavné koncerty usporiadal 16. mája 1891 i po ďalšie dni výstavy český spevácky spolok *Hlahol* v Prahe

výstava – Všeobecná krajinská výstava na oslavu jubilea prvej priemyselnej výstavy z roku 1791, ktorá bola usporiadaná z príležitosti korunovácie Leopolda II. za českého kráľa, trvala od 16. mája do 18. októbra 1891

nová akademie vied a umění bude otevřena – „Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění“, ktorej stanový schválili roku 1890, bola slávnostne

otvorená 18. mája 1891 arcivojvodcom Karolom Ľudovítom (1833–1896), cisárovým bratom, ktorý slávnostne otvoril aj Jubilejnú výstavu

kamenný most Karlov – Karlov most bol poškodený pri povodni v roku 1890

pražská tramvaj – prvá konská železnica v Prahe, založená roku 1878, vo vlastníctve belgickej akciovnej spoločnosti

lanová dráha od mostu Eliškinho na Letnú – lanovka na Letnú

František Křižík zase zavedie elektrickú dráhu z Letnej – František Křižík (1847 – 1941), český technik, vynálezca a priemyselník, vybudoval prvú pražskú električku od lanovky k Stromovke. Slávnostné otvorenie bolo 17. mája 1891.

riaditeľ Šubert – František Adolf Šubert (1849 – 1915), český dramatik, novinár a spisovateľ, prvý riaditeľ Národného divadla v Prahe (1883 – 1900). V českom duchu zostavil aj repertoár na výstavu, keď za 156 dní z 222 predstavení bolo 112 českých predstavení, určitý počet cudzích opier a iba zopár cudzích činohier. Na počesť návštevníkov z jednotlivých krajov hrávali predstavenia len pre hostí. Národný charakter mala aj väčšina koncertov a baletov.

dedičovia direktora Švandu – Pavel Švanda ze Semčic (1825– 1891), český režisér a dramaturg bol riaditeľom Národného divadla v Brne, v roku 1866 zostavil si divadelnú spoločnosť, s ktorou cestoval po Čechách, v roku 1871 vystavil arénu na Smíchove, v roku 1881 zimné Švandovo divadlo na Smíchove a roku 1891 letné divadlo na Smíchove pri Kráľovskej lúke.

spoločnosť Pištěkova – Jan Pištěk (1847 – 1907), český tenorista a divadelný riaditeľ, v roku 1877 si zriadil vlastnú divadelnú spoločnosť, Divadlo na Vinohradoch, najprv letné, premenil v roku 1892 na drevené kryté Pištěkovo ľudové divadlo.

Landestheater na Ovocnom trhu – neskôr Stavovské, dnes Tylovo divadlo

Neues deutsches Theater – Nové nemecké divadlo, dnes Smetanovo divadlo, bolo vybudované v rokoch 1886 – 1887 viedenskými architektmi Fellnerom a Helmerom

talmové zlato – zliatina medi a zinku (v pomere 90 :10)

aurum mosaicum – (lat.) mozaické zlato, sírnik cínčitý, používaný na pozlacovanie

tridsaťročná vojna – (1618 – 1648) vznikla z odporu nekatolíckej šľachty proti habsburskej moci, aj na území českých krajín

komité Měšťanské Besedy – Meštánska Beseda, založená v Prahe v roku 1845

Martin Kukučín: Prechádzka po výstavisku

In: *Národní noviny*, roč. 22, č. 53 (7. mája 1891); č. 54 (9. mája 1891). Pod značkou M. B. Prevzaté podľa vydania KUKUČÍN, Martin: *Die-lo VI. Pražské črty a zápisky*. Bratislava : SVKL, 1960. Výber zostavila, edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Doslov napísal Oskár Čepan.

O výstave a svojich reportážach v *Národných novinách* písal Kukučín svojmu priateľovi Jurajovi Slávikovi 11. mája 1891: „Z druhej strany zas musel som do N. Nov. písať o výstave, ako to i v besednici nájdeš, nemôžem však ďalej obecenstvo sužovať, lebo mámtedy skúšku na päťtách a nemám kedy na výstavu chodiť a písať o nej. Človeče, aká je to pre mňa škoda! Keď som sa v komité ohlásil ako zpravodaj Nár. Novín, tam Ti ma prijali ani ministra. Sám predseda Jahn ma raz previedol po výstave a red. Hořica mi bol pridelený ako informátor. Bohužiaľ Hořica o výstave vie len tolko alebo menej ako ja. Naše styky obmedzovali sa vlastne na to, že sme chodievali do reštaurácie na gábl, ktorý – ako ani ináč nemôže byť, Hořica platil, patrne z dispozičného fondu, aby moju dobrú mienku zakúpil. V piatok je oficiálne otvorenie výstavy, na ktoré ja ísť nemôžem a to ma veľmi mrzí. Takej komédie nikdy v živote nevidím a to z takej pozície, akú dostanú reportéri. Ale čo robiť? Nechám si tú slávu napotom. Čo myslíš, neprídeš na výstavu s výletníkmi našimi? Mal by si sa zobrať i so Šándorom. Z Levíc sem stojí cesta maximum 10 zl. a tu Vás rozoberú do domov. P. Neureutterová sama chystá dve izby, budú v nich stále hostia. Jeden z nich bude Boor z Holiča a druhý kto sa pritrafí. Ja teraz už iba ta chodím a obyčajne bývam s nimi až do 10. –11. večer, tu sa ideme dakde prejsť alebo na koncert (...) Tu ma už nič nevábi, ani výstava. Iba v mimoriadnom pôde by som sa obetoval, že by tu Martincov dočkal a spolu s nimi vrátil sa domov. Musím o nej napísať

ešte pár referátov, to sa ale stane po skúške. Je tu hrozne clivo a fádne. Horúcosť ako v Afrike. Človek si nevie rady, vtiahol by sa do myšacej diery, pravda, najradšej do Choděrovej plzenskej pivnice (...).“

Jozefské námestie - dnes námestie Republiky

Lúky – obec v púchovskom okrese

ostrov Benátky – Veľké Benátky alebo Štvanice, ostrov na Vltave, oddychové miesto Pražanov

konský štiav a bršlina – lúčne rastliny: štiav (Rumex) a bršlen (Euponymus)

„Anlagen“ – (z nem.) sady

neberú účasť na výstave – v novembri 1890 vypovedali Nemci pod vplyvom svojich politických vodcov účasť na výstave, a tak výstava s názvom „krajská“ bola prehliadkou českého národa

grund – (z nem.) pozemok

pred fabrikou známeho i u nás Umrath & comp. Pravda, náš Treskoň mnoho mu u nás pokazil – slovenský strojník a majiteľ továrne na hospodárske stroje vo Veľkej Bytči Michal Treskoň úspešne konkuroval cudzím firmám

ako na dlani celú výstavu – výstavisko bolo v Prahe-Holešovicach, pri dnešnom novšom Veľtržnom paláci

priemyslový palác – budova na výstavisku, ktorú roku 1891 postavili podľa plánov Bedřicha Münzbergera

báň – kupolovitá veža

legitimácia od výstavného výboru – Kukučín bol reportérom *Národných novín*

brána... v národnom štýle – brána vybudovaná v roku 1891 podľa plánu Antonína Wiehla

umelecká a retrospektívna výstava – o tejto časti výstavy boli v *Národných novinách* správy od iných autorov

Thomayer – František Thomayer (1856 – 1938), český architekt a záhradník v Prahe

sochy kráľov Leopolda U. a Fraňa Jozefa I. – Leopold II. (1747 – 1792), cisár nemecký a kráľ český od roku 1790, za jeho vlády bola na univerzite v Prahe založená katedra češtiny; František Jozef I. (1830 – 1916), cisár rakúsky, kráľ český

roky 1791 – 1991 – v roku 1791 bola I. krajinská výstava v Prahe za vlády Leopolda II.; v roku 1891, za vlády Františka Jozefa I., sa uskutočnila Jubilejná výstava

Ringstrasse – Okružná trieda, výstavná ulica vo Viedni

Skramlík – Emilián Skramlík, pražský priemyselník, veľkoobchodník, majiteľ továrne na nábytok, na Jubilejnej výstave firma Skramlík vystavovala nábytok v oddelení stolárskom a čalúnnickom v Priemyslovom paláci

Petzold – majiteľ reštaurácie

Hlavova kaviareň – kaviareň Vojtecha Hlavu bola na Ferdinandovej, dnes Národnej triede. Istý čas v nej bývali schôdzky Detvana. Na výstave mal otvorenú reštauráciu, pre ktorú sa dostal do sporu s výstavnými novinami.

pavilón Klubu turistov českých – po výstave bol premiestnený na Petřín

Kruppove delá – zbrojárske závody Friedricha Kruppa, založené v roku 1811 v Essene, zásobovali pruskú armádu delostreleckými zbraňami

iluminované fontány – osvetlené fontány (franc. fontaine lumineuse) navrhnuté F. Křížikom pre Jubilejnú výstavu

súsek – truhlica

balón captif – (franc.) spútaný balón

ročiak – tu jednoročný strom

dr. A. Frič – Antonín Frič (1882 – 1913), český zoológ a paleontológ, profesor pražskej univerzity; Kukučín chodil na jeho prednášky a neobyčajne si vážil jeho vedecké znalosti.

V Paríži to bylo mnohem dražší – dva roky pred Jubilejnou výstavou (v roku 1889) bola v Paríži veľká Svetová výstava na oslavu revolúcie 1789, pri tej príležitosti bola postavená Eiffelova veža

Szarvas Gábor – (1832–1895), významný maďarský jazykovedec

Kazinczy – Ferenc Kazinczy (1759–1831), jeden z hlavných predstavitelov maďarských literárnych reformných snáh a jazykovej reformy

reservatio mentalis – (lat.) prejav vôle s vnútornou výhradou

když na vídeňskou přijeli tři králové – V. svetová výstava bola vo Viedni v roku 1873

banknóty – bankovky, papierové peniaze

Martin Kukučín: Prehádzky po výstavke v Prahe

In: *Národné noviny*, roč. 22, 1891, č. 64 (4. júna 1891); č. 66 (9. júna 1891); č. 73 (25. júna 1891). Pod značkou M. B. (č. 64, 66), resp. M. R. (č. 73; tlačová chyba). Prevzaté podľa vydania KUKUČÍN, Martin: *Die-lo VI. Pražské črty a zápisky*. Bratislava : SVKL, 1960. Výber zostavila, edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Doslov napísal Oskár Čepan.

V liste Jurajovi Slávikovi z 24. júna 1891 opísal Kukučín svoje dojmy z Prahy počas výstavy: „Práve druhý týždeň, čo je tu Vajanský. Býva u pí. Neureutterovej a vodí sa mu dobre. Z výstavy sa mu najlepšie páči Petzoldova plzenčina. Ja s ním prekonal tiež dakoľko nočných hulancií a zostal som ako zabitý. Teraz už skoro päť dní sme sa nevideli, chytil ho Wiesner a vodí kade-tade – najviac po pavilónoch, kde sú dobré trunky a platí zaňho; Ja, bohužiaľ nemajúc času ísť na výstavu, musím len zďaleka závidieť šťastnejšiemu druhovi v pere. Dostal dakoľko ráz i lôžku v Nár. divadle, tam som i ja bol s ním, vôbec všetci chovajú sa k nemu šarmantne. Život je tu veselý, pohnutý, nie ako indy. Čo toho roku nezažil som nikdy toľko – dobrého i zlého. U mňa to išlo vždy akosi paralelne... Ale darmo je, mám práce moc a dnes večer som zvaný do Neureutterov na večeru ku cti Vajanského a to každý večer sa tak dačo pritrafi (...).“

arciknieža Karl Ludvik s manželkou – Karol Ludovít (1833 – 1896), mladší brat cisára Františka Jozefa, prvý protektor Českej akadémie pre vedy, slovesnosť a umenie, jeho ženou bola Mária Annunziata Sicílska, dcéra kráľa Ferdinanda II.

räkoš – snem; tu krik

hydina – výstava hydiny bola v dňoch 28. – 30. mája

„*eau de Tatra*“ – „voda z Tatier“

amerikánka – druh spĺepok privezený z Ameriky

Ida Schwarzenbergová – kňažná Ida z Liechtensteina (1839 – 1921) bola ženou kniežaťa Adolfa Jozefa (1832 – 1914)

diškant (z tal.) – vysoký hlas, soprán

Ivan Lub – vl. m. Ivan Lieb, významný poľnohospodársky pracovník zo Šurian, ktorý žil v Kraskove koncom 19. storočia

hákovnica – starý typ pušky

do obrazárne – o obrazárni nereferoval v *Národných novinách* Kukučín, ale iní referenti (napr. Vajanský, Grob – L. Nádaši a i.)

socha Jura Poděbrada na koni – medená socha, ktorú vystavoval na Jubilejnej výstave český sochár Bohuslav Schnirch (1845–1901), bola v roku 1896 prevezená do mesta Poděbrady; Juraj/Jiří Poděbrad (1420 – 1471) jeden z vodcov husitov.

Veritas Dei vincit – (lat.) Božia pravda víťazí

nakladateľ J. Otto – český nakladateľ (1841–1916) Jan Otto vydával od roku 1871 české knihy. Jeho nakladateľská činnosť vyvrcholila vydaním Ottovho Náučného slovníka, ktorý vychádzal v rokoch 1888 – 1908 v 28 zväzkoch, ku ktorým neskôr pribudol celý rad doplnkov.

miestodržiteľ gróf Thun – František Antonín Thun-Hohenstein (1847–1916), od roku 1889 miestodržiteľ kráľovstva českého, naklonený česko-nemeckému vyrovnaniu, povolil Jubilejnú výstavu

Šípy – satiricko-obrázkový časopis pre ľud (1887–1896), redaktorom od roku 1889 bol Jozef Gustáv Kvis

Rutschbahne – (nem.) kĺzačka

komité – (franc.) výbor

cervulát – druh údeniny, údenáč

egida – (gr.) záštita

utenzília – (z lat.) potrebné náčinie, výstroj

jägerka – (z nem.) košeľ z čistej vlny, tzv. poľovnícka

dioráma – plasticky pôsobiaci obraz od bratov Liebschnerovcov znázorňujú boj študentov so Švédmi, s ktorými boli aj českí exulanti

Piňo z Mikuláša – Jozef Piňo (1800 – 1886), slávny cigánsky primáš, ktorý často hrával na slovenských národných slávnostiach

proces, ktorý má akýsi Müller, obchodný cestujúci z Berlína s tunajším študentom Čížkom – bitku, ku ktorej došlo 20. mája pri návrate z výstaviska medzi cestujúcim Müllerom z Berlína, kupcom Raubitschkom z Prahy a skupinou českých študentov, využili nemecké pražské a zahraničné noviny na protičeskú propagandu

Bismarck – Otto Bismarck (1815–1898), pruský štátnik a diplomat

„*čechische hunde*“ – (z nem.) českí psi (nadávka)

gróf Harrach – gróf Jan Nepomuk Harrach (1828 – 1909) bol dlho na čele českého národného politického a hospodárskeho života. V roku 1892 organizoval pomoc hladujúcej Orave, s deputáciou bol u neho i Kukučín.

opárka – tyč v nádobe na mútenie

Ľarchovci a Erdútčania – obyvatelia slovenských obcí Terchová a Erdútka, ktoré boli veľmi chudobné

fontaine lumineuse – (franc.) svetelné fontány

grossartig – (nem.) veľkolepý

Je o jednu tretinu väčšia, než tá, čo bola na svetovej výstave v Paríži – podľa dobových novinárskych správ parížskymi fontánami vystreklo do výšky 28 vedier vody za minútu a pražská vystrekla 42 vedier vody

Gustáv Križan – (1868 – 1921) z Horného Záriečia, elektrotechnik, pôsobil v Prahe, člen spolku Detvan

žaba v Ezopovi – narážka na bájkú gréckeho bájkara Ezopa (6 stor. pred n. l.) o potrestanej pýche (o žabe, ktorá sa nafukovaním chce vyrovnáť volovi, až praskne)

Interessantes Blatt – (nem.) Zaujímavý list

vo vagónoch baróna Ringhoffera – vo vagónoch pražskej akciovej spoločnosti baróna Ringhoffera, založenej roku 1852. Spoločnosť vyrábala železničné vagóny i iné stroje, patrili jej zlievarne, pivovary a i. Prvý nákladný železničný vozeň v nej vyrobili roku 1857, osobné vozne vyrábali od roku 1863.

fetiš – (z franc.) modla

Kazanlyk – centrum ružových hájov a výroby ružového oleja v Rumélii v Bulharsku

záhradu Lilgovu v Osikové – záhradu Jána Lilgeho v Osikové pri Martine, ktorá bola povestná svojou krásou

zvláštny vlak z Haliče – zo slovanských krajín prichádzalo na výstavu najviac návštevníkov z Poľska

šlaftrunk – (z nem.) uspávací nápoj

fiaker – v minulosti nájomný osobný dopravný prostriedok ťahaný párom koní

drožka – v min. ľahký nájomný povoz na osobnú dopravu

konduktor – sprievodca

obrfírer – (z nem.) hlavný veliteľ, tu strojvodca, rušňovodič

MEDAILÓNY AUTOROV

Ludovít Kubáni

(16. októbra 1830 Slovenské Záhorany – 30. novembra 1869 Rimavské Brezovo)

Básnik, prozaik, kritik, žurnalista a prekladateľ. Pochádzal z učiteľskej rodiny, detstvo prežil v Drienčanoch. Po absolvovaní nižších tried v Poprade, Miškovci a Ožďanoch pokračoval v štúdiu na lýceu v Levoči. Tam sa zapojil do činnosti Jednoty mládeže slovenskej (jeho spolužiakmi boli o. i. Pavel Dobšinský, Ján Botto, Janko Čajak) a redigoval časopis *Hronka*. Pobyt v tomto prostredí mal na neho veľký vplyv. Po skončení štúdií pracoval ako úradník sklárskej huty v terajšom Českom Brezove (pôvodne Zlatno), neskôr na slúžnovskom úrade v Rimavskom Brezove a v Rimavskej Sobote. V roku 1855 sa stal notárom v Bátke, v roku 1856 slúžnym v Rimavskom Brezove a potom v Rožňave. V roku 1867, pri novej voľbe úradníkov po rakúsko-maďarskom vyrovnaní, prišiel o miesto a spolu s rodinou sa ocitol v zlej sociálnej situácii. Zomrel po bodnutí nožom od spoluhráča pri hre v karty.

V poézii, ktorú začal písať koncom štyridsiatych rokov 19. storočia, považoval za svoj vzor Andreja Sládkoviča. Veľká časť jeho básní mala príležitostný charakter; od autobiografických a prírodných reflexií postupne prešiel k vyjadrovaniu protikladu romantického ideálu a reálnej skutočnosti. V roku 1867 vydal pozvanie k predplateniu na dramatickú báseň *Traja sokoli*, veršovanú päťdejestvovú drámu o revolučných udalostiach 1848/1849, ktorú dokončil až krátko pred smrťou v roku 1869. Jej postavy – Janko Rimavín, Marko Tisovský a Miško Palička – mali reálny predobraz v historických osobnostiach (Ján Francisci, Štefan Marko Daxner, Michal Bakulíny). Epická báseň *Radziwiłłovna, kráľovná poľská* z roku 1869, stvárňujúca v podobe básnickej povesti o úkladoch voči ideálnej čistote príbeh z poľsko-litovských dejín, tematicky akcentuje protichodnosť individuálneho šťastia a povinnosti voči národu.

V celku tvorby L. Kubániho má dominantné miesto próza. V roku 1855 začal redigovať svoj vlastný rukopisný časopis *Hodiny zábavy* (pripravil 23 čísiel), do ktorého zaradil prózy *Suplikant*, *Pseudo-Zamojski*, *Hlad a láska*, *Mendík*, *Blíženci*, *Honba na medvede v horách Arcansasu v Amerike*, *Dobrodružstvo pána Turnbulla na ľadovom mori*. Niektoré z nich – rámcované epizódy zo súčasného života založené na konflikte ideálu s reálnym „chlebárstvom“ – neskôr uverejnil v časopise *Sokol* (*Mendík*, 1860; *Pseudo-Zamojski*, 1861) a v almanachu *Lipa* (*Hlad a láska*, 1860). Ďalšie jeho prózy vyšli až posmrtné (*Emigranti* – almanach *Tábor*, 1870; *Valgatha* – časopis *Orol*, 1872; *Suplikant* – časopis *Orol*, 1873). Nedokončený historický román *Valgatha*, cez príbeh boja českých a slovenských bratrských vojsk proti Hunyadiho uhorským vojskám situovaný na koniec 15. storočia, aktualizuje problém vzťahu Slovákov a Maďarov v novej politickej situácii šesťdesiatych rokov 19. storočia.

Literárne dielo L. Kubániho tvorí prechodný článok medzi romantizmom a formujúcim sa realizmom. Je hľadaním novej cesty od romantickej tradície národného pátosu k reálne ukotvenému obrazu všedného dňa.

Viliam Pauliny-Tóth

(3. júna 1826 Senica – 6. mája 1877 Martin)

Básnik, prozaik, dramatik, publicista. Bol synom evanjelického farára Fridricha Viliama Paulinyho a Kristíny, rod. Dedinskej. Otec mu zomrel v útlom detstve. V roku 1836 odišiel študovať do Komárna, pričom tamojšia škola na ňom zanechala silný maďarský vplyv. Slovenskú identitu si začal uvedomovať až pod tlakom národne cítiacej matky. V rokoch 1838 – 1843 študoval na gymnáziu v Modre, kde bol správcom Karol Štúr. V školskom roku 1843/1844 bol už na evanjelickom lýceu v Bratislave. Študoval právo, filozofiu, filológiu, históriu a teológiu. V Bratislave pôsobil aj ako redaktor rukopisných študentských časopisov *Národný zábavník* a *Príloha k Národnému zábavníku*. V roku 1847

sa stal profesorom na lýceu v Kremnici. V roku 1850 sa dostal do štátnej služby, v roku 1853 ho rakúska vláda vymenovala za stoličného komisára v Kečkeméte. Tam sa v roku 1855 oženil s Mínou Tóthovou, s ktorou mal jedenásť detí. Po prepustení zo štátnej služby v roku 1860 sa začal naplno venovať národnej práci: podieľal sa na príprave vydávania novín *Pešťbudínske vedomosti* – z toho dôvodu sa aj s rodinou presťahoval v roku 1861 do Pešti –, ale keďže ich redaktorom sa stal Ján Francisci, sám začal vydávať prvý slovenský humoristický časopis *Černokňažník*. Ten vychádzal od 8. marca 1861 do 21. decembra 1864. Okrem toho v roku 1862 prebral od Pavla Dobšinského koncesiu na vydávanie časopisu *Sokol* (zanikol koncom roka 1869). V roku 1863 sa vrátil na Slovensko a usadil sa v Skalici, v roku 1866 v Martine.

Popri redigovaní a vydávaní *Černokňažníka* sa aktívne zapájal do politického a kultúrneho diania na Slovensku: od roku 1866 pôsobil ako podpredseda Matice slovenskej, venoval sa politike, v roku 1869 bol zvolený za poslanca uhorského snemu za slovenský volebný obvod v dolnozemskej Kulpíne (v srbskej Vojvodine), v roku 1869 bol predsedom dočasného výboru *Živeny*, spolku slovenských žien, mal podiel na založení slovenského evanjelického gymnázia v Martine a tamojšej sporiteľne, v roku 1871 sa postavil na čelo zjednotenej Slovenskej národnej strany.

Pre potreby slovenského divadelného ochotníctva voľne preložil päťdejsťovú tragédiu Viktora Huga *Kráľ sa zabáva* a na jej motívy napísal smutnohru v štyroch dejstvách *Pomsta otcova*. Angažoval sa aj v cirkevnom živote, v roku 1865 bol zvolený do úradu seniorálneho inšpektora v nitrianskom senioráte a napísal prácu o cirkevných dejinách. Zaujímal sa aj o národné dejiny, napísal viacero diel s historickou tematikou.

Viliam Pauliny-Tóth bol pre svoju mnohostrannú činnosť v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia považovaný za hlavnú osobnosť slovenského národného hnutia.

Poeziu písal od polovice štyridsiatych rokov (prvá báseň *Hviezda* vyšla v roku 1845 v *Orle tatránskom*), ale nepublikoval ju vo väčšom rozsahu, hoci s odstupom času je hodnotený ako najproduktívnejší slovenský básnik počas slovenského povstania 1848/1849. V roku 1862 vydal v časopise *Sokol* alegoricko-básnickú skladbu *Ludská komédia*, v ktorej v podobe mesianisticko-faustovskej drámy a súčasne historizujúcej alegórie

prepojil mýticko-vizionársku a revolučno-romantickú líniu. Prvé knižné vydanie jeho básní vyšlo v Prahe v roku 1866 pod názvom *Staré i nové piesne V. Podolského*, v roku 1877 vyšla v Martine zbierka *Básne Viliama Pauliny-Tótha*. Časť mesianisticky ladeného filozoficko-mytologického spisu *Slovenské bájeslovie*, ktorý inak ostal v rukopise, vyšla v roku 1876.

Ťažiskom literárnej činnosti V. Pauliny-Tótha bola próza: písal poviedky, novely, črty, besednice, žánrové obrázky, humoresky, arabesky, satiry, v ktorých aktuálne reagoval na súveké dobové problémy národného života. Okrem toho rozvíjal žáner historickej povesti (novela *Trenčiansky Matúš*, 1868; poviedky *Tatársky plen*, *Kráľova žena*, *Tajna*, *Kríž na Povislí*, *Kyčina*), kde prepájal historické fakty s dobovým národným programom: jeho historické prózy mali cez stret ideálnej minulosti a nepriaznivej prítomnosti potvrdzovať oprávnenosť aktuálnych slovenských politických koncepcií.

V. Pauliny-Tóth dával dôraz na dokumentárnosť, čo výrazne súviselo s jeho chápaním literárnej tvorby ako aktualizáčného a legitimizujúceho prostriedku národno-politického programu. Na moment autenticity a pravdivosti odkazuje aj v prózach zo súčasnosti, čo potvrdzujú aj podnázvy prác: „rozprávka podľa príbehu opravdivého“ (*Drotári*, 1862), „z denníka priateľovho“ (*Trinásta pieseň*, 1862), „skutočná udalosť rozprávaná podľa výpisov z priateľovho denníka“ (*Tri dni zo Štúrovho života*, 1870), „obraz zo života“ (*Škola a život*, 1862). V kontexte vývinu slovenskej prózy v šesťdesiatych rokoch 19. storočia predstavujú jeho krátke prózy ako *Artúr a Lenóra* (1863), *Náš človek* (1864), *Dualizmus a historické právo* (1865), *Politika oportunity* (1865), *Dvaja Justhovci* (1866), *Slovenský pravopis* (1867) a i. presadzovanie spoločensko-kritického pohľadu na realitu národného života, ktorý je vo viacerých prípadoch odľahčený prítomnosťou satiry a humoru.

Mikuláš Štefan Ferienčík

(1. augusta 1825 Zvolen – 3. marca 1881 Martin)

Úradník, novinár, spisovateľ. Písal pod pseudonymami Jančík, Mikuláš z Pohronia, Mladen. Študoval na strednej škole v Jelšave a v Banskej

Štiavnici, filozofiu a teológiu do roku 1846 na evanjelickom lýceu v Levoči, od roku 1846 právo v Prešove. Ako dobrovoľnícky kapitán Lewartovského pluku sa zúčastnil revolúcie 1848/1849. Od roku 1853 bol aktuárom (súdnym zapisovateľom) v Nových Zámkoch, v roku 1856 zložil sudcovskú skúšku v Bratislave, potom pôsobil na viacerých miestach, v roku 1860 ho v Brezne vymenovali za slúžnovského adjunkta (pomocného úradníka na slúžnovskom úrade). V roku 1861 ho uvoľnili zo zamestnania, vtedy žil v Budíne a pomáhal J. Franciscimu redigovať *Pešťbudínske vedomosti*. V roku 1862 opäť vstúpil do štátnej služby, krátko pôsobil v Rimavskej Sobote a opäť v Budíne, ale už v septembri 1863 požiadal o penzionovanie, aby sa mohol venovať iba redakčnej práci. Po presťahovaní redakcie *Pešťbudínskych vedomostí* do Martina sa v novom prostredí podieľal na vydávaní *Národných novín* a časopisov *Národný hlásnik* a *Orol*. V roku 1868 sa stal spoluzakladateľom Kníhtlačiarskeho učastinárskeho spolku v Martine.

Písal básne, romantické povesti (*Odchovanec pomsty*, 1875, ostala v rukopise), ľubostné poviedky, spoločenské novely, ľudovýchvonnú prózu a aj divadelné hry, prevažne veselohry. Bol tiež prekladateľom: ako prvý preložil do slovenčiny Gogoľovho *Revízora*.

Ako autor debutoval v roku 1847, keď mu v *Orle tatránskom* vyšla báseň a v *Slovenských národných novinách* mu uverejnili článok o potrebe spoločenského života. Práve program aktivizácie národného života, ktorý bol u neho spojený s rozvojom národných zábav a beletristiky, t. j. umeleckej literatúry, bol aj základom jeho vlastnej literárnej tvorby. Vo svojich prácach prepájal zábavnú a národno-výchovnú tendenciu Publikoval v almanachu *Nitra* (Pri kozube, Kráľovná plesu, 1853) a v časopisoch *Sokol* (*Irma*, *Nešťastná rodina*, *Filozof a poeta*, 1860; *Sirota*, 1861; *Priatelja*, 1862; *Žulový rodopeň*, *Bratia*, 1863) a *Orol* (prózy *V zákutí sveta*, 1878; *Orol selejský*, *Sestra koketa*, *Anjel strážca*, 1879; *Nepokojný odpočinok*, *Šefraník*, 1880).

Úsilie pôsobiť prostredníctvom literatúry na aktívne formovanie súvekého národného života, a to nielen v ideovej, ale aj v sociálnej oblasti, sa najplnšie prejavilo v ľudovýchvonne zameranej poviedke *Jedlovský učiteľ* (*Sokol*, 1862), ktorá spolu s prózou Ondreja Seberíniho *Bohdanice a ich učiteľ* (1847) a Jonáša Záborského *Dva dni v Chujave* (1873) tema-

tizovala dobovo príznakovú potrebu pôsobenia pokrokového inteligenta na zaostalej slovenskej dedine a prevádzania ideí sociálneho a národného pokroku do praxe.

Ferienčíkove spoločenské prózy zo súčasnosti, priestorovo situované do prostredia slovenského malomesta, svojím motivickým zameraním (malomestské pokrytectvo, prízemnosť záujmov, klebety, malichernosť a pod.) a satirickým pointovaním istým spôsobom predznamenávajú formovanie malomestského žánru v slovenskej literatúre nasledujúcich desaťročí (Ladislav Nádaši-Jégé, Janko Jesenský).

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský (4. marca 1824 – 20. augusta 1908 Kremnica)

Prozaik a publicista, príležitostný autor divadelných frašiek a anekdot, autor cestopisov, rozsiahlych kultúrno-historických memoárov, ľudovýchovných článkov z oblasti medicíny a vedeckých a popularizačných článkov z viacerých oblastí prírodovedy (geológia, botanika). Ľudovú školu navštevoval v Ponickej Hute, študoval na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici, filozofiu na akadémii vo Vacove a na filozofickej fakulte univerzity v Budapešti, v roku 1842 prestúpil na medicínu, v roku 1846 prešiel na univerzitu do Viedne, tam aj v roku 1850 získal titul doktora medicíny. Pôsobil ako cisársko-kráľovský stoličný lekár v Banskej Bystrici, neskôr ako bansko-lesný lekár v Brezne, od roku 1868 v Kremnici. Aktívne sa zapájal do národného hnutia, počas činnosti Matice slovenskej v rokoch 1863 – 1875 bol členom jej výboru, finančne podporoval vydávanie slovenských časopisov, bol darcom kníh pre viedenský spolok študentov Tatran atď.

Činnosť a záujmy G. K. Zechentera-Laskomerského boli veľmi rozsiahle a rôznorodé: bol jedným zo zakladateľov pracovného lekárstva, zaoberal sa štúdiom hygieny života lesných robotníkov a ich chorôb. Zaujímal sa o geológiu, mineralógiu, kryštalografiu, speleológiu a botaniku. Výsledky svojich výskumov a pozorovaní, ako aj odbornopopularizačné príspevky a vedecké štúdie z rozličných odborov uverejňoval

v domácej i zahraničnej tlači. Od roku 1867 bol členom korešpondentom Ríšskeho geologického ústavu. Udržiaval osobné kontakty a korešpondoval s poprednými prírodovedcami a umelcami. Zálubu v maľovaní využíval pri ilustrovaní vlastných literárnych diel; portréty rodinných príslušníkov a priateľov, kresby, menej olejomalby zátiší a výjavov zo života majú predovšetkým dokumentárnu hodnotu.

Písal krátke prózy (humoresky, črty, besednice, anekdoty), cestopisné črty a cestopisy. Jedinou širšie osnovanou prácou a zároveň najkonvenčnejšou v súhrne jeho diela je próza *Lipovianska maša* (napísaná 1870, publikovaná 1874), v línii dobovej postromantickej prózy. Významným dielom je jeho *Vlastný životopis*, zachytávajúci obdobie od tridsiatych rokov po osemdesiate roky 19. storočia, publikovaný na pokračovanie v *Slovenských pohľadoch* v rokoch 1911 – 1915, dnes známejší pod názvom *Päťdesiat rokov slovenského života* (podľa vydania z roku 1956).

Hlavným obdobím jeho literárnej tvorby v žánroch krátkej prózy (sujetových aj nesujetových) boli šesťdesiate a sedemdesiate roky 19. storočia. Príklonom k humoristickému až grotesknému zobrazeniu autobiografických príhod z detstva a mladosti (*Radvanský jarmok*, *Prvý tanec*, *Študentský majáles*, *Cestovanie na vakácie* a i.), lekárskej praxe a z malomestského života (s dôrazom na hyperbolu a pointu) a súbežným rozvíjaním politickej satiry (*Listy Štefana a Ďura Pinku*) negoval sentimentálno-romantické smerovanie dobovej prózy. Humoresky a fejtóny publikoval v časopisoch *Černokňažník* a *Orol* a v *Národných novinách*. Časť z nich vyšla v knižnom výbere *Zozbierané žarty a rozmary* v roku 1877.

Výraznou súčasťou jeho autorskej koncepcie bola hra s jazykom, vytváranie novotvarov, prehodnocovanie a spochybňovanie klišé a ustrnutých výrazov (ľudová frazeológia, príslovia, porekadlá, knižné výrazy) a ich nové kontextové zapojenie a aktualizácia (bohaté využitie kalambúru ako slovnej hry so zámenou významov slov alebo na základe zvukovej podobnosti). Jeho svojrázny pohotový jazykový humor podčiarkuje aj expresivita štýlu.

V tvorbe G. K. Zechentera-Laskomerského dominuje preferencia nesujetových žánrov s posilnenou pozíciou rozprávača, ktorý zo svojej op-

tiky „objavovania sveta“ v rôznych štádiách svojho bytia (dieťa, študent, dospelý muž) podáva mimoriadne, nevšedné, zvláštne a jedinečné udalosti, situácie, stretnutia s ľuďmi (prvé bábkové divadlo, prvý tanec, prvý majáles, jarmok, výnimočný človek). Dôraz sa kladie na detail a odlišnosť od všednosti. V tejto podobe jeho próza predstavuje jednu z podob dobového prekonávania schém postromantickej a pseudoromantickej sentimentálnej prozaickej tvorby.

Koloman Banšell

(26. augusta 1850 Točnica – 27. marca 1887 Lučenec)

Básnik, prozaik, prekladateľ a redaktor, príslušník generácie almanachu *Napred*. Pochádzal z učiteľskej rodiny, študoval v Banskej Štiavnici a v Revúcej. Po skončení teologických štúdií v Prešove (1871) sa stal vychovávateľom v maďarskom Gerendáši, ale osamelosť v neznámom prostredí zle znášal. Po roku odišiel na študijný pobyt do švajčiarskeho Bazileja. V roku 1873 sa stal redaktorom *Slovenských novín*, ktoré v Budapešti vydával J. N. Bobula, no ešte v tom istom roku sa vrátil do Gerendáša. Od roku 1874 pôsobil ako evanjelický farár v Sámsonháze, vo Veľkom Lome a v Maškovej. V roku 1879 sa pokúsil o samovraždu, v rokoch 1880 – 1885 bol internovaný v ústave pre choromyselných v Budapešti. Po návrate žil v Lučenci, kde sa v roku 1887 v stave hlbkej depresie zastrelil. Je pochovaný v Lučenci.

Už počas štúdií písal poéziu aj prózu. Jeho báseň *Len ma lúb*, zaradená do almanachu *Napred* v roku 1871, vyvolala ostrú odmietavú reakciu J. M. Hurbana. Okrem básní písal aj prózy – hoci prvé z nich mali výrazne predimenzovanú romanticko-dramatickú podobu, prózy zo súčasnosti naznačovali hľadanie nových ciest, a to cez uchopenie aktuálnych dobových problémov (poviedka *Emancipovaná* v almanachu *Živena*, 1872) či zamýšľaním sa nad chápaním vlastenectva bez záťaže romantického pátosu (arabeska *Z tých krajších časov* v časopise *Dunaj*, 1874). Odklon od sentimentálnosti a príklon k vecnosti naznačovali tiež tzv. povahopisné obrázky *Šuhaj ako z iskry* (*Napred*, 1871) a cestopis-

ná besednica (fejtón) *Na parolodi a železnici* (*Slovenské noviny*, 1873), komponovaná ako zmes zážitkov a dojmov z cesty, opisov prostredia, komentárov o vlastnej tvorbe, charaktere umenia a poznámok k aktuálnej politickej situácii.

Z Banšellových próz vyšla knižne iba novela *Atalanta* (1873), alegoricky podávajúca generačný konflikt jeho vlastného básnického pokolenia, na tému stretu tradície a individuálnych záujmov. *Atalanta* vyvolala rovnako ako *Napred* pobúrenú reakciu J. M. Hurbana, na ktorú Banšell rovnako vyhrotene odpovedal. Potom nastalo obdobie odmlčania a až po trinástich rokoch, v roku 1886, jediné knižné vydanie jeho poézie, zbierka *Túhy mladosti*. Kniha priniesla výber z Banšellovej básnickej tvorby napísanej z väčšej časti v rozpätí rokov 1867 – 1874. K. Banšell bol aj autorom literárno-teoretických úvah (*Duch maďarskej revolučnej poézie, Podľa čoho sa má súdiť báseň?*).

Napriek rôznorodej povahe Banšellových krátkych próz zo začiatku sedemdesiatych rokov 19. storočia je v ich celku badateľná tendencia k odlahčeniu a k posilneniu humoristickej zložky, čo bol jeden z dobovo využívaných spôsobov prekonávania romantických literárnych schém, hoci ešte súběžne, v súlade s tradíciou, využíval literatúru ako prostriedok ilustrácie stavu dobovej spoločnosti.

Samo Bodický

(9. októbra 1850 Špania Dolina – 22. augusta 1919 Senné)

Prozaik a prekladateľ. Po štúdiách v Lučenci, Banskej Bystrici a v Revúcej študoval evanjelickú teológiu vo Viedni, potom už pôsobil ako evanjelický farár. Prózu písal pod pseudonymom Samo Samovič. Publikoval v *Národných novinách* a v časopisoch *Sokol*, *Orol* a *Slovenské pohľady*. Hoci v roku 1868 debutoval básňou, vyhranil sa ako novelista a autor literárnohistorických portrétov. Písal o ruskej literatúre (state *Puškin*, *Lermontov*, *Krylov*, *Gogol*, *Ševčenko*, 1881), bol mu blízky Turgenev, prekladal z angličtiny (Tennyson), maďarčiny (Arany), ruštiny (Puškin). V krátkych prózach je badateľná romantická tradícia, časté sú sentiment-

tálne a dobrodružné prvky, no zjavná je aj postupne silnejúca tendencia k realizmu, k autenticite a k zobrazovaniu skutočného príbehu, na zdôraznenie čoho Bodický použil napr. aj formu fiktívneho denníka. Začínal prózami z panského a vzdelaneckého prostredia (*Starý mládenec*, študentská humoreska *Zalúbenec*, *Nihilizmus*, 1879; *Vo väzení*, 1880), po črte *Opatrná matka* s podtitulom Poučný obrázok zo života (1880) prešiel k zobrazovaniu dediny (*Prvá láska*, 1880; *Žena dvoch mužov*, *Otcova kliatba*, *Zmŕtvych*, 1881). Najrozsiahlejšou prózou je novela *Nihilizmus* (1879), žánrovo označená ako povesť, opisujúca vzostup a úpadok slovenskej novohradskej podnikateľskej rodiny Koreňovcov, ktorej márnratný syn premrhá dedičstvo pracovitého a svedomitého otca a svoj morálny pád zavŕši samovraždou (neskorším spracovaním obdobnej témy bol román Jána Čajaka *Rodina Rovesných* z roku 1909).

Viacere práce S. Bodického sú humoresky poetikou blízke tvorbe G. K. Zechentera-Laskomerského. Za jeho života knižne vyšli iba *Povesť Sama Bodického* (1882), obsahujúce didaktickú prózu o škodlivosti alkoholizmu *Zlý duch* s podtitulom Povest' z terajších časov a prózu zo statkárskeho prostredia *Nová kométa*.

Bodického autorský zámer podať prostredníctvom próz objektívny obraz skutočnosti v jej diferencovanej a konfliktnej podobe bol signálom tematických presunov od prózy romantizmu k próze realizmu.

Gustáv Maršall-Petrovský

(23. marca 1862 Báčsky Petrovec/Srbsko – 15. júna 1916 Chicago/USA)

Prozaik a publicista. Po skončení základnej školy v rodisku navštevoval gymnázium v Novom Sade a Sarvaši. V Prešove študoval právo, odkiaľ ho vylúčili pre jeho búrlivú povahu a prudké obrany národného života Slovákov. Prešiel na štúdiá medicíny do Viedne, kde sa stal veľmi aktívnym členom i funkcionárom slovenského akademického spolku Tatran. V roku 1880 bol odsúdený na polročné väzenie za poburovanie proti maďarskej národnosti. Aby sa vyhol trestu, ušiel do Spojených štátov amerických, kde pôsobil v komunite slovenských vysťahovalcov ako novinár, spisovateľ a kultúrny dejateľ. Bol aktívny aj v osvetovej činnosti;

zostavil nemeckú učebnicu slovenčiny a anglickú konverzačnú a orientačnú brožúru pre Slovákov v Amerike.

Prvou jeho uverejnenou prácou bola krátka glosa *Ako sa v Petrovci divadlo hrávalo* z roku 1884. V nasledujúcich dvoch rokoch vydal väčšiu časť svojich spoločenských próz (*Doma*, *V cudzine*, „*Ty moje slnce...*“, *Stratená varta* – 1885; *Rýchlikom*, *Fidonc! Pozde*, *Z dediny*, *Podvod* – 1886). V roku 1887 vydal knihu *Novely*, do ktorej zaradil prózy *Z parku*, *Baronica*, *Kaplán*, *Pod hrubou kôrou*. Zbierku venoval „jeho slávorodiťu pánu Svetozárovi Hurbanovi Vajanskému“ a hoci tematicky vychádzal z rovnakého modelu spoločenskej prózy ako Vajanský, novým prvkom bol dôraz na citovú exponovanosť, zmyslovosť a exaltovanosť postáv, čo aj vyvolalo negatívnu odozvu dobovej slovenskej kritiky (J. Škultéty, S. H. Vajanský). Dokumentárna črta *Tri dni z denníka* vyšla v roku 1890. Už v americkom prostredí napísal dobrodružný historický román *Jánošík*, *kapitán horských chlapcov* (1894) a knihu poviedok pod názvom *Spod závejov amerických* (1906).

Krátka próza G. Maršalla-Petrovského z druhej polovice osemdesiatych rokov 19. storočia je situovaná do rôznych prostredí, zjavná je však preferencia mestského (veľkomestského) prostredia. Posunom bola aj inklinácia k žánrom a schémam populárnej literatúry, rezervovanosť a nadhľad voči dobovo stále aktuálnej požiadavke nacionálnej angažovanosti beletrie a tiež uvoľnený a briskný ráz textov na pomedzí beletrie a publicistiky.

Martin Kukučín

(17. mája 1860 Jasenová – 21. mája 1928 Lipik/Chorvátsko)

Prozaik, autor črt, obrázkov predovšetkým z dedinského života, humoresiek, besedníc, poviedok a románov, jeden z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského literárneho realizmu. Pochádzal zo zemianskej rodiny. Do škôl chodil v Revúcej, Martine a v Banskej Bystrici, gymnázium absolvoval v Kežmarku a v Šoproni. Najprv zamýšľal študovať teológiu v Bratislave, ale napokon sa rozhodol odísť do Prahy a stať sa štu-

dentom medicíny. V Prahe študoval v rokoch 1885 – 1893. Po skončení medicíny sa chcel zamestnať na Slovensku, no nenašiel vhodné miesto. Preto odišiel do Chorvátska na ostrov Brač, kde v dedine Selce pôsobil až do roku 1906. Potom sa vysťahoval do Chile, kde vykonával lekársku prax v chorvátskej vysťahovaleckej komunite, od roku 1908 v mestečku Punta Arenas. Na Slovensko sa vrátil až v roku 1922, striedavo žil na Slovensku a v Chorvátsku. Zomrel v kúpeľoch Lipik v Chorvátsku. Pôvodne bol pochovaný v Záhrebe, ale v roku 1928 boli jeho telesné pozostatky špeciálnym vlakom prenesené na Slovensko. Je pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

Prozaické práce Kukučín uverejňoval od začiatku osemdesiatych rokov 19. storočia, táto prvá fáza zahŕňa roky 1882 – 1884 a patria do nej prózy zobrazujúce remeselnícke prostredie a život na dedine. Pôvodný harmonizačný a láskavý pohľad postupne nahradil tragikomikou (*Rysavá jalovica*, 1885) a neskôr reflexívnosťou a melancholickou tľenosťou (*Neprebudený*, 1886). V kontexte jeho diela možno tiež vyčleniť skupinu tzv. spomienkových próz – medzi ne patrí napr. novela *Mladé letá* (1889), znamenajúca návrat k obdobiu gymnaziálnych štúdií v Revúcej v rokoch 1871 – 1874 a zároveň výpoveď o úrovni dobového školstva a postavení učiteľa.

Roky 1890 – 1894 sú považované za vrcholné obdobie Kukučínovej poviedkovej tvorby – patria do neho prózy ako *Keď báčik z Chocholova umrie* (1890), *Mišo* (1892), *Dies irae...* (1893). V roku 1891 vydal poviedku *Na podkonickom bále*, ktorú na rozdiel od svojho dominantného dedinského priestoru dejovo situoval do prostredia malomesta. Z obdobia pražských lekárskeho štúdií pochádzajú zas besednice a črty stvárňujúce veľkomestské prostredie Prahy (*Od trištvrté na osem do ôsmej*, 1890; *Po šiestej hodine*, 1890; *Slepá kura a zrno*, 1892; *Zápisky zo smutného domu*, 1894; *Na lade*, 1895).

V 20. storočí jadro Kukučínovej tvorby tvorili veľké románové kompozície (*Dom v stráni*, 1903 – 1904; *Mať volá*, 1926 – 1927; *Lukáš Blahosej Krason*, *Bohumil Valizlosť Zábor*, 1929) a cestopisy.

Kukučínove krátke pražské prózy predstavujú v kontexte jeho tvorby iba malú časť a stoja akoby na jej okraji. Jeho črty a besednice z veľkomestského prostredia však ukazujú na rozširovanie možností daných žánrov a formovanie ich novej podoby.

Krátke žánre a ich miesto vo vývine slovenskej literatúry druhej polovice 19. storočia

Označenie krátka próza funguje v teórii literárnych žánrov ako pomocné vydeľujúce kritérium pri charakteristike epiky, keď základným prvkom pre určenie žánrovej povahy sa stáva rozsah samotného textu. Oproti veľkej klasickej epike, predovšetkým románu, tak stojí skupina rôznorodých malých naratívnych foriem, ktoré sa pre svoju početnosť, no aj pre svoje miešanie istým spôsobom vzpierajú pokusom o jednoznačnú žánrovú klasifikáciu.

Porovnanie krátkej prózy s románom sa však nemusí týkať iba rozsahu, ale môže mať aj čisto estetickú motiváciu: ako písal francúzsky básnik Charles Baudelaire, novela „má pred románom veľkých rozmerov obrovskú prednosť, že jej krátky rozsah sa spája s intenzitou účinku. Čítanie, ktoré je možné uskutočniť jedným dychom, ponecháva v duchu spomienku omnoho pôsobivejšiu ako čítanie prerušované často inými záležitosťami a svetskými starosťami. Jednota dojmu, totalita účinku majú veľkú výhodu...“

K výraznejšiemu rozvoju krátkych naratívnych útvarov došlo v 19. storočí, a to v kontexte veľkých vývinovo-estetických a poetologických zmien literatúry daného obdobia. V slovenskej literatúre je tento trend badateľný najmä od polovice 19. storočia, teda v období, keď sa literatúra primárne vyrovnávala s dedičstvom romantizmu a zároveň hľadala nové spôsoby a formy výrazu nových situácií i skúseností.

Od začiatku päťdesiatych rokov 19. storočia bola v slovenskej literatúre čoraz zjavnejšia rezignácia autorov na veľkú epickú rozľahlosť a ich priklon k takým krátkym formám ako novela, poviedka, žánrový obrázok, obrázok zo života, kresba, črta, rozprávka, povesť, arabeska, satira, anekdota, mozaika, noveletka, humoreska, dramatická scéna, besednica, fejtón, reportáž a i. Žánrovo rôznorodé krátke prózy sa

* BAUDELAIRE, Charles: Romantické umenie. Cit. podľa HAMAN, Aleš: *Kontexty a konfrontace*. Praha : Nakladatelství ARSCI, 2010, s. 158.

vzťahovali k domácej literárnej tradícii, ale súčasne ukazovali na silné spojivá s európskou tradíciou, najmä s ruskou, francúzskou a nemickou literatúrou, a takisto so súvekým vývinom českej a maďarskej literatúry.

Krátko beletristické útvary, formujúce sa v polovici 19. storočia, boli ovplyvnené doznievajúcou poetikou romantizmu, no svojimi postromantickými tendenciami už signalizovali jej postupné oslabovanie. Túto situáciu dôsledne analyzoval ešte v roku 1965 Oskár Čepan v treťom zväzku tzv. akademických *Dejín slovenskej literatúry*, konštatujúc, že „v podstate všetky pozoruhodné zmeny v literatúre porevolučného obdobia odohrali sa v oblasti prózy.“^{*} Dokladom týchto premien bol podľa neho súbor vlastností dobových prozaických textov (žurnalizmus, vnútorné napätie medzi subjektom a objektom, posilnenie funkcie detailu, humor) a s tým súvisiaca žánrová štruktúra a kompozičné postupy (krátka forma, nesujetovosť, syntetizujúce rozprávanie, dynamický jazyk). Týmto prvkami sa nové diela dostávali do napätia s predchádzajúcou literárnou praxou, i keď, ako uzatváral O. Čepan, „nie všetko, čo rozkladalo romantizmus, bolo príspevkom k vytvoreniu predpokladov nástupu literárneho realizmu“.^{**}

Nové žánrové vyhaňovanie sa súviselo s premenou vzťahu medzi objektom a subjektom, ako ho nastolila ideológia romantizmu a realizovala romantická poetika. Od päťdesiatych rokov 19. storočia silnie tendencia k spoločenskej próze, ktorá stvárňuje prítomnú realitu a aktuálne fakty zo spoločenského života, vďaka čomu do literatúry prenikajú nové tematické oblasti i nové priestory. Hoci stále bola silná tendencia k historickým žánrom, autori už v takej šírke nereagovali na potrebu národného agitovania prostredníctvom historických tém.

Novo sa formujúci žánr spoločenskej poviedky, so zvýraznenou funkciou fragmentu a detailu, rezignoval na monumentálnosť histórie a sústredil sa na prítomnosť. Jej príťažlivosť spočívala v tom, že namiesto

historickej nekonkrétnosti sa zamerala na výsek, časť, epizódu z aktuálnej prítomnosti, ktoré zobrazila s ich konkrétnymi faktami, živo a dynamicky.

A zároveň, aj keď angažovano-agitačný model literatúry s didakticko-výchovnou tendenciou ešte prevažoval nad modelom esteticky autonómnym, jeho platnosť už začínala byť spochybňovaná a narúšaná.

Sledovanie žánrov krátkej prózy v rozpätí piatich desaťročí ukazuje postupný presun hodnotových ťažísk v oblasti témy, postupné posilňovanie subjektivity v umeleckej výpovedi a súčasne uvoľňovanie jazykového štýlu od patetickej sentimentality k vecnosti a civilnosti výrazu. Dynamizmus môže dokladať aj taký element, že postavy sú viac skicované ako portretované. Mení sa úloha rozprávača, mnoho ráz je bezprostredne zainteresovaný v texte, zasahuje do jeho priebehu. Kým na začiatku bolo pomerne bežné chápanie literatúry ako sprostredkovateľa výchovného a poučného príkladu, didaktickosť sa pomaly dostávala na okraj, zato zvolna silnelo humoristické podanie. Humoresky, odkazujúce o. i. na kontrast medzi reálnym a ideálnym či vysnívaným, už do literatúry prinášali schémy populárnej literatúry, ktoré sa presadzovali čím ďalej, tým viac.

Z hľadiska témy sa ako určujúce a nosné javili nasledovné okruhy: riešenie otázky nacionálnej identity (odrodilstvo verzus národovectvo), národno-občianska aktivita v kontexte spoločenského života, problémy tradicionalizmu a modernizácie (v politickom význame na úrovni konzervativizmu a liberalizmu), protiklad dediny a mesta (mravný aj ekonomický), stret pokrokového intelektuála a zaostaleho ľudu.

Samostatnú tematickú skupinu, textovo veľmi početne zastúpenú, predstavujú problémy citového života a partnerské vzťahy – táto línia naznačuje formovanie sentimentálnej poviedky. Samostatnosť tejto tematickej skupiny však bola len zdanlivá a iba čiastočná – veľmi často sa totiž prepájala s národno-výchovnou a národno-agitačnou líniou. Sentimentálne lyrizujúce prvky (ako súčasť štruktúry populárnej literatúry) mali pôsobiť na čitateľov, no veľa ráz mali aj istým spôsobom vytvoriť emocionálne pozadie pre ideové posolstvá (najmä v spojitosti s nacionálnou témou). Viacerí autori sa programovo zameriavali na čitateľky (a v textoch sa na ne aj priamo obracali): ponúkali domácu, slovenskú

* ČEPAN, Oskár: Rozklad romantizmu. In: *Dejiny slovenskej literatúry III. Literatúra druhej polovice devätnásteho storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965, s. 182.

** ČEPAN, O., c. d., s. 185.

podobu ženského čítania (v tejto vývinovej fáze písaného mužmi), doplnenú o zreteľný osvetovo-agitačný moment, čím naplňali na iných úrovniach deklarované mimoliterárne ciele.

V rovnakom období sa mení aj podoba psychologickéj prózy. Osobitným procesom bolo tiež postupné vyhraňovanie sa mestskej témy (stvárňovanie mestského prostredia, aj prostredníctvom tematizácie životného štýlu *biedermeieru* a jeho štýlových tendencií) a v rámci nej, ako samostatnej tematickej oblasti, malomestskej témy – s kľúčovou kriticko-ironickou a výsmešnou tendenciou. Stupňuje sa rozpor medzi meštianskymi hodnotami a malomeštiackymi názormi a spôsobmi.

Podľa O. Čepana bola detailizácia jedným z hlavných atribútov tretej žánrovej kategórie poromantickej prózy, ktorá vznikala popri historickej a spoločenskej próze – kategórie krátkych žánrov. „Popri týchto prúdoch, ktoré napriek umeleckej sterilnosti boli nadlho v strede vývinu, vytvárala sa tradícia krátkych foriem. V nich sa najdôslednejšie rozkladali prvky romantizmu a kompozičných schém. Pod tlakom modernejšieho chápania humoru a paródie odkryli sa tu nezhody medzi obsahom a formou spoločenských javov. Literárna postava sa dostávala na prirodzený, ľudský základ. Miesto nudnej deskripcie zaujal živý dialóg a princíp rozprávania, ktorý stmeloval oslabenú sujetovú osnovu. Predstaviteľom tejto línie po Ľudovítovi Kubánim bol Gustáv K. Zechenter-Laskomerský. Z tohto prúdu začiatkom osemdesiatych rokov vyrástli Kukučínove literárne začiatky.“*

Keďže štatút knihy próz, knižnej zbierky sa v tom čase iba formoval (prvenstvo v tejto oblasti patrí Viliamovi Paulinymu-Tóthovi a jeho zbierke *Besiedky* z roku 1866), prvým a hlavným publikačným priestorom boli noviny, časopisy, almanachy, teda žurnalistická prax. Krátke žánre však presahovali do beletrie, pričom prienikom oboch oblastí sa beletria inovovala, posúvala k novým polohám. V dobovej próze, ako konštatoval O. Čepan, „krátke formy prózy, najmä *besednica*, naznačili v tomto období jednu zo schodných ciest jej ďalšieho vývinu.“**

* ČEPAN, O., c. d., s. 186.

** ČEPAN, O., c. d., s. 255.

Besednica ako krátky prozaický žánr bola v slovenskom literárnom prostredí druhej polovice 19. storočia pomerne frekventovaná a hlavne obľúbená u dobových autorov. Drobné texty na pomedzí publicistiky a literatúry, žánrovo blízke fejtónu a črte, sa pravidelne objavovali na stránkach dobových periodík – *Besednica* bol aj názov samostatnej rubriky viacerých novín. Slovo *besednica* tak fungovalo v dvoch významoch, ktoré sa navzájom krížili a len postupne vyhraňovali: 1. žánrové určenie (*besednica* ako slovenský kladne ladený fejtón a súčasne synonymické pomenovanie črty); 2. pomenovanie časti štruktúry dobových periodík (*besednica* ako rubrika novín a časopisov, spravidla literárna alebo zábavná, graficky odčlenená čiarou, umiestnená v dolnej časti novinovej strany).

Napriek hojnému dobovému výskytu sa *besednica* dodnes nestala predmetom sústredenejšieho záujmu slovenskej literárnej vedy v kontexte genologického výskumu alebo historickej poetiky, hoci už samotné označenie *besednica* je originálne slovenské. V českom kultúrnom prostredí totožný obsah prebrali pojmy fejtón, črta, resp. obraz alebo obrazy zo života, ktoré sa v českej literatúre objavovali od štyridsiatych rokov 19. storočia (J. K. Tyl, B. Němcová, J. Neruda, J. Arbes) a znamenali zblížovanie literatúry a publicistiky.

Pojem *besednica* sa v slovenskom prostredí používal od začiatku šesťdesiatych rokov 19. storočia. Do slovenskej novinárskej a literárnej terminológie ho zaviedli slovenské politické noviny *Pešťbudínske vedomosti*, vychádzajúce v Pešti v rokoch 1861 – 1870, ktoré redakčne viedli najprv Ján Francisci (1861 – 1863) a neskôr Mikuláš Štefan Ferienčík (1863 – 1870). V roku 1862 sa redakcia novín obrátila na čitateľov s otázkou, akým pôvodným slovenským slovom možno nahradiť francúzske slovo *feuilleton*. Nešlo ale len o pomenovanie, rovnako dôležité bolo definovanie tematickej a obsahovej náplne a „národnej“ opodstatnenosti žánru. Diskusia k tejto téme zároveň ukázala na vnútorné napätia medzi konzervatívnou národno-obrannou stratégiou (dôraz na slovenský svojráz) a liberálne vnímanou otvorenosťou voči impulzom z iných kultúr (čo u konzervatívcov vyvolávalo obavy z profanizácie jazyka a literatúry). Z navrhovaných názvov (len výberovo napr. *zábavník*, *pugilár*, *tobola*, *klebetnica*, *priadky*, *listúň*, *besedárňa*) porota v zložení Tomáš Červeň, Michal Miloslav Hodža, Michal Godra, Ka-

rol Kuzmány, Daniel Lichard, Jozef Viktorin a Jonáš Záborský vybrala pomenovanie besednica; *Pešťbudínske vedomosti* ho používali stabilne od 1. apríla 1862. Besednica bola súčasne aj názvom celej rubriky umiestnenej pod čiarou, tzv. podčiarnika, v ktorom mali miesto rôzne texty na hranici medzi umeleckou a vecnou literatúrou. Túto prax neskôr prevzali aj iné periodiká (napr. *Národné noviny*, *Slovenský denník*, *Slovenský týždenník*). V rámci rubriky bývali publikované beletristické novinové žánrové formy aj krátke literárne útvary ako napr. bájky, cestopisné črty, humoresky, poviedky (dlhšie texty boli uverejňované aj na niekoľko pokračovaní), no tiež básne, epigramy i dramatické výstupy.

Napriek pôvodnosti pojmu sú však domáce slovenské vymedzenia pojmu besednica pomerne stručné a formálne, ustálené a hlavne opakované tradované. V slovenskej teórii žurnalistiky patrí besednica do okruhu fejtónu a s fejtónom takmer splýva. Aj aktuálna charakteristika v novom *Slovníku súčasného slovenského jazyka*, vydanom v roku 2006, podľa ktorej je besednica „beletristický žáner publicistického štýlu blízky fejtónu napísaný v duchu priateľského príhovoru, bez ostrej satiry a irónie“, je len preformulovaním staršej definície Tibora Žilku z jeho *Poetického slovníka* z roku 1987: „beletristický žáner publicistického štýlu, ktorý je veľmi blízky fejtónu. Od fejtónu sa odlišuje tým, že je pokojnejšia, nevyniká takou ostrosťou, bojovnosťou. Fejtón je so svojou výpoveďou agresívnejší a má presne vymedzený zámer, kým besednica takýto presne stanovený cieľ nesleduje. Popri fejtóne, causerie a stĺpčeku patrí k fejtónovým žánrom.“

V rámci ďalších členení sa besednica zaraďuje do publicistiky emocionálneho typu, resp. medzi beletrizované novinárske žánre, v ktorých dominuje emocionálno-zobrazovací spôsob stvárnenia publicistického prejavu, s obrazným spôsobom podania. Na žánrové uchopenie besednice možno vziať i aktuálne podnety k metodologickým otázkam fejtónu nastolené českým literárnym historikom Daliborom Turečkom v súvislosti s fejtónom Jana Neruda v rovnomennej knižnej monografii z roku 2007 (*Fejeton Jana Nerudy*).

Hoci besednica nie je jasne žánrovo vyhranená a presne vymedzená, i tak však za jej konštitutívne žánrové rysy možno označiť umiestnenie na hranicu medzi praktickou publicistikou a umeleckou literatúrou,

malý rozsah, dokumentárnosť, jednoduchú, nerozvinutú fabulu a uvoľnenú kompozíciu. Slovenská literárna história však pracuje s pojmom besednica iba okrajovo: besednica sa viac vníma iba ako rubrika, nie ako svojbytný dobový žáner – pri žánrovej charakteristike daných textov v rámci literárnohistorických výkladov dostávajú prednosť iné žánrové označenia, najmä fejtón.

V druhej polovici 19. storočia znamenala besednica svojím pomedzným postavením medzi beletriou a publicistikou priestor pre rozširovanie dobových predstáv o literárnosti. Besednice písali okrem množstva iných autorov aj Viliam Pauliny-Tóth, Gustáv Kazimír Zechenter-Lakomerský, Koloman Banšell, Gustáv Maršall-Petrovský. Progresívnu podobu daného žánru na konci 19. storočia zas dokladajú krátke texty Martina Kukučina z pražského prostredia.

Kukučinove besednice sú nielen bohatým zdrojom informácií a súčasne osobnou výpoveďou s množstvom odkazov na dobovo aktuálne témy, no takisto aj príkladom interpretačnej žánrovej terminologickej neujasnenosti. Besednica poskytla Kukučínovi priestor nie iba na reflektovanie rozličných stránok jedinečnej akcie, akou bola napr. pražská jubilejná výstava (vážne, obdivné, ale aj humorné, ironické, alebo naopak polemické či kritické), no tiež na charakterovú a psychologickú kresbu. Konkrétne časopriestorové situovanie a konkrétna lokalita mu neboli obmedzením pri tematizovaní zdanlivo podružných detailov, v ktorých sa však skrýva autorova osobná ľudská či konkrétne napr. jeho vlastná učiteľská skúsenosť (deti na výstave a otázka udržania ich pozornosti). Práve dôraz na detail a živé rozprávačstvo posilnili polohu bezprostrednosti a osobnej zasvätenosti, ktorú z inej strany vystužoval personálny rozprávač, ako štylizovaný zástupca autora, priamy účastník výstavy, vystupujúci ako pozorovateľ, obdivovateľ, analytik i komentátor zároveň. Pôvodne publicistický zámer svojím literárnym videním reality posunul Kukučín na úroveň umeleckej výpovede, jeho texty sú výrazom impresií, v ktorých sa prelína opisnosť s metaforickosťou, dôležitý je moment fikcionality.

Spoločným znakom Kukučinových besedníc je, že všetky prinášajú dokumentárne (topograficky, miestopisne, sociologicky) presný obraz prostredia a života, doplnený o psychologický ponor a povahokresbu. Základným určením je mozaikovitý ráz tohto obrazu. Nejde o doku-

mentárny záznam reality ani o dramatickú zápletku, ale o sled výjavov zo života a o pozorovania rozprávača-autora: rozprávač sa prezentuje ako svojho druhu informátor, ktorý podáva to, čo videl, počul, zažil. Z formálneho hľadiska išlo o texty primárne publicistickej povahy (recenzia, fejtón, črta, reportáž), ktoré boli v daných časoch (osemdesiate a deväťdesiate roky 19. storočia) vnímané len ako okrajové formy slovenskej prózy. Kukučinova voľba okrajového žánru a jeho estetický posun boli súčasťou jeho inovačného autorského gesta, hľadajúceho spôsob na zachytenie a reprodukciu pre neho ťažiskových „detailov života“. S tým súvisí aj dôraz na jazykovú zložku a posilnenie aspektu hovorovosti. Kým v prózach z prostredia slovenskej dediny išlo u Kukučina o povýšenie hovorovej slovenčiny na literárny jazyk, v prácach z pražského prostredia využíva pražský dialekt ako prostriedok typovej charakterizácie, konkretizácie a ako prostriedok ozvláštnenia. Z hľadiska typologickej a žánrovej blízkosti sa pri Kukučinových besedniciach silno pripomína Jan Neruda, svojimi cestopisnými črtami, poviedkami a najmä novinovými fejtónmi (*Různí lidé*, 1871; *Povídky malostranské*, 1877).

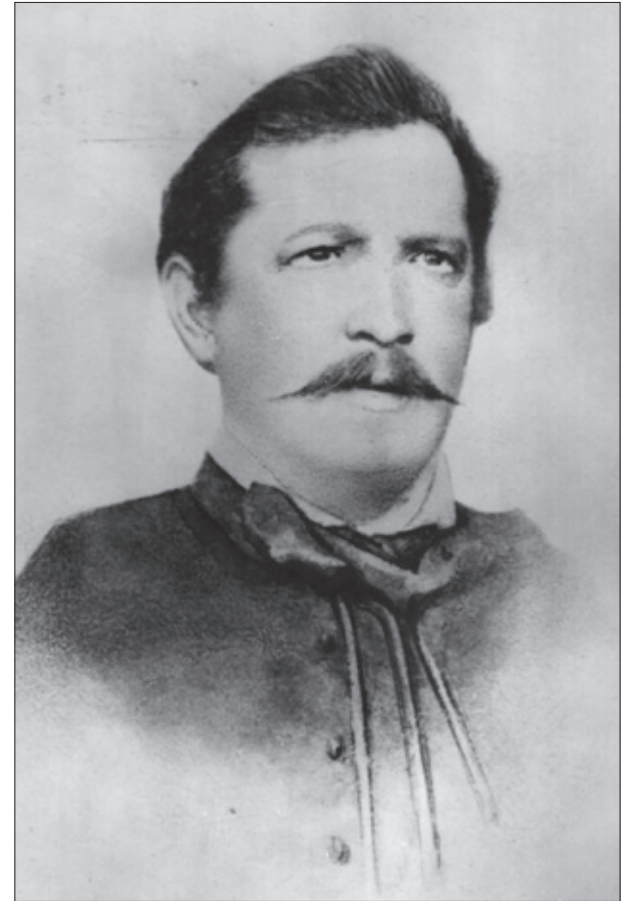
Formovanie žánrov krátkej prózy v slovenskej literatúre druhej polovice 19. storočia názorne ukazuje etapy procesu „modernizácie“ slovenskej prózy, na jej ceste od ideovej a poznávacej funkcie (literatúra ako nástroj ideovej podpory národného hnutia a prostriedok aktivizácie spoločenského života) k modelu estetickéj autonómnosti a umeleckej svojbytnosti. Prostredníctvom ťažiskovej autorskej línie Ľudovít Kubáni – Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský – Martin Kukučín, ktorú výberovo dopĺňajú iní súveční autori (Viliam Pauliny-Tóth, Mikuláš Štefan Ferienčík, Koloman Banšell, Samuel Bodický, Gustáv Maršall-Petrovský) sa ozrejmuje jednotlivé autorské realizácie v ich rôznorodosti a jedinečnosti i širšie platné vývinové premeny krátkych žánrov. Literárny model realizmu ukazujú v jeho alternatívnych podobách a modifikáciách, pohybujúc sa medzi postromantickými rezíduami, ideálnym realizmom a realizmom takpovediac praktickým. Miesto romantického ideálu či romantickej revolty proti konvenciám zaujal v ich dielach reálny život: vo svojej všednosti a banalite, no oveľa viac v sústreďení sa na to, čo je v ňom výnimočné (typy postáv, prostredie, situácie) a exkluzívne (vášne a city).

Autori próz zaradených v antológii poväčšine – s výnimkou G. K. Zechentera-Laskomerského a M. Kukučina – za sebou nezanechali rozsiahlejšie dielo, mnohokrát sa dostali na okraj literárnohistorického záujmu, ich tvorba však v dobovom kontexte znamenala tematické a výrazové inovácie prózy, ktorá aktuálne prechádzala fázou prehodnocovania, a súčasne naznačovala možnosti ďalšieho vývinu.

Dana Hučková

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Slovenská národná knižnica, Literárny archív Martin

Ludovít Kubáni

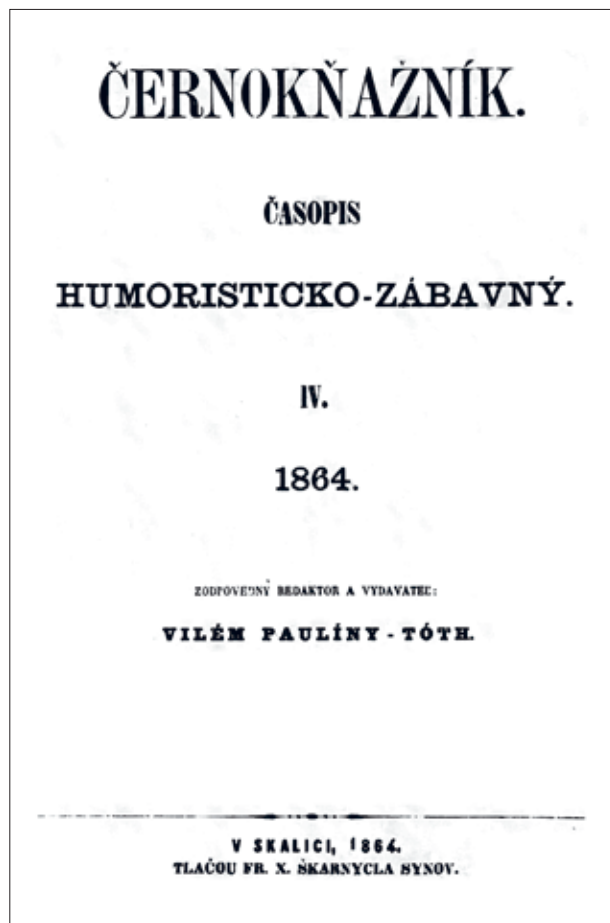

Ľudovít Kubáni

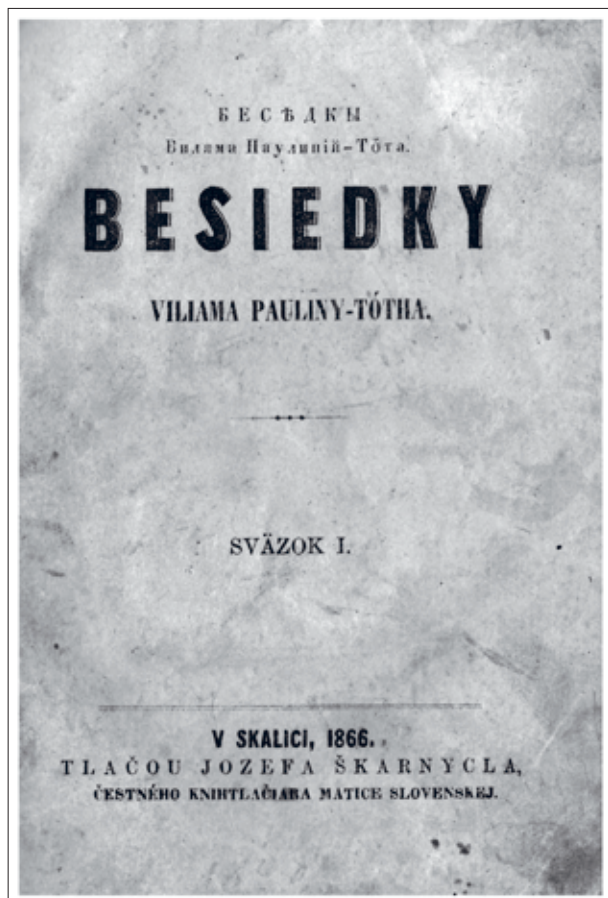
Viliam Pauliny-Tóth

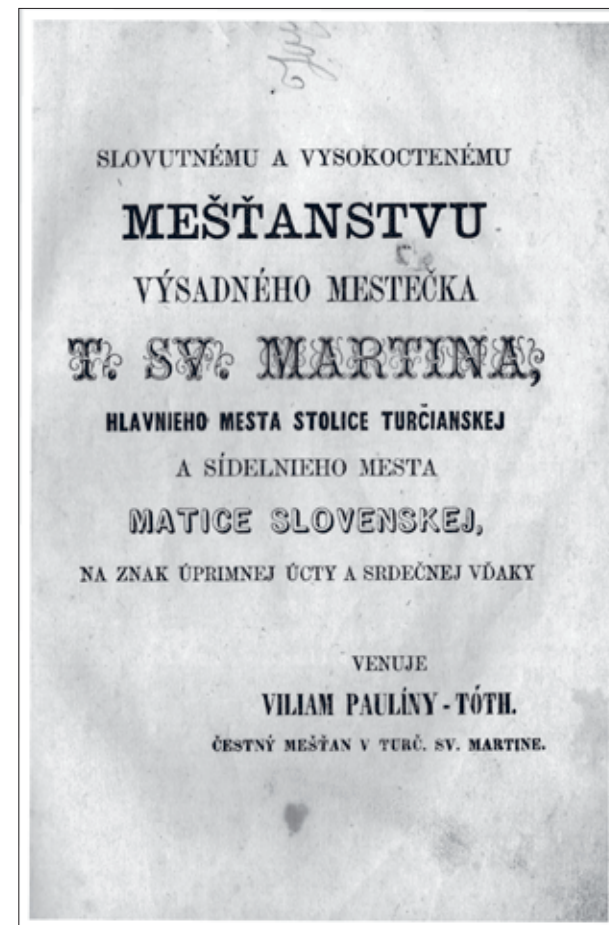
Časopis Černokňažník, prvý slovenský humoristický a satirický časopis

Viliam Pauliny-Tóth

Titulný list zbierky *Besiedky* Viliama Paulinyho-Tótha z roku 1866

Venovanie Viliama Pauliniho-Tótha v zbierke *Besiedky*

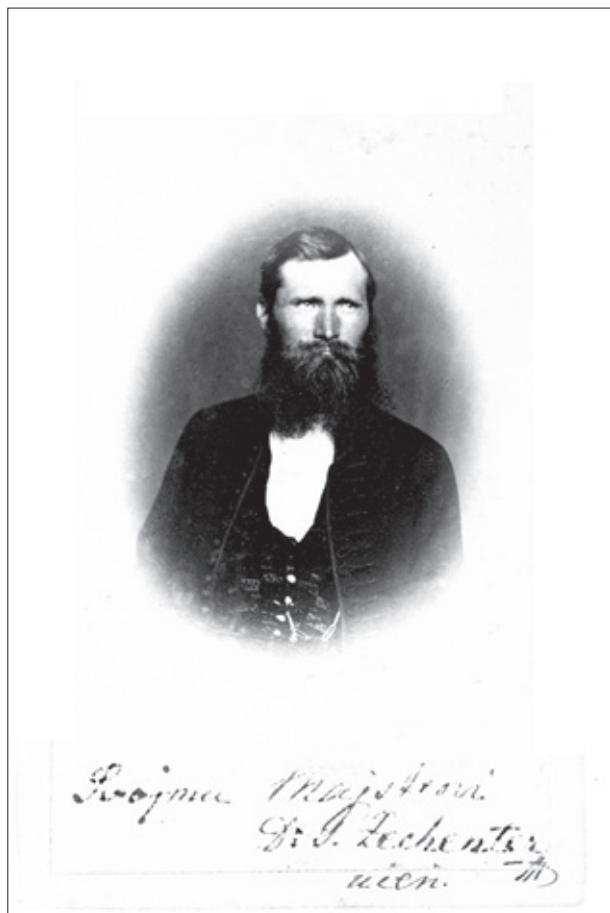

Mikuláš Štefan Ferienčík s manželkou

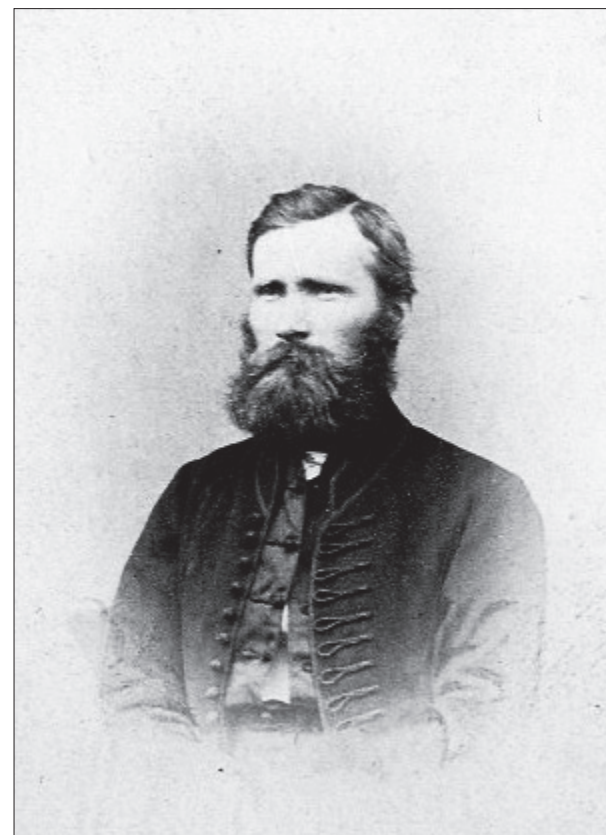

Mikuláš Štefan Ferienčík

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

Koloman Banšell v roku 1868 ako študent teológie

Koloman Banšell v mladom veku

TÁBOR.

NÁRODNÍ ALMANAH

NA ROK

1870.

VYDAL

ANDREJ M. SYTNIANSKY.

I.

V TURČ. SVÄTOM MARTINE.
1870.

Almanach *Tábor*

Emancipovaná.

Novella.

„Wie doch Gelehrsamkeit den Mädchen schaden kann!
Noch sind die Mäusen ohne Mann!“

as Slovákov prenasleduje nejaká zlohviezda i v politickom i v literárnom i v spoločenskom živote. Slovák a prehra — sa síce nerymuje; ale toto dvoje „tak pekne dovedna príjde“ (abych upotrebil pospolité označenie klapancie), že to až radosť, až milá vec! Jedná-li sa o obdržanie úradu, tu vyhrá hodaťko iný, len Slovák prehrať musí. Keď sčítajú sa hlasy pri voľbe snemových vyslancov, tu zase má kto postarať sa o to, aby naša zlohviezda ukázala nám osudné svoje čierne písmeny: „prehra!“ Mladistvá naša spisba praesentuje nám nové dielo; ale blízky i ďaleký zaraz obškakovať počína — a prehra opäť pridruží sa ku Slovákovi, odpúťac spisovateľa od ďalšieho účinkovania a pripraviac obecnstvo aj o to málo, čo máme.

Podobne i vo spoločenskom živote bije nás tá zlohviezda. Neďem zpomínať všetky potahy rad radom. Prehry naše i v ohľade tomto sú citlivé.

Ale chvála milostivému Bohu a sláva zaujatosti i horlivosti verných duší! aj tu ukazujú sa nám už

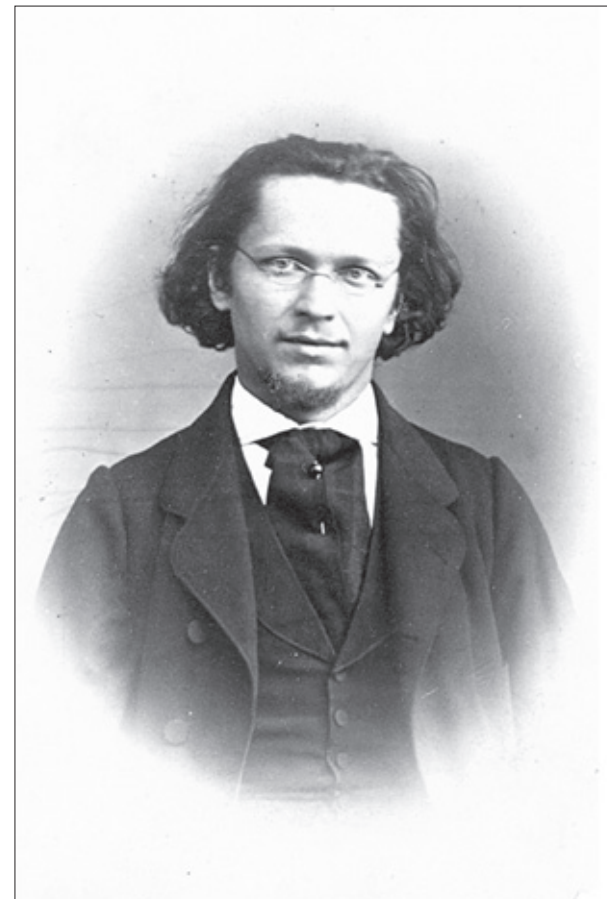
Almanach *Živena* 1872: próza *Emancipovaná* od Kolomana Banšela

Samuel Bodický (vpravo) s manželkou Emíliou
a príbuznými Margitou a Ivanom Bodickými

Záhlavie časopisu *Orol*

Gustáv Maršall Petrovský

Martin Kukučín

OBSAH

ĽUDOVÍT KUBÁNI

Hlad a láska	7
Čierne a biele šaty	21
Emigranti	30

VILIAM PAULINY-TÓTH

Škola a život	51
Nový rok	72
Náš človek	77
Politika oportunity	86
Slovenský pravopis	96

MIKULÁŠ ŠTEFAN FERIEŇČÍK

Irma	107
------------	-----

GUSTÁV KAZIMÍR ZECHENTER-LASKOMERSKÝ

Prmpulík	147
Radvanský jarmok	157
Študentský majáles	168
Prvý tanec	173
Cestovanie na vakácie	184
Zima roku 1871	195
Svet	199

KOLOMAN BANŠELL

Šuhaj ako z iskry	203
-------------------------	-----

Emancipovaná	214
Na parolodi a železnici	230
Z tých krajších časov	244
SAMO BODICKÝ	
Starý mládenec	253
Otcova kľatba	266
Nová kométa	276
GUSTÁV MARŠALL-PETROVSKÝ	
Ako sa v P.....i divadlo hralo	291
V cudzine	297
Rýchlikom	308
Fi donc!	313
Z parku	318
Pod hrubou kôrou	342
Tri dni z denníka	361
MARTIN KUKUČÍN	
Zimná sezóna v Prahe: Dve hodiny medzi zákonodarcami	371
Od trištvрте na osem do ôsmej	375
Po šiestej hodine	392
Praha v znamení výstavy	405
V pohľade literárnej kritiky a literárnej histórie	437
Komentáre a vysvetlivky	461
Medailóny autorov	531
Krátke žánre a ich miesto vo vývine slovenskej literatúry druhej polovice 19. storočia <i>Doslov (Dana Hučková)</i>	545
Obrazová príloha	555